3. Basım

HANGİ TERAPİ?
RUHSAL ZORLANMALARA KARŞI ETKİLİ PSİKOTERAPİ ÖNERİLERİ

Editör
Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

nobel

HANGİ TERAPİ?
Ruhsal Zorlanmalara Karşı Etkili Psikoterapi Önerileri
Editör: Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

Yayın No.: 3955
Beşeri Bilimler No.: 311
ISBN: 978-625-417-497-1
E-ISBN: 978-625-417-496-4
Basım Sayısı: 3. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk Bayraktar -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk Bayraktar -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşar, Alişan Burak.
Hangi Terapi? Ruhsal Zorlanmalara Karşı Etkili Psikoterapi Önerileri / Alişan Burak Yaşar
3. Basım, VI + 234 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-497-1
E-ISBN: 978-625-417-496-4
1. Psikoterapi 2. Bilişsel Davranışçı Terapi 3. Dinamik Psikoterapi 4. Psikanaliz
5. EMDR 6. Kabul ve Kararlılık Terapisi 7. Şema Terapi 8. Aktarım Odaklı Psikoterapi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

KISIM I - BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİ 1

Bölüm 1 - Psikoterapi ve Beyin 3
Prof. Dr. M. Hakan Türkçapar

Bölüm 2 - Bilişsel Davranışçı Terapinin Keşfi ve Gelişimi 9
Uzm. Dr. Emre Sargın

Bölüm 3 - Biyoloji, Antidepresanlar ve Psikoterapi 23
Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

Bölüm 4 - Bilişsel Davranışçı Terapi Uygulamaları 31
Prof. Dr. Kadir Özdel

Bölüm 5 - Bilişsel Davranışçı Terapi'yi Anlamak ve Anlatmakta Metaforlar 43
Uzm. Dr. Arzu Erkan

Bölüm 6 - Davranışçılık ve Davranış Terapileri 59
Prof. Dr. Levent Sütçigil

KISIM II - KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ 69

Bölüm 7 - Anlam ve Eylemin Kavuşması: Kabul ve Kararlılık Terapisi 71
Doç. Dr. K. Fatih Yavuz

KISIM III - EMDR TERAPİSİ 89

Bölüm 8 - Travma Perspektifinden Psikolojik ve Psikiyatrik Sorunlar ve EMDR 91
Klinik Psk. Emre Konuk

Bölüm 9 - Psikolojik Travma ve Travma Tedavilerinin Tarihi 111
Psk. Şenel Karaman

Bölüm 10 - EMDR Terapisi ve Beyin Üzerindeki Etkileri 119
Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

Bölüm 11 - EMDR Terapisi Ne Vadeder? 129
Dr. Zeynep Zat

Bölüm 12 - EMDR ve Beden Çalışmalarıyla Ağrı, Bulantı ve Kokulara Duyarlılık Şifa Bulabilir mi? 141
Prof. Dr. Önder Kavakcı

Bölüm 13 - Afet ve Acil Durumlarda EMDR Kullanılabilir mi? 151
Klinik Psk. Asena Yurtsever

KISIM IV - PSİKANALİZ VE PSİKODİNAMİK TERAPİLER 163

Bölüm 14 - Karanlığa Bakmaya Cesaret Etmek: Psikanaliz 165
Uzm. Dr. Şahabettin Çetin

Bölüm 15 - Psikodinamik Psikoterapiler ve Aktarım Odaklı Psikoterapi 177
Dr. Görkem Gökçelioğlu

Bölüm 16 - Destekleyici Psikoterapi 197
Doç. Dr. Altan Eşsizoğlu

KISIM V - ŞEMA TERAPİ 205

Bölüm 17 - Bir İlişkisel Psikoterapi Yaklaşımı Olarak Şema Terapi: Sınırlı Yeniden Ebeveynlik 207
Prof. Dr. Gonca Soygüt Pekak

KISIM VI - METAKOGNİGTİF TERAPİ 219

Bölüm 18 - Zihin, Düşünce, Metakognisyon ve Metakognitif Terapi 221
Uzm. Dr. Anıl Gündüz - Uzm. Dr. E. Başak Usta Gündüz

Bölüm 1

Psikoterapi ve Beyin

M. Hakan Türkçapar

Duygu, düşünce ve davranışlarımızla ilgili organımız beynimizdir. Ruhsal sorunlar; duygu, düşünce ve davranışlarımız için yönetici organ olan beyni ilgilendirir. Duygu, düşünce, davranış alanlarında bir sorun olduğunda, beyni etkileyerek bu sorunları çözmeye çalışmak, genel tıp mantığı içerisinde doğal olarak akla gelebilecek ilk yollardan birisidir. Bu mantıkla doğan psikiyatri, 20. yüzyılın başından itibaren hem beyindeki yapısal ve işlevsel değişiklikleri araştırmış hem de beyne yönelik cerrahi müdahaleler veya biyolojik yöntemler (ilaçlar, elektrokonvülsif terapi vb.) kullanmıştır. Günümüzde cerrahi müdahaleler, ruhsal sorunlar için çok nadiren başvurulan yöntemler olmakla beraber, özellikle ilaç tedavileri oldukça yaygın biçimde kullanılan biyolojik-bedensel yöntemlerdir. Beyni, daha doğrusu ağırlıklı olarak nöron ve sinapsları etkileyen antidepresanlar (depresyon tedavisinde kullanılan ilaç grubu), antipsikotikler, anksiyolitikler (kaygı giderici) ve duygudurum düzenleyici ilaçlar, birçok psikiyatrik rahatsızlığın tedavisinde kullanılmaktadır. Ancak gerek ruhsal rahatsızlıkların beyindeki yapısal veya işlevsel eşlikçilerini

OKB'de tedaviye yanıtın öngörücüleri üzerine yapılan tek çalışmada veren sol orbitofrontal kortekste yüksek bölgesel metabolik aktivite gösteren hastaların davranışçı tedaviye daha iyi yanıt verdiği saptanmıştır. Özetle şu ana dek yapılan görüntüleme çalışmalarında beynin işleyişi üzerine psikoterapinin hem ilaçlara benzer hem de ilaçlardan farklı özgün etkileri olduğunu gösteren bulular elde edilmiştir. Bilişsel-davranışçı terapi, olumsuz duyguların düzenlenmesinde yer alan sinirsel devreleri değiştirerek tedavi yanıt veren hastalarda korku tükenmesini sağlamıştır. Yöntemsel sınırlamalara rağmen beyin araştırmaları, BDT'nin sinir sisteminin işlevlerini değiştirebildiğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

1. American Psychiatric Press Textbook of Psychiatry/edited by Robert E. Hales, Stuart C.Yudofsky, and John A. Talbott. 2nd ed.-1994 American Psychiatric Press, Inc. Washington, DC.
2. Türkçapar, M.H. (2018). Bilişsel Davranışçı Terapi: Temel İlkeler ve Uygulama Epsilon Yayınları, İstanbul.
3. Türkçapar, M.H. (2018). Klinik Uygulamada Bilişsel Davranışçı Terapi: Depresyon Epsilon Yayınları, İstanbul.
4. Goldapple K, Segal Z, Garson C, Lau M, Bieling P, Kennedy S, Mayberg H. (2004). Modulation of cortical-limbic pathways in major depression: treatment-specific effects of cognitive behavior therapy. *Arch Gen Psychiatry*. Jan;61(1):34-41.

Bölüm 2

Bilişsel Davranışçı Terapinin Keşfi ve Gelişimi

Emre Sargın

İnsanı diğer canlılardan ayıran belki de en önemli özellik, düşünme ve hatta düşündüğünü düşünebilme özelliğidir. Bu özellik, insanoğlunun sadece vahşi doğa koşullarında hayatta kalmasını sağlamamış, aynı zamanda onun diğer canlılar üzerinde tahakküm kurmasına da yol açmıştır. Düşüncenin insan yaşamındaki önemi ve belirleyici özelliği MÖ 400 gibi bir tarihte vurgulanmış olmasına rağmen psikolojide sistematik bir biçimde ele alınması ancak yirminci yüzyılda olabilmiştir. Albert Ellis, kurucusu olduğu Düşünsel Duygulanımcı Terapi'de psikolojik sorunların bireyin akılcı ve gerçeğe uygun olmayan inançlarından kaynaklandığını savunmuştur. Sonrasında Aaron T. Beck geliştirdiği bilişsel terapi ile düşüncenin ruhsal problemlerdeki merkezî rolünü sağlamlaştırmıştır.

Psikoterapide düşünceye yer verilmesi, ilk defa MÖ 4. yüzyılda Atinalı Xenon tarafından kurulan stoacılık ile başlar. Xenon, kendilerinden önce gelen ve yaşamın amacının acı ve tatsız duygulardan arındırılmış bir huzura ermek olduğunu iddia eden epikürcülerin tersine, acının hayatın değiştirilemez bir gerçeği olduğunu baştan

Kaynakça ve İleri Okuma Önerileri

1. Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler: Tarihçe ve Gelişim. M. Hakan Türkçapar, A. Emre Sargın. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*. 2012 (1). 7-14.
2. Bilişsel Terapi Temel ilkeler ve Uygulama M. Hakan Türkçapar. HYB Yayıncılık. Ankara. 2007.
3. Stoic Philosopy as a Cognitive-Behavioral Therapy. D Robertson, RT Codd. The Behavior Therapist. 2019 Vol 42 (2). 42-49.
4. Book Review. The philosophy of cognitive-behavioural therapy (CBT): Stoic philosophy as rational and cognitive psychotherapy. European Journal of Psychotherapy and Counselling Vol. 13, No. 3, September 2011, 291-294
5. Tolman, E. C. (1948). Cognitive maps in rats and men. Psychological review, 55(4), 189.

Bölüm 3

Biyoloji, Antidepresanlar ve Psikoterapi

Alişan Burak Yaşar

Psikiyatri ve psikolojiyle ilgili sorunların ve hastalıkların tarihi oldukça gerilere dayanmaktadır. Eski çağlardan bu yana ruh sağlığıyla (psikiyatrik sağlık) ilgili çaresiz kalan ilkel çağlardaki insanlar, büyücü ve şamanlardan aman aramışlar ve hastalıkları doğaüstü güçlere bağlamışlardır. Gerçekten de insanoğlu, hâlen daha herhangi bir konuda çaresiz, yetersiz veya kontrolsüz hissettiğinde yine doğaüstü güçlere başvurabilmektedir. O zamanların bilgisi ile incelediğimizde, hayatın içinde ve sık karşılaşılan gerçek bir bilinmez "akıl hastalıkları"nın bu tür stratejilerle karşılaşması, o zaman için olağan görünebilir[1]. Aydınlanma Çağı ve sonrası bilimsel gelişmelerle birlikte 17. yüzyılda ruh sağlığı ile ilgili kararın din adamlarınca değil hekimlerce verilmesi gerektiği kabul edildi. 19. yüzyıla gelindiğinde ise hastalıklarla ilgili tanımlamalar bugüne yaklaşmaya başladı. O zamanlarda dahi ruhsal bozuklukların beyindeki yozlaşmaya (dejenerasyon) bağlı olduğu düşünülüyordu. Ardından büyük bilim insanı Krepalin, psikiyatrik hastalıkları karmaşıklıktan kurtararak psikoz ve psi-

olmaktadır. Psikiyatristin ayrıntılı tıbbi ve bedensel incelemesi sonrası ortaya çıkan sendrom tanımlanır. O bozuklukta iyi gelecek bilimsel seçenekler genellikle başvuran kişi ile birlikte incelenip kişiye en uygun tedavi için bir yol haritası ortaya çıkar. Bu şekilde bilimin yol göstericiliğinde planlandığında pek çok psikiyatrik belirti gerek psikiyatristin yazdığı ilaçlarla gerekse psikiyatrist ve psikologların uygulayabildiği psikoterapi ile kolaylıkla ve kısa sürede yatışabilmektedir.

İleri Okuma Önerileri

Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, Prof. Dr. M. Orhan Öztürk, Prof. Dr. Aylin Uluşahin

Düşün Hisset Farket Yaşa, Prof Dr Hakan Türkçapar

İyi Hissetmek, David D. Burns

Kaynakça

1. Öztürk M.O. (2015). Uluşahin A. Ruh sağlığı ve bozuklukları. *Nobel Tıp Kitapları*.
2. Seritan A.L., Mendez M.F., Silverman D.H.S., Hurley R.A., Taber K.H. (2004). Functional imaging as a window to dementia: corticobasal degeneration. *J Neuropsychiatry Clin Neurosci*.16(4): 393-9.
3. Stahl SM. (2010). Psicofarmacología esencial de Stahl. Bases neurocientíficas y Apl prácticas 3a edición Barcelona Aula Médica.
4. Association AP. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®). *American Psychiatric Pub*; 2013.
5. Scurfield R.M. (1985). Post-trauma stress assessment and treatment: Overview and formulations. Trauma its wake study Treat post-traumatic Stress Disord. 219-56.
6. Bremner J.D. (2006). Traumatic stress: effects on the brain. *Dialogues Clin Neurosci*. 8(4):445.

7. Onder G, Penninx B.W.J.H., Cesari M., Bandinelli S., Lauretani F., Bartali B. et al. (2005). Anemia is associated with depression in older adults: results from the InCHIANTI study. *Journals Gerontol Ser A Biol Sci Med Sci.* 60(9):1168-72.

8. Anglin R.E.S., Samaan Z., Walter S.D., McDonald S.D. (2013). Vitamin D deficiency and depression in adults: systematic review and meta-analysis. *Br J psychiatry*.202(2):100-7.

9. Dayan C.M., Panicker V. (2013). Hypothyroidism and depression. *Eur Thyroid* J. 2(3):168-79.

10. Butler A.C., Chapman J.E., Forman E.M., Beck A.T. (2006). The empirical status of cognitive-behavioral therapy: a review of meta-analyses. *Clin Psychol Rev*. 26(1):17-31.

11. Glenmullen J. (2006). The Antidepressant Solution: A Step-by-step Guide to Safely Overcoming Antidepressant Withdrawal, Dependence, and" addiction". *Simon and Schuster*.

Bölüm 4

Bilişsel Davranışçı Terapi Uygulamaları

Kadir Özdel

Bu yazıda uygulama sahasında bilişsel davranışçı yöntemin nasıl arz-ı endam ettiğinden bahsedeceğiz biraz. Esasen bilişsel davranışçı terapiler dediğimizde bir çatı kavramdan bahsediyoruz bugün için. Yani bilişssel ve davranışçı terapi uygulama esasları öğrenme kuramlarına ve bilişsel psikoloji ilkelerine dayanan psikoterapi yöntemlerinin tümünü kapsamaktadır diyebiliriz.

Tıpkı diğer alanlar gibi psikoterapi alanı da dünyadaki eğilimlerden etkileniyor. Markalaşma, tanıtım ve dolayısıyla bir ürünün yaygınlaşmasıyla birlikte daha çok satın alınır hâle gelmesi süreci, psikoterapiler için de geçerli. Bu durumu bir onaylama veya eleştiri perspektifinden ele almıyoruz burada. Daha ziyade bir durum tespiti ve danışanların yararına olacak şekilde bu tespitin kullanılması amacımız. Evet birçok psikoterapi adıyla karşılaşabilirsiniz. John Norcross'a göre 500'den fazla psikoterapi türü var dünyada. O yüzden isimlerden çok psikoterapilerin ne kadar sağlam temellere dayandığını bilmek, bizler ve danışanlar için çok hayati. İşte bilişsel

Kaynakça

1. APA Watson, J. B. & amp; Kimble, G. A. (2017). Behaviorism. Routledge.
2. Beck, A. T. (1993). Cognitive therapy: past, present, and future. Journal of consulting and clinical psychology, 61(2), 194.
3. Ellis, A. (1995). Changing rational-emotive therapy (RET) to rational emotive behavior therapy (REBT). Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy, 13(2), 85-89.
4. Farmer, R. F. & Chapman, A. L. (2008). Acceptance-and mindfulness-based interventions.
5. Ferraiolo, W. (2011). Donald Robertson, The Philosophy of Cognitive-Behavioural Therapy (CBT): Stoic Philosophy as Rational and Cognitive Psychotherapy.
6. Hayes, S. C. & amp; Hofmann, S. G. (2017). The third wave of cognitive behavioral therapy and the rise of process-based care. World Psychiatry, 16(3), 245.
7. Padesky, C. A. (1993, September). Socratic questioning: Changing minds or guiding discovery. In A keynote address delivered at the European Congress of Behavioural and Cognitive Therapies, London (Vol. 24).
8. Padesky, C. A. (1996). Guided discovery using socratic dialogue. New Harbinger Publications.
9. Rosner, R. I. (2012). Aaron T. Beck's drawings and the psychoanalytic origin story of cognitive therapy. History of Psychology, 15(1), 1.
10. Skinner, B. F. (2011). About behaviorism. Vintage.
11. Wolpe, J. (1968). Psychotherapy by reciprocal inhibition. Conditional reflex: a Pavlovian journal of research & therapy, 3(4), 234-240.

Bölüm 5

Bilişsel Davranışçı Terapi'yi Anlamak ve Anlatmakta Metaforlar

Arzu Erkan

Bilişsel Davranışçı Terapi'ye (BDT) göre değişimin sağlanabilmesi, biliş ve davranışların değişmesi ile mümkündür. Seans sırasında ortaya çıkan duygular ve duygulanım oldukça önemlidir çünkü bunlar, otomatik düşüncelere o anda ulaşmayı sağlar. Seans sırasında ortaya çıkan bu tür bilişlerin (hot cognitions) ele alınması ve dönüştürülmesiyle, daha etkili sonuçlar elde edilir. Sağlanılan duygusal uyarılma ile rahatsızlığa yol açan bilişler yakalanarak sınanmaları kolaylaşır ve daha kalıcı değişikliklere zemin hazırlanır.[1] Metaforların kullanımı, duyguların ve bilişlerin ortaya çıkış ve ifadesini kolaylaşmakta, danışanın farkındalığı ve iş birliğini artırmaktadır. İşlevsel olmayan bakış açısını değiştirmeye metaforik örneklerin katkısı, doğrudan anlatımlara kıyasla daha fazladır.[1] Bu dolaylı anlatım ayrıca otoriter bir terapi ilişkisinden uzak, eşitlikçi bir terapötik ilişki sağlar. BDT'nin danışana tanıtılması, bilişsel modelin anlatımı, ABC modelinin öğretilmesi, bilişsel yanlılıkların keşfi, ara inanç ve temel inançların açıklanması, kâr-zarar, kanıt-karşıt incelemeleri gibi özgül yöntemlerin çoğu için de metaforlardan yararlanılmaktadır. Ayrıca

kendisinin çıkarsamasını; harekete geçmek için gerekli istek ve enerjinin oluşmasını beklemeliyiz. Burada amacımız didaktik bir şekilde bir şey öğretmek ya da akıl vermek, "haydi yap" demek değil danışanın farkındalık kazanmasına ve bilişsel yeniden yapılanmaya aracılık ve eşlik etmek olmalıdır.

Bazen karikatürler ya da başka görseller, mizah ya da ironi kullanmak; danışanın kendi durumunu dışarıdan değerlendirmesini sağlar. Burada kullanacağımız içeriğin incitici, küçük düşürücü olmadığından emin olmalı, tereddütümüz olan durumlarda bu materyalleri kullanmamalıyız.

Sonuç

Bu yazıda BDT etkinliğini artırmada metaforların işlevleri ve klinik kullanımına bazı örnekler aktarılmıştır. Bu konuda ustalık kazanabilmek için metaforlarla ilgili klinik örneklerin aktarıldığı kendi dilimiz ve kültürümüz esas alınarak yayıma hazırlanan kaynak kitap ve makalelerden, beceri eğitimlerinden yararlanılması önerilir. Başta Kabul ve Kararlılık Terapisi olmak üzere, üçüncü dalga bilişsel davranışçı psikoterapiler alanındaki kaynaklar bu konuda zengin bir repertuvar sunmaktadır.

Kaynakça

1. Erkan Yüce A. Bilişsel Davranışçı Psikoterapinin Kültürel Tarihteki İzleri: Masallarda ve Atasözlerinde Bilişsel Davranışçı Psikoterapi. Sözel Sunum. *Türkiye Psikiyatri Derneği* 54. Ulusal Psikiyatri Kongresi. İzmir, 3 Ekim 2018.
2. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/metafor
3. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2012.

4. Amundson NE. Metaphor making: Your career, your life, your way. Richmond: Ergon Press, 2010.
5. Piştof S, Şanlı E. (2013). Using Metaphor in Cognitive Behavioral Therapy. *JCBPR*. 2(3): 182-189.
6. Huestis N. (1991). Clinical Metaphor Telling: Counsellors' Intentions Beliefs and Experience, Canada :61.
7. Rosenman S. (2008). Metaphor, Meaning and Psychiatry. *Australas Psychiatry*. Dec 1;16(6).
8. Güloğlu B., Karaırmak Ö. (2012). Metafor Aracılığıyla Grup Sürecinde Güven Kavramı: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara, s. 41
9. Kok J.K., Lim C.M., Low S.K. (2011). Attending to Metaphor in Counselling: International Conference on Social Science and Humanity. Singapore: IACSIT Press: 54-58.
10. Lakoff, G, Jonhson M. (1980). Metaphor we live by. Chicago: University of Chicago Press.
11. Shinebourne P, Smith JA. The communicative power of metaphors: An analysis and interpretation of metaphors in accounts of the experience of addiction. *Psychol Psychother Theory,* Res Pract. 2010 Mar;83(1).
12. Patton MQ. Teaching and Training with Metaphors. *Am J Eval*. 2002 Mar 30;23(1).
13. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), Metaphor and thought. Second edition (pp. 202-251). Cambridge: *Cambridge University Press*, 1993.
14. Schnitzer ML, Pedreira MA. A neuropsychological theory of metaphor. Lang Sci. 2005 Jan;27(1):31-49.
15. Lakoff G. The Invariance Hypothesis:Is abstract reason based on image- schemas? *Cogn Linguist*. 1990 Jan;1(1), 39-74.
16. Batmaz S. Bilişsel Davranışçı Psikoterapilerde Psikopatolojiyi Açıklama Farklılıkları: Metakognitif Terapi. Sözel Sunum, 49. *Ulusal Psikiyatri Kongresi*, 25.9.2013.
17. Rowat R., De Stefano J., Drapeau M. (2008). The role of patient-generated metaphors on in-session therapeutic processes. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*. 1:21-27.

18. Tendahl M, Gibbs RW. Complementary perspectives on metaphor: Cognitive linguistics and relevance theory. *J Pragmat*. 2008 Nov;40(11):1823-64.

19. Seitz J.A. (2005). The neural, evolutionary, developmental, and bodily basis of metaphor. *New Ideas Psychol*. 2005 Aug;23(2):74-95.

20. Bartczak M., Bokus B. (2015). Cognitive Representations (Metaphorical Conceptualizations) of past, future, joy, sadness and happiness in depressive and non-depressive subjects: cognitive distortions in depression at the level of notion. *J Psycholinguist Res*. 44(2):159-85.

21. Shibata M., Abe J., Terao A., Miyamoto T. (2007). Neural mechanisms involved in the comprehension of metaphoric and literal sentences: An fMRI study. *Brain Res*. Aug;1166.

22. Padesky C., Greenberger D. (2008). Evinizdeki Terapist. İstanbul: Altın Kitaplar: 10-305.

23. Beck J.S. (2011). Cognitive Behavior Therapy Basics and Beyond. (2nd ed). New York: The Guilford Press.

24. Türkçapar M.H., Sargın A.E. (2012). Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler: Tarihçe ve Gelişim Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler: Tarihçe ve Gelişim. *JCBPR:* 1(1):7-14.

25. Beck A.T, Emery G. (1985). Anxiety disorders and phobias: a cognitive perspective. New York: Basic Books, 1985.

26. Sungur M.Z. (1997). Bilişsel Davranışçı Terapilerin Gelişim Öyküsü. Psikoterapiler El Kitabı. Tangör A (Ed). İzmir: Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları: 4: 50-66.

27. Özdel K. (2015). Dünden Bugüne Bilişsel Davranışçı Terapiler: Teori ve Uygulama Türkiye Klinikleri *J Psychiatry-Special Topics.* 8(2):10-20.

Bölüm 6

Davranışçılık ve Davranış Terapileri

Levent Sütçigil

Öğrenme, düşünce, duygu, kişilik ve rüyalar gibi psikolojinin kapsamındaki konular, yüzyıllardır tüm insanların, özellikle düşünürlerin merak konusu olmuştur. Tarih boyunca bu ve benzeri kavramlar farklı modeller ile açıklanmaya çalışılmıştır. Psikoloji bilimi, bilimsel disiplerin en eskilerinden biri olmasına rağmen modern anlamda psikoloji ve psikoterapinin tarihi psikanalitik model ile başlar. Sigmund Freud (1856-1939), kendi zamanına kadar gelen bilgileri güzel bir şekilde geliştirip, düzenleyip kaynaştırmış, kendi gözlemlerinin de katkısıyla kuramını kurmuştur. Freud, kuramında yıllar içinde değişiklikler yapsa da temelde insanın ruhsal tepkilerini biyolojik kökenli saldırganlık ve cinsellik içgüdüleriyle açıklamaya çalışmış, libido ya da cinsel arzu, ruhsal yaşamın temel belirleyicisi olmuştur[1]. Kuramında bahsettiği ego, id, superego kavramları hâlâ patolojileri açıklamada, hatta biyolojik kavramları anlamada dahi kullanılmaktadır. Psikanalizin ve psikoterapinin popüler olmasıyla analize olan ilgi artmış, daha çok kişinin terapiye başlamasına neden olmuştur. Artan çeşitlilik mev-

teknikleri günümüzde klinik bozukluklarda başarıyla kullanılmaktadır. Davranış terapileri, genellikle diğer terapilerden daha az zaman gerektirirler ve daha az maliyetlidir.

Kaynakça

1. Türkçapar M.H. (2019). Bilişsel Davranışçı Terapi-Temel İlkeler ve Uygulamalar. Sh. 10-15. Epsilon Yayınevi. Ankara.
2. Türkçapar M.H. (2019). Farket, Düşün, Hisset, Yaşa. Sh. 20-30. Epsilon Yayınevi. Ankara.
3. Schultz A.P., Schultz S.E. (2007). Modern Psikolojinini Tarihi. Kaktüs yayınları. İstanbul.
4. Sadock B.J., Sadock V.A. Ruiz P. (2016). Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry Behavioral Science/Clinical Psychiatry. Çeviri Editörü: Prof. Dr. Ali Bozkurt. Güneş Yayınevi. Ankara.
5. Foa E.B., Rothbaum B.O., Furr J.M. (2003). Augmenting exposure therapy with other CBT procedures. Psychiatry Annals, 33(1): 47-53.
6. Foa E.B., Gillihan S.J., Bryant R.A. (2013). Challenges and Successes in Dissemination of Evidence-Based Treatments for Posttraumatic Stress: Lessons Learned From Prolonged Exposure Therapy for PTSD. *Psychol Sci Public Interest*. 14(2):65-111. doi: 10.1177/1529100612468841.

Bölüm 7

Anlam ve Eylemin Kavuşması: Kabul ve Kararlılık Terapisi

K. Fatih Yavuz

Belki de çoğumuz için hayatın anlamına önem veren, duyguları merkeze alan, etkileşimi her daim el üstünde tutan bir psikoterapi yaklaşımı, bilimselliğin objektif ve renksiz tutumundan köken almış olamaz. Yine çoğumuz için hâlihazırdaki psikoterapi kuramlarından farklı olarak, rahatsızlık verici duygu ve düşünceleri azaltmayı hedeflemeyen bir psikoterapi yaklaşımının, danışanlar ve terapistler tarafından giderek daha çok talep edildiğini anlamak zordur. Bu yazı, tüm bu ilginçlikleri barındıran, davranış bilimi üzerine yürütülen çalışmalar zemininde geliştirilen ve değer odaklılığı, şefkat, kabul ve anda olma becerilerini geliştirerek zengin ve anlamlı bir yaşamın ortaya çıkmasını hedefleyen bir terapi yaklaşımına dairdir.

aktörlerden biri olarak yerini şimdiden almıştır. Önümüzdeki yıllar hem dünyada hem de ülkemizde ACT'in daha fazla duyulacağı bir dönem olacak gibi görünmektedir. İnsan zihninin gücünü karanlık taraftan aydınlık tarafa yönlendirebilecek bir psikoterapi geleneğine hepimizin ihtiyacı var.

Kaynakça

1. Tinsley, H. E. A., Bowman, S. L. & Barich, A. W. (1993). Counseling psychologists' perceptions of the occurrence and effects of unrealistic expectations about counseling and psychotherapy among their clients. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 46-52.
2. Levin, M. E., Luoma, J. B., Vilardaga, R., Lillis, J., Nobles, R. & Hayes, S. C. (2016). Examining the role of psychological inflexibility, perspective taking, and empathic concern in generalized prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, 46(3), 180-191.
3. Bach, P. & Hayes, Steven C. (2002). The use of Acceptance and Commitment Therapy to prevent the rehospitalisation of psychotic patients: a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 1129-1139.
4. Hayes, S. C., Bissett, R., Roget, N., Padilla, M., Kohlenberg, B. S., Fisher, G., et al. (2004). The impact of acceptance and commitment training on stigmatizing attitudes and professional burnout of substance abuse counselors. *Behavior Therapy,* 35, 821-836.
5. Kessler, R.C., McGonagle, K.A., Zhao, S., Nelson, C.B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H.U., and Kendler, K.S. (1994). Lifetime and 12-month Prevalence of DSM-111-R Psychiatric Disorders in the United States. *Archives of General Psychiatry*, 51 (Jan 1994): 8-19.
6. Davies, T. (1997), ABC of Mental Health, British Medical Journal, 314, 27.5.97: 1536-39.
7. http://www.baglamsalbilimler.org/kabul-ve-kararlilik-terapisi-act/

8. Hayes SC, Strosahl K, Wilson KG, Bissett RT, Pistorello J, Toarmino D, et al. Measuring Experiential Avoidance: A Preliminary Test of a Working Model. *Psychol Rec Rec.* 2004;54:553-578.

9. Harris R. ACT'i Kolay Öğrenmek. Litera Yayıncılık. 2019

10. Lundgren T, Dahl J, Hayes SC. Evaluation of mediators of change in the treatment of epilepsy with acceptance and commitment therapy. *J Behav Med*. 2008; 31(3):225-335.

Bölüm 8

Travma Perspektifinden Psikolojik ve Psikiyatrik Sorunlar ve EMDR

Emre Konuk

Terapi: Yaklaşımlar, Teoriler, Haritalar

Eğer travma perspektifinden psikoterapi olabiliyorsa, o zaman başka perspektiflerden de terapi olabiliyor demektir. Dolayısıyla psikoterapi yaklaşımları, mutlaka ama mutlaka farklı yaklaşımlar, teoriler, haritalar ve perspektiflerden yola çıkar.

O zaman bütün terapi yaklaşımlarının neye göre dağıldığını, neye göre bir pozisyon aldığını, yaklaşımlarını nasıl belirlediklerini, teorilerini hangi kriterlere göre oluşturduklarını gözden geçirmekte fayda var.

Bütün psikoterapi yaklaşımları iki unsuru bünyelerinde barındırır:

1. **Teori:** Bunlardan bir tanesi sorunların ortaya çıkışını açıklayan bir yaklaşımı, perspektifi, teorisi olması

(olumsuz yaşam olayları) temel oluşturmaktadır. Bunların ortaya çıkmasının engellenmesi ve travmaların olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması da gerekmektedir. Ayrıca şunu da eklemek gerekir; yukarıdaki istatistikler 0-18 yaş arasında **ailede yaşanan** olumsuz yaşam olayları ile ilgilidir. Bir insanın **aile dışında** ve **sonraki yıllarda yaşadığı travmatik süreçler** de bu istatistiğe eklenirse, durum daha da vahim hâle gelecektir.

Kaynakça

1. Gomez, A. (2020). EMDR Terapisi ve Çocuklarla İlgili Tamamlayıcı Yaklaşımlar Karmaşık Travma, Bağlanma ve Dissosiyasyon (S. Eraltan, Trans.). Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık. (Original work published 2012)
2. Grand, D. (2005). Işık Hızında Duygusal İyileşme & Yeni Ve Güçlü Terapi Tekniği "EMDR (A. Sunguroğlu, Trans.). Kuraldışı Yayınları. (Original work published 2001)
3. Kavakcı, Ö. (2014). Ruhsal travma tedavisi için EMDR. HYB Yayıncılık.
4. Knipe, J. (2020). EMDR Alet Çantası Karmaşık TSSB ve Dissosiyasyon Teorisi ve Tedavisi (H. Yıldız, Trans.). Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık. (Original work published 2018)
5. Shapiro, F. (2014). EMDR Terapisi Teknikleri ile Acı Anıları Silmek (F. Gülfidan, Trans.). Kuraldışı Yayınları. (Original work published 2012)
6. Shapiro, F. (2017). EMDR: Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme Temel Prensipler, Protokoller ve Prosedürler (M. Şaşzade & I. Sansoy, Trans.). Okuyan Us. (Original work published 2001)

Bölüm 9

Psikolojik Travma ve Travma Tedavilerinin Tarihi

Şenel Karaman

Eski zamanların bilim insanları; uzay, yıldızlar, doğa ile ilgilenmiştir. İnsanın, bilimsel araştırmalara konu olması ise her nedense en sona kalmıştır. Bunun en canlı örneği, psikolojik travma olgusudur. Bu olgunun sadece psikolojik değil bedensel hastalıklara, aile ilişkilerine, iş hayatına, öğrenmeye kadar insan hayatının her alanını etkilediğini son 20 yıldır biliyoruz.

MÖ 300'de, Antik Yunan'da savaş travmasından, flashback benzeri rüyalardan söz eden yazılara rastlanmıştır.

Travma konusundaki ilk bilimsel kavramsallaştırma 1861'de John Eric Ericnhesen tarafından "**Demiryolu Dikeni**" (train wail spine) olarak yapılıyor (Erichen, 1867). Tren kazaları yaşayan mağdurların kazayı unutamama, kulak çınlaması, korku, kabus, huzursuzluk flashback gibi şikâyetleri olduğu tespit etmiştir. Bu durumu, travmatik olayın neden olduğu bir bulgudan ziyade bir

Bugün sürekli olarak gelişen Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) ve EMDR gibi psikolojik travma ile doğrudan ilgilenen psikolojik tedavi yaklaşımları öne çıkmıştır. Özellikle 90'lı yıllar, bu tedavi yaklaşımlarının birbirleriyle rekabeti ile zenginleşti.

Adaptif Bilgi İşleme (AIP) modeli, hem psikolojik travmayı açıklar hem de birçok psikolojik bozukluğun nedeninin travmalar olduğunu savunur. Travmatik anıların negatif temalarla işlevsiz hâlde birleşmesinden önce erken müdahalenin aşırı duyarlılığı ya da negatif çağrışım bağlantılarının birikmesini önleyebileceği ve zihinsel sağlığı, esnekliği artıracağını (Shapiro E., 2012) savunanlar travmaya erken müdahale yöntemleri geliştirmeye başladı.

1995 yılında Oklahoma'da gerçekleşen bir bombalı saldırı sonrası, daha önce EMDR terapisi gören bir FBI ajanı bu olayla ilgili psikolojik destek vermelerini EMDR terapistlerinden istemesiyle yeni bir oluşum başladı. EMDR'ın kurucusu Francine Shapiro'nun çağrısı ile 100 kadar EMDR uygulayıcısı bu olay sonrası çalıştılar ve olumlu sonuç aldılar. Bu olaydan sonra EMDR İnsani Yardım Programları (EMDR HAP) kuruldu ve birçok ülkede hizmet veren büyük bir organizasyona dönüştü. 1999 Marmara Depremi sonrası zamanın Türk Psikologlar Derneği İstanbul Şube Başkanı Emre Konuk'un çabaları ile Türkiye'ye gelen EMDR HAP eğitimcileri, birçok ruh sağlığı çalışanını eğitti. 1999 Marmara depremi ile birlikte Türkiye'de "Psikolojik Travma" tanınmaya, EMDR terapisi de profesyonellerce kullanılmaya başladı.

Kaynakça

1. B., Holdorf (2011). The fight for traumatic neurosis. 1889-1916:Hermann Openheim and his oppenets in Berlin Hist Psychiatry. 2011 Dec;22(88 Pt 4):465-76
2. Da Costa's syndrome. www.whonamedit.com. Retrieved 2007-12-18.
3. Ellenberger, Henri. *(1970).* The Discovery of the Unconscious. New York: Basic Books. pp. 437-*39.* ISBN 0-465-01673-1.

4. Erichsen, J.E. *(*1867). On Railway and Other Injuries of the Nervous System. Philadelphia, PA: Henry C. Lea. On Railway and Other Injuries of the Nervous System.

5. Gilliland, B.F. & James, R.K. (1988). Crisis intervention strategies (2nd ed.). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.

6. Harrington, Ralph (2003). "The railway accident: Trains, trauma and technological crisis in nineteenth-century Britain". Institute of Railway Studies and Transport History. Retrieved 2008-08-27.

7. Jones, E. ve Wessely, S. (2005). Shell shock to PTSD, military psychiatry from 1900 to the Gulf war. Hove: Psychology Press.

8. Mackenzie, Sir James, R. M. Wilson, Philip Hamill; Alexander Morrison, O. Leyton; Florence A. Stoney (1916-01-18). "Discussions On The Soldier's Heart". Proceedings of the Royal Society of Medicine, Therapeutical and Pharmacological Section. *9: 27-60.*

9. Page, Herbert (1885). Injuries of the Spine and Spinal Column Without Apparent Mechanical Lesion*. London: J. A. Churchill. pp.* 25*, 62, 69, and 162. page Injuries of the Spine and Spinal Cord Without Apparent Mechanical Lesion.*

10. Shapiro E. (2012). Revue européenne de psychologie appliquée 62 241-251.

11. Van Der Kok, B.A. (2018). Beden Kayıt Tutar;Travmanın iyileşmesinde beyin, zihin ve beden.(1.Basım). Nobel Yayıncılık. Ankara.

Bölüm 10

EMDR Terapisi ve Beyin Üzerindeki Etkileri

Alişan Burak Yaşar

EMDR terapisi, günümüzün en çok konuşulan terapilerinden biri. Gerek bilimsel araştırmalar gerek psikoterapistler gerekse hastalar tarafından bugün çok sık bir şekilde EMDR ismini duymaktayız.

Hastalıklarda İlk Önerilen Tedaviler

Bugün çeşitli bozukluklar için az veya çok sayıda araştırması olan, etkisi kanıtlanmış 100'den fazla psikoterapi yöntemi mevcut. Bilimsel bir kanıtı olmaksızın, şimdilik şarlatanlık olarak değerlendirebileceğimiz, tedavi iddiasında bulunan ve faydadan çok zararlı olan diğer "teknikler" ise bunun on katından daha fazla. Tedavi için başvuranlarla yaptığımız değerlendirme görüşmesindeki önemli bir etik ilke, eğer etik izinleri alınmış araştırma için bir bilimsel deney değilse, her hastalık için son bilimsel gelişmelerde ilk sırada önerilen tedavinin hastaya önerilmesi gerektiğidir. Bu bozukluk için bilimsel olarak şu an önerilen en öncelikli tedavinin ne olduğu ve tahmini ne

Kaynakça

1. Amann, B. L., Fernandez, I. & Castelnuovo, G. (Eds.). (2019). Present and Future of EMDR in Clinical Psychology and Psychotherapy. Frontiers Media SA.
2. Cantero, J. L., Atienza, M., Stickgold, R. & Hobson, J. A. (2002). Nightcap: a reliable system for determining sleep onset latency. *Sleep*, 25(2), 238-245.
3. Holmes, A. (2019). Biological clues to an enigmatic treatment for traumatic stress.
4. Kavakçı, Ö., Doğan, O. & Kuğu, N. (2010). EMDR (Göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme): Psikoterapide farklı bir seçenek.
5. Landin-Romero, R., Moreno-Alcazar, A., Pagani, M. & Amann, B. L. (2018). How does eye movement desensitization and reprocessing therapy work? A systematic review on suggested mechanisms of action. *Frontiers in psychology*, 9, 1395.
6. Lee, C. W. & Cuijpers, P. (2015). What does the data say about the importance of eye movement in EMDR?. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 45(1), 226-228
7. Pearce, J. M. & Hall, G. (1980). A model for Pavlovian learning: variations in the effectiveness of conditioned but not of unconditioned stimuli. *Psychological review*, 87(6), 532.
8. Shapiro, F. (2017). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy: Basic principles, protocols, and procedures. Guilford Publications.
9. Vinkers, C. H., Geuze, E., van Rooij, S. J., Kennis, M., Schür, R. R., Nispeling, D. M., ... & Vermetten, E. (2019). Successful treatment of post-traumatic stress disorder reverses DNA methylation marks. *Molecular psychiatry*, 1-8.
10. Yaşar, A. B. & Konuk, E. (2018). EMDR Therapy. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, 28, 368-369.

Bölüm 11

EMDR Terapisi Ne Vadeder?

Zeynep Zat

EMDR, Türkçe açılımıyla Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme, güçlü bir psikoterapi yaklaşımıdır. Bugüne kadar her yaştan yaklaşık 2 milyon kişinin farklı tiplerde psikolojik rahatsızlıklarının başarıyla tedavi edilmesini sağlamıştır.

EMDR Terapisi'nde hedef, kişinin geçmişte yaşadığı anıların yeniden işlenerek bu anıların bıraktığı olumsuz etkilerin ortadan kalkması ile bugünkü semptomların tedavisi ve danışanın gelecekte karşılaşacağı benzer sorunlar karşısında ise terapi sürecinde kazandığı olumlu inanç, duygu ve geliştirdiği yeni bakış açısı ile sağlıklı tepkiler geliştirebilmesidir.

EMDR Terapisi, Adaptif Bilgi İşleme (AIP) Modeli'ne dayanmaktadır. Bu modele göre, travma, gerçekleştiği andaki hâli ile beyindeki nöral ağlarda kaydedilir ve depolanır. Bugün yaşanan ve bu travmatik olayı tetikleyen herhangi bir durum, kişinin bu anı ile ilişkili olumsuz düşünce ve duygularını aktive edebilir. Çift yönlü uyarımlar ile yapılan işlemleme ile yeni nöral yollar

bulur. Bu anılar üzerine çalışırken, derin bir içgörü kazanabilir. Geçmişte kendini çaresiz görürken bugün artık büyüdüğünü ve güçlendiğini fark edebilir. Bu durum, bugünkü yaşamında kendiliğinden bir şeyleri değiştirmiş gibi hissettirebilir. Kişinin bugünkü yaşamında ve gelecekte artık bu konu ile çok daha iyi baş edebilme kapasitesini oluşturmaktadır. Özetle, EMDR Terapisi, kişinin hâlihazırda doğal olarak var olan iyileşme kapasitesini harekete geçirir ve iyileşmeye yardımcı olur.

Süpervizyon Eşliğinde EMDR Terapisi

Süpervizyon, bir klinisyenin alanda bilimsel olarak yetkin olan başka bir klinisyenden danışmanlık alarak vakalarının tedavisini yürütmesidir. Önemli klinik karar gereken noktalarda her zaman süpervizyon desteği alınabilir. EMDR Terapi camiasının olumlu bir yanı da iyileştirici, kapsayıcı ilişkilere sahip olmasıdır. Bu nedenle bir klinisyene süpervizör desteği her zaman ulaşılabilir durumda. Bu da klinisyenin, bir seansta ve tüm terapi sürecinde bilgiyi deneyim ile harmanlayarak EMDR Terapisi'ni en iyi versiyonu ile sunmasını sağlamaktadır. Süpervizyon imkânının, ülkemiz için bir avantaj olduğuna inanıyorum. Çünkü EMDR Terapisi'ni dünya standartlarında sunmayı gözeten bir ekip tarafından süpervize edilen bir terapistin danışanına sunacağı terapi sürecinin de yararlı olabileceğini deneyimliyoruz. Bu nedenle klinisyenlerin süpervizyon almayı, danışanların da bu süreci her zaman sorabilme hakkını hatırlaması yararlı olacaktır.

Kaynakça

1. Behnammoghadam M., Alamdari A. K., Behnammoghadam A., Darban F. (2015). Effect of Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) on Depression in Patients With Myocardial Infarction (MI). Glob. J. Health Sci. 7, 258-262. 10.5539/gjhs.v7n6p258

2. de Bont P., van den Berg D. P. G., van der Vleugel B. M., et al. (2016). Prolonged exposure and EMDR for PTSD v. a PTSD waiting-list condition: effects on symptoms of psychosis, depression and social functioning in patients

3. Carletto S., Borghi M., Bertino G., Oliva F., Cavallo M., Hofmann A., et al. (2016). Treating post-traumatic stress disorder in patients with multiple sclerosis: a randomized controlled trial comparing the efficacy of eye movement desensitization and reprocessing and relaxation therapy. Front. Psychol. 7:526. 10.3389/fpsyg.2016.00526

4. Feske U., Goldsteina J. (1997). Eye movement desensitization and reprocessing treatment for panic disorder: a controlled outcome and partial dismantling study. *J. Consult. Clin. Psychol*. 65, 1026-1035. 10.1037/0022-006X.65.6.1026

5. Grant, T., Threflo, C. (2002). EMDR in the treatment of chronic pain. *Journal of Clinical Psychology* 58(12):1505-20. DOI: 10.1002/jclp.10101

6. Konuk, E., Epözdemir, H., Atçeken, Ş., Aydın, YE, Yurtsever, A. (2011). EMDR Treatment of Migraine. *Journal of EMDR Practice and Research*, Vol 5, Issue 4. DOI: 10.1891/1933-3196.5.4.166

7. Paul A.J.M. de Bont, et al., Treating PTSD in Patients With Psychosis: A Within-Group Controlled Feasibility Study Examining the Efficacy and Safety of Evidence-Based..., Behavior Therapy (2013), http://dx.doi.org/10.1016/j.beth.2013.07.002

8. Wilson, G., Farrell, D., Barron, I., Hutchins, J., Whybrow, D. & Kiernan, M. D. (2018). The Use of Eye-Movement Desensitization Reprocessing (EMDR) Therapy in Treating Post-traumatic Stress Disorder-A Systematic Narrative Review. *Frontiers in psychology*, 9, 923. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00923

9. Valiente-Gómez Alicia, Moreno-Alcázar Ana, Treen Devi, Cedrón Carlos, Colom Francesc, Pérez Víctor, Amann Benedikt L. 2017. EMDR beyond PTSD: A Systematic Literature Review. *Frontiers in Psychology* Vol (8)., p.1668. doi=10.3389/fpsyg.2017.01668

10. Jens Schneider, MD, Arne Hofmann, MD, Christine Rost, MD, Francine Shapiro, PhD, EMDR in the Treatment of Chronic Phantom Limb Pain, *Pain Medicine*, Volume 9, Issue 1, January 2008, Pages 76-82, https://doi.org/10.1111/j.1526-4637.2007.00299.x

Bölüm 12

EMDR ve Beden Çalışmalarıyla Ağrı, Bulantı ve Kokulara Duyarlılık Şifa Bulabilir mi?

Önder Kavakcı

"Geçen hafta yapığımız çalışmalardan sonra
çok şiddetli karın ağrılarım oldu.
Acil servise gittik, tahlillerde bir şey çıkmadı,
bir sürü iğne yaptılar, ilaçlar verdiler, ağrılarım geçmedi.
Sonunda kadın doğum doktorum rahmimden parça aldı.
Bir şey çıkmadı. Karın ağrılarım devam ediyor."

Uzun yıllardır depresyon, uyku bozukluğu, bedensel yakınmalar, zaman zaman işitsel-görsel halüsinasyonlar ile tedavi edilmeye çalışılan, tanısı konusunda kafaların çok karıştığı bir kadındı bunları söyleyen. Tanısı netleştirilememiş, bu nedenle de psikiyatrinin bilinen tüm ilaçları denemiş ancak sonuç alınamamıştı. Evden pek çıkmıyor, insanlardan uzak duruyordu. Sabaha kadar oturuyor, gündüz uyuyor, evde sürekli perdelerin kapalı olmasını istiyordu. Zaman zaman annesinin sesini duyuyor, karşısında görüyor, sonra görüntü kayboluyordu. Bir kez ağabeyini sokakta görmüş, hemen

yaşantılar, yoksunluk, madde arama deneyimleri ile çalışılarak devam eder.

Aşk da kimi zaman acı veren bir bağımlılıktır. Alkol madde bağımlılıklarına benzer şekilde patolojik aşka ait acılar, kurtulamama, kopamama durumları usta bir EMDR terapisti ile çalışıldığında üstesinden gelinebilecek, anımsandığında "tatlı bir deneyimdi, geçti, gitti" şeklinde anlatılabilecek hâle gelebilir.

Özetlersek; EMDR yönteminin terapiye getirdiği yeni soluk, yalnızca ruhsal acıların ötesinde bedensel durumların da sağaltılmasını sağlamaya başlamıştır. Organik sebebi bulunamayan, hekimlerin baş belası olarak gördüğü, alternatif tıpçılarda, şifacılarda çözüm arayan bir hasta grubu için etkene dayalı, bilimsel temelli yardım olanakları artarak gelişmektedir. Kim bilir belki sizin de geçmişinizden kaynaklanan, EMDR terapisi ile onarılacak, acılarınız, yaralarınız vardır.

Kaynakça

1. Schneider J., Hofmann A., Rost C., Shapiro F. (2007). EMDR and Phantom Limb Pain: Theoretical Implications, Case Study, and Treatment Guidelines. *Journal of EMDR Practice and Research*. 1(1):31-45
2. Sinici E. (2006). Fantom Ağrılarının Tedavisinde EMDR Terapi Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*: 29:349-358
3. Kavakcı Ö, Kaptanoğlu E., Kuğu N, Doğan O. (2010). EMDR fibromiyalji tedavisinde yeni bir seçenek olabilir mi? Olgu sunumu ve gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri*. 13:143-151.
4. Kavakcı Ö., Semiz M., Kaptanoğlu E., Özer Z. (2012). Fibromiyaljide EMDR'nin etkinliğinin araştırılması: Yedi olguyu içeren bir klinik çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*.13:75-81

5. Konuk E., Epözdemir H., Hacıömeroğlu Atçeken Ş., Yurtsever A. (2011). EMDR treatment of migraine. *Journal of EMDR Practice and Research.* 5(4):166-176

6. Kavakcı Ö., İmir Yenicesu G. (2014). Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) for Hyperemesis Gravidarum: a Case Series. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*. 27:335-341

İleri Okumalar

1. Bessel van Der Kolk (2018). Beden Kayıt Tutar. Nobel Akademik Yayıncılık.

2. Robert Scaer (2014). The Body Bears the Burden. Routledge.

Bölüm 13

Afet ve Acil Durumlarda EMDR Kullanılabilir mi?

Asena Yurtsever

Afet ve acil durumlarda olayın; birinci, ikinci ve hatta üçüncü dereceden etkilenen mağdurlarına destek olmak, fikrî psikiyatri ve psikolojinin insani destek boyutunda en önemsediği alanlardan bir tanesi elbette.

Dünyada felaketler sıklıkla olmakta, bazen sel, deprem, volkanik patlama gibi doğa olayları, bazen insan eliyle yapılan; kazalar, saldırılar, savaşlar olmakta. Bu olayların her birinin, kişilerin inandığı; "dünyanın güvenli bir yer olduğu" bilgisini bozduğunu, tehlikenin sandığımızdan çok daha yakın olduğunu hissettiren olaylar olduğunu biliyoruz. İnsanla çalışan ruh sağlığı çalışanları olarak aslında insanın içindeki iyiye, kapasitesine güvenirken, dünyanın güvenli olduğu bilgisinin içerden gelen bir öz bilgi olduğunu, bahsedilen travmatik olayların hep olduğunu ve olabileceğini bilmekteyiz. Bunu en güzel ifade eden cümlelerden biri Nietzsche'ye ait: "İyi olduğun için herkesin sana adil davranmasını beklemek; vejetaryen olduğun için boğanın sana saldırmayacağını düşünmeye benzer". Dolayısıyla, dünyada olan kötülüğe karşı, bireylerin ruh

Kaynakça

1. Acartürk, C., Konuk, E., Çetinkaya, M., Senay I. (2016). The efficacy of eye movement desensitization and reprocessing for post-traumatic stress disorder and depression among refugees: results of a randomized controlled trial. *Journal of psychological medicine*.
2. Bryant, R.A. (2011). Acute stress disorder as a predictor of posttraumatic stress disorder: a systematic review. *The Journal of clinical psychiatry* - psycnet.apa.org
3. Hansen, M. Elklit, A. (2013) Does acute stress disorder predict posttraumatic stress disorder following bank rabbery? *Journal f interpersonal violence*.
4. Jarero, I. Artigas, L. & Luber, M. (2011). The EMDR protocol for recent critical incidents: Application in a disaster mental health continuum of care context. *Journal of EMDR Practice and Research*, 5(3), 82-94.
5. Jarero, I., Artigas, L. (2012) The EMDR integrative group treatment protocol: EMDR group treatment for early intervention following critical incidents. *European Review of Applied Psychology*, Volume 62, Issue 4, 2012, Pages 219-222, ISSN 1162-9088, https://doi.org/10.1016/ j.erap.2012.04.004
6. Kessler R. C., Aguilar-Gaxiola S., Alonso J., Benjet C., Bromet E. J., Cardoso G., … Florescu S. (2017). Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health surveys. *European Journal of Psychotraumatology*, 8, 1-16.
7. Luber, M. & Shapiro, F. (2009). Recent traumatic events protocol. M. Luber (Ed.), Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) scripted protocols: Basics and special situations, (143-154). New York, NY: Springer Publishing Co.
8. Sareen, J. (2014). Posttraumatic Stress Disorder in Adults: Impact, Comorbidity, Risk Factors, and Treatment. Canadian Journal of Psychiatry. 2014 Sep; 59(9): 460-467. doi: 10.1177/070674371405900902
9. Siqveland, J., Hussain, A., Lindstrøm, J.C., Ruud, T., Hauff, E. (2017). Prevalence of Posttraumatic Stress Disorder in Persons

with Chronic Pain: A Meta-analysis Frontiers in Psychiatry, 14 September 2017 https://doi.org/10.3389/fpsyt.2017.00164

10. Shapiro, E. & Laub, B.(2009). The Recent-Traumatic Episode Protocol (R-TEP): An Integrative Protocol for Early EMDR Intervention (EEI). In M. Luber (Ed.), *Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) Scripted Protocols: Basics and Special Situations* (pp. 251-270). Reproduced with the permission of Springer Publishing Company, LLC, New York, NY 10036
11. Shapiro, F. (2017). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) Therapy,Third Edition: Basic Principles, Protocols and procedures. Guilford Press.
12. Solomon, R.M. (2008). Critical incident interventions. Journal of EMDR Practice and Research, 2(2), 160-165.
13. Steel Z., Chey T., Silove D., Marnane C., Bryant R. A. & Van Ommeren M. (2009). Association of torture and other potentially traumatic events with mental health outcomes among populations exposed to mass conflict and displacement: A systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Medical Association*, 302(5), 537-549.
14. Yurtsever, A., Konuk, E., Akyüz, T., Zat Z., Tükel, F., Çetinkaya, M., Savran, C., and Shapiro, E. (2018). An Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) Group Intervention for Syrian Refugees With Post-traumatic Stress Symptoms: Results of a Randomized Controlled Trial. Frontiers of Psychology.
15. Zhou, P, Zhang, Y., Wei, C., Liu, Z, Hannak, W. (2016). Acute stress disorder as a predictor of posttraumatic stress: a longitudinal study of Chinese children exposed to the Lushan earthquake. PsyCh Journal.

Bölüm 14

Karanlığa Bakmaya Cesaret Etmek: Psikanaliz

Şahabettin Çetin

"Yaklaşmaktasınız yeniden, kararsız görüntüler,
Gençlik yıllarımda, bulanık gözlerime gözüken.
*Denesem mi acaba bu kez tutmayı sizi?"**

19. yüzyılın sonları…*

Meraklı ve hırslı bir hekim olan Sigmund Freud, dönemin önemli bilim insanlarından (Brücke, Charcot, Brenner, Bernheim…) aldığı eğitim ve çalışmalarından sonra beyin fonksiyonları, sinir hücrelerinin morfolojisi (yapısı) gibi alanlarda araştırmalar yapmakta, Viyana'daki kliniğinde hasta kabul etmektedir. Bu dönemde nedeni anlaşılamayan ani bayılma nöbetleri, sinir krizleri,

* Goethe'nin Faust eserinin giriş mısraları: 1930 yılında Goethe Edebiyat Ödülü alan Freud tarafından psikanalizin keşifleriyle ilgili sezgilerinden söz ederken alıntılanmıştır.

Kaynakça

1. Althusser L (2009). İnsan Bilimlerinde Psikanalizin Yeri. Cogito: Freud ve Kültür. Yapı Kredi Yayınları; 49, 117-145.
2. Binbay T. (2020). Psikanalizin Bilim Sorunu Bilimsel Bir Psikoloji Projesi'nden Nöropsikanalize. Madde, Diyalektik ve Toplum, Cilt 3, Sayı 3.
3. Freud S (2009) 1930 Goethe Ödülü Dolayısıyla Frankfurt Goethe Evi'nde Konuşma. Cogito: Freud ve Kültür. Yapı Kredi Yayınları; 49, 199-205.
4. Freud S. (2001). Haz İlkesinin Ötesinde. Çev: A. Babaoğlu. Metis Yayınları.
5. Freud S. (2000). İki Ansiklopedi Makalesi. Kapkın E, editör. Ruhçözümlemesinin Tarihi. 1. baskı, İstanbul: Payel Yayınları; s.129-56.
6. Freud S. (1998). Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları. Ed: Kapkın E, Kapkın A. Payel Yayınevi.
7. Parman T. (2009). Bugünü Psikanalizle Tartışmak. Cogito: Freud ve Kültür. Yapı Kredi Yayınları; 49, 65-74.
8. Taşkın O. (2009). Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapi. Türkiye Klinikleri; 2 (2).
9. Tura S. M. (1998). Freud'dan Lacan'a Psikanaliz. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

*Değerli, yol gösterici katkıları nedeniyle Dr. Altan Eşsizoğlu'na teşekkür ederiz.

Bölüm 15

Psikodinamik Psikoterapiler ve Aktarım Odaklı Psikoterapi

Görkem Gökçelioğlu

En eski terapi biçimlerinden biri olan ve hâlâ yaygın olarak kullanılan psikodinamik terapi, Sigmund Freud'un çalışmalarının geliştirilip değişmesi ile bugünkü hâlini almıştır. Psikodinamik terapinin diğer adı "İçgörü Odaklı Psikoterapi"dir. Bunun temel nedeni, psikodinamik terapinin danışanların düşüncelerinin, duygularının, davranışlarının arkasındaki bilinç dışı süreçleri anlayabilmesini hedeflemesidir. Psikodinamik terapi, danışanları ruhsal olarak neyin ittiğini ve nereye ittiğini ve hayatlarında tekrarlayan döngülerin içerisinde nasıl ve neden var olduklarını derin ve duygusal bir içgörüyle anlamalarına yardımcı olur. Çoğu insanın hayatı, davranışların çoğunun bilinçli zihin yerine bilinç dışından yönlendirilen duygusal tepkiler olduğunun farkına varmadan geçer. Ruhsal yapılanma içerisinde daha derin mekanizmalar bulunduğundan dolayı, kişiler mantığı temel alan seçimler yapıp bu yönde kararlar verdiklerini var sayarlar.

Eğer kişi sık sık olumsuz duygularla mücadele ediyorsa, devam eden ilişki problemleri yaşıyorsa, kaygı bozuklukları, depresif

şikâyetlere sebep olan ruhsal yapının bütünlüklü bir şekilde ele alınmasını sağlamak ve terapi sonrası tekrarı önlemektir.

AOP terapisinde hedef kişinin, kişilik örgütlenmesinde daha işlevsel, güçlü ve bağımsız olmasını sağlamaktır. AOP terapisi, kişinin her seansın sonunda daha mutlu olmasını hedeflemez. Kişinin terapi hedeflerinin yanında, kişinin bağımsızlaşması ve bireyselleşmesini de terapi hedefi olarak görür. Bu yüzden kişinin yaşadığı çatışmalarda kişiye tavsiyelerde bulunmaz. Kişinin yaşadığı içsel çatışmalarda her zaman kişinin kendi kararlarının sorumluluğunu alması gerektiğini ve burada en doğru kararı kişinin kendisinin verebileceğini temel alır. Bu durumda terapist, her zaman kişinin arada kaldığı durumlara tarafsız ve yargısız yaklaşır, anlamaya çalışır, çatışmaya sebep olan ruhsal süreçleri geçmişe de vurgu yaparak gösterir. Aksi takdirde kişiye tavsiyelerde bulunan ya da çatışmaları arasındaki karar verme sorumluluğuna dâhil olan bir terapistin kişiyi terapiye bağımlı kılacağını bilir. Bu da terapinin ana hedeflerinden birini tehlikeye atar. Dolayısıyla AOP terapisti tarafsız, yargısız ve özgürleştiricidir. Kişinin hayatına doğrudan müdahale ettiği durumlar ancak intihar riski veya kendine/başkasına zarar verici davranış riski olduğunda mümkündür.

Kaynakça

1. Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, Çev. E. Köroğlu, Hekimler Yayın Birliği, Ankara
2. Kaner A. (2005) "The Craft of Psychodynamic Psychotherapy", Yale University Medicine Magazine, New Haven
3. Kernberg O. (2015). "Borderline Kişilik Bozukluğu için Aktarım Odaklı Psikoterapi". Çev:Meltem Kamer, Psikoterapi Ensitüsü Eğitim Yayınları 219, İstanbul
4. Kernberg O. (1999) Sınır durumlar ve patolojik narsisizm. Çev: M Atakay, Metis Yayınları, İstanbul

5. Köroğlu E. (2020). "Psikiyatri Temel Kitabı", Esenkal Yayıncılık, Ankara

6. Shedler K., (2010). "The Efficacy of Psychodynamic Psychotherapy", University of Colorado Denver School of Medicine; American Psychologist, Vol. 65. No.2.

7. Stern B., Yeomans F. (2022). "Transferance-Focused Psychotherapy (TFP)", https://www.borderlinedisorders.com/transference-focused-psychotherapy.php sitesinden

8. Şahin D. (2021). "Terapiye Başlarken", Pinhan Yayıncılık, İstanbul

9. Şahin D. (2009). "Kişilik Bozuklukları" https://drdogansahin.blogspot.com/2009/12/kisilik-bozukluklar.html sitesinden erişildi.

Bölüm 16

Destekleyici Psikoterapi

Altan Eşsizoğlu

Giriş

Ruhsal/zihinsel sağlık alanını ilgilendiren sorunlar için tedavi yöntemlerinin başında psikoterapiler gelir. Psikoterapilerin, psikofarmakolojik yöntemlere (ilaç tedavileri) kıyasla özellikle hastanın; düşünüş, değerlendiriş ve ilişkileniş biçimleri üzerine daha etkili olduğu, ruhsal bozuklukların yineleme ihtimalini daha yüksek oranda azalttığı, süreğen ruhsal bozuklukları olan hastalarda hastaneye yatış gerekliliğini azalttığı bilinmektedir.

Planlı bir şekilde uygulanan, özgül bir hedefe veya hedefler bütününe odaklanan, ruhsal sorunları yine ruhsal araçlarla gidermeye çalışan uygulamalara psikoterapi denir. Psikoterapi, akademik anlamda, psikanaliz ve diğer ruhsal sorunları ruhsal araçlarla giderme yöntemlerinin üst başlığı olarak kullanılan bir terimdir. Diğer yandan psikanaliz yazınında, psikanaliz, psikoterapiler kategorisinin dışında konumlandırılır. Psikanaliz dışındaki psikoterapötik yaklaşımların psikoterapi başlığı altında toplanması, yani psikanaliz-psikoterapi

Sonuç

Destekleyici psikoterapi, her ne kadar daha çok ağır ruhsal bozuklukları olan hastalar için geliştirilmiş ve psikanalize göre daha yüzeysel tekniklerin kullanılıyor olsa da hastanın öyküsünün bütünlüklü bir şekilde ele alınması, hastanın farklı sorun alanlarının ortak yönlerinin kavranması ve bağlantı kurulmasına olanak sağlamaktadır. Ruhsal destek arayan kişilerin çok önemli bir kısmını oluşturan kriz durumları için son derece etkili olduğu bilinen bir psikoterapi uygulamasıdır. Destekleyici psikoterapide hastayı etkin dinlemek, anksiyete azaltıcı teknikleri kullanmak, sorunun adını kaymak, sorunu yeni bir bakışla kavramak (reframe), tavsiye, önsel kılavuzluk gibi destekleyici teknikleri kullanmak ve psikoeğitim vermek oldukça etkili müdahalelerdir.

Kaynakça

Barak A., Klein B., Proudfoot J.G. *Defining internet-supported therapeutic interventions*. Ann Behav Med. 2009; 38(1): 4-17.

Blanck G., Blanck R. *Ego Psychology Theory and Practice*. Columbia University Press, New York, 1994, s. 154-168.

Cailhol L., Rodgers R., Burnand Y., Brunet A., Damsa C., Andreoli A. Therapeutic alliance in short-term supportive and psychodynamic psychotherapies: a necessarybut not sufficient condition for outcome? *Psychiatry Res* 2009; 170(2-3): 229-33.

Cuijpers P., Driessen E., Hollon S.D., van Oppen P., Barth J., Andersson G. The efficacy of non-directive supportive therapy for adult depression: a meta-analysis. *Clin Psychol Rev* 2012; 32(4): 280-91.

Eşsizoğlu A., Kaptanoğlu C. Poliklinik uygulamalarında destekleyici psikoterapi. *Psikiyatride Güncel* 2017; 7(4): 316-324.

Frank J. *Psikoterapi nedir? Psikoterapilere Giriş* içinde (Editör: Sidney Bloch), Çeviri editörü: Engin Eker. Cerrahpaşa Yayın Birliği, İstanbul, 1989, s. 1-22.

Juhos C., Mészáros J. Psychoanalytic psychotherapy and its supervision via videoconference: experience, questions and dilemmas. *Am J Psychoanal*. 2019: 79(4); 555-76.

Kaptanoğlu C. *Destekleyici Psikoterapi*. In: Karamustafalıoğlu O, editör. Temel ve Klinik Psikiyatri. 1. baskı. İstanbul: Güneş Kitapevi; 2018.

Mumford E., Schlesinger H.J., Glass G.V. The effect of psychological intervention on recovery from surgery and heart attacks: an analysis of the literature. *Am J Public Health* 1982; 72(2): 141-51.

Penn D.L., Meyer P.S., Evans E., Wirth R.J., Cai K., Burchinal M. A randomized controlled trial of group cognitive-behavioral therapy vs. enhanced supportive therapy for auditory hallucinations. *Schizophr Res* 2009; 109(1-3): 52-9.

Renaud J., Brent D.A., Baugher M., Birmaher B., Kolko D.J., Bridge J. Rapid response to psychosocial treatment for adolescent depression: a two-year follow-up. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1998; 37(11): 1184-90.

Simin Hosseinian, Shahnaz Tabatabaeib, Fariba Ravaeic. Effectiveness of Supportive Psychotherapy on Quality of Life of Women with HIV in Kermanshah. *Social and Behavioral Sciences* 2011; 30: 1902-1907.

Stanton A.H., Gunderson J.G., Knapp P.H., Frank A.F., Vannicelli M.L., Schnitzer R., Rosenthal R.. Effects of psychotherapy in schizophrenia: I. Design and implementation of a controlled study. *Schizophr Bull* 1984; 10(4): 520-63.

van der Spek N., Vos J., van Uden-Kraan C.F., Breitbart W., Cuijpers P., Knipscheer-Kuipers K., Willemsen V., Tollenaar R.A., van Asperen C.J., Verdonck-de Leeuw I.M. Effectiveness and cost-effectiveness of meaning-centered group psychotherapy in cancer survivors: protocol of a randomized controlled trial. *BMC Psychiatry* 2014; 14: 22.

Wallerstein R.S. The psychotherapy research project of the Menninger Foundation: an overwiev. *J Consult Clin Pschol* 1989; 57: 195-205.

Winston A., Rosental R.N., Pinsker H. *Destekleyici Psikoterapinin Temel İlkeleri. Destekleyici Psikoterapiye Giriş* içinde, Çev. Ed.: Cem Kaptanoğlu. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara, 2011, s. 1-12.

Winston A., Rosental R.N., Pinsker H. *Müdahaleler. Destekleyici Psikoterapiye Giriş* içinde, Çev. Ed.: Cem Kaptanoğlu. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara, 2011, s. 25-42.

Bölüm 17

Bir İlişkisel Psikoterapi Yaklaşımı Olarak Şema Terapi: Sınırlı Yeniden Ebeveynlik

Gonca Soygüt Pekak

Şema Terapi, özgün olarak, sınırlı yeniden ebeveynlik sürecini temel alan bütüncül bir değişim modeli sunmaktadır. Bilişsel Terapi (BT) yaklaşımında, değerlendirme ve kapsamlı bir kişilik kuramı önerme gibi alanlarda yaşanılan tıkanıklar, özellikle 90'lardan itibaren bir grup kuramcının şema odaklı yaklaşımlara yönelmesine ivme kazandırmıştır. Bu kuramcılardan biri olan Jeffrey Young, ana akım yaklaşımlardan (bilişsel-davranışçı, bağlanma, Geştalt, nesne ilişkileri ve psikanalitik yaklaşımlar) davranışsal, bilişsel, yaşantısal ve ilişkisel parçaları bir araya getiren bir model geliştirmiştir (Young, Klosko ve Weishaar, 2003, Edwards ve Arnzt, 2012; Roediger, Stevens ve Brockman, 2018). Bununla birlikte Şema Terapi Modeli (ŞTM), önceki ana akım yaklaşımların birebir alıntılanmasından çok, gelişimsel ve ilişkisel bir bakış açısıyla dönüştürülmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu açından, ŞTM'de, ana akım yaklaşımlardaki ezberleri bozan postmodern bir bilgi edinme çerçevesinde bir bütünleşmeye gidilmiş olduğu söylenebilir. Örneğin, BT'de öncelik verilen davranış değişimi, ŞTM'de en sona

ŞTM, çeşitli sorun kümelenmelerinin kavramsallaştırılması ve tedavisine yönelik hem kapsamlı hem de oldukça yapılandırılmış bir yaklaşım sunmaktadır. Bu nedenle de ŞTM; belirli bazı bozuklukların psikoterapötik müdahalesinde kullanılan bir model olmaktan ziyade, tanılardan bağımsız olarak çalışılabilen bütünleştirici ve ilişkisel bir psikoterapötik yaklaşım olarak ana akımda yaklaşımlar arasında konumlanmaktadır.

Kaynakça

1. Arntz, A. (2011). Imagery rescripting for personality disorders. *Cognitive and Behavioral Practice*, *18*, 466-481.
2. Arntz, A. (2018, May). *Corrective emotional experiences in schema therapy: Reflections on research findings and clinical impressions.* ISST Conference: Inspire 2018, Amsterdam, Netherlands.
3. Arntz, A. ve Jacob, G. (2016). *Uygulamada şema terapi.* (G. Soygüt, Çev. Ed). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Orijinal calışma basım tarihi 2013).
4. Edwards, D. ve Arntz, A. (2012). Schema Therapy in Historical Perspective. M. van Vreeswijk, J. Broersen ve M. Nadort (Ed.). *Handbook of Schema Therapy: Theory, Research and Practice* içinde (p. 3-26). Sussex: John Wiley & Sons.
5. Gülüm, I. V., Soygüt, G. ve Ataman, E. (2018). Schema therapy for pervasive and chronic life problems: A hermeneutic single-case efficacy design study. *International Journal of Psychotherapy, 22*(1), 37-52.
6. Gülüm, I. V., Soygüt, G. (2021). Limited reparenting as a corrective emotional experience in schema therapy: A preliminary task analysis. DOI: 10.1080/10503307.2021.1921301.
7. Jacob, G., van Genderen ve Seebauer, L. (2014). *Mod Terapisi: Diğer Yollardan Gitmek.* (M. Şaşıoğlu, Çev. Ed.). İstanbul: Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
8. Karaosmanoglu, H. A., Soygüt, G. ve Kabul, A. (2011). Psychometric properties of the Turkish Young Compensation Inventory. *Clinical Psyhology & Psychotherapy, 20*(2), 171-179. doi: 10.1002/cpp.787.

9. Roediger, E., Stevens, B. A. ve Brockman, R. (2018). *Contextual Schema Therapy: An Integrative Approach to Personality Disorders, Emotional Dysregulation, and Interpersonal Functioning*. Oakland: New Harbinger Publications.

10. Soygüt, G., Çakır, Z. ve Karaosmanoğlu, A. (2008). Ebeveynlik biçimlerinin değerlendirilmesi: Young Ebeveynlik Ölçeğinin psikometrik özelliklerine ilişkin bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Yazıları, 11*(22), 17-30.

11. Soygüt, G., Gülüm, I. V. ve Karaosmanoğlu, A. (2021). Psychometric properties of the Turkish Young-Rygh Avoidance Inventory. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 35(1): JCPSY-D-19-00024DOI: 10.1891/JCPSY-D-19-00024

12. Soygüt, G., Gülüm, I. V., Tuncer, E., Lobestall, J. ve Bernstein, D. P. (2019). A psychometric study of the Turkish Schema Mode Inventory-Forensic (SMI-F). Yayımlanmak üzere sunulmuş makale taslağı.

13. Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A. ve Çakır, Z. (2009). Erken dönem uyumsuz şemaların değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi, 20*(1),75-84.

14. Young, J. (1990). *Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema Therapy Focused Approach.* Sarasota: Professional Resource Press.

15. Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema Therapy: A Practioner's Guide.* New York: The Guilford Press.

16. Young, J. E. ve Klosko, J. S. (2011). *Hayatı yeniden keşfedin*. (H. A. Karaosmanoğlu ve E. Tuncer Çev. Ed.). İstanbul: Psikonet Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1993).

Bölüm 18

Zihin, Düşünce, Metakognisyon ve Metakognitif Terapi

Anıl Gündüz - Başak Usta Gündüz

İnsanların büyük bir çoğunluğu zihnin veya beynin kusursuz olduğuna, hata yapmadığına ve her zaman doğru çalıştığına, zihinlerine gelen her düşüncenin önemli ve anlamlı olduğuna inanırlar. Zihnimiz, Yuval Noah Harrari'nin tarih araştırmalarını yorumladığı kitaplarında belirttiği gibi üremek ve tehlikeden korunmak üzere evrimleşmiştir. Evrim süreci, 55 milyon yıl önce yaşamış olan primitif primatlardan 1,5 milyon yaşındaki Homo Erectus'a ve yaklaşık 200 bin yıl önce ortaya çıktığını bildiğimiz -günümüz insanı olarak varsayılan- Homo Sapiens'e doğru hem bedensel hem de zihinsel olarak kesintisiz şekilde devam etmiştir. Tehlikelerle en iyi şekilde baş ederek üremeye devam edenlerin torunları olarak zihnin bu evrimleşmesinin çeşitli ödül ve bedellerini deneyimlemekteyiz (Harari, 2018).

İnsan, gerçekliği ve yaşantısını zihnin ürettiği düşünceler üzerinden deneyimlemeye, yanıt vermeye, sorunları çözmeye çabaladığı zaman düşüncelere ve zihnin derinliklerine daha fazla gömülmektedir. Bunun sonucunda gerçek yaşamın kendisine verilen dikkat

Kaynakça

1. Harari, Y. N. (2018). Sapiens: a brief history of humankind by Yuval Noah Harari.
2. Wells, A. & Papageorgiou, C. (1995). Worry and the incubation of intrusive images following stress. *Behaviour Research and Therapy*, 33(5), 579-583.
3. Wells, A. & Matthews, G. (1994). Self-consciousness and cognitive failures as predictors of coping in stressful episodes. Cognition & Emotion, 8(3), 279-295.
4. Wells, A. & Matthews, G. (1996). Modelling cognition in emotional disorder: The S-REF model. *Behaviour Research and Therapy*, 34(11-12), 881-888.
5. Wells, A. & Papageorgiou, C. (1998). Relationships between worry, obsessive-compulsive symptoms and meta-cognitive beliefs. *Journal of behaviour research and therapy*, 36(9), 899-913.
6. Wells, A. & King, P. (2006). Metacognitive therapy for generalized anxiety disorder: An open trial. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 37(3), 206-212.
7. Papageorgiou, C. & Wells, A. (2003). An empirical test of a clinical metacognitive model of rumination and depression. *Cognitive therapy and research*, 27(3), 261-273.
8. Spada, M. M. & Wells, A. (2009). A metacognitive model of problem drinking. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 16(5), 383-393.
9. Gündüz, A., Gündoğmuş, I., Engin, B.H., İşler, A., Sertçelik, S. & Yaşar, A.B. (2019). Effects of adverse childhood events over metacognitions, rumination, depression and worry in healthy university students. *Annals of Medical Research*, 26(7), 1394-1401.
10. Wells, A. (2011). Metacognitive therapy for anxiety and depression. Guilford press.

2. Basım

PSİKANALİTİK KURAM VE ŞEMA TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANNELERİMİZ, BABALARIMIZ VE ROMANTİK İLİŞKİLERİMİZ

Uzm. Klinik Psikolog Elif Başçelik Yavuz
Dr. Haydeh Faraji
Dr. Kahraman Güler

nobel

PSİKANALİTİK KURAM VE ŞEMA TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANNELERİMİZ, BABALARIMIZ VE ROMANTİK İLİŞKİLERİMİZ

Uzm. Klinik Psikolog Elif Başçelik Yavuz, Dr. Haydeh Faraji, Dr. Kahraman Güler

Yayın No.: 3958
Psikoloji / PDR No.: 314
ISBN: 978-625-417-506-0
E-ISBN: 978-625-417-511-4
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Başçelik Yavuz, Elif., Faraji, Haydeh. Güler, Kahraman.
Psikanalitik Kuram ve Şema Teorisi Çerçevesinde Annelerimiz, Babalarımız ve Romantik İlişkilerimiz / Elif Başçelik Yavuz, Haydeh Faraji, Kahraman Güler
2. Basım, VIII + 232 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-506-0
E-ISBN: 978-625-417-511-4
1. Psikanaliz 2. Şema Terapi 3. Bağlanma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm I - Giriş 1

A. Nesne İlişkileri Kuramı 3

1. Sigmund Freud ve Nesne İlişkileri 5
2. Melaine Klein ve Nesne İlişkileri Kuramının Doğuşu 7
3. Donald Fairbairn'in Nesne İlişkileri Modeli 12
4. Harry Guntrip'in Nesne İlişkileri Modeli 16
5. Donald Winnicott'ın Nesne İlişkileri Modeli 19
6. Michael Balint'in Nesne İlişkileri Modeli 25
7. Edith Jacobson'ın Nesne İlişkileri Modeli 27
8. Otto Kernberg'in Nesne İlişkileri Modeli 29
9. Heinz Kohut ve Kendilik Psikolojisi 37
10. Margaret Mahler'in Ayrılma Bireyleşme Kuramı ve Nesne İlişkileri 42
11. Wilfred Bion'un Nesne İlişkileri Modeli 49

B. Şema Terapi Modeli ve Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 53

1. Kopukluk Şema Alanı 58
2. Zedelenmiş Otonomi Şema Alanı 66

3. Zedelenmiş Sınırlar Şema Alanı 71
4. Diğerleri Yönelimlilik Şema Alanı 73
5. Aşırı Tetikte Olma ve Baskılama Şema Alanı 78
6. Uyum Bozucu Başa Çıkma Stratejileri 81
7. Şema Modları 84
C. Yetişkin Bağlanma Tarzları 94
1. Bartholomew ve Horowitz'in Bağlanma Modeli 95
2. Güvenli Bağlanma Tarzı 96
3. Güvenli Bağlanma Tarzı ile İlişkili Olabilecek Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 97
4. Saplantılı Bağlanma Tarzı 98
5. Saplantılı Bağlanma Tarzı ile İlişkili Olabilecek Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 99
6. Korkulu Bağlanma Tarzı 100
7. Korkulu Bağlanma Tarzı ile İlişkili Olabilecek Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 101
8. Kayıtsız Bağlanma Tarzı 101
9. Kayıtsız Bağlanma Tarzı ile İlişkili Olabilecek Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar 102

Bölüm II - Olgular 103
A. Olgu 1 103
B. Olgu 2 117
C. Olgu 3 128
D. Olgu 4 143
E. Olgu 5 158
F. Olgu 6 174
G. Olgu 7 184
H. Olgu 8 191

I. Olgu 9 198
J. Olgu 10 206

Bölüm III - Kaynakça 219

Bölüm IV - Yazarlar Hakkında 231

Bölüm III Kaynakça

AINSWORTH, M. D. S., BLEHAR, M. C., WATERS, E., WALL, S. (1978). **Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation**, Hillsdale, Erlbaum.

ALFORD, C. F. (1989). **Melanie Klein and Critical Social Theory: An Account of Politics, Art and Reason Based on Her Psychoanalytic Theory**, Michigan, Yale University Bookcrafters.

ALKIM ARI, F. (2015). "Evliliğinde sorun yaşayan bireylerin bağlanma stilleri ve erken dönem uyumsuz şemalarının incelenmesi", (Doktora Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

ANLI, İ. (2016). **Asperger Sendromu ve Şizoid Görüngü**, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevi.

ANLI, İ. (2015). **Nesne İlişkileri Kuramı**, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevi.

BAHADIR, Ş. Y. & DÖNMEZ, A. T. D. (2006). "Romantik ilişkilerde bağlanma stilleri, çatışma çözme stratejileri ve olumsuz duygudurumunu düzenleme arasındaki ilişki", (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.

BALINT, M. (1960). "Primary Narcissism and Primary Love", **The Psychoanalytic Quarterly**, cilt 29, sayı 1, ss. 6-43.

BALINT, M. (1968). **The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression**, London, Tavistock Publication Limited.

BARTHOLOMEW, K. (1990). "Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective", **Journal of Social and Personal relationships**, cilt 7, sayı 2, ss. 147-178.

BARTHOLOMEW, K. & HOROWİTZ, L. M. (1991). "Attachment Styles Among Young Adults: A Test of A Four-category Model", **Journal of Personality and Social Psychology**, cilt 61, sayı 1, ss. 226-244.

BAŞÇELİK, E. (2021). "Nesne İlişkilerinin Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalar ve Yetişkin Bağlanma Tarzlarına Etkisi". Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Aydın Üniversitesi.

BAYLAN, B. (2018). "Çiftlerin algılanan ebeveynlik biçimleri ve erken dönem uyum bozucu şemaların romantik ilişki bileşenleri ile ilişkisi", (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Üsküdar Üniversitesi.

BEHARY, W. T. (2017). **Narsistle Ateşkes,** Çev. M. Caner & N. Azizlerli, İstanbul, Psikonet Yayınları, 4. Baskı.

BELL, M. D. (1995). **Bell Object Relations and Reality Testing Inventory (BORRTI) Manual**, California, Western Psychological Services.

BION, W. R. (1957). "Differentiation of the Psychotic from the Non-Psychotic Personalities", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 38, sayı 1, ss. 266-275.

BION, W. R. (1959). "Attacks on Linking", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 40, sayı 1, ss. 308-315.

BION, W. R. (1961). **Experiences in Groups And Other Papers**, London, Tavistock.

BION, W. R. (1963). "Eine Theorie des Denkens", **Psyche**, cilt 17, sayı 7, ss. 426-435.

BOSMANS, G., BRAET, C. & VAN VLIERBERGHE, L. (2010). "Attachment and Symptoms of Psychopathology: Early Maladaptive Schemas as A Cognitive Link", **Clinical Psychology & Psychotherapy**, cilt 17, sayı 5, ss. 374-385.

BOWLBY, J. (1969). **Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment**, New York, Basic Books.

BOWLBY, J. (1973). **Attachment and loss: Volume II: Separation, Anxiety and Anger**, London, The Hogarth press and the institute of psycho-analysis.

BOWLBY, J. (1988). "Developmental Psychiatry Comes of Age", *The American Journal of Psychiatry, cilt 145, sayı* 1, ss. 1-10.

BOWLBY, J. (I980). **Attachment and Loss, Vol. 3: Loss, Sadness and Depression**, New York, Basic Books.

BURGER, J. M. (2006). **Kişilik**, Çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1. Baskı.

CAMPBELL, W. K. & FOSTER, C. A. (2002). "Narcissism and Commitment in Romantic Relationships: An Investment Model Analysis", **Personality and Social Psychology Bulletin**, cilt 28, sayı 4, ss. 484-495.

CHESCHEIR, M. W. (1985). "Some Implications of Winnicott's Concept for Clinical Oractice", **Clinical Social Work Journal**, cilt 13, sayı 3, ss. 218-233.

CHRISTOPHER, J. C., BICKHARD, M. H. & LAMBETH, G. S. (2001). "Otto Kernberg's Object Relations Theory: A Metapsychological Critique", **Theory & Psychology**, cilt 11, sayı 5, ss. 687-711.

COLLINS, N. L. & FEENEY, B. C. (2004). "Working Models of Attachment Shape Perceptions of Social Support: Evidence from Experimental and Observational Studies", **Journal of Personality and Social Psychology,** cilt 87, sayı 3, ss. 338-363.

COLLINS, N. L. & READ, S. J. (1990). "Adult Attachment, Working models, and Relationship Quality in Dating Couples", **Journal of Personality and Social Psychology**, cilt 58, sayı 4, ss. 644-658.

COMPTON, A. (1985). "The Development of The Drive Object Concept in Freud's Work: 1905–1915", **Journal of the American Psychoanalitic Assaciation**., cilt 33, sayı 1, ss. 93-115.

ÇALIŞIR, M. (2009). "Yetişkin Bağlanma Kuramı ve Duygulanım Düzenleme Stratejilerinin Depresyonla İlişkisi", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, cilt 1, sayı 3, ss. 240-255.

ÇİFTÇİ, E. (2020). "Erken dönem uyum bozucu şemalar ile aldatma eğilimi arasındaki ilişkide ilişki doyumunun ve ilişki bağlanımının rolü: aracı ve durumsal aracı model önerileri", (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Başkent Üniversitesi.

DIEHL, M., ELNICK, A. B., BOURBEAU, L. S. & LABOUVIE-VIEF, G. (1998). Adult attachment styles: Their relations to family context and personality. **Journal of personality and social psychology**, cilt 74, sayı 6, 1656.

DUMITRESCU, D. & RUSU, A. S. (2012). "Relationship Between Early Maladaptive Schemas, Couple Satisfaction and Individual Mate Value: An Evolutionary Psychological Ppproach", **Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies**, cilt 12, sayı 1, ss. 63-76.

EKEN, E. (2018). "Üniversite öğrencilerinde erken dönem uyum bozucu şemalar ile romantik ilişki eğilimleri arasındaki ilişki: şema terapi modeli çerçevesinde bir inceleme", (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi.

ERTEN, Y. (2006). **Psikanalizden Dinamik Terapilere Seminer Notları**, İstanbul, İçgörü Psikoterpi Merkezi.

FAIRBAIRN W. R. D. (1944). "Endopsychic Structure Considered in Terms of Object Relationships", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 25, sayı 1, ss. 70-92.

FAIRBAIRN, W. R. D. (1941). "A Revised Psychopathology of The Psychoses and Psychoneuroses", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 22, sayı 1, ss. 250-279.

FAIRBAIRN, W. R. D. (1952). **Psychoanalytic Studies of the Personality**, London, Routledge.

FAIRBAIRN, W. R. D. (1954). **An Object-Relations Theory of the Personality**, England, Basic Books.

FAIRBAIRN, W. R. D. (2013). **Psychoanalytic Studies of The Personality**, London, Routledge.

FARAJİ, H. (2021). "Borderline kişilik bozukluğunda duygu düzenleme ve ilk nesne ilişkileri ile ruhsal işleyişin rorschach testindeki görünümü". Doktora Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doğuş Üniversitesi.

FARRELL, J. M. & SHAW, I. A. (2017). **Experiencing Schema Therapy From The Inside Out: A Self-practice/self-reflection Workbook For Therapists**, New York, Guilford Publications.

FARRELL, J. M., REISS, N. & SHAW, I. A. (2014). **The Schema Therapy Clinician's Guide: A Complete Resource For Building and Delivering Individual, Group and Integrated Schema Mode Treatment Programs**, Sussex, John Wiley & Sons.

FEENEY, J. A. (1998). "Adult Attachment And Relationship-Centered Anxiety Responses To Physical And Emotional Distancing". In Jeffry A. Sımpson W. Steven Rholes (Eds.), **Attachment Theory And Close Relationships**, New York, The Guilford Press.

FONAGY, P. & TARGET, M. (2003). **Psychoanalytic Theories: Perspectives From Developmental Psychopathology**, England, Whurr publishers.

FREUD, S. (1914). **Narsisizm Üzerine ve Scherber Vakası**, Çev. Mustafa Atakay, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Baskı.

FREUD, S. (1953). "Three Essays on the Theory of Sexuality". In J. Strachey (Ed. and Trans.), **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud** (Vol. 7, pp. 125-245). London, Hogarth Press.

GAY, L. E., HARDING, H. G., JACKSON, J. L., BURNS, E. E. & BAKER, B. D. (2013). Attachment style and early maladaptive schemas as mediators of the relationship between childhood emotional abuse and intimate partner violence. **Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma**, *22*(4), 408-424.

GÖKA, E., YÜKSEL, F. V. & GÖRAL, F. S. (2006). "İnsan İlişkilerinde Yansıtmalı Özdeşim", **Türk Psikiyatri Dergisi**, cilt 17, sayı 1, ss. 46-54.

GUNTRIP, H. (2003). **Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik,** Çev. İpek Babacan, İstanbul, Metis Yayınları.

GÜLER, K. (2020). "Kadınlarda toplumsal cinsiyet rolleri ile erken dönem uyum bozucu şemalar, şema başa çıkma biçimleri ve beden imgesi baş etme stratejilerinin ilişkisi" (Doktora Tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doğuş Üniversitesi.

HAZAN, C. & SHAVER, P. R. (1987). "Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process", **Journal of Personality And Social Psychology**, cilt 52, sayı 3, ss. 511-524.

JACOBSON, E. (1954). "The Self and The Object World: Vicissitudes of Their Infantile Cathexis and Their Influence on Ideational and Affective Development", **The Psychoanalytic Study of the Child**, cilt 9, sayı 1, ss. 75-127.

JACOBSON, E. (1964). **The Self and The Object World**. New York, International Universities Press.

JOHNSON, J. G., COHEN, P., CHEN, H., KASEN, S. & BROOK, J. S. (2006). "Parenting Behaviors Associated with Risk for Offspring Personality Disorder During Adulthood", **Archives of General Psychiatry**, cilt 63, sayı 5, ss. 579-587.

KATZ, B. (1981). "Seperation-individuation and Marital Therapy", **Psychotherapy: Theory, Research and Practice**, cilt 18, sayı 1, ss. 195-203.

KERNBERG, O. (1975). **Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm**, Çev. Mustafa Atalay, İstanbul, Metis Yayınları.

KERNBERG, O. (1976). **Object Relations Theory and Clinical Psychoanalysis**, New York, Aronson.

KERNBERG, O. (1987) "Projection And Projective Identification: Developmental And Clinical Aspects", **J Am Psychoanal Assoc**, cilt 35, sayı 1, ss. 795-819.

KERNBERG, O. (1995). **Aşk İlişkileri; Normallik ve Patoloji**, Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul, Ayrıntı yayınları.

KERNBERG, O. (2004). **Aggressivity, Narcissism, and Self-Destructiveness in The Psychotherapeutic Relationship: New Developments in the Psychopathology and Psychotherapy of Severe Personality Disorders**, Nev Haven, Yale University Press.

KERNBERG, O. F. (1985). **Borderline Conditions and Pathological Narcissism**, Maryland, Rowman & Littlefield.

KERNBERG, O. F. (1994). **Internal World and External Reality: Object Relations Theory Applied**, New York, J. Aronson.

KERNBERG, O. F. (1995). **Object Relations Theory and Clinical Psychoanalysis**. Maryland, Jason Aronson.

KILBORNE, B. (2014). **Utanç ve Haset: Görünüm Kaygısı ve Kem Göz**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

KIRSNE, D. & STROZIER, C. (2001). **Heinz Kohut: The Making of A Psychoanalyst**, New York, Straus & Giroux.

KIŞLAK, Ş. T. & ÇAVUŞOĞLU, P. Ş. (2006). "Evlilik Uyumu, Bağlanma Biçimleri, Yüklemeler ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, cilt 9, sayı 9, ss. 61-68.

KLEIN, M. (1933). "The Psycho-analysis of Children", **The Sociological Review**, cilt 25, sayı 3, ss. 296-298.

KLEIN, M. (1946). "Notes on Some Schizoid Mechanisms", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 27, sayı 1, ss. 99-110.

KLEIN, M. (1952). "The Origins of Transference". **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 33, sayı 1, ss. 433-438.

KLEIN, M. (1964). "Love, Guilt, and Reparation". In M. Klein & J. Riviere (Eds.), **Love, Hate, and Reparation** (pp. 57-119). New York, Norton.

KLEIN, M. (2011). **Haset ve Şükran**, Çev. O. Koçak & Y. Erten, İstanbul, Metis Yayınları.

KOHUT, H. (1968). "The Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders: Outline of A Systematic Approach". **The Psychoanalytic Study of The Child**, cilt 23, sayı 1, ss. 86-113.

KOHUT, H. (1971). "Introspektion, Empathie und Psychoanalyse: Zur Beziehung zwischen Beobachtungsmethode und Theorie", **Psyche**, cilt 25, sayı 11, ss. 831-855.

KOHUT, H. (1977). **Kendiliğin Yeniden Yapılandırılması**, İstanbul, Metis Yayınları.

KOHUT, H. (1998). **Kendiliğin Çözümlenmesi**, İstanbul, Metis Yayınları.

KOHUT, H. (2018). **The Search for the Self: Selected Writings of Heinz Kohut 1978-1981**, London, Routledge.

KOHUT, H. & WOLF, E. S. (1978). "The Disorders of the Self and Their Treatment: An Outline", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 59, sayı 1, ss. 413-425.

KÖRÜK, S. (2020). "Evlilikte çift uyumunun erken dönem uyum bozucu şemalar ve aile işlevleri bağlamında incelenmesi: yapısal bir model", (Yüksek Lisans Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

MAHLER, M. S. (1963). "Thoughts About Development and Individuation", **Psychoanalytic Study of the Child**, cilt 18, sayı 1, ss. 307-324.

MAHLER, M. S. (1965). "On Early Infantile Psychosis: The Symbiotic and Autistic Syndromes", **Journal of the American Academy of Child Psychiatry**, cilt 4, sayı 4, ss. 554-568.

MAHLER, M. S. (1971). "A Study of The Separation-Individuation Process—And Its Possible Application to Borderline Phenomena in the Psychoanalytic Situation", **Psychoanalytic Study of the Child,** cilt 26, sayı 1, ss. 403-424.

MAHLER, M. S. (1972). "Rapprochement Subphase of the Separation-Individuation Process", **Psychoanalytic Quarterly**, cilt 41, sayı 1, ss. 487-506.

MAHLER, M. S. & LA PERRIERE, K. (1965). "Mother-Child Interaction During SeparationIndividuation", **Psychoanalytic Quarterly**, cilt 34, sayı 1, ss. 483-498.

MAHLER, M. S., PINE, F. & BERGMAN, A. (1975). **The Psychological Birth of Human Infant: Symbiosis and Individuation**, New York, Basic Books.

MAHLER, M. S., PINE, F. & BERGMAN, A. (2012). **İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu**, İstanbul, Metis Yayınları.

MAHLER, M. & MCDEVITT, J. B. (1980). "Object Constancy, Individuality, and Internalization", **The Course of Life**, cilt 1, sayı 1, ss. 407-423.

MAIN, M., KAPLAN, N. & CASSIDY, J. (1985). "Security in Infancy; Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation", **Monographs of the Society for Research in Child Development**, cilt 50, sayı 1, ss. 66-104.

MASON, O., PLATSS, H. & TYSON, M. (2005). "Early Maladaptive Schemas and Adult Attachment in A UK Clinical Population", **Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice**, cilt 78, sayı 4, ss. 549-564.

MCWILLIAMS, N. (2009). **Psikanalitik Tanı: Klinik Süreç İçinde Kişilik Yapısını Anlamak**, Çev. E. Kalem, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.

MCWILLIAMS, N. (2013). Psychoanalysis and research: Some reflections and opinions. **The Psychoanalytic Review**, *100*(6), 919-945.

MITCHELL, S. A. & BLACK, M. J. (2012). **Freud ve Sonrası: Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MITCHELL, S. A. (1981). "The Origin and Nature of the 'Object' in the Theories of Klein and Fairbairn", **Contemporary Psychoanalysis**, cilt 17, sayı 3, ss. 374-398.

MITCHELL, S. A. (2009). **Psikanalizde İlişkisel Kavramlar: Bir Bütünleşme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MOHAMMADI, B. & SOLEYMANI, A. (2017). "Early Maladaptive Schemas and Marital Satisfaction as Predictors of Marital Commitment", **International Journal of Behavioral Sciences**, cilt 11, sayı 1, ss. 16-22.

OTWAY, L. J. & VIGNOLES, V. L. (2006). "Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions", **Personality and Social Psychology Bulletin**, cilt 32, sayı 1, 104-116.

RAFAELI, E. BERNSTEIN, D. P. & YOUNG, J. (2013). **Şema Terapi-Ayırıcı Özellikler**, Çev. M. Şaşıoğlu, İstanbul, Psikonet Yayınları, 2. Basım.

RAFAELI, E., BERNSTEIN, D. P. & YOUNG, J. (2010). **Schema Therapy: Distinctive Features**, New York, Routledge.

ROEDIGER, E. (2015). **Şema Terapi Nedir? Şema Terapinin Temellerine, Modellerine ve Uygulamasına Giriş**, Çev. Ed. S Ataman, Ankara, Nobel Yayıncılık.

SARI, T. (2008). "Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançlar, Bağlanma Boyutları ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkiler", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

SCHALIN, L. J. (1995). "On Autoerotism and Object Relations in the Psycho-sexual Development: Some Viewpoints on Freud's Drive Theories", **The Scandinavian Psychoanalytic Review**, cilt 18, sayı 1, 22-40.

SCHARFF J. S. & SCHARFF, D. E. (1997). "Object relations couple therapy", **American Journal of Psychotherapy**, cilt 51, sayı 2, 141-173.

SCHARFF, D. E. (1996). **Object Relations Theory and Practice: An Introduction**, Maryland, Rowman & Littlefield.

SCHARFF, J. S. & SCHARFF, D. E. (2005). **The Primer of Object Relations**, Maryland, Rowman & Littlefield.

SIMEONE-DI FRANCESCO, C., ROEDIGER, E. & STEVENS, A. B. (2017). **Çiftlerle Şema Terapi Klinisyenin İlişkileri İyileştirme Rehberi**, Çev. I.G. Danışman, Ankara, Nobel.

SIMEONE-DI FRANCESCO, C., ROEDIGER, E. & STEVENS, B. A. (2015). **Schema Therapy with Couples: A Practitioner's Guide to Healing Relationships**, Chichester, John Wiley & Sons.

SOLEYMANI, F. (2014). "The Relationship of Couple"s Primary Inconsistent Schemas with Marital Satisfaction in Bandar Abbas", **Hormozgan University of Medical Sciences, Academic Journal of Psychological Studies**, cilt 3, sayı 2, 148-153.

SOYGÜT, G., KARAOSMANOĞLU, A. ve ÇAKIR, Z. (2009). "Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme", **Türk Psikiyatri Dergisi**, cilt 20, sayı 1, 75-84.

ST. CLAIR, M. & WIGREN, J. (2004). **Object Relations and Self Psychology: An Introduction**, Canada, Brooks/Cole.

STEVENS, B. A., ROEDIGER, E. (2016). **Breaking Negative Relationship Patterns: A Schema Therapy Self-help and Support Book**, United Kingdom, John Wiley & Sons.

SULLIVAN, S., RUFFMAN, T. & HUTTON, S. B. (2007). "Age differences in emotion recognition skills and the visual scanning of emotion faces", **Journal of Gerontology: Psychological Sciences**, cilt 62, sayı 1, 53-60.

SUMMERS, F. (1994). **Object Relations Theories and Psychopathology: A Comphrehensive Text**, London, The Analytic Press.

SÜMER, M. (2006). "Yetişkinlerin bağlanma stillerinin duygusal zeka, ilişkiye bağlılık, ilişkide algılanan tatmin ve bazı değişkenlere göre incelenmesi", (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maltepe Üniversitesi.

SÜMER, N. (2006). "Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması", **Türk Psikoloji Dergisi**, cilt 21, sayı 57, sayfa 1.

TURA, S. M. (2000). **Günümüzde Psikoterapi**, İstanbul, Metis Yayınları.

TÜZÜN, O. & SAYAR, K. (2006). "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji", **Düşünen Adam**, 19(1), 24-39.

TYSON, P. & TYSON, R.L. (1990). **Psychoanalytic Theories of Development: An Integration**, New Haven, Yale University Press.

VAHİP, I. (1993). "Ayrılma Bireyleşme Kuramı", **Türk Psikiyatri Dergisi**, cilt 4, sayı 1, 60-66.

VAN DER KOLK, B. A. (2014). **The Body Keeps the Score: Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma**, New York, Viking.

Van VREESWIJK, M., BROERSEN, J. & NADORT, M. (2012). **The Wiley-Blackwell Handbook of Schema Therapy: Theory, Research and Practice**, Sussex, John Wiley & Sons.

Van VREESWIJK, M., BROERSEN, J. & SCHURINK, G. (2014). **Mindfulness and Schema Therapy: A Practical Guide**, Sussex, John Wiley & Sons.

WESTEN, D., LOHR, N., SILK, K. R., GOLD, L. & KERBER, K. (1990). "Object relations and social cognition in borderlines, major depressives and normals: a thematic apperception test analysis", **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, cilt 2, sayı 4, 355-364.

WINNICOTT D. W. (1965). **The Maturational Process and Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development**, New York, International Universities Press.

WINNICOTT, D. W. (1960). "The theory of the parent-infant relationship", **International Journal of Psycho-Analysis**, cilt 41, sayı 1, 585-595.

WINNICOTT, D. W. (1971). **Playing and Reality**, London, Tavistock Publications.

WINNICOTT, D. W. (2010). **Oyun ve Gerçeklik**, İstanbul, Metis Yayınları.

YILDIZ, M. (2012). "Bağlanma Kuramı Açısından Yaşlılık Dönemine Genel Bir Bakış". **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 36, sayı 1, 1-30.

YILDIZ, M. (2012). Bağlanma kuramı açısından yaşlılık dönemine genel bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 36, sayı 1, 1-30.

YİĞİT, İ. & ÇELİK, C. (2016). "İlişki doyumunun erken dönem uyum bozucu şemalar, kişilerarası ilişki tarzları ve kendilik algısı açısından değerlendirilmesi", **Türk Psikoloji Yazıları**, cilt 19, sayı 38, 77-87.

YOUNG, J. E., KLOSKO, J. S. & WEISHAAR, M. E. (2003). **Schema Therapy: A Practitioner's Guide**, New York, The Guildford Press.

YOUNG, J. E. & GLUHOSKİ, V. L. (1997). A Schema-focused Perspective on Satisfaction in Close Relationships. R. J. Sternberg & M. Hojjat, (Ed.), **Satisfaction in Close Relationships**, New York, The Guilford Press.

YOUNG, J. E. & LINDEMAN, M. D., (1992). "An integrative schema-focused model for personality disorders", **Journal of Cognitive Psychotherapy**, cilt 6, 11-23.

YOUNG, J. E. (1990). **Cognitive Therapy For Personality Disorders: A Schema-Focused Approach**, Sarasota, Professional Resource Press.

YOUNG, J. E. (1999). **Cognitive Therapy For Personality Disorders: A Schema-Focused Approach**, Sarasota, Professional Resource Press, 3. Baskı.

YOUNG, J., KLOSKO, J. S. & WEISHAAR, M. E. (2009). **Şema Terapi**, İstanbul, Litera Yayıncılık.

YOUNG, J. E. & KLOSKO, J. S. (1993). **Reinventing Your Life: How To Break Free From Negative Life Patterns**, New York, Dutton.

ZÖRER, P. B. (2015). "Bağlanma kuramı perspektifinden sosyal kaygı: Erken dönem uyumsuz şemalar ve reddedilme duyarlılığının rolü", (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi.

2. Basım

Çocuklar için Konuşma Etkinlikleri

Ahmet Benzer

nobel

Çocuklar için Konuşma Etkinlikleri
Ahmet Benzer

Yayın No.: 4000
Eğitim No.: 821
ISBN: 978-625-417-586-2
E-ISBN: 978-625-417-587-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selmagunaydin@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Benzer, Ahmet.
Çocuklar için Konuşma Etkinlikleri / Ahmet Benzer
2. Basım, VIII + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-586-2
E-ISBN: 978-625-417-587-9
1. Türkçe Eğitimi 2. Konuşma Becerisi 3. Etkinliklerle Öğretim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v

1. Bölüm - Etkinlik Tasarımı 1
Konuşma Etkinlikleri Nasıl Tasarlandı? 3
Konuşma Etkinliklerini Nasıl Uygulamalıyım? 11
Konuşma Etkinlikleri Şablonu 15

2. Bölüm - Etkinlikler 17
Röportaj 19
1. Ressam ile Röportaj 23
2. Sanatçı ile Röportaj 30
3. Yazar ile Röportaj 37
4. İdareci ile Röportaj 45
5. Devlet Büyüğü: Bir Müdürün Gözünden 'İdarecilik' 52
6. Öğretmen Hiçbir Zaman Emekli Olmaz 59
7. Müze İdarecisi ile Röportaj 67
8. Sokak Röportajı 76
Anı 79
1. Okuldaki İlk Günüm: Pirinç 84
2. En Kötü Günüm 89
3. Yaz Tatili Anısı 95
4. Yaz Tatili Anısı: Dostluk, Yürekten Yüreğe Akan Bir Nehirdir 100

5. En Güzel Anım: Mutluluk Kokulu Bir Anı 105
6. Okuldaki Bir Günüm: Talihsiz Günüm 111
7. Annemle Bir Anım 115
Sohbet 117
1. Adres Sorma 122
2. Telefon Görüşmesi: Mehmetçik'ten Telefon Var 128
3. Adres Sordum, Sormaz Olaydım! 132
4. Sohbet: Vapur Sohbeti 137
Tartışma 139
1. Tartışma: Hatırladıkça Güleceğiz! 144
2. Tartışma: Kim Yüz Temel Eser İster? 149
3. Tartışma: Ayşe Bilir 160
4. Tartışma: Sosyal Medya Projemiz 166
5. Tartışma: Müzede Anlatacaklarım Var! 171
6. Tartışma: Sınav Çıkışı 176
7. Tartışma: KitapKahve 182

Deyimler 185

Kaynakça 191

Kaynakça

Başaran, S. D. ve Kuşuçuran, B. N. (2019). Üst Düzey Düşünme Becerilerine Yönelik Öğretmen Farkındalıklarının İncelenmesi. 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, Gaziantep.

Benzer, A. (2020). Konuşma metni ile konuşma dili farkındalığına dönük etkinlik tasarımı. *Journal of Language Education and Research*, 6(2), 295-319.

Benzer, A. ve Ünsal, F. (2019). Konuşma öğretiminin program ve ders kitabı ekseninde uygulamaya yansıması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(3), 647-662.

Benzer, A. (2020). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde işlevsel dil bilgisi*. Pegem Yayınevi.

Bygate, M. (1987). *Speaking*. Oxford: Oxford University Press.

Dursunoğlu, H. (2006). Türkiye Türkçesinde konuşma dili ile yazı dili arasındaki ilişki. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30, 1-21.

Goh, C. C. M. ve Burns, A. (2012). *Teaching speaking: A holistic approach*. New York: Cambridge University Press.

Horowitz, R. ve Samuels, S. (1987). Comprehending oral and written language. Bingley, England: Emerald Group.

http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/dunyadaki-garip-batil-inanclar-40452248 Erişim tarihi: 16.06.2021.

http://www.lugatim.com/s/fes Erişim tarihi: 29.04.2020.

http://yesilbag.meb.k12.tr/icerikler/sinif-baskani-ve-gorevleri-nelerdir_3766042.html Erişim tarihi: 12.12.2019.

https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/bebeklerin-ilk-kelimeleri Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://edumag.net/ogrenciyken-calismanin-4-faydasi/ Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://pixabay.com/tr/music/gelecekteki-bas-funky-trap-sax-4864/ Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://pixabay.com/tr/music/solo-gitar-in-the-forest-ambient-acoustic-guitar-instrumental-background-music-for-videos-5718/ Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://www.eokulgiris.com/muzelerde-uyulmasi-gereken-kurallar-nelerdir.html Erişim tarihi: 01.06.2021.

https://www.haber46.com.tr/kim-milyoner-olmak-ister/turkiye-televizyonlarinda-yayinlanan-ilk-yarisma-programi-olan-talih-h271224.html Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://www.ibb.istanbul/SitePage/Index/87 Erişim tarihi: 29.05.2019.

https://www.mynet.com/turkiyede-yaygin-olan-batil-inanclar-1198541-mykadin#34771 Erişim tarihi: 29.10.2021.

https://www.webtekno.com/turkiye-dunyanin-en-fazla-tv-izleyen-ulkeleri-siralamasinda-uzak-ara-birinci-oldu-h27386.html Erişim tarihi: 22.06.2019.

Kuruyer, H. G. ve Özsoy, G. (2016). İyi ve zayıf okuyucuların üstbilişsel okuma becerilerinin incelenmesi: bir durum çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (2), 771-788.

MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Schader, B., Huber, L., Ruder, A. ve Ruffo, F. (2016) *Ana dilde sözlü anlatım becerisinin geliştirilmesi*. (Çev. Ç. Başar). Zürih Üniversitesi, Eğitimde Uluslararası Projeler Birimi. https://phzh.ch/globalassets/ipe.phzh.ch/lehrmittel/hsk-tuerkisch/heft_3_hsu_tuerk_11_8_16.pdf adresinden erişildi.

Schroeder, C. (2002). On the stracture of spoken Turkish. *Essener Linguistische Skripte–elktronisch,* 2(1), 73-90.

Šolcová, P. B. (2011). *English language and literature and teaching English language and literature for secondary schools.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Masaryk University, Brno.

Ünsal, F. (2019). *Türkçe derslerinde rol alma modeli ile hazırlanan etkinliklerin öğrencilerin konuşma tutum ve kaygılarına etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Vendryes, J. V. (2001). *Dil ve düşünce* (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.

Güncellenmiş 4. Basım

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ:

Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası

Prof. Dr. İsmail Ermağan

nobel

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ:
Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası
Prof. Dr. İsmail Ermağan

Yayın No.: 4111
Beşeri Bilimler No.: 184
ISBN: 978-625-417-705-7
E-ISBN: 978-625-417-706-4
Basım Sayısı: Güncellenmiş 4. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Emre Gürbüz -emregurbuz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ermağan, İsmail.
Uluslararası İlişkiler ve Teknoloji İlişkisi: Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası / İsmail Ermağan
1. Basım, XII + 332 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-705-7
E-ISBN: 978-625-417-706-4
1. Teknoloji 2. Siber Uzay 3. Uzay

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEKNOLOJİNİN YERİ **9**
1. Geçmişten Günümüze Teknoloji ve Endüstri 4.0 Dönemi 10
   1.1. Endüstri 4.0 Teknolojileri 15
      1.1.1. Yapay Zekâ (Artificial Intelligence-AI) 15
      1.1.2. Makine Öğrenmesi (Machine Learning) 16
      1.1.3. Nesnelerin İnterneti (Internet of Things/IoT) 16
      1.1.4. Büyük Veri (Big Data) 16
      1.1.5. Siber Güvenlik Ağları 17
      1.1.6. Bulut ve Sınır Bilişim 18
      1.1.7. Siber Fiziksel Sistemler (SFS) 19
      1.1.8. Robotik ve Otonom Sistemler 19
      1.1.9. Akıllı Sensörler 19
      1.1.10. Akıllı Fabrikalar 20
      1.1.11. Dijital İkizler 20
      1.1.12. Üç Boyutlu Yazıcılar 20
      1.1.13. Sanal ve Arttırılmış Gerçeklik 21
      1.1.14. BlockChain Teknolojisi 21
2. Geçmişten Günümüze Teknoloji ve Toplum 21
3. Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler Disiplini 26
4. Teknolojinin Uluslararası İlişkiler Disiplininde Teorileşmesi Tartışmaları 32
5. Teknoloji, Bilim ve Uluslararası İlişkiler 36
6. Uluslararası İlişkilerde "Teknoloji-Güç İlişkisi" Tartışmaları 39
   6.1. Teknoloji ve Güç İlişkisinde İki Baskın Paradigma 42
      6.1.1. Sanayi Çağı: Teknoloji ve Ulusal Güç 42

6.1.2. Bilgi Çağı: Teknoloji ve Sosyal Güç 43
6.2. Teknoloji ve Güç İlişkisi: Günümüzden Bir "Case" Yansıtımı: Afrika Kıtası 44
7. Yeni Dönemde Teknolojinin Uluslararası İlişkilerde Çeşitli Yansımaları 47
7.1. Dış Politika 47
7.2. Kamu Diplomasisi 47
7.3. Dijital Diplomasi 48
7.4. Uluslararası Ticaret 48
7.5. Güvenlik 49
7.6. Askeri Teknoloji 50
7.7. Yenilenebilir Enerji vs. Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlat 50
7.8. Sağlık ve Teknoloji 51
7.9. Sosyal Medya 52
7.10. Tarım 52
7.11. Hukuk 53
8. Dünyada Teknolojik Sıralama ve Türkiye: İnovasyon Girişimleri ve Patent Sayıları 54
9. Gelecekte Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler 62
10. Teknoloji ve Uluslararası Sistem Değişimi Üzerine Teorik Bir Öneri 69
Kaynakça 73

BÖLÜM II
21. YÜZYILDA "DEVLETLERİN BAĞIMSIZLIK İDEALİNİ ÖRSELEYEN" RADİKAL TEHDİT: SİBER UZAY VE YANSIMALARI 83
1. Siber Uzay ve Uluslararası İlişkiler 84
2. Uluslararası İlişkiler Teorileri Gözüyle Siber Uzay/Güvenlik 90
3. "Siber Uzay" Dünyası 93
3.1. Siber Casusluk ve Siber İstihbarat 96
3.2. Siber Savaş 100
3.3. Siber Silahlar 105
3.4. Siber Savunma ve Caydırıcılık 107
3.5. Siber Saldırılar ve Siber Aktörler 109
4. Siber Uzay ve Devletler 114
4.1. Siber Evrende Güçlü Aktör Olmanın Ölçümlenmesi 115
4.2. Küresel Siber Güvenlik Endeksleri-Raporları Değerlendirmeleri 118

5. Aktüel Uluslararası İlişkilerde Siber Uzayın Yansımaları 126
5.1. Yeni Nesil Tehditlere Örnekler: Sanal Derinlikler: Deepfake..... 126
5.2. Bitnation: Merkezi ve Sınırları Olmayan Yeni Bir Devlet Modeline Doğru mu?..... 129
5.3. Siber Uzay ve Yeni Nesil Sömürücülük: Siber Kolonicilik 131
6. Siber Uzay: Bir Bilanço 137
Kaynakça 138

BÖLÜM III
TEKNOLOJİ-ULUSLARARASI İLİŞKİLER İLİŞKİSİNDE BİR "CASE" İRDELEMESİ: SİBER FİDYECİLİK..... 147
1. Uluslararası İlişkiler ve Siber Evrende Soygunculuk..... 147
2. Veri Fidyeciliği, Devletler ve Türkiye 150
3. Siber Fidyecilik: Bulaşma Yolları ve Saldırılardan Örnekler..... 154
4. Siber Fidyecilik Sorununda Saldırılardan Korunma 158
Kaynakça 161

BÖLÜM IV
UZAY ÇALIŞMALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER..... 165
1. Uzay, Dünya ve Uluslararası İlişkiler 165
2. Uzay Çağı ve Uluslararası İlişkilerde Yansımaları 169
3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Gözüyle Uzay 174
3.1. Liberalizm ve Uzay 175
3.2. Realizm ve Uzay 176
3.3. Jeopolitik ve Uzay..... 176
3.4. Eleştirel Yaklaşımlar ve Uzay..... 177
4. Dünyada Uzay Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler..... 178
5. Uzayda Gerçekleştirilen Faaliyetler ve Uluslararası İlişkilere Etkisi..... 183
5.1. Uzay Ekonomisi 189
5.2. Uzayda Askerî Güvenlik Çalışmaları..... 192
5.3. Uzay Turizmi..... 194
5.4. Uzay Madenciliği 195
5.5. Uzayda Tarım..... 198
6. Uzaya Erişim ve Yeni Çalışmalar..... 200
7. Uzayda Yaşamın Mümkünlüğü ve Dünya Ötesi İlişkiler mi?..... 204
8. Uluslararası İlişkilerde "Derin" Bir Uzay Sorunu: Uzay Çöplüğü..... 207

9. Uzay ve Türkiye 210
Kaynakça 215

BÖLÜM V
DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİNİN MOTORU
"YAPAY ZEKÂ" VE TÜRKİYE'YE ÖNERİLER 223
GİRİŞ 223
1. Yapay Zekâ: Tanımı, Kullanım Alanları, Türleri, Tarihçesi, Algoritma Mantığı ve Başarı Kriterleri 224
2. Yapay Zekânın Uluslararası İlişkilere Etkileri 234
3. Türkiye'de Yapay Zekâ Çalışmaları 237
4. Çin'in Yapay Zekâ Çalışmaları 241
5. Hindistan'ın Yapay Zekâ Çalışmaları 244
6. Yapa Zekâ Konusunda Çin ve Hindistan Üzerinden Türkiye'ye Öneriler 246
7. Türkiye'nin Yapay Zekâ Stratejisi İçin Tübitak'a İletilen Rapor-Öneriler 250
7.1. Pratiğe Geçmeden Önce Bilinmesi Gerekenler 250
7.2. Uygulamada Yapılması Gerekenler 252
7.3. Diğer Kritik Öneriler 254
Sonuç 255
Kaynakça 256

BÖLÜM VI
ÇIĞIR AÇAN TEKNOLOJİLER VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ 263
1. Bilişim-Yazılım Sektörü 263
2. Uzay Teknolojileri 265
3. Siber Uzay 266
4. Nanoteknoloji 267
5. Biyoteknoloji 270
6. Nöroteknoloji 273
7. Kuantum Teknolojileri ("Quantum Computing") 276
Sonuç 280
Kaynakça 281

SONUÇ 285

BİR KONFERANS: ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ..... 293
Konferans Analizi 295

SON SÖZ 301

YAZARIN BU YAPIT ÇERÇEVESİNDE GAZETELERDE ROPÖRTAJ VE YAZILARI..... 307
Independet Türkçe Röportajı, 7 Haziran 2022..... 307
Milliyet Gazetesindeki Yazı - 5-6 Temmuz 2022..... 316
İhlas Haber Ajansı Tarafından Kitabın Tanıtımı - 3 Haziran 2022 319
Cumhuriyet Gazetesindeki Yazı - 7 Temmuz 2022..... 320
Daily Sabah Gazetesindeki Yazı..... 322

YAZARIN KİTAP BAĞLAMINDA ORGANİZE EDİLEN BAZI KONUŞMALARI..... 327

YAZAR HAKKINDA BİLGİ 331

BÖLÜM I

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEKNOLOJİNİN YERİ

Bu bölümde temel amaç, uluslararası ilişkiler disiplini ile teknoloji arasındaki derin bağı kavramsal ve teorik açılardan göstermektir. Teknolojinin küresel gelişmeleri büyük ölçeklerde etkilediği hususunun literatürde özellikle Sanayi Devrimlerinden itibaren tartışıldığı bilinmektedir, 19. ve 20. yüzyılın devrimsel teknolojik çıktılarının kritik rolü birinci ve ikinci dünya savaşlarında fazlasıyla görülmüştür. İki dünya savaşı arası konjonktürü de bu tartışmaların olgunlaşmasına zemin oluşturmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası teknoloji, Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ele alınmaya başlanmıştır (Ogburn, 1949). Üçüncü Sanayi Devrimi ile paralel biçimde benzer çalışmalar artmış, Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde oldukça çeşitlenmiştir. Bu bölümde geçmişten günümüze teknoloji (sanayi devrimleri, bilimsel gelişim ve Endüstri 4.0 unsurları) açıklanacak, gelişmelerin toplumlara, devletlere ve genel olarak uluslararası konjontüre etkileri temalaştırılacaktır. Teknoloji-uluslararası ilişkiler disiplini, teknoloji-güç ilişkisi ve teknoloji-sistem değişikliği başlıklarında çeşitli kuramsal yaklaşımlar aktarılacaktır. Yine ülkelerin kalkınmasında kritik bir faktör olan patentler ve buluşlar karnesi irdelenerek aktüel bir gelişmişlik portresi sunulacaktır. Son olarak gelecekte teknolojinin olası hâlleri bir alt başlıkta tartışılacaktır.

lık gelen sistemlerin değişiminin, sistemik değişimin ve etkileşimin getirdiği değişimin altını çizmektedir (1981: 41-44). Herrera ise uluslararası sistemin etkileşim kapasitesindeki değişikliklere odaklanmakta ve sistemik değişim tartışmalarını zenginleştirmeyi amaçlamaktadır (2006: 6-8).

Bu bölümün değişik yerlerinde de vurgulandığı üzere "Teknoloji ve küresel düzlemde sistem değişikliği nasıl tartışılmalıdır?" sorusu hem genel literatürde hem de teorik boyutta önem kazanmaktadır. Teknoloji bugüne kadar uluslararası sistem değişimi irdelemelerinin merkezinde konumlan(a)mamışsa da uluslararası ilişkilerin başlıca belirleyenleri arasında olmuştur. Yukarıda anlatılan teorik yaklaşımların üzerine bu noktada yapılması gereken eylem olarak bizim önerimiz, teknoloji de dâhil eden uluslararası sistemin nasıl dönüştüğüne yönelik mevcut kavramsallaştırmaların geliştirilmesi olacaktır.

Kaynakça

Acharjya, D.P. ve Geetha, M.K., eds. (2017). Internet of Things: Novel Advances and Envisioned Applications. Springer.

Akben, İ. ve Avşar, İ. (2018). Endüstri 4.0 ve Karanlık Üretim: Genel Bir Bakış. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3(1), 26-37.

Alkin, Kerem (2021), "Afrika İçin Rekabet Derinleşiyor", https://www. sabah.com.tr/yazarlar /kerem-alkin/2021/05/24/afrika-icin-rekabet-derinlesiyor (24.5. 2021)

Altınbaş, Tunç (2019), "Şirketler İçin Ölümsüzlük İksiri: Toplum 5.0", https://isteteknoloji. com.tr/yazarlar/2019/09/09/sirketler-icin-olumsuzluk-iksiri-toplum-5-0/ (22.8.2020)

Alçın, S. (2016). Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0. Journal of Life Economics, 3(8), 19-30.

Anderson, Benedict (1991), Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. Verso.

Atasoy, İ. ve Ormanlı, O. (2019). Teknoloji ve Siber Güvenlik: Dijital Toplumun Geleceği. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11 (4), 399-409.

Avrupa Patent Ofisi (European Patent Office, EPO) (2020), "Patent Index 2020", https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics/2020.html (12.12.2021)

Baldwin, Richard (2016), The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization, Harvard University Press.

Banger, G. (2018). Endüstri 4.0 ve Akıllı İşletme. Ankara: Dorlion Yayınevi.

Bebar Bilim (2019), 3 Boyutlu Yazıcılarla Dünyayı Yazdırmak, https://www.youtube. com/watch?v=gbku4Y9Tr2s (26.9.2021)

Beck, Ulrich (1986), Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine Andere Moderne. Suhrkamp Verlag.

Bedir, Başak (2020), "Uluslararsı Ekonomik Güç: Dünyada İlk 10 Neden İlk 10 ve Biz Ne Yapmalıyız?", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı?, Nobel Yayıncılık, s. 373-387.

Binns, Chris (2010), Introduction to Nanoscience and Nanotechnology, Wiley.

Bjola, Cornelia ve Holmes, Marcus (eds) (2015), Digital Diplomacy: Theory and Practice, Routledge.

Bloomberg (2021) "Trump Destekçilerinden Demokrasiye Darbe Girişimi" https://www.bloomberght.com/abd-de-trump-destekcileri-polis-barikatini-asarak-kongre-binasina-girdi-2272110 (7.1.2021)

Bode, Ingvild ve Huelss, Henrik (2018), "Autonomous Weapons Systems and Changing Norms in International Relations", Review of International Studies, 44(3), 393-413.

Brand Finance (2022), The Largest Brand Value Database in the World, https:// brandirectory.com/ (12.1.2022)

Buchan, Alastair (1972), "Technology and World Politics", in The Aberystwyth Papers – International Politics: 1919-1969, Brian Porter (ed.), Oxford University Press.

Böhme, Gernot (2008), Invasive Technisierung. Technikphilosophie und Technikkritik, Die Graue Edition.

Carr, Madeline (2015), "Power Plays in Global Internet Governance", Millennium: Journal of International Studies, 43(2), 640-649.

Carr, Madeline (2016), US Power and the Internet in International Relations The Irony of the Information Age in the UK, Palgrave Macmillan.

Castells, Manuel (2000), The Rise of the Network Society, Wiley-Blackwell.

Chaudhary, G., Manju Khari, M., ve Elhoseny, M. (2021). Digital Twin Technology. CRC Press.

Çamçan, Ahmet (2019), Yazılım Sektörünün Ekonomiye Katkısı: Türkiye Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, http:// acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/3629/0066806.pdf?sequence=1&isAllowed=y (28.9.2021)

Çarbuğa, Burak (2018), "Nesnelerin İnterneti (IoT) | Marketing Türkiye" Röportaj, https://www.burakcarbuga.com/nesnelerin-interneti-marketing-turkiye/ (11.04.2020)

Çelik, Hüseyin, "Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişkisini Tartışmak", Yeni Medya, 2019 (7) , s. 20-33.

Çiğdem, Serpil ve Boztaş, Asena (2020), Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Nobel Yayınevi.

Deibert, Ronald J. (1997), Parchment, Printing, and Hypermedia: Communication in World Order Transformation. Columbia University Press.

Drezner, Daniel W. (2019), "Technological Change and International Relations", International Relations, 33(2), 1-18.

Duran, Alper (2018), "Dünyada Endüstri 4.0'a Öncülük Eden 3 Ülke: Almanya, ABD ve Japonya", https://magg4.com/dünyada-endustri-4-0a-onculuk-eden-3-ulke-almanya-abd-ve-japonya/ (12.01.2020)

Elster, Jon (1983), Explaining Technical Change: A Case Study in the Philosophy of Science. Cambridge University Press, s. 158-184.

Ergas H. (1987), "Does technology policy matter?", In: Guile B, Brooks H, editors. Technology and Global Industry: Companies and Nations in the World Economy. National Academy Press; s. 191-245.

Eriksson, Johan ve Newlove-Eriksson, Lindy (2021), "Theorizing Technology and International Relations: Prevailing Perspectives and New Horizons", in: Technology and International Relations: The New Frontier in Global Power, Giampiero Giacomello, Francesco Niccolò Moro and Marco Valigi (eds), Edward Elgar Publishing, pp. 3-22 (in: https://www.researchgate.net/publication/349111217_Theorizing_Technology_and_International_Relations_Prevailing_Perspectives_and_New_Horizons, 22.8.2021)

Ermağan, İsmail (2022), "Teknoloji, Asya-Pasifik ve Türkiye: Çin ve Hindistan'ın Yapay Zeka Çalışmaları Üzerinden Türkiye'ye Öneriler", iç: Ali Merthan Dündar ve Mehmet Özay (Ed) Asya Pasifik Çalıştayı Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, s. 145-164.

Ermağan, İsmail ve Erdoğdu (2020), Semih, "Dijital Dönüşüm (D)Evrimi: Endüstri 4.0 ve (Endüstriyel) Yapay Zekâ", Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Ed. Dr. Serpil Çiğdem & Doç. Dr. Asena Boztaş, Nobel, s. 47-63.

Ermağan, İsmail ve Erdoğdu, Semih (2020), "Almanya Yeni Dönemde Ekonomik Belirleyicilere Ne Kadar Hazır? Almanya'nın Endüstri 4.0 Performansı, Yapay Zekâ ve 5G çalışmaları ve Türkiye", iç: Türk-Alman Çalışmaları Serisi I, Önsoy, Murat ve Er, Mutlu (Ed), Nobel, s. 273-292.

Ermağan, İsmail ve Tepeciklioğlu, Elem Eyrice (2021), "Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl ve Nereye?", iç. Dünya Siyasetinde Afrika 7: Türkiye'nin Afrika Ülkeleri İle İlişkileri Süreç-Kısıtlar-Olası Çözümler Editörler İsmail Ermağan; Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Nobel Yayınları, s. 1-24.

Ersoy, Ali Rıza (2017), "Endüstri 4.0 (D)evrimi Yolunda", TEDx Talks, https://www.youtube.com/watch?v=rVxWNxR-7hY&t=4s (20.12.2019)

Ertuğrul, Salih (2016), "Elon Musk", https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/elon-musk/ (12.12.2021)

Euronews (2019), "Japonya'nın e-kakashi Sistemiyle Kolombiyalı Çiftçiler Pirinç Üretimlerini Nasıl Artırdı?", https://www.youtube.com/watch?v=Ja_istzb6Xc (26.12.2021)

Frenz, M. ve Oughton, C (2005). Innovation in the UK Regions and Devolved Administrations: A Review of Literature. Final Report for the Department of Trade and Industry and the Office of the Deputy Prime Minister.

Fritsch, Stefan (2014), "Conceptualizing the Ambivalent Role of Technology in International Relations: Between Systemic Change and Continuity", in The Global Politics of Science and Technology Vol. 1, Maximilian Mayer, Mariana Carpes and Ruth Knoblich (eds). Heidelberg: Springer, s. 115-138.

Fritsch, Stefan (2016), Technological Ambivalence and International Relations, https:// www.e-ir.info/2016/02/24/technological-ambivalence-and-international-relations/ (21.11.2021)

Kayano Fukuda (2020). "Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0", International Journal of Production Economics, Vol. 220, issue C.

Goloventchik, G.G. (2018), "Digital Economy as a New Stage of Globalization", Digital Transformation, Establishment, The Main Information and Analytical Center of the Ministry of Education of the Republic of Belarus. 1, s. 26-36.

Galer, Sophia Smith (2020), "Kanye West, Kim Kardashian and Her Dad: Should we Make Holograms of the Dead?", https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-54753214 (26.12.2021)

Garay, J., Kiayias, A. ve Leonardos, N. (2015). The Bitcoin Backbone Protocol: Analysis and Applications. 34th Annual International Conference on the Theory and Applications of Cryptographic Techniques, 817-836.

Genç, Kurtuluş Yılmaz; Çakıroğlu, Metin; Özmen, Cevdet ve Karadirek, Gökhan (2019). Sanayi Devrimleri. Gece Akademi.

Gilpin, Robert (1981), War and Change in World Politics. Cambridge University Press.

Granger, John V. (1979), Technology and International Relations. W. H. Freeman.

Gökten, O. P. (2018). Karanlıkta Üretim: Yeni Çağda Maliyetin Toplamı. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(4), 880-897.

Gürdal, Elif (2021). Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar. Akademik İzdüşüm Dergisi, 6(1): 114-127.

Haas, Peter M. (2019), "Can International Relations & Science and Technology Studies be Integrated?", https://theglobal.blog/2019/01/31/can-international-relations-science-and-technology-studies-be-integrated/ (03.12.2021)

Hamilton, Caitlin ve Shepherd, Laura J. (eds) (2016), Understanding Popular Culture and World Politics in the Digital Age, Routledge.

Hancıoğlu, Yasemin ve Atay, Özlem (2018), "Dünya İnovasyon Lideri İsviçre ve Türkiye Ulusal İnovasyon Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi", İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, 51-88.

Hannaby, D. (2017). Smart Sensors and IO Link delivers Industry 4.0. Desingspark: https://www.rs-online.com/designspark/smart-sensors-and-io-link-delivers-industry-40 (22.7.2021)

Harvard Business Review (2020). Siber Güvenlik - Dijital Dönüşüm. Ümit Şensoy (Çevirmen). İstanbul: Optimist.

Headrick, Daniel R. (1981), Tools of Empire: Technology and European Imperialism in the Nineteenth Century. Oxford University Press.

Headrick, Daniel R. (2010) Power Over Peoples: Technology, Environments, and Western Imperialism, 1400 to the Present. Princeton University Press.

Held, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Anthony (1999), Global Transformations: Politics, Economics, and Culture. Polity Press.

Hendrik, Spruyt (1998), "Historical Sociology and Systems Theory in International Relations," Review of International Political Economy, 5 (2): 340-353.

Herrera, Geoffrey L. (2006), Technology and International Transformation. The Railroad, the Atom Bomb, and the Politics of Technological Change. State University of New York Press.

Hocking, Brian (2007), "Rethinking the 'New' Public Diplomacy." In The Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, J. Melissen (ed), 28-47. Palgrave Macmillan.Malone,

Elizabeth L (2009). Debating Climate Change. Pathways through Argument to Agreement. London: Earthscan.

Hoijtink, Marijn ve Leese, Matthias (eds) (2019), Technology and Agency in International Relations, Routledge.

Holman, C. M. (2007), "The Impact of Human Gene Patents on Innovation and Unyad: A Survey of Human Gene Patent Litigation. University of Missouri", Kansas City Law Review 76: 295-361

Hornyak, Gabor L.; Moore, John J.; Tibbals, H.F. ve Dutta, Joydeep (2008), Fundamentals of Nanotechnology, CRS Press.

Hu, T.-H. (2015). A Prehistory of the Cloud. Cambridge: MIT Press.

IFR (International Federation of Robotics) (2021), "World Robotics 2021", IFR Press Room, https://ifr.org/ifr-press-releases/news/service-robots-hit-double-digit-growth-worldwide (18.2.2022)

İ-SCOOP (2017), Industry 4.0: The Fourth Industrial Revolution – Guide to Industrie 4.0", #https://www.iscoop.eu/industry40/#Technologies_as_enablers_of_improvements_and_new_ca-pabilities (12.5.2020)

Jervis, Robert (1989), The Meaning of the Nuclear Revolution: Statecraft and the Prospect of Armageddon. Ithaca, Cornell University Press.

Johnson-Freese, Joan (2017), Space Warfare In The 21st Century: Arming The Heavens, Routledge Press.

Jurgens, Jeremy (2022), "Preface", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, s. 3.

Kagermann, Hennig; Wahlster, Wolfgang ve Helbig, Johannes (2013), Securing the Future of German Manufacturing Industry. Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0, Final Report of the Industrie 4.0 Working Group, https://www.din.de/blob/76902/e8cac883f42bf28536e7e8165993f1fd/recommendations-for-implementing-industry-4-0-data.pdf (23.3.2020)

Karakurt, Yahya (2021), "İnovasyon, İnovasyon Nedir? İnovasyon Ne Demek?", https://gelisenbeyin.net/inovasyon.html (24.12.2021)

Kastner, Ariel (2021), "7 Views on How Technology will Shape Geopolitics", https://www.weforum.org/agenda/2021/04/seven-business-leaders-on-how-technology-will-shape-geopolitics/ (18.22018)

Kelleher, J., Namee, B. ve D'Arcy, A. (2015). Fundamentals of Machine Learning for Predictive Data Analytics: Algorithms, Worked Examples, and Case Studies. MIT Press.

Kelly, Kevin (2017), Büyük Teknolojik Dönüşüm, Çeviri: Ümit Şensoy, Türk Hava Yolları Yayınları.

Kitchin, R. (2014). The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures, And Their Consequences. SAGE Publications Ltd.

Knuth, Donald (1997), The Art of Computer Programming, Vol. 1: Fundamental Algorithms, Third Edition, Addison-Wesley Professional.

Krishna-Hensel, Sai Felicia (2010), "Technology and International Relations", The International Studies Encyclopedia, Denmark, Robert A. Blackwell Publishing, (https://oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-319)

Kyung, C. M., Yasuura, H., Liu, Y., ve Lin, Y. L. (2017). Smart Sensors and Systems. Innovations for Medical, Environmental, and IoT Applications. Springer.

Labmedya (2015), "10 Yılda Teknolojide Neler Olacak?", 2.12.2015, https://www. labmedya.com/10-yilda-teknolojide-neler-olacak (21.3.2021)

Leger, Dawn L.; Özkaya, Nihat ve Nordin, Margareta (1999), Fundamentals of Biomechanics: Equilibrium, Motion, and Deformation, Second Edition, Springer.

Lynch, K. ve Park, F. (2017). Modern Robotics: Mechanics, Planning, and Control. Cambridge: Cambridge University Press.

MacKenzie, Donald ve Judy Wajcman (eds.) (1999) The Social Shaping of Technology, Open University Press.

Mahoney, James (2000), "Path Dependence in Historical Sociology," Theory and Society, 29 (4): 507-548.

Marcuse, Herbert (1971), One Dimensional Man, Beacon Press.

Mavi, Soner (2020), "Bağımlılık Kuramı ve Türkiye Tarım Politikaları", TEAD: 6(1), s. 49-64.

Mayer, Maximilian; Carpes, Mariana ve Knoblich, Ruth (2014), "A Toolbox for Studying the Global Politics of Science and Technology", in Maximilian Mayer, Mariana Carpes and Ruth Knoblich (eds), The Global Politics of Science and Technology - Vol. 2: Perspectives, Cases and Methods, Heidelberg: Springer, s. 1-17.

Mayer, Maximilian; Carpes, Mariana; Knoblich, Ruth (eds) (2014), The Global Politics of Science and Technology Vol. 1. Springer.

McCarthy, Daniel R. (2015), Power, Information Technology, and International Relations Theory. The Power and Politics of US Foreign Policy and Internet, Palgrave Macmillan.

McCarthy, Daniel R. (ed.) (2018), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge.

McNeill, William H. (1982), The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000. The University of Chicago Press.

Mearsheimer, John J. (2001), The Tragedy of Great Power Politics, W.W. Norton.

Millard, Christopher (2013). Cloud Computing Law. Oxford University Press.

Miller, M. (2015). Internet of Things, The: How Smart TVs, Smart Cars, Smart Homes, and Smart Cities Are Changing the World. Que Publishing.

Minteer, A. (2017). Analytics for the Internet of Things (IoT): Intelligent Analytics for Your Intelligent Devices. Packt Publishing.

Mokyr, Joel (1990), The Lever of Riches: Technological Creativity and Economic Progress. Oxford University Press.

Morgenthau, Hans (1946), Scientific Man vs Power Politics, Chicago: University of Chicago Press (1974 Midway Reprint).

Murat, Necip (2016), "Pazarlamanın Evrimi ve Henry Ford Etkisi", https://www. pazarlamasyon.com/pazarlamanin-evrimi-ve-henry-ford-etkisi/ (14.1.2022)

Noyan, Erdal (2011), Patent Hukuku, 3. Basım, Adalet Yayınevi.

Ogburn, William Fielding ed. (1949), Technology and International Relations. University of Chicago Press.

Osiander, A. (1998), "Re-reading Early Twentieth-Century IR: Idealism Revisited", International Studies Quarterly 42, s. 409-432.

Özalp, Ahmet (2013), Küreselleşme ve Siyaset Biliminde Güncel Yaklaşımlar", iç: Der. A. Baran Dural, Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar, Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı, s. 439-463.

Özcan, Barış (2021), "Ne Dersen Çizen Yapay Zekâ Çıktı! DALL-E". https://www. youtube.com/watch?v=Cq33iTwbkic (19.12021)

Özcan, Barış (2020), "Yapay Zekâ Dünyasındaki En Büyük Sıçrama Gerçekleşti! GPT-3 nedir?", https://www.youtube.com/watch?v=r2dQgdktUJg (22.9.2020)

Özcan, Barış (2018), "Geleceğin Kısa Tarihi – 11 Dakikada 245 Yıl", https://www. youtube.com/watch?v=BN-yIQT6gq0 (21.3.2020)

Özen, A. ve Gürel, F. (2020). Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi. İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 16-23.

Pakdemirli, Bekir; Birişik, Nevzat; Aslan, İhsan; Sönmez, Bülent ve Gezici, Mustafa (2021), Türk Tarımında Dijital Teknolojilerin Kullanımı ve Tarım-Gıda Zincirinde Tarım 4.0, Toprak Su Dergisi, 10 (1): (78-87)

Pannu, A. (2015). Artificial Intelligence and Its Application in Different Areas. International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT), 4(10), 79-84.

Peoples, Columba (2018), "Extra-terrestrial Technopolitics: The Politics of Technology in Space", in Daniel R. McCarthy (ed.), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge, s. 182-203.

Pierson, Paul (2000), "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics," American Political Science Review, 94 (2): 251-267.

Polat, Samet ve Ermağan, İsmail (2020), "Teknoloji ve Gelecek: Afrika'da Yapay Zekâ Çalışmaları", iç: Dünya Siyasetinde Afrika 6, Doç. Dr. İsmail Ermağan-Dr. Elem Eyrice Tepeciklioğlu-Dr. Öğr. Üyesi Volkan İpek, Nobel Yayıncılık, s. 355-376.

Price, Monroe (2018), "The Global Politics of Internet Governance: A Case Study in Closure and Technological Design", in Daniel R. McCarthy (ed.), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge, s. 126-145.

PwC (PricewaterhouseCoopers) (2017), The Long View How will the Global Economic Order Change by 2050?, https://www.pwc.com/gx/en/news-room/docs/the-long-view-how-will-the-global-economic-order-change-by-2050-summary.pdf (18.8.2018)

Rosenau, James (1990), Turbulence in World Politics. Princeton: Princeton University Press. Skolnikoff, Eugene (1993), The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics. Princeton University Press.

Ruttan V. (2001), Technology, Growth and Development: An Induced Innovation Perspective. Oxford University Press.

Ryan, M. (1998), Knowledge Diplomacy. Brookings Press; 1998.

STM (2019), Akıllı Sağlık Uygulamaları ve Veri Analizi ile Sağlık Sorunlarını Tanımlamak, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608905321_stm-ileri-saglik-teknolojileri-1.pdf? (21.4.2020)

Samsun, Pınar (2019), "Endüstri 6.0'a 5 Kala", https://satinalmadergisi.com/endustri-6-0a-5-kala/ (24.6.2021)

Schwab, K. ve Davis, N. (2018). Shaping Future of the Fourth Industrial Revolution. Currency Books.

Shalev-Shwartz, Shai ve Ben-David, Shai (2014), Understanding Machine Learning: From Theory to Algorithms, Cambridge University Press.

Singh, J.P.; Carr, Madeline ve Marlin-Bennett, Renée (eds) (2019), Science, Technology and Art in International Relations, Routledge.

Skolnikoff, E. (1993), The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics. Princeton University Press.

Smith B. (1992), American Science Policy since World War II. Brookings Press.

STAIR (2022), Science, Technology, and Art in International Relations, https://www. isa-net.org/ISA/Sections/STAIR/About-STAIR (25.2.2022)

Staudenmaier, John M. (1985), Technologies Storytellers: Reweaving the Human Fabric, Cambridge and London: The Society for the History of Technology and The MIT Press.

Strange, Susan (1996), The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy Cambridge University Press.

Suh, S., Tanik, U., Carbone, J., ve Eroglu, A. (2013). Applied Cyber-Physical Systems. Heidelberg: Springer.

Sydorenko, Svitlana (2019), "Philosophy of Digital Technology Development in the Sphere of medicine in 'Globalization 4.0' Conditions". Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy, Issue 76, p. 44-55.

Szkarłat, Monika ve Mojska, Katarzyna (2016), New Technologies as a Factor of International Relations, Cambridge Scholars Publishing.

Şankazan, Muteber (2019), Patent Verilebilirlik Şartları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tapscott, D. ve Tapscott, A. (2018). Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies Is Changing the World. Portfolio.

Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu (t.y.), "Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk", https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/ (03.01.2020)

Urry, John (2000). Sociology Beyond Societies. Mobilities for Twenty-first Century. Routledge.

Valeriano, Brandon ve Maness, Ryan C. (2018), "International Relations Theory and Cyber-security: Threats, Conflicts and Ethics in an Emerging Domain", in Chris Brown and Robyn Eckersley (eds), The Oxford Handbook of Political Theory (Ch. 20), Oxford University Press.

Vig, Norman (1988), "Technology, Philosophy and the State", in Technology and Politics, Michael, E. Kraft Michael and Norman, J. Vig (eds.), Durham and London: Duke University Press, p. 8-32.

Vuleta, B. (2021). How Much Data Is Created Every Day? [27 Powerful Stats]. Seed Scientific: https://seedscientific.com/how-much-data-is-created-every-day/ (14.4.2021)

WIPO (World Intellectual Property Organisation) (2021), Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf (01.01.2021)

Waltz, Kenneth N. (1979), Theory of International Politics. Random House.

Warkentin, Craig (2001), Reshaping World Politics: NGOs, the Internet, and Gobal Civil Society. Lanham, Rowman & Littlefield.

Weiss, Charles (2005), "Science, Technology and International Relations", Technology in Society 27, pp. 295–313.

Wendover Productions (2021), "Is Africa the Next China?", https://www.youtube.com/watch?v=8egszLpKMWU (19.2.2022)

Wendt, Alexander (1999), Social Theory of International Politics, Cambridge University Press.

White, Lynn (1962), Medieval Technology and Social Change. The Clarendon Press.

Witten, I., Frank, E., ve Hall, M. (2016). Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques. Morgan Kaufmann.

Xiwei, Zhong; Yang Xiangdong (2007), "Science and Technology Policy Reform and its Impact on China's National Innovation System", Technology in Society, No. 29, s. 317-325.

Yalçıner, Ayten Yılmaz (2020). "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a: Kavramsal Çerçeve", iç: Çiğdem, S. ve Boztaş, A. (ed) Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar. Nobel, ss. 1-28.

Yağmurlu, Aslı (2019), Dijital Diplomasi: Kamu Diplomasisi Çerçevesinden Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlıkları İnternet Uygulamaları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7 (2), s. 1267-1295.

Yusufoğlu, Fülürya (2014), Patent Verilebilirlik Şartları, Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 22(2), 546-556.

Yıldız, Beyza Nur ve Kevser, Ahmet Can (2020), "Dünyanın ve Türkiye'nin İlk 10 Şirketi: Onlar Neyi Başardı? Biz Neyi Başaramadık?", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Yayıncılık, 2020, s. 401-416.

Yıldız, Furkan (2021), "Küreselleşme ve Teknoloji", iç: Aydın, Ömer ve Cengiz, Çağdaş (Ed). Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler. Nobel, s. 177-199.

Zimmern, A. (1928), "The Prospects for Democracy", International Affairs 7, s. 153-191.

BÖLÜM II

21. YÜZYILDA "DEVLETLERİN BAĞIMSIZLIK İDEALİNİ ÖRSELEYEN" RADİKAL TEHDİT: SİBER UZAY VE YANSIMALARI[7]

Günümüzde -devletler her ne kadar "ulusal egemenlik" ilkesini temel olan Vestfalya Barışı (1648) ile yönetilse de- uluslararası sistemde görünen-görünmeyen veya legal-illegal platformlarda rekabet ve riskler yeni boyutlarıyla devam etmektedir. Bugün Uluslararası İlişkiler disiplininde siber uzay en çok araştırılan konuların başında gelmektedir ve kendine ayrı bir literatür açmıştır. Bu bölüm için gerçekleştirilen kaynak taramasında gözlendiği üzere üzerine çokça yazılan hususlar bu çalışmada detaylı olarak irdelenmemiş, özgün ve yeni temaların da gündeme alınması yeğlenilmiştir.

Bu bölüm genel olarak şu sorulara cevap aramaktadır:

→ Siber uzay dünyası nedir, hangi ana konuları içermektedir?

→ Uluslararası ilişkiler ve teorileri siber uzayı nasıl görmektedir?

→ Devletlerin siber karneleri nasıldır?

→ Siber ortamlarda devletler ve bireyler için ne tür fırsatlar ve riskler söz konusudur?

→ Deepfake, Bitnation nedir?

[7] Bu yazı daha önce sunulmuş şu tebliğin genişletilerek yeniden çalışılması ile oluşturulmuştur: "21. Yüzyıl Küresel Siyasetinin Yeni Cephesi: Siber Uzayda Patron Kim?", iç: III. İstanbul Boğaziçi Uluslararası, Siber Politika ve Siber Güvenlik Konferansı, Cyberpolitik Journal, İsmam, 2019, s. 236-268.

- Deepweb endüstrisi kadar sosyolojisine ne demeli!
- Deepfake mi deeplinç mi daha fazla trolcülük?
- Bitnation uzayda da geçerli mi?
- Blok zincir teknolojisi fiziki dünyayı yok edecek nitelikte bir sistem olarak yeni bir sanayi devrimi midir?
- Sanal Taksim Sitesinde alt komşunuz Demet Akalın "Kötü komşu ev sattırır." prensibini işletirse muhtemel bir davayı Avrupa tarafındaki makhemelerde siber yargıçlar mı görecek?
- Bitcoin, bitkoyun yaklaşımından balinalarla mı çıkacak?
- Sanal evlilikler, platonik aşklar hangi oranda caiz Hocam?
- Metaverse ortamındaki hac ziyareti, ibadet olarak sayılacak mı?
- Siber fidyecilik bağlamında siber yönetişim ve hukuk nasıl oluşacak, bu saldırılar nereye kadar devam edecek?
- Rusya'nın Ukrayna işgali esnasında Ukrayna Başkanı Zelensky'nin Deepfake teknolojisiyle hazırlanan "Askerler, artık evlere, ailelerimizin yanına dönüyoruz!" tarzında yenilgiyi ilan ettiği video; cephelerde motivasyon üretmiş midir, tüketmiş midir?

Kaynakça

Adams, James (2001). "Virtual Defense", Foreign Affairs Vol. 80, No. 3, s. 98-112.

Arsène, Séverine (2015), "Internet Domain Names in China. Articulating Local Control with Global Connectivity." China Perspectives, (2015/4), 25-34.

Akyeşilmen, Nezir (2018), Siber Politika ve Siber Güvenlik, Orion.

Apps, P., (2012), Analysis: In Cyber Era, Militaries Scramble for New Skills, Reuters, February 2012.

Argonomi (2021), Dünyayı Şok Eden 10 Siber Saldırı, https://www.youtube.com/watch?v=AjYtXdRgne4&t=184s (20.9.2021)

Arimatsu, L. (2012), A treaty for governing cyber-weapons: Potential Benefits and Practical limitations, in: Cyber Conflict (CYCON), 2012 4th International Conference on, s. 1-19.

Atalay, G. E. (2018). "Blokzincir Teknolojisi ve Gazeteciliğin Geleceği". Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(2), s. 45-54.

Bayraktar, Gökhan (2010), "Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat", Güvenlik Stratejileri Dergisi 20, s. 119-140.

BBC, "ABD ve Çin Arasında Siber Gerilim", https://www.bbc.com/turkce/ haberler/2013/05/130507_abd_cin (18.6.2019)

Bender, Jeremy ve Gould, Skye (2014), "The 35 Most Powerful Militaries in the World", in: https://www.businessinsider.com/35-most-powerful-militaries-in-the-world-2014-7 (19.7.2019)

Benkler, Yochai; Faris, Robert ve Roberts, Hal (2018), Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics, Oxford University Press.

Berk, M. E. (2020). Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake". OPUS: Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(28), s.1508-1523.

Bissell, Kelly (2022), "Foreword", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, p.4.

Bittopia University (2017), "BITNATION | Winner of Netexplo Forum 2017 | UNESCO Paris", 24.7.2017, https://www.youtube.com/watch?v=9iLGzP2Lr7c

Bochman, Andy (2020), Harvard Business Review Press, Dijital Dönüşüm Siber Güvenlik, Optimist Yayınları.

Bose, Col. Debashish (2019), "Cyber Warfare in Qatar Crisis", https://www.claws.in/cyber-warfare-in-qatar-crisis/ (15.5.2021)

Boxer Dergisi (2019), "İnternet Neden Yavaş? Türkiye Siber Saldırı Altında", https://www.boxerdergisi.com.tr/internet-neden-yavas-turkiye-siber-saldiri-altinda-48904 (30.4.2021)

Canbek, Gürol (2017), "Yeni Siber Düzen ve Siber Silahlanma: Ne Yapılabilir?", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/yeni-siber-duzen-ve-siber-silahlanma-ne-yapilabilir (30.5.2021)

Carr, Jeffrey (2012), Inside Cyber Warfare, O'Reilly Media Inc.

Cavelty, Myriam Dunn (2007), Siber Güvenlik, Contemporary Security Studies, Ed. Alan Choucri, Nazli (2000), Introduction: CyberPolitics in International Relations. International Political Science Review, 21(3): 1-11.

Clarke, A. Richard ve Knake, R. (2010) Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It, Ecco.

CNN Türk (2017), "Katar Kriziyle İlgili FBI'dan Önemli İddia", https://www.cnnturk.com/dunya/katar-kriziyle-ilgili-fbidan-onemli-iddia (22.5.2021)

Cohen, Jared (2017), "How to Prevent a Cyberwar", https://www.nytimes.com/2017/08/11/opinion/cyberwar-cybersecurity-russia-us.html (21.5.2021)

Çakmak, Haydar ve Altunok, Taner (Ed.) (2009), Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya, Barış Platin Kitabevi.

Çeliktaş Barış ve Ünlü Nafiz (2018), Cyber Security Power Ranking By Country and Its Importance on World Politics, International Journal of Social Science, Number: 67, Spring III, s. 469-488.

Çeliktaş, Barış (2016), Siber Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme, Yaymlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Trabzon.

Çifçi, Hasan (2013), Her Yönüyle Siber Savaş, Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Denning, D. E., (1999), Information Warfare and Security, Addison-Wesley Longman Ltd., Essex, UK.

Denning, D.E. (2000), Reflections on Cyberweapons Controls, Computer Security Journal 16 (4), p. 43–53.

Denning, Dorothy, (2012), "Stuxnet: What Has Changed?", 4 Future Internet, 673.

DHS Office of Cybersecurity & Communications (2014), "Cyber News Spotlight: Insight on Cybersecurity News & Trends for Critical Infrastructure", in: http://www.htcia.org/wp-content/uploads/Cyber-News-SpotlightFebruary-2014.pdf (06.7.2019).

Diamond, Jonathan (2013), Early Patriotic Hacking, in Jason Healey (ed.) A Fierce Domain: Conflict in Cyberspace, 1986 to 2012. Vienna, VA: Cyber Conflict Studies Association, 138-139.

Ebert, John David (2011), The New Media Invasion: Digital Technologies and the World They Unmake, McFarland & Company.

Eriksson, Johan ve Giacomello, Giampiero (2006). "The Information Revolution, Security, and International Relations". International Political Science Review Vol. 27, No. 3, pp. 221-244.

Farid .H., Hwang T., Lyu S. ve Zucconi A., (2019). Deepfakes and Audio-visual Disinformation, Centre for Data Ethics and Innovation (CDEI).

FBI (2014), "Ten Years After: The FBI Since 9/11," in: http://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-thefbi-since-9-11/just-the-facts-1/cyber (03.7.2019).

Gilpin, Robert (2001), Global Political Economy: Understanding the International Economic Order. Princeton, Princeton University Press.

Golling, M. ve Stelte, B. (2011), "Requirements for a Future Ews - Cyber Defence in the 1690 Internet of the Future", in: Cyber Conflict (ICCC), 2011 3rd International Conference on, s. 1-16.

Gürcan, Metin (2012), Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Ed. Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, s. 71-130.

Hagen, Andreas (2013), The Russo-Georgian War 2008, in A Fierce Domain: Conflict in Cyberspace, 1986 to 2012. Vienna, VA: Cyber Conflict Studies Association, 197.

Hansen, L. ve Nissenbaum, H. (2009),Digital Disaster, Cyber Security, And The Copenhagen School. International Studies Quarterly, 53(4), p. 1155-1175.

Hathaway, Oona A. ve Crootof, Rebecca (2012), "The Law of Cyber-Attack", California Law Review içinde (817-886), 100, http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/3852 (13.9.2020).

Healey, Jason (2012), Beyond Attribution: Seeking National Responsibility for Cyber Attacks, Atlantic Council, Cyber Statecraft Initiative. Washington, DC: Atlantic Council.

Helberg, Jacop (2021), The Wires of War: Technology and the Global Struggle for Power, Avid Reader Press / Simon & Schuster.

Hürriyet (2017), "Siber Savaşlar Daha Başlamadı Fakat Ülkeler Hazır", http://www. hurriyet.com.tr/teknoloji/siber-savaslar-daha-baslamadi-fakat-ulkeler-hazir-40371104 (29.04.2019)

İmat, Sena Beyza (2020), "Yeni Savaş Alanı Siber Uzay ve Uluslararası İlişkiler", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s. 47-61.

ITU (International Telecommunications Union) (2021), Global Cybersecurity Index 2020, ITU Publications.

ITU (International Telecommunications Union) (2017), Global Cybersecurity Index 2017 (GCI) 2017, ITU Publications.

Jurgens, Jeremy (2022), "Preface", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, s. 3.

Kartal, Atahan Birol (2018), "Siber Güvenliğin Uluslararası Politikada Etki Aracına Dönüşmesi ve Uluslararası Aktörler", Güvenlik Stratejileri Dergisi 27, s. 40-76.

Kasapoğlu, Çağıl (2022), "Deepfake: Türk Cerrah Sanarak Âşık Olduğum Kişi Nijeryalı Hacker Çıktı", https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60331471 (08.2. 2021)

Keleştemur, Atalay (2015), Siber İstihbarat, Yazın Basın Yayınevi.

Kelly, Heather ve Guskin, Emily (2021), "Americans Widely Distrust Facebook, TikTok and Instagram with Their Data, Poll Finds", https://www.washingtonpost. com/ technology/2021/12/22/tech-trust-survey/ (22.12.2021)

Kelly, Kevin (2017), Büyük Teknolojik Dönüşüm. Geleceğimizi Şekillendirecek 12 Teknolojik Kuvvet, Çev. Ümit Şensoy, Türk Hava Yolları Yayınları, 2017.

Kılıç, Mehmet Bertan (2012), "Kurumsal Bilgi Güvenliği Yönetim Süreci", Bilgi Yönetimi Semineri, Antalya.

Kopp, C. (2000), Information Warfare: A Fundamental Paradigm of Infowar, Systems: Enterprise Computing Monthly, s.46-55.

Kopstein, Joshua (2012), "Stuxnet Virus Was Planted by Israeli Agents Using USB Sticks, According to New Report". http://www.theverge.com/2012/4/12/2944329/stuxnet-computer-virus-plantedisraeli-agent-iran (05.7.2019).

Koru, Fehmi (2022), "Evlerimizdeki Tehlikelerin Farkında Mıyız? CHP Bazılarının Farkında…" https://fehmikoru.com/evlerimizdeki-tehlikelerin-farkinda-miyiz-chp-bazilarinin-farkinda/?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral#google_vignette (05.2. 2022)

Kuehl, D. T., (2009), Cyberpower and National Security, Potomac Books and National Defense Univerity, S. 24-42.

Kurtaran, Gökhan; Emre Gürkan, Abay ve Şeker, Ata Ufuk (2019), "Dünya 6 Trilyon Dolarlık Siber Saldırı Riskine Karşı Hazırlanıyor", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunya-6-trilyon-dolarlik-siber-saldiri-riskine-karsi-hazirlaniyor/1419011 (14.6.2019)

LaFrance, Adrienne (2021), "The Largest Autocracy on Earth", https://www. theatlantic.com/magazine/archive/2021/11/facebook-authoritarian-hostile-foreign-power/620168/ (05.2.2022)

Libicki, Martin C. (1995), What is Information Warfare?, National Defense University, 1995. "What is Information Warfare", National Defence University, 28 Mayıs, s. 1.

Libicki, M. C. (2009), Cyberdeterrence and Cyberwar, RAND Corporation.

Lin, P., Allhoff, F. ve Rowe, N. C. (2012), War 2.0: Cyberweapons and Ethics, Commun. ACM 55 (3), s. 24-26.

Lotis, Black (2017), "10 Most Wealthiest Hackers And Here's How You Can Become One", https://bornrealist.com/best-hackers/ (14.9.2019)

Lobe, Adrian (2016), "Bitnation: Ist mit Kryptographie Staat zu Machen?", https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/die-digital-debatte/bitcoin-statt-bargeld-und-bitnation-statt-staat-regierung-14050237-p3.html?printPagedArticle=true (09.2.2022)

Lonsdale, D. (2004), The Nature of War in the Information Age: Clausewitzian Future, Routledge.

Marcus, J. (2013), Are We Really Facing Cyberwar? BBC News, March 2013.

Mattila, Juri (2016), "The Blockchain Phenomenon: The Disruptive Potential of Distributed Consensus Architectures", Research Institute of the Finnish Economy (ETLA) Working Papers No. 38.

Mele, Stefano (2013), Cyber-Weapons: Legal and Strategic Aspects, Version 2.0, Machiavelli Editions, https://www.files.ethz.ch/isn/168388/cf4eaaaf89e17df399d1d5 80 beade 36a.pdf (31.5.2021)

Milliyet (2021), "Her Şeyi Dinledikleri İddia Edildi! Çinli Teknoloji Devi Hakkında Skandal İddia", https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-her-seyi-dinledikleri-iddia-edildi-cinli-teknoloji-devi-hakkinda-skandal-iddia-6485956/1 (21.4.2021)

Murphy, Matt (2010). "War in the Fifth Domain; Cyberwar". The Economist, 3 July 2010.

NATO (2013), The Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, Online, March 2013.

Nebil, Füsun Sarp (2017), "164 Ülkeyi Kıyaslayan ITU'ya Göre Türkiye, Siber Güvenlik Konusundaki Yolun Ancak Yarısında", 01.8.2017, https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/164-ulkeyi-kiyaslayan-ituya-gore-turkiye-siber-guvenlik-konusundaki-yolun-ancak-yarisinda,17800 (13.7.2019)

Noveck, Beth Simone (2021), Solving Public Problems: A Practical Guide to Fix Our Government and Change Our World Yale University Press.

NTV (2022), "IMF'den El Salvador'a 'Bitcoin' Uyarısı", https://www.ntv.com.tr/ntv para/kripto-para/imfden-el-salvadora-bitcoin-uyarisi,ivK4ECrPEUKS9th8jv4X6g (26.01.2022)

Özdal, Barış ve Darıcılı, Ali Burak, (2017) Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi, Bilig Dergisi 83, s.121-146.

Özdil, Yılmaz (2019), "Testi Kırılmadan Uyarıyorum", https://www.yurtgazetesi.com.tr /politika/yilmaz-ozdil-testi-kirilmadan-uyariyorum-h131114.html (01.10.2019)

Paret, Peter ve Craiig A. Gordon; Gilbert, Felix (Eds.) (1986), Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age, Princeton University Press.

Parks, R. ve Duggan, D. (2011), Principles of Cyberwarfare, Security Privacy, IEEE, 9 (5), p. 30-35.

Persily, Nathaniel ve Tucker, Joshua A. (2020), Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform (SSRC Anxieties of Democracy), Cambridge University Press.

Petallides, Constantine. J. (2012), "Cyber Terrorism and IR Theory: Realism, Liberalism, and Constructivism in the New Security Threat.", http://www.inquiriesjournal. com/articles/627/cyber-terrorism-and-ir-theory-realism-liberalism-and-constructivism-in-the-new-security-threat (26.2.2022)

Ralston, P. A., Graham, J. H. ve Hieb, J. L. (2007), Cyber Security Risk Assessment for SCADA and DCS Networks. ISA Transactions, (https://www.sciencedirect.com/ science/article/abs/pii/S0019057807000754)

Real Clear Politics (2013), "Significant Cyberattack Incidents: Operation Orchard, 2007", in: http://www. realclearpolitics.com/lists/cyber_attacks/op_orchard.html (11.7.2019).

Reich, Rob; Sahami, Mehran ve Weinstein, Jeremy M. (2021), System Error: Where Big Tech Went Wrong and How We Can Reboot, Harper.

Reidenberg, Joel R. (1997). "Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace". In Borders in Cyberspace: Information Policy and the Global Information Infrastructure, ed. Brian Kahinand Charles Nesson, MIT Press, pp. 85-105.

Rivera, Jason (2015), Achieving Cyberdeterrence and the Ability of Small States to Hold Large States at Risk, 2015 7th International Conference on Cyber Conflict: Architectures in Cyberspace, M.Maybaum, A.-M.Osula, L.Lindström (Eds.), NATO CCD COE Publications, s. 7-24.

Rivera, Jason (2014), "Understanding and Countering Nation-State Use of Protracted Unconventional Warfare", in: http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/understanding-and-countering-nationstate-use-of-protracted-unconventional-warfare (04.7.2019).

Robinson, Michael; Jonesb, Kevin ve Janickea, Helge (2015), Cyber Warfare: Issues and Challenges, https://www.researchgate.net/publication/276248097_-Cyber_warfare_ Issues_and_challenge (22.5.2021)

Saini, H., Rao, Y.S. ve Panda, T.C. (2012), Cyber-crimes and Their Impacts: A Review. International Journal of Engineering Research and Applications, 2(2), 202-209.

Saydjari, O.S. (2004) Cyber defense: art to science, Commun. ACM 47 (3), s. 52-57.

Siekierski, B.J. (2019). Deep Fakes: What Can be Done About Synthetic Audio and Video? Economics, Resources and International Affairs Division Parliamentary Information and Resarch Service.

Singer, P. W. ve Friedman, Allan (2014), Cybersecurity and Cyberwar. What Everyone Needs to Know, Oxford University Press.

Sultanzade, Tuğrul (2018), Gelecekte Koloni Kurulması Muhtemel 10 Yer", https://www.bilimkurgukulubu.com/genel/inceleme/gelecekte-koloni-kurulmasi-muhtemel-10-yer/ (11.2.2022)

STM (Teknolojik Düşünce Merkezi) (2016), "2016 Temmuz-Eylül Dönemi Siber Tehdit Durum Raporu", 2016, https://www.stm.com.tr/documents/file/Pdf/Siber%20 Tehdit%20Durum%20Raporu%20Temmuz%20-%20Eylul%202016.pdf (01.07.2019).

Talam, Ananth (2022), "10 Most Notorious Hackers of All Time (Black-Hat)", https://www.technotification.com/2014/12/top-10-best-black-hat-hackers-in-the-world.html (17.1.2022)

Tatar U., Calik O., Celik M., ve Karabacak B. (2014), A Comparative Analysis of the National Cyber Security Strategies of Leading Nations, 9th International Conference on Cyber Warfare & Security, p. 211-218.

Tempelhof, Susanne Tarkowski (2016), "Bitnation, die Zukunft der Welt? Bitnation Gründerin Susanne Tarkowski Tempelhof im Gespräch", 28 Kasım 2016, RT Deutsch.

Threat to the U.S. Homeland" April 26, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhrg77381/html/CHRG-112hhrg77381.htm (04.7.2019).

The Steemit Crypto (2018), "BitNation - Sınırları Ve Merkezi Olmayan Bir Devlet [Devlet 2.0]", https://steemit.com/ico/@treis/bitnation-sinirlari-ve-merkezi-olmayan-bir-devlet-devlet-2-0 (09.2.2022)

Türkiye Bilişim Derneği (2018), 2017 Değerlendirme Raporu, Türkiye Bilişim Derneği.

Unal, S. (2016), Legitimization Of Surveillance And Control Through Securitization Discourse Of Cyber Space: USA, EU And Turkey Examples, Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 42, s. 409-430.

U.S. House Subcommittee on Counterterrorism and Intelligence and the Subcommittee on Cybersecurity Infrastructure Protection, and Security Technologies (2012), "Iranian Cyber

Varghese, Benson (2021), "Deepfakes in Texas: What are They and are They Illegal? https://versustexas.com/deepfakes/ (07.2.2021)

Varlık, Ergün (2020), "Tarihin İlk Siber Casusuluk Operasyonu: KGB'ye Veri Satan Alman Hackerlar", https://siberbulten.com/uluslararasi-iliskiler/tarihin-ilk-siber-casusuluk-operasyonu-kgbye-veri-satan-alman-hackerlar/ (30.4.2021)

Vijayan, Jaikumar (2014), "US Tops List of Countries Hosting Malware and Botnets", in: http://securityintelligence.com/news/us-tops-list-of-countries-hosting-malware-and-botnets/#.VQa82PnF-So (02.7.2019).

Von Solms, Rossouw ve Van Niekerk, Johan (2013), From Information Security to Cyber Security, in: https://profsandhu.com/cs6393_s16/solms-2013.pdf (18.7.2019)

WEF (World Economic Forum) (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, WEF. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2022.pdf)

Yayla, Mehmet (2014), "Siber Savaş ve Siber Ortamdaki Kötü Niyetli Hareketlerden Farkı", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 4 / 2, s. 181-200

Yeniçağ (2022), "Anonymous Rusya'daki Televizyon Kanallarını Hackledi", https://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-ve-cecenistanda-resmi-internet-siteleri-ve-televizyon-kanallari-anonymous-tarafindan-ele-gecirildi-514770h.htm (27.2.2022)

Yıldız, Elif (2020), "Wikileaks-Dijital Aktivizm Yükselişi: Bilginin Özgürlüğüne Karşı Algı Manipülasyonları", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s. 317-330.

Yılmaz, Sait (2019), Siber Espiyonaj", https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/istihbarat-arastirmalari-merkezi/siber-espiyonaj (28.8.2019)

Yılmaz, Onur (2020). Güvenlik Paradigmasının Değişimi: ABD ve Rusya Rekabetinin Siber Alanda Tezahürü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

BÖLÜM III

TEKNOLOJİ-ULUSLARARASI İLİŞKİLER İLİŞKİSİNDE BİR "CASE" İRDELEMESİ: SİBER FİDYECİLİK[26]

Bu bölümde siber uzayın tehlikeli bir polisiye unsuru siber fidyecilik, uluslararası ilişkiler çerçevesinde analiz edilecek; bu olguya ilişkin bulaşma yolları, saldırı örnekleri ve tedbirler aktarılacaktır. Çalışmanın omurgasını teşkil eden ana araştırma sorusu olarak "Siber fidyecilik devletleri, kurumları ve bireyleri nasıl etkilemektedir?" hususuna odaklanılmaktadır. Temel sav şudur: Önlem alınsa ve etkileri minimize edilebilse dahi siber fidyecilik baş ağrıtan bir şifreleme teknolojisi sorunu olarak dünyada en riskli ve sık yapılan saldırılar arasında bulunmaktadır. Bir yandan illegaller için "gelir kapısı", diğer yandan millî, kurumsal, kişisel kayıp olarak kayıtlara geçmektedir. Bu çalışmada İngilizce kaynaklar araştırılmış; Türkçe makaleler taranmış, ilgili internet dokümasyonları gözden geçirilmiştir. İlaveten içeriğe fayda sağlayabilecek İngilizce, Almanca ve Türkçe belgeseller ile video programları izlenmiştir.

1. Uluslararası İlişkiler ve Siber Evrende Soygunculuk

12 Mayıs 2017 günü dünya "bir günde 100 ülkedeki 130 binden fazla bilgisayarı ele geçiren korsanları konuş[tu]. Hem son kullanıcılar hem de büyük şirketler ile devlet kurumlarının etkilendiği siber saldırılardan sonra dünya

[26] Bu yazı daha önce sunulmuş şu tebliğin yeniden çalışılması ile oluşturulmuştur: "Uluslararası İlişkiler ve Teknoloji: Siber Fidyecilik, Aktörler ve Güvenlik", iç: III. İstanbul Boğaziçi Uluslararası, Siber Politika ve Siber Güvenlik Konferansı, Cyberpolitik Journal, İsmam, 2019, s.204-235.

ilerlemek durumundadır. Yıllık olarak yayımlanan küresel risk raporlarında da küresel çaplı gelişmiş tehditlere yönelik çeşitli kurumların çalışmalarında da siber tehditler listede korkutucu bir şekilde üstlerde bulunmaktadır. Bu yeni tür tehditlerden birisi de bu bölümde anlatılan fidye yazılımlarıdır.

Kaynakça

Barkly (2018), "2017 Ransomware Report", https://library.cyentia.com/ report/report_001186.html (14.6.2019)

BBC (2017), "Massive Ransomware Infection Hits Computers in 99 Countries", https://www.bbc.com/news/technology-39901382 (15.5.2019)

Brook, Chris (2016), "Hollywood Hospital Pays $17K Ransom to Decrypt Files", https://threatpost.com/hollywood-hospital-pays-17k-ransom-to-decrypt-files/116325/ (27.6.2019)

Can, Ahmet (2017), "Korsan Avı Başladı", http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/korsan-avi-basladi-40457711 (11.6.2019)

Choucri, Nazli ve Clark, David D. (2019), International Relations in the Cyber Age: The Co-Evolution Dilemma, The MIT Press.

Choucri, Nazli (2012), Cyberpolitics in International Relations, The MIT Press.

Clark, David D. (2018), Designing an Internet (Information Policy), The MIT Press.

Coşkun, Ayşe (2016), "Veri Fidyeciliği Saldırılarında Fidye Ödememeniz İçin 4 Neden!", http://www.cio.com.tr/haber/veri-fidyeciligi-saldirilarinda-fidye-odememeniz-icin-4-neden/ (12.6.2019)

Crowe, J. (2016), Ransomware by the Numbers: Must-know Ransomware Statistics, (https://blog.barkly .com/ransomware-statistics-2016).

Cybermag (2021), "Türkiye, En Çok Fidye Yazılımı Saldırısı Alan Ülkeler Arasında İlk 5'te", https://www.cybermagonline.com/turkiye-en-cok-fidye-yazilimi-saldirisi-alan-ulkeler-arasinda-ilk-5te (19.2.2022)

Cybersecurity Ventures (2019), "2019 Official Annual Cybercrime Report", Herjavec Group, https://www.herjavecgroup.com/wp-content/uploads/2018/12/CV-HG-2019-Official-Annual-Cybercrime-Report.pdf (21.2.2022)

Çelik, Soner ve Çeliktaş, Barış (2018), Güncel Siber Güvenlik Tehditleri: Fidye Yazılımlar, Cyberpolitik Journal Vol. 3, No. 5, s. 105-132.

Fasheem, S.Mahmudha; Kanimozhi, P. ve AkoraMurthy, B. (2017), Detection and Avoidance of Ransomware, 2017 IJEDR | Volume 5, Issue 1 (https://www.ijedr.org/papers/IJEDR1701090.pdf).

Ferwerda, Jeremy; Choucri, Nazli ve Madnick, Stuart (2011), "Institutional Foundations for Cyber Security: Current Responses and New Challenges." Working Paper CISL #2011-05.

Gazete Ekonomi (2018), "Neler Oluyor, Neler Olacak, Nasıl Korunacağız?", http://www.gazeteekonomi.com/guncel/neler-oluyor-neler-olacak-nasil-korunacagiz-h513017.html (30.6.2019)

Güder, Gazi (2017), "Siber Fidyecilik", https://www.dunya.com/kose-yazisi/siber-fidyecilik/368261 (13.6.2019)

Gıda Hattı (2017), "Siber Saldırı Gıda Üretimini Durdurdu", https://www.gidahatti.com/siber-saldiri-gida-uretimini-durdurdu-82531/ (29.6.2019)

Holub, Artsiom (2016), "The Return of Ransom32," OpenDNS Blog, Feb. 18, 2016.

Kaspersky (2022), "Fidye Yazılımı – Tanım, Önleme ve Kaldırma", https://www. kaspersky. com.tr/resource-center/threats/ransomware (24.2.2022)

Karar (2017), "Küresel Çapta Siber Saldırılar Birçok Şirketi Etkiledi", https://www.karar.com/teknoloji-haberleri/kuresel-capta-siber-saldirilar-bircok-sirketi-etkiledi-526708(28.6.2019)

Keleştemur, Atalay (2016), "Ransomware Virüsleri Artık Web Sitelerine Saldırıyor", https://h4cktimes.com/siber-saldirilar-suclar/ransomware-virusleri-artik-web-sitelerine-saldiriyor.html (25.6.2019)

Korhan, Sevda (2019), "Siber Uzayda Aktör-Güç İlişkisi", Cyberpolitik Journal, 2(4), 75-104.

Kurtaran, Gökhan; Abay, Emre Gürkan ve Şeker, Ata Ufuk (2019), "Dünya 6 Trilyon Dolarlık Siber Saldırı Riskine Karşı Hazırlanıyor", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunya-6-trilyon-dolarlik-siber-saldiri-riskine-karsi-hazirlaniyor/1419011 (14.6.2019)

Lewis, James A. (2013), "Raising the Bar for Cybersecurity." Center for Strategic and International Studies Report, February 12, 2013.

Malwarebytes (2016), "Understanding the Depth of the Global Ransomware Problem", Osterman Research Survey Report.

Maure, Tim (2018), Cyber Mercenaries: The State, Hckers and Power, Cambridge University Press.

Milliyet, (2017), "Siber saldırı, Oyak Renault Bursa Fabrikasında da Üretimi Durdurdu", http://www.milliyet.com.tr/ekonomi/siber-saldiri-oyak-renault-bursa-fabrikasinda-da-uretimi-durdurdu-2450239 (28.6.2019)

Mohanta, Abhijit; Hahad, Mounir ve Velmurugan, Kumaraguru (2018), Preventing Ransomware. Understand, Prevent, and Remediate Ransomware Attacks, Packt Publishing.

Powell, Robert (1999), In the Shadow of Power: States and Strategies in International Politics, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Reveron, Derek (Ed), (2012), Cyberspace and National Security: Threats, Opportunities, and Power in a Virtual World, Washington, DC: Georgetown University Press.

Siber Bülten (2016), "Geçen Yıl İkiye Katlanan Fidye Yazılımlar 2016'ya Hızlı Girdi", https://siberbulten.com/siber-guvenlik/gecen-yil-ikiye-katlanan-fidye-yazilimlar-2016ya-hizli-girdi/ (12.6.2019)

STM (Teknolojik Düşünce Merkezi) (2019), Siber Tehdit Durum Raporu, 2019, (https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/2942019145655920_stm_siber_tehdit_durum_raporu_ocak_mart_2019.pdf)

Statista (2016), Internet of Things - Number of Connected Devices Worldwide 2015-2025, https://www.statista.com/statistics/471264/iot-number-of-connected-devices-worldwide/ (19.11.2020)

Sultan, Hirra; Khalique, Aqeel; Alam, Shah Imran ve Tanweer, Safdar (2018), A Survey On Ransonware: Evolution, Growth and Impact, International Journal of Advanced Research in Computer Science, Volume 9, No. 2.

Taşdan, Cankurt (2021), "SİBERAY'dan 'Fidyeci Yazılım' Uyarısı", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/siberaydan-fidyeci-yazilim-uyarisi/2235336 (19.2.2022)

Thakkar, Dhanya (2017), Preventing Digital Extortion, Packt Publishing.

Trend Micro, 2021, Cybersecurity Trends for 2022 (https://www.trendmicro.com/en_us/ciso/21/l/cybersecurity-trends-2022.html)

Ulusal.com (2017), "Siber Saldırı Renault Bursa Fabrikasında da Üretimi Durdurdu", https://www.ulusal.com.tr/haber/8637007/siber-saldiri-renault-bursa-fabrikasinda-da-uretimi-durdurdu (19.6.2019)

Valeriano, Brandon ve Maness, Ryan C. (2015), Cyber War versus Cyber Realities. Cyber Conflict in the International System, Oxford University Press.

Wearesocil (2022), Digital 2022: Another Year of Bumper Growth, https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/ (26.1.2022)

WEF (World Economic Forum) (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, WEF. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2022.pdf)

Yanık, Tolga (2020), "Kaspersky'den Siber Saldırı Stratejisindeki Değişikliklere İlişkin Rapor", https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/kasperskyden-siber-saldiri-stratejisindeki-degisikliklere-iliskin-rapor/660981 (19.2.2022)

Zetter, Kim (2015), "Hacker Lexicon: What are Phishing and Spear Phishing?", Wired (April 7, 2015)

BÖLÜM IV

UZAY ÇALIŞMALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uzay, uluslararası ilişkiler disiplininin aslında aktif bir parçasıdır. Dünya (özellikle İngilizce) literatüründe kayda değer bir kaynak oluşmuştur.[28] Kimi üniversitelerde uzaya yönelik hem teorik hem de pratik çalışmalar yürüten bölümler açılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uzayın küresel bir olgu olarak tezahür etttiği, disiplinin stratejik araştırma alanlarının başında geldiği savına varılabilir (Ermağan ve Talaş, 2021: 255-258). Bu bölümde, uzayın yapısından sistemine, uzayda yapılan faaliyetlerden devletlerin ilgili politikalarına, yeni uzay gelişmelerinden uzayda yaşamın mümkünlüğüne uzanan çeşitli başlıklar etrafında uzayın ne denli önemli olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Kritik olan nokta; bu alanda yola çıkmak, bütçe ayırmak, insan yetiştirmektir.

1. Uzay, Dünya ve Uluslararası İlişkiler

Literatürde evrenin oluşumuna yönelik en fazla onay görmüş (Nicolson, 2018) Büyük Patlama Teorisi'ne göre "Büyük Patlama, modern kozmolojik teoriler ışığında, maddenin aşırı yoğun ve sıcak bir noktadan genişlemesi sonucu evrenin oluşmasını mümkün kılan an'a verilen isimdir" (akt. Denizlioğlu, 2022: 13; Bakırcı, 2019). Bilim insanlarına göre "galaksilere ulaşan hidrojen ve helyumun büyük bir kısmı yeni yıldızların oluşmasına yol açar-

[28] Bu noktada örneğin Avrupa Birliği'nin uzay konusunda çok sayıda çalışması şu sitelerde görülebilir: https://espi.or.at/publications/voices-from-the-space-community/ publications-of-the-former-espi-perspective-series/category/10-publications-of-the-former-espi-perspective-series; https://espi.or.at/publications/espi-springer-books

Kaynakça

Akşam (2022), "Lazerle 45 Günde Mars'a Yolculuk", https://www.aksam. com.tr/ gunes/lazerle-45-gunde-marsa-yolculuk/haber-1242844 (14.2.2022)

Al-Rodhan, Nayef R. F. (2012), Meta-Geopolitics of Outer Space: An Analysis of Space Power, Security and Governance, Palgrave Macmillan.

Anadolu Ajansı (2019), "Uzayda 10 Milyon Parçalık Çöp Tehdidi", https://www.aa.com.tr /tr/temiz-cevre-temiz-su/uzayda-10-milyon-parcalik-cop-tehdidi/1512556 (17.1.2022)

Bakırcı, Çağrı Mert (2019), "Büyük Patlama Nedir? Büyük Patlama Sırasında Neler Yaşandı?", https://evrimagaci.org/buyuk-patlama-nedir-buyuk-patlama-sirasinda-neler-yasandi-7758 (18.1.2022).

Barlas, Yavuz (2021), "Uzaya Kim Ne Kadar Para Yatırıyor?", https://www. haberturk.com/7x24/yavuz-barlas/2968143-uzaya-kim-ne-kadar-para-yatiriyor (12.1.2022)

BBC Türkçe (2017), "İnsanda Bulunan Atomların Yaklaşık Yarısı Başka Galaksilerden Gelmiş", https://www.bbc.com/turkce/haberler-40738784(20.1.2022)

BBC (2020), "Nasa Yıldızların ve Galaksilerin Yeni Görüntülerini Yayımladı", 12 Eylül 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54120061 (9.1.2022)

BBC (2021), "UFO raporu: ABD Savunma Bakanlığı Gözlemledikleri Cisimlerin Bir Açıklaması Olmadığını Duyurdu", 26 Ocak, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57622598 (15.5.2021)

Broder, Henryk M. (2021), "Das nächste Pearl Harbor könnte im Weltall liegen", https://www.welt.de/debatte/kommentare/article235096212/Zerstoerter-russischer-Satellit-Naechstes-Pearl-Harbor-koennte-im-Weltall-liegen.html (13.1.2022)

Carter, John; (2016), "Air Launch Low-Cost Small Satellite Launch", NASA, (Eylül 2016), https://ntrs.nasa.gov/archive/nasa/ casi.ntrs.nasa.gov/20170005245.pdf (21.1.2022)

Chown, Marcus (2019), Güneş Sistemi, Çevirmen: Bilge Tanrıseven, Tübitak Yayınları

Coletta, Damon ve Pilch, Frances T. (2009), Space and Defense Policy (Space Power and Politics), Routledge.

Coşkuner, Buket (2019), "Evren Nelerden Olur?", https://kurious.ku.edu.tr/evren-nelerden-olusur/ (8.1.2022)

Çolak, Canberk (2019), "Uzayda ve Ay'da Tarım Yapılabilir mi?", https://evrim agaci.org/uzayda-ve-ayda-tarim-yapilabilir-mi-7873 (15.1.2022)

Danov, Daniel Georgiev (2020), "A Review of Space Tourism Services: Supply and Demand Challenges", Toleho Journal of Tourism, Leisure and Hospitality, 2(1): 29-35.

Demircan, Kozan (2021), "Asteroit Madencileri Uzaydan Nasıl Maden Çıkaracak?", https://khosann.com/asteroit-madencileri-uzaydan-nasil-maden-cikaracak/ (16.1. 2022)

Denizlioğlu, Mustafa (2022), Uzay Madenciliği ve Uluslararası İlişkiler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Dikmeci, Onur (2019), "Türkiye'nin Uzay Çalışmaları ve Uzay Güvenliği", https://sahipkiran.org/2019/07/28/turkiyenin-uzay-calismalari/ (15.1.2022)

DW (2016), "7 soruda uzay üsleri", https://www.dw.com/tr/7-soruda-uzay-%C3%BC sleri/a-19222488 (14.1.2022)

Erdem, Merve (2014), Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, Savaş Yayınevi.

Erdem, Tolga (2018), "Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitiğe giriş", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20 Sayı 1 (431-446).

Ermağan, İsmail ve Talaş, Hasibe (2021), "Latin Amerika'da Uzay Çalışmaları", iç: Dünya Siyasetinde Latin Amerika 4, Editörler İsmail Ermağan-Emine Tahsin-Segah Tekin, Nobel Yayınları, 2021, s. 253-274.

Evrim Ağacı (2022), "Hiçlik Nedir?", https://www.youtube.com/watch?v=oL6_mLb1GVA (20.2.2022)

Evrim Ağacı (2020), "Uzay Nedir? Düşündüğünüz Şey Değil!", https://evrimagaci.org/ uzay-nedir-dusundugunuz-sey-degil-9652 (5.12.2020)

Etherington, Darrell (2020), "Launch Startup Skyrora Successfully Tests 3D-printed Rocket Engines Powered by Plastic Waste", https://techcrunch.com/2020/02/03/launch-startup-skyrora-successfully-tests-3d-printed-rocket-engines-powered-by-plastic-waste/ (21.1.2022)

Factories in Space (2020), "Space Manufacturing Companies", https://www. factoriesinspace.com/manufacturing-companies (15.1.2022)

Fisher, Alise (2022), "Orbital Insertion Burn a Success, Webb Arrives at L2", https://blogs.nasa.gov/webb/2022/01/24/orbital-insertion-burn-a-success-webb-arrives-at-l2/ (25.1.2022)

Fisk, Len A. (2008), "The Impact of Space on Society: Past, Present and Future", Space Policy, Cilt 24, ss. 175-180.

Foust, Jeff (2019). "Deep Space Industries acquired by Bradford Space", https:// spacenews.com/deep-space-industries-acquired-by-bradford-space/ (27.2.2022).

Foust, Jeff.(2018), "Asteroid mining company Planetary Resources acquired by blockchain firm", https://spacenews.com/asteroid-mining-company-planetary-resources-acquired-by-blockchain-firm/ (27.2.2022).

Galfard, Christophe (2019), Evren Avucunda. Uzay, Zaman ve Ötesine Olağanüstü Bir Yolculuk, Çevirmen: Duygu Akın, Domingo Yayınevi.

Gateway Foundation (2019) "Von Braun Class Station", https://gatewayspaceport.com/von-braun-station/ (11.1.2022)

Göksedef, Ece (2021), "Türkiye Uzay Ajansı Başkanı Serdar Hüseyin Yıldırım, BBC Türkçe'ye konuştu: 2023, Ay misyonu için agresif bir tarih", https://www.bbc.com/ turkce/haberler-turkiye-56046336 (15.1.2022)

Göncü, Ceren (2021), "Uzayda Tahttan Düşüş: Sovyetler'den Rusya'ya", https:// tasam.org/tr-TR/Icerik/67969/uzayda_tahttan_dusus_sovyetlerden_rusyaya (18.1. 2022)

Gözen, Ramazan (Ed) (2014), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İetişim Yayınevi.

Grush, Loren, (2019), "This was the Decade the Commercial Spaceflight Industry Leapt Forward", https://www.theverge.com/2019/12/11/20981714/spacex-commercial-spaceflight-space-industry-decade-nasa-business (21.12022)

Guntrip, Edward (2003), "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", Melbourne Journal of International Law, 4 (2): 376-405.

Günel, Reşat Volkan (2016), Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği: Uzay Hukuku, Turhan Kitabevi.

Gürsel, Serap (2020), "Uzay Turizmi Girişimleri ve Uzay Turizmi İle İlgili Olası Problemler", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6(38): 2341-2350.

Habertük (2022), "Çin'in Yapay Güneş'i Yeni Rekor Kırdı", https://www. haberturk.com/cin-in-yapay-gunes-inde-yeni-rekor-3304122 (20.1.2022)

Habertürk (2022), "Uzayda Bilinmeyen Bir Cisim Keşfedildi: 18 Dakikada Bir Sinyal Gönderiyor", https://www.haberturk.com/uzayda-bilinmeyen-cisim-18-dakikada-bir-sinyal-gonderiyor-3328716 (28.1.2022)

Hays, Peter L. & Charles D. Lutes, "Towards a Theory of Spacepower", Space Policy, Cilt 23, 2007, ss. 206-209.

Hays, Peter L. (2015), "Space Power Theory", Handbook of Space Security, s. 57-80.

HIS (2021), "Uzay Turizmi Nedir? Uzay Turizminin Geleceği", https://www. hisglobal.com.tr/blog/uzay-turizmi-nedir (26.12.2021)

Howell, Elizabeth; (2019), "SpaceShipTwo: On a Flight Path to Space Tourism", Space.com, (5 Mart 2019), https://www.space. com/19021-spaceshiptwo.html (21.1.2022)

Iftikhar, Umair (2019), "NASA installs Tether Refabricator aboard ISS for in-space 3D printing", 3D Printing Industry, https://3dprintingindustry.com/news/nasa-installs-tether-refabricator-aboard-iss-for-in-space-3d-printing-148728/ (15.1.2022)

İnan Şimşek, Aybüke ve Senem Atvur (2021), "21. Yüzyılda Uluslararası Uzay Rejiminin İnsanlığın Ortak Mirası Temelinde Yeniden İnşası", Alternatif Politika, 13 (3): 593-628.

İnce, Fuat (2021), Türkiye ve Uzay | "Millî Uzay Programı", https://tasam.org/tr-TR/Icerik/63804/turkiye_ve_uzay_milli_uzay_programi_ (15.1.2022)

İnce, Fuat (2020). Uzay - Bir İnsanlık Serüveni - Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları, 2. Basım, Nobel.

İş Yatırım (2017), Uzay Madenciliği Ne Getirecek, Geniş Açı (https://www. isyatirim.com.tr/tr-tr/bizi-taniyin/hakkimizda/basin-odasi/Documents/genis-aci/Genis_Aci_Ocak_2017.pdf)

Jakhu, Ram S., Pelton, Joseph N. ve Nyampong, Yaw Otu Mankata (2017), Space Mining and Its Regulation, Springer.

Jakhu, Ram S. ve Pelton, Joseph N. (2017), Global Space Governance: An Intertantional Study, Springer International Publishing.

Jakhu, Ram ve Dempsey, Paul Stephen (2019), Routledge Handbook of Space Law, Routledge.

Johnson-Freese, Joan (2016), Space Warfare in the 21st Century: Arming the Heavens (Cass Military Studies), Routledge.

Kaiser – Sipagetti (2019), "Geleceğin Uzay Madenciliği İmparatorluğu: Lüksemburg(?)", https://www.sipagetti.com/tr/yazi/98/gelecegin-uzay-madenciligi-imparatorlugu-luksemburg (16.1.2022)

Kılınç, Şahin (2021), "Türkiye Uzay Ajansı'nın Birlikte Çalışması Gereken 10 Uzay Ajansı ve Şirket", https://www.webtekno.com/turkiye-uzay-ajansi-nin-birlikte-calismasi-gereken-10-uzay-ajansi-ve-sirket-h62553.html (11.5.2021)

Klein, Jeffrey (2020), "3D Printed Meat: Most Promising Projects in 2020", https://all3dp.com/2/3d-printed-meat-most-promising-projects/ (15.1.2022)

Klein, John J. (2019), Understanding Space Strategy: The Art of War in Space (Space Power and Politics), Routledge.

Korsmo, Fae L. (2007), "The Birth of the International Geophysical Year", The Leading Edge, ss. 1312-1316.

Küçük, İbrahim (2022), "Türkiye'nin uzay atılımları", https://www.aa.com.tr/ tr/ analiz/turkiyenin-uzay-atilimlari/2469763 (10.01.2022)

Lumetta, Jeff ve Metzger, Philip (2015), "3, 2, 1 ... Countdown to the Emerging Space Economy", https://www.industryweek.com/technology-and-iiot/article/21966321/3-2-1-countdown-to-the-emerging-space-economy (10.1.2022)

Maggi, Federico ve Pallud, Céline (2010), "Space Agriculture in Micro and Hypo-gravity: A Comparative Study of Soil Hydraulics and Biogeochemistry in a Cropping Unit on Earth, Mars, the Moon and the Space Station, Planetary and Space Science", Volume 58, Issue 14-15, s. 1996-2007.

Mahan, Alfred T. (2003), The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783, Pelican.

Moltz, James Clay (2010), "Space and Strategy: A Conceptual Versus Policy Analysis," Astropolitics, Vol. 8, No. 3 (September-December 2010), s. 15-38.

Moltz, James C. (2019), "The Changing Dynamics of Twenty-First-Century Space Power", Strategic Studies Quarterly, Spring: 66-94.

Moskowitz, Clara (2013), "Farming on Mars? NASA Ponders Food Supply for 2030 Mission" https://www.foxnews.com/science/farming-on-mars-nasa-ponders-food-supply-for-2030-mission (15.1.2022)

NASA (2016), "Spinoff 2016", https://spinoff.nasa.gov/Spinoff2016/pdf/2016_ Brochure_web.pdf (9.1.2022)

Neagu, Andreea Larisa, (2018). Space Tourism: A New Way of Tourism not so Distant in Time or Space, Universitat Jaume Thesis.

Nicolson, lain (2018), Evren: Büyük Patlama ve Evrenin Geleceği, Çevirmen Prof. Dr. Cengiz Yalçın, Akılçelen Kitaplar

NTV (2022), https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/nasa-duyurdu-james-webb-uzay-teleskobu-hedefine-ulasti,kiHbVFXXPUWdrqOv3irbMQ/ZUuaWHIV60eCAGYy0-bqGg (25.1.2022)

OECD, "OECD Multilingual Summaries. The Space Economy at a Glance 2014", https://www.oecd-ilibrary.org/sites/babe4cdc-tr/index.html?itemId=/content/component/babe-4cdc-tr (12.1.2022)

OECD (2019), "The Space Economy in Figures: How Space Contributes to the Global Economy", www.oecd.org/about/publishing/corrigenda.htm (13.1.2022).

OECD, (2019), "The Space Economy Scorecard", https://www. thespacereport.org/wp-content/uploads/2020/02/SpaceFoundation_2020_Scorecard.pdf (11.2.2022)

Özcan, Barış (2017), "Herkes Nerede? Neden Uzaylılarla Karşılaşmadığımızı Açıklayan 17 Hipotez", https://www.youtube.com/watch?v=GhfdQWe54-o (11.12.2021)

Pass, Jim (2006), "Astrosociology as the Missing Perspective", Astropolitics, Cilt 4, Sayı 1, ss. 85-99.

Peker, Hatice (2021), "Uzayın Çöpleri", https://blog.havacilikpsikolojisi.net/uzayin-copleri/ (17.1.2022)

Peter, Nocolas (2009), Space Power and Europe in the 21st Century, European Space Policy Institute (ESPI) Perspectives 21, ESPI.

Pfaltzgraff, Robert L. (2013), " International Theory and Space Power", (ed) Charles D. Lutes and Peter Hays, Toward a Theory of Spacepower Selected Essays, Institute for National Strategic Studies, National Defense University 2013, s. 26-42.

PwC (2022), "Uzay Ekonomisi ve Vergilendirme", https://www.pwc.com.tr/uzay-ekonomisi-ve-vergilendirme (11.1.2022)

Risman, Brian A (2021), Interstellar Law: Space Mining, Independently published.

Roberts, Darrly (1988), "Space and Internatinoal Relations", The Journal Politics, Cilt 50, No.4, ss.1075-1090.

Rosenbaum, Eric ve Russo, Donovan (2019), "China Plans a Solar Power Play in Space that NASA Abandoned Decades Ago", https://www.cnbc.com/2019/03/15/china-plans-a-solar-power-play-in-space-that-nasa-abandonedlong-ago.html (15.1.2022)

Sadeh, Eligar (ed) (2013), Space Strategy in the 21st Century Theory and Policy, Routledge.

Sheehan, Michael (2007), The International Politics of Space: No Final Frontier (Space Power and Politics), Routledge.

Sheean, Michael (2007), "The International Politics of Space", Routledge 2 Park Square, Milton Park.

Sökmen Alaca, Aşkın İnci (2021), "Yeni Uzay 2.0: Askeri ve Stratejik Rekabet Kızışıyor", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yeni-uzay-20-askeri-ve-stratejik-rekabetkizisiyor/ 2284976 (7.1.2022)

Sökmen, Aşkın İnci, (2018), "Uzay Güvenliği ve Yeni Savaş Alanı Uzay", içinde Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, (ed) Mahir Terzi ve Serkan Yanal, Gece Akademi, s. 265-308.

Sözcü (2015), "Uydular Neler Yapabiliyor?", https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya-bunu-konusuyor/uydular-neler-yapabiliyor-830889/ (14.1.2022)

Stine, H. G. (1981), Confrontation in Space. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

STM ThinkTech Teknoloji Düşünce Merkezi (2020), Yeni Uzay Çağı: 21'inci Yüzyılda Kozmik Rekabet I. Uzay Teknolojilerinin Geleceği, STM ThinkTech Teknoloji Düşünce Merkezi, Araştırma Raporu.

Sunay, Çağlar (2011), 50 Soruda Evren, Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Sutter, Paul (2021), "Who's Going to fix the Space Junk Problem?", https://www. space.com/space-junk-growing-problem-complicated-solution (17.1.2022)

Talaş, Hasibe (2020), "Uluslararası İlişkiler ve Uzay Çalışmaları", Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Yayıncılık, s. 17-27.

Tarasenko, Maxim V. (1994), "Transformation of The Soviet Space Program After the Cold War", Science & Global Security, 4 (3): 339-361.

The Guardian, (2020), "Companies' Plans for Satellite Constellations 'Put Night Sky at Risk'", (9 Ocak 2020), https://www.theguardian.com/science/2020/jan/09/companies-plans-for-satellite-constellations-put-night-sky-at-risk (11.2.2022)

Townsend, Brad (2021), Security and Stability in the New Space Age: The Orbital Security Dilemma (Space Power and Politics), Routledge.

TRT Haber (2022a), "Rusya'dan Akıl Dışı Tehdit: Uzay İstasyonu Üzerinize Düşebilir", https://www.trhaber.com/dunya/rusya-dan-akil-disi-tehdit-uzay-istasyonu-uzerinize-dusebilir-h35301.html (26.02.2022)

TRT Haber (2022b), "Türkiye'nin İlk Mini Uydusu Uzaya Fırlatıldı", https://www. trthaber.com/haber/dunya/turkiyenin-ilk-mini-uydusu-uzaya-cikiyor-canli-644731.html (13.1.2022)

Ttoistanbul (2020), "Türkiye'nin Uzay Çalışmaları", https://www.istanbultto.com/ turkiye-nin-uzay-calismalari/ (15.1.2022)

TUA (2021), "Türkiye'nin Uzay Yolculuğu Başlıyor, https://www.tua.gov.tr/tr/haberler/ turkiye-nin-uzay-yolculugu-basliyor (15.1.2022)

Tunç, Taner (2022), "Uzayda Tarım Yapılabilir mi?", https://www.bilgiustam.com/uzayda-tarim-yapilabilir-mi/ (15.1.2022)

Turner, Ben (2022), "China's $1 trillion 'artificial sun' fusion reactor just got five times hotter than the sun", https://www.livescience.com/chinas-1-trillion-artificial-sun-fusion-reactor-just-got-five-times-hotter-than-the-sun (20.1.2022)

University of Zurich (2018). "Plant hormone makes space farming a possibility." ScienceDaily. ScienceDaily, www.sciencedaily.com/releases/2018/10/181017094940.htm (15.1.2022)

Uzay.org (2013), "Uzay Nedir?", https://uzay.org/uzay-nedir/ (8.1.2022)

Van Riper, A. Bowdoin (2004), Rockets and Missiles: The Life Story of A Technology, Greenwood Press, Westport, Connecticut.

Yılmaz, Sait (2013), Uzay Güvenliği, Milenyum Yayınları.

Young, Karen Romano (2016), Space Junk: The Dangers of Polluting Earth's Orbit Library Binding, Twenty-First Century Books.

Wall, Mike (2019), "X-37B: The Air Force's Mysterious Space Plane", https://www.space.com/25275-x37b-space-plane.html (21.1.2022)

Wingo, Dennis (2011), "Economic Development of the Solar System: The Heart of a 21stcentury Spacepower Theory", "Toward a Theory of Spacepower Selected 114 Essay", Institute for National Strategic Studies National Defense University s. 153-175.

BÖLÜM V

DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİNİN MOTORU "YAPAY ZEKÂ" VE TÜRKİYE'YE ÖNERİLER

Giriş

1700'lü yıllarda ortaya çıkan buharlı makineden 2030'lu yıllarda geliştirilen insansız araçlara veya akıllı fabrikaya uzanan süreçte, radikal bilim devrimlerine imza atılmıştır (Fırat ve Fırat 2017: 10-23). Dijital dönüşümün hızlı yaşandığı bu dönemde, teknolojik gelişmeler tüm dünyayı etkisi altına almaktadır. Yeni teknolojiler ile birlikte ekonomi, siyaset, sağlık ve birçok alanda dönüşüm süreçleri yaşanmaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ, 5G, Endüstri 4.0, büyük veri veya nesnelerin interneti ile ilgili yapılan çalışmalar gündemi oldukça meşgul etmektedir. Bugün artık bu hızlı dönüşümde Endüstri 4.0 kulvarında ilerlenirken, aynı zamanda beşinci ve altıncı varyantlarından da söz edilmektedir (Schwab, 2016). Bu gelişmeleri tek bir payda altında toplayanlar da bulunmaktadır. Vurgulanmalıdır ki "Üçüncü Sanayi Devriminin başrolünde bulunan bilgisayar, dijital ürünler/ çözümler ve internet, bu devrimde de ön plandadır. Ama büyük veri yığınlarının kullanımı, bulut bilişim ve dijitalleşmenin bütün üretim süreçlerine yayılması, yepyeni bir dönüşümle karşı karşıya olduğumuzu kanıtlamaktadır." (Özdoğan, 2018). Bu noktada Almanya 2011 yılında Hannover'de Endüstri 4.0 konseptini duyurmuştur. Bu yolla üretimin yapay zekâlı robotlar üzerinden otomatikleştirilmesi ve akıllılaştırılması öngörülmektedir (Kaufmann ve Servatius, 2020).

Bu çerçevede yapay zekâ (AI) çalışmalarına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Yapay zekânın üretim sistemini dönüştürmesi, güvenlik konseptlerini derinden etkilemesi, sağlıktan finansa birçok alanda katma değerli ekonomik çıktılar oluşturması – örneğin 2030 yılında kadar dünya ekonomisine 15 trilyon dolarlık bir katkı üretecek olması – ile bütün dünyada dikkat uyandırmaktadır (Erdoğdu, 2021).

Dünya ekonomilerinde Asya-Pasifik Bölgesi yeniden yükseliştedir. Fakat Türkiye'nin bölgenin iki küresel devi Çin ve Hindistan ile ilişkileri minimal düzeyde seyretmektedir. Kısıtlılık siyasal kendisini teknoloji çalışmaları etkileşimi-transferi gibi diğer alanlarda da göstermektedir. Son dönemlerde özellikle Çin'den Türkiye'ye yatırımlar gerçekleşmektedir. Hindistan ise sanki daha zorlu bir sınavdır fakat bu etkileşim ilerletilmelidir. İşin ciddiyeti; düğün turizmine havale edilecek kadar romantik gözükmemektedir. Yapay zekâ, yazılım, hatta uzay çalışmalarında etkileşim, ilişkilere katkı sağlayabilir.

Çin ve Hindistan yapay zeka yol haritaları üzerinden Türkiye'ye şu öneriler getirilebilir: Orta-uzun vadeli planlama; gerekli altyapının tesisi; mevcut ehil araştırmacıların projelerinin desteklenmesi; Ar-Ge'nin etkili kullanılması; dışarıdan beyin göçü ya da dış yatırımlarla gerekli teknoloji üretici sınıfın etkinleştirilmesi; ikinci sınıf ölçeğinde değil, küresel çaplı-geliştirici rekabetin oluşturulması; Çin, Hindistan gibi alanda başarı kazanmış ülkelerle uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi.

Türkiye gibi bölgesel bir gücün dijital dönüşüm sürecinde alacağı rol hem ülke hem de bölge için önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalarda Türkiye'nin yapay zekâ çalışmalarında Ortadoğu ve Afrika bölgeleri dâhilinde lider ülke olduğu istatistiki verilerle ortaya konulmuştur. Yanı sıra, özel sektörün ağırlıklı olarak teknoloji çalışmalarında itici güç olduğu kamu ve akademinin süreç içerisinde yeterli ilgiyi göstermediği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, yapay zekâ gibi yeni dönemin üretim modellerine yatırım yapmayan devletlerin gücün tekrardan dağıtılacağı yeni düzende etkin bir biçimde yer edinemeyeceği ifade edilebilir. Türkiye'nin gelecek çıktılı, yapay zekâlı güç mücadelesinde Çin ve Hindistan ile iş birlikleri kurabilmesi gerekliliği, gelecek vizyonu açısından hayatidir.

Kaynakça

Al Jazeera (2014). "Elon Musk'tan ikinci uyarı", http://www. aljazeera.com. tr/haber/elon-musktan-ikinci-uyari (22.4.2021)

Allen, Gregory C. (2019). "Understanding China's AI Strategy". Center for a New American Security.

Anadolu Ajansı (2021). "Türkiye'nin yapay zeka stratejisi belirlendi", https://www. aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/turkiyenin-yapay-zeka-stratejisi-belirlendi/2340868 (20.08.2021)

Babu, A. D. (2019), "Artificial Intelligence vs Machine Learning vs Deep Learning (AI vs ML vs DL)", https://medium.com/@alanb 73111/artificial-intelligence-vs-machine-learning-vs-deep-learning-ai-vs-ml-vs-dl-e6afb7177436 (26.6.2022)

Bassett, Ross (2016). The Technological Indian, Harvard University Press, 2016.

Filiz, Eşref Rağıp (2022). Uluslararası İlişkilerde İsrail'in Yapay Zekâ Çalışmaları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BM (Birleşmiş Milletler) (2020). Developing an artificial intelligence strategy National guide, Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/publications/files/artificial-intelligence-strategy-national-guide-english.pdf (24.4..2021)

Brown, Michael & Singh, Pavneet (2018). China's Technology Transfer Strategy: How Chinese Investments in Emerging Technology Enable A Strategic Competitor to Access the Crown Jewels of U.S. Innovation. Defense Innovation Unit Experimental.

BT Haber (2020), "Yapay zekâ; 'Dijital Türkiye' ve 'Milli Teknoloji Hamlesi'nin en büyük taşıyıcılarından…", https://www.bthaber.com/yapay-zeka-dijital-turkiye-ve-milli-teknoloji-hamlesinin-en-buyuk-tasiyicilarindan/ (3.5.2021)

Bughin, Jacques&Seong, Jeongmin&Manyika, James&Chui, Michael&Joshi, Raoul (2018). "Modeling the global economic impact of AI", McKinsey Global Institute.

Calo, R. (2017). Artificial Intelligence Policy: A Roadmap. SSRN Electronic Journal.

Chakraborty, Monomita (2021). "Artificial Intelligence: Growth and Development in India", 06.01, https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence-growth-and-development-in-india/ (26.4.2021)

Chong, Terence Tai-leung & Li, Xiaoyang (2019). "Understanding the China–US trade war: causes, economic impact, and the worst-case scenario". Economic and Political Studies. 7 (2): 185–202.

Christian, Brian & Griffiths, Tom (2017). Hayatımızdaki Algoritmalar. Günlük Kararların Bilgisayar Bilimi, Çev. Ali Atav, Buzdağı Yayınevi.

CNN Türk (2018). "Çin'de yapay zeka tahminiyle gözaltılar başladı", https://www.cnnturk.com/dunya/cinde-yapay-zeka-tahminiyle-gozaltilar-basladi (12.5.2021)

Cummings, M.L; Roff, M.H.; Cukier, K.; Parakilas, J. ve Bryce, H. (2018). Artificial Intelligence and International Affairs, Chatham House Report (https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-06-14-artificial-intelligence-international-affairs-cummings-roff-cukier-parakilas-bryce.pdf).

Dönmez, Rasim Özgür (2019). "Yapay zekâ uluslararası siyaseti nasıl etkileyebilir?", https://fikirturu.com/teknoloji/yapay-zeka-uluslararasi-siyaseti-nasil-etkileyebilir/ (12.7.2022)

Erarslan, Ahmet Fadıl (2020). "Asıl savaş internette: 463 milyon Hintlinin TikTok'u bırakmasının maliyeti 50 milyar dolar", https://www.yenisafak.com/teknoloji/asil-savas-internette-463-milyon-hintlinin-tiktoku-birakmasinin-maliyeti-50-milyar-dolar-3548343 (21.5.2021)

Erdoğdu, S. (2021). ABD-Çin Rekabeti Bağlamında Yapay Zekâ Teknolojisinin Uluslararası Güvenliğe Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Ernest H. Preeg (2008). India and China: An Advanced Technology Race and how the United States Should Respond, CSIS.

Ermağan, İ. (2022). "Teknoloji, Asya-Pasifik ve Türkiye: Çin ve Hindistan'ın Yapay Zekâ Çalışmaları Üzerinden Türkiye'ye Öneriler", iç: Ali Merthan Dündar ve Mehmet Özay (Ed) Asya Pasifik Çalıştayı Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, s. 145-164.

Ermağan, İ. (2021). "Worldwide Artificial Intelligence Studies with a Comparative Perspective: How Ready is Turkey for This Revolution?", in Abdalmuttaleb M. A. Musleh Al-Sartawi; Anjum Razzaque; Muhammad Mustafa Kamal (eds), Artificial Intelligence Systems and the Internet of Things in the Digital Era, Proceedings of EAMMIS 2021, Springer, p. 500-512.

Ermağan, İ. & Erdoğdu, S. (2020). "Dijital Dönüşüm (D)Evrimi: Endüstri 4.0 ve (Endüstriyel) Yapay Zekâ", Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Ed. Dr. Serpil Çiğdem & Doç. Dr. Asena Boztaş, Nobel, S. 47-63.

Goodfellow, lan, Bengio, Yoshua ve Courville, Aaron (2016). Deep Learning, The MIT Press. (Bu eser, Buzdağı Yayınevi tarafından 2018'de Türkçe yayınlanmıştır).

Günyol, Abdulkadir (2019). "Çin ve ABD'nin yapay zeka savaşı", https:// www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-ve-abd-nin-yapay-zek%C3%A2-savasi/1389150 (27.5.2021)

Gürsakal, Necmi (2017). Makine Öğrenmesi ve Derin Öğrenme, Dora Yayınları.

Habertürk (2021). "Türkiye'de yapay zekâ ekosistemi 4 yılda 7'ye katlandı", https://www.haberturk.com/iste-turkiye-yapay-zeka-haritasi-haberler-2968031-teknoloji (10.02.2021)

He, Yujia (2017). How China is preparing for an AI-powered Future, The Wilson Center.

HolonIQ (2020). The 2020 AI Strategy Landscape, https://www.holoniq. com/notes/50-national-ai-strategies-the-2020-ai-strategy-landscape/ (3.6.2021)

İHA (2020). "Türkiye'nin 'Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi' ön raporu yayınlandı", https://www.iha.com.tr/haber-turkiyenin-ulusalyapay-zeka-stratejisi-on-raporu-yayinlandi-823744/ (5.6.2021)

Indian Department of Telecommunications (2020). Indian Artificial Intelligence Stack, AI Standardisation Committee, https://ourgovdotin.files.wordpress.com/2020/09/paper-for-development-of-indian-artificial-intelligence-stack.pdf (13.6.2021)

Jackson, Philip C. (2019). Introduction to Artificial Intelligence, Dover Publications.

Kadir, Öztürk & Şahin, Mustafa Ergin (2018). "Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış", Takvim-i Vekayi, Cilt: 6 No: 2, s. 25-36.

Kaufmann, Timothy & Servatius, Hans-Gerd (Hrsg.) (2020). Das Internet der Dinge und Künstliche Intelligenz als Game Changer. Wege zu einem Management 4.0 und einer digitalen Architektur, Springer; Grunwald.

Klaus Schwab (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, Çevirmen: Zülfü Dicleli, Optimist.

Kwan, Chi Hung (2019). "The China–US Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects". Asian Economic Policy Review. 15: 55–72.

Lalwani, Ashok (2019). "This is how India can become the next Silicon Valley", https://www.weforum.org/agenda/2019/10/india-technology-development-silicon-valley/ (2.7.2021)

Lee, Jaemin (2022). Artificial Intelligence and International Law, Springer Singapore.

Lewis, T. (2014). A Brief History of Artificial Intelligence. LiveScience Retrieved.

Liu, Dawn (2020). "China ramps up tech education in bid to become artificial intelligence leader", in: https://www.nbcnews.com/news/world/china-ramps-tech-education-bid-become-artificial-intelligence-leader-n1107806 (7.7.2021)

Milliyet (2022). "Almanya şokta! Devlet Kriminal Dairesi devrede: Sahte Kiev belediye başkanı ile görüştü", https://www.milliyet.com.tr/dunya/almanya-sokta-devlet-kriminal-dairesi-devrede-sahte-kiev-belediye-baskani-ile-gorustu-6779251 (12.7.2022)

Milliyet (2021). "Bakan Varank Türkiye'nin yapay zeka perspektifini anlattı", https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/bakan-varank-turkiyenin-yapay-zeka-perspektifini-anlatti-6474898 (6.4.2021)

NITI Aayog (2018). National Strategy for Artificial Intelligence National Strategy for Artificial Intelligence #AIforAll, Discussion Paper, p. 24-45.

Oxford (2022). Government AI Readiness Index 2021, https://static1. squarespace.com/static/58b2e92c1e5b6c828058484e/t/61ead0752e7529590e98d35f/1642778757117/Government_AI_Readiness_21.pdf (27.6.2022)

Oxford (2020), Government AI Readiness Index 2020, International Development Research Centre, Canada

Özdoğan, Ogan (2018). Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları, Pusula.

Pannu, Avneet (2015). "Artificial Intelligence and its Application in Different Areas", International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT), Volume 4, Issue 10, pp. 79-84.

Prof. Dr. Seniye Ümit Fırat & Oktay Zihni Fırat (2017), Sanayi 4.0 Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Kavramlar, Küresel Gelişmeler ve Türkiye, Toprak İşveren Dergisi, Sayı:114, s.10-23.

PwC (2018). The macroeconomic impact of AI. February, s.1–75

PwC (2017). The Long View How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers LLP.

Rajya Sabha TV (2018). "In Depth - Artificial Intelligence in India", https://www.youtube.com/watch?v=CVMjIiry5As (11.7.2021)

Russell, Stuart & Norvig, Peter (2015), Artificial Intelligence – A Modern Approach, Pearson.

Scott, Ben; Heumann, Stefan ve Lorenz, Philippe. (2018). Artificial Intelligence and Foreign Policy. Stiftung Neue Verantwortung Policy Brief.

Sharma, Ankiya & Sengupta, Hindol (2020). "COVID-19 has accelerated India's digital reset", https://www.weforum.org/agenda/2020/08/covid-19-has-acce lerated-india-s-digital-reset/ (9.7.2021)

Sökmen Alaca, A.İ. (2019). The Effect of Artificial Intelligence Technology on Politics and International Relations, https://www.researchgate.net/publication/ 338595945_ THE_E-FFECT_OF_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_TECHNOLOGY_ON_ POLITICS_AND_INTERNATIONAL_RELATIONS (12.4.2021)

Srivastava, Sunil Kumar (2018). "Artificial Intelligence: Way Forward For India", in: https://www.researchgate.net/publication/326575334_Artificial_Intelligence_way_ forward_for_India (15.7.2021)

Tungut, Burak (2016). Algoritma ve Programlama Mantığı, Kodlab Yayınevi.

Türkiye Yapay Zekâ İnisiyatifi. 'AI Zaman Çizelgesi' (2017). Turkiye.AI., https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2021/01/Timeline_infografik-2021-1.jpg.webp (25.6.2022)

Tzimas, Themistoklis (2021). Legal and Ethical Challenges of Artificial Intelligence from an International Law Perspective. Springer Cham.

Ulaşan, Fatih (2020). "Ulusal Yapay Zekâ Strateji Belgeleri ve Değerlendirmeler", in: Demir, İbrahim (Ed), Yapay Zekâ Stratejileri ve Türkiye, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü, s. 11-24.

US National Science & Technology Council (2019). The National Artificial Intelligence Research and Development Strategic Plan, 2016-2019, https://www.nitrd.gov/pubs/National-AI-RD-Strategy-2019.pdf (24.4.2021)

Yip, George & McKern, Bruce (2016). China's Next Strategic Advantage:from Imitation to Innovation. Boston: MIT Press.

WIRED (2017). "Inside Baidu's Bid to Lead the AI Revolution", https://www.wired.com/story/inside-baidu-artificial-intelligence/ (21.7.2021)

World Economic Forum (2019). A Framework for Developing a National Artificial Intelligence, http://www3.weforum.org/docs/WEF_National-_AI_Strategy.pdf (24.7.2021)

Vempati, Shashi Shekhar (2016). India and the Artificial Intelligence Revolution. Carnegie India.

BÖLÜM VI

ÇIĞIR AÇAN TEKNOLOJİLER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

Bu bölümde Endüstri 4.0 teknolojileri ile kimi zaman paralel kimi zaman birlikte ilerleyen, uluslararası ilişkileri hem aktüel olarak etkiyen hem de gelecekte şekillendirecek olan en kritik teknolojiler açıklanmaktadır.

1. Bilişim-Yazılım Sektörü

Elektronik cihazlara yüklenen bir görevin yerine getirilebilmesi için bilgisayar dilinde geliştirilen komutlara "yazılım" adı verilmektedir (McConnell, 2004). Bilişimin bir alanı olarak, uluslararası pazarda, çokuluslu şirketlerde modern teknolojiyle entegre olmuş olan yazılım; mobil teknolojilerde, yeni nesil cihazlarda, otomotiv, reklam, sağlık, uzay sanayisi, eğlence, inşaat, eğitim, medya-iletişim, pazarlama gibi pek çok sektörde kullanılmaktadır (Branding Türkiye, 2018). "Bilgisayar üzerinde bir resim çizimi gerçekleştirmemizi sağlayan Paint, internet üzerinde farklı siteleri ziyaret etmemizi sağlayan Google Chrome, çeşitli ders içerikleri izleme olanağı bulduğumuz EBA, sevdiklerimizle yahut diğer tüm insanlar ile görüntülü konuşma yaptığımız Skype gibi tüm programların her biri birer yazılımdır." (Hürriyet, 2021). Dikkat çekmektedir ki İHA, uçak motorları, robotikler vb. dijitalleşmiş teknolojilerin üretim kılavuzu hükmündeki yazılım, artık 21. yüzyıl siyaset ve ekonomilerinin kritik belirleyicileri arasında bulunmaktadır ve bilişim teknolojilerindeki stratejik sektörlerin başında gelmektedir. Değişen, gelişen ve artan rekabet koşullarına ayak uydurmak, bugün devletler için ertelenemez olmuştur.

Sektörü koruma ve geliştirme girişimleri, uluslararası pazarlara açılım gibi konularda devlet desteği şart gözükmektedir. Kamu ve belediye kurumları-

dan, yenilikçilik ve kalkınma parametrelerinde 20. yüzyılın ilk yarısındaki yıkıcı pozitivist tecrübenin ardından, post-pozitivist yaklaşımların akılda tutulması önerilmektedir.

Bütün bu tartışmalardan sonra, teknolojinin uluslararası ilişkiler disiplini açısından yeni bir alt dal mahiyetini kazandığı fark edilebilmektedir. O sebeple salık verilebilir ki, rekabet şartlarını değiştiren çığır açıcı teknolojiler düşünüldüğünde (örneğin Tesla'nın otomotiv sanayiinde sektörün devlerinden biri olan Almanya'yı korkutur hale gelmesi) Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin vizyon, siyasi irade, bütçe ve beşeri sermaye başlıklarında kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Tarih çok kere ispat etmiştir ki "Benim adım Hıdır, elimden gelen budur!" demekle olmuyor!

Kaynakça

Abacıoğlu, N. (2020). *Nöroteknoloji: İşin neresindeyiz*. Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021. İleri Haber: https://ilerihaber.org/yazar/noroteknoloji-isin-neresindeyiz-117388.html.

Akyeşilmen, N. (2018). *Siber Politika ve Siber Güvenlik*. Ankara: Orion Yayınevi.

Albayrak, C. (2018). *Bugünün Mesleği Biyoteknoloji.* Erişim Tarihi: 4 Aralık 2018. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=XwyTnp1g3Ac.

Anissimov, M. M. (2015). *Our Accelerating Future: How Superintelligence, Nanotechnology, and Transhumanism Will Transform the Plane.* Minneapolis: Zenith Books.

BBC. (2015). *Nöroteknoloji: Beyin okuma çağı başlıyor*. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150508_beyin_dalgasi_noroteknoloji.

Bernhardt, C. (2019). *Quantum Computing for Everyone*. Massahusetts: The MIT Press.

Branding Türkiye. (2018). *Yazılım Nedir? Niye Önemlidir? Yazılım Çeşitleri Nelerdir?*. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2021. https://www.brandingturkiye.com/yazilim-nedir-niye-onemlidir-yazilim-cesitleri-nelerdir/.

Clausen, J. ve Levy, N. (2015). *Handbook of Neuroethic*s. Heidelberg: Springer.

Clunan, A., ve Rodine-Hardy, K. (2014*). Nanotechnology in a Globalized World: Strategic Assessments of an Emerging Technology*. Monterey: U.S. Naval Postgraduate School Center on Contemporary Conflict.

Derian, J., ve Wend, A. (2020). "Quantizing international relations': The case for quantum approaches to international theory and security practice". *Security Dialogue*. 51(5). ss. 399-413.

Efir, L. D. (2020). *The Law of Frequencies: Mathematical rules in development of universal frequencies in curing diseases including thecword, lyme disease, morgellons, nanotechnology and MND/ALS*. Alter Med Publishing.

Erbaş, H. (2008). *Türkiye'de Biyoteknoloji ve Toplumsal Kesimler: Profesyoneller, Kentsel Tüketiciler ve Köylüler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları.

Ergen, M., ve Ülman, Y. (2012). "Nörobilim, Nöroteknoloji, Yalan Tespiti ve Etik". *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 3(3). ss. 149-156.

Erkoç, Ş. (2011). *Nanobilim ve Nanoteknoloji* (5. Baskı b.). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Furnito, A., Zalesky, A., ve Bullmore, E. (2016). *Fundamentals of Brain Network Analysis*. Cambridge: Academic Press.

Giordano, J. (2012). *Neurotechnology. Premises, Potential, and Problems.* Massaschusetts: CRC Press.

Glick, B., ve Patten, P. (2017). *Molecular Biotechnology: Principles and Applications of Recombinant DNA* (Fifth Edition b.). Washington: ASM Press.

Hürriyet. (2020). *Türkiye, yazılım geliştirici sayısında Avrupa'da 12'nci sırada.* Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021. https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turkiye-yazilim-gelistirici-sayisinda-avrupada-12nci-sirada-41504752.

Hürriyet. (2021). *Yazılım Nedir Ve Çeşitleri Nelerdir? Yazılım Nasıl Yapılır Kodlama Hakkında Bilgi.* Erişim Tarihi: 29 Eylül 2021. https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/yazilim-nedir-ve-cesitleri-nelerdir-yazilim-nasil-yapilir-kodlama-hakkinda-bilgi-41802983.

Ijabadeniyi, O. A. (2020). *Food Science and Technology: Trends and Future Prospects*. De Gruyter.

İnce, F. (2020). *Uzay Bir İnsanlık Serüveni- Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Jasanoff, S. (2014). "Biotechnology and Empire: The Global Power of Seeds and Science". M. Mayer, M. Carpes, ve R. Knoblich içinde, *The Global Politics of Science and Technology - Vol. 1 Concepts from International Relations and Other Disciplines.* Heidelberg: Springer. ss. 201-225.

Jenner, N. (2014). *Five Practical Uses for "Spooky" Quantum Mechanics.* Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021. Smithsonian Magazine: https://www.smithsonianmag.com/science-nature/five-practical-uses-spooky-quantum-mechanics-180953494/.

Juma, C. (2005). "Biotechnology in a Globalizing World: The Coevolution of Technology and Social Institutions". *BioScience*. 55(3). ss. 265-272.

Kaiser, M. (2020). *Changing Connectomes: Evolution, Development, and Dynamics in Network Neuroscience*. Cambridge: MIT Press.

Kızılkaya, R. (2019). *Küresel Yazılım Endüstrisinde Türkiye'nin Konumu ve Gelecek Beklentileri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köksoy, F. (2020). *Yeni Küresel Tehdit: Siber Saldırılar Siber Güvenlik ve Politika Uygulamaları.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ladizinsky, E. (2021). *Evolving Scalable Quantum Computers*. Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=eIEy1KHk0rk.

Marr, B. (2017). *6 Practical Examples Of How Quantum Computing Will Change Our World*. Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021. Forbes: https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2017/07/10/6-practical-examples-of-how-quantum-computing-will-change-our-world/?sh=3ad0945680c1.

McConnell, S. (2004). *Code Complete: A Practical Handbook of Software Construction* (Second Edition b.). Unterschleissheim: Microsoft Press.

Menceloğlu, Y. ve Kırca, M. (2008). *Uluslararası Rekabet Stratejileri Nanoteknoloji ve Türkiye*. Tüsiad.

Milliyet. (2020). *Biyoteknoloji Nedir, Nerelerde Kullanılır? Biyoteknolojinin Yararları Ve Zararları Nelerdir.* Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021. https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/populer-bilim/biyoteknoloji-nedir-nerelerde-kullanilir-biyoteknolojinin-yararlari-ve-zararlari-nelerdir-6164720.

Morgus, R. (2018). What Policymakers Need to Know About Quantum Computing. Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021. Council on Foreign Relations: https://www.cfr.org/blog/what-policymakers-need-know-about-quantum-computing.

Muğla Üniversitesi. (2019). *Neden Yazılım Mühendisliği*?. Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yazılım Mühendisliği: http://yazilim.mu.edu.tr/tr/neden-yazilim-muhendisligi-5832.

Müller, O. Ve Rotter, S. (2017). "Neurotechnology: Current Developments and Ethical Issues". *Frontiers in Systems Neuroscience*. 11(93). ss. 1-5.

Polat, D. Ş. (2020). "Nato'nun Yeni Operasyon Alanı: Siber Uzay". *Güvenlik Bilimleri* Dergisi: UGK Özel Sayısı. ss. 135-138.

Popp, K. ve Meyer, R. (2010). *Profit from Software Ecosystems: Business Models, Ecosystems and Partnerships in the Software Industry*. Norderstedt, Germany: BOD.

Renneberg, R. ve Loroch, V. (2017). *Biotechnology for Beginners* (Second Edition b.). Academic Press.

Rieffel, E. ve Polak, W. (2014). *Quantum Computing: A Gentle Introduction (Scientific and Engineering Computation).* Cambridge: MIT Press.

Roberts, D. (1988). "Space and International Relations". *The Journal Politics*. 50(4). ss. 1075-1090.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). "Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 4(1). ss. 227-250.

Sökmen, A. İ. (2019). "Yeni Savaş Alanı: Uzay". A. Yıldız içinde, *Geleceğin Güvenliği*. İstanbul: Tasam Yayınları. ss. 88-117.

Sporns, O. (2010). *Networks of the Brain*. Cambridge: MIT Press.

Talaş, H. (2020). "Uluslararası İlişkiler ve Uzay Çalışmaları". İ. Ermağan içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı?*. Ankara: Nobel Yayıncılık. ss. 17-27.

Tasam. (2021a). *BRAINS² TÜRKİYE | Biyoteknoloji Programı | Uluslararası Karşılaştırmalı Vizyon, Strateji, Ekosistem ve Pazar İnşası*. Erişim Tarihi: 9 Şubat 2021. https://tasam.org/Files/Icerik/File/BTR-B_Vizyon_TR_pdf_30092d2a-85a6-4f96-88ac-5c799c50c2f1.pdf.

Tasam. (2021b). *BRAINS² TÜRKİYE | Nanoteknoloji Programı.* Erişim Tarihi: 13 Mart 2021. https://tasam.org/trTR/Icerik/62793/brains%C2%B2_turkiye_nanoteknoloji_programi.

Teknoloji ve Tasarım Dersi. (2021). *Kısaca Anlatım: Nanoteknoloji Nedir?.* Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=waSEeB8R4UE.

Townsend, B. (2021). *Security and Stability in the New Space Age: The Orbital Security Dilemma (Space Power and Politics)*. Oxfordshire: Routledge.

Üzülmez, M. (2007). *Gidişat kıyametin mi, yeniden var oluşun mu alâmeti? Yapay hayatın eli kulağında.* Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021. Bilim ve Gelecek: https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2007/12/01/-gidisat-kiyametin-mi-yeniden-var-olusun-mu-alameti-yapay-hayatin-eli-kulaginda/.

WM Aracı Webmaster Portalı. (2021). *Siber Uzay nedir?.* [Erişim Tarihi: 27 Eylül 2021]. Webmaster Portalı: https://wmaraci.com/nedir/siber-uzay.

Wullweber, J. (2014). "International Competition and Nanotechnology Policies: Discourse, Hegemony, and International Political Economy". M. Mayer, M. Carpes, ve R. Knoblich içinde, *The Global Politics of Science and Technology - Vol. 1 Concepts from International Relations and Other Disciplines*. Heidelberg: Springer. ss. 75-90.

Zilan, R. (2019). *Kuantum teknolojiler ve uygulama alanları*. Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021. Bilimma: https://www.bilimma.com/kuantum-teknolojiler-ve-uygulama-alanlari/.

4. Basım

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUK

Kendini Fark Et! Kendin Ol Yaklaşımı

Ali Turan Barniç

nobel

BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUK
Kendini Fark Et! Kendin Ol Yaklaşımı
Ali Turan Barniç

Yayın No.: 4119
Psikoloji-PDR: 330
ISBN: 978-625-417-816-0
E-ISBN: 978-625-417-817-7
Basım Sayısı: 4. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Barniç, Ali Turan.
Bilişsel Davranışçı Koçluk - Kendini Fark Et! Kendin Ol Yaklaşımı / Ali Turan Barniç
4. Basım, VIII + 134 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-816-0
E-ISBN: 978-625-417-817-7
1. Barniç 2. Koçluk 3. Psikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM
İŞLEVSEL OLMAYAN DÜŞÜNCENİN ORTAYA ÇIKARILMASI 1
KENDİNİ FARK ET 2
BENİM GİBİ OLMA KENDİN OL YAKLAŞIMI 2
BİLİŞSEL PSİKOLOJİNİN BİR PSİKOTERAPİ YÖNTEMİ OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI 3
ALBERT ELLİS 4
ABC MODELİ 5
AARON BECK 6

2. BÖLÜM
KOÇLUK 9
TARİHÇE 9
KOÇLUK 9
YÖNETİCİ KOÇLUĞU 10
KARİYER KOÇLUĞU 11
SATIŞ KOÇLUĞU 12
PERFORMANS KOÇLUĞU 12
GİRİŞİMCİ KOÇLUĞU 13
AİLE KOÇLUĞU 13
YAŞAM KOÇLUĞU 13

3. BÖLÜM
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUK 15
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUK İHTİYACI NEDEN ORTAYA ÇIKMIŞTIR? 16
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUĞUN DİĞER KOÇLUK TÜRLERİNDEN FARKI 17
BİLİŞSEL KOÇLUĞUN BİLEŞENLERİ 18
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUKTA 3-D FORMÜLÜ 19
BİLİŞSEL KOÇLUĞUN AMAÇLARI 20
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUĞUN MERKEZİ 21

BİLİŞSEL KOÇLUĞUN ARAÇLARI 21
BİLİŞSEL KOÇLUK BECERİLERİ 21
BİLİŞSEL KOÇLUĞUN HARİTASI 22
BİLİŞSEL KOÇLUK UYGULAMASI 22

4. BÖLÜM
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇ 25
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇUN EĞİTİM VE NİTELİKLERİ 26
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇUN YETERLİLİĞİ 27
BAŞARILI KOÇ KİMDİR? 28

5. BÖLÜM
DANIŞAN 29
DANIŞANIN DEĞİŞİME OLAN İNANCI 29
DANIŞANIN KOÇLUK SÜRECİNDEKİ ROLÜ 30
DANIŞANIN GÖREVLERİ 30

6. BÖLÜM
BİLİŞSEL KOÇ VE DANIŞAN ARASINDAKİ İLETİŞİMİN ÖNEMİ 33
İNSAN 33
İNSANIN TEMEL ÖZELLİKLERİ 34
İNSANA AİT TEMEL DUYGULAR 36
BEYNİN GİZEMİ 38
BEYNİN NOROPLASİSTE YAPISI VE DANIŞANIN DEĞİŞİMİ YAKALAMASI 39

7. BÖLÜM
DÜŞÜNCE 41
DÜŞÜNCE VE DÜNYA 41
HER ŞEY DÜŞÜNCENİN BİR ÜRÜNÜDÜR 41
DÜŞÜNCENİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 42
DÜŞÜNCE TÜRLERİ VE ÖNEMİ 44
YARATICI DÜŞÜNCE 44
ELEŞTİREL DÜŞÜNCE 45
YANSITICI DÜŞÜNCE 46
REALİST DÜŞÜNCE 46

TÜMDENGELİM DÜŞÜNCE 47
TÜMEVARIM DÜŞÜNCE 47
ANALİTİK DÜŞÜNCE 47
ÜST DÜZEY DÜŞÜNCE 47
GERÇEĞE DAYALI OLUMLU DÜŞÜNCE 48
OLUMLU DÜŞÜNEBİLMEK 48
OLUMSUZ DÜŞÜNCE 49
OLUMSUZ DÜŞÜNCENİN BİLEŞENLERİ 50
TEMEL İNANÇLAR (ŞEMALAR) 50
VARSAYIMLAR 51
OTOMATİK DÜŞÜNCELER 52
OTOMATİK DÜŞÜNCELERE ÖRNEKLER 57

8. BÖLÜM
SORU SORMAK 101
SORU ÇEŞİTLERİ 103
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUKTA SORULARIN ÖZELLİĞİ 104
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUKTA SORU BİÇİMLERİ 105
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUĞA UYGUN SORULAR 105
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUĞA UYGUN OLMAYAN SORULAR 107

9. BÖLÜM
FARKINDALIK SAĞLAMA VE SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE DESTEK OLMA 109
UYARANLARI TANI 109
BİLİŞSEL FARKINDALIĞI KEŞFET 110
SORULARINA CEVAP ARA 111
BİLGİ TOPLA 111
YENİ BİR BAKIŞ AÇISINA SAHİP OL 111
ALTERNATİFLERİ DEĞERLENDİR 111
AMAÇ VE HEDEFLERİNİ BELİRLE 112
SORUNLARIMI ÇÖZEBİLİRİM 112
SORUNLARI GÖRSELLEŞTİRME YOLUYLA ÇÖZMEK 115
ETKİLİ PROBLEM ÇÖZME YÖNTEMİ 116

10. BÖLÜM
DEĞİŞİME YARDIMCI OLMAK 119
DANIŞAN BENLİĞİNİN BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI YAKLAŞIMLA GÜÇLENDİRİLMESİ 119
DANIŞANLARA BECERİ KAZANDIRMA EĞİTİMİ 120
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI YÖNTEMLERLE KENDİNİ DOĞRU BİR BİÇİMDE İFADE ETME YÖNTEMİ 122
GERÇEKÇİ YAKLAŞIM 123
BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI KOÇLUK SÜRECİNDE UYGULAMA VE DEĞİŞİM 124
KABULLENME 125

SON SÖZ 127
KAYNAKLAR 129
YAZAR HAKKINDA 133

KAYNAKLAR

Addington, J. E. (1999). %100 Düşünce Gücü, Akaşa Yayın.

Akın, A. ve Ark. (2015). Olumlu Düşünme Becerileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız–Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat–Kırgızistan, http://www.akademikbakis.org

Akkoyunlu, S. ve Türkçapar, H. M. (2012). Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi 1. s. 84-190.

Ata-Tek (2015). Katılımcı Rehberi Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum www.tipegitimi.atauni. edu.tr.

Aydoğdu, D. F. (2004). Koçluk, Yayımlanmamış Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı Anabilim, Ankara.

Bandura, A (1982). Self-Effiacy Mechanism in Human Agency, American Psychologists, 37 (2), 122-147.

Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi. 1. Baskı. Kariyer Yayıncılık İletişim, Eğitim Hiz. Ltd. Şti. İstanbul, s. 355-68.

Beck, A. T. (2001). Tanıtım Yazısı, Beck, Judith S. (2001) Bilişsel Terapi, Temel İlkeler ve Ötesi, Türk Psikologlar Derneği Yayınları Ankara.

Beck, J. S. (1995). Cognitive Therapy: Basics and Beyond. New York: The Guilford Press.

Bekhet, A. K. & Zauszniewski, A. (2013). Measuring use of positive thinking skills: Psychometric testing of a new scale. Western Journal of Nursing Research, 35(8) 1074-1093.

Bozkurt, N. (1998). Lise Öğrencilerinin Okul Başarısızlıklarının Altında Yatan, Depresyonla İlişkili Otomatik Düşünme Kalıpları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

Corey, G. (2008). Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları. Tarık Ergene (çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Orijinal eser 2005 yılında basılmıştır).

Çakar, S. F. (2014). Otomatik Düşüncelerin Umutsuzluk Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Benlik Saygısının Aracılık Rolü, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, www.edam.com.tr/ kuyeb

Çivitçi, A. ve Ark. (2014). Okullarda Akılcı-Duygusal Davranış Terapisine Dayalı Uygulamalar Kavramlar Teknikler ve Örnek Etkinlikler, 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, s. 1-30.

Demir, Ö. ve Doğanay, A. (2010). Bilişsel Koçluk Yöntemiyle Öğretilen Bilişsel Farkındalık Stratejilerinin Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Bilişsel Farkındalık Becerilerine ve Kalıcılığa Etkisi, İlköğretim Online, s. 106-127, http:// ilkogretim-online.org.tr

Dinç, M. (2012). Aaron Temkin Beck: Eleştirel Düşüncenin Peşinden Yaratıcı Bir Psikoterapi Kuramına, /Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi 1 s. 70-76.

Duman, O. A. (2013). Bilişsel Koçluk Yönteminin Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Demokratik Tutumlarına Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı, Niğde.

Ellis, A. (1973). Humanistic psychotherapy. The rational-emotive approach. New York: The Julian Press.

Ergin, D. A. (2013). Ankara'da Yaşayan İlköğretim Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşüncelerin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı (Eğitim Psikolojisi Bilim Dalı), Ankara.

Eskin, M. (2012). Sorunlarımı Çözebilirim, Hyb Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara s. 5-32.

Ezerler, U. (2004). Bir Gelişme Modeli Olarak Koçluk, http://www.kariyercafe.com

Foster, Deffenbaugh, L. A. (1996). Brain Research and its Implications for Educational Practice, A Dissertation, Brigham Young University, Hawaii.

Gartenhaus, R. A. (2000). Yaratıcı Düşünme ve Müzeler, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:7 Ankara.

Greenberger, D. ve Padesky, A. C. (2013). Evinizdeki Terapist Klinisyen ElKitabı, (Edt: Emel Stroup) 14. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 25-281.

Greenberger, D. ve Padesky, A. C. (2015). Evinizdeki Terapist, (Edt: Emel Stroup) 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 19- 67.

Güneş, F. (2012). Tübar-Xxxıı-/2012-Güz/Öğrencilerin Düşünce Becerilerini Geliştirme.

http://www.bilimteknik.tubitak.gov.tr/makale/beynin-kapasitesi

http://www.funderstanding.com/cognitive_coaching.cfm, 2005.

http://www.icfturkey.org/icf-hakkinda/icf-global/icf-global- hakkinda/

http://www.vivacoaching.se/bra-pa-kommunikation/

Keçecioğlu, T. Ve Sun, D. (2010). Performans Koçluğu, Ekin Yayınevi, Bursa, s. 1-103.

Keleş, E. ve Çepni, S. (2006). Beyin ve Öğrenme, Türk Fen Eğitimi Dergisi Yıl 3, Sayı 2.

Keskin, Ü. G. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin Öz-yeterlilik Düzeyleri ile Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi, Anatolian Journal of Psychiatry, 7:92-99.

Kökdemir, D. (2003). Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köroğlu, E. (2011). Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler. HYB Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, s. 3-635.

O'Neil, H. F. ve Abedi, J. (1996). Reliability and validity of a state metacognitive Fnventory: potential for alternative assessment. The Journal of Educational Research, 89,234-245.

Oğuz, Ş. (2014). Kognitif ve Davranış Terapileri Derneği, E-Dergi Sayı 2. s. 11.

Öğretir, D, A. (2004). Pozitif düşünmeye dayalı grup eğitimi programının annelerin benlik algısı, eşlerine ve çocuklarına yönelik tutumları ile kendini denetleme becerisi ve otomatik düşünceleri üzerinde etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Öz, F. (2011). Benliğin Bilişsel Yaklaşımla Güçlendirilmesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, s. 68-78.

Öztürk, O. M. ve Uluşahin, A. (2014). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Cilt 1. Nobel Tıp Kitapevleri 12. Baskı Ankara, s. 1-155.

Öztürk, O. M. ve Uluşahin, A. (2014). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Cilt 2. Nobel Tıp Kitapevleri 12. Baskı Ankara, s. 1-583.

Palankök, N. Y. (2004) Kariyer Yönetimi Araçları Olarak Mentorluk ve Koçluk, Yayınlanmamış Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Programı, Ankara.

Paris, S. G. ve Winograd P. (1990). How metacognition can promote academic learning and instruction. B. F. Jones ve L. Idol (Edt), Dimension of Thinking and Cognitive Instruction, New Jersey: NCREL-Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Minik Eleştirel Düşünme Kılavuzu Kavramlar ve Araçlar Dr. Richard Paul ve Dr. Linda Elder. Çeviren: Merih Bektaş Fidan Eleştirel Düşünme Kurumu www.criticalthinking.org (Erişim tarihi: 2017).

Şenel, F. (2003). Beynin Gizemi, Bilim ve Teknik Dergisi.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri Alanı, Biçimine Göre Sorular, Ankara.

Tarakçı, U. A. ve Avcı, M. N. (2014). Profesyonel Koçluk, 1. Baskı, Park Kitap, s. 43-54.

Temel Koçluk Bilgileri www.iccinternationalcoachingcenter.com.tr/ www.koclukmerkezi.com (İlk erişim, 2017).

Tiryaki, T. (2014). Profesyonel Koçluğun Yöntemleri, Optimist Yayıncılık, İstanbul, s. 11-175.

Tod, A. Warnock, C. & Allmark, P. (2011). A critique of positive thinking for patients with cancer. Nursing Standard, 25, 43- 47.

Uğur. E. (2010). Yönetici Hemşirelerin Koçluk Becerileri ve Öz- Etkililik-Yeterlilik Algılamaları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İstanbul.

Uyar, D. ve Bayraktaroğlu, G. A. (2014). Yönetimde Koçluk Yaklaşımı, 4. Baskı, Sistem Yayıncılık, s. 17-104.

Wıtherspoon, R. ve Whıte, R. P. 1996, "Executive Coaching: What's In It For You?", http://web10.epnet.com/DeliveryPrintSave. asp?tb=1, 31/07/2017.

Wilson, C. (2004). Coaching And Coaching Training In The Workplace, Industrial And Commercial Training, Vol:36, No:3, s. 96-98.

www.overview of cognitive coaching--The Center for Cognitive Coaching.

Yıldırım, H. (2016). Kapsamlı Koçluk Rehberi, Id Coachıng International.

2. Basım

SANAT VE ESTETİK KURAMLAR

Rasim Başak

nobel

SANAT VE ESTETİK KURAMLAR

Rasim Başak

Yayın No.: 4628
Beşeri Bilimler: 480
ISBN: 978-625-427-837-2
E-ISBN: 978-625-427-838-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Başak, Rasim.
Sanat ve Estetik Kuramlar / Rasim Başak
2. Basım, VIII + 256 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: ISBN: 978-625-427-837-2
E-ISBN: 978-625-427-838-9
1. Resim 2. Rönesans 3. Güzel Sanatlar 4. Sanat Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm 1 - Sanat, Estetik ve Sanat Felsefesi 1
1.1. Estetik Yargı 2
1.2. Sanat Nedir? 3
1.3. Tarihî Süreçte Estetik 5

Bölüm 2 - Mimesis Kuramları 7
2.1. Mimesis Kuramı-I, Platonik felsefe 7
2.1.1. Platon (Plato-Eflatun) (M.Ö. 427-347) 8
2.1.2. Platon ve Estetik 11
2.1.3. Platonik Aşk Kuramı 13
2.2. Mimesis Kuramı-II - Aristotelyen bakış 13
2.3. Mimesis Kuramı-III, Rönesans Felsefesi 16
2.3.1. Klasisizm ve Neo-Klasisizm 20
2.3.2. Klasik (Classic vs. Classical) 21
2.3.3. Klasik İdealizm 22

Bölüm 3 - Sanatta Altın Oran ve Fibonacci Serisi 25
3.1. Altın Oran 25
3.2. Altın Orana Evrimci Bakış 27
3.3. Panta rhei ve Matthew Prensibi 29
3.4. Neden "Güzel" Olanı Severiz? 32
3.5. Altın Oran: Evrimin bir sonucu mu, yoksa ilahi bir kurgu mu? 33
3.6. Fibonacci Serisi (Fibonacci Dizini) 35

Bölüm 4 - Kant Estetiği 39
4.1. Kant'a Göre Güzellik Yargısı ve Süreçleri 42
4.2. Güzellik Yargısı Nasıl Oluşur? 43

Bölüm 5 - Hegel Estetiği 47

Bölüm 6 - David Hume'a Göre Sanat ve Estetik 55

Bölüm 7 - Schopenhauer'a Göre Sanat ve Estetik 61

Bölüm 8 - Nietzsche'ye Göre Sanat ve Estetik 65

Bölüm 9 - Marxist Estetik 71
9.1. Sosyal Realizm ve Sosyalist Realizm 79

Bölüm 10 - Eleştirel Kuram ve Postmodernizm 81
10.1. Eleştirel Kuram 81
10.2. Frankfurt Okulu (Frankfurt School) 82
10.3. Postmodernizm 83
10.3.1. Postmodernist İdeoloji 85
10.3.2. Postmodern Sanat 92

Bölüm 11 - Feminist Estetik 95
11.1. Tarihsel Süreçte Sanat ve Feminist Bakış 96

Bölüm 12 - Janteloven 103
12.1. Janteloven'in İskandinav Ülkelerindeki Kökeni ve Varoluş Sebepleri 105
12.2. Janteloven ile İlişkilendirilen Olumlu Özellikler 108

12.3. Janteloven Konusunda Olumsuz Algılanan Özellikler 109
12.4. Janteloven'in Etkileri ve Yansımaları 112
12.5. IKEA: Demokratik Tasarım 114
12.6. Janteloven ve Minimalizm İlişkisi 120
12.7. Sonuç 125

Bölüm 13 - Estetik Hazzın Evrimi: Darwinci Güzellik Kuramı 129
13.1. Evrimsel Olarak Yapılandırılmış İnsan Psikolojisi 135
13.2. Bir Evrimsel Adaptasyon Şekli Olarak Güzellik ve Haz 138
13.2.1. Gösterge Kuramı (Indicator Theory) 140
13.3. Seksüel Seçilim (Sexual Selection) 140
13.4. Savana Hipotezi (The Savanna Hypothesis) 142

Bölüm 14 - Musevilikte Sanat ve Estetik 145
14.1. Musevilikte Sanat Anlayışı 146
14.2. Musevi Estetik Anlayışının Kökenleri 155
14.2.1. Bolluk ve Bereket 155

Bölüm 15 - Minimalizm 157
15.1. Minimalizm Bugün 159
15.2. Minimalist Tasarım Özellikleri 160

Bölüm 16 - Budist Estetik 161
16.1. Budizm'de Lotus Sembolü ve Anlamı 166

Bölüm 17 - Temel Estetik Kuramlar 169
17.1. Realist Teoriler (Yansıtmacı, Mimetik, Betimleyici) 170
17.2. Formalist Teoriler (Biçimci, Yapısalcı) 172
17.3. Ekspresyonist Teoriler (İfadeci, Dışa Vurumcu, Duygucu) 173
17.4. İşlevselci Teoriler (Fonksiyonelci, Enstrumantalist) 174
17.5. Dini ve Ahlaki İletişim Kuramı 175
17.6. Sembolizm ile İletişim Kuramı 176
17.7. Kurumsalcılık (Sanat Dünyası Kuramı, Institutionalism) 176

Bölüm 18 - Sanatta Üslup 179
18.1. Görsel Sanat Eserinde Üslubu Oluşturan Unsurlar 182
18.2. İçerik 184

Bölüm 19 - Sprezzatura: Ustalığın ve Sanatsallığın Gizlenmesi.....187
19.1. Sanat Tarihinde Sprezzatura ve Kökeni.....188
19.2. Modada Sprezzatura.....192
19.3. Müzikte Sprezzatura.....197
19.4. Resimde Sprezzatura.....201
19.5. Kusurlarda Güzellik Arayışı.....203
19.6. Resimde Sprezzatura Nasıl Başarılır?.....204
19.7. Resimde Sprezzatura'ya Katkı Sağlayan Özellikler.....209
19.8. Resimde Sprezzatura'yı Olumsuz Etkileyen Faktörler.....210
19.9. Eğitim Süreçlerine Yönelik Çıkarımlar ve Öneriler.....211
19.10. Sonuç.....216

Bölüm 20 - Wabi Sabi ve Sprezzatura İlişkisi.....217
20.1. Wabi Sabi.....218
20.1.1. Wabi Sabi Temel Prensipleri.....227
20.1.2. Wabi Sabi ve Stoik Estetik.....229
20.2. Batı Sanatında Sprezzatura Kavramı.....231
20.2.1. İnsan Eylemlerinde ve Sanatta Sprezzatura.....232
20.3. Sprezzatura ve Wabi Sabi İlişkisi.....233
20.4. Minimalizm ve Wabi Sabi.....236
20.5. Wabi Sabi, Fakirliğin ve Tevazunun Estetiği.....238
20.6. Sonuç.....242

Kaynakça.....245

Yazar Hakkında.....256

Kaynakça

Ahlness, E. A. (2014). Janteloven and social conformity in Thorbørn Egner's literature. *Proceedings of the National Conference on Undergraduate Research (NCUR), University of Kentucky, Lexington, KY,* 547-554.

Ando, T. (2021). What is Wabi Sabi?. Erişim Tarihi: 16.08.2021. http://www.nobleharbor.com/tea/chado/WhatIsWabi-Sabi.htm

Arrigo, M. (2021). Wabi-Sabi and counter-culture: coaxing beauty from ugliness. *Yayınlanmamış makale,* s. 1-13. Erişim linki: http://www.michaelarrigo.com/resources/Wabi-Sabi.pdf

Avant, G. R., & Knutsen, K. P. (1993-94). Understanding cultural differences: Janteloven and social conformity in Norway. *Et Cetera: A Review of General Semantics, 50*(4), 449-460.

Bahm, A. J. (1957). Buddhist Aeesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 16* (2).

Baigell, M., & Heyd, M. (2001). *Complex Identities: Jewish Consciousness and Modern Art.* (M. H. Matthew Baigell, Ed.) New Brunswick, NJ/London: Rutgers University Press.

Barenbrug, C. MH. (2021). Girombelli apartment. Web sitesi: https://minimalissimo.com/articles/girombelli-apartment, Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2021.

Barkow, J. H., Cosmides, L. ve Tooby, J. (Ed.) (1992). *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture.* New York: Oxford University Press.

Başak, R. (2017). Secularization and commercialization of Rumi. *Journal of Current Researches on Social Sciences, 7*(2), 113-124.

Başak, R. (2020). Sprezzatura: moda, müzik ve resimde sanatsallığı gizleme sanatı. *Art-E Sanat Dergisi, 13*(26), 544-575.

Başak, R. (2021). Janteloven: Scandinavian social conformity, IKEA, minimalism and socialism of design. *ARTS: Artuklu Journal of Arts and Humanities, 6*, 159-185. DOI: 10.46372/arts.909874

Başak, R. (2022). Doğu ve Batı estetiğinde anlam arayışı: Wabi Sabi ve sprezzatura ilişkisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(69).

Batnitzky, L. (1999). Rosenweig's Aesthetic Theory and Jewish Unheimlichkeit. *New German Critique*, *77*, 87-112.

Beltagui, A., & Schmidt, T. (2017). Why can't we all get along? A study of Hygge and Janteloven in a Danish social-casual games community. *Games and Culture, 12*(5), 403-425.

Bloom, P. (1996). Intention, history, and artifact concepts. *Cognition, 60*, 1-29.

Bonilla, J. E. (2021). The role of art in Nietzsche's philosophy. Erişim Tarihi: Ekim 15, 2021. Erişim Linki: https://jorbon.tripod.com/niet01.html

Britannica (t.y.). Mimesis. Britannica.com online sözlük. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2021, https://www.britannica.com/art/mimesis

Bromgard, G., Trafimow, D., & Linn, C. (2014). Janteloven and the expression of pride in Norway and the United States. *The Journal of Social Psychology, 154,* 375-378.

Burke, P. (1996). *The Fortunes of the Courtier: The European Reception of Castiglione's Cortegiano.* University Park, PA: Penn State University Press.

Carlisle, C. (2011, 7 Subat). Spinoza, part 1: philosophy as a way of life. *The Guardian*. Erişim Tarihi: 15.09.2021. Erişim Linki: https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/feb/07/spinoza-philosophy-god-world

Carrión, M. M. (2010). "Men with Style. Sprezzatura, Costume, and Movement for Men in the Spanish Comedia", *The Poetics of Masculinity in Early Modern Italy and Spain* isimli kitapta bölüm, ed. Gerry Milligan ve Jane Tylus, s.351-79, Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies.

Castiglione, B. (1959). *The Book of the Courtier,* (Çeviren: C. Singleton), New York, NY: Anchor Books (Kitabın orijinali 1561'de yayınlanmıştır).

Chopra, R. (2009). IKEA case study. *Unpublished paper, 1-16.*

Cooper, T. M. (2018). The Wabi Sabi way: antidote for a dualistic culture? *Journal of Conscious Evolution, 10*(10), Article 4, 1-13.

Cronin, H. (1991). *The Ant and the Peacock.* Cambridge: Cambridge University Press.

D'Angelo, P. (2018). *Sprezzatura: Concealing the Effort of Art from Aristotle to Duchamp.* New York, NY: Columbia University Press.

Danto, A. C. (1964). The Artworld. *Journal of Philosophy, 61*:571-84.

Davidson, T. (2020a, 27 Mart). *Reconsidering beauty and Hume. DavidsonArtOnline.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=cxv6Q9jvvcU&list=PL2XZFDA4TkUY5_BIV4k3ucgTeXrS2OGTX&index=8&t=812s

Davidson, T. (2020b, 9 Nisan). *An overview of Kant and Beauty. Davidson ArtOnline.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=CC-0dPsWOXEA&t=924s

Davis, L. (2013). Teaching Sprezzatura, *Linfield Magazine, 9*(3), s.14-15.

Dilworth, J. (2005). A double content theory of artistic representation. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 63*(3).

Downing, F. G. (2003). Aesthetic Behavior in the Jewish Scriptures: A Preliminary Sketch. *Journal for the Study of the Old Testament*, *28* (2).

Du, Y. ve Joo, S. (2021). The influence of cultural information design and the classification of spiritual guidance, based on the cases of Japanese Wabi-Sabi. *International Journal of Contents, 17*(1), 27-36.

Dutton, D. (2003). "Aesthetics and Evolutionary Psychology," in J. Levinson (ed.), *The Oxford Handbook for Aesthetics.* New York: Oxford University Press.

Dutton, D. (2009). *The Art Instinct: Beauty Pleasure and Human Evolution,* New York, NY: Bloomsbury Press.

Engman, M. (2017). IKEA Head of Design Marcus Engman and the five pillars of Democratic Design. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=0HLbM-KrF1hg, Access date: February 14, 2021.

Fonseca-Wollheim, C. (2016, Ekim 26). At Juilliard, can you hear the sprezzatura? *The New York Times*, https://www.nytimes.com/2016/10/27/arts/music/at-juilliard-can-you-hear-the-sprezzatura.html, Erişim tarihi: 14.04.2018.

Ford, D.J. (2007). *Art and the aesthetic experience in Arthur Schopenhauer*, "Dialectic"; dialecticonline.wordpress.com/autumnwinter-issue-no-1/art-and-the-aesthetic-experience-in-arthur-schopenhauer

Funch, B. S. (1993). Educating the eye: strategies for museum education, *The Journal of Aesthetic Education, 27*(1), s.83-98.

Gavito, C. ve Duran, M. (2012, Haziran 2). Forever Tango - A Evaristo Carriego - Carlos Gavito & Marcela Duran. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=tir5_m6E4lc, Erişim tarihi: 6.6.2019.

Godlovitch, S. (1998). *Musical Performance.* London: Routledge.

Gombrich, E. H. (1978). *Norm and Form: Studies in the Art of the Renaissance.* New York: Phaidon Press.

Goodman, N. (1968). *Ways of World Making.* Indianapolis: Hackett.

Gopal, K. (2004). Janteloven, the antipathy to difference; looking at Danish ideas of equality as sameness. *The Cambridge Journal of Anthropology, 24*(3), 64-82.

Gölpınarlı, A. (1953). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gramsci, A. (2021). Antonio Gramsci, Cultural Marxism, wokeness, and Leninism 4.0. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=VdsSIWh_VkQ&list=PL2XZF-DA4TkUZZeGXK0lW8V6mPkg4rdkGV&index=15&t=1313s, Erişim tarihi: 12.02. 2021.

Graham, G. (2005). *Philosophy of the Arts: An Introduction to Aesthetics.* New York: Routledge.

Hellman, G. (1977). Symbol systems and artistic styles*. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 35*(3), 279-292.

Hicks, S. (2017). Stephen Hicks: Nietzsche perfectly forecasts the postmodernist Left. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=KbA9ALOrHaA, Erişim tarihi: 29.05.2021.

Hicks, S. (2018). Stephen Hicks: Explaining postmodernism in 2018. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=-BGbHG63x8w&t=7915s, Erişim tarihi: 29.05.2021.

Hille, C. (2012). England's Apelles and the sprezzatura of kingship: Anthony Van Dyck's Charles I in the hunting-field reconsidered, *Artibus et Historiae, 65, s.*151-166.

Hodin, J. P. (1964). The Visual Arts and Judaism. *Art Journal*, *23* (3), 222-225.

Hosey, L. (2013). Why we love beautiful things. *The New York Times, February 15.*

Hume, D. (1987). "Of the Standard of Taste," in E. F. Miller (ed.), Essays, Moral, Political, Literary. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

Hume, D. (1963). *Essays, Moral, Political and Literary.* Oxford: Oxford University Press.

Izutsu, T. ve Izutsu, T. (1981). *The Theory of Beauty in the Classical Aesthetics of Japan*. Dordrecht: Springer Science+Business Media.

Jacobs, M. R. (2011, 26 Aralık). Steve Jobs: 'Death is very likely the single best invention of life. It is life's change agent'. *Huffpost.* Erişim Tarihi: 25.08.2021. Erişim Linki: https://www.huffpost.com/entry/steve-jobs-death-is-very-likely-the-_b_1026335

Janaway, C. (1996). Knowledge and tranquility: Schopenhauer on the value of art. In Schopenhauer, philosophy, and the arts. Ed.: Jacquette, D. (1996). Cambridge University Press: Cambridge, UK.

Janša, J. (2020). The Dangers of Cultural Marxism to Europe. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=ACyLMJOY0wM&list=PL2XZFDA4TkUZZeGXK0lW8V6mPkg4rdkGV&index=2&t=192s, Erişim tarihi: 29.08.2020.

Jobs, S. (2011). Apple Think Different- Steve Jobs Narrated Version. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=GEPhLqwKo6g&feature=emb_logo, Access date: December 19, 2020.

Kant, I. (1987). The Critique of Judgment, trans. W. Pluhar. Indianapolis: Hackett.

Kempton, B. (2018). *Wabi Sabi: Japanese Wisdom for a Perfectly Imperfect Life*. London: Piatkus.

Komar, V. & Melamid, A. (1998). Komar and Melamid Discover Pleistocene Taste. Philosophy and Literature, 22: 486-96.

Korsmeyer, C. W. (1976). Hume and the foundations of taste. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 35*(2), 201-215.

Kulenkampff, J. (1990). The objectivity of taste: Hume and Kant. *Nous, 24*(1), 93-110.

Lawrence, R. G. (2001). Wabi-Sabi: the art of imperfection. *Natural Home, September-October.*

Lichtenfeld, S.; Elliot, A. J.; Maier, M. A. & Pekrun, R. (2012). Fertile green: Green facilitates creative performance. *Personality and Social Psychology Bulletin, 38*(6), 784-797.

Lindqvist, U. (2009). The cultural archive of the IKEA store. *Space and Culture, 12*(1), 43-62.

Lo, A. ve Abbott, M. J. (2013). Review of the theoretical, empirical, and clinical status of adaptive and maladaptive perfectionism, *Behaviour Change, 30*(2), s.96-116.

Long, A. A. (2002). *A Stoic and Socratic guide to life.* University of California: Berkeley.

Loomis, M., & Saltz, E. (1984). Cognitive styles as predictors of artistic styles. *Journal of Personality, 52*(1).

Löfgren, O. (2015). [Review of the book *Design by IKEA. A cultural history,* by S. Kristoffersson]. *The Journal of the Design Studies Forum, 7*(3), 467-469.

Macat (2015). *An Introduction to David Hume's Enquiry Concerning Human Understanding- A Macat Philosophy Analysis.* Macat. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=jMFxbv-Gg9g

MacCarthy, I. (2009). Grace and the "reach of art" in Castiglione and Raphael, *Word & Image, 25*(1), s.33-45.

Martinez, R. C. K. P. (2019). Editorial: Wabi-Sabi and the nature of knowledge. *Journal of Health and Caring Sciences, 1*(1), 1-2.

Marxism. (2019). *Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from https://plato.stanford.edu/entries/marx/

Marx, K. (1973). *Grundrisse*. [Çeviren: Martin Nicolaus]. Harmondsworth: Penguin.

Mattick, P. Jr. (1990). Beautiful and sublime: gender totemism in the consitution of art. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 48(4), 293-303.

McVeigh, K. (2009). Why golden ratio pleases the eye: US academic says he knows art secret. *TheGuardian, Monday 28, December.*

Mendolowitz, D. M. (1963). *Children are artists.* (2nd ed.) Stanford, California: Stanford University Press.

Merriam-Webster. (t.y.). Ars est celare artem. In *Merriam-Webster.com online sözlük*. Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/ars%20est%20celare%20artem

Merriam-Webster (t.y.). Mimesis. Merriam-Webster.com online sözlük. ErişimTarihi: 9 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/mimesis

Merriam-Webster (t.y.). Aesthetic. Merriam-Webster.com online sözlük. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/aesthetics

Merriam-Webster (t.y.). Nirvana. Merriam-Webster.com online sözlük. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/nirvana

Michieletti, J. K. (2013). Tastar de corde, Musical improvisation and the aesthetics of sprezzatura in Sixteenth-Century Venetian Painting, *Artibus et Historiae, 68*, s.219-235.

Miller, G. F. (2000). The Mating Mind: How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature. New York: Doubleday.

Mithen, S. (1996). *The Prehistory of the Mind: A Search for the Origins of Art, Religion, and Science.* London: Thames & Hudson.

Mochon, D., Norton, M. I., & Ariely, D. (2012). Bolstering and restoring feelings of competence via the IKEA effect. *International Journal of Research in Marketing, 29*, 363-369.

Monk, S. H. (1944). A grace beyond the reach of art, *Journal of the History of Ideas, 5*(2), s.131-150.

Oppland, M. (Şubat 15, 2021). 8 ways to create flow according to Mihaly Csikszentmihalyi. Positive Psychology. Erişim Tarihi: 11.08.2021. https://positivepsychology.com/mihaly-csikszentmihalyi-father-of-flow/

Orians, G. H. & Heerwagen, J. H. (1992). "Evolved Responses to Landscapes," in J. Barkow et al. (eds.), *The Adapted Mind*. New York: Oxford University Press.

Palamara, D. R. (2016). Social Status in Norway and the Law of 'Jante': An Analysis of ISSP Social Inequality Data. *European Journal of Interdisciplinary Studies, 8*(1), 1-21.

Pariser, D. (2019). Dead cat, living horse: Losing our heads over theory. *Studies in Art Education, 60*(1), 69-74.

Paulicelli, E. (2014). "Fashion: the cultural economy of Made in Italy", *Fashion Practice, 6*(2), p. 155-174.

Paulicelli, E. (2015). Italian fashion: yesterday, today and tomorrow, *Journal of Modern Italian Studies, 20*(1), s.1-9.

Peterson, J. (2021). 2-minute zebra story by Jordan Peterson [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=z9xj_qndmBQ, Access date: February 3, 2021.

Peterson, J. (2017, 19 Ağustos). Jordan Peterson - People who overanalyse [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VzJXkJJj5nY, Erişim tarihi: 20.11.2019.

Peterson, J. (2020, 22 Şubat). *Jordan Peterson on Thaoism.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=O14fRj1_WGc

Peterson, J. (2021, 13 Temmuz). *Jordan Peterson, Taoist Philosophy.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=AjmYH3s-pqw

Peterson, J. (2017a). Jordan Peterson - Studies in Scandinavian Men & Women. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=hFBk1iLMPds&t=2s, Erişim tarihi: 22.04.2021.

Peterson, J. (2017b, 7 Ekim). *Why do the Neomarxists and the postmodernists ally themselves - Jordan Peterson and Camille Paglia.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=M9sbsf0nal0

Peterson, J. (2018a). Postmodernism in a nutshell- Jordan Peterson. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=el6TVEMnS3E, Erişim tarihi: 29.08.2020.

Peterson, J. (2020, 4 Haziran). *"Be Careful Who You Compare Yourself To!" (the Matthew principle) - Jordan Peterson Motivation.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=z3RVsLE-NE0

Peterson, R. (1988). Understanding and encouraging entrepreneurship internationally. *Journal of Small Business Management, 26*(2), 1-7.

Pinker, S. (2012). Steven Pinker: Linguistics as a Window to Understanding the Brain. Big Think. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Q-B_ONJIEcE Erişim tarihi: 20.03.2022.

Puetz, M. (2002). Theories of Media, Keyword Glossary: Mimesis. *The University of Chicago,* http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/mimesis.htm, Erişim Tarihi: 05.01.2022.

Pufall, P. B. ve Pesonen, T. (2000). Looking for the development of artistic style in children's artworlds. *New Directions for Child and Adolescent Development, 90,* Winter.

Raphael, M. (2006). The Mystery of the Slashed Nose and the Empty Box- Toward a Theology of Jewish Art. *Journal of Modern Jewish Studies*, *5* (1), 1-19.

Rhee, J. (2013). "Sprezzatura": *The Influence of Studied Nonchalance on Fashion*, (ITAA Yayınlanmış Konferans Bildirisi), 102, s. 7-9. New Orleans, LA.

Santini, C. (2021, 17 Mayıs). *Kintsugi spirit: finding strength in imperfection.* https://esprit-kintsugi.com/en/quest-ce-que-le-kintsugi/

Schapiro, M. (1953). "Style," *in Anthropology Today*, A. L. Kroeber, ed. Chicago, p. 287.

Schwarzschild, S. S. (1975). The Legal Foundation of Jewish Aesthetics. *Journal of Aesthetic Education*, *9* (1), 29-42.

Shusterman, R. (2013). Less than Greek: art, perfection and metaethics, *Proceedings of the European Society of the Aesthetics, 5*, 2013.

Sigler, K., Burnett, A., & Child, J. T. (2008). A regional analysis of assertiveness. *Journal of Intercultural Communication Research, 37*(2), 89-104.

Silver, L., & Baskind, S. (2011). Looking Jewish: The State of Research on Modern Jewish Art. *The Jewish Quarterly Review*, *101* (4), 631-652.

Silvera, D. H., & Austad, B. (2004). Factors predicting the effectiveness of celebrity endorsement advertisements. *European Journal of Marketing, 38*(11/12), 1509-1526.

Silvera, D. H., & Seger, C. R. (2004). Feeling good about ourselves: unrealistic self-evaluations and their relation to self-esteem in the United States and Norway. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*(5), 571-585.

Socrates Quotes. (t.y.). BrainyQuote.com. Erişim Tarihi: 25 Ağustos, 2021, Erişim Linki: https://www.brainyquote.com/quotes/socrates_163092

Solomon, S. J. (1901). Art and Judaism. *The Jewish Quarterly Review*, *13* (4), 553-566.

Steyn, J. (2011). Imagining Jewish Art- Differentiating Difference in the Face of Identity. *Third Text*, *25* (3), 362-365.

Suzuki, D. T. (1959). *Zen and Japanese culture.* Princeton: Princeton University Press.

The School of Life (2014, 14 Kasım). Eastern philosophy- The Buddha. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=tilBs32zN7I

The School of Life (2015, 4 Aralık). *History of ideas: Wabi-Sabi.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=QmHLYhxYVjA&list=PL2XZFDA4TkUY5_BIV4k3ucgTeXrS2OGTX&index=12

Thomas, B. (1997). *The paragone debate and Sixteenth-Century Italian Art*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Oxford: University of Oxford, England.

Thorlacius, L. (2007). The role of aesthetics in web design. *Nordicom Review, 28*(1), 63-76.

Trahan, R. (2020). What is Critical Race Theory? A former critical theorist answers. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=hqaCDXosfuU&t=1172s, Erişim tarihi: 01.06.2021.

Treviranus, J. (2010). The Value of Imperfection: the Wabi-Sabi Principle in Aesthetics and Learning. In Open ED 2010 Proceedings. Barcelona: UOC, OU, BYU. [Accessed: 10/08/2021].< http://hdl.handle.net/10609/4869>

Trotter, S. R. (2015). Breaking the law of Jante. *eSharp, Myth and Nation, 23*, 1-24.

Tsubaki, A. T. (1971). Zeami and the transition of the concept of yūgen: a note on Japanese aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 30*(1), 55-67.

Undusk, R. (2006). Disegno e colore: art historical reflections on the structuring of space. *Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, 5,* 37-48.

Ward, W. E. (1952). The Lotus Symbol: Its meaning in Buddhist Art and Philosophy. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, *11*(2).

Werckmeister, O. K. (1973). Marx on ideology and art. *New Literary History, 4*(3), 501-519.

Williams, S. (2012, 20 Mart). *Nietzsche's critique of Christianity, Stephen N. Williams.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ZN99fV7JuIk

Wypijewski, J. (Ed.) (1997). *Painting by Numbers: Komar and Melamid's Guide to Art*. New York: Farrar, Straus & Giroux.

Varden, H. (2017). Kant and women. *Pacific Philosophical Quarterly, 98*(4), 653-694.

Yanal, R. J. (1998). The institutional theory of art. *The Encyclopedia of Aesthetics* (Ed. Michael Kelly), Oxford University Press.

Zahavi, Am. & Zahavi, Av. (1997). *The Handicap Principle: A Missing Piece of Darwin's Puzzle.* New York: Oxford University Press.

Zeno of Citium (2021). Zeno of Citium Quotes. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2021. Erişim Linki: https://citatis.com/a22202/01dfdd/

Görsel Kaynaklar

Görsel 3.2. Parthenon. https://www.sanatinyolculugu.com/parthenon-tapinagi-yuksek-antik-sanat/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.3. Vitruvian man, Leonardo Da Vinci. https://en.wikipedia.org/wiki/Vitruvian_Man Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.4. Fibonacci spirali galaksi, Space.com. Erişim linki: https://www.space.com/hubble-photo-blue-spiral-galaxy-ngc-2336 Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 3.6. Starry night, Vincent Van Gogh. https://artsandculture.google.com/asset/the-starry-night/bgEuwDxel93-Pg?hl=en-GB Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.8. Ayçiçeğinde Fibonacci spirali. Cleveland Design. Erişim linki: https://clevelanddesign.com/insights/the-nature-of-design-the-fibonacci-sequence-and-the-golden-ratio/ Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 3.9. İnsan elinde Fibonacci. https://frackingthedebate.wordpress.com/2012/04/30/we-are-the-center-of-our-universe-14/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.12. Doğada Fibonacci spirali. *Tumamoc Sketchbook.* Erişim linki: https://tumamocsketchbook.com/2021/05/what-is-the-golden-spiral-to-understand-it-we-need-to-draw-it.html Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 9.1. Kapitalist sistem piramidi. https://robscholtemuseum.nl/dr-pierre-gilbert-le-gouvernement-mondial-conference-de-1996/pyramid-of-capitalist-system-foto-industrial-worker/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 11.1. J. Howard Miller, "We Can Do It!" afiş,1943. https://en.wikipedia.org/wiki/We_Can_Do_It! Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 12.1. Çeşitli sandalye tasarımları. (bağlantı linkleri sırasına göre verilmiştir):

Victorian chair, https://www.londonfine.co.uk/products/antique-armchair-19th-century-victorian-chair-walnut-needlepoint-circa-1850?variant=12497384538189

Mid-Century Style chair, https://www.eurway.com/paradigm-lounge-chair-blue-walnut

Mid-Century Style chair, https://emfurn.com/collections/iconic-modern-chairs/products/saarinen-style-tulip-dining-vinyl-side-chair

Mid-Century Style chair, https://www.lowes.com/pd/Versanora-Set-of-2-Minimalist-Contemporary-Side-Chair/1002011340

IKEA chair, https://www.ikea.com/ca/en/p/fanbyn-chair-white-s49228474/ Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Görsel 12.2. Art Nouveau tarzı ve Bauhaus işlevselci tasarımı.

Art Nouveau Chair, https://auctions.webbs.co.nz/m/lot-details/index/catalog/149/lot/24381/A-Spectacular-Art-Nouveau-Chair?url=%2Fm%2Fview-auctions%2Fcatalog%2Fid%2F149%3Fcat%3D121%26page%3D1%26view%3Dlist, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Wassily chair, https://www.knoll.com/product/wassily-chair?section=design, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

Görsel 13.1. Acheulean el baltası. https://www.worldhistory.org/article/991/prehistoric-hunter-gatherer-societies/ Erişim Tarihi: 12.12.2016.

Görsel 13.3. Peacock. https://worldbirds.com/peacock-symbolism/ Erişim Tarihi: 13.04.2021.

Görsel 13.4. Acheulean el baltası. https://mcopesblog.wordpress.com/2013/03/ Erişim Tarihi: 10.04.2016.

Görsel 14.2. Menorah. https://edu.glogster.com/glog/judaism/1h0pwx9akxt?=glogpedia-source Erişim Tarihi: 19.01.2016.

Görsel 19.1. Tiziano*, "*Meryem ve Çocuk İsa", 1515-1518, Panel Üzerine Yağlı Boya, 86 cm x 130 cm, Museo Del Prado, Madrid, İspanya. https://en.wikipedia.org/wiki/File:Tiziano,_Madonna_and_Child_with_Sts_Dorothy_and_George.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.2. Raffaello, "Atina Okulu", 1509-1511, Fresco, 500 cm x 770 cm, Apostolic Palace, Vatikan. https://en.wikipedia.org/wiki/The_School_of_Athens#/media/File:%22The_School_of_Athens%22_by_Raffaello_Sanzio_da_Urbino.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.3. Anthony Van Dyck, "Kral I. Charles Avda", c.1635, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 76 cm x 105 cm, Louvre Müzesi, Paris, Fransa. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_I_at_the_Hunt#/media/File:Charles_I_of_England.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.4. Michelangelo, Four Slaves (Dört Esir), c.1534, Mermer yontu, Accademia Gallery, Floransa, İtalya. http://www.accademia.org/explore-museum/halls/hall-prisoners/ Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 20.1. Ortamda Wabi Sabi. *Vancouver Sun.* Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://vancouversun.com/news/staff-blogs/how-alike-are-danish-hygge-and-japanese-wabi-sabi

Görsel 20.2. Cha no yu, çay seremonisi. *Chawan-Teabowl.com.* Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://chawan-teabowl.com/chanoyu-japanese-tea-ceremony/

Görsel 20.3. Çay kulübesi. Japanese tea house. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2021. Erişim linki: https://lakemissoulateacompany.com/japanese-tea-house-teaism-in-missoula-by-christina/

Görsel 20.4, 5, 6. Raku seramik örnekleri, Pelin Karakaş, Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Bursa.

Görsel 20.10. Modern architect magazine. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://modernarchitectmagazine.com/bila-wabi-sabi-apartment-sergey-makhno-architects/

Görsel 20.11. Wabi Sabi. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://medium.com/@kanalapp/wabi-sabi-29944eb0c0f1

2. Basım

BİLİŞSEL VE DAVRANIŞÇI TERAPİLERDE VAKA FORMÜLASYONU VE TERAPİ PLANLAMA

KLİNİK DAVRANIŞ ANALİZİ YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Ebru Şalcıoğlu

nobel

Bilişsel ve Davranışçı Terapilerde Vaka Formülasyonu ve Terapi Planlama
Prof. Dr. Ebru Şalcıoğlu

Yayın No.: 4274
Psikoloji / PDR No.: 356
ISBN: 978-625-427-117-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk Bayraktar -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk Bayraktar -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şalcıoğlu, Ebru.
Bilişsel ve Davranışçı Terapilerde Vaka Formülasyonu ve Terapi Planlama / Ebru Şalcıoğlu
2. Basım, XIV + 354 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-117-5
1. Bilişsel Davranışçı Terapi 2. Vaka Formülasyonu 3. BDT Uygulama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Giriş - Üç Dalga Davranış Terapileri 1
Davranış Terapilerinin Tarihsel Gelişimi 2
Davranışçılığın Doğuşu 2
Birinci Dalga Davranış Terapileri 4
İkinci Dalga Davranış Terapileri 6
Üçüncü Dalga Davranış Terapileri 7
Klinik Davranış Analizi 9
Davranış Terapilerini Ayrıştıran Özellikler 11
Mekanizm ve Uzantıları 12
Bağlamsalcılık ve Uzantıları 15
Bilimsel Kanıt Temelli Klinik Uygulama 17
Özet ve Sonuç 20

KISIM I - TEORİK İLKELER

Bölüm 1 - Davranış ve Öğrenme 25
Davranış 26
Öğrenilmemiş Davranış: Refleks ve Sabit Davranış Örüntüleri 28
Alışma 29
Öncüllerin Kontroloündeki Davranış: Tepkisel Davranış 30

Sonuçların Kontroldeki Davranış: Edimsel Davranış 30
Dil ve Sözel Davranış 31
Özet ve Sonuç 32

Bölüm 2 - Tepkisel Davranış 35
Tepkisel Koşullanma 36
Duygusal Tepkisel Koşullanma 39
İç Duyumsal Koşullanma 42
Bilişsel Tepkisel Koşullanma 43
Tepkisel Koşullanma İçin Biyolojik Hazırlıklılık 45
Tepkisel Davranışta Uyaran Kontrolü 46
Ketleyici Öğrenme 47
Tepkisel Davranışın Sönmesi 48
Dolaylı İlişkisel Öğrenme 50
Tepkisel Öğrenmede Bireysel Farklılıklar 51
Genetik ve Mizaç Özellikleri 52
Koşullanmayı Etkileyen Deneyimler 52
Özet ve Sonuç 54

Bölüm 3 - Edimsel Davranış 57
Davranışın Sonuçları 58
Pekiştirme 58
Olumlu ve Olumsuz Pekiştirme 61
Kaçma ve Kaçınma Davranışları 63
Deneyimsel Kaçınma 66
Sönme 67
Ceza 70
Olumlu ve Olumsuz Ceza 71
Pekiştirme ve Cezayı Ayırt Etme 73
Edimsel Davranışta Öncüller ve Uyaran Kontrolü 74
Ayırdedici Uyaranlar 74
Motivasyon (Etki) Belirleyiciler 76
Klinik Olarak Anlamlı Davranışlarda Motivasyon Belirleyiciler 78
Davranışın Bağlamı 83
Özet ve Sonuç 84

Bölüm 4 - Sözel Davranış 87
Skinner ve Dil 89
Sözel Davranış 89
Sözel Davranış Türleri 90
Özel Olayları Adlandırmak 92

Kurala Dayalı Davranış 94
Uyaran Eş Değerliği ve İlişkisel Çerçeve Teorisi 97
Uyaran Eş Değerliği 98
Sözel Uyaranların Davranışa Etkisi 102
İlişkisel Çerçeve Teorisi 103
İlişkisel Tepki Verme 104
İlişkisel Çerçeveleme 105
Dil, Biliş ve Sözel Davranış 107
Sözel Kural Takibi 108
İtaat 109
İzleme 110
Güçlendirme 111
Sözel Kurallar ve Psikolojik Sorunlar 113
Özet ve Sonuç 116

KISIM II - KLİNİK DEĞERLENDİRME

Bölüm 5 - Davranış Değerlendirmesi 121
Geleneksel Değerlendirme 122
Davranış Değerlendirmesi 123
Davranışın İşlevsel Değerlendirmesi 124
Davranış İçin Ölçüm Türleri 125
Sorun Davranışın Belirlenmesi 125
Öncülleri Değerlendirme 130
Ayırdedici Uyaranlarla İlişkili Sorunlar 130
Motivasyon (Etki) Belirleyicilerle İlgili Sorunlar 134
Sözel Kurallarla İlişkili Sorunlar 135
Öncülleri Değerlendirmek İçin Örnek Sorular 139
Sonuçları Değerlendirme 140
Sonuçları Değerlendirmek İçin Örnek Sorular 144
Önemli Bir Not 145
Değerlendirilmesi Gereken Diğer Alanlar 145
İşlevsellikte Bozulma Değerlendirmesi 145
Sorunun Başlangıç Öyküsü 147
Kişi Değişkenleri: Biyolojik Özellikler ve Öğrenme Geçmişi 148
Önceki Tedavi Geçmişi ve İlaç Kullanımı 149
Güncel Sağlık Durumu 150
Danışanın Güçlü Yönleri 151
Özet ve Sonuç 152

Bölüm 6 - Görüşme Planlama ve Yürütme.....155
Temel Görüşme İlkeleri.....155
Görüşme Yapılandırma.....157
Birinci Aşama: Seansın Açılışı.....158
İkinci Aşama: Seansın Gövdesi.....161
Üçüncü Aşama: Seansın Kapanışı.....164
Klinik Görüşme Tekniklerinin Kullanımı.....168
Dikkat Verme Davranışları.....168
Aktif Dinleme Davranışları.....169
Soru Sorma.....174
Özet ve Sonuç.....178

Bölüm 7 - Terapötik İlişki.....179
Doğru Empati.....180
Olumlu Bakış.....183
Yargısız Kabul.....185
İçtenlik ve Şeffaflık.....185
Terapistin Kendini Açması.....187
Terapi Hedeflerinde Uzlaşma, İş Birliği ve İttifak.....189
Sonuç Beklentisi ve Tedavi Güvenirliği.....191
Terapötik İlişki Geliştirme, Güçlendirme, Koruma Yolları.....194
Terapistin Seanslarda Yapmaması Gerekenler.....196
Özet ve Sonuç.....197

Bölüm 8 - Teknik Analiziyle Bir Değerlendirme Seansı Deşifresi.....199

KISIM III - VAKA FORMÜLASYONU VE TERAPİ PLANLAMA

Bölüm 9 - Vaka Formülasyonu.....225
Klinik Davranış Analizi.....226
Değerlendirme ve Terapi Sürecinde Formülasyon.....228
Formülasyonda Önemli, Kontrol Edilebilir, Nedensel Değişkenler.....229
Formülasyon Geliştirme ve Paylaşma.....230
Vaka Örneği.....237
Sorun ve Öykü.....237
İşlevsellikte Bozulma.....238
Geçmiş Öykü ve Kişi Özellikleri.....239
Sorun Listesi.....239
Klinik İşlevsel Analiz.....240
Formülasyonu Danışanla Paylaşma.....243
Özet ve Sonuç.....245

Bölüm 10 - Terapi Planlama ve Temel BDT Yöntemleri.....247
Uyaran Kontrolü.....249
Uyaran Elimine Etme ya da Değiştirme.....250
Hatırlatıcı Uyaranlar Planlama.....251
Uyaran Ayırt Etme Eğitimi.....252
Motivasyon Belirleyicileri Davranışı Azaltma ve Arttırma İçin Düzenleme.....253
Üstüne Gitme.....255
Olumsallık Yönetimi.....260
Hedef Davranışları Arttırma.....261
Hedef Davranışları Azaltma.....263
Sönme.....264
Ayırt Edici Pekiştirme.....264
Ceza.....267
Davranış Etkinleştirme.....270
Bilişsel Yöntemler.....271
Düşüncenin İçeriğini Değiştirme.....272
Düşüncenin İşlevini Değiştirme.....277
Bilişsel Ayrışma Teknikleri.....278
Psikolojik Kabul.....283
Anbean Farkındalık.....285
Özet ve Sonuç.....286

Bölüm 11 - Vaka Örnekleri.....289
Sena ve Sosyal Kaygısı.....289
Sorun ve Öykü.....290
İşlevsellikte Bozulma.....291
Geçmiş Öykü ve Kişi Özellikleri.....292
Sorun Listesi.....293
Klinik İşlevsel Analiz.....293
Terapi Planı ve Uygulama.....297
Burak ve Kusma Dürtüsü.....301
Sorun ve Öykü.....301
İşlevsellikte Bozulma.....303
Geçmiş Öykü ve Kişi Özellikleri.....303
Sorun Listesi.....304
Klinik İşlevsel Analiz.....305
Terapi Planı ve Uygulama.....307
Marie ve Travmatik Stres.....310
Danışanın Travma Öyküsü.....310
Sorun ve Öykü.....311

İşlevsellikte Bozulma....313
Geçmiş Öykü ve Kişi Özellikleri....313
Sorun Listesi....313
Klinik İşlevsel Analiz....314
Terapi Planı ve Uygulama....317
Sonuç....320
Kaynakça....321
Sözlük....349
Yazar Hakkında....353

Kaynakça

Abramowitz, J. S., Deacon, B. J., & Whiteside, S. P. H. (2019). *Exposure therapy for anxiety: Principles and practice*. New York, NY: The Guilford Press.

Alavosius, M., Dagen, J., & Newsome, W. D. (2008). Differential reinforcement of low-rate behavior. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 142-146). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc..

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

American Psychological Association. (1995). Template for developing guidelines: Interventions for mental disorders and psychosocial aspects of physical disorders. Albany, NY: American Psychological Association, Task Force on Psychological Intervention Guidelines.

Anderson, C. M., Hawkins, R. P., & Scotti, J. R. (1997). Private events in behavior analysis: Conceptual basis and clinical relevance. *Behavior Therapy*, 28, 157-179.

APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice. (2006). Evidence-based practice in psychology. *American Psychologist*, 61, 271-285.

Augustson, E. M., & Dougher, M. J. (1997). The transfer of avoidance evoking functions through stimulus equivalence classes. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 28, 181-191.

Badia, P., Harsh, J. & Abbott, B. (1979). Choosing between predictable and unpredictable shock conditions: Data and theory. *Psychological Bulletin*, 86, 1107-1131.

Baer, R. (2018). Mindfulness practice. In S. C. Hayes & S. G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 389-401). Oakland, CA: Context Press.

Barlow, D. H. (1988). *Anxiety and its disorders*. New York; NY: The Guilford Press.

Barlow, D. H. (2002). *Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic*. New York, NY: The Guilford Press.

Başoğlu, M., Marks, I. M., Kılıç, C., Brewin, C. R., & Swinson, R. P. (1994). Alprazolam and exposure for panic disorder with agoraphobia: attribution of improvement to medication predicts subsequent relapse. *British Journal of Psychiatry*, 164, 652-659.

Başoğlu, M., & Şalcıoğlu, E. (2011). *A mental healthcare model for mass trauma survivors: Control-focused behavioral treatment of earthquake, war, and torture trauma*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Baum, W. M. (2017). *Understanding behaviorism: Behavior, culture and evolution*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.

Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. International Universities Press.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: The Guilford Press.

Beck, J. S. (2011). *Cognitive therapy for challenging problems: What to do when the basics don't work*. New York: The Guilford Press.

Bennett-Levy, J., Butler, G., Fennell, M., Hackman, A., Mueller, M., & Westbrook, D. (2004). *Oxford guide to behavioural experiments in cognitive therapy*. Oxford, NY: Oxford University Press.

Berg, W. K., Peck, S., Wacker, D. P., Harding, J., McComas, J., Richman, D., & Brown, K. (2000). The effects of presession exposure to attention on the results of assessments of attention as a reinforcer. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 33, 463-477.

Bernstein, A., Hadash, Y., Lichtash, Y., Tanay, G., Shepherd, K., & Fresco, D. M. (2015). Decentering and related constructs: a critical review and metacognitive processes model. *Perspectives on Psychological Science*, 10, 599-617.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., et al. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11, 230-241.

Blackledge, J. T. (2015). *Cognitive defusion in practice: A clinician's guide to assessing, observing, and supporting change in your client*. Oakland, CA: Context Press.

Blackledge, J. T. (2018). Cognitive defusion. In S. C. Hayes & S. G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 351-362). Oakland, CA: Context Press.

Blake, D. D., Weathers, F. W., Nagy, L. M., Kaloupek, D. G., Charney, D. S., & Keane, T. M. (1990). Clinician-Administered PTSD Scale (CAPS) - Current and Lifetime Diagnostic Version. Boston: National Center for Posttraumatic Stress Disorder, Behavioral Science Division.

Boddez, Y. (2018). The presence of your absence: A conditioning theory of grief. *Behaviour Research and Therapy*, 106, 18-27.

Bordin, E. S. (1979). The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 16, 252-260.

Borkovec, T. D., Alcaine, O. M., & Behar, E. (2004). Avoidance theory of worry and generalized anxiety disorder. In R. G. Heimberg, C. L. Turk, D. S. Mennin, R. G. Heimberg, C. L. Turk, & D. S. Mennin (Eds.), *Generalized anxiety disorder: Advances in research and practice* (pp. 77-108). New York, NY: The Guilford Press.

Borkovec, T. D., Robinson, E., Pruzinsky, T., & DePree, J. A. (1983). Preliminary exploration of worry: Some characteristics and processes. *Behaviour Research and Therapy*, 21, 9-16.

Borsboom, D., Epskamp, S., Kievit, R. A., Cramer, A. O., & Schmittmann. V. D. (2011). Transdiagnostic networks: Commentary on Nolen-Hoeksema and Watkins (2011). *Perspectives of Psychological Science*, 6, 610-614.

Bouton, M. E. (2002). Context, ambiguity, and unlearning: Sources of relapse after behavioral extinction. *Biological Psychiatry*, 52, 976-986.

Bouton, M. E. (2007). *Learning and behavior: A contemporary synthesis*. MA: Sinauer Associates, Inc.

Bouton, M. E., Mineka, S., & Barlow, D. H. (2001). A modern learning theory perspective on the etiology of panic disorder. *Psychological Review*, 108, 4-32.

Bouton, M. E., Woods, A. M., Moody, E. W., Sunsay, C., Garcia-Gutierrez, A. (2006). Counteracting the context-dependence of extinction: Relapse and tests of some relapse prevention methods. In M. G. Craske, D. Hermans, D. & D. Wansteenwegen (Eds.), *Fear and learning: From basic processes to clinical implications*. Washington D.C. American Psychological Association.

Burns, D. D. (1980). *Feeling good: The new mood therapy*. New York: Signet.

Burns, D. D., & Spangler, D. L. (2001). Do changes in dysfunctional attitudes mediate changes in depression and anxiety in cognitive behavioral therapy? *Behavior Therapy*, 32, 337-369.

Carr, J. E., & Miguel, C. F. (2013). The analysis of verbal behavior and its therapeutic applications. In G. J. Madden, W. V. Dube, T. D. Hackenberg, G. P. Hanley, & K. A. Lattal (Eds.), *APA Handbook of Behavior Analysis, Vol. 2. Translating Principles into Practice* (pp. 329-347). Washington, DC: American Psychological Association.

Ceunen, E., Vlaeyen, J. W., & Van Diest, I. (2016). On the origin of interoception. *Frontiers in Psychology*, 7, 743.

Chambless, D. L., & Hollon, S. D. (1998). Defining empirically supported therapies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 7-18.

Chignon, J. M., Lepine J. P., & Ades, J. (1993). Panic disorder in cardiac outpatients. *American Journal of Psychiatry*, 150, 780-5.

Cho, S. B., Su, J., Kuo, S. I-C., Bucholz, K. K., Chan, G., Edenberg, H. J., McCutcheon, V. V., Schuckit, M. A., Kramer, J. R., & Dick, D. M. (2019). Positive and negative reinforcement are differentially associated with alcohol consumption as a function of alcohol dependence. *Psychology of Addictive Behaviors*, 33(1), 58-68.

Chomsky, N. (1959). Reviews. Verbal Behavior, by B. F. Skinner. *Language*, 35, 26-58.

Clark, D. M. (1986). A cognitive approach to panic. *Behavior Research and Therapy*, 24, 461-470.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, New Jersey: Erlbaum

Constantino, M. J., Coyne, A. E., Boswell, J. F., Iles, B. R., & Vîslă, A. (2018b). A meta-analysis of the association between patients' early perception of treatment credibility and their posttreatment outcomes. *Psychotherapy*, 55(4), 486-495.

Constantino, M. J., Vîslă, A., Coyne, A. E., & Boswell, J. F. (2018a). A meta-analysis of the association between patients' early treatment outcome expectation and their posttreatment outcomes. *Psychotherapy*, 55(4), 473-485.

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (1987). *Applied behavior analysis*. Columbus, OH: Merrill.

Cordova, J.V. (2001). Acceptance in behavior therapy: Understanding the process of change. *The Behavior Analyst*, 24, 213-226.

Cottraux, J. (1985). *Evaluation clinique et psychométrique des états dépressifs*. Neuill-sur-Seine: Laboratoire Euthérapie.

Coyne, J. C. (1989). Thinking positive-cognitively about depression. In A. Freeman, K. M Simon, Le. E. Beutler, & H. Arkowitz (Eds.), *Comprehensive Handbook of Cognitive Therapy* (pp. 227-244). New York: Plenum Press.

Craig, A. D. (2002). How do you feel? Interoception: the sense of the physiological condition of the body. *Nature Reviews Neuroscience*, 3(8), 655-666.

Craske, M. G., Glover, D., & DeCola, J. (1995). Predicted versus unpredicted panic attacks: Acute versus general distress. *Journal of Abnormal Psychology, 104*, 214-223.

Craske, M. G., Hermans, D., & Vansteenwegen, D. (2006). *Fear and learning*. Washington, DC: American Psychological Association.

Craske, M. G., Kircanski, K., Zelikowsky, M., Mystkowski, J., Chowdhury, N., & Baker, A. (2008). Optimizing inhibitory learning during exposure therapy. *Behaviour Research* and Therapy, 46, 5-27.

Craske, M. G., Liao, B., Brown, L., & Vervliet, B. (2012). Role of inhibition in exposure therapy. *Journal of Experimental Psychopathology*, 3(3), 322-45.

Craske, M. G., & Mystkowski, J. L. (2006). Exposure therapy and extinction: Clinical studies. In M. G. Craske, D. Hermans, & D. Vansteenwegen (Eds.), *Fear and learning: From basic principles to clinical implications* (pp. 217-33). Washington, DC: American Psychological Association.

Davey, G. C. L., & Matchett, G. (1994). Unconditioned stimulus rehearsal and the retention and enhancement of differential "fear" conditioning: Effects of trait and state anxiety. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 708-718.

David D., Cristea, I. & Hofmann, S. G. (2018). Why cognitive behavioral therapy is the current gold standard of psychotherapy. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 4.

Davies, C. D., & Craske, M. G. (2018). Exposure strategies. In S. C. Hayes & S. G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 285-308). Oakland, CA: Context Press.

Davies, S. J. C., Ghahramani, P., Jackson, P. R., Noble, T. W., Hardy, P. G., Hippisley-Cox, J., Yeo, W. W., & Ramsay, L. E. (1999). Association of panic disorder and panic attacks with hypertension. *The American Journal of Medicine*, 107, 310-316.

de Almeida, M. W., & Barbosa M. W. B. (2015). Structuralism. In J. D. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (pp. 626-631). Elsevier.

De Hert, M., Correll, C. U., Bobes, J., Cetkovich-Bakmas, M., Cohen, D., Asai, I., Detraux, J., Gautam, S., Möller, H. J., Ndetei, D. M., Newcomer, J. W., Uwakwe, R. & Leucht, S. (2011). Physical illness in patients with severe mental disorders I: Prevalence, impact of medications and disparities in health care. *World Psychiatry*, 10, 52-77.

De Houwer, J., Baeyens, F., & Eelen, P. (1994). Verbal evaluative conditioning with undetected US presentations. *Behaviour Research and Therapy*, 32, 629-633.

Deffenbacher, J. L. (1992). A little more about behavioral assessment. *Journal of Counseling & Development*, 70, 632-634.

Devilly, G. J., & Borkovec, T. D. (2000). Psychometric properties of the credibility/expectancy questionnaire. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 31, 73-86.

Dimidjian, S., Hollon, S. D., Dobson, K. S., Schmaling, K. B., Kohlenberg, R. J., Addis, M. E., Gallop, R., McGlinchey, J. B., Markley, D. K., Gollan, J. K., Atkins, D. C., Dunner, D. L., & Jacobson, N. S. (2006). Randomized trial of behavioral activation, cognitive therapy, and antidepressant medication in the acute treatment of adults with major depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 658-670.

Dimidjian, S., & Linehan, M. (2008). Mindfulness practice. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (327-336). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc..

Domjan, M. (2015). *The principles of learning and behavior*. Stamford, CT: Cengage Learning.

Dougher, M. J. (1993). Clinical behavior analysis: Introduction. *The Behavior Analyst*, 16, 269-270.

Dougher, M. J. (1998). Stimulus equivalence and the untrained acquisition of stimulus functions. *Behavior Therapy*, 29, 577-591.

Dougher, M. J., Augustson, E., Markham, M. R., Greenway, D. E., & Wulfurt, E. (1994). The transfer of respondent eliciting and extinction functions through stimulus equivalence classes. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 62, 331-351.

Dougher, M. J. & Hackbert, L. (1994). A behavior-analytic account of depression and a case report using acceptance-based procedures. *The Behavior Analyst*, 17, 321-334.

Dougher, M. J. & Hackbert, L. (2000). Establishing operations, cognition, and emotions. *The Behavior Analyst*, 23, 11-24.

Dougher, M. J., & Hayes, S. C. (2000). Clinical behavior analysis. In M. J. Dougher (Ed.), *Clinical behavior analysis* (pp. 11-26). Reno, NV: Context Press.

Duits, P., Cath, D. C., Lissek, S., Hox, J. J., Hamm. A.O., Engelhard, I. M., van den Hout, M. A., Baas, J. M. (2015). Updated meta-analysis of classical fear conditioning in the anxiety disorders. *Depression and Anxiety*, 32, 239-53.

Dymond, S. & Roche, B. (2009). A contemporary behavior analysis of anxiety and avoidance. *The Behavior Analyst*, 32, 7-27.

Dymond, S., Schlund, M. W., Roche, B., De Houwer, J., & Freegard, G.P. (2012). *Safe from harm: Learned, instructed, and symbolic generalization pathways of human threat-avoidance*. PLoS ONE 7(10): e47539.

Edinger, J. D., & Carney, C. E. (2008). *Overcoming insomnia: A cognitive-behavioral therapy approach, therapist guide*. New York: Oxford University Press.

Eells, T. D. (2007). History and current status of psychotherapy case formulation. In T. D. Eells (Ed.), *Handbook of psychotherapy case formulation* (2nd ed., pp. 3-32). New York, NY: The Guilford Press.

Eifert, G. H., Schulte, D., Zvolensky, M. J., Lejuez, C. W., & Lau, A. W. (1997). Manualized behavior therapy: Merits and challenges. *Behavior Therapy*, 28, 499-509.

Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6, 169-200.

Elliott, R., Bohart, A. C., Watson, J. C., & Murphy, D. (2018). Therapist empathy and client outcome: An updated meta-analysis. *Psychotherapy*, 55(4), 399-410.

Ellis, A. (2008). Cognitive restructuring or the disputing of irrational beliefs. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 91-95). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc..

Ellis, A., & Dryden, W. (2007).*The practice of rational emotive behavior therapy* (2nd ed.). New York: Springer Publishing.

Ellis, A., & Harper, R. A. (1961). *A guide to rational living*. Prentice-Hall.

Eysenck, H. J. (1952). The effects of psychotherapy: An evaluation. *Journal of Consulting Psychology*, 16, 319-324.

Eysenck, H. J. (1959). Learning theory and behaviour therapy. *Journal of Mental Science*, 105(438), 61-75.

Fairburn, C. G. (2008). *Cognitive behavior therapy and eating disorders*. New York: The Guilford Press.

Farber, B. A., Suzuki, J. Y., & Lynch, D. A. (2018). Positive regard and psychotherapy outcome: A meta-analytic review. *Psychotherapy*, 55(4), 411-423.

Farmer, R. F., & Chapman, A. L. (2016). *Behavioral interventions in cognitive behavior therapy: Practical guidance for putting theory into action*. Washington DC: American Psychological Association.

Farmer, R. F., & Latner, J. L. (2007). Eating disorders. In P. Sturmey (Ed.), *The handbook of functional analysis and clinical psychology* (pp. 379-402). Boston, MA: Academic Press.

Farmer, R. F., & Nelson-Gray, R. O. (2005). *Personality-guided behavior therapy*. Washington, DC: American Psychological Association.

First, M. B., Spitzer, R. L., Gibbon, M., & Williams, J. B. W. (1996). Structured Clinical Interview for DSM-IV Axis I Disorders - Non-patient Edition (SCID-I/NP, Version 2). New York: Biometrics Research Department, New York State Psychiatric Institute.

Fischer, S. M., Iwata, B. A., & Worsdell, A. S. (1997). Attention as an establishing operation and as reinforcement during functional analyses. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 30, 335-338.

Fletcher, L., & Hayes, S. C. (2005). Relational frame theory, acceptance and commitment therapy, and a functional analytic definition of mindfulness. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavioral Therapy*, 23(4), 315-336.

Flückiger, C., Del Re, A. C., Wampold, B. E., & Horvath, A. O. (2018). The alliance in adult psychotherapy: A meta-analytic synthesis. *Psychotherapy*, 55(4), 316-340.

Foa, E. B., & Cahill, S. P. (2006). Psychosocial treatments for PTSD: An overview. In Y. Neria, R. Gross, R. Marshall, & E. Susser (Eds.), *9/11: Public health in the wake of terrorist attacks* (pp. 457-474). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Foa, E. B., Hembree, E. A., Cahill, S. P., Rauch, S. A. M., Riggs, D. S., Feeny, N. C., & Yadin, E. (2005). Randomized trial of prolonged exposure for posttraumatic stress disorder with and without cognitive restructuring: Outcome at academic and community clinics. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(5), 953-64.

Foa, E. B., & Kozak, M. J. (1986). Emotional processing of fear: Exposure to corrective information. *Psychological Bulletin*, 99(1), 20-35.

Foa, E. B., & Rauch, S. A. M. (2004). Cognitive changes during prolonged exposure versus prolonged exposure plus cognitive restructuring in female assault survivors with posttraumatic stress disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(5), 879-84.

Foa, E. B., Yadin, E., & Lichner, T. K. (2012). *Exposure and response (ritual) prevention for obsessive-compulsive disorder: Therapist guide* (2nd ed.). Oxford University Press.

Follette, W. C., & Naugle, A. E. (2006). Functional analytic clinical assessment in trauma treatment. In V. M. Follette & J. I. Ruzek (Eds.), *Cognitive-behavioral therapies for trauma* (pp. 17–33). The Guilford Press.

Follette, W. C., Naugle, A. E., & Linnerooth, P. J. N. (2000). Functional alternatives to traditional assessment and diagnosis. In M. J. Dougher (Ed.), *Clinical behavior analysis* (pp. 99-125). Reno, NV: Context Press.

Forsyth, J. P., & Eifert, G. H. (1998). Phobic anxiety and panic: An integrative behavioral account of their origin and treatment. In J. J. Plaud & G. H. Eifert (Eds.), *From behavior theory to behavior therapy* (pp. 38-67). Boston, MA: Allyn and Bacon.

Forsyth, J. P., & Ritzert, T. R. (2018). Cultivating psychological acceptance. In S.C. Hayes & S.G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 363-374). Oakland, CA: Context Press.

Fowles D. C. (2002). Biological variables in psychopathology: A psychobiological perspective. In: Sutker P. B., Adams H.E. (Eds.), *Comprehensive handbook of psychopathology* (pp. 85-104). Boston, MA: Springer.

Friman, P. C., Hayes, S. C., & Wilson, K. G. (1998). Why behavior analysts should study emotion: The example of anxiety. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 31, 137-156.

Gámez, W., Chmielewski, M., Kotov, R., Ruggero, C., & Watson, D. (2011). Development of a measure of experiential avoidance: The multidimensional experiential avoidance questionnaire. *Psychological Assessment*, 23, 692-713.

Gerull, F. C., & Rapee, R. M. (2002). Mother knows best: The effects of maternal modelling on the acquisition of fear and avoidance behaviour in toddlers. *Behaviour Research and Therapy, 40*, 279-287.

Gilbert, P. (2001). Evolution and social anxiety: The role of attraction, social competition, and social hierarchies. *Psychiatric Clinics of North America*, 24, 723-751.

Ginsburg, S., & Eva, J. (2010). The evolution of associative learning: A factor in the Cambrian explosion. *Journal of Theoretical Biology*, 266, 11-20.

Goldfried, M. R., Burckell, L. A., & Eubanks-Carter, C. (2003). Therapist self-disclosure in cognitive-behavior therapy. *Journal of Clinical Psychology*, 59(5), 555-68.

Goldfried, M. R., & Sparfkin, J. N. (1976). Behavioral personality assessment. In J.T. Spence, R. C. Carson, & J. W. Thibaut (Eds.), *Behavioral approaches to therapy. Morristown*, NJ: General Learning Press.

Goldman, L. S. (2000). Comorbid medical illness in psychiatric patients. *Current Psychiatry Reports*, 2(3), 256-63.

Grillon, C., Baas, J. P., Cornwell, B., & Johnson, L. (2006). Context conditioning and behavioral avoidance in a virtual reality environment: Effect of predictability. *Biological Psychiatry*, 60, 752-759.

Grillon, C., Baas, J. P., Lissek, S., Smith, K., & Milstein, J. (2004). Anxious responses to predictable and unpredictable aversive events. *Behavioral Neuroscience*, 118, 916-924.

Guinther, P. M., & Dougher, M. J. (2013). From behavioral research to clinical therapy. In G. J. Madden, W. V. Dube, T. D. Hackenberg, G. P. Hanley, & K. A. Lattal (Eds.), *APA handbook of behavior analysis, vol. 2. translating principles into practice* (pp. 3-32). Washington, DC: American Psychological Association.

Guinther, P. M., & Dougher, M. J. (2015). The clinical relevance of stimulus equivalence and relational frame theory in influencing the behavior of verbally competent adults. *Current Opinion in Psychology*, 2, 21-25.

Harvey, A., Watkins, E. R., Mansell, W., & Shafran, R. (2004). *Cognitive behavioural processes across psychological disorders: A transdiagnostic approach to research and treatment*. Oxford: Oxford University Press.

Hayes, S. C. (1987). A contextual approach to therapeutic change. In N. S. Jacobson (Ed.), *Psychotherapists in clinical practice: Cognitive and behavioral perspectives* (pp. 327-387). New York: Guilford Press.

Hayes, S. C. (2004a). Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior Therapy*, 35, 639-665.

Hayes, S. C. (2004b). Acceptance and commitment therapy and the new behavior therapies: Mindfulness, acceptance, and relationship. In S. C. Hayes, V. M. Follette, & M. M. Linehan (Eds.), *Mindfulness and acceptance: Expanding the cognitive-behavioral tradition.* Guilford Press.

Hayes, S. C., Barnes-Holmes, D., & Roche, B. (2001). *Relational frame theory: A post-Skinnerian account of human language and cognition*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Press.

Hayes, S. C., & Bissett, R. T. (2000). Behavioral psychotherapy and the rise of clinical behavior analysis. In J. A. Austin & J. E. Carr (Eds.), *Handbook of applied behavior analysis* (pp. 231-245). Reno, NV: Context Press.

Hayes, S.C. & Brownstein, A.J. (1986). Mentalism, behavior-behavior relations, and a behavior-analytic view of the purposes of science. *The Behavior Analyst*, 9, 175-190.

Hayes, S. C., Follette, W. C., & Follette, V. M. (1995). Behavior therapy: A contextual approach. In A. S. Gurman & S. B. Messer (Eds.), Essential psychotherapies: theory and practice. New York: Guilford Press.

Hayes, S. C., Fox, E., Gifford, E. V., Wilson, K. G., Barnes-Holmes, D., & Healy, O. (2001). Derived relational responding as learned behavior. In S.C. Hayes, D. Barnes-Holmes, & B. Roche, (Eds), *Relational frame theory: A post-Skinnerian account of human language and cognition*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Press.

Hayes, S. C., & Gifford, E. V. (1997). The trouble with language: Experiential avoidance, rules, and the nature of verbal events. *Psychological Science, 8*, 170–173.

Hayes, S. C. & Hayes, L. J. (1989). *Rule-governed behavior: Cognition, contingency and instructional control*. New York, NY: Plenum Press.

Hayes, S. C. & Hayes, L. J. (1989). The verbal action of the listener as the basis for rule-governance. In S. C. Hayes (Ed.), *Rule-governed behavior: Cognition, contingency and instructional control (*pp. 359-385). New York: Plenum Press.

Hayes, S. C. & Hayes, L. J. (1992). Some clinical implications of contextualistic behaviorism: The example of cognition. *Behavior Therapy*, 23, 225-249.

Hayes, S. C., Hayes, L. J., & Reese, H. W. (1988). Finding the philosophical core: A review of Stephen C. Pepper's world hypotheses: a study in evidence. Journal of the Experimental Analysis of Behavior, 50, 97-111.

Hayes, S. C., Kohlenberg, B. S., & Melancon, S. M. (1989b). Avoiding and altering rule-control as a strategy of clinical intervention. In S. C. Hayes (Ed.), *Rule-governed behavior: Cognition, contingency and instructional control* (pp. 359-385). New York, NY: Plenum Press.

Hayes, S. C., Luoma, J. B., Bond, F. W., Masuda, A., & Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes, and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1–25.

Hayes, S. C., Nelson, R. O., & Jarrett, R. B. (1987). The treatment utility of assessment: A functional approach to evaluating assessment quality. *American Psychologist*, 42, 963–974.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change*. New York, NY: Guilford Press.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2012). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change* (2nd ed.). New York, NY: Guilford Press.

Hayes, S. C., Wilson, K. G., Gifford, E. V., Follette, V. M., & Strosahl, K. (1996). Experiential avoidance and behavioral disorders: A functional dimensional approach to diagnosis and treatment. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64(6), 1152-1168.

Hayes, S. C., Zettle, R., & Rosenfarb, I. (1989a). Rule-following. In S.C. Hayes (Ed.), *Rule-governed behavior: Cognition, contingencies, and instructional control* (pp. 191-220). New York: Plenum Press.

Hayes-Skelton, S. A., & Graham, J. (2013). Decentering as a common link among mindfulness, cognitive reappraisal, and social anxiety. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 41(3), 317-328.

Hayes-Skelton, S. A., & Lee, C. S. (2018). Changes in decentering across cognitive behavioral group therapy for social anxiety disorder. *Behavior Therapy*, 49, 809-822.

Haynes, S. N. (2000). Behavioral assessment of adults. In G. Goldstein & M. Hersen (Ed.), *Handbook of psychological assessment* (pp. 471-502). Oxford, UK: Pergamon.

Haynes, S. N., & O'Brien, W. H. (1990). Functional analysis in behavior therapy. *Clinical Psychology Review*, 10(6), 649-668.

Herbert, J. D., Forman, E. M., & England, E. L. (2008). Psychological acceptance. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 4-16). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc..

Hettema, J. M., Annas, P., Neale, M. C., Kendler, K. S., & Fredrikson M. (2003). A twin study of the genetics of fear conditioning. *Archives of General Psychiatry*, 60, 702-707.

Hill, C. E. (2014). *Helping skills: Facilitating exploration, insight and action*. Washington, DC: American Psychological Association.

Hill, C. E., & Knox, S. (2002). Therapist self-disclosure. In J.C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work: Therapist contributions and responsiveness to patients* (pp. 255-265). Oxford, UK: Oxford University Press.

Hill, C. E., Knox, S., & Pinto-Coelho, K. G. (2018). Therapist self-disclosure and immediacy: A qualitative meta-analysis. *Psychotherapy*, 55(4), 445-460.

Hill, C. E., & O'Brien, K. (1999). *Helping skills*. Washington, DC: American Psychological Association.

Hofmann, S. G. (2004). Cognitive mediation of treatment change in social phobia. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(3), 392-399.

Hofmann, S. G. (2014). Toward a cognitive-behavioral classification system for mental disorders. *Behavior Therapy*, 45(4), 576-587.

Hofmann, S. G., Asnaani, A., Vonk, I. J. J., Sawyer, A. T., & Fang, A. (2012). The efficacy of cognitive behaivoral therapy: A review of meta-analyses. *Cognitive Therapy and Research*, 36, 427-440.

Hofmann, S.G., Curtiss, J., & McNally, R.J. (2016). A complex network perspective on clinical science. *Perspectives of Psychological Science*, 11(5), 597-605.

Hughes, S. (2018). The philosophy of science as it applies to clinical psychology. In S. C. Hayes, & S. G., Hofmann (Eds.). *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 23-44). Oakland, CA: Context Press.

Huppert, J. D., Fabbro, A., & Barlow, D. H. (2006). Evidence-based practice and psychological treatments. In C. D. Goodheart, A. E. Kazdin, & R. J. Sternberg (Eds.), *Evidence-based psychotherapy: Here practice and research meet* (pp. 131-152). Washington, DC: American Psychological Association.

Ilardi, S. S., & Craighead, W. E. (1994). The role of nonspecific factors in cognitive-behavior therapy for depression. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 1, 138-156.

Ipser, J. C., Singh, L., & Stein, D. J. (2013). Meta-analysis of functional brain imaging in specific phobia. *Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 67(5),311-22.

Ivey, A. E., Ivey, M. B., & Zalaquett, C. P. (2010). *Intentional interviewing and counseling: Facilitating client development in a multicultural society*. Belmont, CA: Cengage Learning.

Iwata, B. A. (1987). Negative reinforcement in applied behavior analysis: An emerging technology. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 20, 361-378.

Jacobson, N. S., Dobson, K. S., Truax, R A., Addis, M. E., Koerner, K., Gollan, J. K., Gortner, E. & Prince, S. E. (1996). A component analysis of cognitive-behavioral treatment for depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 295-304.

Jones, M. C. (1924). A laboratory study of fear: The case of Peter. *Pedagogical Seminary*, 31, 308-315.

Jones, M. K., & Menzies, R. G. (2000). Danger expectancies, self-efficacy and insight in spider phobia. *Behaviour Research and Therapy*, 38(6), 585-600.

Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation for everyday life*. London: Piatkus.

Kanfer, F. H., & Grimm, L. G. (1977). Behavioral analysis: Selecting target behaviors in the interview. *Behavior Modification*, 1, 7-28.

Keller, F. S., & Schoenfeld, W. N. (1950). *Principles of psychology: A systematic text in the science of behavior.* Appleton-Century-Crofts.

Khalsa, S. S., & Lapidus, R. C. (2016). Can interoception improve the pragmatic search for biomarkers in psychiatry? *Frontiers in Psychiatry*, 7, 121.

Knox, S., & Hill, C. E. (2003). Therapist self-disclosure: Research-based suggestions for practitioners. *Journal of Clinical Psychology*, 59(5), 529-539.

Kohlenberg, R. J., & Tsai, M. (1987). Functional analytic psychotherapy. In N. S. Jacobson (Ed.), *Psychotherapists in clinical practice: Cognitive and behavioral perspectives* (pp. 388-443). New York, NY: The Guilford Press.

Kohlenberg, R. J., & Tsai, M. (1991). *Functional analytic psychotherapy: Creating intense and curative therapeutic relationships.* Plenum Press.

Kolden, G. G., Wang, C. C., Austin, S. B., Chang, Y., & Klein, M. H. (2018). Congruence / genuineness: A meta-analysis. *Psychotherapy*, 55(4), 424-433.

Koob, G. F., & Volkow, N. D. (2010). Neurocircuitry of addiction. *Neuropsychopharmacology*, 35, 217-238.

Kuntsche E., Knibbe, R., Gmel, G., & Engels, R. (2005). Why do young people drink? A review of drinking motives. *Clinical Psychology Review*, 25, 841-861.

Laraway, S., Snycerski, S., Michael, J., & Poling, A. (2003). Motivating operations and terms to describe them: Some further refinements. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36, 407-414.

Lejuez, C. W., Hopko, D. R., Acierno, R., Daughters, S. B., & Pagoto, S. L. (2011). Ten year revision of the brief behavioral activation treatment for depression: Revised treatment manual. *Behavior Modification*, 35, 111-161.

Lerman, D. C., & Iwata, B. A. (1995). Prevalence of the extinction burst and its attenuation during treatment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 28, 93-94.

Lerman, D. C., Iwata, B. A., & Wallace, M. D. (1999). Side effects of extinction: Prevalence of bursting and aggression during the treatment of self-injurious behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 32, 1-8.

Lewon, M., & Hayes, L. J. (2014). Toward an analysis of emotions as products of motivating operations. *Psychological Records*, 64, 813-825.

Linden, D. E. (2006). How psychotherapy changes the brain: The contribution of functional neuroimaging. *Molecular Psychiatry*, 11(6), 528-38.

Linehan, M. M. (1993). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. New York, NY: The Guilford Press.

Linehan, M. M. (2015). *DBT skills training manual* (2nd ed.). New York; NY: The Guilford Press.

Lissek, S., Powers, A. S., McClure, E. B., Phelps, E. A., Woldehawariat, G., Grillon, C., & Pine, D. S. (2005). Classical fear conditioning in the anxiety disorders: A meta-analysis. *Behaviour Research and Therapy*, 43, 1391-1424.

Logue, A. W. (1985). Conditioned food aversion learning in humans. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 433, 316-329.

Longmore, R. J., & Worrell, M. (2007). Do we need to challenge thoughts in cognitive behavior therapy? *Clinical Psychology Review*, 27(2), 173-87.

Luoma, J. B., & Hayes, S. C. (2008). Cognitive defusion. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 83-90). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc..

Mahoney, M. J. (1974). *Cognition and behavior modification*. Cambridge, MA: Ballinger.

Malott, R. W., Malott, M. E., & Trojan, E. A. (2000). *Elementary principles of behavior*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Marks, I. M. (2002). The maturing of therapy: Some brief psychotherapies help anxiety/depressive disorders but mechanisms of action are unclear. *British Journal of Psychiatry*, 180, 200-204.

Marks, I. M., Lovell, K., Noshirvani, H., Livanou, M., & Thrasher S. (1998). Treatment of posttraumatic stress disorder by exposure and/or cognitive restructuring: A controlled study. *Archives of General Psychiatry*, 55(4), 317-25.

Martell, C. R. (2008). Behavioral activation treatment for depression. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 40-45). Hoboken, NY: John Wiley & Sons, Inc.

Martell, C. R. (2018). Behavioral activation. In S. C. Hayes & S. G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 310-319). Oakland, CA: Context Press.

Mather, A. A., Cox, B. J., Enns, M. W. & Sareen, J. (2009). Associations of obesity with psychiatric disorders and suicidal behaviors in a nationally representative sample. *Journal of Psychosomatic Research*, 66(4), 277-85.

McGill, P. (1999). Establishing operations: Implications for the assessment, treatment, and prevention of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 32, 393-418.

McHugh, R. K., Murray, H. W., & Barlow, D. H. (2009). Balancing fidelity and adaptation in the dissemination of empirically-supported treatments: The promise of transdiagnostic interventions. *Behavior Research and Therapy*, 47, 946-953.

McManus, F., Clark, D. M., & Hackmann, A. (2000). Specificity of cognitive biases in social phobia and their role in recovery. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 28, 201-209.

Mello, N. K., Mendelson, J. H., & Kuehnle, J. C. (1982). Buprenorphine effects on human heroin self-administration: An operant analysis. Jou*rnal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*, 223, 30-39.

Michael, J. (1980). The discriminative stimulus or SD. *The Behavior Analyst*, 3, 47-49.

Michael, J. (1982). Distinguishing between discriminative and motivational functions of stimuli. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 37(1), 149-155.

Michael, J. (1993). Establishing operations. *The Behavior Analyst*, 16, 191-206.

Michael, J. (2000). Implications and refinements of the establishing operation concept. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 33, 401-410.

Miller, W. R., & Moyers, T. B. (2021). *Effective psychotherapists: clinical skills that improve client outcomes*. New York, NY: The Guilford Press.

Miltenberger, R. G. (2016). *Behavior modification: Principles and procedures*. Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.

Miltenberger, R. G., & Fuqua, R. W. (1985). Evaluation of a training manual for the acquisition of behavioral assessment interviewing skills. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18, 323-328.

Mineka, S., & Oehlberg, K. (2008). The relevance of recent developments in classical conditioning to understanding the etiology and maintenance of anxiety disorders, *Acta Psychologica*, 127, 567-580.

Mineka., S., & Öhman, A. (2002). Phobias and preparedness: The selective, automatic, and encapsulated nature of fear. *Biological Psychiatry*, 52(10), 927-937.

Mineka, S., & Sutton, J. (2006). Contemporary learning theory perspectives on the etiology of fears and phobias. In M.G. Craske, D. Hermans, & D. Vansteenwegen (Eds.), *Fear and learning: From basic principles to clinical implications* (pp. 75-97). Washington, DC: American Psychological Association.

Mineka, S., & Thomas, C. (1999). Mechanisms of change in exposure therapy for anxiety disorders. In T. Dalgleish & M. J. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 747-764). New York, NY: John Wiley & Sons Ltd.

Mineka, S., Watson, D. & Clark, L. A. (1998). Comorbidity of anxiety and unipolar mood disorders. *Annual Review of Psychology*, 49, 377-412.

Mineka, S., & Zinbarg, R. (2006). A contemporary learning theory perspective on the etiology of anxiety disorders: It's not what you thought it was. *American Psychologist*, 61, 10-26.

Mitchell, J. E., & Crow. S. (2006). Medical complications of anorexia nervosa and bulimia nervosa. *Current Opinion in Psychiatry*, 19, 438-443.

Morrison, J. (2008). *The first interview*. New York, NY: The Guilford Press.

Neff, K. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85-101.

Nelson, R. O. & Hayes, S. C. (1979). The nature of behavioral assessment: A commentary. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 12, 491-500.

Nelson, R. O. & Hayes, S. C. (1986). Nature of behavioral assessment. In R. O. Nelson & S. C. Hayes (Eds.), *Conceptual Foundations of Behavioral Assessment* (pp. 3-41). New York, NY: The Guilford Press.

Newman, M. G., & Llera, S. J. (2011). A novel theory of experiential avoidance in generalized anxiety disorder: A review and synthesis of research supporting a contrast avoidance model of worry. *Clinical Psychology Review*, 31, 371-382.

Nezu, A. M., & Nezu, C. M. (1989). *Clinical decision making in behavior therapy: A problem-solving perspective*. Champaign, IL: Research Press.

Nezu, A. M., Nezu, C. M., & Cos, T. A. (2007). Case formulation for the behavioral and cognitive therapies: A problem-solving perspective. In T. D. Eells (Ed.), *Handbook of psychotherapy case formulation*. New York, NY: The Guilford Press.

Nolen-Hoeksema, S. (1991). Responses to depression and their effects on the duration of depressive episodes. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 569-582.

Nolen-Hoeksema, S., & Watkins, E. R. (2011). A heuristic for developing transdiagnostic models of psychopathology: Explaining multifinality and divergent trajectories. *Perspectives of Psychological Science*, 6(6), 589-609.

Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E., & Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 400-424.

Norcross, J. C., & Lambert, M. J. (2019). What works in the psychotherapy relationship: Results, conclusions, and practices. In J. C. Norcross & M. J. Lambert (Eds.), *Psychotherapy Relationships That Work, Vol 1: Evidence-based Therapist Contributions*. New York, NY: Oxford University Press.

O'Donohue, W., & Fisher, J. E. (2008). Introduction. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (s. 1-3). Hoboken, NY: Wiley.

Öhman, A. (2009). Of snakes and faces: An evolutionary perspective on the psychology of fear. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 543-552.

Öhman, A., & Mineka, S. (2001). Fears, phobias, and preparedness: Toward an evolved module of fear and fear learning. *Psychological Review*, 108, 483-522.

Öst, L. G., & Hugdahl, K. (1981). Acquisition of phobias and anxiety response patterns in clinical patients. *Behaviour Research and Therapy*, 16, 439-447.

Pearl, S. B., & Norton, P. J. (2017). Transdiagnostic versus diagnostic specific cognitive behavioural therapies for anxiety: A meta-analysis. *Journal of Anxiety Disorders*, 46, 11-24.

Peluso, P. R., & Freund, R. R. (2018). Therapist and client emotional expression and psychotherapy outcomes: A meta-analysis. *Psychotherapy*, 55(4), 461-472.

Persons, J. B. (1989). *Cognitive therapy in practice: A case formulation approach*. New York, NY: W W Norton & Co.

Persons, J. B. (2008). *The case formulation approach to cognitive-behavior therapy*. New York, NY: The Guilford Press.

Poling, A. (2001). Comments regarding Olson, Laraway, and Austin (2001). Journal of *Organizational Behavior Management*, 21, 47-56.

Poling, A., & Gaynor, S. T. (2008). Stimulus control. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive Behavior Therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 516-522). Hoboken, NY: Wiley.

Poppen, R. L. (1989). Some clinical implications of rule-governed behavior. In S.C. Hayes (Ed.), *Rule-governed behavior: Cognition, contingencies, and instructional control* (pp. 325-357). New York, NY: Plenum Press.

Rachman, S. (2015). The evolution of behaviour therapy and cognitive behaviour therapy. *Behaviour Research and Therapy*, 64, 1-8.

Ramnerö, J., & Törneke, N. (2008). *The ABCs of human behavior: Behavioral principles for the practicing clinician*. Oakland, CA: New Harbinger Publications, Inc..

Rescorla, R. A. (1988). Pavlovian conditioning: It's not what you think it is. *American Psychologist*, 43, 151-160.

Rescorla R. A. (2001). Experimental extinction. In R. R. Mowrer & S. B. Klein (Eds.), *Handbook of contemporary learning theories* (pp. 119-154). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Rhee S. H., Bar J. L., Feigon S. A., Hadeishi Y., & Waldman I. D. (2002). Behavior genetic approaches to the study of psychopathology. In P.B. Sutker & H.E. Adams (Eds.), *Comprehensive Handbook of Psychopathology* (pp. 53-84). Boston, MA: Springer.

Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21(2), 95-103.

Ryff, C. D. (2014). Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83, 10-28.

Salkovskis, P. (1985). Obsessional compulsive problems: A cognitive behavioral analysis. *Behavior Research and Therapy*, 25, 571-583.

Sayers, S. L., & Tomcho, T. J. (2006). Behavioral interviewing. In M. Hersen (Ed.), *Clinicians's handbook of adult behavioral assessment* (pp. 63-84). Academic Press.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2001). *Mindfulness-based cognitive therapy: A new approach to preventing relapse*. New York, NY: The Guilford Press.

Seligman, M. E. (1968). Chronic fear produced by unpredictable electric shock. *Journal of Comparative and Physiological Psychology, 66*, 402-411.

Sidman, M. (1994). *Equivalence relations and behavior: A research story*. Boston, MA: Authors Cooperative.

Simons, A. D., Garfield, S. L., & Murphy, G. E. (1984). The process of change in cognitive therapy and pharmacotherapy for depression. Archives of General Psychiatry, 41, 45-51.

Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York, NY: McMillan.

Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. New York, NY: Appleton-Century Crofts, Inc.

Skinner, B. F. (1969). *Contingencies of reinforcement: A theoretical analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Skinner, B. F. (1974). *About behaviorism*. New York, NY: Vintage Books.

Skinner, B. F. (1989). The behavior of the listener. In S. C. Hayes (Ed.), *Rule-governed behavior: Cognition, contingency and instructional control* (pp. 85-96). New York, NY: Plenum Press.

Smith, R. G., & Iwata, B. A. (1997). Antecedent influences on behavior disorders. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 30, 343-375.

Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2014). *Clinical interviewing*. New Jersey, NY: John Wiley & Sons.

Soto, A., Smith, T. B., Griner, D., Rodriguez, M. D., & Bernal, G. (2019). Cultural adaptations and multicultural competence. In J. C. Norcross & M. J. Lambert (Eds.), *Psychotherapy relationships that work, vol 2: Evidence-based therapist responsiveness*. New York, NY: Oxford University Press.

Spiegler, M. D., & Guevremont, D. C. (2010). *Contemporary behavior therapy*. Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.

Stein, A.T., Carl, E., Cuijpers, P., Karyotaki, E., & Smits, J. A. J. (2020). Looking beyond depression: A meta-analysis of the effect of behavioral activation on depression, anxiety, and activation. *Psychological Medicine*, 51(9), 1-14.

Steketee, G. (1993). Social support and treatment outcome of obsessive-compulsive disorder at 9-month follow-up. *Behavioural Psychotherapy*, 21, 81-95.

Sturmey, P., Ward-Horner, J., & Doran, E. (2020). Respondent and operant behavior. In P. Sturmey (Ed.), *Functional analysis in clinical treatment*. (pp. 25-56). Academic Press.

Suzuki, J. Y. & Farber, B. A. (2016) Toward greater specificity of the concept of positive regard. *Person-Centered & Experiential Psychotherapies*, 15(4), 263-284.

Tomkins, S. S. (1968). Affects: Primary motives of man. *Humanitas*, 3(3), 321-345.

Törneke, N. (2010). *Learning RFT: An introduction to relational frame theory and its clinical application*. Oakland, CA: Context Press.

Törneke, N., Luciano, C., & Valvidia-Salas, S. (2008). Rule-governed behavior and psychological problems. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 8(2), 141-156.

Tryon, G. S., Birch, S. E., & Verkuilen, J. (2018). Meta-analyses of the relation of goal consensus and collaboration to psychotherapy outcome. *Psychotherapy*, 55(4), 372-383.

Van Hemert, A., Hengeveld, M., Bolk, J., Rooijmans, H., & Vandenbroucke, J. (1993). Psychiatric disorders in relation to medical illness among patients of a general medical out-patient clinic. *Psychological Medicine*, 23(1), 167-173.

van Oppen, P., de Haan, E., van Balkom, A. J. L. M., Spinhoven, P., Hoogduin, K., & van Dyck, R. (1995). Cognitive therapy and exposure in vivo in the treatment of obsessive compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 33, 379-390.

Vansteenwegen D., Dirikx, T., Hermans, D., Verliet, B. ve Eelen, P. (2006). Renewal and reinstatement of fear: Evidence from human conditioning research. In M. G. Craske, D. Hermans, & D. Wansteenwegen (Eds.), *Fear and learning: From basic processes to clinical implications*. Washington DC: American Psychological Association.

Ventureyra, V. A. G., Yao, S. N., Cottraux, J., Note, I., & de Mey-Guillard, C. (2002). The validation of the Posttraumatic Stress Disorder Checklist scale in posttraumatic stress disorder and nonclinical subjects. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 71, 47-53.

Villatte, M., Villatte, J. L., & Hayes, S. C. (2016). *Mastering the clinical conversation: Language as intervention*. New York, NY: The Guilford Press.

Wade, S., Monroe, S., & Michelson, L. (1993). Chronic life stress and treatment outcome in agoraphobia with panic attacks. *American Journal of Psychiatry*, 10, 1491-1495.

Wallace, M. D., & Najdowski, A. C. (2008). Differential reinforcement of other behavior and differential reinforcement of alternative behavior. In W. O'Donohue & J. E. Fisher (Eds.), *Cognitive behavior therapy: Applying empirically supported techniques in your practice* (pp. 147-157). Hoboken, NY: Wiley.

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20(2), 158-177.

Watson, J. B., & Rayner, R. (1920). Conditioned emotional reactions. *Journal of Experimental Psychology*, 3(1), 1.

Weathers, F. W., Keane, T. M., & Davidson, J. R. T. (2001). Clinician-administered PTSD scale: A review of the first ten years of research. *Depression and Anxiety*, 13(3), 132-156.

Wenzel, A. (2018). Cognitive reappraisal. In S.C. Hayes & S.G. Hofmann (Eds.), *Process-based CBT: The science and core clinical competencies of cognitive behavioral therapy* (pp. 336-348). Oakland, CA: Context Press.

Williams, S. L. (1992). Perceived self-efficacy and phobic disability. In R. Schwarzer (Ed.), *Self-efficacy: Thought control of action* (pp. 149-176). Hemisphere Publishing Corp.

Wilson, K. G., Hayes, S. C., Gregg, J. & Zettle. R. D. (2001). Psychopathology and psychotherapy. In S.C. Hayes, D. Barnes-Holmes, & B. Roche (Eds.), *Relational frame theory: A post-Skinnerian account of human language and cognition*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Press.

World Health Organization. (2005). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice*. Geneva: WHO.

Wulfert, E., Greenway, D. E., & Dougher, M. J. (1996). A logical functional analysis of reinforcement-based disorders: Alcoholism and pedophilia. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 1140-1151.

Yavuz, K. F., & Alptekin, F. B. (2017). Davranışın işlevsel analizi ve klinikte kullanımı. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 6, 88-94.

2. Basım

İYİ HİSSETTİREN HİKÂYELER

Uzm. Pedagog Kasım Hakan Emanetoğlu

nobel

İYİ HİSSETTİREN HİKÂYELER

Uzm. Pedagog Kasım Hakan Emanetoğlu

Yayın No.: 4529
Psikoloji-PDR: 390
ISBN: 978-625-427-641-5
E-ISBN: 978-625-427-640-8
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Emanetoğlu, Kasım Hakan.
İyi Hissettiren Hikâyeler / Kasım Hakan Emanetoğlu
2. Basım, X + 158 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-641-5
E-ISBN: 978-625-427-640-8
1. Terapide Metafor Kullanımı 2. Çocuk Eğitiminde Metafor Kullanımı 3. Hikâyelerle Düşünme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Teşekkür iii

Ön Söz v

Metaforların Gücü 1

Grup Dışına İtilme - Akran Zorbalığı 9

Hikâye Adı: Kara Bulut 11

Öfke Kontrolü 14

Hikâye Adı: Fırtına 17

Kayıp ve Yas 22

Hikâye Adı: Küçük Ağaç Dor 25

Yemek Yememe 30

Hikâye Adı: Ormandaki Küçük Ağaç (1) 34

Hikâye Adı: Ormandaki Küçük Ağaç (2) 39

Yardımlaşma 41

Hikâye Adı: Sönmeyen Ateş 43

Hikâye Adı: Su Samuru Bony 46

Salgın 50
Hikâye Adı: Beyaz Bulutlar 52
Hikâye Adı: İksir Gölü 56
Hastalık 59
Hikâye Adı: Kızıl Uçan Balon 61
Hikâye Adı: Küçük Selvi Coco 65
Hikâye Adı: Yaşlı Ağaç 68
Uyku 72
Hikâye Adı: Kalem ile Silgi 75
Evcil Hayvan Kaybı 77
Hikâye Adı: Altın Vadi 79
Evlat Edinme 84
Hikâye Adı: Sığırcık 86
Bağlanma 89
Hikâye Adı: Tek Boynuzlu Geyikler 91
Hikâye Adı: Kaplumbağa Ailesi 94
Hikâye Adı: Rüzgârın Oğlu/Kızı 97
Hikâye Adı: Pırıltı Ağacı 106
Özel Öğrenme Güçlüğü 111
Hikâye Adı: Küçük Kedi 113
Öz Güven Eksikliği 116
Hikâye Adı: Adını Arayan Çocuk 122
Hikâye Adı: Saksı Çiçeği Manolya 126
Hikâye Adı: Bahçe Çiçeği Manolya 130

Boşanma 132
Hikâye Adı: Bulut Ailesi 137
Sınırlar 142
Hikâye Adı: Sarmaşık Simo 145
Hikâye Adı: İki Bahçe 150

Son Söz 153

Kaynakça 155

Kaynakça

Bowman, R. P. (1995). Using metaphors as tools for co-unseling children. Elementary School Guidance and Counseling, 29(3), 206-217.

Emanetoğlu, H., Baltaş, Z. (2006). Şiddet Öğelerinin Algılanması ve Öğrenilmesinde İşitsel ve Görsel Uyaran Olarak Televizyonun Rolü, İstabul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

2. Basım

HAYVAN MISIN ?

Kasım Hakan Emanetoğlu

nobel

HAYVAN MISIN?

Kasım Hakan Emanetoğlu

Yayın No.: 4546
Eğitim No.: 941
ISBN: 978-625-427-674-3
E-ISBN: 978-625-427-677-4
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Emanetoğlu, Kasım Hakan.
HAYVAN MISIN? / Kasım Hakan Emanetoğlu
2. Basım, XII + 236 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-674-3
E-ISBN: 978-625-427-677-4
1. Metafor 2. İnsan Davranışı 3. Analoji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Çok mu Farklıyız? 1
Basit Formül; Düşünce, Duygu, Davranış 17
Doğal Duygular 23
Neşe 27
Üzüntü 30
Korku 33
Şaşkınlık 36
Öfke 38
Güven 42
İğrenme 44
Beklenti 46
Duygu Birleşimleri 48
Sevinç + Güven = Sevgi 51
Öfke + Beklenti = Saldırganlık 56
Güven + Korku = İtaat 58
Korku + Şaşırma = Endişe (Kaygı) 60

Sürpriz + Üzüntü = Hayal Kırıklığı 62
İğrenme + Öfke = Hor Görme 64
Beklenti + Güven=Kadercilik 67
Sevinç + Şaşırma = Hayranlık 69
Öfke + Güven = Hâkimiyet 71
Beklenti + Sevinç = İyimserlik 73
Güdülenme ve Dürtüler 75
Açlık ve Susuzluk 77
Üreme (Cinsellik) 79
Merak 83
Faaliyet ve Kurcalama 85
Sevecenlik ve Birlikte Olma 87
Sosyal Onay ve Kendilik Değeri 88
Güç ve Başarı 89
Hayvanlar Alemi ve İnsan 91
Aslan 93
Kirpi 100
Fare 103
Koyun 107
Bukalemun 110
Kurt 113
Köpek 117
Ayı 120
Timsah 123
Maymun 126
Eşek 129
Devekuşu 132

Horoz 135
Kedi 138
Karga 141
Ahtapot 144
Zürafa 147
Kanguru 150
Baykuş 153
Yılan 156
Tilki 159
Akrep 162
Öküz 165
Papağan 168
Penguen 171
Sırtlan 174
At 177
İstiridye 180
Kelebek 183
Kurbağa 186
Keçi 189
Doyurulmamış İnsanlık Hâlleri 192
Narsisistik Kişilik 195
Depresif Kişilik 203
Obsesif Kişilik 206
Pasif Saldırgan Kişilik 212
Antisosyal Kişilik 216
Sınır Kişilik 220
Bağımlı Kişilik 224

Histriyonik Kişilik 226

Son Söz 229

Kaynakça 233

Kaynakça

Aristoteles. (2018). *Hayvanların Hareketleri Üzerine* (F. Akderin, Çev., 2. basım b., s. 41, 42). içinde İstanbul: Say Yayınları.

Breed, M. D. & Moore, J. (2015). M. D. Breed & J. Moore içinde, *Hayvan Davranışı* (P. D. Ayyıldız, Çev., s. 50, 53). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ciccarelli, S. K. & White, J. N. (2016). Güdülenme, Stres ve Duygular. J. N. Saundra K. Ciccarelli içinde, *Psikoloji; Bir Keşif Gezisi* (D. N. Şahin, Çev., s. 326). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dawkins, M. S. (2016). *Hayvanların Sesiz Dünyası; Hayvanlarda Bilincin Varlığı Üzerine Bir Araştırma* (1 b.). (F. Baytok, Çev.) İstanbul: Çikolata Yayınevi.

Korkmaz, B. (2015). Nörobilim ve Psikanaliz. P. D. Tanrıdağ (Dü.) içinde, *Sosyal Nörobilim, Beyin Araştırmalarından Davranış Bilimlerine ve Sosyal Bilimlere Yeni Yaklaşımlar* (s. 141). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

Lloyd, J. & Mitchinson, J. (2009). *Hayvanlar Alemi; Cahillikler Kitabı.* İstanbul: NTV Yayınlaı.

Nur, İ. H. (2013). Mesnevi'de Hayvan Karakterleri (Metaforları). *Avkae Dergisi*, 22, 23, 24, 25, 26.

Panksepp, J. (2017). İnsan ve Hayvan Duygularının Temelleri. *Afektif Nörobilim* (P. D. Ünal & D. V. Kara Ölmeztoprak, Çev., s. 7, 295, 396, 397, 398). içinde İstanbul: Alfa Kitap.

Teber, S. (2009). S. Teber içinde, *Davranışlarımızın Kökeni* (s. 102, 151, 153). Say Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2020). Türk Dil Kurumu: http://www.sozluk.gov.tr adresinden alındı

Winston, R. (2002). İlkel Dürtülerimiz Modern Yaşamlarımızı Nasıl Biçimlendiriyor? . *İnsan İçgüdüsü* (S. Köseoğlu, Çev., s. 105, 107, 110). içinde İstanbul: Say Yayınları.

Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım

SPOR ve TURİZM İLİŞKİSİ

Editör

Prof. Dr. Kenan Şebin

nobel
AKADEMİK YAYINCILIK

SPOR VE TURİZM İLİŞKİSİ

Editör: Prof. Dr. Kenan Şebin

Yayın No.: 4563
Spor ve Beden Eğitimi: 101
ISBN: 978-625-427-709-2
E-ISBN: 978-625-427-708-5
Basım Sayısı: Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım, Aralık 2022

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şebin, Kenan.
Spor ve Turizm İlişkisi / Kenan Şebin
Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım, VIII + 264 s., 19,5x27,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-709-2
E-ISBN: 978-625-427-708-5
1. Spor 2. Kış Sporları 3. Kış Sporları Turizmi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Kavramsal ve Tarihsel Açıdan Spor....3
Turizm....9
Türkiye'de Turizm....25
Dünyada Turizm....39
Spor Turizmi....45
Turizm Çeşitleri ve Spor İlişkisi....51
Spor Turizmi Türleri....55
Spor Turizmi Pazarlaması....145
Uluslararası Spor Organizasyonları ve Spor Turizmi....153
Turizm Açısından Olimpiyatlar....163
Dünya Üniversite (Universiade) Oyunları....183
Avrupa Üniversite Sporları Birliği (EUSA) European University Sport Assocation....201
Paralimpik Oyunları....215
Dünya Şampiyonaları....219
Sporun Yasal Statülerle Desteklenmesi....233

Kaynakça....255

Yazarlar Hakkında....261

KAYNAKÇA

1. 2011 Erzurum Universiade Tanıtım Kitabı
2. 2011 Erzurum Universiade Genel Koordinatörlüğü
3. 23. İzmir Dünya Üniversite Oyunları Kitapçığı
4. Akat, Ö.: *Turizm İşletmeciliği*, Ekin Kitapevi, s.55, Bursa, 1997
5. Akat, Ö.: *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*, Ekin Kitabevi, s.26. Bursa
6. Alpman, C.: *Eğitim Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi*, Can Matbaacılık, s.265. Ankara, 2001
7. Altuntaş Y.: El Sanatlarının Turizm Açısından Önemi ve Kalite Sorunu, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, s.1, İzmir, 18-20 Kasım 1992
8. Argan, M.: "Spor ve Turizm Pazarlamasının Kesişim Noktası Olarak Spor Turizmine Kuramsal Bir Bakış", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, s.160, 2004
9. Arıpınar E.: Bilge D.: *Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fair Play*, Ötüken Yay., s. 170, İstanbul, 2011
10. Armağan, İ: S*porun Toplum Bilimsel Temelleri*, Ders Notları, s.1. İzmir 1981
11. Atabeyoğlu, C.: *Dağcılık ve Kayak Tarihi, Türk Spor Vakfı Yayınları,* Başkent Yayınevi, s.5, Ankara, 1991
12. Ataş, D.: *Demir Ataş'la Kayak*, Doğuş Matbaası, Ankara
13. Avcıkurt C.: *Turizm Sosyolojisi*, Detay Yayıncılık, s.31, Ankara, 2003
14. Aymankuy, Y.: Kongre Turizmin gelişimi ve Kongre Turizmi., TUGEV Turizmde Seçme Makaleler, s.18. 1996
15. Bahar, O.: Kozak, M.: *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık, s.60, Ankara, 2006
16. Bahar, O.: Kozak, M.: *Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik*, Detay Yayıncılık, s.39-41, Ankara, 2005
17. BAKA - Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Golf Turizmi Sektörü Raporu, s.3. Şubat 2011,
18. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Golf Turizmi Sektörü Raporu, s.9. Antalya, 2012
19. Bayer, Z.M.: *Turizme Giriş*, İstanbul Üniversitesi İşletme fakültesi Yayını no:253, s.210, İstanbul, 1992. nakleden, Bahar O., Kozak M.: Uluslar arası Turizm ve Rekabet Edebilirlik, Detay Yayıncılık, s.39-41, Ankara, 2005
20. Begün, B. A.: *Dünden Bugüne Formula 1, Formula 1'in 55 Yılı*. İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005
21. Bulut, E.: *Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*, s.21, 2008
22. CENGİZ YÜCEL/TÜRSAB ARGE
23. Coakley, Joy J.: *Sports in Society, Issues and Controversies*. College Publishing, s. 17. Santa Clara, 1986
24. Collins. N.: Researching Pilgrimage Continuity and Transformations. *Annals of Tourism Research*, Vol. 37, No. 2, pp. 440–456, 2010
25. Crouch G.I.:, Ritchie, J.R.B.: Tourism,Competitiveness and Societal Prosperity, *Journal of Business Research*, s.138, 1999
26. Çağlayan, A. "21. Yüzyıllara Doğru Türkiye", İzmir İktisat Kongresi Turizm Çalışma Grupları, Üçüncü İzmir İktisat Kongresi, s.227, Ankara, 1992
27. Çağlayan, A.: Deniz Turizmi. III. İzmir İktisat Kongresi, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye, Marina Yatırım ve İşletmecileri Derneği, Turizm Çalışma Grubu Bildirileri, Cilt 9, s. 256. 1992

28. Çakılcıoğlu, M.: Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doğu Karadeniz/ Trabzon İli Özelinde Bir İrdeleme, Basılmış Doktora Tezi, MSÜ, s.27, İstanbul, 1996
29. Çulpan, R.: International Tourism Model of Developing Economics.*Annals Tourism Research*,Vol.13, no,4, Pergamon Pres. New York, 1987. nakleden, ZENGİN, B.: Turizm Coğrafyası, Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası, Değişim Yayınları, 2.Baskı, s.39, İstanbul, 2006
30. Delpy, P.: An Overview of Sport Tourism, Building Towards A Dimeensional Framework, *Journal of Vacation Marketing*,4,23-28, 1988
31. Deniz Haber Ajansı
32. Denizer, D.: *Turizm Pazarlaması*, Yıldız Matbaacılık, Ankara, 1992
33. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dergisi, Dz.K.K.hğı Şey. Hid. ve Oşi. D. Bşk.lığı,
34. DIŞBANK, "1896'dan Günümüze Olimpiyatlar" Dışbank Yayınları, İstanbul,1995
35. Diamond J.: Tourism's Role in Economic Development; the Case Reexaminied, *Economic Development and Culturel Change*,25(3), s.539, 539-553, 1977
36. Dinçer, Z.: "Türkiye'de Yat Turizmi", Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı 1987, Ankara
37. Doğanay, H.: Erzurum Turistik Potansiyeli, Turizm Yıllığı, s.240. Erzurum, 1992
38. Doğanay, H.: *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001
39. Doğaner, S.: *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, s. 38, İstanbul, 2001
40. Doğu, G.: *Sporun Sosyal ve Ekonomik Faydaları*. Sporbilim.com. 2015
41. Donald E, L., Mink H.: Stavenga, M.: "Tourism Economics", John Wiley and Sons Pearce, D. s.3, 1995
42. DPT, Ana Plan, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, s.405, 2000
43. Dülgerbaki T.: Eski Türklerde Uygulanan Serbest Zaman Etkinlikleri ve Spor, Kocaeli Gazetesi Matbaası, s.148, Kocaeli, 2005
44. Erbaş, A.: İslam Dışı Dinlerde Hac, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5. 2002
45. Erdemli, A.: Kültür Birliği Olarak Avrupa ve Spor, *Spor Bilimleri Dergisi*, cilt 10, Sayı: 2-3-4, s. 9, 1999
46. Erdoğan H.: *Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm*, s.227, Bursa, 1996
47. Erdoğan İ.: Sporun Siyasal Ekonomisi Üzerine: Kuramsal Yapı ve Akademik İnceleme Sorunsalı, Political Economy of Communication, s.1-3, 2000
48. Erkal, M. E.: Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul-1981
49. Erkal, M.: "Sosyolojik Açıdan Spor", Kutsun Matbaa ve Reklamcılık Merkezi, İstanbul, 1992
50. Erkal, M.: *Sosyolojik Açıdan Spor*, Filiz Kitapevi, s. 34., İstanbul, 1982
51. Erol, M.: *Turizm Pazarlaması*, Eki Kitapevi, s. 61-62, İstanbul, 2003
52. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası, Erzurum Ekonomik Durumu Raporu, Yayın No:2006–1,ss.63-63, Erzurum, 2005
53. Fişek, K.: *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi*, Ankara, 1998, Syf: 2, 247, 248, 1999
54. Gammon S. ve Robinson T., Sport and Tourism:A Conceptual Framework, *Journal of Sport Tourism*. s. 23-24. 8(1), 2003
55. Gibson, Heather J.: "Active Sport Tourism: Who participates?" *Leisure Studies* 17, s.157. 1998
56. Gibson, Heather. J.: Sport tourism. an ıntroduction to the special ıssue, *Journal of Sport Management*, 17 (3) 2003
57. Gratton, C.: *Sport in the City, The Role of Sport in Economic&Social Regeneration*, Routledge, Florenca, 2001
58. Grousset, R.: Bozkır İmparatorluğu, Attila-Cengiz-Timur, Çeviri: Uzmen R.M, 192, İstanbul, 1980
59. Güçlü, M.: "Olimpiyat Oyunları ve Spor Sponsorluğu .Olympic Games And Sports Sponsorship", G.Ü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı: 3, 2001
60. Gündoğdu, N.: Olimpizm ve Olimpiyat Organizasyonları, Ders Notları, İstanbul, Nakleden: Miçooğulları O.B.: Türkiye Turizm Stratejisinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesi, Y.L. Tez. Dan: Zorba E., s.10, Muğla, 2004
61. Gündoğdu, N.: *Olimpizm ve Olimpiyat Organizasyonları*, Ders notları, İstanbul, 2001
62. Güner, İ.: Turistik fonksiyonları Açısından Bodrum Yat Limanı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:1, Erzurum 1995
63. Gürdal M.: *Ulaştırma Ekonomisi, Turizm Ulaştırmasına Genel Yaklaşım*, Coşkun Matbaası, s.8-12, Aydın, 1987
64. Güven, Ö.: Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, sayı,57, s.39, Ankara, 1992
65. Hazar, A.: *Spor ve Turizm*, Detay Yayıncılık,s. 79, 81-82, Ankara, 2007
66. Herarty J, M.: Tourism, Transport-Implication for Developing Countreis. *Tourism Management*; s.46, 1989
67. Hollaway, C. J.: Plant R. V.: *Marketing for Tourism*, Second Edition, Pitman Publishing, London, 1992

68. Hudson, S.: *Sport and Adventure Tourism*, The Haworth Hospitality Press. s. 90, New York, 2003
69. Inskeep, E.: Background For Tourism Planning, s.129, New York, 1993
70. Isparta Valiliği Resmi WEB sayfası. 04.06.2015
71. İçöz, O., Kozak.: *Turizm Ekonomisi*, Turhan Kitapevi. s.35, Ankara, 2002
72. İçöz, O.: *Turizm İşletmelerinde Pazarlama*, Anatolia Yayıncılık, s.24, Ankara, 1996
73. İçöz, O.: *Turizm İşletmelerinde Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar*, Turhan Kitapevi, s.23, Ankara, 2001
74. İmamoğlı, A.F.: Beden Eğitimi ve Sporun Genel Eğitimi İçindeki Yeri, *Eğitim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, MEB Basımevi, Ankara, 1992
75. İncekara, A.: Kayseri Ticaret Odası, Erciyes Turizm Merkezi Gelişim Mastır Planı'nın Özel Sektör Açısından Değerlendirilmesi, Ağustos. 2007
76. İncekara, A.: *Sağlık Turizminde Jeo-Termal Kaynaklar*, İTO yayınları, No:46, s.25, İstanbul, 1996
77. İstanbul Ticaret Odası, Etüt ve Araştırma Şubesi, Yayla Turizmi Sektör Profili adlı rapor. İstanbul 2004
78. Kaplıca bulunan illerin Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri. WEB Sayfaları
79. Karadağ, R.: *Turizmin Bölge Kalkınmasına Katkısı ve Erzurum Örneği*, (Basılmış Y.L.T.) s.42, Erzurum, 1997
80. Karaküçük, S.: *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Gazi Kitapevi, s.194,196, Ankara, 1999
81. Karaküçük, S.: *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Gazi Kitabevi, S.195, Ankara, 1999
82. Karaküçük, S.: *Rekreasyon*, Ankara. 1999
83. Karaman, S.: Turizm Talebinde Etkili Olan Demografik Faktörler, *TUGEV Dergisi*, Yayın No:48, s.49, 1999, nakleden, Bahar O., Kozak M.: Uluslar arası Turizm ve Rekabet Edebilirlik, Detay Yayıncılık, s.40,Ankra,2005
84. Kars Kültür ve turizm il müdürlüğü resmi WEB sitesi. Erişim.04.06.2015
85. Kayhan, A.: Erzurum-Palandöken Kış Sporları ve Turizm Çalışmaları Raporu, s. 2, Erzurum. Tarih Belirtilmemiş
86. Kılışarslan, N.: Spor Turizmi Ve Uluslararası Spor Organizasyonlarının Turizme Etkisi. 2011 Erzurum ÜNİVERSİTE Kış Oyunları. Uzmanlık Tezi. s. 9, Ankara, 2008
87. Koludar, S.: "Futbolda Antrenörlük ve Eğitim Öğretim İlkeleri", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988
88. Koryürek, E. C.: Eski Olimpiyatlar-Modern Olimpiyat Oyunları-Olimpiyatlarda Türkler, Arçelik Yayınları,s.11, 1996; Alpman, C., Eğitim Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi, Can Matbaacılık, s. 265-267. Ankara, 2001
89. Koryürek, E. Cüneyt.: *Eski Olimpiyatlar-Modern Olimpiyat Oyunları-Olimpiyatlar'da Türkler*, Arçelik Yayınları, s.16, 1996
90. Koryürek, E. Cüneyt: *'Olimpiyatlar'*, s.4. 2003
91. Koşan, A.: Turizm Faktörünün Bölgelerarası Dengesizliği Gidermede Etkisi ve Erzurum Palandöken-Kış Sporları Turizm Merkezi Projesi, Adlı Doktora Tezi, s.141, İstanbul, 1994
92. Kotler, P.: Armstrong G.: "Principles of Marketing", Pearson Education, New Jersey, 11. Edition. 2006.
93. Kozak, N.: Kozak A, M.: Kozak M.: *Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar*, Detay Yayıncılık, 6.Baskı, s. 21, 24, 33, Ankara, 2006
94. Kozak, N.,; Kozak A.M.: Kozak M.: *Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar*, s.33, 37,50, 77, 89, Ankara, Kasım 2001
95. Krippendorf, J.: Marketing et Tourism, s.36,Berne, Herbert Lang,1971, den nakleden, SİLAH,S.: Turizme Yönelik Geleneksel El Sanatları İşletmeciliği ve Kültürel Değerleri, Y.L.T. s.12, Sivas. 2001
96. Kurdakul, S.: Kayak, Adam Spor Kitapları Dizisi,9 Kayak, Adam Yayıncılık ve matbaacılık, s.10, İstanbul, Aralık, 1984
97. Kurtzman, J. ve Zauhar, J., "A Wave in Time-The Sports Tourism Phenomena", *Journal of Sport Tourism*, s. 42-44, 8, 1, 2003
98. Kurtzman, J., Zauhar J.: Virtual Sport Tourism, In Hudson,S. ed, Sport and Advebture Tourism, Haworth Pres. p.293-309 N,Y, 2001
99. Kurtzman, J.: "Sport Tourism Categories", *Journal of Sport Toursim*. S.16, 10 (1), 2005
100. KUTLUAY, H.: http://www.makaleler.com. 02.07.2014
101. Kültür ve Turizm Bakanlığı
102. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım İşletmeler Genel Müdürlüğü, 24 Şubat 2007
103. Lim, C.: Review of Internatıonal Tourism Demand Models. Annals of Tourism Research, 24(4), ss.835-849, 1997
104. Macintosh,W.R.: Gupta,S.: Tourism:Principles.Practies. Philosophies. Gird İnc.,3 rd.ed., USA, 1980
105. Mansuroğlu, S.: Turizm Gelişmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*,19 (1), s.36. Antalya, 2006
106. MERSİN 2013 "Akdeniz Oyunları Yönetim Kitabı" s.8-13. 2014

107. Miçooğulları, O.B.: Türkiye Turizm Stratejisinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesi, Y.L.T.Tez.Dan: Zorba, E., s. 11, 28-29, Muğla, 2004
108. Middleton, V. TC., Rebecca H.: *Sustaainable Tourism,A Marketing Perspective*, Butter Worth-Heinemann Linance House, Jordan Hill, Oxfordp,76, 1988
109. Mill, R., Morrison M.A.: *The Tourism System,* 2nd ed., New Jersey, 1992
110. Milli Eğitim Bakanlığı, AOK, Kitapları, s.5, 6, Anakara, 2014
111. Milli Eğitim Milli Eğitim Bakanlığı, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Turizm 2, Ünite II. S.3. Ankara
112. Olalı, H., Nazilli S.S., Kırcıoğlu N.E., Sümer M.: *Dış Tanıtım ve Turizm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss.170-171,Ankara,1983
113. Olalı, H.: Turizm Dersleri, İstiklal Matbaası, İzmir, 1984
114. Orman Su İşleri Bakanlığı, Avcılık Yönergesi. 2005
115. Orman Su İşleri Bakanlığı, Avcılık Yönergesi. 2012
116. Öngel, B.H.: "Türk Kültür Tarihinde Spor" T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri., s.393, 2001, Ankara
117. Özbey, R.F.: Sustainable Tourism Development In Globalization Progress. Globalization and Susutainable Development,Internatıonal Scientific Conference, Book:4,pp. 135-150, Varna 1-3,07, 2002
118. Özdemir, M.: Yetim, G.: Günümüz Ekonomisinde Geleneksel El Sanatlarının Yeri ve Önemi, Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri, Sempozyum Bildirisi, Kültür Bakanlığı Yayınları:1861, s.192, Ankara, 1997
119. Özer, M.: *Türkiye'de Yat Turizmi*, s.17,1990 Ankara
120. Knop, P. De,: "Sport for all and active tourism",World Leisure and Reaction,c(1990)'dan naklen Heather J.Gibson:"Sport Tourism: A Critical Analysis of Research", Sport Management Review, 1998
121. Palandöken Ski Life-Palandöken Tatil Kenti ve Turizm Konseyi Dergisi, Erzurum, 2004
122. Pannelt, K.: Forster and Belt Collin's and Associates. s.23, 1994
123. Resmî Gazete Sayı: 28541, Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2012/4242)
124. Rita, P.: Tourism in the European Unien, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*,Vol.12,issue 7,435, 2000
125. Ross. S.D.: "Developing Sport Tourism, An uide for Destination Marketers and Sports Events Planners. National Laboratory for Tourism and ommerce, University of Illinois (2001)'den naklen ARGAN, M.: "Spor ve Turizm Pazarlamasının Kesişim Noktası Olarak Spor Turizmine Kuramsal Bir Bakış", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, s.160, 2004
126. Sadler G.P.: The Economic Impact of Tourism in Developing Countries, cilt:3,s.24, Wisconsin, 1975.
127. Sağcan, M.: *Rekreasyon ve Turizm,* İzmir. 1986
128. Sargın, S., Yalvaç'ta İnanç Turizmi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: 16, Sayı: 2, s. 1-18, Elazığ, 2006
129. Saruhan, Ş.: Türk Turizminin Sorunları ve Yönetsel Önlemler, *Yeni İş Dünyası*, sayı:30, s.465, Ağustos 1983
130. Seckelmann A.: Domestic Tourism-a Chance for Regional Development in Turkey?, *Tourism Management*, 85-92, 2002
131. Seçilmiş, K.: *Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları*, İlpress Basım ve Yayın, s.12, İstanbul, 2004
132. Serarslan, Z. M.: *Spor Pazarlaması*, s.9-10, İstanbul, 1997
133. Serdaroğlu, M. S.: "Olimpiyat Tarihi ve Türkiye'nin Olimpiyatlardaki Durumu" Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Niğde, 2002
134. Sezen-Balçıkanlı; G.: Profesyonel Futbolcuların Fair Play'e Yönelik Davranışları ile Empati Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki, s. 17
135. Sezer, İ.: Turistik Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Açısından Didim Yat Limanı Didim. s.3. 2011
136. Sezgin, O.M., *Genel Turizm*, Tutibay Ltd. Şti., Ankara,1995
137. Silah, S.: Turizme Yönelik Geleneksel El Sanatları İşletmeciliği ve Kültürel Değerleri, Y.L.T., s. 12, 13, 18,Sivas. 2001. Danışman, Kocacık Faruk
138. Soykan, F.: Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, Mart-Haz. s. 67-75, 1999
139. Stephen, D.R.: Developing Sports Tourism, National Laboratory for and Commerce, July, Austria, 2001
140. Sttedman, G.: *The Ultimate Guide to Sport Marketing*, Second Etition, McGraw-Hill Publishing Blacklick, 2001
141. Sunay, H.: "Spor Yönetimi Ders Notları", 2008-2009 Öğretim Yılı Spor Yönetimi 2. Sınıf Ders Notları, Ankara, 2008
142. Şahin, A.: Yatırım Projelerini Değerlendirme Kriterlerinin Turizm Yatırım Projelerine Uygulanması ve Türkiye'deki Durum (Basılmış Y.L.T.) İ.Ü.S.B.E. s.27, İstanbul, 1984

143. Şebin, K.: "Erzurum Kış Sporları Turizmi İle İlgili Yöre Halkının Tutum ve Beklentileri" adlı Doktora Tezi. İstanbul, 2009
144. Şeker, A.:, Türkiye'nin Formula 1 Rüyası: Ekonomi Politik Bir Değerlendirme, s. 9, 2010
145. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Resmi WEB sitesi. 05.06.2015
146. Tanyeri, Y.: *Kayak Alp Disiplini*, s.1,10, Erzurum, 2000
147. Tanyeri, Y.: *Kayak, Kayak Tekniği ve Öğrenimi*, s.15
148. Taşçıoğlu, R.: "Türkiye'nin Uluslararası Tanıtımında Spor Organizasyonlarının Yeri", Yüksek Lisans Tezi. İzmir, 2000
149. Tayga, Y.: Türk Spor Tarihine Genel Bakış, s.27, Ankara, 1990
150. Tek, Ö.B.: *Pazarlama İlkeler*, 8.Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1999
151. TMOK, Olimpik Hareket, Hürriyet Gazetesi Matbaası, ss.8, 10-14, 15, İstanbul, 1988
152. Tosun, C.: Timothy D.J., Öztürk Y.: Tourism Growth, National Development and Regional Ineguality in Turkey, *Journal of Sustainable Tourism*, 11,133-161, s.139, 2003
153. Tunç, A., Saç, F.: *Genel Turizm Gelişimi- Geleceği*, Detay Yayıncılık, s.17, Ankara, 1998
154. Tunçsiper, B., Erdem, B., Kulnazarova, A., Spor ve Turizm. Spor Faaliyetlerinin Turizm Faaliyetlerinin Gelişimindeki Etkisi, Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi, Bildiri Kitabı, Ankara, 10-11 Ekim 2003
155. Turan, E.: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Yabancı Turizm Talebini Artırmada İnanç Turizminin Yeri ve Önemi, Ankara 2010
156. Turizm Bakanlığı, Resmi WEB Sayfası. 2022
157. TURSAB Spor Turizmi Raporu. 2021
158. TUTAR, E.: Türkiye'de Turizm Sektörünün Gelişimi, Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yıllığı s.126, Afyon, 1990
159. Tutar, F. Cesur, N.: Bölgesel Ekonomik Kalkınmada İnanç Turizminin Rolü ve Kapadokya Örneği. III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi. 2005
160. Türkiye Gazetesi, s.4,13 Mart Salı 2007
161. Türkiye Golf Federasyonu Haziran 2015
162. Türkiye Kayak Federasyonu Kayak Yıllığı, Ankara,1973
163. TÜRSAB 2015 Raporu
164. TÜRSAB.: Kongre Turizmi, İmkanlar ve Sorunlar, Turizm Dergisi, Sayı:102, İstanbul, 1991, nakleden, Zengin, B.: Turizm Coğrafyası'. Baskı, Değişim Yayınları, s.318, 2006
165. Uğurlu, A.: "Rekreasyonel Amaçlı Doğa Sporlarının Turizm'de Kullanılması: Antalya Köprülü Kanyon Rafting Uygulaması." Yüksek Lisans Tezi, TC Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2005
166. United Nations Development and World Tourism Organization, Toursm Plan, Madrid,1989
167. Urartu, Ü.: *Kayak, Teknik Taktik Kondisyon*, İnkılap Kitapevi, s.15, İstanbul, 1986
168. Ülker, İ.: *Dağlarda Kırk Yıl*; 3.Baskı, Varan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., s.74, Ankara, tarih yok
169. Ülker, İ.: Dağlarımız, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, s.223, Ankara, 2006
170. Voigt, D.: *Spor Sosyolojisi*, Çev. Ayşe Atalay, Alkım Yayınları, s.86. 123, İstanbul, 1998
171. Vrondou, P.O.: Sports-Related Tourism And The Product Repositioning of Traditional Mass Tourism Destinations.An Empirical Study of Greece, Unpublished Doctoral Thesis. Loughborough University, 1998.Nakleden, MİÇOOĞULLARI O.B.: Türkiye Turizm Stratejisinin Belirlenmesi ve Geliştirilmesi, Y.L.T. Tez.Dan: Zorba E.,s.29, Muğla, 2004
172. Watt C.D.: *Event Management in Leisure And Tourism*, Addison Wesley Longman Publishing, Newyork, 1998
173. World Tourism Orgaization, Tourism Highligts. www.world-tourism.org.Erişim Tarihi:2022
174. World Travel and Tourism Council, 1994'ten naklen Joseph KURTZMAN ve John ZAUHAR, a.g.m., 44-45
175. Yarcan, Ş.: *Turizm Endüstrisinin Yapısı*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.7, İstanbul, 1998
176. Yelten, M.: *Yeni İmla Kılavuzu*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1989
177. Yetim, A. A.: *Sosyoloji ve Spor*, s.166-167. Berikan Yayınevi. Ankara 2010
178. Yıldız, D.: *Türk Spor Tarihi*, Eko Matbaası, s.115, İstanbul, 1979
179. yigm.kulturturizm.gov.tr, erişim: 29.05.2015
180. Yüksel, N, A.: Sosyal ve Ekonomik Gelişmemizde Ulaştırma Sempozyumu, Turizm'de Hava Ulaşımının Önemi, İTÜ, s.3, İstanbul
181. Yükselen, C.: Pazarlama İlkeler-Yönetim, Detay Yayıncılık,s.4, Ankara, 2006
182. Zaithaml, A.V.: Bitner J.M.: Services Marketing, Second Edition, Irwin McGraw-Hill Publishing, Boston, 1996

183. Zengin, B.: *Turizm Coğrafyası*. Baskı, Değişim Yayınları, s.319, 2006
184. www.mardinnethaber.com. 2021
185. www.MAXSIMUMBILGI.COM.Araştırma, Turizm, Serisi No.17,s.18-19.2021
186. www.msxlabs.org.2022
187. www.mtbtr.com.2020
188. www.turkiyekayak.com.2020
189. www.amerikabulteni.com/2012.05.14/buz-hokeyi-nasil-oynanir-kurallari-nelerdir-nhl-nedir/2021
190. www.europa.eu.int, 2022
191. www.members.lycos.co.uk,2021
192. www.redbull.com/tr/tr/motorsports/motogp/stories. 2021
193. www.registration.olympic.org/en/faq/detail/id/Erişim 26.05.2022
194. www.wikipedia.org/wiki/Antik_Olimpiyat_Oyunlar.erişim 27.05.2022
195. www.wikipedia.org/wiki/Serbest_stil_kayak.erişim tarihi.20.05.2022
196. www.antalya.gov.tr/tcesitleri.htm,Erişim Tar:28.04.2022
197. www.buzpateni.org.tr/?p=artistikbuzpateni.21.05.2022
198. www.frmtr.com/halkla-ilişkiler-turizm-ve-insan-kaynaklari-ulaştirma/1024594-turizmin-ekonomik-etkileri.html.Erişim Tarihi:25.01.2022
199. www.kaplicalari.biz/wp-content/themes/rePress/images/default-slides/1.jpg.erişim.03.06.2022
200. www.kayakturkiye.com/tanitim.asp.Erişim Tar:17.03.2022
201. www.kultur.gov.tr, 2022
202. www.kultur.gov.tr,Erişim Tar:21.03.2022
203. www.olimpiyatkomitesi.org.tr/files/dosya/1_28_634941940667100000.pdf.s.5. Erişim 26.05.2022
204. www.olympic.org/winter-games-medals.erişim.27.05.2022
205. www.tatilsepeti.com/TesisArama.asp.Erişim Tar:17.03.2022
206. www.tdf.org.tr,Erişim.Tar.28.04.2022
207. www.tkf.org.tr/. Erişim tarihi. 20.05.2022
208. www.tourism.bilkent.edu.tr,Erişim Tar:25.02.2022
209. www.tursab.org.tr,Erişim Tar: 23.03.2022
210. www.yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10059/magaralarin-kullanim-amaclari.html.erişim 02.06.2022
211. www.plus.google.com/u/0/+LeTourDeFrance/photos/photo
212. www.sgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/127/163/olimpiyat-sembolleri.aspx
213. www.sporbilim.com,2022
214. www.mailce.com,2021
215. www.haritamaps.net,2020
216. www.insanhayat.com,2022
217. https://www.eusa.eu. Erişim tarihi:06.06.2022
218. https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ybulut/ Turkish Studies/Economics Finance and Politics/ Volume 13/30, Fall 2018, Pazarlama Karması Elemanları ve Güven/ Esen GÜRBÜZ,s.176,

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI

Kuram ve Araştırmaları

EDİTÖRLER
DOÇ. DR. ÖZGE SAYILGAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ASLI İGİT

nobel

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI: Kuram ve Araştırmaları
Editörler: Doç. Dr. Özge Sayılgan - Dr. Öğr. Üyesi Aslı İgit

Yayın No.: 4592
Beşeri Bilimler / İletişim: 143
ISBN: 978-625-427-764-1
E-ISBN: 978-625-427-766-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2022

© Copyright 2022, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emre Özel -canozelemre@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sayılgan, Özge., İgit, Aslı.
Görsel İletişim Tasarımı: Kuram ve Araştırmaları / Editörler: Özge Sayılgan - Aslı İgit
1. Basım, X + 302 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-764-1
E-ISBN: 978-625-427-766-5
1. İletişim Çalışmaları 2. Görsel İletişim Tasarımı 3. Yeni İletişim Teknolojileri 4. Dijital İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları iii
Ön Söz v

Bölüm 1
Süper ve Anti-Süper Kahraman Karakterlerinin Reklam İlanlarında Kullanılması ve Göstergebilimsel Çerçevede Analizi 1
Doğan Arslan - İlknur Karahan

Bölüm 2
Yeni Medyada Kullanıcı Kimliği ile Görsel İçeriğin Çevrimiçi Oyunlar Üzerinden Endüstriyel İnşası ve Oyun Etiği Uygulama Stratejileri 21
Mustafa Aydemir

Bölüm 3
Üç Boyutlu Grafiklerin Sinema Eğitiminin Görüntü Alanında Kullanılması 49
Yüce Sayılgan

Bölüm 4
Grafik Tasarımda Emoji ve Emoji Tasarımı 61
Ezgi Karaata

Bölüm 5
Emojilerde Değişen ve Gelişen Toplumsal Cinsiyet, Aile ile Etnisitenin Temsili ve Alımlanması 87
Burcu Gümüş

Bölüm 6
Dijital Çağın Analog Teknikle Üreten Zanaatkârları: Üç Boyutlu Deneysel İllüstrasyon ile Hikâye Anlatımı 123
Özge Sayılgan

Bölüm 7
Canlandırma Sinemasında Kültürel Farklılıkların Beden Dili ve Oyunculuk Üzerindeki Yansımaları 181
Yüksel Balaban

Bölüm 8
Görsel İletişimde Şeffaflık ve Açıklık: Anadolu Ajansı İnfografikleri İçerik Analizi 209
Bayram Oğuz Aydın - Özlem Duğan

Bölüm 9
Epistemolojinin Gözünden Metaverse 233
Derya Ölçener

Bölüm 10
Mekânsal İletişimde Görsel İletişim Tasarımının Rolü ve Önemi 249
Elif Atamaz

Bölüm 11
Karnaval Zamanı 265
Serenay Şahin

Bölüm 12
Görsel İletişim Tasarımları Görsel Göstergebilim Yöntemiyle Nasıl Çözümlenir? 285
Aslı İgit

Bölüm 1

Süper ve Anti-Süper Kahraman Karakterlerinin Reklam İlanlarında Kullanılması ve Göstergebilimsel Çerçevede Analizi

Doğan Arslan - İlknur Karahan

Giriş

21. yüzyılda teknolojik araçların çoğalması, ekonomik gelişmelerin dünya ölçeğinde iyileşmesi ve iletişimin yaygınlaşmasıyla, tüketim kültürünün daha da arttığı görülmektedir. Tüketilecek bir ürünün tanıtılma ve yaygınlaştırılma çabası da markalaşma alanıyla ilgilidir. Dolayısıyla kapitalist sistemde ürünün satılması, yaygınlaşması ve markalaşması kaçınılmazdır. Tüketim faaliyetlerinin artması, tüketim araçlarının çeşitlenmesi ile ortaya çıkan markalar kendi dünyalarını oluşturmaktadır ve biz bu marka dünyasının içinde yaşamaktayız (Batı, 2016). Şirketlerin, kurum veya kuruluşların ürünlerini diğer markalara ait ürünlerden farklı kılmak ve bilgilendirmesini yapmak, tüketim kültüründe bir zorunluluk hâline de gelmiştir. Ürün ve hizmet tanıtımı yapan çeşitli markalar akılda kalıcı olabilmek adına farklı iletişim biçimleri kullanarak tüketiciyi etkisi altına almayı amaçlamaktadırlar. Amaçların ortak olduğu markalar dünyasında farklılık ortaya koymak, doğru iletişimi sağlayıp farkındalık yaratmak, tüketen toplumun dikkatini çekerek akılda kalıcılığı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Doğru iletişim her dönemde etkisini göstermiş ve tüketimi sağlanacak ürün veya hizmetin kalıcılığına ve tüketimine ön ayak olmuştur.

Tüketimin bir eğlence ve yaşamın hoş bir aktivitesi olduğu reklamlarla gösterilir. Nihayetinde bir ürün sahibinin amacı, ürününü veya servisini satmak, yaymak ve bundan gelir kazanmaktır. Bu sürecin gerçekleşmesi görsel kültürün en önemli aracı olan reklamlarla gerçekleşir. Taleplerin yerine getirilmesi için yaşamakta olduğumuz evrende var olan birçok marka tüketiciyi satın alma yönünde rekabet ortamı içerisinde ikna etmeye çalışmaktadır. Bu gerçekleşen rekabet ortamında tüketici ile en doğru iletişimi sağlayacak olan reklam, rakiplerinden sıyrılarak hedef kitlesine kalıcı bir etki bırakmalıdır. Reklam, hedef kitlede güçlü bir istek oluşturmak, var

bulunup farklılık yaratması beklenmektedir. Hem sözel hem görsel iletişimi kuvvetli hâle getirmek ve tüketici ile bilgi alışverişini anlaşılabilir çerçevede gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Toplumun teknoloji ile yakınlığının geldiği nokta ele alındığında ona bağlı yaşam standartlarının değiştiği ve ona göre şekillenen hayatların teknoloji tarafından tatmin olana dek sürdürüldüğü gerçeği ile reklam, tüketiciyi ikna etmede çeşitli yaratımlar ortaya çıkarmak durumundadır. Bu yolda teknoloji ile yakından ilgilenen ve olduğu noktadan şimdiki strateji planları gözden geçirilen reklamların, yaratıcılığın ön planda olduğu ikna yöntemlerini geliştirmektedir.

Süper ve anti-süper kahraman karakterlerin araştırma içinde yapılan değerlendirmeler sonucu, ürün/bilgilendirme yapma yolunda kendi imajlarının yeterli olmadığı markaların, özellikle 21. yüzyıl dönemine ait popüler çizgi roman ve animasyon karakterlerden yardım alarak iletişim sağlamaları ve bunu da tüketicinin duygusal yönüne hedef alarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Tüketicinin hayatından örnekler, yaşamlarından kesitler ve gün içerisinde karşılaştığı veya karşılaşabileceği olayları hedef kitlenin önüne çıkarma eylemini karakterler üzerinden göstererek gerçekleştiren markalar, reklamın mizahi yönünün de katkısı ile tüketiciyi çevresinde sürekli karşılaştığı benzer ilanlar arasından sıyrılmasını farklı yöntemler ile göstererek hedef kitlenin reklama karşı tepki vermesini sağlamak istemektedir.

Süper ve anti-süper kahraman karakterlerin gerçek olmadığı bilincinde olan tüketici, reklamda bu karakterlere rastlamaktan sıkılmamış olmalı ki 21. yüzyıl itibarı ile sıklıkla kullanımına maruz kaldığımız ve yeni yaratımların teknolojinin de bize getirileri doğrultusunda oluşturulan görüntüler eşliğinde reklam ile kurgulanması fikri her iki tarafı da heyecanlandıran bir strateji yöntemidir.

Kaynakça

Aksoy, A. (2007). *Yeni Reklamcılık.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Atcılar, T. (2006). *Reklamda Yaratıcılık ve Konumlandırma Stratejileri Coca-Cola Örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Batı, U. (2005). *Bir Anlam Yaratma Süreci ve İdeolojik Yapı Olarak Reklamların Göstergebilim Bir Bakış Açısıyla Çözümlenmesi.* Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), 175-190.

Batı, U. (2016). *Reklamın Dili.* İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Bircan, U. (2015). Saussure'de Dil, Dilbilim ve Göstergebilim. *SBARD Dergisi, 25*: 43-66.

Çubukcu, G. (2013). *Sokak Fotoğrafçılığı.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eisenberg, J., Eisenberg, B. ve Davis, L.T. (2007). *Kedinizin Havlamasını Mı Bekliyorsunuz?* İstanbul: MediaCat Kitapları.

Elden, M., Ulukök, Ö., & Yeygel, S. (2015). *Şimdi Reklamlar.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Erdoğan, İ.S. (2015). *1980-2013 Yılları Arasında Türkiye'de Toplumsal Yansımaların Moda İlanlarında Metafor Kullanımına Etkisi.* Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Göksu, O. (2016*). Algı Yönetimi ve Reklam.* S. Çakar Mengü (Ed.), *Reklamı Anlamlandırmak*. İstanbul: Derin Yayınları, 205-232.

Günay, D. ve Parsa, A. (2013). *Görsel Göstergebilim-İmgenin Anlamlandırılması.* İstanbul: Es Yayınları.

Gürgen, H. (1990). *Reklamcılık ve Metin Yazarlığı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 391.

Kıral, Ş. (2010). *Reklam ve Reklam Oluşumundaki Genel Kriterler, Bu Kriterlerin Toplumsal-Kültürel Etkileri.* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kotler, P. (2003). *A'dan Z'ye Pazarlama*. (Çev. A. K. Bakkal). İstanbul: Mediacat Kitapları.

Küçükerdoğan, R. (2009). *Markalar, İkonlar ve Tanıdık Göstergeler: Maskot Kullanımı ve Marka.* İstanbul: Marka Fabrikası İletişim ve Reklam Ltd. Yayınları, The Brand Age Dergisi, 11: 84-88

Pektaş, H. (1988). *Basın İlanlarında Grafik Tasarımın Yeri ve Önemi Bir Basın İlanı Tasarımı.* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Shimp, T.A. (1993). *Promoting Management and Marketing Communication.* Florida: The Dryden Press.

Stephen D. Unwin (2005). *Tanrı'nın Olasılığı*. İstanbul: Yedinci Kitap Yayınları.

Suher, H.K., Altunbaş, H., Başal, B. ve İspir, N.B. (2012). *Medya Planlama.* Nevzat Bilge İspir (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 1508: 86-119

Teker, U. (2009). *Grafik Tasarım ve Reklam.* İstanbul, Yorum Sanat Yayınevi.

Tosyalı, T. (2014). *Reklam: Göstergebilimsel Çözümleme ve Markalaşma.* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yaşar, N.U. (2016). *Geç Kapitalizm Döneminde Reklam ve Sanat Bağlamları.* Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Görsel Kaynaklar

Resim 1: Spiderine (2012), Silver Snail Reklam İlanı Kampanyası, https://www.adsoftheworld.com/media/print/silver_snail_spiderine, Erişim: 20.11.2022

Resim 2: Ironman (2011), Digiturk Reklam İlanı Kampanyası,https://adsspot.me/media/prints/digiturk-ironman-3567a2595677, Erişim: 20.11.2022

Resim 3-4-5-6: Parejita Ice Cream (2018), Dos Pinos Reklam İlanı Kampanyası https://www.adsoftheworld.com/media/print/dos_pinos_parejita_ice_cream_2, Erişim: 20.11.2022

Resim 7: Hulk (2008), Taiba Hospital Reklam İlanı Kampanyası, https://www.adsoftheworld.com/media/print/taiba_hospital_hulk, Erişim: 20.11.2022

Resim 8: Dark Meets Son (2012), Comfort Reklam İlanı Kampanyası https://campaignsoftheworld.com/print/creative-ad-of-comfort-fabric-conditioners/, Erişim: 20.11.2022

Bölüm 2

Yeni Medyada Kullanıcı Kimliği ile Görsel İçeriğin Çevrimiçi Oyunlar Üzerinden Endüstriyel İnşası ve Oyun Etiği Uygulama Stratejileri

Mustafa Aydemir

Giriş

Oyun oynama, zaman yönetimi ve eğlenme ekseninde gelişen bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. İnsanın zaman yönetimi konusunda uyku arası yaşam pratik alanında kendini tanımladığı bir yönelim, kuşkusuz kendi içinde yaşadığı deneyimler ile diğer bireylerle kullandığı zamanın niteliğine ilişkindir. Oyun, bireyin yaşama adım attığı ilk anlarda gülümseme ve mutlu olmayla ilişkilendirdiği psikolojik bir alanı tasvir etmektedir. Oyun konusu, bireylerin dilsel bir anlatıya sahip olmasının temellendiği sosyokültürel gerçekliği de ifade etmektedir. Oyun alanı geleneksel yaşam içinde aile-de başlayan, aile içindeki sosyal ilişkileri düzenleyen ve aile kimliğinin bir yansıması şeklinde gerçekleşmektedir. Modern dönemde oyun, müsabaka ve grup etkinlikleri ekseninde ortak grup davranışları şeklinde tasarlanırken postmodern dönemde giderek dijital dünyadan beslenen ve internet alanından sanal anlatılara dönüşen endüstriyel bir dijital yapıyı içermektedir. Oyun konusu bireysel ve grup faaliyetleri açısından oyunun türüne, oyun mekânına, oyunun kurallarına ve oyuncunun kabiliyetine göre şekillendi-ğinden oyunun özü mutluluk eyleminden kazanma ve katarsis noktaya doğru evrilme-ye başlamıştır. Bireylerin postmodern dönemde oyun üzerinden kendi kimliklerini oyunlaştırmaları sanal dünyada kendi kullanıcı kimlikleri, seçtikleri avatarlar, profil yapıları ve hesap türleri ile bağlantılı hâle gelmektedir.

Bireyin seçtiği oyun, seçimlediği oyun karakteri, kendisinin özünü oluşturabildiği yansıtılmış bir yüz biçiminde sanal dünyada yer alabilmektedir. Böylesi bir durumda kişinin kendi kimliği ile sanal kimliğinin eşleştirilmesi söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte oyunu oynayan kişinin oyuncu profil yapısı ile oyundaki karakteri

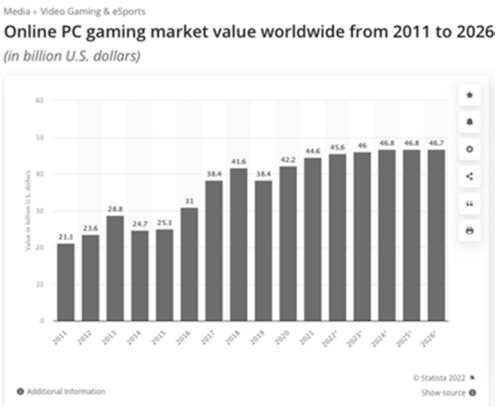

Şekil 5. Dünya Genelinde Çevrimiçi PC Oyunlarının 2011-2026 Arası Pazar Değerleri (Statista, 2022)

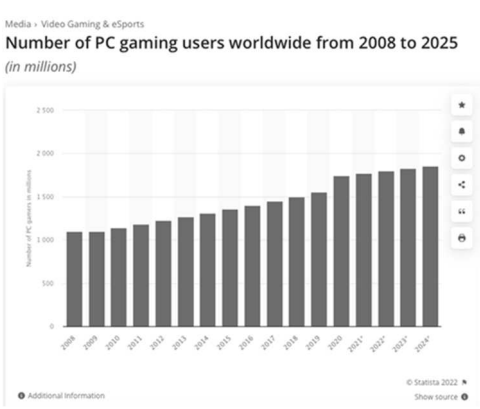

Şekil 6. Dünya Genelinde 2008-2025 Arası Dönemde PC Oyun Kullanıcı Sayıları (Statista, 2022)

Oyun piyasasında olumlu yönde ekonomik değer kazancına ek olarak, MMORPG oyunlar örneği üzerinden ele alınan çalışmada etik alanlarda yaşanan çeşitli sorunlara rağmen yakın dönemde yaşanan pandeminin de etkisiyle evde oyun oynama davranışı artan küresel oyuncu sayıları karşısında sektörel çözümler, ücret politikalarının yanı sıra kullanıcı bazlı yaptırımlar ve etik temelli çözüm önerileriyle kısıtlılık ya da benzeri eylemlerle karşılıklı paydaşlık ilişkisi çerçevesinde ilişkiler yeniden kurgulanmaktadır. Bu bakımdan oyunun etik sorunlar karşısında çeşitli yasal süreçlerin işletilmesi politikaları, engelleyici ve ortak bir çözüm yolu için kaçınılmazdır. Buna ek olarak oyun alanı, içerik endüstrisi içinde gerek sosyal ağ etkileşimleri gerekse kullanıcı etkileşimleriyle sanal kimliğin inşa edilme süreçlerini derinden etkileyerek, stratejik çerçevede sınırlandırılmış yetki ve yasal takiplerle güvenli alan olarak tasarlanmaya devam edecektir.

Kaynakça

Akbulut, H. (2009). *Gelenekselden Dijitale, Mekândan Uzama Oyun Kültürü*, M. Binark, G. Bayraktutan-Sütçü ve I. B. Fidaner (Ed.), *Dijital Oyun Rehberi* (ss.25-82) İstanbul: Kalkedon.

Akbulut, N. T. ve Erdoğan, E. B. (Ed.) (2018). *Geleceğin Akademisyenleri Geleceğe Bakıyor*, Konya: Eğitim Yayınevi.

Aktaş, B. ve Bostancı Daştan, N. (2021). *Covid-19 Pandemisinde Üniversite Öğrencilerindeki Oyun Bağımlılığı Düzeyleri ve Pandeminin Dijital Oyun Oynama Durumlarına Etkisi*, Bağımlılık Dergisi, 2021; 22(2):129-138, Doi: 10.51982/bagimli.827756

Alioğlu, M. ve Algül, A. (2021). *Türkiye'de Dijital Oyun Durumu: E-Spor Oyuncularının Değerlendirmeleriyle League of Legends Örneği*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 121-154.

Alkan, S. (2019). *Dijital Olarak Tasarlanmış Bir Eğitsel Oyun Ortamında Ortaokul Öğrencilerinin Alan Kavramının Gelişiminin İncelenmesi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.

Alotaibi, S. J. & Wald, M. (2012). *Security, User Experience, Acceptability Attributes for the Integration of Physical and Virtual Identity Access Management Systems International Conference on Information*, (i-Society 2012), 277-282.

Alpcan, T.; Örencik, C.; Levi, A.; Savaş, E. (2010). *A Game Theoretic Model for Digital Identity and Trust in Online Communities*, ASIACCS'10 April 13-16, 2010, Beijing, China.1-4.

Alyaz, Y. ve Akyıldız, Y. (2018). *Yabancı Dil Öğretimi İçin 3B Dijital Oyunlar ve Oyunlaştırılmış Uygulamalar Geliştirme*, Diyalog 2018/1: 131-158.

Anderson C. A. (2004). *An Update on the Effects of Playing Violent Video Games*, J Adolesc, 27 (1):113-122. DOI: 10.1016/j.adolescence.2003.10.009

Aydemir, M. (2020). *Yeni Medyanın Iptv ve Sosyal Ağların Bireysel Erişimli Ortamlarında Sanal Kimliklerin İnşası: Üniversite Öğrencileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma*, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir.

Aydoğdu, F. (2021). *4-6 Yaş Çocukların Dijital Oyun Bağımlılıklarında Kardeş Etkisi: Nomofobi, Akıllı Telefon Kullanma, Dijital Oyun Oynama*, Çocuk ve Gelişim Dergisi 2021, Cilt 4, Sayı 7, 34-49.

Aydoğdu-Karaaslan, İ. (2015). *Dijital Oyunlar ve Dijital Şiddet Farkındalığı: Ebeveyn ve Çocuklar Üzerinde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Analiz*. The Journal of International Social Research, *8*(36), 806-818.

Ayhan, B. ve Köseliören, M. (2019). *İnternet, Online Oyun ve Bağımlılık*, Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 6(1), 1-30.

Baldemir, H. ve Övür, A. (2021). *Dijital Oyun Bağımlılığının Yeni Yüzü Olarak Pubg Mobile*. Journal of Communication Science Researchs, 1 (2), 139-153.

Bartle, Richard Allan (2003). *Virtual Worlds: Why People Play?*, http://mud.co.uk/richard/VWWPP.pdf. Erişim: 4.7.2022.

Bauman, Z. (1993). *Postmodern Ethics*, Blackwell Publishing, Malden, MA.

Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and Its Discontents*, Polity Press, Cambridge.

Beavis, C (2005). *Pretty Good for a Girl: Gender, Identity and Computer Games*. Proceedings of: DiGRA 2005 Conference: Changing Views - Worlds in Play, Vancouver, Canada. (Erişim: 6 Haziran 2022) Link: http://www.digra.org/dl/db/06276.30483.pdf

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar, İzmir.

Binark, M ve Sütçü, G; (2008a). *Dijital Oyun*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Binark, M. (2009b). *Dijital Oyunlar: Sektör-İçerik ve Oyuncular*, Folklor Edebiyat Dergisi, 50 (13), 11-23.

Bluemke, M., Friedrich, M., Zumbach, J. (2010). *The Influence of Violent and Nonviolent Computer Games on Implicit Measures of Aggressiveness*, Aggress Behav, 2010; 36(1):1-13.

Bostan, Barbaros ve Tıngöy, Özhan (2015). *Dijital Oyunlar: Tasarım Gereksinimleri ve Oyuncu Psikolojisi*, AJIT---e: Online Academic, Journal of Information Technology 2015 Spring/Bahar- Cilt/Vol: 6, Sayı/Num:19, 7-21. DOI:10.5824/1309---1581.2015.2.001.x

Bushman BJ, Baumeister RF, Stack AD. (1999). *Catharsis, Aggression, and Persuasive Influence: Self-Fulfilling or Self-Defeating Prophecies?* J Pers Soc. Psychol. 76:367-376.

Bushman BJ, Huesmann LR. (2006). *Short-term and Long-term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults*, Arch Pediatr Adolesc Med, 160:348-352.

Butler, C. (2002). *Postmodernism: A Very Short Introduction*, 1st Edition, Oxford, New York.

Cahoone, L. E. (2003). *From Modernism to Postmodernism: An Anthology Expanded*, Blackwell Publishing, UK.

Carlisle, Kristy L. (2017). *"Personality, Motivation, and Internet Gaming Disorder: Understanding the Addiction"* Doctor of Philosophy (PhD), Dissertation, Counseling & Human Services, Old Dominion University, DOI: 10.25777/n9br-q768 https://digitalcommons.odu.edu/chs_etds/8 Erişim: 3.5.2022.

Chatfield, T. (2012). *Dijital Çağa Nasıl Uyum Sağlarız*, (L. Konca, Çev.) Sel Yayıncılık, İstanbul.

Cleeber, G. & Royston, M. (2009). *Digital Culture, Understanding New Media*, Open University Press, Berkshire, UK.

Clegg, S. (1992). *French Bread, Italian Fashions, and Asian Enterprises: Modern Passions and Postmodern Prognoses*, 55-94. (In.) Jane Marceau (Ed.), Reworking the World, Walter de Gruyter, Berlin.

Colwell, J. (2007). *Needs Met Through Computer Game Play Among Adolescents*, Personality and Individual Differences, 43, 2072-2082.

Coşkun, E. ve Öztürk, M. C. (2016). *Steam Dünyası: Dijital Oyun Bloglarına Yönelik Bir Değerlendirme*, E-Gifder, Cilt:4, Sayı: 2 Eylül 2016, 677-702.

Cover, R. (2006). *Gaming (Ad)diction: Discourse, Identity, Time and Play in The Production of The Gamer Addiction Myth*, The Internatıonal Journal of Computer Game Research, Volume 6 Issue 1, December 2006, http://gamestudies.org/0601/articles/cover

Cummings, N. M. (2008). *The Uses and Gratifications of Communication in Virtual Spaces: Media Depictions of Second Life, 2002-2008*, University of Oregon, School of Journalism and Communication, (Lisans Tezi), Eugene, United States.

Çakır, H. (2013). *Bilgisayar Oyunlarına İlişkin Ailelerin Görüşleri ve Öğrenci Üzerindeki Etkilerin Belirlenmesi*, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2013; 9(2): 138-150.

Çakmak, V. (2016). *Çocuk ve Dijital Oyun Etkileşimine Etiksel Bir Bakış*, Social Sciences: A Fresh Start, ICHACS Humanities and Cultural Studies Internatıonal Conference On, Uluslararası Sosyal Bilimler ve Kültürel Çalışmalar Sempozyumu 6-10. 11. 2016, Prag, 430-438.

Çavuş, S., Ayhan, B. ve Tuncer, M. (2016). *Bilgisayar Oyunları ve Bağımlılık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması*, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 43, 265-289.

Dağ, Y. S.; Yayan, Ya. Ö. ve Yayan, E. H. (2021). *COVİD-19 Sürecinde Çocukların Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin Uyku ve Akademik Başarılarına Etkisi*, Bağımlılık Dergisi, 2021; 22(4):447-454. Doi: 10.51982/bagimli.930996

Dalbayı, R. S. (2018). *Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2018/2, Sayı:31,161-176.

Demirbaş, K. Y. (2015a). *Dijital Oyunlara "Oyun Türü" Yaklaşımlarının Sorunları: "Platform Oyunları" Türü Örneği*, Selçuk İletişim, 2015, 9 (1): 363-387, doi: 10.18094/si.05694

Demirbaş, Y. (2019b). *Dijital Oyun Araştırmalarında Biçimsel Analiz ve Oyun Türleri: Hayatta Kalma Oyun Türü*, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (12), 15-32.

Dirağ, E. (2019). *Sosyal Medyanın Kara Kitabı Etkileşim Bağımlılığından Mavi Balina 'ya*, Altı-kırkbeş Yayınları: İstanbul.

Dönmez Usta, N. ve Turan Güntepe, E. (2019). *Dijital Oyun Tasarlamanın Öğrenmeye Etkisi*, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 9, Cilt:9, Sayı:18, Güz 2019, 1213-1232. Doi: 10.29029/busbed.562553

Dursun, A. ve Eraslan-Çapan, B. (2018). *Digital Game Addiction and Psychological Needs For Teeanergers*, İnönü University Journal Of The Faculty Of Education Vol 19, No 2, 2018, 128-140. DOI: 10.17679/İnuefd.336272

Eagleton, T. (1996). *The Illusion of Postmodernism,* Wiley Blackwell Publishing, UK.

Ekinci, N. E., Yalçın, İ., Özer, Ö., Kara, T. (2017). *An Investigation of the Digital Game Addiction Between High School Students*. Journal of Human Sciences, 14(4), 4989-4994. Doi:10.14687/jhs.v14i4.4936

Ersoy, A. (2019). *Ahlak Felsefesi/Etik.* H. F. Odabaşı ve Ş. O. Leymun (Eds.)., Bilişim Etiği ve Güvenliği içinde (ss. 3-24). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Featherstone, M. (1990). *Consumer Culture and Postmodernism,* Sage, London.

Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture: Globalization*, Postmodernism and Identity, Sage Publishing: London.

Fidan, M. (2016). *Bilişim Etiği Boyutlarına Göre Bilişim Teknolojileri Ve Yazılım Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının İncelenmesi*, Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(4), 1641-1654.

Fischer, P., Kastenmueller, A., Greitemeyer, T. (2010). *Media Violence and The Self: The Impact of Personalized Gaming Characters Inaggressive Video Games on Aggressive Behavior*, Journal of Experimental Social Psychology, 46(1), 192-195.

Foster, Aroutis and Shah, Mamta (2016). *Knew Me and New Me: Facilitating Student Identity Exploration and Learning Through Game Integration*, International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simulations, Volume 8, Issue 3, July-September 2016, 39-58. DOI: 10.4018/IJGCMS.2016070103

Gibson, T. P. (2008). *Designed for Play: A Case Study of Uses and Gratifications as Design Elements in Massively Multiplayer Online Role-Playing games*, Liberty University, School of Communication Studies, (Master Degree Thesis), Lynchburg, United States.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ümit Tatlıcan) Say Yayınları, İstanbul.

Gitlin, T. (1989). *Postmodernism: Roots and Politics*, Dissent Magazine, Winter, 100-108.

Gökbulut, B. (2020). *The Relationship Between Peer Challenge and Digital Game Addiction of Secondary School Students*, Karaelmas Journal of Educational Sciences 8 (2020) 89-100.

Göldağ, B. (2018). *Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi*, YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1),1287-1315.

Gözüm, A.İ.C. ve Kandır, A. (2020). *Okul Öncesi Çocukların Dijital Oyun Oynama Sürelerine Göre Oyun Eğilimi ile Konsantrasyon Düzeylerinin İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 82-100.

Griffiths, M. D., & Davies, M. N. O. (2005). *Videogame addiction: Does it exist?* In J. Goldstein; J. R. (Eds.), *Handbook of Computer Game Studies*, 359- 368. MIT Press, Boston.

Günüç, S. (2017). *Peer Influence in Internet and Digital Game Addicted Adolescents: Is Internet/ Digital Game Addiction Contagious?* International Journal of High Risk Behaviors and Addiction, 6(2), e33681 Doi: 10.5812/ijhrba.33681.

Güvendi, B.; Tekkurşun, D., Gönül ve Keskin, B. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık*, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 9 Cilt:11 Sayı:18, Haziran 2019, 1194-1217. DOI: 10.26466/opus.547092.

Güzen, M. (2021). *Covid-19 Pandemi Öncesi ve Pandemi Sürecinde 4-6 Yaş Çocuklarının Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimleri ve Ebeveyn Rehberlik Stratejilerinde Görülen Farklılıkların İncelenmesi*, T.C. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Harrell, D. Fox (2009). *Computational and Cognitive Infrastructures of Stigma: Empowering Identity in Social Computing and Gaming*. C&C '09: Proceedings of the Seventh ACM Conference on Creativity and Cognition, C&C'09, October 26-30, 2009, Berkeley, California, USA.49-58.

Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford: Blackwell.

Hazar, Z. (2019a). *An Analysis of the Relationship Between Digital Game Playing Motivation and Digital Game Addiction Among Children*, Asian Journal of Education and Training, 5(1), 31-38.

Hazar, Z., Demir, G., Namlı, S., Türkeli, A. (2017d). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(3), 320-332.

Hazar, Z. ve Hazar, M. (2018b). *Effect of Games Including Physical Activity on Digital Game Addiction of 11-14 Age Group Middle School Students*, Journal of Education and Training Studies Vol. 6, No. 11; November 2018,243-253. https://doi.org/10.11114/jets. v 6 i 1 1 3 6 4 5

Hazar, Z.; Tekkurşun, D., Gönül ve Dalkıran, H. (2017c). *Ortaokul Öğrencilerinin Geleneksel Oyun Ve Dijital Oyun Algılarının İncelenmesi: Karşılaştırmalı Metafor Çalışması*, Spormetre, 2017, 15 (4), 179-190.

Herman, Andrew; Coombe, Rosemary J.; Kaye, Lewis (2006) *Your Second Life?*, Cultural Studies, 20:2-3, 184-210, DOI: 10.1080/09502380500495684

Hicks, Stephen R. C. (2011). *Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault (Expanded Edition)*, Ockham's Razor Publishing: Illinois.

Holmes, D. (1997). *Virtual Politics: Identity and Community in Cyberspace*, Sage: London.

Horzum, M. B., Ayas, T., Çakırbalta, Ö. (2008). *Çocuklar için Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği*, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(30), 76-88.

Hsu, C.-L. & Lu, H.-P. (2007). *Consumer Behavior in Online Game Communities: A Motivational Factor Perspective*, Computers in Human Behavior, 23, ss. 1642- 1659.

Huizinga, Johan (1950). *Homo Ludens*, Beacon Press, Boston.

Ilgaz, H. (2015). *Adaptation of Game Addiction Scale for Adolescents Into Turkish*, Elementary Education Online, 14(3), 874-884.

Jameson, F. (1991). *Postmodernism or The Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, U.S.

Jeong, Eui Jun; Kim, Dan J. & Lee, Dong Min (2017). *Why Do Some People Become Addicted to Digital Games More Easily? A Study of Digital Game Addiction from a Psychosocial Health Perspective*, International Journal of Human-Computer Interaction, 33:3, 199-214, DOI: 10.1080/10447318.2016.1232908.

Jones, S. (Ed.) (1997). *Virtual Culture: Identity and Communication in Cybersociety*. Thousand Oaks: Sage, US.

Karataş, B. (2021). *Pandemi Sürecinde Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıklarının İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(2), 195-207.

Kestane, Mustafa (2019). *Dijital Oyun Bağımlılığının İlköğretim İkinci Kademe Çağındaki Öğrencilerin Akademik Başarısı İle İlişkisi*, T.C. Biruni Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Klastrup, L (2008). *What Makes World of Warcraft a World? A Note on Death and Dying*. 143-166. In Hilde G Corneliussen and Jill Walker Rettberg (Eds.) Digital Culture, Play, and Identity: A World of Warcraft READER. The MIT Press, Cambridge.

Kneer; J.; Rieger, D.; Ivory, J. D.; Ferguson, C. (2014). *Awareness of Risk Factors for Digital Game Addiction: Interviewing Players and Counselors*, Int. J. Ment Health Addiction (2014) 12:585-599 DOI 10.1007/s11469-014-9489-y

Kodaman, U. ve Dinç, M. (2016). *Teknolojiye Bağımlı Yaşama!* Kültür Sanat Basımevi, İstanbul.

Kokswijk, J. Van (2007b). *Digital Ego: Social and Legal Aspects of Virtual Identity*, Eburon Academic Publishers: Eindhoven.

Kokswijk, J. Van (2008a). *Granting Personality to a Virtual Identity*, International Journal of Humanities & Social Sciences, 2008, Vol. 2, Issue 4, 207-215.

Kuss, D. L., Griffiths, M. D. (2012). *Internet Gaming Addiction: A Systematic Review of Empirical Research*, International Journal of Mental Health and Addiction, 10(2), 278-296.

Kuşay, Y. ve Akbayır, Z. (2015). *Dijital Oyunlar ile Tüketime Yolculuk: "Öğrenme Yaklaşımı Açısından Çocuk Kullanıcılara Yönelik Bir Araştırma"*, Akdeniz İletişim Dergisi, 135-154.

Küçük, Yavuz ve Çakır, Recep (2020). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Turkish Journal of Primary Education (TUJPED), 2020, 5 (2), 133-154.

Küçükvardar, M. ve Türel, E.(2022). *Covid-19 Pandemisinde Dijital Oyun Oynama Düzeyi Üzerine Bir Araştırma,* Elif Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. 2022; (47): 47-58. Doi: 10.52642/susbed.1010309

Kwon M, Lee J-Y, Won W-Y, Park J-W, Min J-A, et al. (2013). *Development and Validation of a Smartphone Addiction Scale (SAS)*. Plos One 8(2): e56936. Doi: 10.1371/journal.pone.0056936.

Lash, S. (1990). *Sociology of Postmodernism,* Routledge, London.

Lemmens, J.; Patti, S.; Valkenburg, M.; Peter, J. (2009). *Development and Validation of a Game Addiction Scale for Adolescents*, Media Psychology, 12:1, 77-95, DOI: 10.1080/15213260802669458.

Leymun, Ş. O. ve Odabaşı, H. F. (2019). *Bilişim Etiğinin Tarihçesi*. H. F. Odabaşı ve Ş. O.

Lucas, K. & Sherry, J. L. (2004). *Sex Differences in Video Game Play: A Communication-Based Explanation*, Communication Research, 31(5), 499-523.

Marufoğlu, S. ve Kutlutürk, S. (2021). *Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığının Fiziksel Aktivite ve Uyku Alışkanlıklarına Etkisi*, Bağımlılık Dergisi, 2021; 22(2):114-122, Doi: 10.51982/bagimli.817756

Mchale, B. (2015). *The Cambridge Introduction to Postmodernism (Cambridge Introductions to Literature)*, Cambridge University Press, UK.

Mustafaoğlu, R. ve Yasacı, Z. (2018). *Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri*, Bağımlılık Dergisi- Journal of Dependence. 2018;19 (3):51–58.

Nagy, P. & Koles, B. (2014). *The Digital Transformation of Human Identity: Towards A Conceptual Model of Virtual Identity in Virtual Worlds*, Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies, 2014, Vol. 20(3) 276-292.

Nagy, P. (2010). *Second Life, Second Choice? The Effects Of Virtual İdentity On Consumer Behavior*. A Conceptual Framework, FIKUSZ '10 Symposium for Young Researchers, Conference Proceedings Compilation, Published by Óbuda University Keleti Károly Faculty of Business and Management, Tavaszmeziu. 15-17. H-1084, 2010, 167-180. Budapest, Hungary.

Neys, Joyce L.D.; Jansz, Jeroen; Tan, Ed S.H. (2014). *Exploring Persistence in Gaming: The Role of Self-Determination and Social Identity*, Computers in Human Behavior 37 (2014) 196-209.

Orak, M. E., Üzüm, H. ve Yılmaz, E. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin İncelenmesi*, Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(2), 279-293.

Oral, A. H.; Arabacıoğlu, T. (2019). *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Trakya Eğitim Dergisi, 9(1), 44-60.

Ögel, K. (2012). *İnternet Bağımlılığı, İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Öner, Demet (2020). *The Using Technology and Digital Games in Early Childhood: An Investigation of Preschool Teachers Opinions,* Inonu University Journal of the Graduate School of Education, Volume: 7, Issue: 14, October 2020, 138-154. DOI: 10.29129/inujgse.715044

Özer, F. (2020). *İlkokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Tercihlerinin Eğitsel Bir Perspektiften İncelenmesi*, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF), 4(4), 380-398.

Özmen, Mehmet (2019). *Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeyinin Yordanması*, T.C. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Öztürk Eyimaya, A.; Uğur, S.; Sezer, Tufan A. ve Tezel, A. (2020). *Dijital Oyun Bağımlılığının Uyku ve Diğer Değişkenlere Göre İncelenmesi,* Journal of Turkish Sleep Medicine 2020;2:83-90, DOI: 10.4274/jtsm.galenos.2020.30502

Palfrey, J.G.; Gasser, U. (2017). *Doğuştan Dijital*, (Çev: Nagihan Aydın), İKÜ Yayınevi, İstanbul.

Prince, M. (2011). *Virtual Identities from Virtual Environments*, (Chapter 18), (IN) Handbook of Research on Digital Media and Advertising: User Generated Content Consumption, (Ed.) Matheew S. Eastin Terry Daugherty ve Neal M. Burns, 335-344. Hernsey: Information Science Reference.

Quasier-Pohl, C., Geiser, C., Lehmann, W. (2006). *The Relationship Between Computer- Game Preference, Gender, and Mental-Rotation Ability*. Personality and Individual Differences, 40 (3), 609-619.

Robinson, Jessica Anne (2012). *Developing Social Identities in Massively Multiplayer Online Role Playing Games*, University of Rhode Island, Master of Arts in Communication Studies, (Master Degree Thesis), Kingsdon, United States.

Robinson, Laura (2018). *The Identity Curation Game: Digital Inequality, Identity Work, and Emotion Management*, Information, Communication and Society, 21:5, 661-680, DOI: 10.1080/1369118X.2017.1411521

Ryan, R., Rigby, C., & Przybylski, A. (2006). *The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach*, Motivation & Emotion, 30(4), 344-360.DOI 10.1007/s11031-006-9051-8

Sayılgan, Özge (2019). *Bir Sanat Formu Olarak Dijital Oyun*, Anadolu Üniversitesi, Sanat & Tasarım Dergisi, Cilt.9, Sayı: 2,322-339.

Seidman, S. ve Wagner, D. G. (Eds.) (1992). *Postmodernism and Social Theory*, Blackwell, Oxford.

Sepetçi, Tülin (2017). *Dijital Oyunlar, Dijital Oyuncular: Karşı Hegemonya Pratikleri Ve Sosyal Etkileşim,* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Antalya.

Shaw, M., Black, DW. (2008). *Internet Addiction: Definition, Assessment*, Epidemiology And Clinical Management. CNS Drugs 22: 3, 53-65.

Soyöz-Semerci, Ö. U. ve Balcı, E. V. (2020). *Lise Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı Üzerine Bir Alan Araştırması: Uşak Örneği*, Journal of Humanities and Tourism Research, 10 (3): 538-567.

Söylemez, M. ve Balaman, F. (2015). *Bilişimin Etik Olarak Kullanımının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(54), 115-128.

Statista (2022a). *Dünya Genelinde Çevrimiçi PC Oyunlarının 2011-2026 Arası Pazar Değerleri* https://www.statista.com/statistics/292516/pc-online-game-market-value-worldwide/ Erişim: 8.5.2022.

Statista (2022b). *Dünya Genelinde 2008-2025 Arası Dönemde PC Oyun Kullanıcı Sayıları* https://www.statista.com/statistics/420621/number-of-pc-gamers/ Erişim: 8.5.2022.

Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). *Digital Youth: The Role of Media in Development*, Springer: New York.

Süygün, M. S. ve Bozyiğit, S. (2019). *Dış Ticaret ve Lojistik Eğitiminde Dijital Oyun Tabanlı Öğrenme: Kavramsal Bir İnceleme*, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1,37-50.

Şengül, C. ve Büber, A. (2016). *Dijital Oyun Bağımlılığında Tanı ve Tedavi, Davranışsal Bağımlılıklar*, Psikiyatride Güncel, 6(3). 175-182ss.

Şenol, S. (2006). *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, HYB Yayınları, Ankara.

Tajfel, H., Turner, J. C. (1986). *The Social İdentity Theory of Inter-Group Behavior*. In S. Worchel & L. W. Austin (Eds.), Psychology of Intergroup Relations (pp. 7-24). Nelson-Hall, Chicago.

Talan, T. ve Kalınkara, Y.(2020). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Eğilimlerinin ve Bilgisayar Oyun Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi: Malatya İli Örneği*, Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, Cilt 9, Sayı 1, 2020,1-13.

Tanrıverdi, M. ve Yekelenga, S. (2019). *Genç Yetişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığının Sağlıklı Yaşam Parametrize Üzerinde Etkisi*, Bağımlılıkla Dergisi- Journal of Dependence, 2019; 20(4):224-231.

Taş, İ. ve Güneş, Z. (2019). *8-12 Yaş Arası Çocuklarda Bilgisayar Oyun Bağımlılığı, Aleksitimi, Sosyal Anksiyete, Yaş ve Cinsiyetin İncelenmesi*. Klinik Psikiyatri, 22, 83-92.

Taylan, H., Kara, Z. ve Durğun, A. (2017b). *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıkları ve Oyun Tercihleri Üzerine Bir Araştırma*, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), 78-87.

Taylan, H. H.; Topal, Murat ve Ayas, T. (2018a). *Sakarya'daki Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Eğilimlerinin İncelenmesi*, Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 2018, 5(1), 53-68.

Temiz, E.; Korkmaz, Ö.; Çakır, R. (2020). *Meslek Lisesi Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıklarının, Akıllı Telefon ve Bilgisayar Bağımlılıkları Çerçevesinde İncelenmesi*, TÜBAD Cilt V, Sayı II, Aralık, 2020, 117-133.

Thomas, A. (2007). *Youth Online: Identity and Literacy in the Digital Age*. New York: Peter Lang.

Tone, H.-J. ; Zhao, H.-R. & Y., Wan-Seng (2014). *The Attraction of Online Games: An Important Factor for Internet Addiction*, Computers in Human Behavior 30 (2014) 321-327.

Toran, M.; Ulusoy, Z.; Aydın, B.; Deveci, T. ve Akbulut, A. (2016). *Çocukların Dijital Oyun Kullanımına İlişkin Annelerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Kastamonu Eğitim Dergisi Aralık 2016 Cilt:24 No:5 2263-2278.

Turkle, S (1997a). *Life on the Screen -Identity in the Age of the Internet*. Phoenix, London.

Turkle, S. (1995)b. *Life on the Screen*, Simon & Schuster Paperbacks: New York.

Uğurlu, Ö. (2010). *Elektronik Dünyanın Çocuk Dünyasına Yansıması: "Temassız Oyun" Kavramı Bağlamında Eleştirel Bir İnceleme*, 7. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, Ankara, 20-22 Ekim 2010, 52-62.

Uzunoğlu, A. (2021). *Dijital Oyun ve Bağımlılık*, Yeni Medya, 2021(11), 116-131.

Üngören, Yasin (2020). *Dijital Oyun Yayını İzleyicilerinin Kişilik Yapıları Ve Kullanım Davranışları İle Yayın İzleme Motivasyonlarının İncelenmesi: Twitch Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı, Sakarya.

Üstündağ, A. (2019). *4-6 Yaş Arası Çocuklar Tarafından Tercih Edilen Dijital Oyunlar*, ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences Cilt/Volume: 10, Sayı/Number: 2, (Kasım/November 2019): 1-19.

Vatandaş, S. (2021). *Şiddet ve Dijital Oyunlar (Şiddetin Dijital Oyunlar Üzerinden Deneyimlenmesi)*, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (E-Gifder), 9 (1) 399-424.

Wood, T. A. (2008). *Problems with The Concept of Video Game "Addiction": Some Case Study Examples*, International Journal of Mental Health and Addiction, 6(2), 169-178. doi:10.1007/s11469-007-9118-0.

Xue, H.; Newman, J. I.; Du, J. (2019). *Narratives, Identity and Community in Esports*, Leisure Studies, 38:6, 845-861, DOI: 10.1080/02614367.2019.16407787

Yalçın, S., Bertiz, Y. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Oyun Bağımlılığının Etkileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*, Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), 3(1), 27-34.

Yaşar, Ş., Alkan, G. (2019). *Muhasebe Eğitiminde Oyunlaştırma: Dijital Tabanlı Öğrenme*, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi. 12 (2), 331-352.

Yengin, D. (2011). *Digital Game as a New Media and Use of Digital Game in Education*, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC July 2011 Volume 1 Issue 1, 20-25.

Yiğitoğlu, Vedat (2018). *Oyun Değer-Dijital Oyunlar Ve Kullanıcılar Üzerine Bir İnceleme: To The Moon Örneği*, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Yurdakul, I.K; Dönmez, O.; Yaman, F.; Odabaşı, H. F. (2013). *Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller*, JSS 12(4) (2013) :883-896.

Yücel, V. (2019). *Zararlı Dijital Oyunlar ve Çocuklar*, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), Cilt:6, Sayı:7, Yıl:2019, 340-353.

Bölüm 3

Üç Boyutlu Grafiklerin Sinema Eğitiminin Görüntü Alanında Kullanılması

Yüce Sayılgan

Giriş

Günümüzde hem ulusal hem de uluslararası ölçekte film ve görüntü tasarımı alanlarında üniversite düzeyinde eğitim veren pek çok fakülte ve bölüm bulunmaktadır. Film Tasarımı, Radyo Televizyon ve Sinema, Görsel İletişim Tasarımı gibi günümüzde popüler olan pek çok bölümün müfredatında görüntü eğitimi olmazsa olmaz bir yere sahiptir. Görüntü eğitimi; profesyonel kamera, ışık malzemesi ve geniş alanlara ihtiyaç duyduğu için sinema eğitiminin en pahalı ve külfetli alanıdır diyebiliriz. Görüntü dersi, ilgili programlarda genellikle seçmeli değil zorunlu ve temel bir ders olarak yer aldığından, özellikle çok sayıda öğrenci kabul eden bölümlerde, sağlıklı bir eğitim verilebilmesi için pek çok ekipmana ihtiyaç duyulmaktadır.

Görüntü eğitimi uygulama ağırlıklı bir eğitimdir. Ekipmanın yetersiz kaldığı durumlarda öğrencilerin derse katılımı oldukça kısıtlı olacaktır. Örneğin; 100 kişiye 1 kameranın düştüğü bir görüntü dersinde herkesin kamera başına geçerek konuyu deneyimlemesi süre ve öğrenci sayısından dolayı mümkün olamaz. Pek çok öğrencinin bu pahalı ekipmanlara ve geniş alana ulaşımı da mümkün olmayabileceğinden sonrasında kendi imkânları ile denemeleri de genellikle mümkün olmayacaktır.

Yapılan modellemelerle ışık ve kamera ekipmanı gibi görüntüleme ekipmanlarının detaylı olarak öğrencilere gösterilebileceği, hatta kendi imkânlarıyla deneyebilecekleri yazılımlar hazırlanabileceği görülmektedir.

Üç boyutlu grafik yazılımları görüntü eğitiminin özellikle teorik kısmında örneklerin yaratılması, kamera kullanımının, ışığın davranışlarının ve ekipmanların tanıtılması amacıyla etkili bir çözüm olabilir. Görüntü eğitiminin uygulama kısmı için ise yapılacak yazılımlar aracılığıyla tamamlayıcı araçlar olarak kullanılabilir, maliyetleri büyük oranda azaltabilir. Ancak tüm deneyimi aktaramayacağı için pratik eğitime de gereksinim vardır. Bu konudaki en büyük eksiklik bu konudaki eğitim amaçlı yazılımların yetersizliğidir.

Kaynakça

Dinur, E. (2017). *The Filmmaker Guide to Visual Effects.* New York: Routledge.

Vardar, B.(2006). *Sinema ve Televizyon Görüntüsünün Temel Öğeleri (2.Baskı).* İstanbul: Beta Basım.

Yüksek Öğretim Kurulu (t.y.). *YÖK Lisans Atlası* Alış tarihi 16 Ağustos 2022, gönderen https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php

B&H Photo Video Audio (t.y.).

Bölüm 4

Grafik Tasarımda Emoji ve Emoji Tasarımı

Ezgi Karaata

Giriş

Mağara resimleri, hiyeroglifler, alfabe, matbaa, internet ve son olarak metaverse, 100.000 yıllık insanlık tarihinin iletişim adına karşılaştığı kırılma noktalarıdır. İnsanlar tarih boyunca duygularını ifade etmeye çalışıp aralarında iletişim kurmanın yollarını bulmuşlar, arkalarından gelen nesle de kendilerinden miras olarak dinsel, sanatsal, duygusal izler bırakmışlardır. Berger'e göre; "Bu dünyayı kelimelerle anlatırız ama kelimeler dünyayla çevrelenmiş olduğumuzu hiçbir zaman değiştiremez" (Berger, 1993:7). Bazı insanlar için duygularını kelimelerle anlatmak daha rahat olsa da duyguları resimlerle anlatmak, hatta bunu ortak kullanılan bir sembol dil ile yapmak, kelimelerle kendini ifade etmekten daha kolay ve daha hızlıdır. Duyguları ifade etmedeki hızı, sağladığı zaman ve enerji tasarrufu ile evrensel bir dile dönüşen emojiler, günümüz iletişim teknolojilerinde yerini almış, tüm dünyada giderek daha sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.

İnsanların bu küçük resimyazıları kullanmayı seçmelerinin pek çok nedeni vardır. İletişim, bilgisayar gibi teknoloji altyapılı araçlarla kurulduğunda; kullanıcılar, yüz yüze iletişimde faydalandıkları mimikler, jestler, ses tonu, göz teması gibi ögelerden yoksun kaldıklarından, iletişim teknolojisinde sözsüz iletişimdeki bu eksiklikler önce *emoticon*larla[1], ilk emoji serisinin üretildiği yıl olan 1998 yılından beri de emojilerle çözülmeye çalışılmıştır. Bazen bir tür kendini ifade etme biçimi olarak, bazen kelimelerin yetersiz kaldığı durumlarda, bazen de metinsel açıklamalardaki hissizlik durumunun önüne geçmek için bu minik piktogramlar kullanılmaktadır. Gülen surat emojisiyle olumlu ifade, asık surat emojisiyle olumsuz ifade vb. duygular sözsüz biçimde karşı tarafa iletilmektedir. Ludwig Wittgenstein ve Vladimir Nabokov gibi ünlü filozoflar ve yazarlar tarafından tasavvur ve teşvik edildiği gibi, bu piktografik görselleştirmeler, mesajı alanın, mesajın anlamına

tasarım ilkeleri ile aynı doğrultuda tasarlandıkları görülmüştür. Ayrıca OpenMoji gibi açık erişimli, tasarım ilkelerine uyumlu ortaya konmuş emoji setlerinin, grafik tasarım alanında infografik tasarımı yaparken, illüstrasyon çalışması yaratırken ya da benzeri kompozisyonlar oluştururken rahatlıkla kullanılabileceği görülmüştür.

Çalışmada toplanan veriler sonucunda, emoji tasarımının kendi anlamı dışında farklı anlamlarda algılanmasındaki kaynak noktaların genel olarak bireysel ve kültürel algı farklılıkları ile platformlar arasındaki tasarım dili farklılıkları olduğu görülmüştür. Tasarım ilkeleri ışığında incelenen platformlardaki emoji setlerinin kendi set bütünlüğü içinde belirlenen tasarım ilkelerine uygun oldukları görülse de bu çıkarım çalışmada ayrıca incelenen bireysel ve kültürel farklılıklar ile platformlar arasındaki farklılıklardan kaynaklanan algı yanılsamalarının aşılması için yeterli değildir. Platformlar arasındaki emoji tasarım farklılıkları azaldığı takdirde bu durumdan kaynaklanan algısal farklılıklar da aşılabilir. Bu farklılıklar nedeniyle emojinin ortak resimsel, sözsüz bir dil olmaktan uzaklaştığı düşünülmektedir. Emojilerin sözsüz bir alfabeye dönüşebilmesi için yeni seçilen emojilerde ve belki de eskilerine müdahalede bulunarak algısal farklılıkların oluşumunu engellemek adına grafik tasarım, göstergebilim, anlambilim, sosyoloji, bilişsel bilim gibi alanlarda ortak çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

Çeken, B., Aypek Arslan, A. & Tuğrul, D. (2017). *İletişimde Emojilerin Kullanımı ve İncelenmesi.* 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 91*-105.

Berger, J. (1993). *Görme Biçimleri.* İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgili, N. (2014). *Türklerin Kozmik Sembolleri - Tamgalar.* İstanbul: Hermes Yayınları.

Bischoff, A. V., & Palea, A. (2019). *A Communicational Analysis Of The Evolution Of Symbolic Language*. Professional Communication And Translation Studies, 59-71.

Burge, J. (21, Kasım 2018). *Who Created The Original Apple Emoji Set?* Blog Emojipedia: https://blog.emojipedia.org/who-created-the-original-apple-emoji-set/#:~:text=Just%20three%20designers%20created%20the,Ollie%20Wagner adresinden alındı

Cheng, L. (2017). *Do I Mean What I Say And Say What I Mean? A Cross- Cultural Approach To The Use Of Emoticons & Emojis in Cmc Messages*. Journal of Communication, 207-226.

Coscarelli, J. (2012, Aralık 7). *The Proliferation of Emoji*. New York Mag: https://nymag.com/news/intelligencer/emoji-2012-12 adresinden alındı

E. Butterworth, S., A. Giuliano, T., White, J., Cantu, L., & C. Fraser, K. (2019*). Sender Gender Influences Emoji Interpretation in Text Messages*. Frontiers in Psychology, 1-5.

Emojipedia. (2013, Mayıs 7). *Emojipedia*. Emojipedia: https://emojipedia.org adresinden alındı

Emojipedia. (2013, Mart 7). *Memoji*. Emojipedia: https://emojipedia.org/memoji/ adresinden alındı

Emojipedia. (2017, Eylül 9). *Animoji*. Emojipedia: https://emojipedia.org/animoji/ adresinden alındı

Gümüşhan, H. (2018). *Yazının Tarihsel Gelişimi Ve Bu Süreçte Yazının Çeşitli Yüzeylere Uygulanabilirliği*. 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu (s. 1127-1142). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Guzman, A. (2018, Ocak 11). *The Making of Apple's Emoji: How designing these tiny icons changed my life*. Medium: https://medium.com/@agzmn/the-making-of-apples-emoji-how-designing-these-tiny-icons-changed-my-life-16317250a9ee adresinden alındı

Hannah Miller, J. T.-S. (2016). *"Blissfully Happy" or "Ready to Fight": Varying Interpretations of Emoji.* International AAAI Conference on Web and Social Media, (s. 259-268). Cologne.

Honan, W. (2001, Nisan 14). *Obituary: H. R. Ball, 79, Ad Executive Credited With Smiley Face*. The New York Times: http://www.nytimes.com/2001/04/14/us/h-r-ball-79-ad- executive-credited-with-smiley-face.html adresinden alındı

Iconfactory Portfolio. (2014, Nisan 3). Iconfactory: https://design.iconfactory.com/twitter-emoji adresinden alındı

Kaomoji: Japanese Emoticons. (2022, Haziran 10). kaomoji: http://kaomoji.ru/en/ adresinden alındı

Kosoff, M. (2015, Eylül 19). *The emoticon was invented 33 years ago today — here's the professor who created it*. Business Insider: https://www.businessinsider.com/how-the-emoticon-was-invented-2015-9 adresinden alındı

Krekhov, A., Fuchs, J., Emmerich, K., & Krüger, J. (2022). *Interpolating Happiness: Understanding the Intensity Gradations of Face Emojis Across Cultures*. New Orleans: CHI.

Lawson, S., & Sutton, S. (2017). *A Provocation for Rethinking and Democratising Emoji Design*. (s. 7-12). Edinburgh: DIS'17 Companion.

Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı - Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü.* İstanbul: Everest Yayınları.

OpenMoji. (2018, Nisan 18). *Open source emojis for designers, developers and everyone else!* OpenMoji: https://openmoji.org adresinden alındı

Oxford Learners Dictionaries. (2022, Mayıs 9). *Definition of emoji noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford Learners Dictionaries: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/emoji?q=emoji adresinden alındı

Parsa, S., & Fatoş, A. (2003). *Göstergebilim Çözümlemeleri.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Pradaa, M., Rodriguesa, D., Lopesa, D., V. Garridoa, M., & Gaspar, R. (2018). *Lisbon Emoji and Emoticon Database (LEED): Norms for emoji and emoticons in seven evaluative dimensions*. *Behav Res*, 392-405.

Pradaa, M., Rodriguesa, D., Lopesa, D., V. Garridoa, M., & Gaspar, R. (2018). *Motives, frequency and attitudes toward emoji and emoticon use*. Telematics and Informatics, 1925-1934.

Redhouse. (1990). *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü.* İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Siyang, L. (2018). *The Golden Era of Emoji - An Exploration of Emoji and Emoji System Design. Milano*, İtalya: Politecnico di Milano.

Smeets, R. (1982). *Signs, Symbols & Ornaments.* New York: Van Nostrsnd Reinhold Company.

Stamp, J. (2013, Mart 13). *Who Really Invented the Smiley Face?* Smithsonian Magazine: https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/who-really-invented-the-smiley-face-2058483/?no-ist adresinden alındı

Teker, U. (2003). *Grafik Tasarım ve Reklam.* İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık.

Trubek, A. (2010, Ocak 7). *The Very Long History of Emoticons*. Good: https://www.good.is/articles/the-very-long-history-of-emoticons adresinden alındı

Turani, A. (1998). *Sanat Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Unicode. (2017, Eylül 1). *Unicode Emoji Chart Format*. Unicode: https://unicode.org/emoji/format.html adresinden alındı

Unicode. (2022, Haziran 30). *About Emoji*. Unicode: https://home.unicode.org/emoji/about-emoji/ adresinden alındı

Unicode. (2022, Haziran 30). *Emoji Are Not Born, They Are Made*. Unicode: https://home.unicode.org/emoji-are-not-born-they-are-made/ adresinden alındı

Valério, M., & Ferrara, S. (2019). *Rebus and acrophony in invented writing*. Writing Systems Research, 66-93.

Wagner, O. (2019, Nisan 8). *17: No time for hands □ with Former Apple Emoji Designer Ollie Wagner*. (J. Burge, Röportaj Yapan)

Wikipedia. (2021, Temmuz 1). *List of best-selling mobile phones*. Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_best-selling_mobile_phones#Top-selling_mobile_phones adresinden alındı

Wikipedia. (2021, Eylül 26). *Unicode Consortium*. Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Unicode_Consortium adresinden alındı

Görsel Kaynaklar

Şekil 2. Harvey Ball "Smiley" Tasarımı (Kaynak: https://www.worldsmile.org/about/about-smiley)

Tablo 2. Farklı Platformlarda "Tears of Joy"/"Sevinç Gözyaşları Döken Yüz" Emojisi Tasarımı (Kaynak: https://emojipedia.org/)

Şekil 4. Shigetaka Kurita, Emoji, 1998-1999 (Kaynak: https://www.moma.org/collection/works/196070)

Şekil 5. iPhone OS 2.2 Emojilerinden (Kaynak: https://blog.emojipedia.org/the-original-iphone-emoji-keyboard/)

Şekil 6. Guzman ve Sepulveda'nın Apple İçin Tasarladığı Emojilerden Bazıları (Kaynak: https://medium.com/@agzmn/the-making-of-apples-emoji-how-designing-these-tiny-icons-changed-my-life-16317250a9ee)

Şekil 7. Softbank ve Apple Emojilerinin Karşılaştırılması (Kaynak: https://blog.emojipedia.org/apples-emoji-evolution-1997-2018/ Softbank ve Apple emojileri 1997-2018)

Şekil 8. Emoji 14.0, Apple Emojilerinde Doku, Boyut, Işık-Gölge Kullanımına Örnekler (Kaynak: https://blog.emojipedia.org/first-look-new-emojis-in-ios-15-4/)

Şekil 9. Apple Emojileri - "Skeuomorphic" Tasarım (Kaynak: https://emojipedia.org/)

Şekil 10. Twemoji Setinden Bazı Örnekler (Kaynak: https://design.iconfactory.com/twitter-emoji/)

Şekil 11. Google Emoji - IC4 Design (Kaynak: http://www.ic4design.com/top/google_emoji.html)

Şekil 12. Google Noto Emoji Fontu Renkli/Renksiz Kullanım Biçimleri

Şekil 13. OpenMoji Emoji Setinden Örnekler (Kaynak: https://openmoji.org/samples/)

Şekil 14. Balon Balığı, Balık, Akvaryum Balığı, Köpekbalığı, Tropikal Balık (Kaynak: https://openmoji.org/samples/)

Şekil 15. Uçak Kalkış, Vagon, Kamyon, Gemi, Optik, Otomobil, Hap, Ağaç, Çekiç, Yeşil Elma, Pişmiş Pirinç, Damlacık (Kaynak: https://openmoji.org/samples/)

Bölüm 5

Emojilerde Değişen ve Gelişen Toplumsal Cinsiyet, Aile ile Etnisitenin Temsili ve Alımlanması

Burcu Gümüş

Giriş

İnsanlar arasındaki iletişim sürekli değişmekte ve toplumsal eğilimlere, yaşam tarzlarına ve teknolojiye uyum sağlamaktadır. Dahası dil, yaşayan bir organizma olarak kabul edilmektedir (Jesperson, 2013). Dolayısıyla dil, toplumsal değişim ve tutumlara yanıt vermektedir (Alshenqeeti, 2016). Bu sebeple dilin biçimleri ve kullanımı, kullanıcılarının ihtiyaçlarına ve iletişim için erişebilecekleri araçlara göre gelişmektedir (Crystal, 2008).

Çevrimiçi ağlarda ve mobil uygulamalarda yapılan yazışmalarda, duyguları ifade etmek ve gönderenin anlamını açıklamak için sözlü ve sözlü olmayan ifadeler (emojiler) kullanılmaktadır. Ancak emojiler duygu ve düşünceleri aktarmada yalnızca görsel bir dil işlevi görmenin ötesine geçerek, metnin bir parçası hâline gelmiştir (Arafah ve Hasyim, 2019). Çevrimiçi ağlar ve mobil uygulamalarda kullanılan cümlelerde artık noktalama işaretleri dikkate alınmamakta hatta cümleler emoji kullanılarak bitirilmektedir. Göndericinin kullandığı tonlama ve duraklamaların yanı sıra bir yazının yapısını ve organizasyonunu gösteren bir sembol niteliğindeki noktalama işaretleri ve alıcının mesajları anlamlandırmasına yardımcı olan noktalama işaretleri emojilerle birleştirilmiş hâldedir (Arafah ve Hasyim, 2019). Son yıllarda "görsel retorik", "görsel dil" ve "belge tasarımı" gibi terimler, görsel tasarımın önemine dair yeni bir farkındalığı ifade etmektedir (Bosley, 1992). Buna ek olarak, Mary M. Lay (1991), Jo Allen (1991), Beverly Sauer (1992) ve Elizabeth Flynn (1991) gibi araştırmacılar da feminist teoriyi ve feminist teorinin bilim ve teknoloji ile olan ilişkisini incelemektedir. Özellikle 2000'den sonra doğanlar (Z kuşağı) teknolojik cihazların yoğun kullanıcılarıdır ve bu, emojilerin teknolojik

gelebilmektedir. Teknik ve toplum arasında bir yakınlaştırma alanı olarak görsel tasarım, kullanıcılara kendi dillerini geliştirmeleri için gerekli özerkliği sağlayan daha temsili bir tür ve araç repertuarının inşası için iş birliği yaparak yeni grafik olasılıklarına işaret etme potansiyeline sahiptir.

Z kuşağının kullandığı emojilerde kendilerine atanan toplumsal cinsiyet rollerine uygun ya da hissettikleri doğrultusundaki emojileri kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Görüşmecilerin cinsiyeti belirsiz kişi emojisine önem vermediği hatta bu emojinin kadın ya da erkek görselinden farklı olan yanının ne olduğu, neden klavyelere eklendiği hakkında düşünmedikleri gözlemlenmiştir. Bireylerin aslında kullandıkları emojileri hissettikleri cinsel kimliklere göre seçtiklerini katılımcılar da farkında olmadan dile getirmiş olmakla birlikte firmaların farkı cinsel kimliklere ilişkin geliştirdikleri emojileri LGBTIQ+'ların toplum içerisinde normalleştirilmesi olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu bir açıdan yanlış bir değerlendirme olmamakla birlikte yapılmak istenilenin çok sınırlı ve sığ bir değerlendirmesi olarak düşünülmektedir. Çalışma sorularının LGBTIQ+'lar ile tekrar yapılması ve figüratif dil içerisindeki görünür olma mücadelelerine verilen desteği nasıl değerlendirdikleri, erkek gelin, sakallı kadın ya da hamile erkek gibi emojiler hakkında ne düşündüklerini öğrenmenin ilgili literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu tür açıklamaların çalışmada yer almaması bu çalışma özelindeki kısıt olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir önemli kısıt ise LGBTI+ herhangi bir katılımcının çalışmada yer almamış olmasıdır. Her ne kadar heteroseksüel Z kuşağı bireylerin emojilere eklenen kuir karakterleri nasıl değerlendirdikleri önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilse de çalışmanın LGBTI+'larla tekrar yapılmasının ilgili literatürü zenginleştireceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Allen, J. (1991). Gender issues in technical communication studies: An overview of the implications for the profession, research, and pedagogy. *J. Business and Technical Commun*., 5 (4): 371-392.

Alshenqeeti, H. (2016). Are emojis creating a new or old visual language for new generations? A Socio-semiotic sudy. *Advances in Language and Literary Studies,* 7(6): 56-69.

Davies, M. (2017). AOL's AIM instant messaging service is shutting down after 20 years and we feel old. https://www.digitalspy.com/tech/internet/a840008/aol-aim-instant-messaging-service-shutting-down-20-years/

Arafah, B. ve Hasyim, M. (2019). Linguistic functions of emoji in social media Communication. *Opción,* 35 (24): 558-574.

Been, R., Bleuel, N., Fonts, A. ve Davis, M. (2016). Expanding Emoji Professions: Reducing Gender Inequality. *The Unicode Consortium*. https://unicode.org/L2/L2016/16160-emoji-professions.pdf

Bleuel, N. (2016). Promoting gender equality through emoji. Promoting gender equality through emoji (blog.google) https://blog.google/products/android/promoting-gender-equality-through-emoji/

Bosle D.S. (1992). Gender and visual communication: Toward a feminist theory of design. *IEEE Transactıons On Professional Communication*, 35(4): 222-229.

Burge, J. (2017). WhatsApp unveils ıts own emojis. https://blog.emojipedia.org/whatsapp-unveils-its-own-emojis/

Burge, J. (2018). 2018: The year of emoji convergence? https://blog.emojipedia.org/2018-the-year-of-emoji-convergence/

Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. Metis Kitap: İstanbul

Crystal, D., (2009). *Txting:The GR8 Db8,* Oxford: Oxford University Press.

Crystal, D., (2008). *The Language Revolution*. Polity Press: Cambridge, UK

Das, G., Wiener, H.J., Kareklas, I., 2019. To emoji or not to emoji? Examining the influence of emoji on consumer reactions to advertising. *Journal of Business Research*. 96, 147-156.

Davis, M., & Edberg, P. (2016). Unicode Emoji. http://unicode.org/reports/tr51/

Diken (2020). Artık gelinlik giyen erkeklerin, bebeklerini besleyen babaların da emojisi var https://www.diken.com.tr/artik-gelinlik-giyen-erkeklerin-bebeklerini-besleyen-babalarin-da-emojisi-var/

Flynn, E. A. (1991). Gender and modes of collaboration in a chemical engineering design course," *J. Business and Technical Commun*. 5 (4): 444-462.

Galloway, P. (2016). The Original Emoji Set Has Been Added to The Museum of Modern Art's Collection. MoMA, https://stories.moma.org/the-original-emoji-set-has-been-added-to-the-museum-of-modern-arts-collection-c6060e141f61

Garg S. (2015). 10 Yahoo Smileys I Miss Most. https://shilpaagarg.com/2015/05/yahoo-smileys-i-miss-most.html

Horwitz, J. (2018) Apple's Memoji are a decade late and just in time. *Venture Beat*, https://venturebeat.com/2018/06/12/apples-memoji-are-a-decade-la- te-and-just-in-time/

Hunt, P. D. What is Gender and Why Does it Matter to Emoji? *Emojipedia*, 20 Mar. 2017. <https://blog.emojipedia.org/what-is-gender-and-why-does-it-matter-to-emo- ji/

ICQ-PLANET. The History of ICQ. *ICQ Planet*, Cambridge, 26 Mayıs. 2016 http:// icq-planet.com/the-history-of-icq/>

Jespersen, O., (2013). *Language: its nature and development*. Oxon: Routledge.

Kannan, S. ve Shreya, N. (2017). Understanding Emoticons: Perception and Usage of Emoticons in WhatsApp. *Artha-Journal of Social Sciences*. 16, (3): 49-68.

Klafke, R.F. (2019). It's Not Just An Emojı: Vısual Representatıons Of Gender In Instant Messenger Signs Between 1996 and 2018.

Lay, M.M. (1991). Feminist theory and the redefinition of technical Communication. *J. Business and Technical Commun*. 5(4): 348-370).

Leung, C.H. ve Chan, W.T.Y. (2017). Using emoji effectively in marketing: an empirical study. *Journal of Digital & Social Media Marketing*. 5 (1): 76-95.

Lunden, I. (2016). Google and Monotype unveil the Noto Project's unified font for all languages. *Tech-crunch*, https://techcrunch.com/2016/10/06/google-and-mono- type-unveil-the-noto-projects-unified-font-for-all-languages/>.

Matos, M. A (2016). Brief History of the Smiley Face, Rave Culture's Most Ubiquitous Symbol. Noisey, https://www.vice.com/en/article/qkaenq/history-smiley-face-acid-house-rave-culture-shoom

Oliveira de, E. M. (2008). Feminism deconstructing and reconstructing knowledge. *Estud. fem*. vol.4 no.se Florianópolis. http://socialsciences.scielo.org/pdf/s_ref/v4nse/scs_a07.pdf

Royo, J. (2008). *Design digital*. São Paulo: Edições Rosari,

Savage, J. A design for life. *The Guardian*, 21 Şubat 2009. <https://www.theguar- dian.com/artanddesign/2009/feb/21/smiley-face-design-history>

Sauer, B. (1992). Sense and sensibility in technical documentation and accident reports: How feminist interpretation strategies can save lives in the nation's mines, presented at the 1992 Conf. College Composition and Communication, Cincinnati, OH, 1992.

SKYPE (2012). The History of Skype. *Blog Skype*. <https://blogs.skype.com/wp-content/uploads/2012/08/skype-timeline-v5-2.pdf>.

Stamp, J. (2013). Who Really Invented the Smiley Face? https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/who-really-invented-the-smiley-face-2058483/

The Unicode Consortium (2009). Chronology of Unicode Version 1.0. *The Unicode Consortium*, California, 12 Şubat 2009. <https://www.unicode.org/history/versionone.html>.

The Unicode Consortium (2015). Emoji Data for UTR #51. *The Unicode Consortium*, California, 4 Ağustos. 2015. <http://unicode.org/Public/emoji/1.0/emoji-data.txt>.

Tutt, P. (2015). Apple's new diverse emoji are even more problematic than before. *The Washington Post*, Washington, 10 Nisan 2015. <https://www.washingtonpost.com/posteverything/wp/2015/04/10/how-apples-new-multicultural-emojis-are-more-racist-than-before/?noredirect=on&utm_term=.cc8cc735f01b>.

Winner, C. (2015). How We Changed the Facebook Friends Icon. *Medium*, 7 Temmuz. 2015.

http://www.livrosabertos.sibi.usp.br/portaldelivrosUSP/catalog/view/111/95/491-1>.

Wise, J. (2022). Whatsapp statıstıcs 2022: how many people use whatsapp? https://earthweb.com/whatsapp-statistics/

Elektronik Kaynaklar

Aile emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-11.2/family/. Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Aile emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-7.0/family/.Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Aile emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-10-may-2019-update/family/. Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Aile emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.19.352/family/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Aile emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/4.0/family/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Elini yana yatırma emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-14.2/person-tipping-hand/. Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Elini yana yatırma emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-10.0/person-tipping-hand/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Elini yana yatırma emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-10-anniversary-update/person-tipping-hand/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Elini yana yatırma emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.19.352/man-tipping-hand-light-skin-tone/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

Elini yana yatırma emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/13.1/woman-tipping-hand/ Erişim tarihi: 18 Mayıs 2022

İnşaat İşçisi Emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-13.3/construction-worker/ Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022

İnşaat İşçisi Emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-11.0/construction-worker/ Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022

İnşaat İşçisi Emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-11/construction-worker/ Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022

İnşaat İşçisi Emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.19.352/man-construction-worker/ Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022

İnşaat İşçisi Emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/3.0/construction-worker/ Erişim tarihi: 20 Mayıs 2022

Koşan Kişi Emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-11.1/man-running/ Erişim tarihi: 3 Haziran 2022

Koşan Kişi Emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-11.0/woman-running/ Erişim tarihi: 3 Haziran 2022

Koşan Kişi Emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-10-creators-update/man-running/ Erişim tarihi: 3 Haziran 2022

Koşan Kişi Emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.17/man-running/ Erişim tarihi: 3 Haziran 2022

Koşan Kişi Emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/3.0/person-running/ Erişim tarihi: 3 Haziran 2022

Öpüşen çift emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-12.1/kiss/ Erişim tarihi: 5 Haziran 2022

Öpüşen çift emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-7.0/face-blowing-a-kiss/ Erişim tarihi: 5 Haziran 2022

Öpüşen çift emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-11-november-2021-update/kiss/ Erişim tarihi: 5 Haziran 2022

Öpüşen çift emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.17/kiss/ Erişim tarihi: 5 Haziran 2022

Öpüşen çift emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/4.0/kiss/ Erişim tarihi: 5 Haziran 2022

El ele tutuşan çift emojisi Apple: https://emojipedia.org/apple/ios-10.2/woman-and-man-holding-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

El ele tutuşan çift emojisi Google: https://emojipedia.org/google/android-10.0/people-holding-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

El ele tutuşan çift emojisi Microsoft: https://emojipedia.org/microsoft/windows-10-may-2019-update/people-holding-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

El ele tutuşan çift emojisi Whatsapp: https://emojipedia.org/whatsapp/2.19.352/people-holding-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

El ele tutuşan çift emojisi Facebook: https://emojipedia.org/facebook/4.0/people-holding-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Duvaklı erkek emojisi: https://emojipedia.org/person-with-veil/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Hamile erkek emojisi: https://emojipedia.org/pregnant-man/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Sakallı kadın emojisi: https://emojipedia.org/apple/ios-10.2/woman-beard/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Katılımcıların en çok kullandığı ateş emojisi: https://emojipedia.org/apple/ios-11.3/fire/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Katılımcıların en çok kullandığı kalp emojisi https://emojipedia.org/apple/ios-15.4/heart-hands/ Erişim tarihi: 11 Haziran 2022

Bölüm 6

Dijital Çağın Analog Teknikle Üreten Zanaatkârları: Üç Boyutlu Deneysel İllüstrasyon ile Hikâye Anlatımı

Özge Sayılgan

Giriş

Dijital teknolojinin olanaklarıyla yeniden üretim çağında üretimin en temel ham maddesi veridir. Elle tutulamayan, göze görünmeyen ve akış hâlinde olan bu malzeme üretim sürecini de dönüştürme etkisine sahiptir. Üretimin pek çok farklı alanında olduğu gibi sanat ve tasarım alanlarındaki üretim süreçleri de kuşkusuz dijital çağın olanakları ile yeniden tanımlanmış, en geleneksel üretim biçimleri bile dijital süreç veya teknikleri ya kısmen içeri almış ya da en azından dijitale kopyalanarak çoğaltılmış-dağıtılmış görünmektedir. Manovich'e (2001) göre yeni medyanın temel ilkelerinden biri *sayısal temsil*dir. Buna göre, her yeni medya nesnesi, öncelikle, sayısal temsillerden oluşur ve bunun sonucunda biçimsel (matematiksel) olarak tanımlanabilir. Bir veriyi sayısal temsile çevirme işlemine *dijitalleştirme* (sayısallaştırma) adı verilir. Dijitalleştirme örnekleme (*sampling*) ve nicelleştirme (*quantization*) aşamalarından meydana gelen bir süreçtir ve sürekliliği olan bir verinin kesintili hâle getirilmesini kapsar (Manovich, 2001; akt. Sayılgan, 2014). Dijitalleştirmenin önemli bir bölümü, *eski medya*nın dijital ortama aktarılması biçiminde gerçekleşirken, bu yeniçağda doğrudan dijital malzemenin üretimi de mümkün olmuş, ayrıca eski ve yeni medyanın bir araya geldiği melez biçimler ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar Manovich, önceki yüzyıl medyasının kitleselleştirici etkisi yerine yeni medyanın kişiselleştirici etkiye sahip olduğunu belirtmiş olsa da tekniğin olanakları ile mekanik yeniden üretim çağı, dijital yeniden üretime dönerken, sanat yapıtının kaybolan *aura*sı hâlâ gündemde olan bir sorun olarak durmaktadır. Dijitalleşmenin bir etkisi de hemen her deneyimin, görüngünün veya nesnenin dijital bir karşılığının bulunduğu ve dijital süreçlere dâhil olduğu bir evrende, analog olanın geri dönüşü şeklindedir. Modernitenin el izini, kıvrımları, kusurluluk ve eşsizliği,

Dijital çağda dijital yazılımlar yerine geleneksel teknik ile üretilen işler sanatçı veya tasarımcısının doğrudan el izini taşırlar. Dijital olanaklar ile yeniden üretilemez veya kopyalanarak çoğaltılamazlar. Bu anlamda biriciktirler ve *aura*'ları bu biricikliklerine bağlıdır. Ancak fotoğraflanarak dijital ortama imgeleri aracılığı ile *aktarılabilirler*. Bununla birlikte dijital çağın analog malzeme ile çalışan zanaatkârları, üretim süreçlerinin sergilenmesi ve işlerinin dağıtıma açılması için dijital kültürü etkin bir biçimde kullanırlar. Kişisel web sitesi, sosyal medya sayfaları, web blog'lar yanında sanat ve tasarım işlerinin satışı için kullanılan web sitelerinde yer alırlar. Bu açıdan bakıldığında, 20. yüzyılda sanat yapıtının kaybolan biricikliğinin ve aura'sının sorumlusu "mekanik yeniden üretim" aracı fotoğraf, dijital çağda *aura*'nın dijital ortama aktarılmasında bir araç hâline gelir. Fotoğraf ve video ile sadece sanat ve tasarım işleri değil, sanatçı-tasarımcı atölyeleri ve üretim süreçleri de sergilenmeye açıktır. Bu durumda bazı tasarımcılar kişisel koleksiyonlara yönelik biricik işler ile ticarete yönelik işler arasında bir ayrım koyarak da üretime devam edebilmektedirler.

Bu kapsamda üretimleri, kullandıkları malzeme ve teknikler ile üretim süreçleri incelenen tasarımcıların deneysel illüstrasyon alanında üç boyutlu ve analog malzeme kullanarak hikâye anlatımı içeren işlerine odaklanılmıştır. İncelenen tasarımcılar internet üzerinden işlerini paylaşarak ve satışa sunarak dijital kültüre eklenseler de bazıları analog ve dijital malzemeyi hibritleştirme, bu iki malzemeyi iç içe geçirerek, aradaki sınırları belirsizleştirme yoluna girmiştir. Bu açıdan dijital araçlarda analog tekniği taklit eden fırçaların hızla gelişmesi, elin ekran üzerindeki baskısını ve bir eli diğerinden, bir dokunuşu bir başkasından ayırt eden araçların (örneğin dijital tablet ve kalemlerin) gelişimi de etkili olmuştur. Öyle ki bazı imajların dijital mi yoksa analog yöntemle mi üretildiklerini ayırt edebilmek zorlaşmıştır. Analog malzemeye öykünme ve bu tür hibritleşmeler dijitalin tektipleştirici dokusunu özgünleştirme ve daha dokunulabilir (tactile) kılma etkisi ile dijital imajın soğuk mesafesini aşabilir. Dijital çağda hikâye anlatıcısının bu türden çaba ve müdahaleleri kaybolan *aura* ve biriciklik arayışının bir göstergesi olarak da okunabilir. Dijital çağın analog teknik ile üreten söz konusu zanaatkârları dijitalin soğuk ve tektipleştirici etkisini kırmak için, sözgelimi Morris'in yapmış olduğu gibi tasarımlarına süsleme ve motifler eklemez, fakat analog malzemeye dokunmayı sürdürürler. Öyle ki bu sanatçı ve tasarımcıların, dijital kültürü reddetmeden ve ona katılarak, dijital imgenin hegemonyasına bir karşı-hegemonya geliştirdiklerini ileri sürmek mümkündür.

Kaynakça

AOI. (2019). Larissa Honsek: Myths, Monsters & Maschines (exhibition work). https://theaoi.com/wia/larissa-honsek-myths-monsters-maschines-exhibition-work/. Erişim: 23.11.2022.

Ashton, M. (t.y.). About Melanie Ashton. https://www.etsy.com/people/anthropomorphica?ref=shop_home_header, Erişim: 07.11.2022.

Ashton, M. (2014). A Hag Child of Forest and Mossed Bone. http://anthropomorphicaartdolloddities.blogspot.com/2014/10/a-hag-child-of-forest-and-mossed-bone.html, Erişim: 07.11.2022.

Benjamin, W. (1993). Son Bakışta Aşk. Ed.: Nurdan Gürbilek, İstanbul: Metis.

Benjamin, W. (2002). Pasajlar. Çev.: Ahmet Cemal. 4. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Christie, H. (t.y.). About. https://www.hudsonchristie.com/about, Erişim: 20.11.2022.

Cowan, K. (2018). Helen Musselwhite on working with paper, why it's good to mess up sometimes and avoiding burnout. https://www.creativeboom.com/features/helen-musselwhite/, Erişim: 20.11.2022.

Dağ, E. S. (2015). İllüstrasyonun Altın Çağı. İstanbul: Grafik Kitaplığı.

Elgammal, A. (2019). "AI Is Blurring the Definition of Artist: Advanced algorithms are using machine learning to create art autonomously". American Scientist Vol. 107, Issue 1. Sigma Xi, The Scientific Research Society.

Gambino, M. (2021). About me. https://fattidicarte2.wixsite.com/mariapiagambino/about, Erişim: 08.11.2022.

Gombrich, E.H. (1999). Sanatın Öyküsü. 2. Baskı. Hong Kong: Remzi Kitabevi.

Gruenholz (t.y.). About. https://www.deplastilina.com/about.html, Erişim: 28.11.2022.

Han, B. (2020). Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri. Çev.: Haluk Barışcan. 3. Baskı. İstanbul: Metis.

Honsek, L (t.y.). Hello There. https://www.larissa-honsek.de/. Erişim: 23.11.2022.

Honsek, L. (2020). Queen Rules Art Story. https://www.queenrulesgame.com/, Erişim: 22.11.2022.

IIHIH. (t.y.). Hand Cut Illuminated Paper Art by Hari and Deepti. https://www.ifitshipitshere.com/hand-cut-illuminated-paper-art-hari-deepti/, Erişim: 07.11.2022.

Loopknitting (t.y.). Julie Arkell. https://loopknitting.com/collections/julie-arkell, Erişim: 07.11.2022.

Manovich, L. (2001). The Language of New Media, The MIT Press.

Saltık, B. N. (2018). Portre | İrem Nur Terzi. Tasarlayanlar. (Söyleşi) https://www.tasarlayanlar.com/single-post/2018/05/07/portre-irem-nur-terzi, Erişim: 10.11.2022.

Sayılgan, Ö. (2014). "Etkileşimli Drama Olarak Dijital Oyun ve 'Etkileşimliliğin İdeolojisi' Bağlamında Oyuncu Alımlama Pratikleri". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, TV ve Sinema Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Tellioğlu, E. (Yönetmen). (2019). Melike Kılıç. Muasır 28. Bölüm. TRT 2. https://www.trt2.com.tr/kultur/muasir/muasir-or-melike-kilic-or-28-bolum-125132, Erişim. 07.11.2022.

Toprak, A. (2020). "*Flaneur*'den *Phoneur*'e Aracılanan Kentsel Deneyim". Dijital İletişim Kuram ve Araştırmaları. Ed.: Aslı İgit, Özge Sayılgan. Ankara: Nobel.

Tucker, E. (2020). Queen Rules brings analogue craft to game graphics. https://www.creativereview.co.uk/queen-rules-game-analogue-craft/, Erişim: 22.11.2022.

Uçak Güneş, B. (2019). "Bauhaus 100: Bir Manifesto, Bir Ekol, Bir Okul". Arkitera. https://www.arkitera.com/gorus/bauhaus-100-bir-manifesto-bir-ekol-bir-okul/, Erişim: 29.09.2022

Wittel, A. (2014). "Sayısal Marx". Medya, Meta ve Sermaye Birikimi: M@rx Geri Döndü. Der.: Vincent Mosco, Christian Fuchs. Türkçe Yayını Der.: Funda Başaran. Ankara: NotaBene Yayınları.

Yaşar, E. (2018). "Sanayi Devrimine En Sanatsal Tepki: Art Nouveau (Sezesyonizm)". Genç Mimarlar Derneği, https://www.gencicmimarlar.com/post/sanayi-devrimine-en-sanatsal-tepki-art-nouveau-sezesyonizm, Erişim: 29.09.2022.

3Rockets. (t.y.). Larissa Honsek. https://www.3rockets.io/artist/larissa-honsek. Erişim:23.11.2022.

Görsel Kaynaklar

Resim 1. Willim Morris'in The Story of the Glittering Plain (Işıltılı Ovanın Gürültüsü) Kitabından Görünüm http://morrisedition.lib.uiowa.edu/storyglitteringplain.html, Erişim: 10.04.2021.

Resim 2. Willim Morris'in A Book of Verse (Bir Mısra Kitabı) Kitabından Görünüm http://morrisedition.lib.uiowa.edu/listpoems.html, Erişim: 10.04.2021.

Resim 3. Alfonse Mocha'nın La Plume Dergisi İçin Yaptığı Kapak Çalışmasından Görünüm, 1897 . https://www.europosters.eu/art-photo/poster-by-alphonse-mucha-for-the-magazine-la-plume%E2%80%9D%E2%80%9D-v73976, Erişim: 28.11.2022.

Resim 4. Resim 4. Edmond de Belamy'nin Yapay Zekâ Tarafından Yapılan Portresi, 2018. https://www.christies.com/img/LotImages/2018/NYR/2018_NYR_16388_0363_000(edmond_de_belamy_from_la_famille_de_belamy).jpg, Erişim: 28.11.2022.

Resim 5. "Piyano Çalan Kız", Irina Andreeva'nın Yün Heykelleri, https://www.artisaway.com/craft/irina-andreevas-wool-pieces/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 6. "Warm Day" (Ilık Gün), Irina Andreeva'nın Yün Heykelleri, https://galamaga.de/2017/01/07/art-project-warm-day-by-irina-andreeva/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 7. Away: Julie Arkell Kitabı Kapak Görseli, 2014. https://www.amazon.co.uk/Away-Julie-Arkell/dp/1905865678/ref=sr_1_1?qid=1667813712&refinements=p_27%3AJulie+Arkell&s=books&sr=1-1, Erişim: 28.11.2022.

Resim 8. Away: Julie Arkell Kitabının İçinden Görünüm, 2014. https://www.amazon.co.uk/Away-Julie-Arkell/dp/1905865678/ref=sr_1_1?qid=1667813712&refinements=p_27%3AJulie+Arkell&s=books&sr=1-1, Erişim: 28.11.2022.

Resim 9. Julie Arkell'in Sanat Bebek Yerleştirmesi. Away Away Sergisi, 5 Kasım 2016- 8 Ocak 2017. https://www.artrabbit.com/events/away-away-julie-arkell, Erişim: 28.11.2022.

Resim 10. A Hag Child of Forest and Mossed Bone (Ormanın Cadı Çocuğu ve Yosunlu Kemik), Melanie Ashton (Antropomorphica) Sanat Bebek Yerleştirmesi, 2014. http://anthropomorphicaartdolloddities.blogspot.com/2014/10/a-hag-child-of-forest-and-mossed-bone.html, Erişim: 28.11.2022.

Resim 11. Catskin (Kedi derisi), Melanie Ashton (Antropomorphica) Sanat Bebek Yerleştirmesi, 2015. http://anthropomorphicaartdolloddities.blogspot.com/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 12. Maki Hino İllüstrasyonu Kâğıt Bebek. https://www.livemaster.com/topic/3333596-article-paper-dolls-by-japanese-artist-maki-hino, Erişim: 10.04.2021.

Resim 13. Night Train (Gece Treni). Maki Hino İllüstrasyonu Kâğıt Bebek ve Figür Yerleştirme, 2020. https://tumblrpics.com/pics/1098803.html, Erişim. 28.11.2022.

Resim 14. Seni İzliyorum, Melike Kılıç'ın Duvarın Ötesinde Bilinmeyen Topraklar Sergisi'nden, 3 Mayıs - 15 Haziran 2019. https://buyukdere35.com/wp-content/uploads/Melike%20K%C4%B1l%C4%B1%C3%A7%20Katalog.pdf, Erişim: 10.04.2021.

Resim 15. Behzat Ç. Melike Kılıç, 2021. https://www.arttv.com.tr/artstore-detay/behzat-c./492, Erişim: 28.11.2022.

Resim 16. The Protector (Koruyucu), Haari ve Deepti Işıklı Kutu İçine Kâğıt Sanatı Yerleştirme. https://www.ifitshipitshere.com/hand-cut-illuminated-paper-art-hari-deepti/, Erişim: 28.11. 2022.

Resim 17. When the Dust Settles (Toz Yerleştiğinde), Haari ve Deepti Işıklı Kutu İçine Kâğıt Sanatı Yerleştirme. https://www.ifitshipitshere.com/hand-cut-illuminated-paper-art-hari-deepti/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 18. Kediler, Mariapia Gambino, Kâğıt Hamuru ile Karışık Teknik, 2017. https://fattidicarte2.wixsite.com/mariapiagambino/cats?lightbox=dataItem-iz6syh8n&lang=en, Erişim: 10.04.2021.

Resim 19. Dolls (Oyuncak bebekler) Mariapia Gambino, Kâğıt Hamuru ile Karışık Teknik, Yerleştirme, 2017. https://fattidicarte2.wixsite.com/mariapiagambino/ , Erişim: 10.04.2021.

Resim 20. Dolls (Oyuncak bebekler) Mariapia Gambino, Kâğıt Hamuru ile Karışık Teknik, Yerleştirme, 2018. https://fattidicarte2.wixsite.com/mariapiagambino/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 21. Dolls (Oyuncak bebekler) Mariapia Gambino, Kâğıt Hamuru ile Karışık Teknik, Yerleştirme, 2014. https://fattidicarte2.wixsite.com/mariapiagambino/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 22. For Sale: Treasures Untold (Satılık: Anlatılmamış Hazineler), Rebecca Green, In Box Grup Sergisi. 29 Ağustos- 16 Eylül 2015. (Giant Robot, 2015). https://www.flickr.com/photos/giantrobotmag/20687817748/in/album-72157657665666675/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 23. Little October Party (Küçük Ekim Kutlaması), Rebecca Green, 2013. https://rebecca-green.squarespace.com/blog/2013/10/16/and-why-should-they-have-all-the-fun?epik=dj0yJnU9ZWcyb2I0cDBYSEUwd282ajdFeURVNDhJZmtYejhGcFgmcD0wJm49QmVQLUx1OFlEZk45blowNWJqdmVXdyZ0PUFBQUFBR0J4dE5n, Erişim. 28.11.2022.

Resim 24. Little October Party Detay Görünüm (Küçük Ekim Kutlaması), Rebecca Green, 2013. https://rebecca-green.squarespace.com/blog/2013/10/16/and-why-should-they-have-all-the-fun?epik=dj0yJnU9ZWcyb2I0cDBYSEUwd282ajdFeURVNDhJZmtYejhGcFgmcD0wJm49QmVQLUx1OFlEZk45blowNWJqdmVXdyZ0PUFBQUFBR0J4dE5n , Erişim. 28.11.2022.

Resim 25. The Meeting (Buluşma), Allison May Kiphuth, Diaroma, Karışık Teknik. 2015, http://www.allisonmaykiphuth.com/box-dioramas/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 26. The Fourth Month (Dördüncü Ay), Allison May Kiphuth, Diaroma, Karışık Teknik. 2015. http://www.allisonmaykiphuth.com/box-dioramas/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 27. Stealth (Gizlilik), Allison May Kiphuth, Diaroma, Karışık Teknik. 2020. http://www.allisonmaykiphuth.com/box-dioramas/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 28. High Ground, or the Ravens (Yüksek Yer, ya da Kuzgunlar), Allison May Kiphuth, Diaroma, Karışık Teknik. 2015. http://www.allisonmaykiphuth.com/box-dioramas/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 29. Fruit Forest (Meyve Ormanı), Irma Gluenhorz, 2018. https://www.deplastilina.com/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 30. Mermaid (Denizkızı), Irma Gluenhorz, t.y. https://www.deplastilina.com/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 31. Raising Kids Who Want to Save the Earth (Dünyayı Kurtarmak İsteyen Çocuklar Büyütmek) Başlıklı Makale İçin İllüstrasyon, The Washington Post, Irma Gluenhorz, 2020. https://irmagruenholz.tumblr.com/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 32. Mali Zagreb Project, 2020-2021. https://www.malizagreb.com/lokacije, Erişim: 28.11.2022.

Resim 33. San Francisco Tren İstasyonu'nda "Yarn Bombing" Müdahalesi t.y. https://afunname.wordpress.com/tag/yarnstorming/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 34. Volkspark Köln'de "Yarn Bombing" Festivalinden Görünüm. t.y. https://misscrossstitch.wordpress.com/koln-2/#jp-carousel-150, Erişim: 10.04.2021.

Resim 35. Lighthouse, Klasse Löbbert Almanya, Fotoğraf: Günter Pilger and Caroline Wengeler, 2014, https://www.thisiscolossal.com/2014/07/stained-glass-electrical-tower/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 36. Arnavut Kaldırım Taşı Üzerine "Yarn Bombing", Fotoğraf: Anne-Marie Pronk, t.y. https://tr.pinterest.com/pin/357191814193556929/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 37. Taş Duvarda Legolar, 2015. https://imgur.com/gallery/ylbQQe6,

Resim 38. To the Swamp (Bataklığa Gider), Haws'ta "Yarn Bombing" 2022. https://www.richmondshiretoday.co.uk/yarn-bombers-strike-in-hawes-2/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 39. Mantarlar, "Yarn Bombing", Myriad Gardens, t.y. https://tr.pinterest.com/pin/483222234988855260/, Erişim: 10.04.2021.

Resim 40. Sokak Sanatı Örneği, t.y. https://onedio.com/haber/sokaklar-boyle-cok-daha-guzel-hepsi-birbirinden-guzel-35-muhtesem-sokak-sanati-calismasi-494173, Erişim: 28.11.2022.

Resim 41. Sokak Sanatı Örneği, 9GAG, 2018. https://tr.pinterest.com/pin/652107221024936494/, Erişim: 28.11.2022.

Resim 42. Hillary Waters Fayle, Yaprak Üstü İşleme ve El Kesimi Yaprakları, t.y. https://www.hillarywfayle.com/shop , Erişim: 10.04.2021.

Resim 43. Bernard Jeunet'nin Yontulmuş Kağıtları, Sauve-toi Ellie!

(c) Ed. Courtes et longues. https://www.focus-litterature.com/9071951/le-retour-d-elie-dit-emile-l-enfant-cache-imagine-par-elisabeth-brami-et-bernard-jeunet/, Erişim: 10.04.2021

Resim 44-45. Bernard Jeunet'nin Üç Boyutlu Kâğıt Sahneleri, 2017.https://www.livemaster.ru/topic/2418363-skazochnyj-obem-bernard-jeunet-i-ego-knizhnye-illyustratsii-iz-bumagi, Erişim: 29.11.2022.

Resim 46-47. İrem Nur Terzi'nin Time Traveller (Zaman Yolcusu) İsimli Sanat Bebeği, 2014. https://www.behance.net/gallery/17981893/Time-Traveller, Erişim : 29.11.2022.

Resim 48. İrem Nur Terzi'nin Ülker Küçük Mutluluklar Projesi Kapsamında Üretmiş Olduğu Üç Boyutlu İllüstrasyonlardan Bir Görünüm, 2017. https://www.behance.net/gallery/56697741/UELKER-Kuecuek-Mutluluklar-Projesi, Erişim: 29.11.2022.

Resim 49. Hudson Christie'nin The Rise of the Roommate (Oda Arkadaşının Yükselişi) Başlıklı Makale İçin Ürettiği Üç Boyutlu İllüstrasyon, 2020. https://nmafpublic.s3.amazonaws.com/files/2020/28/1608586428665-HudsonChristie-RiseoftheRoommate.png, Erişim: 29.11.2022.

Resim 50. Hudson Christie'nin Bloomberg Bloomberg Businessweek'de Yayınlanan Hareketli Bir İllüstrasyonundan Bir Kare, 2016. http://www.hudsonchristie.com/illustration#12, Erişim: 29.11.2022.

Resim 51. Hudson Christie'nin NY Times'da Yayınlanmış Bir İllüstrasyonu, 2015. https://www.nytimes.com/2015/12/20/books/review/the-novels-evil-tongue.html, Erişim: 29.11.2022.

Resim 52-53. Hellen Musselwhite'ın Bir Kahve Firmasına Yönelik Reklam İllüstrasyonlarından Görünüm, t.y. https://www.handsomefrank.com/illustrators/helen-musselwhite, Erişim: 29.11.2022.

Resim 54. Hellen Musselwhite'ın Project Jigsaw İçin Ürettiği Bir İllüstrasyon. Fotoğraf: Jonathan Beer, Lisans: Seltzer Goods, 2019. https://helenmusselwhite.com/projects/jigsaw/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 55. Hellen Musselwhite'ın İllüstrasyonlarını Tasarladığı Resimli Çocuk Kitabı Kapağı, Fotoğraf: Jonathan Beer, t.y. https://www.creativeboom.com/features/helen-musselwhite/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 56. Elly MacCay'in Üretim Sürecinden Bir Görünüm. https://www.theaterclouds.com/process, Erişim:29.11.2022.

Resim 57. Elly MacCay'in Üretim Sürecinden Bir Görünüm. https://www.theaterclouds.com/process, Erişim:29.11.2022.

Resim 58. Elly MacCay'in Etsy.com Sayfasında Satışa Sunulan Bir Çalışması. https://www.etsy.com/shop/theaterclouds?ref=simple-shop-header-name&listing_id=472878890, Erişim:29.11.2022.

Resim 59. Samantha Cotterill'in Kişisel Web Sayfasında Bulunan Portfolyosundan Bir İllüstrasyon Örneği. https://www.samanthacotterill.com/portfolio.html, Erişim:29.11.2022.

Resim 60. Samantha Cotterill'in Kişisel Web Sayfasında Bulunan Portfolyosundan Bir İllüstrasyon Örneği. https://www.samanthacotterill.com/portfolio.html, Erişim:29.11.2022.

Resim 61. Samantha Cotterill'in Üretim Sürecinden Bir Görünüm. https://www.samanthacotterill.com/about.html, Erişim:29.11.2022.

Resim 62. Samantha Cotterill'in A Grand Day (Büyük Bir Gün) İsimli Resimli Çocuk Kitabı İçin Ürettiği Üç Boyutlu İllüstrasyon. https://www.samanthacotterill.com/portfolio.html, Erişim: 29.11.2022.

Resim 63-64. Samantha Cotterill'in İllüstrasyonlarının Ürün Üzerine Uygulanması İçin Örnek. https://society6.com/samanthacotterill, Erişim:29.11.2022.

Resim 65. Antje Damn'ın The Visitor (Misafir) 3 Boyutlu İllüstrasyon İçin Hazırladığı Sahneden Görünüm. https://www.lz-giessen.de/de/Auszeichnung-der-New-York-Times-fuer-Antje-Damm/, Erişim.29.11.2022.

Resim 66. Antje Damn'ın Instagram Sayfasından Bir Görünüm, https://www.instagram.com/antje.damm/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 67. Antje Damn'ın Instagram Sayfasından Bir Görünüm, https://www.instagram.com/antje.damm/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 68. Eiko Ojala'nın Time Dergisi Kapağı İçin Yaptığı Tasarım, https://ploom.tv/editorial-illustrations-9, Erişim: 29.11.2022.

Resim 69. Eiko Ojala'ya Ait Bir İllüstrasyon, https://ploom.tv/tanz, Erişim: 29.11.2022.

Resim 70. Eiko Ojala'ya Ait Bir Plak Kapağı Tasarımı, https://ploom.tv/ewert-and-the-two-dragons-album-cover, Erişim: 29.11.2022.

Resim 71. Eiko Ojala'ya Ait Bir Tasarım, https://muymolon.com/cosas-molonas/el-trabajo-del-genial-ilustrador-eiko-ojala/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 72. Larissa Honsek'e Ait İki İllüstrasyon (The Owl & The Wizard), https://theaoi.com/wia/larissa-honsek-myths-monsters-maschines-exhibition-work/, Erişim:29.11.2022.

Resim 73. Larissa Honsek'in Bored Snake Ape İsimli NFT İşi, https://opensea.io/assets/ethereum/0x495f947276749ce646f68ac8c248420045cb7b5e/24602779040830483655400622048078370886053294548776489008777542861623442538508, Erişim: 29.11.2022.

Resim 74. Larissa Honsek'in Instagram Sayfasından Ukraynalı Sığınmacılar Yararına Satışa Sunduğu NFT İşin İlanı, https://www.instagram.com/p/Cg_ZrwxqUrf/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 75. Larissa Honsek'in Queen Rules Oyunu İçin Karakter Tasarımlarından Görünüm, https://www.creativereview.co.uk/queen-rules-game-analogue-craft/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 76. Queen Rules Oyunundan İki Ekran Görüntüsü, https://www.queenrulesgame.com/, Erişim: 29.11.2022.

Resim 77. Lumino City Oyunu Setinden Bir Görünüm, https://www.stateofplaygames.com/luminocity, Erişim: 29.11.2022.

Resim 78. Lumino City Oyunu Setinden Bir Görünüm, https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.noodlecake.luminocity&hl=tr&gl=US, Erişim: 29.11.2022.

Bölüm 7

Canlandırma Sinemasında Kültürel Farklılıkların Beden Dili ve Oyunculuk Üzerindeki Yansımaları

Yüksel Balaban

Giriş*

Günümüzde akla ilk gelen hâliyle canlandırma sanatının kökenleri diğer birçok sanat dalı kadar eskiye dayanmasa da aslında kısa bir geçmişe sahip değildir. İlkçağlardaki mağara duvarı resimlerine kadar varabilecek bir geçmişe sahip olmakla birlikte canlandırma sanatının en büyük çıkışı 1900'lü yılların başlarında yaşadığını söyleyebiliriz. İlerleyen zaman içinde ve gelişen teknolojinin de etkisiyle birlikte canlandırma türlerinde ve tekniklerinde de gelişmeler yaşanmıştır. Söz edilen bu gelişmeler günümüze yaklaşıldığında yapım sürecini daha hızlandırmaya yönelik gelişmeler olarak düşünülebilir. Geleneksel canlandırmada kullanılan birçok teknik günümüz canlandırma sinemasında yerini farklı tekniklere bırakmıştır. Kâğıt kalemle yapılan çizimlerin yerini artık bilgisayarlar almaya başlamıştır.

Tekniğin yaşattığı gelişmeler bir tarafa bırakılacak olunursa canlandırma sinemasında oyunculuk ve beden dili kullanımında evrensel birtakım yöntemler bulunmaktadır. Jest ve mimiklerin beden dili bağlamında değerlendirildiğinde yerel olarak kullanılan birçok örneği olmakla birlikte tüm dünyada geçerli olanları da bulunmaktadır. Evrensel bir yapı taşıyan jest ve mimikler her kültürde aynı anlama gelmektedir. Bunun yanında gerçek hayatta da insanların farklı kültürlerden gelmesinin ve farklı ifade tarzlarına sahip olmasının bir sonucu olarak canlandırma sanatında da kültürel farklılıklardan kaynaklanan oyunculuk ve beden diline yansıyan birtakım farklılıkların olduğu söylenebilir.

* Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

fakat Miyazaki bunun tam tersini düşünmektedir, ona göre sürekli ses (hareket) olması gerekmemektedir. Seyircinin dikkati bu boşluğa, duygu, düşünce ve belli bir amaç katılarak da canlı tutulabilir. Örneğin Road Runner'daki çakal düşmeden önce boşlukta bir süre asılı kalır, burada onun o andaki duygusu vurgulanır ve böylece seyircinin onunla empati kurması sağlanır (Hooks, 2003: 60). Miyazaki'nin sinemasında çokça durağan sahneler bulunmaktadır. Nadiren 10 ya da 15 saniye boyunca, o anda asılı kalırız. Bu "ma"nın gücüdür. "Ma" sessiz bir dürüstlüktür (http://books.google.com.tr/books?, 2013).

Kültürel etki canlandırma karakterlerinin jestleri üzerinde belli oranda görülmektedir. Fakat jestler üzerindeki bu etki zaman içinde daha yoğun bir şekilde kendini gösterebilir (Hooks, Kişisel görüşme, 2013). Bununla birlikte giderek küresel hâle gelen bir dünyada bu etkinin azalması da beklenilebilir. Çalışmada incelenen filmler bağlamında değerlendirildiğinde ise 1940'ların filmleri ile 1990'ların filmleri arasında küresel etkiye dayalı olan bir artış ya da azalma görülmemektedir. Her iki dönem filmleri üzerindeki oranlar birbirine yakın sonuçlar vermiştir.

Kaynakça

Aqui, H. (2008). *70 Japanese Gestures,* (Çev. A. Chang) USA: Stone Bridge Press.

Altıntaş, E., ve Çamur, D. (2004). *Beden Dili Sözsüz İletişim*, Ankara: Mentis yayınları.

Cavallaro, D. (2006). *The Anime Art of Hayao Miyazaki.* USA: McFarland Company Inc. Publishers.

Çalışkan, S. (2011). Canlandırma sanatında oyunculuk. *Türk Sanatları Araştırmaları dergisi, 2*, 183-195

Çelik. C. (2004). *Uluslararası Reklamcılıkta Kültürün Etkileri,* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çiftpınar, B. (2011). *Beden Dili: Siz istemesenizde zaten konuşuyorsunuz.* Bursa: Ekin Basım Yayın.

George, M. (1999). *Digital Character Animation 2.* USA: New Riders.

Gibbs, J. K., ve Gibbs, K. K. (2009). *Action: Acting lesson for cg animators.* USA: Wiley Publishing.

Hayes, D., ve Webster, C. (2013). *Acting and performance for Animation.* UK: Focal Press,

Hooks, E. (2003). *Acting for Animators: A complete guide to performance animation.* USA: Heinemann.

Hooks, E. (2005). *Acting in Animation: A look at 12 films.* USA: Heinemann.

Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası iletişim.* Ankara: Ürün yayınları.

Kaşıkçı, E. (2003). *Doğrucu Beden Dili.* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Napier, S. J. (2008). *Anime: Akira'dan Howl'ın Hareketli Şatosuna.* İstanbul: Es yayınları.

Napier, S. J. (2006): Matter Out of Place: Carnival, Containtment, and Cultural Recovery in Miyazaki's Spirited Away. *The Journal of Japanese Studies*, *Volume 32, Number 2,* 287-310.

Öztekin, M. K. (2011). *Manga: Bir kültürel direniş aracı.* İstanbul: İletişim yayıncılık.

Panni, P. K., ve Swallow, D. (2003). *Communicating Across Cultures.* UK: How To Books Ltd.

Pardew, L. (2008). *Character Emotion: in 2d and 3d Animation.* USA: Thomson.

Pease, A. (1997). *Beden Dili: Karşınızdakinin davranışlarından düşüncelerini anlamanın yolu,* (Çev. Y. Özben) İstanbul: Rota yayın yapım.

Reca, Ö. F. (2011). *Beden Dili ve konuşma Sanatı.* Ankara: Tutku yayınevi.

Roberts, S. (2007). *Character Animation: 2D skills for better 3D.* UK: Focal Press.

Soydaş, A. U. (2010). *Kültürlerarası iletişim.* İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Tayfun, R. (2010). *Etkili İletişim ve Beden dili.* Ankara: Nobel Yayın dağıtım.

Webster, C. (2005). *Animation: The mechanic of motion.* Italy: Focal Press.

Filmler

Bird, B. (1999). *Demir Dev.* Warner Bros.

Bird, B. (2004). *İnanılmaz Aile.* Pixar Animation Studios.

Brad, B., Pinkava, J., (2007). *Ratatuy.* Walt Disney Pictures, Pixar Animation Studios.

Geronimi, C., Jackson, W., Luske, H. (1950). *Kül Kedisi Sinderalla.* Walt Disney Animation Studios.

Hand, D. (1937). *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler.* Walt Disney Animation Studios.

Stanton, A., Unkrich, L., (2003). *Kayıp Balık Nemo.* Pixar.

Miyazaki, H. (2001). *Ruhların Kaçışı*. Studio Ghibli.

Diğer Kaynaklar

Çevrimiçi, 20 Aralık 2013, http://books.google.com.tr/books?

Çevrimiçi, 12 Aralık 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Curtsey.

From Rags to Riches: The Making of Cinderella, Disney DVD, 1997.

Bölüm 8

Görsel İletişimde Şeffaflık ve Açıklık: Anadolu Ajansı İnfografikleri İçerik Analizi

Bayram Oğuz Aydın - Özlem Duğan

Giriş

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte hedef kitle ile iletişim kurmanın yöntemleri çeşitlenmiştir. Geleneksel iletişim araçları olarak değerlendirilen radyo, televizyon, gazete, dergi, el ilanları, broşür, kataloglar artık yerini dijital iletişim araçlarına bırakmış durumdadır. Mesajın yazı ile hedef kitleye ulaştırıldığı dönem günümüzde yerini daha çok görsel iletişim araçlarına bırakmıştır. Özellikle dijital iletişim araçlarının gelişimi beraberinde görsel iletişim unsurunu daha önemli ve kullanılır hâle getirmiştir. Bu bağlamda halkla ilişkiler çalışmaları çerçevesinde birçok kurum faaliyetlerini hedef kitle ile paylaşırken görsel iletişim araçlarından faydalanmaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte göze hitap edebilen ve halkla ilişkiler aracı olarak kullanılan görsel iletişim araçları, ürün ve hizmetlerin tanıtılmasında, halkla ilişkiler çalışmalarında mesajların hedef kitlelere ulaştırılmasında ve yayılmasında, hedef kitlenin ikna edilmesinde güçlü etkilere sahiptir.

Halkla ilişkiler çalışmalarının ikna, retorik ve algı kavramları çerçevesinde yürütüldüğü dikkate alındığında mesajın algılanması ve kavranması aşamasında infografikler görsel unsurlarla mesajın kısa sürede algılanması ve hedef kitlenin bilgilendirilmesi veya ikna edilmesi sürecinde kullanılan önemli bir araç hâline gelmiştir. Ancak etkili bir şekilde infografik oluşturmak, görsel iletişim ilkelerinin anlaşılmasını ve halkla ilişkiler gibi alanlar için geleneksel ilkelerin yeni iletişim biçimlerine çevrilmesini gerektirir. Dahası infografikler aracılığıyla veri görselleştirmeleri hedef kitleler için çekicidir ve "görsel yapıları ve istatistiksel bilgilerin sunumu nedeniyle güvenilirlik yanılsaması sunar" (Toth, 2013: 449). Bu yanılsama bağlamında düşünüldüğünde halkla ilişkilerin iki ilkesi şeffaflık ve açıklık teorik ve pratik olarak görsel iletişimden türetilen ve görsel iletişime, özellikle de infografiklere uygulanması gereken değişkenleri kapsar. İzleyiciler, görselleştirilmiş verileri hem önemli hem de

bilgilerin grafikler üzerinden aktarımı sırasında mizahın ve konuya ait jargonun hiç kullanılmadığı bunun yerine çoğunlukla sade bir anlatımla bilgi verici bir dilin kullanımı hâkimdir. Çalışmanın açıklığa yönelik sonuçları üzerinden değerlendirildiğinde Anadolu Ajansı'nın bilgileri infografik tasarımlarla sade bir dille sunduğu söylenebilir. Açıklık kavramını Hon ve Grunig (1999: 14), taraflar arasındaki düşüncelerin ve duyguların açıklığı olarak tanımlamaktadır. Kurum paydaşlarla ilişkilerinde ne derece açıksa paydaşların da kuruma erişimi o kadar kolay hâle gelir (Tuncer, 2018: 143). Dolayısıyla kurumlar için açıklık ve netlik, hesap verebilirlik ve şeffaflık önemli konulardır (Yıldız, 2013: 61). Kurumların yaptıkları faaliyetleri açık ve net bir şekilde anlatması hedef kitlenin verilen mesajı doğru anlaması açısından önem arz etmektedir. Kurum hedef kitlesi ile iletişim kurarken iletişimden beklentisini, amacını açık ve net olarak ortaya koymalıdır (Usluata, 1995: 23). Bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşlarının hedef kitlenin nezdinde başarılı bir şekilde algılanabilmesi için yaptıkları her faaliyeti şeffaflık ve açıklık ilkesine uygun bir strateji geliştirerek sunmaları önem arz etmektedir.

Çalışma bir kamu kurumunun iki tarih aralığında izleyicilerine sunduğu infografiklerin bazı kriterler açısından içerik analizi ile incelenmesiyle sınırlıdır. İleriki çalışmalarda açıklık ve şeffaflık ilkeleri konusunda içerik üreticilerin öz yeterlilik inancı, kurumların politikaları veya izleyici değerlendirmeleri üzerine farklı yöntemleri kullanan araştırmalar ortaya koyulabilir.

Kaynakça

Acar, M. (1994). *Türk Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler Araştırması*. Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları.

Aksoy, T. (2019). Bir İletişim Aracı Olarak İnfografik; Ordu İli Turizm İnfografik Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı. Ordu.

Aktan, Coşkun C. ve Çoban, H. (2000). *Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri.* C. Coşkun Aktan, Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme içinde (ss.13-40), İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Arslan Altan, Ş. (2017). Kamu yönetimi halkla ilişkiler anlayışı: Neo liberal politikalar açısından bir değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, *10*(1), 120-133.

Atiyas, İ. ve Sayın, Ş. (2001). *Devletin Mali ve Performans Saydamlığı. Kamu Maliyesinde Saydamlık.* İstanbul: TESEV Yayınları.

Baranseli, E. S. ve Bayrak, Ş. (2021). Sağlık İletişiminde Hareketli İnfografikler Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim Dergisi*, *14*(3), 1464-1487.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.

Bilgin, M. H., (2005). Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Tartışmaları, Kadir Has Üniversitesi İ.İ.B.F. Perşembe Konferansları.

Boztepe, H. (2013). Halkla İlişkiler Perspektifinden Güven Kavramı: Katılımcılık, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik İlkelerinin Kamu Kurumlarına Yönelik Güvenin Oluşmasındaki Rolü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 45*, 53-74.

Cairo, A. (2012). *The Functional Art: An introduction to informationgraphics and visualization*. San Francisco, CA: New Riders.

Davis, M., &Quinn, D. (2014). VisualizingText: The New Literacy of Infographics. *Reading Today*, *31*(3), 16-18.

Devereux, M. M., ve Peirson-Smith, A. (2009). *Public Relations in Asia Pacific: Communicating Effectively Across Cultures*, John Wiley&Sons, Singapore.

Dinçer, Ö. (2013). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Doğan Görü, T. ve Yüzer, T.V. (2021). Görsel İletişim Aracı Olarak İnfografiklerin Öğrenme Süreçlerinde Kullanımı: Dijital Yerliler İçin Kuramsal Bir Çerçeve. *Selçuk İletişim Dergisi, 14*(1), 432-461.

Duğan, Ö. (2019). *Gelenekselden Sosyal Medyaya Halkla İlişkiler Yazarlığı*. Konya: Literatürk.

Gray, J., Chambers, L. ve Bounegru, L. (Eds). (2012). *The Data Journalism Handbook: How Journalists Can Use Data to Improvethe News*. Sebastopol: O'Reilly Media Inc.

Golombisky, K. ve Hagen, R. (2010). *White Space is not Your Enemy: A Beginner's Guide to Communicating Visually through Graphic, Web and Multimedia Design.* New York, NY: FocalPress.

Hart, J. C. (2015). *Overview of Visualization*. (Video file). The Computer and the Human. On Coursera. Data Visualization. University of Illinois at Urbana-Champaing. Erişim adresi: http://d396qusza40orc.cloudfront.net/datavisualization/recoded_videos%2F01-13-overview.mpg.aaf4bf202e6111e5b3bcd94ead694dbf.webm.

Hon, L.C. ve Grunig, J. E. (1999). *Guidelines for Measuring Relationships in Public Relations*. Gainesville, FL: The Institute for Public Relations, University of Florida, Gainesville.

Kalkan, A., ve Alparslan, A.M. (2009). Şeffaflık, İletişim ve Hesap Verebilirliğin Yerel Yönetim Başarılarına Etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1*(1), 25-40.

Kaya, A. ve Yılmaz, A. (2021). Sağlık İletişiminde İnfografikler: Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Bakanlığı Covid-19 İnfografiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *TheTurkish Online Journal of Design Art and Communication, 11* (3), 769-785.

Kirk, A. (2012). *Data Visualization: A Successful Design Process.* Birmingham: Packt Publishing.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An Introductiontoits Methodology* (2. ed., Nachdr). SagePubl.

Krum, R. (2014). *Cool Infographics: Effective Communication with Data Visualization and Design.* Indiana: John WileyandSons.

İnfografik Sevgisi (2022). https//: Otherworkers.com/nedir-bu-infografik-sevgisi/, Erişim Tarihi: 30.06.2022.

İnfografik Tsarım (2022). https://www.matbuu.com/blog/infografik-tasarim-nedir.html, Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Özkanal, B. (2018). *Halkla İlişkiler Uygulama Teknikleri*, Editör: Berrin Özkanal, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Özpınar, Ş. B. B. ve Aydın, G. (2020). Kriz İletişiminde İnfografik Kullanımı: Covid-19 Pandemi Sürecinde İnfografikler Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 37*, 240-261.

Rajamanickam, V. (2005). *Infographics Seminar Hand out.* Bombay: National Institute of Design. Ahmedabad Industrial Design Centre. Indian Institute of Technology.

Schroeder, R. (2004). Interactive Info Graphics in Europe-Added Value to Online Mass Media: A Preliminary Survey. *Journalism Studies*, *5*(4), 563-570.

Sisson, D. C., &Mortensen, T. M. (2017). Educating Students for the Social, Digital and Information world: Teaching Public Relations Infographic Design. *Journal of Public Relations Education*, *3*(2), 78-95.

Smiciklas, M. (2012). *The Power of Infographics: Using Pictures to Communicate and Connect with Your Audiences*. Indiana: Que Publishing.

Taşcıoğlu, M. (2018). *Halkla İlişkiler Uygulama Teknikleri*, Editör: Berrin Özkanal, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Toth, C. (2013). Revisiting a Genre: Teaching Infographics in Business and Professional Communication Courses. *Business Communication Quarterly 76*(4),446-457.

Tuncer, A.İ. (2018). Halkla ilişkiler; örgütlerin ilişki yetiştirme stratejileri ve ilişki çıktıları üzerine ampirik bulgular. *Selçuk İletişim Dergisi, 11*(2), 139-158.

Usluata, A. (1995). *İletişim.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Yavuz, V. (2020). İlköğretim Eğitim Materyali Olarak İnfografik Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, *7*(2), 749-766.

Yıldırım, G. (2021). Halkla İlişkilerde şeffaf İç İletişim ve Dönüşümcü Liderliğin Kurumsal Değişim ve Kurumsal Güven İnşasındaki Rolü. *Erciyes İletişim Dergisi, 8*(1), 63-85.

Yıldırım, S., Yıldırım, G., Çelik, E., ve Aydın, M. (2014). Bilgi Grafiği (İnfografik) Oluşturma Sürecine Yönelik Öğrenci Görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 247-255.

Yıldırım, Yakup, S. ve Perdahçı, Ziya N. (2019). Eğitimde İnteraktif İnfografik Kullanımının Öğrenci Başarı, Tutum ve Motivasyonuna Etkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC, 9*(3), 449-463.

Yıldız, N. (2013). *Kaos, Kriz ve Halkla İlişkileri Yeniden Düşünmek,* M. Aktaş Yamanoğlu ve B.P. Özdemir (Ed.), Halk İlişkilerin Kazancı: Geçmiş Eğilimler, Yeni Yönelimler, De Ki Yayınları, Ankara, 43-73.

Yılmaz, A. (2007). AB'ye Uyum Sürecinde Türk Kamu Yönetiminin Dönüşümü Üzerine Notlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*, 215-240.

Zinderen, A. (2021). Veri Gazeteciliğinde Görsel Hikaye Anlatımı: Haberde Görselleştirme ve İnfografik Tasarım Üzerine Bir Göz İzleme Çalışması, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10* (3), 1861-1877.

Webster, E. (1976). *Başarılı İş Adamı* (Çev. Nesrin Dikmen). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Bölüm 9

Epistemolojinin Gözünden Metaverse

Derya Ölçener

Metaverse Nedir?

Yakın zamanda hızla gündemimize giren ve tüm dünyayı meşgul eden metaverse[1] kavramı, Cambridge Üniversitesi sözlüğünde, "sanal gerçeklikte insanlarla tanışabileceğiniz sınırsız hayali bir alan olarak kabul edilen (bir bilgisayar tarafından üretilen, gerçek bir yeri veya durumu temsil ediyormuş gibi görünen görüntüler veya sesler)" olarak karşımıza çıkmaktadır. *Meta* kavramı Antik Yunan kökenli bir kelimedir ve Yunancada ötesi, sonrası anlamında kullanılmaktadır. *Verse* ise ingilizce evren, kâinat kelimesinin, ekidir. Metaverse kelime anlamı ile evren ötesi, kâinat ötesi anlamına gelmektedir. "Metaverse terimi ilk olarak Neal Stevenson'ın *Snow Crash* adlı 1992'de yayınlanan bilim kurgu romanında ortaya çıkmıştır."[2] Bu romanda paralel bir sanal gerçeklik evreni bulunmaktaydı ve bu evrene dünyanın her yerinden çeşitli kullanıcılar kulaklık ve gözlükleriyle erişebiliyorlardı. Bunun ardından Wachowski Kardeşler'in yazıp yönettiği *The Matrix* (ofdb, 2022) filmi gösterime girmiştir. Film yapay zekâ tarafından yaratılan bir dünyada geçmektedir ve yaşanılanlar simülasyondur. Dijital oyun tarihine baktığımızda ise, LucasArts tarafından geliştirilen "Habitat" (c64-wiki.de, 2022) oyunu ile metavers teknolojisinin temellerinin atıldığını söylememiz mümkündür. Habitat oyunu yine çevrimiçi oynanan rol değiştirmeye imkân tanıyan, ticari ve sanal topluluk olma özelliğini taşıyan bir oyundur. "İlk olarak 1985'te Randy Farmer, Chip Morningstar, Aric Wilmunder ve Janet Hunter tarafından yaratılan oyun, 1986'da Commodore 64 bilgisayarı için çevrimiçi bir hizmet ve AOL'nın (American Online) kurumsal atası

---

1 Metaverse kaynak: https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/metaverse, erişim: 04.04.2022.

2 Mystakidis, S., Encyclopedia 2022, 2(1), 486-497; Academic Editors: Ahmad Taher Azar and Raffaele Barretta https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010031, Erişim: 04.04.2022

bir zincirin varlığı olmadan görünmez zincirlerle yeni hakikate bağlanarak. Descartes'ın düşünen tözü rex cogitans metaverse dünyasında, zaman mekân ilişkisini kopartmayı başarmış ve varlığını yeni hakikatte ilan etmiştir. Uzay-zaman özerkliği, bedenin mekâna tabi zamandan kopartılarak bir başka mekân zamanda algı bakımından farklılaştırılması, yine kurgulanan yeni hakikatin en çarpıcı etkilerinden biridir. Varlık, mekân ve zaman değişikliği algısı ile karşı karşıyadır. Tam bu noktada gerçekliğin yalnızca bilinçlerimize bağlı olduğunu söyleyen Berkeley'in görüşü tekrar dikkati çekmektedir. Metaverse gözlükleri, açısının sağladığı ölçüde etrafını gören ve eylemde bulunabilen özne için gözlüğün görüş alanında kalan diğer görünümler yoktur. Reel dünya da arkamızda duran duvarı görmediğimiz sürece yoktur anlayışı metaverse dünyasında haklılığını ilan etmiştir. Gerçek dünyada arkamızda bir duvar olduğu gerçeği sabit olsa da gerçekten de metaverse dünyasında arkamızı döndüğümüzde duvar sayısal komutlar aracılığı ile tekrar oluşacaktır. İdealizim ve materyalizim ise seneler süren kavgasında uzlaşmış, tek bencilik problemini para aracılığı ile aşmıştır. Reel dünya ve metaverse dünyası arasındaki uzlaşma anlaşmalar çerçevesinde düzenlenmiş, bugün iki kavramı yan yana idealmateryalizm olarak tanımlayabileceğimiz sistemin temellerini atmışlardır.

Sosyolojik olarak artık bizleri yeni çözümlemeler beklemektedir. Sosyal yapının değişimi, ilişkiler, alışkanlıklar, değişen toplumsal davranışlar, tüketim alışkanlıkları, etik ve moral yeni gelişmeler büyük değişimlerle karşımızda durmaktadır ve durmaya devam edecektir. Hakikat'in değişimi, bir kurgunun reel alanda bütünleşerek hakikatin kendisi olma çabası, yeni gerçekliktir. "Gerçek ya da hakikate özgü perspektifle bir ilişkimizin kalmadığını gösteren bu farklı bir uzama geçiş olayı ile birlikte, tüm gönderen sistemlerinin tasfiye edildiği bir simülasyon çağına geçilmiştir" (Baudrillard, 2011: 19). Artık büyük yatırımlarla desteklenen bu çağda bizlerden beklenen ise yönelim ve oryantasyondur. Bireysel olarak tüm yaşantımızı simülasyon çağına göre adapte etmemizdir. Bu sisteme ayak uydurmakta zorlanan ve direnen kimseler, tıpkı doğal seçilimde olduğu gibi sosyal yaşamdan geri bırakılarak elenecektir. Bugün bile yaşlı nüfusun çoğu elektronik ortamdaki uygulamaları kullanamadığı için sağlık, gıda ve benzeri hizmetlerden yararlanamamaktadır. Metaverse teknolojisi insanlara Disneyland'ın en gelişmiş versiyonunu vadetmektedir ve bizi Aristoteles'in savunusunun aksine maddesiz formlar dünyasında eğlencenin büyüsü altında oradan oraya sürüklemeye devam edecektir.

Kaynakça

Akarsu, B. (1975) Felsefe Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi

Aristoteles (2017) Metafizik, çev: A. Arslan, İstanbul: Divan Kitap

Arslan, A. (2006) İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: Bilgi iletişim Grubu.

Audi, R. (1999) The Cambridge Dictionary of Philosophy, General Editor: R. Audi, United Kingdom: Cambridge University Press.

Baudrillard, J. (2011) Simülarklar ve Simülasyon, Çev: O. Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Berkeley, G. (1935) Beşeri Bilginin Prensipleri Hakkında Bir Eser ve Hilas ile Filonos Arasında Üç Konuşma. Çev: M. Saffet, Engin. İstanbul: Devlet Matbaası.

Descartes (2013) Meditations on First Philosophy,Edited, A. Bailey, Translated by: I. Johnson, Canada: Broadview Press.

Lenin, V. İ. (1993) Materyalizm ve Ampiryo Kritisizm, çev, S. Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Luber, S. (2022) Was ist Metaverse? Definition: Zukunftstrend Metaversum, web: https://www.cloudcomputing-insider.de/was-ist-metaverse-a-1091828/ erişim: 04.04.2022.

Marschall, G. (1999) Sosyoloji Sözlüğü, Çev: O Akınhay, D. Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Ofdb(2022) Matrix, Online Film Databank, https://www.ofdb.de/film/154, erişim: 2022

Öktem, Ü. (2003) John Locke Ve George Berkeley'in Kesin Bilgi Anlayışı, Ankara

Ölçener, D. (2015) Öznel İdealizim Açısından Sanat ve Sanat Felsefesinde Yaratıcılık, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü,

Platon (2010) Devlet, çev: S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcöz, Hasan Ali Yücel Klasikleri, İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.

Priest, S. (2008) Zihin Üzerine Teoriler, çev: A. Dereko, İstanbul: Litera Kitap.

Revonsuo, A. (2010) Bilinç Öznelliğin Bilimi, Çev: S. Değirmenci, İstanbul: Küre.

Secondlife (2022) Secondlife, https://secondlife.com, Erişim: 15.07.2022

Steigmaier, W. (2019) What is Orientation, Translated by: Reinhard G. Mueller, Brlin/Boston: De Gruyter.

C64-wiki.de (2022) Habitat, https://www.c64-wiki.de/wiki/Habitat, Erişim: 15.07.2022

Yiyi Li, Ying Xie (2019) Is a Picture Worth a Thousand Words? An Empirical Study of Image Content and Social Media Engagement, Journal of Marketing Research, Volume: 57 issue: 1 page(s):1-19

Bölüm 10

Mekânsal İletişimde Görsel İletişim Tasarımının Rolü ve Önemi

Elif Atamaz

Giriş

Edward Hall'un "The Silent Language" (1959: 187-210) kitabının "Space Speaks" adlı bölümünde bahsetmiş olduğu gibi mekânlar sadece iletişim kurmakla kalmaz, tüm hayatı organize eder. Mekânlarla kurulan bu iletişim sayesinde insanlar evrendeki yerini anlar, tanımlar, yaşam alanlarını çizer ve yönünü tayin eder.

Hall'un ifade ettiği gibi (Hall, 1959); her canlının onu dış ortamdan ayıran kendi fiziksel sınırları vardır ve bu sınırlayıcı ögeler duvar, kolon, çatı gibi yapısal ögeler olabileceği gibi ışık, renk, doku gibi doğal ögeler de olabilir. Mekânı fizikselliğinin ötesine taşıyan ise, o mekânın yarattığı atmosferdir. John Urry'nin ifadesiyle (1999: 97), yalın mekân yoktur, sadece farklı türden mekânlar, mekânsal ilişkiler veya mekânsallaşmalar vardır. Mekân sadece sınırlarını oluşturan nesnelere indirgenemeyeceği gibi nesneden de ayrı tutulamaz. Bunu en güzel özetleyen Ching'dir (2002: 92): "Mekân sürekli olarak varlığımızı sarıp sarmalar. Mekânsal hacim boyunca hareket eder, biçim ve nesneleri görür, sesleri duyar, esintiyi hisseder ve bahçede açan çiçeklerin kokusunu alırız. Mekân, kavranıp çevrelendikçe ve bir kalıba sokulup biçimsel elemanlar tarafından düzenlendikçe, mimarlık varlık kazanır." Tüm duyularımızla mekânı hisseder, algılar ve anlamlandırırız. Rapaport (1974), bu çoklu duyuşsal sisteme bağlı gelişen algının çoklu doğasını altı sınıfta toplamıştır: görsel, kokusal, işitsel, dokunma, yürüme, hava hareketi ve sıcaklık. Beş ana duyuma ek olarak mekânın atmosferik özellikleri ve hareket ile edinilen kinetik algı mekânın iletişiminde önemli etkenlerdir. Mekânlar kullanıcıları ile buluştuğu andan itibaren onunla iletişim kurmaya başlar. Kullanıcının mekân içerisinde kalma süresi, hareketi ve hareket hızı, iletişimin niteliğini ve sürecini etkiler.

Bu alanın önemli bir disiplin olduğu son yıllarda kabul görmeye başlamıştır. Küçük bir mahalle restoranında bile grafik dokunuşlara rastlamak mümkündür. Bazen bir ressamın fırçasından, bazen de duvar kâğıtları ile döşeyerek mekâna kimlik kazandıran resimlemeler günlük hayatımızda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Profesyonel kurumlar bunu daha ileriye taşıyarak stratejik planlanmış grafik tasarımlar için uzman firmalar ile çalışmaktadırlar. Bu alanda çalışan ekiplerin bünyesinde, özellikle Amerika ve Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde, muhakkak grafik tasarımcılar ile birlikte mimarların çalıştığı dikkati çeker. Çünkü mekân tasarımı artık geçmişte olduğu gibi duvar, zemin, tavan döşemeleri ve alıştığımız kapı-pencereler, mobilyalar değildir. Yüksek teknolojili görsel iletişim unsurları mekânın tüm yüzeylerine dâhil edilmektedir. Bu grafikler için gerekli elektrik, tesisat ve mekânik altyapılar daha proje aşamasında hesaplanmalı ve projelendirilmelidir.

Gelecek mimari tasarımlar akıllı, kullanıcıları ile doğrudan iletişim kuran, interaktif mekânlara dönüşürken, mimarlık disiplini de görsel iletişim tasarımı ile bu noktada ortak paydada buluşmaktadır.

Kaynakça

A multidisciplinary community creating experiences that connect people to place. (2022). Retrieved from Society of Environmental Graphic Design: https://segd.org/

Aslı Başkaya, K. Y. (2005). Poliklinik Bekleme Alanlarında Fonksiyonel ve Algı-Davranışsal Kalite, Ankara, İbni Sina Hastanesi Polikliniği. *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 20, No 1*, 53-68.

Atamaz, E. (2017). Grafik Tasarımın Mekânsal İmaj Yaratımındaki Rolü. Lefkoşa, KKTC: Yakın Doğu Üniversitesi.

Atamaz, E. (2018). Çevre ve Mekân Grafiği Eğitimi için Seçmeli Ders Uygulaması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) CİLT 5 SAYI 6*, 1-14.

Berger, J. (1999). *Görme Biçimleri.* İstanbul: Metis Yayınları.

Ching, F. (2002). *Mimarlık - Biçim.* İstanbul: Yem Yayın.

Erdoğan, Z. B., Develioğlu, K., Gönüllüoğlu, S., & Özkaya, H. (2006). Kurumsal İmajın Şirketin Farklı Paydaşları Tarafından Algılanışı Üzerine Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15ISSN: 1302-1842 / 2587-005X*, 55 - 76.

Fitoz, İ. (2002). Mekân Tasarımında Belirleyici Bir Etken Olarak Yapay Işık İçin Aydınlatma Tasarımı Modeli. *Doktora Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Hall, E. T. (1959). *The Silent Language.* New York: Doubleway & Company.

İzgi, U. (1999). *Mimarlıkta Süreç Kavramlar İlişkiler.* İstanbul: Yem Yayın.

Lynch, K. (1960). *The Image of the City.* USA: The MIT Press.

Muhalif. (2021, Aralık 6). Retrieved from Muhalif Kültür Sanat: https://www.muhalif.com.tr/haber/dunden-bugune-grafik-tasarimin-tarihcesi-34024

Rapaport, A. (1974). *Conflict in Manmade Environment.* USA: Penguin Books.

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yıldırım, K. (2005). Bir Ticari Mekân İmajının Müşteri Karakteristiklerine Bağlı Olarak Farklı Yorumlanması. *Gazi Üniversitesi, Müh. Mim. Fak. Dergisi, Cilt 20, No 4*, 473-481.

Görsel Kaynaklar

Resim 1: JWT Reklam Ajansı Ofis Binasından Görüntüler Frame Dergisi, sayı 07, Mayıs/Haziran 2009, s. 98-105.

Resim 2: Tang Palace, Çin Lokantasından Bir Görüntü. http,//www.archdaily.com/77892/tang-palace-atelier-feichang-jianzh, [11.10.2016]

Resim 3: Los Angeles'daki Doğal Tarih Müzesinin "The Nature Lab" Galerisi https,//www.segd.org/nature-lab-exhibit, [25.06.2022]

Resim 4: Halı İçinden Aydınlatmalı Yönlendirme Grafik Tasarımları., https://www.arkitera.com/haber/mekânda-yonlendirici-elemanlara-farkli-bir-bakis/ [25.06.2022]

Resim 5: Büyük Ölçekli Tipografik Çözümlemelerden Örnekler., https,//segd.org/adidas-laces-wayfinding-and-graphics, [26.06.2022]

Resim 6: Bina Girişinde 3 Boyutlu "Infopoint" Bilgilendirmesi., https,//segd.org/adidas-laces-wayfinding-and-graphics, [26.06.2022]

Resim 7: Bistro'da "TIMEOUT" Yazılı Perde., https,//segd.org/adidas-laces-wayfinding-and-graphics, [26.06.2022]

Resim 8: 3D Stereoskopik Teknolojisi,https://segd.org/cave-temples-dunhuang-buddhist-art-china%E2%80%99s-silk-road, [26.06.2022]

Resim 9: Girişten YouTube Lobisinin Görünümü. https://segd.org/youtube-lobby, [26.06.2022]

Bölüm 11

Karnaval Zamanı

Serenay Şahin

Giriş

Günümüzde (gündelik dilimizde) *Karnaval* bizde, Venedik ya da Rio şehirlerinde gerçekleştirilen (ama aslında bunlarla sınırlı olmayan) yılın belirli bir dönemini çağıran bir imaja sahip. Gösterişli, fantasmagorik, neredeyse gerçek dışı kostümlerle, fantasmagorik aksiyonların eşlik ettiği, zamansız- zaman-dışı[1] *gösteri*. Sanki o zaman dilimi içinde yer alan tüm aktörlerin hiçbiri bu dünyaya ait değil gibi (ama bir o kadar da bu dünyadan), ansızın yeryüzünün ortasına nereden olduğu bilinmeyen (-ki aynı zamanda bilinen) bir yerden düşmüş gibi… Masalsı ama bir o kadar da gerçek ve gerçek olduğu ölçüde de tedirgin edici, görkemli ama bir o kadar da alelade, neşeli ama aynı zamanda korkunç da. Sanki tüm şehir aynı anda bir düş görüyor, hayal kuruyor ya da deliriyor gibidir.

Resim 1. Sambadrome, Rio de Janeiro, Brezilya, 2020, Fotoğraf: Leo Correa

[1] Burada kastettiğimiz, "kronolojik bir zamanın dışı"dır. Resmî hayatta işletilen zamanın dışında bir zaman algısı ve varlığı söz konusudur karnavalda. Alışılagelen zaman karnavalda işlemez ve bu nedenle de ilk hamlede "kabaca" bu tarz bir karnaval zaman algısını "zamansız-zaman-dışı" olarak tanımlıyoruz. Yazının ilerleyen bölümlerinde bu meseleye değineceğiz.

Kaynakça

Bahtin, M. (2016). Francois Rabelais ve Ortaçağ-Rönesans Halk Kültürü. İstanbul: Alfa.

Bahtin, M. M. (2021). Dosyoyevski Poetikasının Sorunları. İstanbul: Metis Yayınları.

Bergson, H. (1921). Lughter: An Essay On The Meaning Of The Comic. New York: The Macmillan Company.

Deleuze, G. (1987, Mart 17). Gilles Deleuze: Yaratıcı Eylem Nedir? (1987). YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=IXRXfnDcLww&list=PL4_iIibO41ccznRchyZVtV6KdladI9vbd&index=11&t=294s adresinden alındı

Deleuze, G. (1988-1989). From A to Z. (C. Parnet, Röportaj Yapan)

Deleuze, G. (2005). Spinoza Pratik Felsefe. İstanbul: Norgunk.

Dostoyevski, F. M. (2019). Budala. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dostoyevski, F. M. (2020). Suç ve Ceza. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hall, E. T. (1959). The Silent Language. New York: Doubleway & Company.

MacCabe, C. (1980). Godard: Images, Sounds, Politics. London: Macmillan Press.

Spinoza, B. B. (2009). Etika. Ankara: Dost Kitabevi.

Görsel Kaynaklar

Resim 1. Sambadrome, Rio de Janeiro, Brezilya, 2020, fotoğraf: Leo Correa/AP file photohttps://www.npr.org/2022/01/21/1074966792/rio-de-janeiro-delays-carnival-parades-as-omicron-spikes-in-brazil, Erişim: 20.10.2022.

Resim 2. Venedik Karnavalı, 2021, Fotoğraf: Marco Di Lauro/Getty https://www.thedailybeast.com/venice-carnival-in-the-time-of-covid-is-unlike-any-before-it-but-no-one-wants-to-repeat-it, Erişim: 20.10.2022.

Resim 3-4. Berlinde De Bruyckere, Pieta, 2007-2008, Leopold Museum'da 2016 yılında "Sutture" adlı sanatçının kişisel sergisinde yer alan Pieta heykeli, Viyana. (Yazarın kişisel arşivinden.)

Resim 5. Diyonizyak Festivali, https://flymetothemoontravel.com/apokries-traditions-greek-carnival/, Erişim: 20.10.2022.

Resim 6. Venedik Karnavalı, 2019. https://www.benvenutolimos.com/blog/venice-carnival-2019, Erişim: 20.10.2022.

Resim 7. Rodin, Le Penseur (1904) Musée Rodin, Paris, -affair-not miss/ https://en.wikipedia.org/wiki/The_Thinker, Erişim: 20.10.2022.

Resim 8. Vincent Van Gogh- Arles'daki Hastanenin Avlusu, 1889 https://www.wikiart.org/en/vincent-van-gogh/the-courtyard-of-the-hospital-at-arles-1889, Erişim: 20.10.2022.

Resim 9. Gelgeç Ender, 2016, yazarın koleksiyonundan

Resim 10. Roma'da Karnaval, 1650, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Lingelbach_Karneval_in_Rom_001c.jpg, Erişim: 20.10.2022.

Bölüm 12

Görsel İletişim Tasarımları Görsel Göstergebilim Yöntemiyle Nasıl Çözümlenir?

Aslı İgit

Giriş

Dijital çağ olanakları içinde görsel iletişim tasarımlarının çözümlenmesi, kod açımlarının yapılması için görsel göstergebilim yönteminden faydalanmak elzemleşmiştir. Görsel göstergebilimin görsel iletişim tasarımlarında bir çözümleme yöntemi olarak kullanımını mercek altına almadan önce dil bilim çatısı altında doğmuş olup ancak günümüzde pek çok disiplin içinde yer edinen göstergebilimin öncü kuramcıları Ferdinand De Saussure ve Charles Sanders Pierce'ten, bunun yanı sıra görsel göstergebilimin öncü kuramcısı olarak adlandırılabilecek olan Roland Barthes'tan kısaca ve kabaca bahsetmenin göstergebilimi sığdan uzaklaştırıp derine çekmek ve ayrıca anlamın sınırlarını genişletip içselleştirmek adına elzemdir. Bahsi geçen öncü kuramcılardan günümüze değin göstergebilim yöntemine pek çok farklı perspektiften yaklaşan ve yeni kavramlar ortaya koyan araştırmacılar olmuştur. Görsel göstergebilim çatısı altında görsel söylem çözümlemesi adına farklı yaklaşımlar ortaya koyan araştırmacılar da çoğunluktadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu çalışma kapsamında Groupe µ'nun (Grup Mu) görsel göstergebilim yaklaşımı referans alınmış olup durağan ve hareketli görsel iletişim tasarımlarının çözümlenmesinin nasıl olabileceğine yönelik bir öneri ortaya konmuştur.

Göstergebilim Kavramı

Gösterge dizgelerinin anlamsal düzenleşini araştıran göstergebilim, 1960 yılından sonra hızlı gelişen bir bilim dalı, bilimkuramsal bir yaklaşım biçimi olmuştur (Rifat, 2020: 11). Göstergebilim, üretilmiş bir anlamlı yapının nasıl okunacağını, nasıl yorumlanacağını, söylenenden öteye söylenmemiş olanın ne olduğunu ortaya koymak için geliştirilmiş bir okuma, inceleme anlama yöntemidir. En geniş anlamda göstergeleri inceleyen bir bilim dalı olan göstergebilimin, kuram, yöntem

mümkün olup olmadığını ortaya koyar. Ancak belirtmek gerekir ki temelde göstergebilim açık ve geniş bir yoldur. Bu yolda köklenen ve başka görmenin, çözümlemenin olanağını sunan görsel göstergebilim, birçok olanaktan yalnızca biridir ancak dijital iletişim çağı üzerinden diğerlerinden üstünlükleri olduğu dolayısıyla en önemlisidir.

Özetle ifade etmek gerekirse çalışma, başlangıç noktasından varış noktasına kadar "Görsel iletişim tasarımlarının örtük anlam ve anlam katmanlarını açığa çıkarmak için görsel göstergebilimsel yöntem aracılığıyla nasıl çözümlenebilir?", "Gelenekselde olana çağdaş yaklaşımı dâhil ederek derinlikli bir çözümleme mümkün olabilir mi? Olursa nasıl mümkün olabilir?" soruları üzerinden şekillendirildi ve görsel göstergebilimsel çözümleme yöntemi için bir tablo önerisinde bulunuldu. Değişim ve dönüşümün yetişilemez hızı içinde görsel söylem çözümlemelerinin üstte verilen tablo üzerinden çözümlenmesi veya daha pek çok yeniye/güncele adapte olan ya da bunları eklemleyen tabloların ortaya çıkması alanın gelişimi adına önemli bir katkıdır. Bu katkı özellikle iletişim ve etkileşimle yeniden şekillenen görsel iletilere yönelik düşünüşün önünü açarken aynı zamanda görsel göstergebilim alanının sınırlarının genişlemesinin de olanağıdır.

Kaynakça

Ambrose, G. ve Harris, P. (2013). Yaratıcı tasarımın temelleri. İstanbul: Literatür Yayınları

Barthes, R. (2009). Göstergebilimsel Serüven. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Başoğlu, N. (2019). Reklam Afişlerinde Peirce'ün Görüntüsel Gösterge, Belirti ve Simge Kavramlarının Kullanılması. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 12 Sayı: 63 Nisan 2019 www.sosyalarastirmalar.com http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3240

Bourse, M. ve Yücel, H.(2012). İletişim Bilimlerinin Serüveni. İstanbul: Ayrıntı.

Civcir, E. (2015). Temel tasarım ve tasarım ilkeleri. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Erçetingöz, A. (2021). Roland Barthes'ın İmge Ontolojisi Çerçevesinde Dijital Çağda Sinema Üzerine Bir Değerlendirme" İçinde: Dijital İletişime Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar. S. 297-313. Ankara: Nobel.

Erkman Akerson, F. (2019). Göstergebilime Giriş. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Field, J. (2018). An illustrated field guide to the elements and principles of art + design. USA: Hot Iron Press.

Fiske, J. (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Günay, D. (2012). Görsel Göstergebilim ve İmgenin Anlamlandırılması. Editör: V. Doğan Günay ve Alev F. Parsa. İçinde: Görsel Göstergebilim. S. 11-54. İstanbul: Es Yayınları.

Günay, V. D. (2020). 21. Yüzyılda Göstergebilim. İstanbul: Papatya Bilim.

Hurwit, J. (1977). "Image and Frame in Greek Art", American Journal of Archaeology, Vol. 81, No. 1, p.1-30.

İgit, A. (2021). Dijital İletişim Çağında Saussure'ün "Gösterge, Gösteren ve Gösterilen" Kavramlarına Bakmak. Editör: Ayhan Küngerü ve Tülin Sepetçi. İçinde: Dijital İletişime Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar. Ankara: Nobel.

M. Butler, A. (2011). Film Çalışmaları. İstanbul: Kalkedon Yayınları

Mooney, S. (2021). Aesthetics Theory: Aesthetic Experience as a Communicative Tool in the 21st Century. İçinde: Handbook of Visual Communication Theory, Methods, and Media. Ed: Sheree Josephson, James D. Kelly ve Ken Smith. Newyork: Routledge.

Özmakas, U. (2009). Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 32-45. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21653/232795

Rifat, M. (2018). Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü. İstanbul: Alfa.

Rifat, M. (2019). Göstergebilimin ABC'si. İstanbul: Say.

Rifat, M. (2020). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları -1. İstanbul: YKY.

Saussure, De F. (1985). Genel Dilbilim Dersleri. Çev: Berke Vardar, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Sığırcı, İ. (2020). Göstergebilim Uygulamaları. Ankara: Seçkin.

Vardar, B. (2001). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Varlı, Z. (2012). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyasal İktidarların Benimsedikleri Giyim Tarzları ile İdeolojileri Arasındaki İlişkisellik ve Siyasal İçerikli Giyim Kodları Arayışı.* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Yazıcıoğlu, Y. (2017). Temel tasarım. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Yücel, H. (2016). Groupe µ Edelin, Klinkenberg, Minguet. İçinde: Metin Çözümlemeleri, Ed: Yasemin G. İnceoğlu ve Nebahat A. Çokmak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yücel, H. (2021). İmgeden Yoruma. Ankara: Nobel.

Yücel, T. (2020). Yapısalcılık. İstanbul: Can.

Zettle, H. (2017). Sight, Sound, Motion Applied Media Aesthetics. Boston: Cengage Learning.

YAPAY ZEKÂ
KURAMDAN UYGULAMAYA

Editörler: Doç. Dr. Hüseyin Çakır - Doç. Dr. Çelebi Uluyol

nobel

YAPAY ZEKÂ KURAMDAN UYGULAMAYA

Editörler: Doç. Dr. Hüseyin Çakır - Doç. Dr. Çelebi Uluyol

Yayın No.: 4607
Mühendislik/Teknik: 444
ISBN: 978-625-427-802-0
E-ISBN: 978-625-427-801-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2022

© Copyright 2022, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çakır, Hüseyin., Uluyol, Çelebi.
Yapay Zekâ Kuramdan Uygulamaya / Editörler: Hüseyin Çakır, Çelebi Uluyol
1. Basım, XXIV + 704 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-802-0
E-ISBN: 978-625-427-801-3
1. Uzman Sistemler 2. Makine Öğrenmesi 3. Python Prongramlama Dili
4. Derin Öğrenme 5. Doğal Dil İşleme 6. Yapay Sinir Ağları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

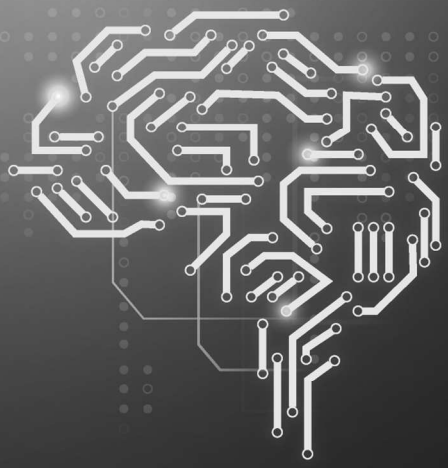

İçindekiler

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂYA GİRİŞ 1

Çelebi Uluyol

ÖZET 1

1. Giriş 2

1.1. Yapay Zekâ 2

1.2. Yapay Zekâ Teknolojileri 4

1.2.1. Uzman Sistemler 4

1.2.2. Makine Öğrenmesi 5

1.2.3. Genetik Algoritmalar 5

1.2.4. Bulanık Mantık 6

1.2.5. Yapay Sinir Ağları 6

1.2.6. Güçlü ve Zayıf Yapay Zekâ 7

1.2.7. Siber Güvenlik ve Yapay Zekâ 7

1.3. Siber Savunmada Yapay Zekâ 8

1.3.1. Tespit Etme Yeteneği 8

1.3.2. Engelleme Yeteneği 8

1.3.3. İlişkilendirme Yeteneği 8

1.4. Siber Saldırıda Yapay Zekâ 9

1.4.1. Güvenlik Açıklarını Test Etme Yeteneği 9

1.4.2. Kimlik Avını Güçlendirme Yeteneği 9

1.4.3. Yayılma, Hız ve Gizlenme Kapasiteleri 10

1.4.4. Veri Zehirleme ve Manipülasyon Faaliyetleri 10
Sonuç 11
Kaynakça 11

2. BÖLÜM - SEZGİSEL OPTİMİZASYON TEKNİKLERİ 13
Aysun Coşkun - Orhan Ecemiş
ÖZET 13
1. Yapay Zekâ ve Sezgisel Optimizasyon Teknikleri 14
1.1. Genetik Algoritmalar (Genetic Algorithms) 16
1.1.1. Gen Yapısı ve Kodlama 17
1.1.2. Kromozom Yapısı 17
1.1.3. Popülasyon 17
1.2. Sürü Zekâsı (Swarm Intelligence) 17
1.3. Karınca Kolonisi Algoritması 18
1.4. Yapay Bağışıklık Sistemi (YBS) 19
1.5. Tabu Arama Algoritması (Tabu Search) 21
2. Sezgisel Algoritmalar Örnek Yöntemler 23
2.1. Gezgin Satıcı Problemi 23
2.2. N-Vezir Bulmacası Problemi 28
Sonuç 32
Kaynakça 32

3. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ VE BULANIK MANTIK 35
Aysun Coşkun - Fatih Bozkurt
ÖZET 35
1. Yapay Zekâ ve Teknikleri 36
1.1. Uzman Sistemler 37
1.2. Yapay Sinir Ağları 37
1.3. Genetik Algoritmalar 38
2. Bulanık Mantık 39
2.1. Bulanık Sistem 40
2.2. Bulanık Kümeler 41
2.3. Bulanık Kümeler ve Olasılık 44
2.4. Bulanık Çıkarım 44
3. Bulanık Mantık Denetleyicili Sistemler 44
3.1. Genel Bulanık Mantık Kontrol Sistemleri (Denetleyiciler) 45
4. Uyarlamalı Sinirsel Bulanık Çıkarım Sistemi (ANFIS) 46
4.1. Örnek Uygulama 47
Sonuç 52
Kaynakça 52

4. BÖLÜM - DOĞAL DİL İŞLEME 55
Alpaslan Durmuş
ÖZET 55
1. NLP (Naturel Language Processing) Doğal Dil İşleme 56

2. NLP, AI ve Makine Öğrenimi Arasındaki Farklar Nedir? 58
3. Doğal Dil İşleme Kullanım Alanları Nelerdir? 59
4. Doğal Dil İşleme (NLP) ve Metin Madenciliğinin Sağladığı Faydalar 60
5. NLP Süreçleri 60
6. NLP Algoritmaları 62
6.1. Duygusal Analiz Algoritmaları 62
6.2. Adlandırılmış Varlık Tanıma 62
6.3. Metin Özetleme 63
6.4. Metin Veri Madenciliği 64
6.5. İstatistiğe Dayalı Dil Modelleme 64
6.6. Makine Çevirisi 65
7. Doğal Dil İşlemenin (NLP) Endüstriyel Açıdan Önemi 65
8. Doğal Dil İşleme (NLP) Alanındaki Girişimler 65
8.1. Microsoft 65
8.2. Google 65
8.3. Amazon 66
Kaynakça 66

5. BÖLÜM - UZMAN SİSTEMLER 69
İsmail Şahin - Neslihan Top
ÖZET 69
1. Giriş 70
2. Uzman Sistemlere Genel Bakış 71
2.1. Arka Plan 71
2.2. Uzman Sistemlerin Yapay Zekâ Uygulamalarındaki Yeri 72
2.3. Uzman Sistemlerin Uygulama Alanları 73
2.4. Uzman Sistemlerin Avantajları 74
2.5. Uzman Sistemin Dezavantajları 74
3. Uzman Sistem Mimarisi 75
3.1. Bilgi Tabanı 76
3.2. Çıkarım Mekanizması 78
3.3. Kullanıcı Arabirimi 79
3.4. Açıklama Modülü 80
4. Uzman Sistem Geliştirme Ekibi 80
4.1. Uzman 81
4.1.1. Uzmanın Nitelikleri 81
4.2. Bilgi Mühendisi 82
4.3. Programcı 83
5. Bilgi Temini 83
5.1. Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi 84
5.2. Bilgi Toplama Yöntemleri 85
5.2.1. Manuel Bilgi Toplama Yöntemleri 85
5.2.2. Otomatik Bilgi Toplama Yöntemleri 86
6. Bilgi Gösterim Yöntemleri 87
6.1. Üretici Kurallar (İmalat kuralları) 87

6.2. Semantik Ağlar 88
6.3. Çerçeve Yapıları 89
Sonuç 90
Kaynakça 90

6. BÖLÜM - YAPAY SİNİR AĞLARI 95
Hüseyin Polat - Saadin Oyucu
ÖZET 95
1. Yapay Sinir Ağlarına Giriş 96
1.1. Biyolojik Sinir Hücresi 96
1.2. Yapay Sinir Ağlarının Tarihçesi 97
1.3. Yapay Nöron Modeli 99
1.4. Aktivasyon Fonksiyonları 101
1.4.1. Step Fonksiyonu 101
1.4.2. Signum Fonksiyonu 101
1.4.3. Linear Fonksiyon 102
1.4.4. Sigmoid Fonksiyonu 103
1.4.5. Hyperbolic Tangent Fonksiyonu 103
1.4.6. Rectified Linear Unit (ReLU) Fonksiyonu 104
1.4.7. Leaky Rectified Linear Unit (Leaky ReLU) Fonksiyonu 104
1.4.8. Randomized Leaky Rectified Linear Unit (RReLU) Fonksiyonu 105
1.4.9. Parameteric Rectified Linear Unit (PReLU) Fonksiyonu 105
1.4.10. SoftPlus Fonksiyonu 105
1.4.11. Exponential Linear Unit (ELU) Fonksiyonu 106
1.4.12. Swish Fonksiyonu 106
1.4.13. Softmax Aktivasyon Fonksiyonu 107
2. YSA Mimarileri 108
2.1. Tek Katmanlı Algılayıcı Ağlar 109
2.2. Çok Katmanlı Algılayıcı Ağlar 111
2.2.1. Gizli Katman ve Nöron Sayısının Belirlenmesi 113
2.3. Tekrarlayan Sinir Ağları 114
3. YSA Öğrenmesi 115
3.1. Delta Öğrenme Kuralı 116
3.2. Tek Katmanlı Algılayıcı Öğrenme Kuralı 117
3.2.1. Ayrık Bir Aktivasyon Fonksiyonu ile TKA Öğrenme Kuralı 118
3.2.2. Sürekli Bir Aktivasyon Fonksiyonu ile TKA Öğrenme Kuralı 121
3.3. Çok Katmanlı Algılayıcı Öğrenmesi 124
3.3.1. Geri Yayılım Algoritması 124
3.3.2. Eğitimi Durdurma Kriteri 130
3.4. YSA için Düzenlileştirme 130
3.4.1. YSA için Momentum Optimizasyonu 130
Sonuç 131
Kaynakça 132

7. BÖLÜM - MAKİNE ÖĞRENMESİ 133
Hüseyin Polat - Saadin Oyucu
ÖZET 133
Giriş 134
1. Makine Öğrenmesi Türleri 134
1.1. Denetimli Öğrenme Yöntemi (Supervised Learning) 135
1.2. Denetimsiz Öğrenme Yöntemi (Unsupervised Learning) 136
1.3. Yarı Denetimli Öğrenme Yöntemi (Semi-Supervised Learning) 136
1.4. Pekiştirmeli Öğrenme Yöntemi (Reinforcement Learning) 137
2. Makine Öğrenmesi Algoritmaları 137
2.1. Regresyon Metotları 137
2.1.1. Basit Doğrusal Regresyon (Linear regression) 138
2.1.2. Çoklu Doğrusal Regresyon (Multiple linear regression) 142
2.1.3. Lojistik Regresyon (Logistic regression) 144
3.2. Karar Ağaçları 146
3.2.1. Entropiye Dayalı Karar Ağacı Algoritmaları 148
3.2.2. Sınıflandırma ve Regresyon Ağaçları (classification and regression tree - CART) 151
3.3. K-En Yakın Komşu (K-Nearest Neighbor) 151
3.4. Naive Bayes 154
3.5. Destek Vektör Makinesi 156
3.5.1. Doğrusal Destek Vektör Makineleri 157
3.5.2. Doğrusal Olmayan Destek Vektör Makineleri 159
3.6. Kümeleme 161
3.6.1. Hiyerarşik Kümeleme Yöntemleri (Hierarchical based clustering) 162
3.6.2. Bölümlemeli Kümeleme Yöntemleri (Partitioning based clustering) 163
3.6.3. Yoğunluk Tabanlı Kümeleme Yöntemleri (Density based clustering) 164
3.6.4. Izgara Tabanlı Kümeleme Yöntemleri (Grid based clustering) 165
4. Makine Öğrenme Model Performansının Değerlendirmesi 166
4.1. Sınıflandırıcı Model Performansını Değerlendirme 166
4.2. Regresyon Model Performansını Değerlendirme 170
Sonuç 171
Kaynakça 172

8. BÖLÜM - DERİN ÖĞRENME 175
Serkan Savaş
ÖZET 175
1. Derin Öğrenme Nedir 176
2. Derin Öğrenmenin Tarihi 179
3. Derin Öğrenme Algoritmaları 180
3.1. Evrişimsel Sinir Ağı 181
3.2. Tekrarlayan Sinir Ağı 183
3.3. Uzun Kısa Süreli Bellek 184
3.4. Çekişmeli Üretici Ağ 185
3.5. Boltzmann Makinesi ve Kısıtlı Boltzmann Makinesi 186

3.6. Derin İnanç Ağları 188
4. Ön-Eğitimli Yüksek Başarımlı Derin Öğrenme Mimarileri 189
5. Derin Öğrenmenin Kullanım Alanları 191
6. Derin Öğrenmenin Sınırlılıkları ve Geleceği 192
6.1. Sınırlılıkları 192
6.2. Geleceği 194
7. Derin Öğrenmenin Örnek Uygulama 195
7.1. Materyal ve Metodoloji 195
7.2. Uygulama 196
Sonuç 199
Kaynakça 201

9. BÖLÜM - GÖRÜNTÜ VE SES İŞLEME 205
Muhammet Ali Köker - Nursel Yalçın
ÖZET 205
1. Görüntü İşleme ve Yapay Zekâ 206
1.1. Temel Bilimler Yönünden Görüntü 206
1.2. Görüntü Kaydı ve İletişimi 206
1.3. Görüntüde Öznitelik Vektörleri ve Eşleştirme 207
1.4. Görüntü Onarma ve İyileştirme 208
1.5. Görüntü Bölütleme 209
1.5.1. Süreksizlik Tabanlı Görüntü Bölütleme 209
1.5.2. Benzerlik Tabanlı Görüntü Bölütleme 211
1.5.3. Görüntü Bölütleme Yaklaşımları 211
1.6. Görüntüde Üretim ve Tıpkıyapım 213
1.6.1. Çekişmeli Üretici Sinir Ağları (GAN) 213
1.6.2. Görüntüde Yüz Üretme (Face Generation) 213
1.6.3. Özdevinimli Kodlayıcı Sinir Ağları (Auto Encoder) 213
1.6.4. Görüntüde Yüz Değiştirme (DeepFake, Face Swapping) 214
1.7. Görüntü Etkinliği ve Anomali Algılama 215
1.8. Görüntüden Örüntü ve Metin Tanıma 216
1.9. Görüntüden Nesne ve Sınır Tanıma 217
1.10. Görüntüden Derinlik ve Uzaklık Algılama 219
1.11. Görüntüden Eylem Algılama 220
1.12. Görüntüden Yüz ve Kişi Algılama 221
1.13. Görüntüden Dudak Okuma 222
2. Ses İşleme ve Yapay Zekâ 223
2.1. Temel Bilimler Yönünden Ses 223
2.2. Ses Kaydı ve İletişimi 224
2.3. Seste Öznitelik Vektörleri ve Eşleştirme 225
2.4. Ses Onarma ve İyileştirme 226
2.5. Ses Bölütleme 227
2.6. Seste Üretim ve Tıpkıyapım 229
2.7. Ses Etkinliği ve Anomali Algılama 231
2.8. Sesten Konuşma Tanıma 231

2.9. Sesten Konuşmacı Tanıma ve Ayrıştırma ... 233
3. Çoklu Ortam ve Yapay Zekâ ... 234
3.1. Adli Bilişim Yönünden Çoklu Ortam ... 234
3.2. Donanım Yönünden Çoklu Ortam ... 235
3.3. Doğal Dil İşleme Yönünden Çoklu Ortam ... 237
3.4. Siber Güvenlik Yönünden Çoklu Ortam ... 238
Sonuç ... 239
Kaynakça ... 240

10. BÖLÜM - KONUŞMA TANIMA ... 243
Saadin Oyucu - Hüseyin Polat
ÖZET ... 243
1. Giriş ... 244
1.1. Konuşma Tanıma ve Örnek Uygulamaları ... 245
2. Konuşma Tanıma Sistemleri ... 246
2.1. Konuşma Tanıma Sistemlerinin Temel Mimarisi ... 247
2.2. Özellik Çıkarımı ... 248
2.2.1. Mel Frekanslı Kepstrum Katsayıları ... 248
2.2.2. Doğrusal Öngörülü Kodlama ... 249
2.3. Akustik Modelleme ... 250
2.4. Dil Modelleme ... 250
2.5. Okunuş Sözlüğü ... 251
2.6. Deşifre İşlemi ... 252
3. Konuşma Tanıma İçin Geleneksel Modeller ... 252
3.1. Gauss Karışım Modelleri ... 252
3.2. Saklı Markov Modelleri ve Varyantları ... 253
3.2.1. Saklı Markov Dizileri ve Modelleri ... 253
3.2.2. BM Algoritması ... 255
3.2.3. Viterbi Algoritması ... 255
3.3. Konuşma Tanıma için Saklı Markov Modelleri ... 256
3.4. Konuşma Tanıma için Gauss Karışım Modeli - Saklı Markov Modeli Yapısı ... 257
4. Konuşma Tanıma İçin Derin Sinir Ağı Tabanlı Modeller ... 259
4.1. Derin Sinir Ağı Mimarisi ... 259
4.2. Derin Sinir Ağı Tabanlı Akustik Modelleme ... 260
4.3. Derin Sinir Ağı Tabanlı Dil Modelleme ... 261
4.4. Eğitim Kriterleri ve Algoritmaları ... 262
4.5. Veri Hazırlama ... 262
5. Konuşma Tanıma İçin Derin Sinir Ağı-Gizli Markov Modeli Hibrit Sistemleri ... 263
5.1. Derin Sinir Ağı-Gizli Markov Modeli Mimarisi ... 264
5.2. Eğitim İşlemleri ... 265
5.3. Deşifre İşlemi ... 266
6. Konuşma Tanıma İçin Gelişmiş Derin Modeller ... 266
6.1. Tekrarlayan Sinir Ağı Modelleri ... 266
6.2. Uzun Kısa Süreli Bellek İçeren Modeller ... 268
6.3. Uçtan Uca Konuşma Tanıma Sistemleri ... 269

6.4. Transfer Öğrenme 270
Sonuç ve Öneriler 270
Kaynakça 271

11. BÖLÜM - GÖRÜNTÜ ANALİZİ 275
Ahmet Karaoğlu - Caner Özcan
ÖZET 275
1. Görüntü 276
2. Bilgisayarla Görme 278
3. Görüntü İşleme 278
4. Görüntü Analizi 279
5. Yapay Zekâ 280
5.1. Yapay Zekânın Tarihçesi 280
6. Yapay Zekâ ile Görüntü Analizi 282
6.1. Evrişimli Sinir Ağları (CNN) 282
6.2. Derin Öğrenme 284
7. Uygulama Alanları 284
7.1. Tıbbi Görüntülerin Analizi 285
7.1.1. Çalışma Örnekleri 286
7.1.2. Ürünler 289
7.2. Uzaktan Algılama Görüntülerinin Analizi 289
7.2.1. Çalışma Örnekleri 290
Sonuç 291
Kaynakça 291

12. BÖLÜM - BİYOMETRİK SİSTEMLER 295
Hüseyin Çakır
ÖZET 295
1. Biyometrik Sistemler 296
2. Biyometrik Sistem Türleri 299
2.1. Parmak İzi Tanıma 300
2.2. Yüz Tanıma 303
2.3. El Geometrisi Tanıma 306
2.4. İris Tanıma 309
2.5. Retina Tanıma 312
2.6. Damar Tanıma 313
2.7. Dudak Doğrulama 314
2.8. Ses Tanıma 314
2.9. DNA Tanıma 317
2.10. İmza Doğrulama Sistemleri 318
3. Biyometrik Sistemlerin Gerekliliği 319
4. Biyometrik Sistemlerin Sakıncaları 320
5. Biyometrik Sistemlerin Kıyaslanması 321
Sonuç 323
Kaynakça 323

13. BÖLÜM - VERİ MADENCİLİĞİ VE UYGULAMALARI 331
Mevlüt Ersoy - Recep Çolak
ÖZET 331
1. Veri ve Büyük Veri Kavramı 332
2. Veri Madenciliği Kavramı 332
3. Veri Ambarları 334
4. Veri Türleri 335
4.1. Sıralı Veriler 335
4.2. Graf ve Ağ Tabanlı Veriler 336
4.3. Diğer Veri Türleri 338
5. Veri Ön İşleme 338
5.1. Veri Azaltma Yöntemleri 339
5.2. Eksik Veriler 339
5.3. Veri Birleştirme 340
5.4. Veri Dönüşümü 341
6. Sınıflandırma Analizi ve Yöntemleri 342
6.1. Karar Ağaçları Sınıflandırma Yöntemi 345
6.2. Saf (Naive) Bayes Sınıflandırma Yöntemi 346
6.3. Kural Tabanlı Sınıflandırma Yöntemleri 348
7. Birliktelik (İlişki) Analizi 348
8. Kümeleme Analizi ve Yöntemleri 350
Sonuç 352
Kaynakça 352

14. BÖLÜM - KARAR DESTEK SİSTEMİ 355
Furkan Yılmaz - Soner Karataş
ÖZET 355
1. Karar ve Karar Destek Sistemi 356
2. Karar Destek Sisteminin Özellikleri 358
3. Karar Destek Sistemi Türleri 360
3.1. Model Tabanlı Karar Destek Sistemi 361
3.2. Veri Tabanlı Karar Destek Sistemi 361
3.3. Bilgi Tabanlı Karar Destek Sistemi 362
3.4. İletişim Tabanlı Karar Destek Sistemi 362
3.5. Doküman Tabanlı Karar Destek Sistemi 363
4. Karar Destek Sistemi Oluşturma 363
4.1. Model Yönetim Modülü 364
4.2. Veri Yönetim Modülü 365
4.3. Kullanıcı Arayüz Modülü 365
4.4. Karar Destek Sisteminin Oluşturulması 365
5. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) 367
5.1. Çok Kriterli Karar Verme Problemlerinin Ortak Özellikleri 367
5.1.1. Çoklu Amaçlar/Nitelikler 367
5.1.2. Çatışma 368
5.1.3. Aynı Ölçü ile Ölçülemeyen Birimler 368

5.1.4. Tasarım/Seçim ... 368
5.2. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Sınıflandırılması ... 368
5.2.1. Çok Amaçlı Karar Verme (ÇAKV) ... 370
5.2.1.1. Karar Vericiden Bilgi İstemeyen Yöntemler ... 370
5.2.1.2. Karar Vericiden Ön Bilgi İsteyen Yöntemler ... 370
5.2.1.3. Karar Vericiden Etkileşimli Olarak Bilgi İsteyen Yöntemler ... 370
5.2.2. Çok Ölçütlü Karar Verme (ÇÖKV) ... 371
5.2.2.1. Çok Kriterli Karar Verme Problemlerine Bir Örnek ve TOPSIS ile Çözümü ... 371
Sonuç ... 381
Kaynakça ... 381

15. BÖLÜM - SOSYAL AĞ ANALİZİ ... 383
Erhan Sur - Hüseyin Çakır
ÖZET ... 383
1. Giriş ... 384
1.1. Çizge ... 385
1.2. Sosyal Ağ Matrisi ... 387
1.3. Ağ Ölçüm Türleri ... 390
1.4. Sosyal Ağ Görselleştirme ve Analiz ... 391
1.4.1. Vosviewer ile Sosyal Ağ Görselleştirme ve Analiz ... 391
1.4.2. Ora ile Sosyal Ağ Analizi ve Ağ Görselleştirme ... 397
1.4.2.1. Ora ile Ağın Analiz Edilmesi ... 401
1.5. Makine Öğrenmesi ile Sosyal Ağ Tahminleme ... 406
Sonuç ... 409
Kaynakça ... 410

16. BÖLÜM - ROBOT TEKNOLOJİSİ ... 411
Mehmet Akif Ocak - Şehnaz Baltacı
ÖZET ... 411
Giriş ... 412
1. Robot ve Robotik Kavramı ... 412
2. Robotların Tarihsel Gelişimi ... 413
3. Robot Türleri ... 415
4. Robotları Oluşturan Bileşenler ... 419
4.1. Kontrol Sistemi ... 419
4.2. Sensörler ... 420
4.3. Aktüatörler ... 420
4.4. Güç Kaynağı ... 421
4.5. Son Etkileyiciler ... 422
5. Robotların Kullanıldığı Alanlar ... 422
6. Robot Teknolojisi için Gerekli Olan Alanlar ... 424
6.1. Robot Teknolojisi ve Yapay Zekâ ... 424
7. Eğitim Amaçlı Robot Kullanımı ... 426
7.1. Eğitim Amaçlı Kullanılan Robot Örnekleri ... 428

Sonuç 433
Kaynakça 433

17. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂ VE HUKUKSAL BOYUTU 435
Naz Nebile Karataş - Hüseyin Çakır - Çelebi Uluyol
ÖZET 435
1. Giriş 436
1.1. Yapay Zekânın Tarihçesi 436
1.2. Yapay Zekâ ile İlgili Güncel Gelişmeler ve Ülkelerdeki Kullanım Alanlarına Örnekler 438
1.2.1. Amerika 438
1.2.2. Kanada 440
1.2.3. Birleşik Krallık 441
1.2.4. Çin 442
2. Yapay Zekâ ve Hukuk 442
2.1. Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yasal Kişiliği 442
2.1. Yapay Zekânın Ceza Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi 444
2.2.1. Yapay Zekâlı Varlıkların Cezai Sorumluluğu ve Cezai Yaptırım Uygulanması 445
2.3. Yapay Zekânın Özel Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi 447
2.3.1. Yapay Zekâ Kullanıcısının/İşletenin Özen (Olağan Sebep) Sorumluluğu 447
2.3.2. İmalatçının/Üreticinin İşletme ve Tehlike Sorumluluğu 450
2.3.3. İmalatçının Ürün Sorumluluğu 452
2.3.4. Yapay Zekâ Kullanıcısının Sözleşmenin İhlali Çerçevesinde Sözleşmeden Doğan Sorumluluğu 452
2.3.5. Yapay Zekâyı Kullananın İfa Yardımcısı Olarak Kusursuz Sorumluluğu 452
Sonuç 453
Kaynakça 453

18. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂ STANDARDİZASYON VE YASAL DÜZENLEMELER 457
Merve Hatice Karataş - Hüseyin Çakır
ÖZET 457
1. Standardizasyon Nedir? 458
2. Yapay Zekâ Konusunda Standardizasyon Çalışmaları 459
2.1. Yapay Zekâ Alanında Dünya Genelinde Yapılan Standardizasyon Çalışmaları 459
2.2. Avrupa'daki Yapay Zekâ Alanında Standardizasyon Çalışmaları 465
2.3. Türkiye'deki Yapay Zekâ Alanında Standardizasyon Çalışmaları 469
3. Mevcut ve Geliştirilmekte Olan Standardizasyonun Uygulama Alanları 471
3.1. Mevcut ve Geliştirilmekte Olan Standardizasyonun Akreditasyon Faaliyetlerindeki Yeri 471
3.2. Standardların Test ve Denetim Faaliyetlerine Uygulanması 472
4. Yapay Zekâ Alanında Yasal Düzenlemeler ve Sınırlamalar 475
4.1. Dünya Genelindeki Yasal Düzenlemeler 475
4.2. Avrupa'da Yasal Düzenlemeler ve Sınırlamalar 480

4.3. Türkiye'de Yasal Düzenlemeler ve Sınırlamalar 483
4.3.1. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) 486
5. Geleceğe İlişkin Eğilim ve Öngörüler 488
Sonuç 490
Kaynakça 490

19. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂ ÖRNEKLERİ 493
Alpaslan Durmuş
ÖZET 493
1. Yapay Zekâ, Makine Öğrenmesi ve Derin Öğrenme'nin Kullanımı 494
2. Yapay Zekâ Uygulama Alanları 494
3. Yapay Zekâ Örnekleri 495
3.1. Yapay Zekânın Kullanım Alanları 496
4. Uygulama Alanlarına Göre Yapay Zekâ Örnekleri 496
4.1. Öğretim Alanında Yapay Zekâ Uygulamaları 496
4.2. Üretim Robotlarında Yapay Zekâ Uygulamaları 498
4.2.1. Yapay Zekâ Destekli Robotlar Nelerdir? 498
4.2.2. Otonom Mobil Robotlar (Autonomous Mobile Robots - AMR) 499
4.2.3. Mafsallı Robotlar (Robotik Kollar) 499
4.2.4. Cobot'lar 499
4.2.5. Üretim Süreçlerine Yapay Zekâyı Entegre Etmenin Faydaları 500
4.3. Sağlık Hizmeti 501
4.3.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri 501
4.3.2. Erken Teşhis Uygulamaları 502
4.3.3. Tedavi Uygulamaları 502
4.3.4. Yaşlı Bakımı 502
4.3.5. Araştırma 502
4.3.6. Eğitim 502
4.4. Dron Teknolojisinde Yapay Zekâ Uygulamaları 502
4.4.1. Gözetim 504
4.4.2. Hava Durumu Tahmini 505
4.4.3. Lojistik 506
4.5. Simülasyon ve Modelleme 507
4.5.1. Simülasyon Modellemede Yapay Zekâ 508
4.5.2. Yapay Zekâ Destekli Simülasyon Örnekleri 509
4.6. Veri Görselleştirme Yapay Zekâ Uygulamaları 510
4.6.1. Veri Görselleştirmenin Yapay Zekâ Sistemleri Açısından Önemi 510
4.7. Üretimde Yapay Zekâ Nedir? 512
4.7.2. Yapay Zekâ Sisteminin Üretim Dünyasının Geleceğine Etkisi 513
4.7.3. Yapay Zekâ İmalat Endüstrisinde Nasıl Kullanılır? 513
4.7.4. AI Tabanlı Robotlar 514
Kaynakça 514

20. BÖLÜM - EĞİTİMDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI 517
Mehmet Akif Ocak - Özlem Çakır - Funda Erdoğdu
ÖZET 517
1. Giriş 518
1.1. Yapay Zekâ Tanımı 518
1.2. Yapay Zekânın Tarihçesi 519
1.3. Makine Öğrenme 521
1.4. Derin Öğrenme 524
1.5. Büyük Veri 526
1.6. Veri Madenciliği 528
1.7. Uyarlanabilir Öğrenme Sistemleri 530
1.8. Kişiselleştirilmiş Öğretim 532
1.9. Ciddi Oyunlar 534
2. Yapay Zekânın Eğitim Alanındaki Faydaları 535
3. Ülkemizde Eğitim Alanında Yapay Zekâ Uygulamaları 537
Sonuç 538
Kaynakça 538

21. BÖLÜM - SAĞLIK ALANINDA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI 543
Burcu Gültekin - Hakan Tekedere
ÖZET 543
1. Sağlık ve Tıpta Yapay Zekâ Kullanımının Tarihsel Gelişimi 544
2. Sağlık ve Tıpta Yapay Zekâ Kullanımının Katkıları 545
3. Yapay Zekâ ile Büyük Veri ve Makine Öğrenimi 546
3.1. Kanser Riski Öngörüsü 546
3.2. Büyük Veri, Genetik Test ile Erken Teşhis Tahmini 547
3.3. Yapay Zekâ ile Devasa Veri Taraması 547
3.4. Analitik Teknoloji ile Hastalık Öngörüsü 547
3.5. Yapay Zekâ Bulutu 547
3.6. Makine Öğrenimi ile "Koma"da Olan Hastaların Uyanma İhtimalinin Hesaplaması 547
4. Yapay Zekâ ile Tıbbi Görüntüleme 548
4.1. Yapay Zekâ ile Teletıp 548
4.2. Robotik Radyocerrahi ile Kanser Tedavisi 548
4.3. Yapay Zekâ Tıbbi Görüntü Okuma ve Kanser Teşhisi 549
4.4. Yapay Zekâ ile Kanser Radyoterapi Tedavi Planlama 550
5. Yapay Zekâ Destekli Robotik Cerrahi 550
5.1. Robotik Kalp Cerrahisi 550
5.2. Sanal Gerçeklik 551
5.3. Robotik Endoskopi ve Kanser İncelemesi 552
5.4. Sezgisel Cerrahi Sistem Platformu 553
5.5. Cerrahi Hassasiyet 553
5.6. Robotik Omurga Cerrahisi 554
6. Yapay Zekâ ile Hastalık Öngörüsü ve Teşhisi 554
6.1. Elektronik Sağlık Kayıtları 554
6.2. Öngörüye Dayalı Hastalık Teşhisi 555

6.3. Acil Serviste Yapay Zekâ 555
6.4. Göz Sağlığında Yapay Zekâ 555
6.5. Psikiyatride Yapay Zekâ 555
7. Yapay Zekâ ile Genetik Bilim 555
7.1. Dijital Yaşam ve Yeni Biyolojik Keşifler 556
8. Yapay Zekâ ile İlaç Sektörü 556
8.1. İlaç Keşfi ve Geliştirilmesi 557
8.2. İlaç Etkileşimleri 558
9. Sağlık Hizmeti Sunumunda Yapay Zekâ 558
9.1. Yapay Zekâ ile Uzaktan Hasta İzleme 558
9.2. Sağlık Yönetimi 558
9.3. Yapay Zekâ ile Sağlık Sigortası Sektörü 559
10. Sağlık ve Tıpta Yapay Zekâ Kullanımında Sınırlılıklar 559
10.1. Veri Gizliliği ve Mahremiyet 559
10.2. Ön Yargılar 559
10.3. Eğitim 560
10.4. Sistemler ve Donanımlar 560
11. Sağlık ve Tıpta Yapay Zekâ Tasarımında Etik ve İnsan Hakları İlkeleri 560
11.1. İnsan Özerkliğinin Korunması 561
11.2. İnsan Refahını, Güvenliğini ve Kamu Yararını Teşvik Etmek 561
11.3. Şeffaflık, Açıklanabilirlik ve Anlaşılırlığın Sağlanması 561
11.4. Sorumluluk ve Hesap Verebilirliği Teşvik Etmek 561
11.5. Kapsayıcılığı ve Eşitliği Sağlamak 561
11.6. Duyarlı ve Sürdürülebilir Yapay Zekâyı Teşvik Etmek 562
12. Sağlık ve Tıpta Yapay Zekânın Geleceği 562
Sonuç 563
Kaynakça 564

22. BÖLÜM - YAPAY ZEKÂ PROGRAMLAMA DİLLERİ 569
Hüseyin Çakır
ÖZET 569
1. Yapay Zekâda Kullanılan Diller 570
1.1. Python Programlama Dili 571
1.2. Java Programlama Dili 573
1.3. Prolog Programlama Dili 575
1.4. Lisp Programlama Dili 577
1.5. R Programlama Dili 578
1.6. Julia Programlama Dili 580
1.7. C++ Programlama Dili 582
1.8. Haskell Programlama Dili 583
1.9. JavaScript Programlama Dili 584
1.10. Skala Programlama Dili 586
1.11. Rust Programlama Dili 588
1.12. Wolfram Programlama Dili 589
Sonuç 590
Kaynakça 591

23. BÖLÜM - PYTHON PROGRAMLAMA DİLİ 593
Ömer Faruk Çakır
ÖZET 593
1. Python Programlama Dili 594
1.1. Python'un Özellikleri 594
1.2. Python Kurulumu 595
1.3. Kod Düzenleyici Editörleri (IDE) 597
1.4. Değişkenler 598
1.5. Veri Tipleri 600
2.5. Yorum Satırları 602
2.6. Python'da Temel Fonksiyonlar 603
2.6.1. Print( ) Fonksiyonu 603
2.6.2. Input( ) Fonksiyonu 604
2.7. Operatörler 605
2.8. Listeler ve Özellikleri 607
2.9. Koşullu ve Mantıksal İfadeler 610
2.10. Döngü Yapıları 611
2.11. Diziler 613
2.12. Python Setleri 615
2.13. Python Sözlükleri 618
2.14. Tuples (Demetler) 623
2.15. Fonksiyonlar 627
2.16. Python Modülleri 628
2.17. Hatalar ve İstisnalar 629
2.18. Pycharm Kod Düzenleyicisine (IDE) Kütüphane Ekleme 631
2.19. Standart Kütüphaneler 634
2.19.1. NumPy 635
2.19.1.1. Mean (ortalama) 636
2.19.1.2. Medyan (ortadaki değer) 636
2.19.1.3. Mode (en yaygın değer) 636
2.19.1.4. Standart Sapma 636
2.19.1.5. Varyans 637
2.19.2. SciPy 637
2.19.3. Matplotlib 638
2.19.3.1. Çubuk grafiği 638
2.19.3.2. Histogram 639
2.19.3.3. Pasta Grafikleri 640
2.19.3.4. Normal Veri Dağılımı 641
2.19.3.5. Dağılım Grafiği 642
2.19.3.6. Basit Plot 643
2.19.3.7. Barkod Oluşturma 643
2.19.3.8. Sonsuz Çizgiler 644
2.19.4. SciKit-Learn 645
2.19.5. SymPy 646
2.19.6. Keras 647

2.19.7. PyTorch 647
2.19.8. GgPlot2 649
2.19.9. TensorFlow 649
2.19.10. Pandas 649
2.19.11. GnuPlot 650
2.19.12. Theano 650
2.19.13. Caffe 651
2.19.14. PyMC3 651
2.19.15. Chainer 651
2.19.16. Gensim 651
2.18.17. Statsmodels 651
2.19.18. SpaCy 652
2.19.19. HyperLearn 652
2.19.20. NLTK 652
2.19.21. Seaborn 652
2.19.22. Plotly 653
2.19.23. Scrapy 654
2.19.25. DeepFace 654
2.19.26. NetworkX 654
2.19.27. Pyglet 654
2.19.28. PyGame 654
2.19.29. PyBrain 655
2.19.30. OpenCV 655
Sonuç 656
Kaynakça 656

24. BÖLÜM - BLOK TABANLI KODLAMA (MBLOCK) İLE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI 659
Hüseyin Çakır
ÖZET 659
1. Kodlama 660
1.1. Blok Tabanlı Kodlama 661
2. Mblock Blok Tabanlı Kodlama 662
2.1. Blok Tabanlı Kodlama Arayüzü 662
2.1.1. Aygıtlar (Devices) 667
2.1.2. Karakterler (Sprites) 668
2.1.2.1. Kostümler (Costumes) 669
2.1.2.2. Sesler (Sounds) 670
2.1.3. Arka Plan (Background) 670
3. Mblock Kod Blokları 671
3.1. Hareket Blokları (Motion paleti) 672
2.3.2. Görünüm Blokları (Look paleti) 673
2.3.3. Ses Blokları (Sound paleti) 674
2.3.4. Olay Blokları (Events paleti) 675
2.3.5. Kontrol Blokları (Control paleti) 676
2.3.6. Algılama Blokları (Sensing paleti) 677

2.3.7. İşlem Blokları (Operators paleti) 678
2.3.8. Değişkenler Blokları (Variables paleti) 679
2.3.9. Bloklarım (My bloks Paleti) 679
3. Yapay Zekâ Uygulamaları ve Örnekler 680
3.1. Makine Öğrenmesi Uygulaması 680
3.2. Konuşma Metni Uygulaması 680
3.3. Ses ile Sözlük Kullanımı Uygulaması 686
3.4. Yazı Tanıma Uygulaması 689
3.5. Mblock Bilişsel Hizmetler Uygulaması 692
3.5.1. Yaş Belirleme 693
3.5.2. Cinsiyet Belirleme 693
3.5.3. Saç Rengini Belirleme 694
3.5.4. Duygu Analizi 694
Sonuç 694
Kaynakça 695

YAZARLAR HAKKINDA 697

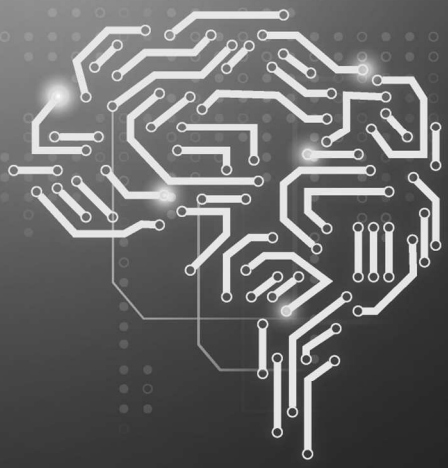

1. Bölüm

Yapay Zekâya Giriş

Çelebi Uluyol

ÖZET

Son dönemde adını sıkça duyduğumuz Yapay Zekânın, gelecek zamanda da araştırmacılar tarafından yoğun ilgi duyulacağını şimdiden söylemek mümkündür. Bu bölümde Yapay Zekânın kullanım alanlarından; ses tanıma ve anlama, görüntü işleme, doğal dil işleme ve anlama ile muhakemeye ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Yapay Zekâ teknolojilerinden; uzman sistemler, makine öğrenmesi, genetik algoritmalar, bulanık mantık ve yapay sinir ağlarına dair açıklamalar yapılmıştır. Gelecek dönemde araştırmacılar tarafından dikkate alınacak bir diğer önemli husus olan siber güvenlik göz önünde bulundurularak Yapay Zekânın siber güvenlikte kullanımı detaylı olarak açıklanarak genel olarak Yapay Zekânın kullanım alanlarına ilişkin bir perspektiften bakış açısı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ teknolojileri, siber güvenlik ve Yapay Zekâ ilişkisi, gelecek teknolojiler

birincil amacı, bu teknolojilerin üstesinden gelebilmek için çeşitli stratejileri uygulamak ve denemektir. Yapay Zekâ teknolojileri, öğrenme verilerinin dışında karşılaşabilecekleri düşmanca örneklere karşı dikkatli olmalıdır. Örneğin, bir görüntüdeki sadece birkaç pikseli değiştirmek, kullanıcılarının algılayamayacağı sınıflandırmayı ve sonucu değiştirebilecek ayrıntıları gerektirir. Daha sezgisel bu tarz aldatma girişimleriyle kullanıcılar gibi Yapay Zekâ teknolojileri de kandırılma riskiyle karşı karşıyadır.

Sonuç

Yapay Zekâ ile ilgili olarak insan yaşammını kolaylaştıran olumlu özelliklerinin yanında aynı zamanda çeşitli endişelerin de olduğu söylenebilir. Bu kitap bölümünde Yapay Zekânın çeşitli disiplinlerde kullanımı açıklanmış, özellikle de siber güvenlik alanındaki kullanımı ve getirebileceği avantajlar detaylı biçimde ele alınmıştır. Diğer taraftan Yapay Zekânın toplumsal yaşamda birtakım sosyal huzursuzluklar yaratabilecek ve hayatın doğal akışını bozabilecek olması da mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Yakın gelecekte birçok avantajına rağmen Yapay Zekânın istihdam üzerindeki olumsuz etkileri ve eşitsizliklerin önünü daha da açıyor olmasının önüne geçecek sağlıklı politikaların yürütülmesini gerektirmektedir. İnsanlar Yapay Zekâ ile iş kollarının ortadan kalkacağını, insanın yapacağı işleri otonom sistem veya robotların yapacağını düşünebilir. Elbette ki Yapay Zekâ ile birlikte bazı iş kollarının ortadan kalkabileceği söylenebilir ancak bunu tüm meslekler için ifade etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Yapay Zekânın insanın yerini almasından ziyade insanın yapacağı herhangi bir işi hatasız olarak yapması ve işi güçlendirmesine odaklanmak, çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle yanlış bir ele geçen teknoloji ne olursa olsun daha kötü amaçlar için kullanılabilir. Böyle bir durumda da insanların korkusu olan tüm insanlığın sonunun geleceği söylenebilir. Bu noktadan hareketle makinelerden ve Yapay Zekâdan korkmak yerine endişelerin giderilmesi ve insan zekâsının olumlu ve yararlı teknolojiler üretmesine odaklanmak, daha doğru bir tercih olacaktır.

Kaynakça

Akan, M. A. “Makine Öğrenimi Nedir?”, https://www.siskon.com.tr/dosya/PDF/Makale/Makine_Ogrenimi_Machine_Learning.pdf adresinden 22 Mayıs 2022’de erişim sağlanmıştır.

Atalay, M. ve Çelik, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 156-172.

Cengizhan, C. “Siber Uzay”, https://cahitcengizhan.com/siber-uzay/ adresinden 15 Nisan 2022’de erişim sağlanmıştır.

Çokbildik, A. C. (2018). Siber Uzay ve İnsan Hakları. *Cyberpolitik Journal 3*, 133-157.

Efe, A. (2021). Yapay Zeka Odaklı Siber Risk ve Güvenlik Yönetimi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi,* 5 (2), 144-165.

Holland, J. H. (1975). *Adaptation in Natural and Artificial Systems*. The University of Michigan Press, Ann Arbor, MI.

Kurt Kaya, G. D. (2017). Bilgi Güvenliği ve Siber Güvenlik Kapsamında Bakanlık Uygulamaları İçin Güvenli Yazılım Geliştirme Metodolojisi Önerisi. Uzmanlık Tezi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Önal, M. A. (2021). Siber Uzay ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Siber Güvenliğin Boyutları. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 114-123.

Pirim, H. (2006). Yapay Zekâ. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*. 81-93.

Reşitoğlu, Ş. N. "Siber Güvenlikte Yapay Zekâ Etkisi" Siber Güvenlik Staj Programı, TUİÇ Akademi, (Mart 2021)

Sağıroğlu, Ş. ve Alkan, M. (Editörler). (2018). Siber güvenlik ve savunma farkındalık ve caydırıcılık, Ankara: Grafiker Yayınları

Say, C. (2018). "50 Soruda Yapay Zekâ". İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı - 59.

Sucu, İ. (2019). Yapay Zekânın Toplum Üzerindeki Etkisi ve Yapay Zekâ (A.I.) Filmi Bağlamında Yapay Zekâya Bakış. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi 2,* 203-215.

Siberoloji. (2016). "Siber Uzay Tanımı ve Aktörleri", https://siberoloji.github.io/siber-uzay-tanimi-aktorleri/ adresinden 15 Ocak 2022'de erişim sağlanmıştır.

Tandoğan, Z. "Yapay Zekânın Geleceği", https://kantin.sabanciuniv.edu/sites/kantin.sabanciuniv.edu/files/makale/yapay-zekanin-gelecegi.pdf adresinden 22 Mart 2022'de erişim sağlanmıştır.

Tuicakademi. (2021). Siber Güvenlikte Yapay Zekâ Etkisi. https://www.tuicakademi.org/siber-guvenlikte-yapay-zekâ-etkisi/ adresinden 29 Mayıs 20222de erişim sağlanmıştır.

Yeniman Yıldırım, E. (2018). Bilişim Sistemlerine Yönelik Siber Saldırılar ve Siber Güvenliğin Sağlanması. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD) 7*, 24-33.

Yiğit, P. (2011) Yapay Sinir Ağları ve Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

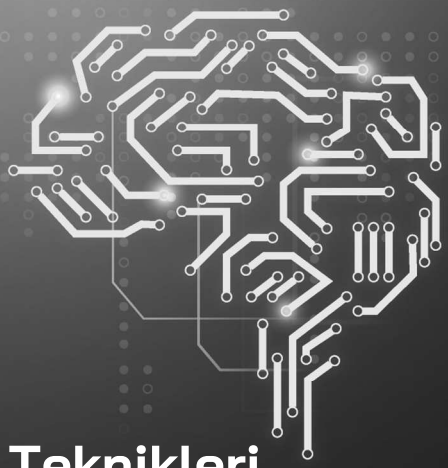

2. Bölüm

Sezgisel Optimizasyon Teknikleri

Aysun Coşkun - Orhan Ecemiş

ÖZET

Yapay Zekâ, insanların problem çözümünde çok yönlü ve daha doğru kararlar alması sebebiyle makinelerin insan gibi düşünmesini sağlayabilmek için ortaya çıkartılmış bir kavram olup hâlen geliştirilmeye devam etmektedir. Optimizasyon bir çözüm uzayındaki en uygun çözümün seçimi olarak ifade edilebilir. Sezgisel optimizasyon ise insan ve doğadaki diğer canlıların gündelik yaşam becerileri ve günlük hayatta karşılaştıkları problemlere karşı tepkilerine benzer bir biçimde, daha çok deneyimsel ve buluşsal yollarla öğrenerek en iyiye yakın çözümün seçimidir.

Sezgisel optimizasyon tekniklerinin Yapay Zekâ ile birlikte kullanılması ise algoritma ve makinelerin insan ve diğer canlıları daha kolay taklit edebilmesini sağlamıştır. Bu sayede Yapay Zekâ da insan zekâsına bir kademe daha yaklaşmış olmaktadır. Taklit edilen algoritmalara örnek olarak genetik algoritmalar, sürü zekâsı, karınca koloni algoritması, yapay bağışıklık sistemi, tabu arama algoritması verilebilir. Bu algoritmalar kullanılarak, gezgin satıcı ve n vezir problemi gibi bu canlılarla ilgisi olmayan problemlerin çözümlerinde de hız ve iyileştirmeler gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, sezgisel optimizasyon teknikleri, sürü zekâsı

Sonuç

Yapay Zekâ, makinelerin insan gibi düşünmesini sağlayabilmek için ortaya çıkartılmış bir kavram olup hâlen geliştirilmeye devam etmektedir. Sezgisel optimizasyon ise insan ve doğadaki diğer canlıların gündelik yaşam becerileri ve günlük hayatta karşılaştıkları problemlere karşı tepkilerine benzer bir biçimde, daha çok deneyimsel ve buluşsal yollarla öğrenerek en iyiye yakın çözümün seçimidir. Sezgisel optimizasyon tekniklerinin Yapay Zekâ ile birlikte kullanılması ise algoritma ve makinelerin insan ve diğer canlıları daha kolay taklit edebilmesini sağlamıştır. Bu sayede Yapay Zekâ da insan zekâsına bir kademe daha yaklaşmış olmaktadır. Taklit edilen algoritmalara örnek olarak genetik algoritmalar, sürü zekâsı, karınca koloni algoritması, yapay bağışıklık sistemi, tabu arama algoritması verilebilir. Bu algoritmalar kullanılarak, gezgin satıcı ve n-vezir problemi gibi bu canlılarla ilgisi olmayan problemlerin çözümlerinde de hız ve iyileştirmeler gerçekleşmiştir.

Ancak sezgisel algoritmaların çözüme yönelim özelliğine sahip oldukları ve kesin en iyi çözümü garanti etmedikleri unutulmamalıdır. İleriki çalışmalarda algoritma yöntem ve tekniklerinin geliştirilerek bu sorunun aşılması beklenilmektedir.

Kaynakça

Abbass, H. A., Sarker, R. ve Newton, C. S. (2001). *Data Mining: A Heuristic Approach*. IGI global.

Akpınar, H. (2014). Data: Veri Madenciliği Veri Analizi, 1. baskı. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Akyol, S. ve Alataş, B. (2012). Güncel sürü zekası optamizasyon algoritmaları. *Nevşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1).

Ashri, R. (2019). *The AI-Powered Workplace: How Artificial Intelligence, Data, and Messaging Platforms Are Defining the Future of Wor*k. Apress.

Bajpai, A. ve Yadav, R. (2015). Ant colony optimization (ACO) for the traveling salesman problem (TSP) using partitioning. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 4(09), 376-381.

Beni, G. ve Wang, J. (1993). Swarm intelligence in cellular robotic systems. Robots and biological systems: Towards a new bionics? içinde (ss. 703-712). Springer.

Bıyıklıoğlu, O. (2004) Yapay Bağışıklık Sistemlerinin Ağ Saldırılarının Tespiti İçin Kullanımı (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Dorigo, M. ve Di Caro, G. (1999). Ant colony optimization: A new meta-heuristic. Proceedings of the 1999 congress on evolutionary computation-CEC99 (Cat. No. 99TH8406) içinde (C. 2, ss. 1470-1477). IEEE.

Dorigo, M., Birattari, M. & Stutzle, T. (2006). Ant colony optimization. *IEEE Computational Intelligence Magazine*, 28-39.

Forrest, S. ve Beauchemin, C. (1997). Computer immunology. *Immunological reviews*, 216(1), 176-197.

Gil, D., Hobson, S., Mojsilović, A., Puri, R. ve Smith, J. R. (2020). AI for management: An overview. *The future of management in an AI world*, 3(19), 3-19.

Gilli, M., Maringer, D. ve Schumann, E. (2019). *Numerical methods and optimization in finance*. Academic Press.

Glover, F. (1990). Tabu search: A tutorial. *Interfaces*, 20(4), 74-94.

Hahsler, M. ve Hornik, K. (2007). TSP-Infrastructure for the traveling salesperson problem. *Journal of Statistical Software*, 23(2), 1-21.

Jh, H. (1975). *Adaptation in natural and artificial systems*. Ann Arbor.

Karaboga, D. ve Ozturk, C. (2011). A novel clustering approach: Artificial Bee Colony (ABC) algorithm. *Applied soft computing*, 11(1), 652-657.

Keskintürk, T., Kiremitçi, B. ve Kiremitçi, S. (2016). 2-Opt Algoritması ve Başlangıç Çözümünün Algoritma Sonuçları Üzerindeki Etkisi. *Endüstri Mühendisliği*, 27(3), 2-12.

Knight, V. ve Palmer, G. (2022). Applied Mathematics with Open-Source Software: Operational Research Problems with Python and R. CRC Press.

Scrucca, L. (2013). GA: A package for genetic algorithms in R. *Journal of Statistical Software*, 53, 1-37.

Seçkiner, S., Amanuel, M. S. & Geçer, S. (2021). Minimizing Solid Waste Collection Routes Using Ant Colony Algorithm: A Case Study in Gaziantep District. Journal of Transportation and Logistics, 29-47 . DOI: 10.26650/JTL.2021.894265.

Turing, A. M. (1950). Mind. *Mind*, 59(236), 433-460.

Türkay, M. (2011). Optimizasyon Modelleri ve Çözüm Metodlari. URL: http://home. Ku. Edu. Tr/∼ mturkay/indr501/Optimizasyon. Pdf.

3. Bölüm

Yapay Zekâ Teknikleri ve Bulanık Mantık

Aysun Coşkun - Fatih Bozkurt

ÖZET

Yapay Zekâ, başlangıçta "Makineler düşünebilir mi?" sorusuna cevap aranırken ortaya çıkarılmış bir kavram olup Yapay Zekâ uygulamalarının disiplinler arası çalışmalar neticesinde geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi sonucunda, Yapay Zekânın alt alanları oluşmuş ve her geçen gün daha fazla dallanmaktadır. Disiplinler arası çalışmalar yapılması, Yapay Zekânın birden fazla uygulama türü olmasını sağlamıştır. Bunlar literatürde Yapay Zekâ teknikleri olarak adlandırılmaktadır.

Yapay Zekâ teknikleri, temelde; uzman sistemler, genetik algoritmalar, yapay sinir ağları ve bulanık mantık sınıflandırılabilir. Bulanık mantık, günlük yaşamdaki karar ve eylem sürecine yakın olması sebebiyle son zamanlarda daha fazla uygulama alanı bulmuştur. Bulanık mantık uygulamalarında, matematiksel modelin oluşturulması ve ifade edilmesinin daha kolay olması, istenilen ara değerlerin göz ardı edilmemesi gibi avantajlar bulunmaktadır. Ancak bulanık mantık sistemlerinin öğrenme tipleri için genelgeçer bir yöntem bulunmamaktadır. Bu durumda da bazı uygulamaların istenilen çözüme ulaşması için gereken öğrenme sürecinin çok fazla zaman almasına sebep olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ teknikleri, bulanıklık, bulanık mantık

Sonuç

Yapay Zekâ, başlangıçta "Makineler düşünebilir mi?" sorusuna cevap aranırken ortaya çıkarılmış bir kavram olup Yapay Zekâ uygulamalarının disiplinler arası çalışmalar neticesinde geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi sonucunda Yapay Zekânın alt alanları oluşmuş ve her geçen gün daha fazla dallanmaktadır.

Yapay Zekâ teknikleri, temelde; uzman sistemler, yapay sinir ağları, bulanık mantık ve bulanık kümeler, genetik algoritmalar olarak sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada bulanık mantık ve bulanık küme kavramları üzerinde daha çok durulmuştur.

Bulanık mantık denetim sistemleri, günlük yaşam karar verme sürecine yakın olması sebebiyle geniş yer bulmuş denetim sistemleridir. Günümüzdeki birçok sektörün önemli noktalarında bulanık mantık uygulamalarını görmek mümkündür.

Ancak bu sistemlerin üyelik değerlerinin bulunmasında kesin sonuç veren bir yöntem ve öğrenme yeteneği bulunmamaktadır. En uygun yöntem deneme yöntemidir. Sistemin kararlılık, denetlenebilirlik performansının ölçülmesinde kesinleşmiş bir yöntem olmaması, bulanık mantık sistemlerinin temel sorunudur. İleriki çalışmalarda çoklu öğrenme tekniklerinin gelişerek bu sorunu aşması beklenilmektedir.

Kaynakça

Altaş, İ. H. (1999). Bulanık Mantık: Bulanıklılık Kavramı. *Enerji, Elektrik, Elektromekanik-3e*, *62*(62), 80-85.

Artificial Intelligence: A Revolution Beyond Human Control. (2019, Ocak 28). *Let Us All Work For the Greatness Of India*. https://new.resurgentindia.org/artificial-intelligence-a-revolution-beyond-human-control/

Bilge, U. (2007). Tıpta yapay zeka ve uzman sistemler. *Türkiye Bilişim Derneği Kongresi*, 113-118.

Bozkurt, F. (2019). *Göz kırpma hareketleri ile tarayıcı kontrolü* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Bozkurt, F., Seçkin, A. Ç. & Coşkun, A. (2017). Integration of IMU Sensor on Low-Cost EEG and Design of Cursor Control System with ANFIS. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *54*(3), Art. 3. https://doi.org/10.14445/22315381/IJETT-V54P223

Coşkun, A. & Bozkurt, F. (2021). Nesnelerin interneti ve yapay zekâ. İçinde H. Çakır & Ç. Uluyol (Ed.), *Nesnelerin İnterneti-Kuramdan Uygulamaya* (1. bs, C. 1, ss. 273-292). Nobel Akademik Yayıncılık. https://www.nobelyayin.com/nesnelerin-interneti-kuramdan-uygulamaya-17943.html

Çetin, N. (2002). *Genetik algoritma* [Yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Doğan, O. (2016). Uyarlamalı Sinirsel Bulanık Çıkarım Sisteminin (ANFIS) Talep Tahmini İçin Kullanımı ve Bir Uygulama. *Dokuz Eylul Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Dergisi*, *31*(1), Art. 1. https://doi.org/10.24988/deuiibf.2016311513

Dubois, D., Prade, H. & Ughetto, L. (1999). Fuzzy Logic, Control Engineering and Artificial Intelligence. Içinde H. B. Verbruggen, H.-J. Zimmermann & R. Babuška (Ed.), *Fuzzy Algorithms for Control* (ss. 17-57). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-011-4405-6_2

Elmas, Ç. (2011). *Yapay Zeka Uygulamaları (2. Baskı)* (2. bs). Seçkin Yayıncılık.

Emel, G. G. & Taşkın, Ç. (2002). Genetik algoritmalar ve uygulama alanları. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 129-152.

Engin, O. (2001). *Akış Tipi Çizelgeleme Problemlerinin Genetik Algoritma ile Çözümün Performansının Artırılmasında Parametre Optimizasyonu*.

Ergezer, H., Dikmen, M. & Özdemir, E. (2003). Yapay sinir ağları ve tanıma sistemleri. *PiVOLKA*, *2*(6), 14-17.

Goldberg, D. E. & Samtani, M. P. (1986). Engineering optimization via genetic algorithm. *Electronic computation*, 471-482.

Gözen, Ş. (2007). *Bulanık esnek akış tipi çok prosesli çizelgeleme problemlerinin genetik algoritma ve tavlama benzetimi ile çözümü* [Yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Heiss, J. E., Held, C. M., Estevez, P. A., Perez, C. A., Holzmann, C. A. & Perez, J. P. (2002). Classification of sleep stages in infants: A neuro fuzzy approach. *IEEE Engineering in Medicine and Biology Magazine*, *21*(5), 147-151.

Jang, J.-S. & Sun, C.-T. (1995). Neuro-fuzzy modeling and control. *Proceedings of the IEEE*, *83*(3), Art. 3.

Karaboğa, D. (2017). *Yapay Zeka Optimizasyon Algoritmalari*. Nobel Akademi Yayıncılık.

Kıyak, E. & Kahvecioğlu, A. (2003). *Bulanık mantık ve uçuş kontrol problemine uygulanması*. *1*(2), 63-72.

Kubat, C. (2014). *MATLAB: Yapay zekâ ve mühendislik uygulamaları* (2. bs). Pusula Yayıncılık.

Leung, S. C. & Fulcher, J. (1997). Classification of user expertise level by neural networks. *International Journal of Neural Systems*, *8*(02), 155-171.

Mamdani, E. H. (1976). Advances in the linguistic synthesis of fuzzy controllers. *International Journal of Man-Machine Studies*, *8*(6), 669-678.

Mamdani, E. H. & Assilian, S. (1975). An experiment in linguistic synthesis with a fuzzy logic controller. *International journal of man-machine studies*, *7*(1), 1-13.

Oppy, G. & Dowe, D. (2003). *The turing test*.

Öztemel, E. (2012). *Yapay sinir ağları* (3. bs). Papatya Yayıncılık.

Saibene, A., Assale, M. & Giltri, M. (2021). Expert systems: Definitions, advantages and issues in medical field applications. *Expert Systems with Applications*, *177*, 114900. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.114900

Seçkin, A. Ç., Özek, A. & Karpuz, C. (2019). Çoklu Robotlarda İşbirlikli Davranışların Karşılaştırılması ve Bulanık Mantık Yaklaşımı. *Journal of Polytechnic*. https://doi.org/10.2339/politeknik.481177

Yen, J. (1999). Fuzzy logic-a modern perspective. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, *11*(1), 153-165. https://doi.org/10.1109/69.755624

Zadeh, L. A. (1965). Electrical engineering at the crossroads. *IEEE Transactions on Education*, *8*(2), 30-33.

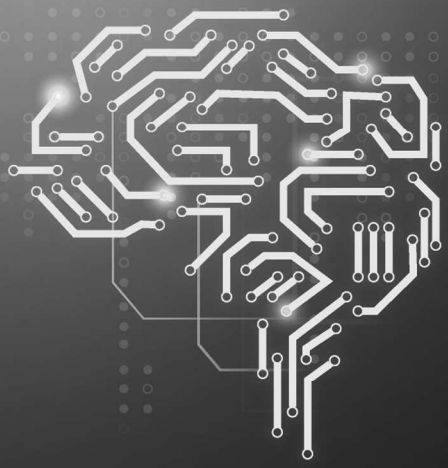

4. Bölüm

Doğal Dil İşleme

Alpaslan Durmuş

ÖZET

Doğal Dil İşleme (DDİ) yani Naturel Language Processing (NLP), metin veya ses verilerini anlamdırarak tıpkı insanlar gibi kendi metin veya konuşmalarıyla bunlara yanıt verebilen makineler oluşturulmasıdır. Doğal dil işleme (NLP), bilgisayar sistemlerine, metinleri ve konuşmaları tıpkı insanların anladığı şekilde anlama yeteneği kazandırma süreci olarak tanımlanabilmektedir.

NLP, hesaplamalı dil bilimi (insan dilinin istatistiksel olarak kural tabanlı modellemesi), makine öğrenimi ve derin öğrenme modellerinin beraber çalışmasıyla elde edilmektedir. Bu teknoloji ve yöntemlerin birlikte çalışması ile, metin veya ses verisi biçimindeki insan konuşmasının doğru olarak işlenmesi mümkün olmaktadır. NLP yani doğal dil işleme ile konuşmacının veya yazarın niyetinin ve duygusunun tam olarak anlaşılması ve elde edilmesi mümkün olmaktadır.

NLP, metinlerin bir dilden farklı bir dile çevrilmesine imkân tanıyan, sözlü komutlara yanıt verebilen ve büyük hacimli metinlerin hızlı bir şekilde, hatta gerçek zamanlı olarak çevrilmesine ve işlenmesine imkân tanıyan süreç olarak tanımlanabilir. NLP ile sesle çalışan GPS sistemleri, dijital asistanlar, konuşmaların doğru olarak yazıya dönüştürülmesine imkân tanıyan sistemler ve müşteri hizmetleri uygulamaları gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanında NLP, iş süreçlerini kolaylaştırabilmekte, firmaların üretkenliklerini artırabilmekte ve kritik iş süreçlerinin basitleştirilmesine yardımcı olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Naturel Language Processing, doğal dil işleme, makine öğrenmesi, derin öğrenme

8.3. Amazon

Amazon'un güçlü bir doğal dil işleme hizmeti bulunmaktadır. Comprehend, yapılandırılmamış veri kümelerinden bilgileri analiz edebilmektedir. Comprehend, dil referansları, insanlar ve yerler dâhil olmak üzere verilerin önemli unsurlarını tanımlayabilmektedir (Deng ve Yu, 2014). Amazon tarafından NLP hizmeti, modelleri sıfırdan eğitme ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Gelişmiş makine öğrenimi algoritmalarının yardımıyla çok sayıda makale ve belge üzerinde analiz edebilmektedir (Kingma & Ba, 2014).

Kaynakça

Akin, S. E. & Yildiz, T. (2019). Sentiment Analysis through Transfer Learning for Turkish Language. In 2019 IEEE International Symposium on INnovations in Intelligent SysTems and Applications (INISTA) (pp. 1-6). IEEE.

Atenstaedt, R., (2012). "Word Cloud Analysis of the BJGP.", British Journal of General Practice, 62 (596): 148 LP - 148, https://doi.org/10.3399/bjgp12X630142.

Bisong, E. (2019). Google colaboratory. In Building Machine Learning and Deep Learning Models on Google Cloud Platform (pp. 59-64). Apress, Berkeley, CA.

Bock, S. ve Weiß M., (2019). "A Proof of Local Convergence for the Adam Optimizer.", In 2019 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN), 1-8, https://doi.org/10.1109/ijcnn.2019.8852239.

Deng, L. & Yu, D. (2014). Deep learning: methods and applications. *Foundations and trends in signal processing*, 7(3-4), 197-387.

Denny, M. J. & Spirling, A. (2018). Text preprocessing for unsupervised learning: Why it matters, when it misleads, and what to do about it. *Political Analysis*, 26(2), 168-189.

Devlin, J., Chang, M. W., Lee, K. & Toutanova, K. (2018). Bert: Pre-training of deep bidirectional transformers for language understanding. arXiv preprint arXiv:1810.04805.

Jain, N., Girotra, K. & Netessine, S. (2014). Managing global sourcing: Inventory performance. *Management Science*, 60(5), 1202-1222.

Kingma, D. P. & Ba, J. (2014). Adam: A method for stochastic optimization. arXiv preprint arXiv:1412.6980.

Ko, D. G., Mai, F., Shan, Z. & Zhang, D. (2019). Operational efficiency and patient-centered health care: A view from online physician reviews. Journal of Operations Management, 65(4), 353-379.

Kraipeerapun, P. (2009). Neural network classification based on quantification of uncertainty (Doctoral dissertation, Murdoch University).

Lee, D., Hosanagar, K. & Nair, H. S. (2018). Advertising content and consumer engagement on social media: Evidence from Facebook. *Management Science*, 64(11), 5105-5131.

Lee, T. Y. & Bradlow, E. T. (2011). Automated marketing research using online customer reviews. *Journal of Marketing Research*, 48(5), 881-894.

Li, X. B. & Qin, J. (2017). Anonymizing and sharing medical text records. *Information Systems Research*, 28(2), 332-352.

Liu, B. (2012). Sentiment analysis and opinion mining. *Synthesis Lectures on Human Language Technologies*, 5(1), 1-167.

Liu, X., Singh, P. V. & Srinivasan, K. (2016). A structured analysis of unstructured big data by leveraging cloud computing. *Marketing Science*, 35(3), 363-388.

Loughran, T. I. M. & McDonald, B. (2016). Textual analysis in accounting and finance: A survey. *Journal of Accounting Research*, 54(4), 1187-1230.

Loughran, T. & Mcdonald, B. (2011). When is a liability not a liability? Textual analysis, dictionaries, and 10-Ks. *The Journal of Finance*, 66(1), 35-65.

Lu, Y. (2019). Artificial intelligence: A survey on evolution, models, applications and future trends. Journal of Management Analytics, 6(1), 1-29. doi:10.1080/23270012.2019. 1570365 Manning, C. D., Manning, C. D. & Schütze, H. (1999). Foundations of statistical natural language processing. MIT press.

Natural Language Processing- How different NLP Algorithms work (2022). Natural Language Processing- How different NLP Algorithms work 05/09/2022 tarihinde https://medium.com/@get_excelsior/natural-language-processing-how-different-nlp-algorithms-work-daa233b9cee0 adresinden temin edilmiştir.

Onan A., (2021). "Sentiment analysis on massive open online course evaluations: A text mining and deep learning approach.", Comput. Appl. Eng. Educ, 29: 572-589. doi:10.1002/cae.22253.

Ong, Charlene J., Agni O., Rebecca Z., Francois Pierre M. C., Meghan H., Liang M., Darian F., vd., (2020). "Machine Learning ve Natural Language Processing Methods to Identify Ischemic Stroke, Acuity ve Location from Radiology Reports.", PLOS ONE, 15 (6): e0234908. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234908.

Özçift, A., Akarsu, K., Yumuk, F. & Söylemez, C. (2021). Advancing natural language processing (NLP) applications of morphologically rich languages with bidirectional encoder representations from transformers (BERT): an empirical case study for Turkish. *Automatika*, 1-13.

Song, K., Tan, X., Qin, T., Lu, J. & Liu, T. Y. (2020). Mpnet: Masked and permuted pre-training for language understanding. arXiv preprint arXiv:2004.09297.

Sreekumar D. ve Chitturi B., (2020) "Deep Neural Approach to Fake-News Identification.", Procedia Computer Science, 167: 2236-43, https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.276.

Wang, Y., Li Y., Yong S. ve Rong X., (2020). "The Influence of the Activation Function in a Convolution Neural Network Model of Facial Expression Recognition.", Applied Sciences (Switzerlve), 10 (5). https://doi.org/10.3390/app10051897.

Zhou, M., Nan D., Shujie L. ve Heung-Yeung S., (2020), "Progress in Neural NLP: Modeling, Learning ve Reasoning.", Engineering, 6 (3): 275-90. https://doi.org/10.1016/j.eng.2019.12.014.

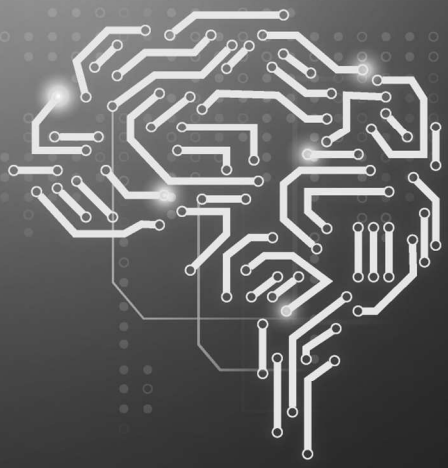

5. Bölüm

Uzman Sistemler

İsmail Şahin - Neslihan Top

ÖZET

1950'li yılların başından bu yana yürütülen Yapay Zekâ (YZ) çalışmalarında özellikle iş aktivitelerinde insanın yerini alacak teknolojileri geliştirmek hedeflenmiştir. Makinelerin ne kadar zeki olabileceği sorusunu gündeme getiren Alan Turing'in makalesinden bu yana geçen 70 yılda YZ, günlük hayatın bir parçası olmanın ötesine, kendi dillerini yaratan makinalardan Metaverse'te üstleneceği role farklı bir boyuta geçmiştir. İlk YZ uygulaması olan Uzman Sistemler (US), uzman insanın bilgi ve tecrübesini bilgisayar ortamında modellemeyi hedefleyerek diğer YZ uygulamalarından farklılaşmıştır. Uzman sistemler, bilgi kaynağı olarak insanın sezgisel yeteneğine odaklanarak bilgisayar programlama alanında paradigma değişimine yol açtığı günlerden bu yana geçen 60 yılda pek çok alanda yaygın olarak kullanılmıştır ve hâlen kullanılmaya devam edilmektedir. İlk uygulamalarını tıbbi tahlil, teşhis ve karar süreçlerinde gördüğümüz US, günümüzde endüstriyel uygulamalar başta olmak üzere savunma sanayii, eğitim, yönetim ve mühendislik alanlarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada uzman sistemler ele alınarak uzman sistem mimarisi tanıtılmakta, günümüz YZ uygulamalarındaki yeri ve geleceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, uzman sistemler, bilgi tabanı, kural tabanlı sistemler

Tablo 1. Tipik bir çerçeve yapısı

Çerçeve Adı: Araba	
Oluk (Slot)	**Göz (Face)**
İmalatçı	Mercedes
Model	A180
Yıl	2020
Transmisyon	Otomatik
Yakıt	Benzin
Teker	4
Renk	Kırmızı

Sonuç

Uzman sistemin ilk örneğini ortaya koyan Feingenbaum'un da dediği gibi "hesaplamalı zekâ, bilgisayar biliminin açık kaderi, hedefi, hedefi, son sınırıdır." (Feigenbaum, 2003). Feingenbaum burada YZ'yi hesaplamalı zekâ (Computational Intelligence) olarak tanımlarken insan davranışlarına da atıfta bulunmaktadır. Turing'in makinesinden bu yana geçen 70 yılda insan gibi davranan, iş gören ve düşünebilen program/makine geliştirmek YZ çalışmalarının hedefi olmuştur. Uzman sistemler bu çalışmaların öncüsü olma özelliğini taşımaktadır.

US, insan uzmanın problem çözme yaklaşımını merkeze alır ve onun gibi problem çözecek uygulamalar geliştirmekle meşgul olur. Bu özellik US'yi diğer YZ uygulamalarından ayırır. US insan uzmanda bulunan bilgi ve tecrübeyi kullanarak maksimum hız ve minimum hata ile problemleri çözüme ulaştırmaya çalışır. US'nin bilgi tabanının genişletilebilir olması, farklı çıkarım stratejilerinin uygulanabilirliği ve gerçekleştirdiği çıkarımın nedenlerini açıklayabilmesi önemli avantajlarındandır. Bununla birlikte US'nin sezgisel yanının zayıflığı hâlâ önemli bir engeldir. Bu tür engeller hibrit sistemlerle aşılmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda farklı teknolojiler kullanılarak çok sayıda hibrit uzman sistem türü geliştirilmiştir (Noyan & Şahin, 2015; S. Sahin vd., 2012; Sottocornola vd., 2023; Walek & Fojtik, 2020; Zhou vd., 2020). Bu tür hibrit yaklaşımların artması, US'lerin endüstrinin farklı kollarında kullanımını daha da arttıracaktır.

Kaynakça

Adams, M. J. (2005). Chemometrics And Statistics | Expert Systems. In *Encyclopedia of Analytical Science* (ss. 33-40). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B0-12-369397-7/00081-9

Alfarsi, G., bin Mohd. Yusof, A., Tawafak, R. M., Iqbal Malik, S., Mathew, R. & Waseem

Ashfaque, M. (2020). An Overview of Electronic Games in the Academic Areas. *2020 IEEE International Conference on Advent Trends in Multidisciplinary Research and Innovation (ICATMRI)*, 1-6. https://doi.org/10.1109/ICATMRI51801.2020.9398490

Allahverdi, N. (2002). *Uzman Sistemler: Bir Yapay Zeka Uygulaması*. Atlas Yayıncılık.

Aronson, J. E. (2003). Expert Systems. Içinde *Encyclopedia of Information Systems* (ss. 277-289). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B0-12-227240-4/00067-8

Asimov, I. (1950). *I, Robot*. Gnome Press.

Buchanan, B. & Shortliffe, E. (Ed.). (1985). *Rule-based expert systems: The mycin experiments of the stanford heuristic programming project. reprinted with corrections*. Addison-Wesley.

Cawsey, A. (1998). *The essence of artificial intelligence*. Prentice Hall.

Dong, Z., Zhao, J., Duan, J., Wang, M. & Wang, H. (2018). Research on Agricultural Machinery Fault Diagnosis System Based on Expert System. *2018 2nd IEEE Advanced Information Management,Communicates,Electronic and Automation Control Conference (IMCEC)*, 2057-2060. https://doi.org/10.1109/IMCEC.2018.8469579

Ericsson, K. A. & Simon, H. A. (1993). *Protocol Analysis: Verbal Reports as Data*. MIT Press.

Feigenbaum, E. A. (2003). Some challenges and grand challenges for computational intelligence. *Journal of the ACM*, *50*(1), 32-40. https://doi.org/10.1145/602382.602400

He, P. (2014). Counter Cyber Attacks By Semantic Networks. Içinde *Emerging Trends in ICT Security* (ss. 455-467). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-411474-6.00027-X

Kendal, S. L. & Creen, M. (2007). *An introduction to knowledge engineering*. Springer.

Kiryanov, D. A. (2021). Hybrid categorical expert system for use in content aggregation. *Программные Системы и Вычислительные Методы*, *4*, 1-22. https://doi.org/10.7256/2454-0714.2021.4.37019

Leo Kumar, S. P. (2019). Knowledge-based expert system in manufacturing planning: State-of-the-art review. *International Journal of Production Research*, *57*(15-16), 4766-4790. https://doi.org/10.1080/00207543.2018.1424372

Leondes, C. T. (2002). *Expert systems: The technology of knowledge management and decision making for the 21st century*. Academic Press.

Ligęza, A. & Nalepa, G. J. (2011). A study of methodological issues in design and development of rule-based systems: Proposal of a new approach: A study of methodological issues in design and development of rule-based systems. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, *1*(2), 117-137. https://doi.org/10.1002/widm.11

Muhammad, L. J., Garba, E. J., Oye, N. D. & Wajiga, G. M. (2018). On the Problems of Knowledge Acquisition and Representation of Expert System for Diagnosis of Coronary Artery Disease (CAD). *International Journal of u- and e- Service, Science and Technology*, *11*(3), 49-58. https://doi.org/10.14257/ijunesst.2018.11.3.05

Murdoch. (2014). *Rule-Based Expert Systems, Lecturer Notes*. http://ftp.it.murdoch.edu.au/units/ICT219/Lectures/03B219Lect_Week05.pdf

Nabiyev, V. V. (2003). *Yapay Zeka: Problemler-Yöntemler-Algoritmalar*. Seçkin Yayıncılık.

Nilsson, N. J. (1998). Representing Commonsense Knowledge. Içinde *Artificial Intelligence: A New Synthesis* (ss. 301-316). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-049945-1.50025-3

Noyan, Z. & Şahin, İ. (2015). A Fuzzy Expert System Applıcatıon For Mısıon Plannıng To Aerospace Vehıcles. *Gazi Journal of Engineering Sciences*, *1*(1), 1-20.

Olson, J. R. & Rueter, H. H. (1987). Extracting expertise from experts: Methods for knowledge acquisition. *Expert Systems*, *4*(3), 152-168.

Ozden, A., Faghri, A. & Li, M. (2016). Using Knowledge-automation Expert Systems to Enhance the Use and Understanding of Traffic Monitoring Data in State DOTs. *Procedia Engineering*, *145*, 980-986. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2016.04.127

Panczyk, T. (1999). A Smart Choice for Collectors? *Credit Card Management*, *11*(2), 78-82.

Purdue. (t.y.). *Introduction to Artificial Intelligence Applications*. Geliş tarihi 12 Ağustos 2022, gönderen https://engineering.purdue.edu/~engelb/abe565/week6.htm

Russell, S. & Norvig, P. (2003). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson.

Rychener, M. D. (Ed.). (1988). *Expert systems for engineering design.* Academic Press.

Sahin, I. & Borklu, H. R. (2008). 2B görünüşlerden otomatik katı modeller oluşturmada uzman bir yaklaşım. *Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *14*(2), 111-123.

Sahin, I., Calp, M. H. & Akca, O. (2011). *Kredibilite Notu Değerlendirmeye Yönelik Bir Uzman Sistem Yaklaşımı*. *14*(1), 79-83.

Sahin, S., Tolun, M. R. & Hassanpour, R. (2012). Hybrid expert systems: A survey of current approaches and applications. *Expert Systems with Applications*, *39*(4), 4609-4617. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2011.08.130

Schreiber, G. (2008). Chapter 25 Knowledge Engineering. Içinde *Foundations of Artificial Intelligence* (C. 3, ss. 929-946). Elsevier. https://doi.org/10.1016/S1574-6526(07)03025-8

Shang, Y. (2005). Expert Systems. Içinde *The Electrical Engineering Handbook* (ss. 367-377). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-012170960-0/50031-1

Sottocornola, G., Baric, S., Nocker, M., Stella, F. & Zanker, M. (2023). DSSApple: A hybrid expert system for the diagnosis of post-harvest diseases of apple. *Smart Agricultural Technology*, *3*, 100070. https://doi.org/10.1016/j.atech.2022.100070

Studer, R., Benjamins, V. R. & Fensel, D. (1998). Knowledge engineering: Principles and methods. *Data & Knowledge Engineering*, *25*(1-2), 161-197. https://doi.org/10.1016/S0169-023X(97)00056-6

Şahin, İ. (2008). *Uzman Sistem Kullanarak 2B'lu İzdüşümlerden Katı Model Oluşturma* [PhD. Dissertitation]. Gazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences.

Şahin, İ., Calp, M. H. & Özkan, A. (2014). An Expert System Design and Application for Hydroponics Greenhouse Systems. *Gazi University Journal of Science*, *27*(2), 809-822.

Şahin, İ., Calp, M. H. & Sönmez, A. (2012). Elektronik Cihazlarda Arıza Teşhisi için Bir Uzman Sistem Uygulaması. *Selçuk-Teknik Dergisi*, *11*(1), 8-18.

Tan, C. F., Wahiddin, L. S., Khalil, S. N., Tamaldin, N., Hu, J. & Rauterberg, G. W. M. (2016). The Applıcatıon Of Expert System: A Revıew Of Researchand Applıcatıons. *ARPN Journal of Engineering and Applied Sciences*, *11*(4), 2448-2453.

Tan, H. (2017). A brief history and technical review of the expert system research. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, *242*, 012111. https://doi.org/10.1088/1757-899X/242/1/012111

Tanwar, P., Prasad, T. V. & Mahendra, S. A. (2010). Comparative Study of Three Declarative Knowledge Representation Techniques. *International Journal on Computer Science and Engineering*, *2*(7), 2274-2281.

Turing, A. M. (1950). I.-Computing Machinery And Intelligence. *Mind*, *LIX*(236), 433-460. https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433

Walek, B. & Fojtik, V. (2020). A hybrid recommender system for recommending relevant movies using an expert system. *Expert Systems with Applications*, *158*, 113452. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2020.113452

Ye, Y., Wang, Y., Ding, Y., Xu, Y., Ma, Z., Sun, Y. & Gao, L. (2020). Implementation and Application of the Health Management Expert System for Community Residents. *2020 13th International Symposium on Computational Intelligence and Design (ISCID)*, 50-53. https://doi.org/10.1109/ISCID51228.2020.00018

Younis, M. T. (2019). *Rule Based Expert Systems*. https://uomustansiriyah.edu.iq/media/lectures/6/6_2019_02_19!06_52_45_PM.pdf

Yusof, Y. & Latif, K. (2014). Survey on computer-aided process planning. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, *75*(1-4), 77-89. https://doi.org/10.1007/s00170-014-6073-3

Zhou, G., Moayedi, H., Bahiraei, M. & Lyu, Z. (2020). Employing artificial bee colony and particle swarm techniques for optimizing a neural network in prediction of heating and cooling loads of residential buildings. *Journal of Cleaner Production*, *254*, 120082. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120082

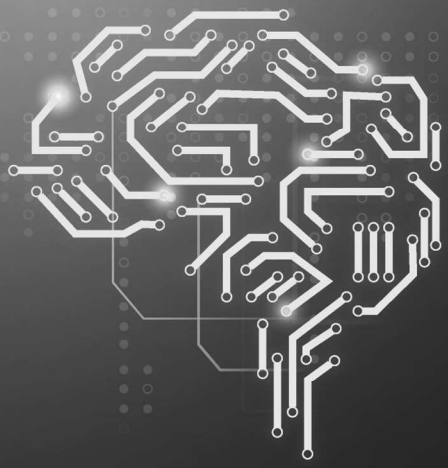

6. Bölüm

Yapay Sinir Ağları

Hüseyin Polat - Saadin Oyucu

ÖZET

Bir Yapay Sinir Ağı (YSA) sinir sistemindeki sinir bağlantılarını taklit etmeye çalışan bir hesaplama sistemidir. YSA'lar, yapay nöron olarak da adlandırılan ve biyolojik sinir hücrelerinin yapısından esinlenerek modellenen yapay sinir hücrelerinden oluşur. YSA'daki her yapay nöron basit bir hesaplama yapar. YSA'daki yapay nöronlar arasındaki her bağlantı bir nörondan diğerine bir hesaplamanın çıktısı taşır ve değiştirilebilen bir ağırlıkla etiketlenir. YSA için bir öğrenme algoritması kullanılarak değiştirilebilen bağlantı ağırlıklarının kararlı değerleri elde edilmeye çalışılır. Öğrenme kuralı, tipik olarak YSA çıktısı ve hedef değerler arasındaki farkı hata olarak kabul eden bir fonksiyonu kullanır. Hatayı en aza indirmek için öğrenme evresinde YSA'nın her bir nöron bağlantısındaki ağırlık değerleri uygun şekilde güncellenir. YSA, karmaşık ve doğrusal olmayan sınıflandırma ve tahmin problemlerinde çok iyi olan güçlü bir makine öğrenme tekniğidir.

Anahtar Kelimeler: Yapay nöron, tek katmanlı algılayıcı, çok katmanlı algılayıcı, geri yayılım algoritması

Kaynakça

Gollapudi, S. (2016). *Practical machine learning: Tackle the real-world complexities of modern machine learning with innovative and cutting-edge techniques*. Packt Publishing.

Géron, A. (2019). *Hands-on machine learning with scikit-learn, Keras, and tensorflow: Concepts, tools, and techniques to build Intelligent Systems*. O'Reilly Media.

Graupe, D. (2013). *Principles of Artificial Neural Networks, 3rd Ed, Advanced Series in Circuits and Systems: Vol. 7*. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

Hahnloser, R. H., Sarpeshkar, R., Mahowald, M. A., Douglas, R. J. & Seung, H. S. (2000). *Digital selection and analogue amplification coexist in a cortex-inspired Silicon Circuit*. Nature 405(6789), 947-951.

Haykin, S. S. (2009). *Neural networks and learning machines*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

Hebb, D. O. (1949). *The organization of behavior; a neuropsychological theory*. Wiley.

McCulloch, W. S., Pitts, W. (1943). *A statistical consequence of the logical calculus of nervous nets*. Bulletin of Mathematical Biology 5(4):135-137.

Minsky, M., Papert, S. (1969). *Perceptrons: An Introduction to Computational Geometry*. Cambridge, MA, USA: MIT Press.

Rosenblatt, F. (1958). *The perceptron: A probabilistic model for information storage and organization in the brain*. Psychological Review 65(6): 386-408.

Rumelhart, D., Hinton, G. & Williams, R. (1986). *Learning representations by back-propagating errors*. Nature 323, 533-536.

Widrow. B., Hoff, M.E. (1960). *Adaptive switching circuits*. Ire Wescon Convention Record 4, 96-104.

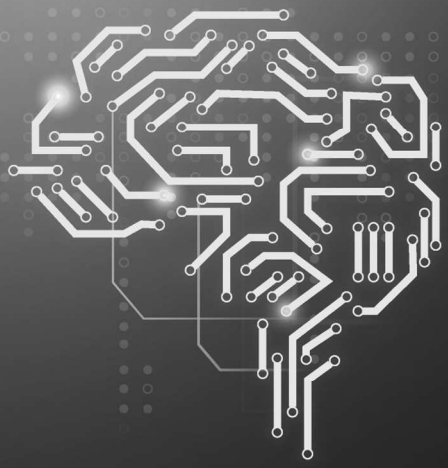

7. Bölüm

Makine Öğrenmesi

Hüseyin Polat - Saadin Oyucu

ÖZET

Günümüzde çeşitli sektörler, farklı kaynaklardan gelen ve farklı formatlarda mevcut olan büyük miktarda veri ile uğraşmaktadır. Bu veriler, özellikle gelişmiş bilgi işlem yetenekleri ve bulut depolamanın kullanımı nedeniyle kolayca erişilebilir hâle gelmektedir. Her sektörden kuruluşlar, verilerden yararlanarak elde edilebilecek büyük içgörülerin farkındadırlar. Bu nedenle, veri kümelerinden faydalı bilgi elde etmek için Yapay Zekâ yöntemleri kullanılmaktadır. Veri işleme için giderek daha fazla kullanılan bir Yapay Zekâ yöntemi, makine öğrenimidir. Yapay Zekânın bir alt kümesi olan makine öğrenmesi, daha önce deneyimlenmiş olayların gözlemlerinden elde edilen verileri kullanarak bilgisayarlara yapay öğrenme yeteneği sağlayan ve daha sonra öğrenme sırasında hiç görülmeyen yeni verilere uyum sağlayabilen bir yeteneğe sahiptir. Makine öğrenmesi, öğrenme aşamasında yinelemeli olarak yeni verilere maruz kaldıkça bağımsız olarak uyarlanabilir bir model hâline dönüşmektedir. Aslında bir makine öğrenme modeli, verileri tanımlayan ve tanımladığı veriler etrafında tahminler oluşturan bir program kodudur. Herhangi bir makineye makine öğrenmesi uygulandığında, öğrenme ve problem çözme gibi insan zekâsıyla ilişkili bazı özellikler sergileyebilmektedir. Makine öğrenmesi; imalat, perakende, sağlık, yaşam bilimleri, seyahat, konaklama, finansal hizmetler, enerji, ham madde ve kamu hizmetleri dâhil olmak üzere her tür sektörde uygulamalara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Örüntü tanıma, biyoinformatik, bilgisayarlı görme, denetimli/denetimsiz öğrenme

sahip bilgisayarlar ve daha fazla depolama ile "veri çağı" olarak adlandırılabilecek bir zamanda yaşıyoruz. İşletmelerin ve kuruluşların son on yılda karşılaştıkları temel zorluk, sahip oldukları tüm verileri anlamlandırmaya yönelik yaklaşımları kullanmak ve daha iyi kararlar almak için bu verilerden değerli bilgi ve öngörüleri kullanmak olmuştur. Verilerden önemli bilgiler veya öngörüler elde etmek, işletmelerin ve kuruluşların makine öğrenmesi ve Yapay Zekâ gibi alanlara yoğun yatırım yapmasının temel nedenidir. Gerçekten de, ucuz ve büyük bilgi işlem ve depolama dâhil olmak üzere teknolojideki büyük gelişmelerle birlikte, makine öğrenmesi etrafında gelişen bir ekosistem oluşmuştur. Bu ekosistem artık hızla genişliyor sürekli gelişiyor ve her gün daha farklı alanlara ve problemlere uygulanabiliyor.

Kaynakça

Agrawal, R., Imieliński, T. & Swami, A. (1993). *Mining association rules between sets of items in large databases*. In Proceedings of the 1993 ACM SIGMOD international conference on Management of data, 207-216.

Aggarwal, C. C. & Reddy, C. K. (eds.) (2014). *Data Clustering: Algorithms and Applications*. CRC Press.

Berk, R. A. (2017). *Statistical Learning from a Regression Perspective*. Springer International Publishing.

Boser, B. E., Guyon, I. M. & Vapnik, V. N. (1992). A Training Algorithm for Optimal Margin Classifiers. In D. Haussler (ed.), Proceedings of the 5th Annual Workshop on Computational Learning Theory (COLT'92), 144-152.

Breiman, L., Friedman, J., Olshen, R. and Stone, C. (1984). *Classification and Regression Trees*, Wadsworth, New York.

Brownlee, J. (2016). *Master Machine Learning Algorithms*. Machine Learning Mastery.

Brownlee, J. (2019). *Probability for Machine Learning Discover How to Harness Uncertainty With Python*. Machine Learning Mastery.

Brownlee, J. (2020). *Data Preparation for Machine Learning: Data Cleaning, Feature Selection, and Data Transforms in Python*. Machine Learning Mastery.

Chapelle, O., Scholkopf, B., Zien, A. (2010). *Semi-Supervised Learning*. The MIT Press.

Dangeti, P. (2017). *Statistics for Machine Learning.* Packt Publishing.

Dasarathy, B. (1991). *Nearest Neighbor Pattern Classification Techniques. IEEE Computer Society Press,* Los Alamitos, CA.

Duda, R. O. & Hart, P. E. (1973). *Pattern Classification and Scene Analysis*. New Yotk: John Willey & Sons.

Grabusts, P. & Borisov, A. (2002). Using grid-clustering methods in data classification. Proceedings. International Conference on Parallel Computing in Electrical Engineering, 425-426.

Hasson, F., Keeney, S., McKenna, H. (2000). Research guidelines for the Delphi survey technique. *J. Adv. Nurs*. 32 (4) 1008-1015.

Hastie, T., Tibshirani R., Friedman, J. (2017). *The Elements of Statistical Learning: Data Mining, Inference, and Prediction*. Springer Science+Business Media.

Kassambara, A. (2017). Practical Guide to Cluster Analysis in R: Unsupervised Machine Learning. CreateSpace Independent Publishing Platform.

Kirk, M. (2017). *Thoughtful Machine Learning with Python: A Test-Driven Approach*. O'Reilly Media.

Langley P., Iba W. & Thompson K. (1992). An analysis of Bayesian Classifiers. In Proceedings of the Tenth National Conference on Artificial Intelligence, San Jose, CA.

Ross, T. (1938). The synthesis of intelligence-its implications. *Psychological Review*, 45(2), 185-189.

Samuel, A.L. (1959). Some studies in machine learning using the game of checkers, *IBM J. Res. Develop*. 3(3), 210-229.

Sarkar, D., Bali, R., Sharma, T. (2018). Practical Machine Learning with Python: A Problem Solver's Guide to Building Real-World Intelligent Systems. Apress Media.

Singh S., Gupta P. (2014). Comparative Study ID3, CART, and C4.5 Decision Tree Algorithm: a survey". *International Journal of Advanced Information Science and Technology*, 27, 97-103.

Sharma, H. & Kumar, S. (2016). A Survey on Decision Tree Algorithms of Classification in Data Mining. *International Journal of Science and Research*, 5(4), 2094-2097.

Sharma, M. & Sharma S. K. (2013). Generalized K-Nearest NeighbourAlgorithm- A Predicting Tool. Int. J.Adv. Res. Comput. *Sci. Softw. Eng*., 3(11)

Shwartz, S.S. & David, S.B. (2014). Understanding Machine Learning: From Theory to Algorithms. Cambridge University Press.

Tarassenko, L. (1998) Guide to Neural Computing Applications. Butterworth-Heinemann, Oxford, UK.

Taunk, K., De, S., Verma, S. & Swetapadma, A. (2019). A Brief Review of Nearest Neighbor Algorithm for Learning and Classification. 2019 International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICCS), 1255-1260.

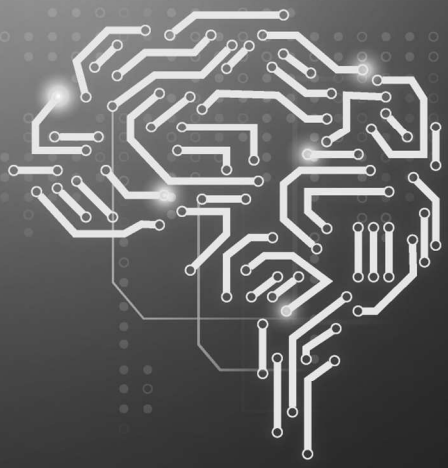

8. Bölüm

Derin Öğrenme

Serkan Savaş

ÖZET

Derin öğrenme, makine öğrenmesi tekniklerinin bir alt kümesi olup özellikle son on yıl içerisinde çok geniş bir uygulama alanına yayılmıştır. Verinin temsilinden öğrenmeye dayalı yapısı, kullanılan algoritmaların yüksek başarım oranları, katlanarak artan veri boyutları vs. derin öğrenme çalışmalarının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Tüm disiplinlerde, üretilen dijital verilerle birlikte bu verilerin analiz edilerek veriye dayalı kararlar alma ihtiyacı da derin öğrenme çalışmalarının hızlanmasının nedenlerindendir. Buradan yola çıkarak kitabın bu bölümünde derin öğrenme konusu tüm yönleriyle ele alınmıştır. Derin öğrenmenin farklı tanımları karşılaştırılarak ortak bir bakış açısı ile genel tanımı yapılmıştır. Derin öğrenmenin tarihi ve derin öğrenme çalışmalarında kullanılan algoritmalardan en yaygın olanları açıklanmıştır. Son dönemlerde ön eğitimli modeller kullanılarak öğrenme transferi yoluyla yüksek başarım elde edilen çalışmalara ağırlık verilmektedir. Bu nedenle ön eğitimli yüksek başarımlı mimarilerden de örnekler verilerek açıklamalar yapılmıştır. Derin öğrenmenin kullanım alanları ile birlikte günümüzde yaşanılan sınırlılıklar ve gelecekte yapılabilecek araştırmalar da açıklanmıştır. Bölümün sonunda örnek bir uygulama ile sınıflandırma çalışması gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Derin öğrenme, algoritma, sinir ağları, ön eğitimli modeller, derin mimariler

Kaynakça

Ackley, D. H., Hinton, G. E. & Sejnowski, T. J. (1985). A learning algorithm for Boltzmann machines. *Cognitive Science*, 9(1), 147-169.

Akcayol, M. A. (2022). Derin Öğrenme. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://w3.gazi.edu.tr/~akcayol/files/DL_L10_RBM.pdf], Erişim tarihi: 10 Mart 2022.

Amidi Afshine & Amidi Shervine. (2018, November 26). Recurrent Neural Networks cheatsheet. Stanford.Edu. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://stanford.edu/~shervine/teaching/cs-230/cheatsheet-recurrent-neural-networks], Erişim tarihi: 10 Mart 2022.

Balcı, O., Terzi, Ş. B. & Balaban, Ö. (2020). Çekişmeli Üretici Ağlar (GAN) \.Ile Harita Üretimi ve Manipülasyonu. *Journal of Computational Design*, 1(3), 95-114.

Bengio, Y. (2009). *Learning deep architectures for AI*. Now Publishers Inc.

Çarkacı, N. (2018, January 22). Derin Öğrenme Uygulamalarında En Sık kullanılan Hiperparametreler. Medium.Com. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://medium.com/deep-learning-turkiye/derin-ogrenme-uygulamalarinda-en-sik-kullanilan-hiper-parametreler-ece8e9125c4], Erişim tarihi: 15 Mart 2022.

Chen, X.-M., Wu, C.-X., Wu, Y., Xiong, N., Han, R., Ju, B.-B. & Zhang, S. (2019). Design and Analysis for Early Warning of Rotor UAV Based on Data-Driven DBN. *Electronics*, 8(11). https://doi.org/10.3390/electronics8111350

Cortes, C., Vapnik, V. & Saitta, L. (1995). Support-vector networks. *Machine Learning 1995* 20:3, 20(3), 273-297. https://doi.org/10.1007/BF00994018

Deng, L. & Yu, D. (2014). Deep Learning: Methods and Applications. *Foundations and Trends in Signal Processing*, 7(3-4), 197-387. https://doi.org/10.1561/2000000039

Doğan, F. & Türkoğlu, İ. (2018). Derin Öğrenme Algoritmalarının Yaprak Sınıflandırma Başarımlarının Karşılaştırılması. *Sakarya University Journal of Computer and Information Sciences*, 1(1), 10-21.

Doğan, F. & Türkoğlu, İ. (2019). Derin Öğrenme Modelleri ve Uygulama Alanlarına İlişkin Bir Derleme. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 10(2), 409-445. https://doi.org/10.24012/dumf.411130

Elitez, O. (2015). *Handwritten digit string segmentation and recognition using deep learning*. Doktora Tezi, Middle East Technical University.

Elman, J. L. (1990). Finding structure in time. *Cognitive Science*, 14(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0364-0213(90)90002-E

Fei-Fei, L., Deng, J. & Li, K. (2009). ImageNet: Constructing a large-scale image database. *Journal of Vision*, 9(8), 1037-1037. https://doi.org/10.1167/9.8.1037

Fukushima, K. (1980). Neocognitron: A self-organizing neural network model for a mechanism of pattern recognition unaffected by shift in position. *Biological Cybernetics 1980* 36:4, 36(4), 193-202. https://doi.org/10.1007/BF00344251

Goodfellow, I., Bengio, Y. & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT press.

Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A. & Bengio, Y. (2014). Generative Adversarial Nets. In Z. Ghahramani, M. Welling, C. Cortes, N. Lawrence & K. Q. Weinberger (Eds.), *Advances in Neural Information Processing Systems* (Vol. 27). Curran Associates, Inc. https://proceedings.neurips.cc/paper/2014/file/5ca3e9b122f61f8f06494c97b1afccf3-Paper.pdf

Günel, K., İşman, G. & Kocakula, M. (2018). Simple recurrent neural networks for the numerical solutions of ODEs with Dirichlet boundary conditions. *Balkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 143-153.

Güzel Turhan, C. & Bilge, H. Ş. (2019). Çekişmeli üretici ağ ile ölçeklenebilir görüntü oluşturma ve süper çözünürlük. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 35(2), 953-966. https://doi.org/10.17341/gazimmfd.587010

He, K., Zhang, X., Ren, S. & Sun, J. (2016, June). Deep Residual Learning for Image Recognition. *Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR)*.

Hinton, G. E. (2009). Deep belief networks. *Scholarpedia*, 4(5), 5947. https://doi.org/10.4249/scholarpedia.5947

Hinton, G. E., Osindero, S. & Teh, Y. W. (2006). A Fast Learning Algorithm for Deep Belief Nets. *Neural Computation*, 18(7), 1527-1554. https://doi.org/10.1162/NECO.2006.18.7.1527

Hochreiter, S. & Schmidhuber, J. (1997). Long Short-Term Memory. *Neural Computation*, 9(8), 1735-1780. https://doi.org/10.1162/NECO.1997.9.8.1735

Hopfield, J. J. (1982). Neural networks and physical systems with emergent collective computational abilities. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 79(8), 2554-2558. https://doi.org/10.1073/PNAS.79.8.2554

Ismail, A. A., Wood, T. & Bravo, H. C. (2018). *Improving Long-Horizon Forecasts with Expectation-Biased LSTM Networks*. https://doi.org/10.48550/arxiv.1804.06776

Kara, A. (2019). Uzun-Kısa Süreli Bellek Ağı Kullanarak Global Güneş Işınımı Zaman Serileri Tahmini. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarm ve Teknoloji*, 7(4), 882-892.

Karasulu, B. (2018). Kısıtlanmış Boltzmann Makinesi ve Farklı Sınıflandırıcılarla Oluşturulan Sınıflandırma İş Hatlarının Başarımının Değerlendirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 11(3), 223-233. https://doi.org/10.17671/gazibtd.370281

Keras. (2022, May). Keras Applications. Available Models. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://keras.io/api/applications/], Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2022.

Kılınç, H. Ç. (2021). Uzun-Kısa Süreli Bellek Ağlarının Nehir Akım Tahmininde Farklı Optimizasyonlarla Karşılaştırılması ve Tekil Spektrum Analizinin Etkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 23, 248-253.

Krizhevsky, A., Sutskever, I. & Hinton, G. E. (2012). ImageNet Classification with Deep Convolutional Neural Networks. In F. Pereira, C. J. Burges, L. Bottou & K. Q. Weinberger (Eds.), *Advances in Neural Information Processing Systems* (Vol. 25). Curran Associates, Inc. https://proceedings.neurips.cc/paper/2012/file/c399862d3b9d6b76c8436e924a68c45b-Paper.pdf

LeCun, Y., Boser, B., Denker, J. S., Howard, R. E., Habbard, W., Jackel, L. D. & Henderson, D. (1990). Handwritten Digit Recognition with a Back-Propagation Network. *In Advances in Neural Information Processing Systems* 2 (pp. 396-404). Morgan Kaufmann Publishers Inc.

LeCun, Y., Bottou, L., Bengio, Y. & Haffner, P. (1998). Gradient-based learning applied to document recognition. *Proceedings of the IEEE*, 86(11), 2278-2323. https://doi.org/10.1109/5.726791

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N. & Shannon, C. E. (1955). *A proposal for the Dartmouth summer conference on artificial intelligence*.

McCulloch, W. S. & Pitts, W. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *The Bulletin of Mathematical Biophysics 1943* 5:4, 5(4), 115-133. https://doi.org/10.1007/BF02478259

Okumuş, R. (2019, March 19). Convolutional Neural Networks (Evrişimsel Sinir Ağları). Medium.Com. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://medium.com/@rabiaokumus96/convolutional-neural-networks-evri%C5%9Fimsel-sinir-a%C4%9Flar%C4%B1-cceb887a2979], Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2022.

Özcan, H. (2014). *Çok düşük çözünürlüklü yüz imgelerinde derin öğrenme uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Deniz Harp Okulu.

Phil, K. (2017). *Matlab deep learning with machine learning, neural networks and artificial intelligence*. Apress, New York.

Rosenblatt, F. (1957). *The perceptron, a perceiving and recognizing automaton Project Para*. Cornell Aeronautical Laboratory.

Rosenblatt, F. (1958). The Design of an Intelligent Automaton. *Research Trends*, 6(2).

Rumelhart, D. E., Hinton, G. E. & Williams, R. J. (1986). Learning representations by back-propagating errors. *Nature*, 323(6088), 533-536.

Şahin, E. & Talu, M. F. (2021). Bıyık Deseni Üretiminde Çekişmeli Üretici Ağların Performans Karşılaştırması. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1575-1589. https://doi.org/10.17798/bitlisfen.985861

Satar, B. & Dirik, A. E. (2018). *Deep Learning Based Vehicle Make-Model Classification*. Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics), 11141 LNCS, 544-553. https://doi.org/10.1007/978-3-030-01424-7_53

Savaş, S. (2019). *Karotis arter intima media kalınlığının derin öğrenme ile sınıflandırılması.* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Savaş, S. (2021). Artificial Intelligence and Innovative Applications in Education: The Case of Turkey. *Journal of Information Systems and Management Research*, 3(1), 14-26. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jismar/issue/63377/852043

Schmidhuber, J. (1991). *Neural sequence chunkers*.

Schuster, M. & Paliwal, K. K. (1997). Bidirectional recurrent neural networks. *IEEE Transactions on Signal Processing*, 45(11), 2673-2681. https://doi.org/10.1109/78.650093

Şeker, A., Diri, B. & Balık, H. H. (2017). Derin Öğrenme Yöntemleri ve Uygulamaları Hakkında Bir İnceleme. *Gazi Journal of Engineering Sciences*, 3(3), 47-64. https://dergipark.org.tr/en/pub/gmbd/issue/31064/372661

Simonyan, K. & Zisserman, A. (2014). Very Deep Convolutional Networks for Large-Scale Image Recognition. 3rd International Conference on Learning Representations, *ICLR 2015 - Conference Track Proceedings*. https://doi.org/10.48550/arxiv.1409.1556

Singh, D., Merdivan, E., Psychoula, I., Kropf, J., Hanke, S., Geist, M. & Holzinger, A. (2017). *Human activity recognition using recurrent neural networks*. Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics), 10410 LNCS, 267-274. https://doi.org/10.1007/978-3-319-66808-6_18/TABLES/3

Song, H. A. & Lee, S.-Y. (2013). Hierarchical Representation Using NMF. In M. Lee, A. Hirose, Z.-G. Hou & R. M. Kil (Eds.), *Neural Information Processing* (pp. 466-473). Springer Berlin Heidelberg.

Szegedy, C., Liu, W., Jia, Y., Sermanet, P., Reed, S., Anguelov, D., Erhan, D., Vanhoucke, V. & Rabinovich, A. (2015, June). Going Deeper With Convolutions. *Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR)*.

Teachthought. (2014). 10 Roles For Artificial Intelligence In Education. Teachthought. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.teachthought.com/the-future-of-learning/roles-for-artificial-intelligence-in-education/], Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2022.

Tiken, C. (2015). *Derin Öğrenme Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

Turing, A. M. (1950). I.-Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, LIX(236), 433-460. https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433

Watkins, C. J. C. H. & Dayan, P. (1992). Q-learning. *Machine Learning 1992* 8:3, 8(3), 279-292. https://doi.org/10.1007/BF00992698

Weisstein, E. W. (2022). Convolution -- from Wolfram MathWorld. A Wolfram Web Resource. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://mathworld.wolfram.com/Convolution.html], Erişim Tarihi: 10 Nisan 2022.

Werbos, P. J. (1990). Backpropagation Through Time: What It Does and How to Do It. *Proceedings of the IEEE*, 78(10), 1550-1560. https://doi.org/10.1109/5.58337

Widrow, B. & Hoff, M. E. (1960). *Adaptive switching circuits*.

Xiao, H., Rasul, K. & Vollgraf, R. (2017). *Fashion-MNIST: a Novel Image Dataset for Benchmarking Machine Learning Algorithms*. https://doi.org/10.48550/arxiv.1708.07747

Xu, D., Wang, Y., Xu, S., Zhu, K., Zhang, N. & Zhang, X. (2020). Infrared and Visible Image Fusion with a Generative Adversarial Network and a Residual Network. *Applied Sciences*, 10(2). https://doi.org/10.3390/app10020554

Yapıcı, M. M., Tekerek, A. & Topaloğlu, N. (2019). Derin Öğrenme Araştırma Alanlarının Literatür Taraması. *Gazi Journal of Engineering Sciences*, 5(3), 188-215. https://doi.org/10.30855/gmbd.2019.03.01

Zalando Research. (2022). GitHub - zalandoresearch/fashion-mnist: A MNIST-like fashion product database. Benchmark. Fashion-MNIST. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://github.com/zalandoresearch/fashion-mnist], Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2022.

Zeiler, M. D. & Fergus, R. (2014). Visualizing and Understanding Convolutional Networks. *Computer Vision-ECCV 2014*, 8689(PART 1), 818-833. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10590-1_53

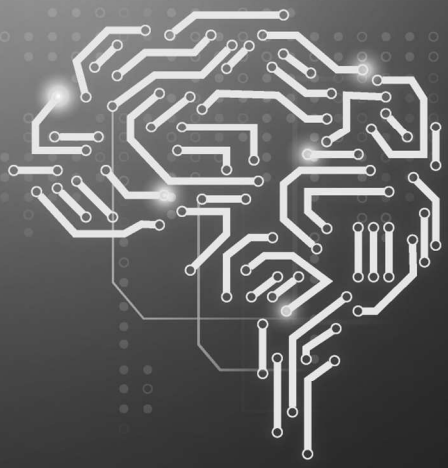

9. Bölüm

Görüntü ve Ses İşleme

Muhammet Ali Köker - Nursel Yalçın

ÖZET

Beyin ve benzeri biyolojik yapılar, veriyi anlamlandırarak bilgiye dönüştürmekte ve zekâyı temel alan kararlar almaktadır. Tüm canlılar bilgi sayesinde yaşamlarını sürdürmekte ve bazı bilgileri kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. İnsanlık bilgi üretme ve yönetme başarımına bağlı olarak bugününü ve geleceğini belirlemektedir. Biyolojik olarak görüntü ve ses, canlıların ilgili duyu organları ile edindiği bilgilerdir. İnsanlar ve bazı canlılar belirli frekans aralığındaki ışığı ve sesi algılayabilmektedir. Görüntü ve ses işleme insan gibi canlılardaki görme, işitme ve ilgili davranışlarının makineler ile öykünülmesi sürecini belirtmektedir. İlgili süreçte Yapay Zekâ ve makine öğrenmesi gibi bilgisayar bilimi alt disiplinleri söz konusudur. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle veri işleme süreçlerinde önemli aşamalar kaydedilmektedir. Yapay sinir ağları ve derin öğrenme yaklaşımlarının ortaya çıkmasıyla ilgili süreçlerde daha yüksek doğruluk ve başarım sağlanmıştır. Tüm bunları sağlayabilmek için daha iyi duyarlılığa sahip algılayıcılar, büyük ölçekli verileri daha kısa sürede ve daha verimli işleyebilen yazılım ve donanım dizgeleri geliştirilmektedir. İnsan yaşamını etkileyen birçok alanda görüntü ve ses işleme uygulamaları kullanılmaktadır. İletişim, nesnelerin interneti, robotik, savunma sanayii, sağlık, adli bilişim, güvenlik ve üretim söz konusu alanlardan sadece bazılarıdır. Bölüm kapsamında görüntü ve ses işleme süreçleri çeşitli uygulamalar özelinde ve farklı bilimsel disiplinler ışığında irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çoklu ortam işleme, görüntü işleme, konuşma tanıma, konuşmacı tanıma, ses işleme, yüz tanıma

yüksek doğruluk için daha temiz veri, daha çok veri ve daha iyi sınıflandırıcı gerekmektedir. Bununla birlikte çoklu ortam kayıt araçlarından edinilen veriler sınıflandırılmakta ve güncel verilerde ilgili eşleştirmeler sağlanabilmektedir.

Derin öğrenme genel olarak yapay sinir ağları ile özellik çıkarma ve sınıflandırma işlemlerini birlikte gerçekleştiren güncel ve başarılı yaklaşımlar sunmaktadır. Canlıların görüntü ve sesle ilgili davranışları söz konusu yaklaşımları temel alan yapay dizgeler ile öykünülmeye çalışılmaktadır. Tüm görüntü ve ses işleme süreçlerinde; ön işleme, özellik çıkarma, sınıflandırma, kümeleme ve kestirim gibi uygulamalar yapılmaktadır. Klasik yöntemlerle yönetilemeyecek ölçekte veriler ortaya çıkmakta ve "büyük veri" söz konusu olmaktadır. Ayrıca her teknik, her veri için yüksek başarım ve doğruluk sunmamaktadır. Bundan dolayı verilerin edinilmesi, kaydedilmesi, iletilmesi ve işlenmesi ile ilgili uygulamalarda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Görüntü ve ses işlemede çevresel durumlara bağlı olarak renk, gölge, parlaklık, ton, perde gibi yönlerden farklı verilerle karşılaşılmaktadır. Ayrıca uygulama özelinde Yapay Zekâ dizgesini yanıltan ve doğruluğu düşüren durumlar söz konusudur. Örneğin görüntüde; saç, bıyık, sakal, ten rengi, göz rengi, gözlük, dövme, yara izi gibi farklılıklar yüz tanıma doğruluğunu etkilemektedir. Ses kayıtlarındaki çevresel sesler de ses işlemede benzer etkiler oluşturmaktadır. Sonuçta ayırıcı unsurların belirlenmesi ve ilgili Yapay Zekâ dizgesinin gerçeklenmesi oldukça zordur.

Adli bilişim, bulut bilişim, eğitim, haberleşme, insansız araçlar, medikal elektronik, mekatronik, nesnelerin interneti (IoT), otonomi, robotik, savunma sanayii, siber güvenlik, sosyal medya, uzay araştırmaları, ülke güvenliği, üretim ve yönetim gibi birçok alanda görüntü ve ses işleme uygulamaları kullanılmaktadır. Sürekli gelişen bilim ve teknoloji insanlığa bilgi edinme, iletme ve işleme süreçlerinde yeni olanaklar sunmaktadır. Ülkeler söz konusu gelişmelere uyum sağlamak için Yapay Zekâ ve ilgili teknikler hakkında yol haritaları belirlemek zorundadır.

Kaynakça

Asadi-Aghbolaghi, M., Clapes, A., Bellantonio, M., Escalante, H. J., Ponce-López, V., Baró, X., ... & Escalera, S. (2017, May). A survey on deep learning based approaches for action and gesture recognition in image sequences. In 2017 12th IEEE international conference on automatic face & gesture recognition (FG 2017) (pp. 476-483). IEEE.

Chalapathy, R. & Chawla, S. (2019). Deep learning for anomaly detection: A survey. arXiv preprint arXiv:1901.03407.

Çakır, H., Köker, M. A. (2021). *Nesnelerin İnterneti ve Adli Bilişim*, Çakır Hüseyin, Uluyol Çelebi, Editör, Nobel Yayınevi, Ankara, ss.399-410.

Dandashi, A. & AlJaam, J. (2017, December). A survey on audio content-based classification. In 2017 International conference on computational science and computational intelligence (CSCI) (pp. 408-413). IEEE.

Das, N., Chakraborty, S., Chaki, J., Padhy, N. & Dey, N. (2021). Fundamentals, present and future perspectives of speech enhancement. *International Journal of Speech Technology*, 24(4), 883-901.

Ding, S., Zhu, H., Jia, W. & Su, C. (2012). A survey on feature extraction for pattern recognition. *Artificial Intelligence Review*, 37(3), 169-180.

Fernandez-Lopez, A. & Sukno, F. M. (2018). Survey on automatic lip-reading in the era of deep learning. *Image and Vision Computing*, 78, 53-72.

Gunturk, B. & Li, X. (2018). Image restoration. CRC Press.

Hamzah, R. A. & Ibrahim, H. (2016). Literature survey on stereo vision disparity map algorithms. *Journal of Sensors*, 2016.

Kortli, Y., Jridi, M., Al Falou, A. & Atri, M. (2020). Face recognition systems: A survey. *Sensors*, 20(2), 342.

Kotti, M., Moschou, V. & Kotropoulos, C. (2008). Speaker segmentation and clustering. *Signal processing,* 88(5), 1091-1124.

Liang, J., Doermann, D. & Li, H. (2005). Camera-based analysis of text and documents: a survey. *International Journal of Document Analysis and Recognition* (IJDAR), 7(2), 84-104.

Liu, L., Ouyang, W., Wang, X., Fieguth, P., Chen, J., Liu, X. & Pietikäinen, M. (2020). Deep learning for generic object detection: A survey. *International journal of computer vision*, 128(2), 261-318.

Liu, W., Wang, Z., Liu, X., Zeng, N., Liu, Y. & Alsaadi, F. E. (2017). A survey of deep neural network architectures and their applications. *Neurocomputing*, 234, 11-26.

Malik, M., Malik, M. K., Mehmood, K. & Makhdoom, I. (2021). Automatic speech recognition: a survey. *Multimedia Tools and Applications*, 80(6), 9411-9457.

Mingqiang, Y., Kidiyo, K. & Joseph, R. (2008). A survey of shape feature extraction techniques. *Pattern recognition*, 15(7), 43-90.

Moeslund, T. B. & Granum, E. (2001). A survey of computer vision-based human motion capture. *Computer vision and image understanding*, 81(3), 231-268.

Murphy-Chutorian, E. & Trivedi, M. M. (2008). Head pose estimation in computer vision: A survey. IEEE transactions on pattern analysis and machine intelligence, 31(4), 607-626.

Ning, X., Nan, F., Xu, S., Yu, L. & Zhang, L. (2020). Multi-view frontal face image generation: a survey. Concurrency and Computation: Practice and Experience, e6147.

Oflazer, K. (2014). Turkish and its challenges for language processing. *Language resources and evaluation*, 48(4), 639-653.

Pan, Z., Yu, W., Yi, X., Khan, A., Yuan, F. & Zheng, Y. (2019). Recent progress on generative adversarial networks (GANs): A survey. IEEE Access, 7, 36322-36333.

Rushe, E. & Mac Namee, B. (2019, May). Anomaly detection in raw audio using deep autoregressive networks. In ICASSP 2019-2019 IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing (ICASSP) (pp. 3597-3601). IEEE.

Singh, A., Bacchuwar, K. & Bhasin, A. (2012). A survey of OCR applications. *International Journal of Machine Learning and Computing*, 2(3), 314.

Sze, V., Chen, Y. H., Yang, T. J. & Emer, J. S. (2017). Efficient processing of deep neural networks: A tutorial and survey. Proceedings of the IEEE, 105(12), 2295-2329.

Şengör, A. M. C. (2014). *Bilgiyle Sohbet*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tan, X., Qin, T., Soong, F. & Liu, T. Y. (2021). A survey on neural speech synthesis. arXiv preprint arXiv:2106.15561.

Van Lanh, T., Chong, K. S., Emmanuel, S. & Kankanhalli, M. S. (2007, July). A survey on digital camera image forensic methods. In 2007 IEEE international conference on multimedia and expo (pp. 16-19). IEEE.

Voulodimos, A., Doulamis, N., Doulamis, A. & Protopapadakis, E. (2018). Deep learning for computer vision: A brief review. *Computational intelligence and neuroscience*, 2018.

Wang, M. & Deng, W. (2021). Deep face recognition: A survey. *Neurocomputing*, 429, 215-244.

Wang, W., Yang, Y., Wang, X., Wang, W. & Li, J. (2019). Development of convolutional neural network and its application in image classification: a survey. *Optical Engineering*, 58(4), 040901.

Yadav, D. & Salmani, S. (2019, May). Deepfake: A survey on facial forgery technique using generative adversarial network. In 2019 International conference on intelligent computing and control systems (ICCS) (pp. 852-857). IEEE.

Zhang, H. B., Zhang, Y. X., Zhong, B., Lei, Q., Yang, L., Du, J. X. & Chen, D. S. (2019). A comprehensive survey of vision-based human action recognition methods. *Sensors*, 19(5), 1005.

Zhang, X. Y., Liu, C. L. & Suen, C. Y. (2020). Towards robust pattern recognition: A review. Proceedings of the IEEE, 108(6), 894-922.

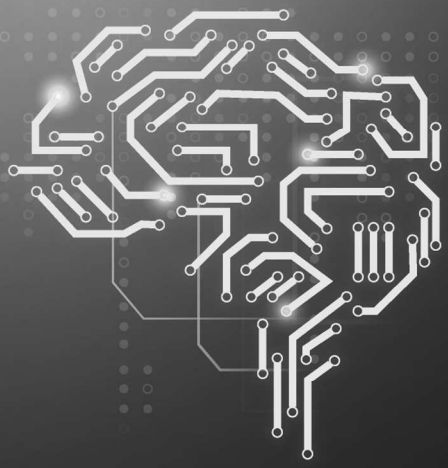

10. Bölüm

Konuşma Tanıma

Saadin Oyucu - Hüseyin Polat

ÖZET

Konuşma tanıma sistemleri, insanlar tarafından konuşulan ifadeleri metne aktaran teknolojiyi ifade etmektedir. Bir konuşma tanıma sisteminden beklenen başarı insan kulağı hassasiyetinde konuşulanları duyup metne aktarabilmesidir. Bu başarıyı sağlamak için klasik modellerden daha derin ve karmaşık modellere kadar birçok çalışma yapılmıştır. Klasik Gauss Karışım Modelleri ve Saklı Markov Modelleri kullanılarak geliştirilen konuşma tanıma sistemleri yerini zaman içerisinde Derin Sinir Ağı kullanan modellere bırakmıştır. Geliştirilen modeller konuşma tanıma sistemlerinin hata oranlarını önemli ölçüde azaltmıştır. Ancak sadece çok fazla hesaplama gerektiren modellerin geliştirilmesi tek başına bir konuşma tanıma sisteminin başarısını arttırmaya yeterli değildir. Bu çalışmada konuşma tanıma sistemlerinin geliştirilmesinde kullanılan verinin, kullanılan dil ve akustik modelleme yöntemlerinin konuşma tanımanın toplam başarısına nasıl bir etkisi olduğu araştırılmıştır. Konuşma tanıma alanı ile ilgili zorlukların üstesinden gelebilmek için literatürdeki konuşma tanıma sistemlerinin temel mimarisi ve içerdiği farklı modeller detaylı olarak verilmiştir. Ardından geleneksel yaklaşımlar ve matematiksel modeller detaylı olarak incelenmiştir. Konuşma tanıma için Derin Sinir Ağı tabanlı modeller ve Saklı Markov Modellerini birlikte kullanan yapılar sunulmuştur. Konuşma tanıma sistemleri için gelişmiş derin modeller incelenmiş ve elde edilen bilgiler verilerek bu alandaki araştırmacılar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konuşma tanıma, Gauss karışım modeli, saklı Markov modeli, Yapay Zekâ

Ancak OKT için aşılması gereken sorunlar tam anlamı ile ortadan kalkmamıştır. Özellikle gürültülü ortamlarda konuşma tanıma sistemlerinin başarısı düşmektedir. Gelişmiş mikrofon dizisi teknikleri kullanarak gürültü ve aynı anda farklı konuşmacıların etkileri önemli ölçüde azaltılmaktadır. Ayrıca uzaktan ve kısık sesli konuşmalar için akustik modeli uyarlamaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Ancak OKT sistemlerinden istenilen insan kulağı hassasiyetindeki konuşma tanıma görevini yerine getirebilmek için farklı tekniklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Tekrarlayan ve derin sinir ağları OKT sistemleri farklı konuşmacıların konuşmalarının tanınmasında başarılı sonuçlar vermiştir. Ancak gelecekteki çalışmalar için tek başına yeterli değildir. Gelişmiş OKT sistemlerinin eğitim veri kümelerinden temel konuşma özelliklerini öğrenebilmesi, bilinmeyen konuşmacılara ve aksanlara karşı başarılı olması, gürültülü koşulları iyi bir şekilde genelleyebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle daha büyük veri kümeleri üzerinde daha karmaşık ve derin modellerin geliştirilmesi başarısı yüksek büyük ölçekteki OKT sistemlerinin geliştirilmesine izin verecektir.

Kaynakça

Akin, A.A., Demir, C. & Dogan, M.U. (2012). Improving sub-word language modeling for Turkish speech recognition. *Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU)*, 1-4.

Akın, A.A. & Akın, M.D. (2007). Zemberek, an open source nlp framework for Turkic languages. *Structure*, *10*, 1-5.

Arisoy, E., Sethy, A., Ramabhadran, B. & Chen, S. (2015). Bidirectional recurrent neural network language models for automatic speech recognition., *IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing,* 5421-25.

Asefisaray, B. (2018). Deneyler end-to-end speech recognition model : experiments in Turkish. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Battenberg, E. (2017). Exploring neural transducers for end-to-end speech recognition, 206-13. http://arxiv.org/abs/1707.07413.

Beysolow, Taweh. (2017). Introduction to deep learning using r: a step-by-step guide to learning and implementing deep learning models using r. *Apress.*

Bocchieri, E. & Diamantino, Caseiro. (2010). Use of geographical meta-data in asr language and acoustic models, I*EEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing*, 5118-21.

Brown, P. F. (1990). {class-based} {n-gram} models of natural language. C*omputational Linguistics*, *1950*, 14-18.

Chiba, S. & Hiroak, S. (1978). Dynamic programming algorithm optimization for spoken word recognition. I*EEE Transactions on Acoustics, Speech, and Signal Processing*, *26*, 63-72.

Chien, J. T. & Yuan, C. K. (2014). Bayesian Recurrent neural network language model. *IEEE Workshop on Spoken Language Technology*, 206-11.

Cho, K. (2014). Learning phrase representations using rnn encoder-decoder for statistical machine translation. *Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, 1724-34.

Dahl, G. E., Dong Y., Li, D. & Acero, A. (2012). Context-dependent pre-trained deep neural networks for large-vocabulary speech recognition. I*EEE Transactions on Audio, Speech and Language Processing, 20,* 30-42.

Dempster, A. P., Laird, N. M. & Rubin. D.B. (1977). Maximum likelihood from ıncomplete data via the em algorithm. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*.

Fitzpatrick, K., Magnetic recording. (2003). Encyclopedia of Physical Science and Technology (Third Edition). Robert A. Meyers. Academic Press.

Geary, D. N., McLachlan, G. J. & Basford. K. E. (1989). Mixture models: ınference and applications to clustering. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (Statistics in Society), 152*, 126.

Graves, A. & Navdeep, J. (2014). Towards end-to-end speech recognition with recurrent neural networks. *International Conference on Machine Learning,* 3771-79.

Greff, K. (2017). LSTM: A search space odyssey. *IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems 28*, 2222-32.

Hannun, A. (2014). Deep speech: scaling up end-to-end speech recognition. 1-12. http://arxiv.org/abs/1412.5567.

Hannun, A., Andrew, Y., Maas, L., Jurafsky D. & Andrew Y. Ng. (2014). First-pass large vocabulary continuous speech recognition using bi-directional recurrent DNNs. 1-7. http://arxiv.org/abs/1408.2873.

Hinton, G. (2012). Deep neural networks for acoustic modeling in speech recognition. I*EEE Signal Processing Magazine, 29*, 82-97.

Hochreiter, S. & Schmidhuber, J. U. (1997). Lstm. *Neural Computation 9,* 1735-80.

Jozefowicz, R., Zaremba, W. & Sutskever, I. (2015). An Empirical exploration of recurrent network architectures. *International Conference on Machine Learning*, 32-40.

Katagiri, B. & Juang, S. (2018). Discriminative learning for minimum error classification (pattern recognition). *IEEE Transactions on Signal Processing*, 12-16.

Lipton, Z. C., Berkowitz, J. & Elkan. C. (2015). A Critical review of recurrent neural networks for sequence learning. 1-38. http://arxiv.org/abs/1506.00019.

Fu-Hua, L., Richard M. S., Xuedong, H. & Alejandro, A. (1993). Efficient cepstral normalization for robust speech recognition. Carnegie-Mellon Univ Pittsburgh Pa School of Computer Science.

Nyodu, K. & Vijaya, S., (2020). Lecture Notes in Electrical Engineering Automatic Speech Recognition of Galo. Massachusetts İnstitute of Technology.

Oyucu, S. (2020). Development of deep learning based models for turkish speech recognition. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Polat, H. & Oyucu, S. (2020). Building a speech and text corpus of Turkish: large corpus collection with ınitial speech recognition results. *Symmetry, 12*, 290, 1-19

Popova, I. A. & Stepanova, N. G. (1977). Estimation of ınorganic phosphate in presence of phosphocarbohydrates (Russian). *Voprosy Meditsinskoj Khimii, 23,* 135-39.

Sadeghian, R. J., Schaffer, D. & Zahorian, S.A. (2021). Towards an automatic speech-based diagnostic test for alzheimer's disease. *Frontiers in Computer Science, 3*, 1-11.

Sak, H., Saraçlar, M. & Güngör, T. (2012). Morpholexical and Discriminative language models for Turkish automatic speech recognition. *IEEE Transactions on Audio, Speech and Language Processing, 20,* 2341-51.

Shahin, M. (2014). A comparison of GMM-HMM and DNN-HMM Based pronunciation verification techniques for use in the assessment of childhood apraxia of speech. *Annual Conference of the International Speech Communication Association*, 1-4.

Steinbiss, V., et al. (1995). The philips research system for continuous-speech recognition. *Philips Journal of Research, 49*, 317-52.

Stolcke, A. (2000). Entropy-based pruning of backoff language models. 1-5. http://arxiv.org/abs/cs/0006025.

LDC. (2019). Turkish Broadcast News Speech and Transcripts - Linguistic Data Consortium. https://catalog.ldc.upenn.edu/LDC2012S06.

Dong, Y. & Deng, L. (2015). Automatic speech recognition. London: Springer London. http://link.springer.com/10.1007/978-1-4471-5779-3.

Zhang, S., et al. (2015). The fixed-size ordinally-forgetting encoding method for neural network language models. Annual Meeting of the Association for Computational Linguistic, 495-500.

Zhang, Y. & Xuanmin, L. (2019). A speech recognition acoustic model based on LSTM -CTC. *International Conference on Communication Technology Proceedings,* 1052-55.

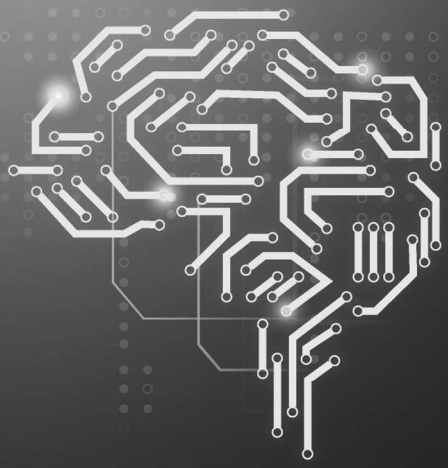

11. Bölüm

Görüntü Analizi

Ahmet Karaoğlu - Caner Özcan

ÖZET

Teknolojideki ilerlemeler her alanda olduğu gibi görüntüleme ve görüntü teknolojisinde de gelişmelere sebep olmuştur. Bu gelişmeler, insan görme sisteminin taklit edilerek geliştirilen cihazlar ile elde edilen görüntülerin, çeşitli yazılımlar yardımı ile analiz edilmesi ve yorumlanması çalışmalarına da büyük bir ivme kazandırmıştır. Bu araştırmalar, sağlık gibi insanlığın temel ihtiyacı olan alanlarda çalışan uzmanlara oldukça büyük faydalar sağlamaktadır. Aynı şekilde sadece çalışanların değil tüm insanlığın, daha kaliteli bir yaşam sürdürmesi ve sorunlara hızlı çözüm getirmesi sebebiyle faydasına olan sonuçlar da doğurmaktadır. Araştırmacıları bu alanlarda çalışmaları için yönlendiren en büyük etkenlerden biri, ilk ortaya atıldığı dönemlerden beri birçok kez bir kenara bırakılmış, bazı dönemlerde ise üzerinde fırtınalar koparan çalışmalara sahne olmuş Yapay Zekâ (YZ) tekniklerinin oldukça gelişmiş olmasıdır. Bu bölümde görüntü ve YZ kavramları arasındaki ilişkiyi açıklayarak tarihî gelişim sürecinden, görüntülerin analiz süreçlerinde Yapay Zekânın kullanımını ve katkılarını göz önüne sererek, en sık kullanılan alanlardan örnekler ile literatürdeki güncel çalışmalar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Görüntü, görüntü analizi, Yapay Zekâ

için de yapılan çalışmalar mevcuttur. Örneğin 2021 yılında uzaktan algılama görüntüleri ile gemi algılaması ve sınıflandırılmasına yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan YZ yöntemi ile sınıflandırmada %99,62 başarı elde etmişlerdir (Dolapci ve Ozcan, 2021).

Sonuç

Bu çalışmada öncelikle görüntü kavramı ele alınmış, tarihsel süreç içerisinde görüntü kavramının değişen karşılıklarına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra teknolojinin gelişmesi ile insan görme sisteminin taklit edilerek elektronik cihazlar ile görüntünün oluşturulması ve bunun bir sonucu olarak da elde edilen bu görüntülerin insan analizine yakın bir seviyede bilgisayarlar tarafından nasıl gerçekleştirildiği konuları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklama tarihsel gelişim aşamalarını da göz ardı etmeden, gelinen son nokta ile başlangıç çalışmaları arasındaki bağı koparmadan yapılmıştır. Geldiğimiz noktada teknolojinin sağladığı imkânlar doğrultusunda görüntü analizi yöntemlerinde Yapay Zekâ tekniklerinin kullanılması farklı alanlardan verilen örnekler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Tabii ki bu noktada her şeyin sorunuz olmadığı da bir gerçektir. Yapay Zekâ çalışmalarında özellikle etik konusu son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sebeple sınırları belli olmayan bir sürecin kapsamının tanımını yapmak için yetkili kurumların belirli kurallar belirleyerek bu amaçla bir çerçeve çizmeyi, Yapay Zekâ geliştiricilere yol göstermeyi amaçlamışlardır. Yapılan çalışmalara ve geliştirilen ürünlere baktığımızda ağırlıklı olarak tıbbi görüntülerin analizi üzerinde çalışmaların yoğunlaştığını görüyoruz. Önümüzdeki yıllarda da bu çalışmaların artarak yaygınlaşacağı ve sağlık çalışanlarının üzerindeki özellikle görüntü analizi yükünü sırtlayarak süreçlerin daha hızlı ve kolay gerçekleşmesini sağlayacağı, belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

Daley, S. (2022). 31 Examples of Artificial Intelligence Shaking Up Business As Usual, Ağstos 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi : https://builtin.com/artificial-intelligence/examples-ai-in-industry], Erişim tarihi: 11 Eylül 2022.

Abbott, P. (1998). Image Processing in C. *Assembly Automation*, *18*(3), 126-142. https://doi.org/10.1108/aa.1998.03318cad.010

Acharya, T. (2006). Image Processing: Principles and Applications. *Journal of Electronic Imaging*, *15*(3), 039901. https://doi.org/10.1117/1.2348895

Alam, M., Wang, J. F., Guangpei, C., Yunrong, L. & Chen, Y. (2021). Convolutional Neural Network for the Semantic Segmentation of Remote Sensing Images. *Mobile Networks and Applications*, *26*(1), 200-215. https://doi.org/10.1007/S11036-020-01703-3/figures/12

Alem, A. & Kumar, S. (2021). Transfer Learning Models for Land Cover and Land Use Classification in Remote Sensing Image. https://doi.org/10.1080/08839514.2021.2014192

Alhasan, M. & Hasaneen, M. (2021). Digital imaging, technologies and artificial intelligence applications during Covid-19 pandemic. *Computerized Medical Imaging and Graphics*, *91*, 101933. https://doi.org/10.1016/J.COMPMEDIMAG.2021.101933

Amer, Y. Y. & Aqel, M. J. (2015). An Efficient Segmentation Algorithm for Panoramic Dental Images. *Procedia Computer Science*, *65*, 718-725. https://doi.org/10.1016/J.PROCS.2015.09.016

Analysis, I. & Data, D. (2018). What is an image. *New Literary History*, *15*(3), 1-7. https://doi.org/10.2307/468718

Ardila, D., Kiraly, A. P., Bharadwaj, S., Choi, B., Reicher, J. J., Peng, L., … Shetty, S. (2019). End-to-end lung cancer screening with three-dimensional deep learning on low-dose chest computed tomography. *Nature Medicine 2019 25:6*, *25*(6), 954-961. https://doi.org/10.1038/s41591-019-0447-x

Bejnordi, B. E., Veta, M., Van Diest, P. J., Van Ginneken, B., Karssemeijer, N., Litjens, G., Venâncio, R. (2017). Diagnostic Assessment of Deep Learning Algorithms for Detection of Lymph Node Metastases in Women With Breast Cancer. *JAMA*, *318*(22), 2199-2210. https://doi.org/10.1001/JAMA.2017.14585

Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M. & Joshi, R. (2018). Notes From the AI Frontıer Modeling the Impact of AI on the World Economy. In *McKinsey Global*. Retrieved from https://nouvelles.umontreal.ca/en/article/2018/12/04/developing-ai-in-a-responsible-way/

Chen, H., Zhang, K., Lyu, P., Li, H., Zhang, L., Wu, J. & Lee, C. H. (2019). A deep learning approach to automatic teeth detection and numbering based on object detection in dental periapical films. *Scientific Reports 2019 9:1*, *9*(1), 1-11. https://doi.org/10.1038/s41598-019-40414-y

Chollet, F. (2019). Python ile Derin Öğrenme. *Buzdağı Yayınevi*.

Diagnocat AI (n.d.). Dentist's personal virtual assistant, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://diagnocat.com/], Erişim tarihi: 11 Eylül 2022.

Panasonic (n.d.). Digital Camera Know-Hows, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://av.jpn.support.panasonic.com/support/global/cs/dsc/knowhow/knowhow30.html], Erişim tarihi: 12 Eylül 2022.

Doi, K. (2007). Computer-aided diagnosis in medical imaging: Historical review, current status and future potential. *Computerized Medical Imaging and Graphics*, *31*(4-5), 198-211. https://doi.org/10.1016/j.compmedimag.2007.02.002

Dolapci, B. & Ozcan, C. (2021). Automatic Ship Detection and Classification using Machine Learning from Remote Sensing Images on Apache Spark. *Zeki Sistemler Teori ve Uygulamaları Dergisi*, *4*(2), 94-102. https://doi.org/10.38016/JISTA.772145

Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M. & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *Nature 2017 542:7639*, *542*(7639), 115-118. https://doi.org/10.1038/nature21056

Fujita, H. (2020). AI-based computer-aided diagnosis (AI-CAD): the latest review to read first. *Radiological Physics and Technology*, Vol. 13, pp. 6-19. https://doi.org/10.1007/s12194-019-00552-4

Gonzalez, R. C. & Woods, R. E. (2018). *Digital Image Processing*. Pearson Education Limited.

İstanbul Retina Enstitüsü (n.d.). Göz hastalık test fundus fotoğrafı, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.istanbulretina.com/goz-diagnostik-testler-fundus-fotografi.php], Erişim tarihi: 10 Eylül 2022.

Gulshan, V., Peng, L., Coram, M., Stumpe, M. C., Wu, D., Narayanaswamy, A., Webster, D. R. (2016). Development and Validation of a Deep Learning Algorithm for Detection of Diabetic Retinopathy in Retinal Fundus Photographs. *JAMA*, *316*(22), 2402-2410. https://doi.org/10.1001/JAMA.2016.17216

Haenlein, M. & Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, *61*(4), 5-14. https://doi.org/10.1177/0008125619864925

Hevi AI (n.d.). hStroke AI Tabanlı İnme Triyaj Sistemi, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://hevi.ai/], Erişim tarihi: 11Eylül 2022

Hong, D., He, W., Yokoya, N., Yao, J., Gao, L., Zhang, L., Zhu, X. (2021). Interpretable Hyperspectral Artificial Intelligence: When nonconvex modeling meets hyperspectral remote sensing. *IEEE Geoscience and Remote Sensing Magazine*, *9*(2), 52-87. https://doi.org/10.1109/MGRS.2021.3064051

Huang, T. S., Schreiber, W. F. & Tretiak, O. J. (1971). Image Processing. *Proceedings of the IEEE*, *59*(11), 1586-1609. https://doi.org/10.1109/PROC.1971.8491

Hwang, E. J., Park, S., Jin, K. N., Kim, J. I., Choi, S. Y., Lee, J. H., Park, C. M. (2019). Development and Validation of a Deep Learning-Based Automated Detection Algorithm for Major Thoracic Diseases on Chest Radiographs. *JAMA Network Open*, *2*(3), e191095-e191095. https://doi.org/10.1001/JAMANETWORKOPEN.2019.1095

Jung, J., Maeda, M., Chang, A., Bhandari, M., Ashapure, A. & Landivar-Bowles, J. (2021). The potential of remote sensing and artificial intelligence as tools to improve the resilience of agriculture production systems. *Current Opinion in Biotechnology*, *70*, 15-22. https://doi.org/10.1016/J.COPBIO.2020.09.003

Karaoglu, A., Ozcan, C., Pekince, A., Yasa, Y., Tekin, B. Y. & Ozdemir, D. (2021). Automatic Dental Segmentation Module Supported by Artificial Intelligence for Dentistry Students Education. *Artıfıcıal Intellıgence Theory And Applıcatıons*, (Nisan 2021), 180-190.

Kaul, V., Enslin, S. & Gross, S. A. (2020, October 1). History of artificial intelligence in medicine. *Gastrointestinal Endoscopy*, Vol. 92, pp. 807-812. https://doi.org/10.1016/j.gie.2020.06.040

Kim, C., Kim, D., Jeong, H. G., Yoon, S. J. & Youm, S. (2020). Automatic Tooth Detection and Numbering Using a Combination of a CNN and Heuristic Algorithm. *Applied Sciences 2020, Vol. 10, Page 5624*, *10*(16), 5624. https://doi.org/10.3390/APP10165624

Kim, J., Lee, H. S., Song, I. S. & Jung, K. H. (2019). DeNTNet: Deep Neural Transfer Network for the detection of periodontal bone loss using panoramic dental radiographs. *Scientific Reports 2019 9:1*, *9*(1), 1-9. https://doi.org/10.1038/s41598-019-53758-2

Kuipers, B., Feigenbaum, E. A., Hart, P. E. & Nilsson, N. J. (2017, March 31). Shakey: From conception to history. *AI Magazine*, Vol. 38, pp. 88-103. https://doi.org/10.1609/aimag.v38i1.2716

Lecun, Y., Bengio, Y. & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature 2015 521:7553*, *521*(7553), 436-444. https://doi.org/10.1038/nature14539

LeCun, Y., Boser, B., Denker, J. S., Henderson, D., Howard, R. E., Hubbard, W. & Jackel, L. D. (1989). Backpropagation Applied to Handwritten Zip Code Recognition. *Neural Computation*, *1*(4), 541-551. https://doi.org/10.1162/NECO.1989.1.4.541

McAndrew, A. (2014). An Introduction to Digital Image Processing with Matlab, Notes for SCM2511 Image Processing 1. *Jurnal Ilmiah Elite Elektro*, *2*(2), 83-87.

Poplin, R., Varadarajan, A. V., Blumer, K., Liu, Y., McConnell, M. V., Corrado, G. S., Webster, D. R. (2018). Prediction of cardiovascular risk factors from retinal fundus photographs via deep learning. *Nature Biomedical Engineering*, *2*(3), 158-164. https://doi.org/10.1038/S41551-018-0195-0

Shen, D., Wu, G. & Suk, H. Il. (2017). Deep Learning in Medical Image Analysis. *Annual Review of Biomedical Engineering*, *19*, 221-248. https://doi.org/10.1146/annurev-bioeng-071516-044442

Snyder, J. & Fedorovskaya, E. (2011). Digital Image Processing and Analysis: Human and Computer Vision Applications with CVIPtools, Second Edition, by Scott E. Umbaugh. *Journal of Electronic Imaging*, *20*(3), 039901. https://doi.org/10.1117/1.3628179

Tuzoff, D. V., Tuzova, L. N., Bornstein, M. M., Krasnov, A. S., Kharchenko, M. A., Nikolenko, S. I., Bednenko, G. B. (2019). Tooth detection and numbering in panoramic radiographs using convolutional neural networks. *Dentomaxillofacial Radiology*. https://doi.org/10.1259/dmfr.20180051

Vinet, L. & Zhedanov, A. (2011). A "missing" family of classical orthogonal polynomials. In *Journal of Physics A: Mathematical and Theoretical* (Vol. 44). https://doi.org/10.1088/1751-8113/44/8/085201

Wu, N., Phang, J., Shen, Y., Huang, Z., Zorin, M., Jastrzębski, S., … Gaddam, S. (2020). Deep Neural Networks Improve Radiologists' Performance in Breast Cancer Screening HHS Public Access. *IEEE Trans Med Imaging*, *39*(4), 1184-1194. https://doi.org/10.1109/TMI.2019.2945514

Wu, X., Hong, D. & Chanussot, J. (2022). Convolutional Neural Networks for Multimodal Remote Sensing Data Classification. *IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing*, *60*. https://doi.org/10.1109/TGRS.2021.3124913

Xu, X., Chen, Y., Zhang, J., Chen, Y., Anandhan, P. & Manickam, A. (2020). A novel approach for scene classification from remote sensing images using deep learning methods. *Https://Doi.Org/10.1080/22797254.2020.1790995*, *54*(sup2), 383-395. https://doi.org/10.1080/22797254.2020.1790995

Yaren Tekin, B., Ozcan, C., Pekince, A. & Yasa, Y. (2022). An enhanced tooth segmentation and numbering according to FDI notation in bitewing radiographs. *Computers in Biology and Medicine*, *146*, 105547. https://doi.org/10.1016/J.COMPBIOMED.2022.105547

Zhang, A., Lipton, Z. C., Li, M. & Smola, A. J. (2021). Dive into Deep Learning. *Journal of the American College of Radiology*, *17*(5), 637-638. https://doi.org/10.48550/arxiv.2106.11342

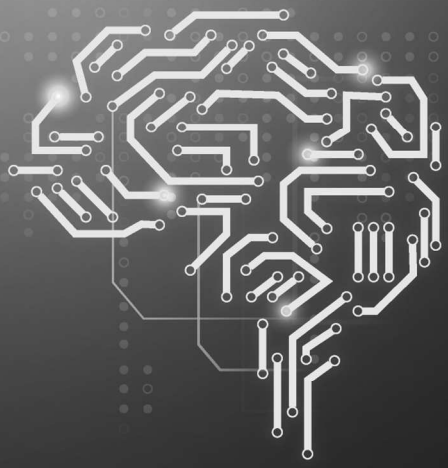

12. Bölüm

Biyometrik Sistemler

Hüseyin Çakır

ÖZET

Bir biyometrik sistemi en genel hâliyle biyolojik ölçüm (biyometri) şeklinde tanımlamak mümkündür. Buna göre biyometrik sistemler, biyolojik verilerin ölçümüne dayalı olan ölçüm sistemleri olup, bu verilerin daha sonra güvenlik amaçlı kullanımı konusunu içermektedir. Buna göre her biyolojik verinin ölçümü biyometrik sistemlere konu olabilmektedir. Diğer yandan, her biyolojik veri biyometrik sistemlerin üretilme ya da geliştirilme amacına uygun olmayabilir. Örneğin parmak sayısı, kollarda kemik oranları gibi biyolojik veriler, biyometrik sistemlerin konusu olamazlar. Her ne kadar tanımına göre bunlar biyolojik veri olup, bunların ölçümü biyometrik kavramına denk gelse de temelde bir biyometrik sistemin, aynı zamanda ayırt edici özelliğinin de olması gerektiği ifade edilebilir. Buna göre biyometrik sistemleri, bireylerin biyolojik ve fizyolojik açıdan ayırt edici özelliklerini bir araya getirerek daha güvenli sistemler oluşturulabilir.

Anahtar Kelimeler: Biyometrik, biyometrik sistemler, parmak izi, yüz tanıma

Ajana, Btihaj, (2012), "Biometric citizenship", *Citizenship Studies*, 16:7, pp.851-870.

Ananth, C. (2017). Iris recognition using active contours. *International Journal of Advanced Research in Innovative Discoveries in Engineering and Applications [IJARIDEA]*, *2*(1), 27-32.

Arsalan, M., Hong, H. G., Naqvi, R. A., Lee, M. B., Kim, M. C., Kim, D. S., ... & Park, K. R. (2017). Deep learning-based iris segmentation for iris recognition in visible light environment. *Symmetry*, *9*(11), 263.

Azis, F. M. A., Nasrun, M., Setianingsih, C. & Murti, M. A. (2018, May). Face recognition in night day using method eigenface. In *2018 International Conference on Signals and Systems (ICSigSys)* (pp. 103-108). IEEE.

Azmi, A. N., Nasien, D. & Omar, F. S. (2017). Biometric signature verification system based on freeman chain code and k-nearest neighbor. *Multimedia Tools and Applications*, *76*(14), 15341-15355.

Bhardwaj, I., Londhe, N. D. & Kopparapu, S. K. (2017). A spoof resistant multibiometric system based on the physiological and behavioral characteristics of fingerprint. *Pattern Recognition*, *62*, 214-224.

Biometricsinstitute. (2022a). Types of Biometrics - Vascular (Vein), Eylül 2022, [Kul-lanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-vascular-vein/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Biometricsinstitute. (2022b). Biometric modality: Face - what is it?, Eylül 2022, [Kul-lanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-face/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Biometricsinstitute. (2022c). Biometric modality: Hand geometry - what is it?, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-hand-geometry/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Biometricsinstitute. (2022d). Biometric modality: Eyes: Iris - what is it?, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-eyes-iris/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Biometricsinstitute. (2022e). Biometric modality: Eye: Retina - what is it?, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-eye-retina/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Biometricsinstitute. (2022f). Biometric modality: DNA - what is it?, Eylül 2022, [Kul-lanılabilir Çevrim-içi: https://www.biometricsinstitute.org/types-of-biometrics-dna/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Boyer, K. W., Govindaraju, V. & Ratha, N. K. (2007). Introduction to the special issue on recent advances in biometric systems [guest editorial]. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, Part B (Cybernetics)*, *37*(5), 1091-1095.

Çelebi, A. T., (2008), *Biyometrik Tanıma*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Elektronik ve Haberleşme Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Choraś, M. (2007). Human lips recognition. In *Computer recognition systems 2* (pp. 838-843). Springer, Berlin, Heidelberg.

De Santis, M., Agnelli, S., Nardiello, D. & Iula, A. (2017, September). 3D ultrasound palm vein recognition through the centroid method for biometric purposes. In *2017 IEEE international ultrasonics symposium (IUS)* (pp. 1-4). IEEE.

Deng, J., Guo, J., Xue, N. & Zafeiriou, S. (2019b). Arcface: Additive angular margin loss for deep face recognition. In *Proceedings of the IEEE/CVF conference on computer vision and pattern recognition* (pp. 4690-4699).

Deng, J., Guo, J., Zhang, D., Deng, Y., Lu, X. & Shi, S. (2019a). Lightweight face recognition challenge. In *Proceedings of the IEEE/CVF International Conference on Computer Vision Workshops* (pp. 0-0).

Dhameja, Sandeep CISSP, NSA IAM, (2005), "Multi-Characteristic Biometric Systems: Who Are You?", *Information Systems Security, March/April*.

Dixon, Pam, (2008). Ethical Issues Implicit in Library Authentication and Access Management: "Risks and Best Practices", *Journal of Library Administration*, 47:3-4, pp.141-162.

Doğan, Ş., (2011). *Yeni Bir Sayısal Damgalama Tekniği ile Biyometrik Uygulamalar*, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Du, X., Abdalmageed, W. & Doermann, D. (2013, August). Large-scale signature matching using multi-stage hashing. In *2013 12th International Conference on Document Analysis and Recognition* (pp. 976-980). IEEE.

Durmuş, S. Ö., (2010). *İristen Kimlik Tanıma*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Eren, B., (2009). *Biyometrik Teknolojilerin Etkili Tasarlanması ve uygulanmasında Yeni bir öneri: Multimodel teknoloji*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Fachrurrozi, M. (2017, August). Multi-object face recognition using content based image retrieval (CBIR). In *2017 International Conference on Electrical Engineering and Computer Science (ICECOS)* (pp. 193-197). IEEE.

Fairuz, S., Habaebi, M. H. & Elsheikh, E. M. A. (2019). Pre-trained based CNN model to identify finger vein. *Bulletin of Electrical Engineering and Informatics*, *8*(3), 855-862.

Farzin, H., Abrishami-Moghaddam, H. & Moin, M. S. (2008). A novel retinal identification system. *EURASIP Journal on Advances in Signal Processing*, *2008*, 1-10.

Fauziyah, S., Azlina, O., Mardiana, B., Zahariah, A. M. & Haroon, H. (2009, March). Signature verification system using support vector machine. In *2009 6th International Symposium on Mechatronics and its Applications* (pp. 1-4). IEEE.

Fierrez, J. & Ortega-Garcia, J. (2008). On-line signature verification. In *Handbook of biometrics* (pp. 189-209). Springer, Boston, MA.

Filiz, S., (2012). *Siber Güvenlikte Biyometrik Sistemler ve Yüz Tanıma*, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Freeman, Edward H. J.D, (2003). Biometrics, Evidence, and Personal Privacy, *Information Systems Security*, 12:3, pp.4-8.

Gou, J., Wang, L., Yi, Z., Lv, J., Mao, Q. & Yuan, Y. H. (2018). A new discriminative collaborative neighbor representation method for robust face recognition. *IEEE Access*, *6*, 74713-74727.

Gürbüz, F., (2014). *Serbest Taklit Yöntemi İle Atılan Sahte İmzaların Grafometrik Özelliklerine Dayalı Biyometrik İmzadoğrulama Sistemi ve Analizi*, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Haghighat, M. & Abdel-Mottaleb, M. (2017, May). Low resolution face recognition in surveillance systems using discriminant correlation analysis. In *2017 12th IEEE International Conference on Automatic Face & Gesture Recognition (FG 2017)* (pp. 912-917). IEEE.

Hamdan, B. & Mokhtar, K. (2018). Face recognition using angular radial transform. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*, *30*(2), 141-151.

Hanilçi, C., (2007). *Konuşmacı Tanıma Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Harish, M., Karthick, R., Mohan Rajan, R. & Vetriselvi, V. (2018, January). Securing CoAP through payload encryption: Using elliptic curve cryptography. In *International Conference on Communications and Cyber Physical Engineering 2018* (pp. 497-511). Springer, Singapore.

Hıdımoğlu, K., (2010). *Web Kamera Kullanımı ile Parmak İzi Tanıma ve Kimlik Tespiti Doğrulama*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hofbauer, H., Jalilian, E. & Uhl, A. (2019). Exploiting superior CNN-based iris segmentation for better recognition accuracy. *Pattern Recognition Letters*, *120*, 17-23.

Holden, S. H., Millet, L.I., (2005). "Authentication, Privacy, and the Federal E-Government", *The Information Society: An International Journal,* 21:5, pp.367-377.

Hou, B. & Yan, R. (2019). Convolutional autoencoder model for finger-vein verification. *IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement*, *69*(5), 2067-2074.

Hu, Y., Sirlantzis, K. & Howells, G. (2017). A novel iris weight map method for less constrained iris recognition based on bit stability and discriminability. *Image and Vision Computing*, *58*, 168-180.

Huang, J., Zhang, Y., Zhang, H. & Cheng, K. (2019, June). Sparse representation face recognition based on gabor and CSLDP feature fusion. In *2019 Chinese control and decision conference (CCDC)* (pp. 5697-5701). IEEE.

Jain, A. K., Demirkus, M., (2008). "On Latent Palmprint Matching", *MSU Technical Report.*

Jain, Anil; Bolle, Ruud and Pankant, Sarath (2002). "Introduction to Biometrics", Anıl, Jain; Ruud, Bolle and Sarath, Pankanti (Ed.), *Biometrics Personal Identification in Newyork Society*, Kluwer Academic Publishers, pp.1-41.

Kanak, A., (2013). *Biyometrik Güvenlik Sistemlerinde Mahremiyet, Güvenlik ve Güven İlişkisinin Modellenmesi,* Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze.

Karadaş, K., (2014). *Biyometrik Sistem İle İnsan Profil Resmi Üzerinden Kulak Bölgesinin Tespiti ve Cinsiyet Belirleme*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karakülah, M., Danacı, M., Ciritci, İ. H., (2004). "Biyometrik Parmak İzinin Akıllı Kartlarla Kullanımı ve Uygulaması", *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: Özel; ss.13-16.

Karasartova, S., (2011). *Metinden Bağımsız Konuşmacı Tanıma Sistemlerinin İncelenmesi ve Gerçekleştirilmesi,* Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Khan, T. M., Bailey, D. G., Khan, M. A. & Kong, Y. (2017). Efficient hardware implementation for fingerprint image enhancement using anisotropic Gaussian filter. *IEEE Transactions on Image processing*, *26*(5), 2116-2126.

Kholmatov, A., (2008). *Privacy Protecting Biometric Authentication Systems*, Sabanci University, Doctora of Phylosophy.

Koçer, H. E., (2007). *İris Deseninin Yapay Zeka Yöntemleri ile Tanınması,* Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Krish, R. P., Fierrez, J., Ramos, D., Alonso-Fernandez, F. & Bigun, J. (2019). Improving automated latent fingerprint identification using extended minutia types. *Information Fusion*, *50*, 9-19.

Kumar, Amıoy ve Ajay, Mundra, Tanvır, Singh, (2009). "Anatomy Of Hand" Stan Z.Li (ed.), (2009), *Encyclopedia Of Biometrics*, Springer Publishers, pp.28-35.

Kumar, M. M. & Puhan, N. B. (2014, February). Offline signature verification using the trace transform. In *2014 IEEE international advance computing conference (IACC)* (pp. 1066-1070). IEEE.

Malik, M. I., Liwicki, M. & Dengel, A. (2011, September). Evaluation of Local and Global Features for Offline Signature Verification. In *AFHA* (pp. 26-30).

Marra, F., Poggi, G., Sansone, C. & Verdoliva, L. (2018). A deep learning approach for iris sensor model identification. *Pattern Recognition Letters*, *113*, 46-53.

Mazumdar, J. B. & Nirmala, S. R. (2018). Retina Based Biometric Authentication System: A Review. *International Journal of Advanced Research in Computer Science*, *9*(1).

Mazumdar, J. & Nirmala, S. R. (2019). Person identification using parabolic model-based algorithm in color retinal images.

Meng, X., Yin, Y., Yang, G. & Xi, X. (2013). Retinal identification based on an improved circular gabor filter and scale invariant feature transform. *Sensors*, *13*(7), 9248-9266.

Morales, S., Naranjo, V., Angulo, J., Legaz-Aparicio, A. G. & Verdú-Monedero, R. (2017). Retinal network characterization through fundus image processing: Significant point identification on vessel centerline. *Signal Processing: Image Communication*, *59*, 50-64.

Mura, V., Orrù, G., Casula, R., Sibiriu, A., Loi, G., Tuveri, P., ... & Marcialis, G. L. (2018, February). LivDet 2017 fingerprint liveness detection competition 2017. In *2018 International Conference on Biometrics (ICB)* (pp. 297-302). IEEE.

Nazakat, M., Khalid, S. & Siddiqi, I. (2014). A review of offline signature verification techniques. *J Appl Environ Biol Sci*, *4*(9S), 342-347.

Oliveira, A., Pereira, S. & Silva, C. A. (2018). Retinal vessel segmentation based on fully convolutional neural networks. *Expert Systems with Applications*, *112*, 229-242.

Pal, S., Alaei, A., Pal, U. & Blumenstein, M. (2015, July). Interval-valued symbolic representation based method for off-line signature verification. In *2015 international joint conference on neural networks (IJCNN)* (pp. 1-6). IEEE.

Park, K., Song, M. & Kim, S. Y. (2018b). The design of a single-bit CMOS image sensor for iris recognition applications. *Sensors*, *18*(2), 669.

Park, Y., Jang, U. & Lee, E. C. (2018a). Statistical anti-spoofing method for fingerprint recognition. *Soft Computing*, *22*(13), 4175-4184.

Peng, C., Gao, X., Wang, N. & Li, J. (2018). Face recognition from multiple stylistic sketches: Scenarios, datasets, and evaluation. *Pattern Recognition*, *84*, 262-272.

Rana, H. K., Azam, M. S. & Akhtar, M. R. (2017). Iris recognition system using PCA based on DWT. *SM Journal of Biometrics & Biostatistics*, *2*(3), 1015.

Rençber, E., (2011). *Akıllı Yöntemler İle Konuşmacı Tanıma*, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Richiardi, J. & Drygajlo, A. (2003, November). Gaussian mixture models for on-line signature verification. In *Proceedings of the 2003 ACM SIGMM workshop on Biometrics methods and applications* (pp. 115-122).

Şamlı, R., Yüksel, M. E., (2009). "Biyometrik Güvenlik Sistemleri", *Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* 11-13 Şubat 2009 Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Semwal, V. B. & Nandi, G. C. (2016). Generation of joint trajectories using hybrid automate-based model: a rocking block-based approach. *IEEE Sensors Journal*, *16*(14), 5805-5816.

Semwal, V. B., Kumar, C., Mishra, P. K. & Nandi, G. C. (2016). Design of vector field for different subphases of gait and regeneration of gait pattern. *IEEE Transactions on Automation Science and Engineering*, *15*(1), 104-110.

Shaheed, K., Mao, A., Qureshi, I., Kumar, M., Abbas, Q., Ullah, I. & Zhang, X. (2021). A systematic review on physiological-based biometric recognition systems: Current and future trends. *Archives of Computational Methods in Engineering*, *28*(7), 4917-4960.

Shanker, A. P. & Rajagopalan, A. N. (2007). Off-line signature verification using DTW. *Pattern recognition letters*, *28*(12), 1407-1414.

Sharma, R. P. & Dey, S. (2019, September). Quality analysis of fingerprint images using local phase quantization. In *International Conference on Computer Analysis of Images and Patterns* (pp. 648-658). Springer, Cham.

Shekar, B. H., Pilar, B. & Sunil Kumar, D. S. (2019). Offline signature verification based on partial sum of second-order taylor series expansion. In *Data Analytics and Learning* (pp. 359-367). Springer, Singapore.

Shirazi, S. H., Umar, A. I., Haq, N., Naz, S., Razzak, M. I. & Zaib, A. (2018). Extreme learning machine based microscopic red blood cells classification. *Cluster Computing*, *21*(1), 691-701.

Soutar, C., Roberge, D., Stoianov, A., Gilroy, R. & Kumar, B. V. (1998, March). Biometric Encryption: enrollment and verification procedures. In *Optical Pattern Recognition IX* (Vol. 3386, pp. 24-35). SPIE.

Sun, Y., Wang, X. & Tang, X. (2013). Deep convolutional network cascade for facial point detection. In *Proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition* (pp. 3476-3483).

Tang, Z., Wu, X., Fu, B., Chen, W. & Feng, H. (2018). Fast face recognition based on fractal theory. *Applied Mathematics and Computation*, *321*, 721-730.

Tann, H., Zhao, H. & Reda, S. (2019). A resource-efficient embedded iris recognition system using fully convolutional networks. *ACM Journal on Emerging Technologies in Computing Systems (JETC)*, *16*(1), 1-23.

Thompson, J., Flynn, P., Boehnen, C. & Santos-Villalobos, H. (2018). Assessing the impact of corneal refraction and iris tissue non-planarity on iris recognition. *IEEE Transactions on Information Forensics and Security*, *14*(8), 2102-2112.

Tran, M. H., Duong, T. N., Nguyen, D. M. & Dang, Q. H. (2017, June). A local feature vector for an adaptive hybrid fingerprint matcher. In *2017 International Conference on Information and Communications (ICIC)* (pp. 249-253). IEEE.

Uzun, M. S., (2006). *Akıllı Kart Teknolojisiyle Geliştirilmiş Elektronik Pasaport ve Vize Sistemi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Varlık, A., (2008). *Dijital Fotogrametri Teknikleri İle Kişi Tanıma*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.

Wang, D., Zhang, Y., Yao, C., Wu, J., Jiao, H. & Liu, M. (2009). Toward force-based signature verification: A pen-type sensor and preliminary validation. *IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement*, *59*(4), 752-762.

Wang, K. & Kumar, A. (2019). Toward more accurate iris recognition using dilated residual features. *IEEE Transactions on Information Forensics and Security*, *14*(12), 3233-3245.

Wang, Z., Ma, S., Han, M., Hu, G. & Liu, S. (2017b, September). Long-distance/environment face image enhancement method for recognition. In *International Conference on Image and Graphics* (pp. 501-511). Springer, Cham.

Xia, Z., Lv, R., Zhu, Y., Ji, P., Sun, H. & Shi, Y. Q. (2017). Fingerprint liveness detection using gradient-based texture features. *Signal, Image and Video Processing*, *11*(2), 381-388.

Yang, J., Wei, J. & Shi, Y. (2019d). Accurate ROI localization and hierarchical hyper-sphere model for finger-vein recognition. *Neurocomputing*, *328*, 171-181.

Yosuntaş, Ç., (2008). *Sahte Kimlik*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yuan, X., Gu, L., Chen, T., Elhoseny, M. & Wang, W. (2018, March). A fast and accurate retina image verification method based on structure similarity. In *2018 IEEE Fourth International Conference on Big Data Computing Service and Applications (BigDataService)* (pp. 181-185). IEEE.

Zhang, M., He, Z., Zhang, H., Tan, T. & Sun, Z. (2019a). Toward practical remote iris recognition: a boosting based framework. *Neurocomputing*, *330*, 238-252.

Zhang, Y., Shi, D., Zhan, X., Cao, D., Zhu, K. & Li, Z. (2019c). Slim-ResCNN: A deep residual convolutional neural network for fingerprint liveness detection. *IEEE Access*, *7*, 91476-91487.

13. Bölüm

Veri Madenciliği ve Uygulamaları

Mevlüt Ersoy - Recep Çolak

ÖZET

21. yüzyılın önemli bir olgusu, yeni bilgi keşfi süreçleridir. Yeni bilgiler elde edebilmek bilgiyi barındıran verinin önemini arttırmıştır. Teknolojik gelişmeler ve değişen yaşam koşulları daha çok verinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Verinin büyümesi, çözülmesi gereken farklı problemlere de sebep olmuştur. Farklı kaynaklardan verilerin elde edilmesi ile başlayan bu süreç veri depolama sistemlerinin gelişmesine sebep olmuştur. İnsanlar veriler arasındaki ilişkiyi bulmak ve anlamlı sonuçlar elde etmek için birçok sistematik yöntem geliştirme çabasına girmişlerdir. Öncelikle verilerin depolanması için Veri Ambarı yapıları geliştirilmiş, farklı türdeki verilerin depolanması sağlanmış ve ilişkiler tanımlanarak kullanıcılara hazır hâle getirilmiştir. Yeni bilgi arayışı, veri içinden kolayca görülemeyen bilgiyi ortaya çıkartmak için Veri Madenciliği yöntemlerin geliştirilmesine sebep olmuştur. Veri madenciliği, İlişkisel veri tabanı, Büyük veri ve graf veriler üzerinde uygulanabilen ham veriden anlamlı bilgiler elde etme süreçlerinin tümünü kapsamaktadır. Bu bölüm kapsamında Veri Madenciliği ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca Veri Madenciliği süreçlerinde yer alan veri ön işleme süreçleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Veri Madenciliğinde kullanılan yöntemler sınıflandırma, kümeleme ve birliktelik analizleri başlıkları altında gruplandırılarak açıklanmıştır. Kullanılan yöntemler ile ilgili her başlık altında bir uygulama örneği verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Veri madenciliği, veri ambarları, veri ön işleme, sınıflandırma analizi, kümeleme analizi, birliktelik analizi

CLIQUE (Agrawal vd., 1998), ENCLUS (Cheng vd., 1999) ve WaveCluster (Sheikholeslami vd., 1998) gibi ızgara tabanlı kümeleme teknikleri tüm kümeleme işlemlerini gerçekleştirmeyi mümkün kılan alanı sonlu sayıda hücreye bölmeye çalışır. Veri kümesinin gürültülü verilerden oluşması durumunda kümeleme analizi için yoğunluğa dayalı teknikler sıklıkla tercih edilmektedir. DBSCAN (Ester vd., 1996), DENCLUE (Hinneburg & Keim, 1998) ve OPTICS (Ankerst vd., 1999) literatürde yaygın olarak kullanılan yoğunluğa dayalı kümeleme teknikleridir. Yoğunluğa dayalı kümeleme algoritmaları, rastgele şekil ve büyük boyutlu veri kümelerinden kümeleri keşfetmek için kullanışlıdır. Bu algoritmalar tipik olarak, veri uzayında düşük yoğunluklu bölgelerle ayrılmış yoğun nokta bölgeleri olarak kümelenir. Literatürde sıklıkla kullanılan COBWEB (Fisher, 1987) ve SOM (Kumara & Ham, 1990) yöntemleri, model tabanlı kümeleme algoritmalarıdır. Bu algoritmalar, matematiksel modelin optimizasyonunu içermektedir.

Sonuç

20. ve 21. yüzyılın en önemli olgusu şüphesiz veri olmuştur. Verinin tek başına anlamının olmaması, veriler üzerinden bilgi edinmek için yöntemlerin geliştirilmesini gerektirmiştir. Veri madenciliği kavramı, verilerden değerli bilgi edinme süreçlerini gösteren bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda Sınıflandırma, Birliktelik ve Kümeleme analizleri ile gerçekleştirilen bu süreç, hâlen yeni yöntemlerin ortaya çıkması ile sürekliliğini sağlamaktadır. Yeni Yapay Zekâ algoritmalarının gelişmesi Veri Madenciliği alanında farklı algoritmaların kullanılmasının yolunu açmıştır. Endüstrileşme ve dijitalleşme ile üretilen veri sürekli artış gösterdiğinden Veri Madenciliği alanı, bugün olduğu gibi gelecekte de önemini sürdürecek ve yeni algoritmaların geliştirilmesinin önünü açacaktır.

Kaynakça

Han J., Kamber M. & Pei J. (2014). Data mining: Data mining concepts and techniques. *USA: Elsevier, ISBN 978-0-12-381479-1*.

Agrawal, R., Imielinski, T. & Swami, A. (1993). Mining Association in Large Databases. *Proceedings of the 1993 ACM SIGMOD International Conference on Management of Data*, 207-216. https://doi.org/10.1145/170035.170072

Agrawal, R., Gehrke, J., Gunopulos, D. & Raghavan, P. (1998). Automatic Subspace Clustering Mining. *ACM SIGMOD Iternational Conference on Management of Data*, *27*(2), 94-105. https://doi.org/doi.org/10.1145/276305.276314

Ankerst, M., Breunig, M. M., Kriegel, H. P. & Sander, J. (1999). OPTICS: Ordering Points to Identify the Clustering Structure. *ACM SIGMOD Record*, *28*(2), 49-60. https://doi.org/10.1145/304181.304187

Bohanec, M. & Rajkovic, V. (1988). Knowledge acquisition and explanation for multi-attribute decision making. *Proceedings of the 8th International Workshop Expert Systems and Their Applications*, *1*(1), 1-19.

Brown, M. L. & Kros, J. F. (2003). Data mining and the impact of missing data. *Industrial Management and Data Systems*, *103*(8-9), 611-621. https://doi.org/10.1108/02635570310497657

Cheng, C.-H., Fu, A. W. & Zhang, Y. (1999). Entropy-based subspace clustering for mining numerical data. *KDD '99: Proceedings of the Fifth ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, 84-93. https://doi.org/10.1145/312129.312199

Ecient, C. & Ruggieri, S. (2002). Efficient C4. 5. *IEEE Transactions On Knowledge and Data Engineering*, *14*(2), 438-444.

Ester, M., Kriegel, H.-P., Sander, J. & Xu, X. (1996). A Density-Based Algorithm for Discovering Clusters in Large Spatial Databases with Noise. *KDD'96: Proceedings of the Second International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, 226-231. https://doi.org/10.1016/B978-044452701-1.00067-3

Fayyad, U., Piatetsky-Shapiro, G. & Smyth, P. (1996). The KDD Process for Extracting Useful Knowledge from Volumes of Data. *Communications of the ACM*, *39*(11), 27-34. https://doi.org/10.1145/240455.240464

Fisher, D. H. (1987). Knowledge acquisition via incremental conceptual clustering. *Machine Learning*, *2*(2), 139-172. https://doi.org/10.1007/bf00114265

Hinneburg, A. & Keim, D. A. (1998). An Efficient Approach to Clustering in Large Multimedia Databases with Noise. *Proceeding of the 4th International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining(KDD)*, 58-65.

Karypis, G., Han, E. & Kumar, V. (1999). Chameleon : Hierarchical Clustering Using Dynamic Modeling. *Computer*, *32*(8), 68-75. https://doi.org/10.1109/2.781637

Kumara, S. & Ham, I. (1990). Use of Associative Memory and Self-Organization in Conceptual Design. *CIRP Annals*, *39*(1), 117-120. https://doi.org/10.1016/S0007-8506(07)61015-4

Luján-Mora, S., Vassiliadis, P. & Trujillo, J. (2004). Data mapping diagrams for data warehouse design with UML. *Lecture Notes in Computer Science*, *3288*, 191-204. https://doi.org/10.1007/978-3-540-30464-7_16

Marlina, L., lim, M. & Utama Siahaan, A. P. (2016). Data Mining Classification Comparison (Naïve Bayes and C4.5 Algorithms). *International Journal of Engineering Trends and Technology*, *38*(7), 380-383. https://doi.org/10.14445/22315381/ijett-v38p268

Myles, A. J., Feudale, R. N., Liu, Y., Woody, N. A. & Brown, S. D. (2004). An introduction to decision tree modeling. *Journal of Chemometrics*, *18*(6), 275-285. https://doi.org/10.1002/cem.873

Ng, R. T. & Han, J. (2002). CLARANS: A method for clustering objects for spatial data mining. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, *14*(5), 1003-1016. https://doi.org/10.1109/TKDE.2002.1033770

Oğuzlar, A. (2004). Veri Madenciliğinde Birliktelik Kuralları. *Öneri Dergisi*, *6*(22), 315-321. https://doi.org/10.14783/maruoneri.678958

Provost, F. & Fawcett, T. (2013). Data Science and its Relationship to Big Data and Data-Driven Decision Making. *Big Data*, *1*(1), 51-59. https://doi.org/10.1089/big.2013.1508

Quinlan, J. R. (1986). Induction of decision trees. *Machine Learning*, *1*(1), 81-106. https://doi.org/10.1007/bf00116251

Rashid Al-Azmi, A.-A. (2013). Data, Text and Web Mining for Business Intelligence : A Survey. *International Journal of Data Mining & Knowledge Management Process*, *3*(2), 1-21. https://doi.org/10.5121/ijdkp.2013.3201

Rumelhart, D. E., Hinton, G. E. & Williams, R. J. (1987). Learning internal representations by error propagation. In *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition, MIT Press* (pp. 318-362).

Sabah, L. & Bayraktar, H. (2020). Veri Madenciliği Birliktelik Kuralları ile Binaların Risk Durumlarının Analizi : Kaynaşlı, Düzce Örneği. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 70-78. https://doi.org/10.30855/gmbd.2020.01.07

Sarle, W. S. (1991). Review of Finding Groups in Data: An Introduction to Cluster Analysis. *Journal of the American Statistical Association*, *86*(415), 830-832.

Sarvakar, K. (2013). Density Based Methods to Discover Clusters with Arbitrary shape in weka. *IJRIT International Journal of Research in Information Technology*, *1*(5), 280-286. https://doi.org/10.13140/2.1.2642.3686

Sheikholeslami, G., Chatterjee, S. & Zhang, A. (1998). Wavecluster: A multi-resolution clustering approach for very large spatial databases. *Proceedings of the International Conference on Very Large Data Bases*, *24*, 428-439.

Sreedhar, C., Kasiviswanath, N. & Chenna Reddy, P. (2017). Clustering large datasets using K-means modified inter and intra clustering (KM-I2C) in Hadoop. *Journal of Big Data*, *4*(1), 1-19. https://doi.org/10.1186/s40537-017-0087-2

Suthaharan, S. (2016). Decision Tree Learning. *Machine Learning Models and Algorithms for Big Data Classification. Integrated Series in Information Systems* (Vol. 36, pp. 237-269). https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7641-3_10

Tsai, C. F., Chen, Z. C. & Tsai, C. W. (2002). CURE: An efficient clustering algorithm for large databases. *Proceedings of the IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics*, *5*, 446-451. https://doi.org/10.1109/ICSMC.2002.1176400

Witten, I. H. & Frank, E. (2005). Data Mining: Practical machine learning tools and techniques. In *Elsevier, ISBN: 0-12-088407-0*.

Zins, C. (2013). Conceptual Approaches for Defining Data, Information, and Knowledge. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *58*(4), 479-493. https://doi.org/10.1002/asi.20508

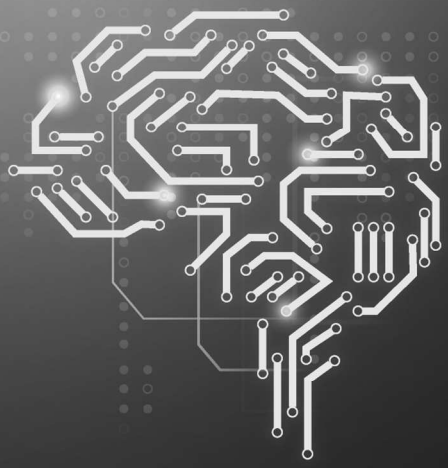

14. Bölüm

Karar Destek Sistemi

Furkan Yılmaz - Soner Karataş

ÖZET

Günümüzde işletmelerin içinde bulunduğu rekabetçi ortam, bu organizasyonları daha etkin karar verme ihtiyacıyla karşı karşıya bırakmıştır. Gelişen teknolojiyle birlikte bilgi teknolojilerinin daha etkin kullanılması, işletmelerin bu durumun üstesinden gelmesinde başvurduğu bir araç olarak karar destek sistemlerini karşımıza çıkartmıştır. Yapılandırma düzeyi ne olursa olsun bir sorunun çözülmesinde verilecek kararlarda, bilgi teknolojilerinin desteğini ve kullanıcının bu destekten yararlanabilmesi için tasarlanmış sistem olarak karar destek sistemleri kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada genel hatlarıyla karar destek sistemi, karar destek sistemi türleri ve karar destek sistemi oluşturulması aktarılmıştır.

Son kısımda ise detaylı olarak çok kriterli karar verme problemleri incelenmiştir. Bu problemlerin ortak özellikleri ortaya konulmuştur. Sıkça kullanılan çok kriterli karar verme yöntemlerinin sınaflandırması yapılmış olup yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Çok amaçlı ve çok ölçütlü karar verme yöntemleri karşılaştırma tablosu ile aralarındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Son olarak uygulama amacıyla çok ölçütlü karar verme problemine verilmiş olan bir örnek TOPSİS yöntemi kullanılarak çözülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Karar destek sistemleri, çok kriterli karar verme, çok amaçlı karar verme, çok ölçütlü karar verme

Sonuç

Hayatın her alanında sorunların üstesinden gelinmesi için bazı kararlar verilmektedir. Bazı durumlarda verilmesi gereken kararlar niteliği itibarıyla belirlilik düzeyi yüksek iken bazı durumlarda ise karar vericinin muhakemesi daha ön plandadır. Bu karar verme süreçleri için daha büyük organizasyonların, daha etkin kararlar için destek ihtiyacı oluşmuştur. Bu noktada bilgi teknolojilerinden yararlanılarak karar destek sistemleri ortaya çıkmıştır. Karar destek sistemleri kullanımının kârlılığı artırdığı, sürdürülebilir kârlılık sağladığı, karar verme süresinin azaldığı, daha fazla seçeneğin incelenebildiği ve alınan kararların gerekçelendirilme imkânı sunduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra günlük hayatta insanlar aynı ölçüye sahip olmayan ve birbiriyle çatışan kriterlerle gösterilebilen birçok problemlerle yüz yüze gelmektedir. Bu çok boyutlu problemlerde Yönetim Bilimi literatüründe yer alan "Çok Kriterli Karar Verme" yöntemleri karar vericilere yardımcı olan etkili yaklaşım ve çözümler sunmaktadırlar. Bu bölümde ele alınmış olan örnek bir "Çok Ölçütlü Karar Verme" probleminde TOPSIS yaklaşımının da etkin bir çözüm sunduğu görülmektedir.

Kaynakça

Akıncı, K. S. (2006). Bilişim sistemlerinin örgüt yapılarına etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alexouda, G. (2005). A user-friendly marketing decision support system for the product line design using evolutionary algorithms. *Decision Support Systems*, 495-509.

Arslan, V. & Yılmaz, G. (2010). Karar destek sistemlerinin kullanımı için uygun bir model geliştirilmesi. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 75-82.

Atak, İ. (2003). Karar destek sistemleri (DSS). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Endüstri Mühendisliği, Gazi Üniversitesi.

Bilgen, B. (2011). Kurumsallaşma üzerine bir karar destek sistemi oluşturulması-türk inşaat sektöründe örnek uygulama (Kural tabanlı kds modeli). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Çınar, Y. (2004). Çok nitelikli karar verme ve 'bankaların mali performanslarinin değerlendirilmesi' örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Çelik, L. (2006). Karar destek sistemlerinin karar verme sürecindeki rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.

Çil, İ. (2002). Bilgi tabanlı imalat karar destek sistemleri ve bir uygulama. *Türkiye Makine Mühendisleri Odası Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 15-27.

Demirci, N. (2012). Karar destek sistemlerinin bir durum çalışmasına uygulanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ersöz, F., Kabak, M. (2010). Savunma sanayi uygulamalarinda çok kriterli karar verme yöntemlerinin literatür araştırması. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1), 97-125.

Gregory, G. (1988). *Decision Analysis*. Springer, ISBN 978-0-3064-2854-8

Güvenç, E. (2018). Zeki karar destek sistemi kullanılarak muğla sıtkı koçman üniversitesi uzaktan eğitim öğrencilerinin ders performanslarının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Hopgood, A. A. (2016). Intelligent systems for Engineers and Scientist (Third Edition b.). Florida: CRC Press.

Hwang, C.L., Yoon, K. (1981), *Multiple Attribute Decision Making: Methods and Applications*, Springer-Verlag, ISBN 978-3-642-48318-9.

Kapanoğlu, M. (2019). Karar destek sistemleri: temel kavramlar. M. Kapanoğlu (Ed.) içinde, *Karar Destek Sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Koç, E. (2013). Yöntem ve Uygulama Açısından Klinik Karar Destek Sistemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü, Okan Üniversitesi.

Marakas, G. M. (1999). *Decision Support Systems*. New Jersey: Prentice Hall.

Noor, N. M. & Mohemed, R. (2010). New Architecture for Intelligent Multi-Agents Paradigm in Decision Support System. C. S. Jao içinde, *Decision Support Systems* (s. 25-33). Rijeka: INTECH.

Power, D. J. (2002). Decision Support Systems: Concepts and Resources for Managers. Westport, Connecticut, USA: Quorum Books.

Prytherch, R. (2005). *Harrod's Librarians' Glossary*. Hampshire, UK: Ashgate.

Saraç, T. (2019). Çok-ölçütlü karar verme ve çok-amaçlı programlama. M. Kapanoğlu (Ed.) içinde, *Karar Destek Sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

TBD. (2010). *Kamuda Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı ve Bir Model Önerisi*. Antalya: Türkiye Bilişim Derneği.

Tekin, İ. (2009). İşletmelerin Karar Verme Düzeylerinde Stratejik Planlamanın Yeri ve Ticari Bankalarda Uygulanırlığı Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tokaylı, M. A. (2005). Zaman Pencereli Araç Rotalama Problemi İçin Karar Destek Sistemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.

Turban, E. (1990). *Decision Support Systems and Expert Systems: Management Support Systems*. New York: Macmillan Publishing Company.

Tzeng, G.H., Huang, J.J. (2011). *Multiple Attribute Decision Making-Methods and Applications*. CRC Press, ISBN 978-1-4398-6157-8

Uyanık, B. (2016). Karar Destek Sistemlerin Geliştirme Yaşam Döngüsü. Dokumen.tips: https://dokumen.tips/documents/karar-destek-sistemlerin-gelistirme-yasam-doenguesue.html adresinden alındı

Zeleny, M. (1982). *Multiple Criteria Decision Making*. New York: Mc-Graw-Hill, ISBN 9780070727953

Zhou, F., Yang, B., Li, L. & Chen, Z. (2008). Overview of the New Types of Intelligent Decision Support System. 3rd International Conference on Innovative Computing Information and Control. Dalian, China: IEEE.

Zionts, S. (1979). MCDM-If Not A Roman Numeral Then What? *Interfaces*, 9(4), 94-101

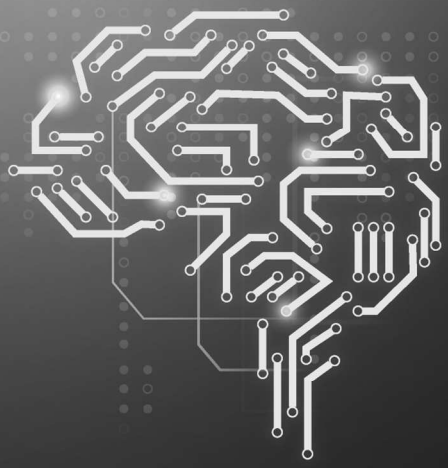

15. Bölüm

Sosyal Ağ Analizi

Erhan Sur - Hüseyin Çakır

ÖZET

Sosyal ağlar, birbirleriyle etkileşim ve ilişki hâlinde küme oluşturmuş birbirlerine bağlanmış bir grup düğümün oluşturduğu bir yapıdır (Knoke & Yang, 2011). Bahsedilen grup; kimi zaman bir iş yerini paylaşan çalışanlar, kimi zaman aynı bölümde okuyan öğrenciler, akrabalar, çevrimiçi paylaşım yapılan bir internet sitesi kullanıcıları olabilmektedir. Sosyal ağ analizi, ağı oluşturan aktörlerden ziyade aralarındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Kitabımızın bu bölümünde sosyal ağ tanımı ve özellikleri anlatılmıştır. Sosyal ağ analizinde kullanılan Ora programında özgün örneklere yer verilmiştir. Bir ilişki matrisinin Ora programında çizge hâline getirilmesi, çizge içerisindeki düğümlerin Merkezîlik ve Arasındalık özelliklerinin hesaplanması ve raporlanması anlatılmıştır. Ora programı ile bir ağ üzerinde Yapay Zekânın bir alt kolu olan makine öğrenmesi algoritmaları ile karar ağacı ve rastgele orman çizgeleri tahminlenmiştir. Vosviewer programı ile bibliyometrik analizlerde kullanılan atıf ağı incelemesi ve örneği gerçekleştirilmiştir. Bibiliyometrik ağ incelenmesi için verilerin indirilmesinden programa aktarılmasına karar olan süreç ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Programlarda yapılan örnekler adım adım resimlerle anlatılarak okuyucuların tekrar etmesine olanak sağlayacak hâle getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ağ, çizge, ora, vosviewer, karar ağacı, rastgele orman

Sosyal ağ analizlerinin günümüzde popülaritesini tekrar kazanmasını elektronik ağların yaygınlaşması ve ağ verilerinin boyutunun artması sağlamıştır. Yapay Zekâ destekli algoritmalar ile sosyal ağlarda tahminleme yapmak ve çıkarımda bulunmak büyük bir ağ içerisindeki ilişkileri anlamak ve yorumlamak açısından mümkün hâle gelmiştir.

Kaynakça

Aggarwal, C. C. (2011). An Introduction to Social Network Data Analytics. C. C. Aggarwal & C. C. Aggarwal (Dü.) içinde, *Social Network Data Analytics* (s. 1-15). Springer. doi:https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8462-3_1

Barabasi, A.-L. (2014). *Linked: How Everything Is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science, and Everyday Life* . Perseus Books Group.

Çakır, E. (2022). Aktör Ağ Teorisi Bağlamında Covid-19 Karşıtlığı Propagandasının Sosyal Ağ Analizi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Disney, A. (2022, 09 20). *Cambridge Intellingence*. Social network analysis 101: centrality measures explained: https://cambridge-intelligence.com/keylines-faqs-social-network-analysis/ adresinden alındı

Freeman, L. C. (2004). *The Devolepment of Social Network Analysis A Study in The Sociology Science.* Vancouver: Empirical Press.

Gürsakal, N. (2018). *Sosyal Ağ Analizi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Jordan, M. I. & Mitchell, T. M. (2015, 6 17). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. *Science, 349*(6245), s. 255-260. doi:10.1126/science.aaa841

Knoke, D. & Yang, S. (2011). *Social Network Anaysis.* California: Sage Publication. doi:dx.doi.org/10.4135/9781412985864

Komito, L. & Bates, J. (2009). Virtually local: social media and community among Polish nationals in Dublin. *61*, s. 232-244. Dublin: Emerald Group Publishing Limited. doi:10.1108/00012530910959790

McCulloh, I., Armstrong, H. & Johnson, A. (2013). *Social Network Analysis.* New Jersey: Wiley.

Miligram, S. (1967). The Small-World Problem. *Psychology Today, 1*(1), s. 61-67.

Molokwu, B. (2021). Social Network Analysis: A Machine Learning Approach. Windsor, Kanada: Windsor University.

Nurek, M. & Michalski, R. (2020, 3 2). Combining Machine Learning and Social Network Analysis to Reveal the Organizational Structures. *Applied Sciences*, s. 1-43. doi:10.3390/app10051699

Singh, P. (2022, 09 08). Researchgate: https://www.researchgate.net/figure/VOSviewer-Network-Visualization-Tool_fig2_335031627 adresinden alındı

Wasserman, S. & Faust, K. (2012). *Social Network Analysis: Methods and Applications* (Cilt 8). Cambridge: Cambridge University Press.

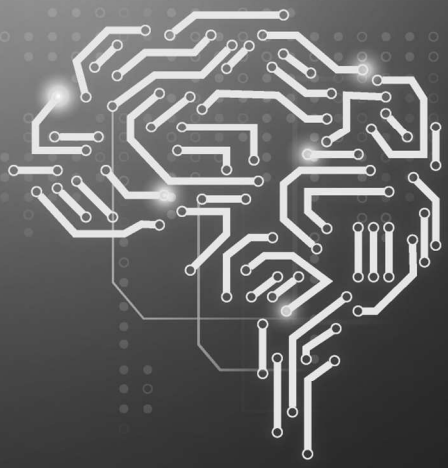

16. Bölüm

Robot Teknolojisi

Mehmet Akif Ocak - Şehnaz Baltacı

ÖZET

Yapay Zekâ, insanların günlük sosyal hayatlarını ve ülkelerin ekonomik faaliyetlerini destekleyen ve kolaylaştıran bir teknoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, Yapay Zekâ teknolojileri ile ülkeler büyümelerine katkı sağlamaya çalışmakta ve çeşitli sosyal sorunları çözmeye uğraşmaktadır. Son yıllarda, Yapay Zekâ, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde her türlü alanda büyümenin ve gelişmenin anahtarı olarak görülmektedir. Bu alanda, Yapay Zekâ destekli robot teknolojilerinin geliştirilmesi odak noktası hâline gelmiştir. Yakın zamanda geliştirilen Yapay Zekâ teknolojileri detaylı olarak incelendiğinde, belirli kalıpları çıkarmada ve öneride bulunmada bu tür uygulamaların ön plana çıktığı ancak birçok sınırlılıkları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Otomatik sürüş, endüstriyel robotlar, hastane ve hassas tıbbi bakım robotları gibi robot teknolojileri bu sınırlılıkları aşmada daha avantajlı bir konuma gelmiştir. Bu açıdan, yalnızca yeni nesil bir Yapay Zekâ teknolojisi geliştirmek yerine günlük hayatta insanların problemlerini çözmeye çalışan genel amaçlı iş robotları fikri daha yaygın hâle gelmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, bu bölümün amacı, robotik teknolojilerinin gelişim süreçlerini açıklayarak, Yapay Zekâ destekli robotların günümüz dünyasında getirdiği yeni yaklaşımlar detaylı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Robot, robotik, Yapay Zekâ, endüstriyel robotlar, eğitimsel robotlar

Sonuç

Bu bölümde, robot teknolojisinin kısa bir tarihçesi anlatılarak günümüz modern dünyasında kullanılan robot teknolojisinin evrimi ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Bölümde, robot türlerinin sınıflandırılması ele alınarak, okuyucuya rehberlik yapılmıştır. Robot teknolojisi için gerekli olan disiplinler ve diğer alanlar verilerek, oluşturulacak robotlar için tasarım ve geliştirme stratejileri detaylı olarak sunulmuştur. Bölümde, robotların uygulama alanları da detaylı olarak anlatılmıştır. Bunun yanında, robotik teknolojisi ile Yapay Zekâ arasındaki ilişki incelenmiş, aynı zamanda, robotların eğitimsel kullanımı ile ilgili örnekler detaylı olarak verilmiştir.

Kaynakça

Asimov I. (1942). *Runaround*. In: Astounding Science Fiction March.

Atman Uslu, N., Yavuz, G. Ö. & Koçak Usluel, Y. (2022). A systematic review study on educational robotics and robots. *Interactive Learning Environments*, 1-25. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.2023890

Capek K. (1921). *R.U.R. (Rossum's Universal Robots)*. Penguin Group, New York.

Dobra, A. (2014). General classification of robots. Size criteria. *2014 23rd International Conference on Robotics in Alpe-Adria-Danube Region (RAAD)*, 1-6. doi:10.1109/RAAD.2014.7002249

Eastwood, B.(2020). *6 Robotics Skills Essential for Industry Success*. Received from https://www.northeastern.edu/graduate/blog/robotics-skills/#:~:text=Robotics%20is%20an%20interdisciplinary%20field,and%20electrical%20and%20computer%20engineering.

Fleming, P. (2019). Robots and organization studies: Why robots might not want to steal your job. *Organization Studies*, *40*(1), 23-38. https://doi.org/10.1177/0170840618765568

Galin, R., Meshcheryakov, R., Kamesheva, S. &Samoshinai A.(2020, May). IOP Conference Series Materials Science and Engineering 862(3):032075. doi: 10.1088/1757-899X/862/3/032075

Hanson Robotik (2022). https://www.hansonrobotics.com/

Hockstein, N.G., Gourin, C.G., Faust, R.A., Terris, D. J. (2007). A history of robots: from science fiction to surgical robotics. *Journal of Robotic Surgery,* 1, 113-118. https://doi.org/10.1007/s11701-007-0021-2

https://builtin.com/robotics

Jonsson, K., Mathiassen, L. & Holmström, J. (2018). Representation and mediation in digitalized work: Evidence from maintenance of mining machinery. *Journal of Information Technology*, *33*(3), 216-232. https://doi.org/10.1057/s41265-017-0050-x

Lu, H., Li, Y., Chen, M., Kim, H. & Serikawa, S. (2018). Brain Intelligence: Go beyond Artificial Intelligence. *Mobile Networks and Applications, 23*, 368-375.

Ocak, M.A. & Efe A.A.(2019). *Arduino ile Robotik Uygulamalar*. Anı Yayıncılık: Ankara

Sandip, P., Yvonne, C., Divya, C., Jose, M., Juan, F. & Michel, K. (2019). Artificial Intelligence and the Future of Surgical Robotics, *Annals of Surgery, 270*(2), 223-226, doi: 10.1097/SLA.0000000000003262

Singh, G. & Banga, V. K. (2022). Robots and its types for industrial applications. *Materials Today: Proceedings*. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.12.426

Van Doorn, J., Mende, M., Noble, S. M., Hulland, J., Ostrom, A. L., Grewal, D. & Petersen, J. A. (2017). Domo arigato Mr. Roboto: Emergence of automated social presence in organizational frontlines and customers' service experiences. *Journal of Service Research*, *20*(1), 43-58. https://doi.org/10.1177/1094670516679272

Vrontis, D., Christofi, M., Pereira, V., Tarba, S., Makrides, A. & Trichina, E. (2021). Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: a systematic review. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-30. https://doi.org/10.1080/09585192.2020.1871398

Toh, L. P. E., Causo, A., Tzuo, P. W., Chen, I. M. & Yeo, S. H. (2016). A review on the use of robots in education and young children. *Journal of Educational Technology & Society, 19*(2), 148-163.

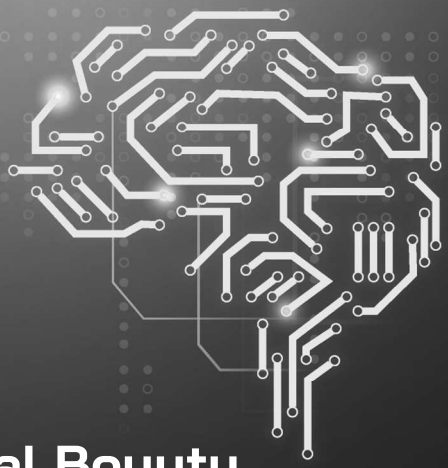

17. Bölüm

Yapay Zekâ ve Hukuksal Boyutu

Naz Nebile Karataş - Hüseyin Çakır - Çelebi Uluyol

ÖZET

Bu çalışmada, Yapay Zekânın tarihçesi ve Yapay Zekânın günümüzde geldiği noktaya değinilerek kullanım alanlarına örnekler verilmiştir. Yapay Zekâ hukuki boyutta ele alınmış, Yapay Zekâlı varlıkların hukuki ve cezai sorumluluk problemi açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, hukuki sorumluluk, cezai sorumluluk

zemin ve izinler çerçevesinde ilerletildiğinden, bu noktada kusursuz sorumluluk söz konusu olacak ve yapılacak sorumsuzluk sözleşmesi de hükümsüz olacaktır.

Sonuç

Yapay Zekâ alanında her geçen gün yeni bir gelişme gündeme gelmektedir. Bu çalışmada yer verilen gelişmeler ilerleyen zamanla birlikte güncelliğini yitireceklerdir. Pek çok ülke Yapay Zekâ ile ilgili gelecek hedeflerini ve stratejilerini oluşturmuş olmakla birlikte bu alana yüklü yatırımlar yapmaktadırlar. Türkiye'nin "Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025"e ilişkin 2021/18 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 20/08/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir ve ülkemizin de bu alanda büyük adımlar atacağı öngörülmektedir.

Bu kadar hızlı gelişen teknolojinin yanında hukuk sisteminin de toplumun ihtiyaçlarına yetişebilmesi gerekmektedir. Bu sebeple hukuk alanında Yapay Zekâya ilişkin yapılan ve yapılacak çalışmalar ayrıca önem arz etmektedir. Yapay Zekâ ile ilgili olarak yapılacak hukuki düzenlemelerdeki yaptırımlarla üreticilerin korkutulmaması gerekirken, kullanıcıların da doğacak zararlardan dolayı büyük külfet altına girmemeleri ve ayrıca zarara uğrayan kişilerin de zararlarını tazmin noktasında zorlanmayacakları, dengenin ve hakkaniyetin korunduğu hukuk normlarının getirilmesi, kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Nasıl ki araba kullanmak risk yaratsa da zorunlu sorumluluk sigortası sistemi ile pek çok kişi araç kullanmaktan çekinmemekteyse benzer uygulanabilir bir sistemin Yapay Zekâ açısından da mümkün kılınabilmesi gerekir. Keza Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu tarafından 27 Ocak 2017 tarihinde kabul edilen Robotik Hakkında Medeni Hukuk Kuralları Tavsiye Raporu'nda da Yapay Zekâ sistemleri açısından zorunlu sigorta sistemine değinilmiştir ve sigorta kapsamı dışında kalan zararların da giderilmesi için bir fon oluşturulması önerilmiştir (Ercan, 2019).

Dar Yapay Zekâ açısından mevcut kanuni düzenlemelerimizin belirli bir dereceye kadar kıyasen uygulanabileceği söylenebilse de, geniş Yapay Zekâya hukuki düzenlemelerimiz hazır değildir. Gelişmelerin hızına bakıldığında geniş Yapay Zekâ sistemleri çok da uzakta değildir. Bu sebeple uzun vadede olası sorunlara bir çözüm üretilebilmesi açısından Yapay Zekânın hukuki statüsü, ceza ve hukuki sorumluluğu meseleleri aydınlatılmalıdır.

Kaynakça

Ahmet, E. F. E. (2022). Yargısal ve Hukuki Süreçlerde Yapay Zeka Kullanan Araçlar Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Yönetimi*, 5(1), 92-117.

Akkurt, S. S. (2019). Yapay Zekânın Otonom Davranışlarından Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (13), 39-59.

Aksoy, H. (2021). Yapay Zekalı Varlıklar ve Ceza Hukuku. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(1), 10-27.

Alan Turing, (2022, Temmuz 2). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Alan_Turing]

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.

Bakırcı, Ç.M. (2021, Aralık 1). Kendi Kendine Üreyebilen Biyolojik Robotlar Üretildi: Xenobot 3.0 ile Tanışın! Evrim Ağacı. [https://evrimagaci.org/kendi-kendine-ureyebilen-biyolojik-robotlar-uretildi-xenobot-30-ile-tanisin-11205], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

BBC. (2022, Haziran 14). *Yapay zeka: Google'ın 'En büyük korkum kapatılmak' diyen LaMDA teknolojisi gerçekten 'duyarlı' olabilir mi?* [https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61795703], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Bratu, E. (2018, Eylül 20). *A short history of artificial intelligence*. Qualitance. [https://qualitance.com/blog/short-history-artificial-intelligence/]

Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., ... & Amodei, D. (2020). Language models are few-shot learners. Advances in neural information processing systems, 33, 1877-1901.

Bulutistan. (2022, Mart 17). *Tensorflow Nedir, Nasıl Çalışır?* [https://bulutistan.com/blog/tensorflow-nedir/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Calo, R. (2017). Artificial intelligence policy: a primer and roadmap. UCDL Rev., 51, 399.Çev.Selin Çetin

Charles Babbage. (2022, Mayıs 10). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Charles_Babbage]

Chen, S. (2019, Nisan 1). *No escape? Chinese VIP jail puts AI monitors in every cell 'to make prison breaks impossible'* [https://www.scmp.com/news/china/science/article/3003903/no-escape-chinese-vip-jail-puts-ai-monitors-every-cell-make], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

CIFAR, (2022). Canada is a global AI leader, [https://cifar.ca/ai/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Çekin, M. S. (2021). *Yapay Zeka Teknolojilerinin Hukuki İşlem Teorisine Etkileri*. On İki Levha Yayıncılık

Dartmouth Konferansı, (2022, Mart 15). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dartmouth_Konferansı]

Deep Blue, (2021, Haziran 24). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Deep_Blue]

Dural, M., Öğüz, T. & Gümüş, M. A. (2014). Türk özel hukuku cilt III: Aile hukuku. Filiz Kitabevi.

ELIZA, (2022, Ağustos 8). İçinde *Vikipedia*. [https://en.wikipedia.org/wiki/ELIZA]

Ercan, C. (2019). Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk Hallerinde Çözüm Önerileri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (40), 19-51.

Erdoğan, G. (2021). Yapay Zekâ ve Hukukuna Genel Bir Bakış. Adalet Dergisi, (66), 117-192.

Eur-Lex. (2021, Nisan 21). *Layıng Down Harmonısed Rules On Artıfıcıal Intellıgence (Artıfıcıal Intellıgence Act) And Amendıng Certaın Unıon Legıslatıve Acts*. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1623335154975&uri=CELEX%3A52021PC0206] Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Euronews. (2020, Mayıs 22). *Çin'de yapay zeka ile geliştirilen ilk 3 boyutlu haber sunucusu tanıtıldı.* [https://tr.euronews.com/2020/05/22/cin-de-yapay-zeka-ile-gelistirilen-ilk-3-boyutlu-haber-sunucusu-tan-t-ld], Erişim tarihi: 14 Ağustos 2022.

European Parliament (2017, Ocak 27). *Report with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics*. [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html?redirect], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Güner, C. (2020). Yapay Zekânın Verdiği Zarardan Doğan Sözleşme Dışı Sorumluluğa Uygulanacak Hukuk. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (15), 229-272.

Hafizoğulları, Z. & Özen, M. (2014). *Türk ceza hukuku: genel hükümler*. US-A Yayıncılık.

Hobbes, T. & Leviathan, Ç. (1992). *Semih Lim*. İstanbul, Yapı Kredi.

Kesayak, B. (2022). *IBM Watson'ın Yapabileceği 5 Şey*. Endüstri 4.0 Platformu [https://www.endustri40.com/ibm-watsonin-yapabilecegi-5-sey/]

Keskenler, M. F. & Keskenler, E. F. (2017). Geçmişten günümüze yapay sinir ağları ve tarihçesi. *Takvim-i Vekayi,* 5(2), 8-18.

Kılıçarslan, S. K. (2019). Yapay Zekanın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 363-389.

Kira. (2022). Truly know what's in your contracts & documents. [https://kirasystems.com/how-kira-works/#], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Kismet (robot), (2021, Aralık 24). İçinde *Vikipedia*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Kismet_(robot)]

Knight, H. (2006, Ağustos). Early Artificial Intelligence Projects A Student Perspective. MIT CSAIL. [https://projects.csail.mit.edu/films/aifilms/AIFilms.html#:~:text=Research%20at%20MIT%3A%20The%20Artificial,26%20and%20the%20Computation%20Center.], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Kohli, S. (2015, Ocak 29). *Bill Gates joins Elon Musk and Stephen Hawking in saying artificial intelligence is scary*. Quartz. [https://qz.com/335768/bill-gates-joins-elon-musk-and-stephen-hawking-in-saying-artificial-intelligence-is-scary/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Ksenobot, (2022, Nisan 2). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ksenobot]

Loom Analytics. [https://www.loomanalytics.com], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Mupugti, S. (2016, Ocak 21). *Dünya'nın ilk cyborgu ile tanışın: Neil Harbisson*. DijitalX. [https://www.dijitalx.com/2016/01/21/dunyanin-ilk-cyborgu-ile-tanisin-neil-harbisson/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Özcan, B. (2019, Mart 20). Yapay zeka GauGAN, çizimleri tabloya dönüştürmeyi öğrendi. [https://barisozcan.com/yapay-zeka-gaugan-cizimleri-tabloya-donusturmeyi-ogrendi/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Özcan, B. (2020, Ağustos 16). Yapay zeka dünyasındaki en büyük sıçrama gerçekleşti! GPT-3 nedir? [https://barisozcan.com/yapay-zeka-dunyasindaki-en-buyuk-sicrama-gerceklesti-gpt-3-nedir/#comments], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Özcan, B. (2021, Aralık 5). Dünyanın en gerçekçi insansı robotu ve üreyen robotlar. [https://barisozcan.com/dunyanin-en-gercekci-insansi-robotu-ve-ureyen-robotlar/], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Özgenç, İ. (2014). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 10.Baskı, Ankara.

Roberts, H., Cowls, J., Morley, J., Taddeo, M., Wang, V. & Floridi, L. (2021). The Chinese approach to artificial intelligence: an analysis of policy, ethics, and regulation. *AI & society*, 36(1), 59-77.

Semmler, S. & Rose, Z. (2017). Artificial intelligence: Application today and implications tomorrow. Duke L. & Tech. Rev., 16, 85.

Shannon Sayısı, (2022, Haziran 6). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Shannon_sayısı]

Şahin, E. (2016). *Dirseğindeki Mıknatıs Sayesinde Dünyadaki Tüm Depremleri Anında Hisseden Kadın*. [https://www.webtekno.com/internet/moon-ribas-h16911.html], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

T.C.Ticaret Bakanlığı. (2018, Aralık 11). *Kanada'nın Yapay Zeka Stratejisi*. [https://www.ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/kanada/kanadanin-yapay-zeka-stratejisi], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Telatar, I. (2017, Ocak 18). *Cyborg Olmaya Doğru Giden Yolda: North Sense*. [https://www.elektrikport.com/universite/cyborg-olmaya-dogru-giden-yolda-north-sense/18838#ad-image-0], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Wei, J. (2019, Ocak 24). *China uses AI assistive tech on court trial for first time.* [https://www.chinadaily.com.cn/a/201901/24/WS5c4959f9a3106c65c34e64ea.html], Erişim tarihi: 30 Temmuz 2022.

Yapay Genel Zekâ, (2022, Ağustos 7). İçinde *Vikipedia*. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Yapay_genel_zekâ]

Yıldırım, A. (2014). *Türk Borçlar Hukuku: Genel hükümler*. Adalet Yayınevi.

Yünlü, S. (2019). *Yardımcı Kişilerin Füllerinden Sorumluluk*. On İki Levha Yayıncılık

18. Bölüm

Yapay Zekâ Standardizasyon ve Yasal Düzenlemeler

Merve Hatice Karataş - Hüseyin Çakır

ÖZET

Dijital dönüşümün nimetlerinden yararlanarak ve daha az maliyetle daha hızlı karar vererek, daha hızlı ve daha kaliteli ürün üretme ve hizmet verme arayışı, tüm özel sektör ve kamu kuruluşlarında Yapay Zekâ kullanımını popüler hâle getirmiştir. Özellikle Covid-19 pandemisi ile sağlık alanında Yapay Zekâ teknolojilerinin kullanımı artan bir ivme ile yaygınlaşmıştır. Bu talep ve yaygınlaşma hızı uluslararası, bölgesel ve ulusal standardizasyon kuruluşlarını da bu alandaki standartlaşma çalışmalarına hız vermeye itmiştir. Çünkü sayısız fırsatlar sunan bu teknolojinin yaratacağı siber güvenlik tehditleri ile bu alandaki standardizasyon boşluğunun bu teknoloji ile üretilmiş ürün ve sistemlerin yaşayabileceği birlikte çalışılabilirlik sorunlarının büyük maliyetler yaratacağı da aşikârdır. Bu çalışmada ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde Yapay Zekâ alanındaki standartlaşma faaliyetleri anlatılmıştır. Son kısımda ise ülkemizde, Avrupa'da ve tüm dünyada Yapay Zekâ ve etki ettiği sistemler üzerine var olan mevcut yasal düzenlemeler ile yürütülmekte olan mevzuat çalışmaları incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmaların birbirlerine etkileri ve gelecekteki yansımaları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ISO, IEC, CEN, ETSI, TSE, OECD, Ulusal Yapay Zekâ stratejisi

Sonuç

Yarım yüzyılı aşkın süredir üzerinde çalışılan fakat son yıllarda hızla yaygınlaşan Yapay Zekâ teknolojileri bilgi ve iletişim teknolojileri arasında en hızlı gelişen alan olarak kendini göstermektedir. Covid-19 pandemisi ile özellikle sağlık alanında gösterdiği kayda değer katkı, diğer sektörlere de hızla yayılmasında etkili olmuştur. Otonom araç teknolojilerinden, akıllı üretim, finans gibi birçok sektörün yanı sıra eğitim, kamu yönetimi ve hukuk gibi toplumları ilgilendiren alanlarda da Yapay Zekâ tabanlı karar sistemlerinin kullanımında ciddi artış yaşanmaktadır. Bu artış, tüm dünyada tanınan, temel değerlere ve insan haklarına saygılı, güvenilir ve sorumlu Yapay Zekâ sistemlerinin geliştirilmesini sağlamak için standardizasyonun gerekliliğine yönelik çalışmalara da hız kazandırmıştır.

Ülkelerin son 5 yılda Yapay Zekâ ile ilgili kendi ulusal çerçeve çalışmalarını yürüttükleri fakat bu eğilimin pandemi ile birlikte küresel ortak metodoloji geliştirmeye evrildiği görülmektedir. OECD, WEF gibi uluslararası alanda etkin organizasyonların yayınladıkları bildiriler, AB ülkelerinin hazırladığı yasal mevzuatlar, ülkelerin hazırladıkları strateji dokümanları ile son iki yılda yayınlanan uluslararası Yapay Zekâ standartları bu yaklaşımı desteklemektedir.

Yapay Zekâ alanında yayınlanmış ya da hazırlanmakta olan yasal düzenlemeler, ülkelerin millî Yapay Zekâ stratejileri, standardizasyon çalışmalarının olgunlaşmasına müteakip, bu teknoloji ile üretilmiş ürün ve hizmetlerin uluslararası alanda serbest dolaşımı kapsamında yeknesak uygunluk değerlendirme faaliyetlerine başlanacağını da göstermektedir. Bunun için de önümüzdeki yıllarda Yapay Zekâ alanında test ve belgelendirme faaliyetleri yapan uygunluk değerlendirme kuruluşları ile özellikle 2024 yılından sonra Avrupa'da bu alanda faaliyet gösteren onaylanmış kuruluşların giderek yaygınlaşması beklenmektedir. Bu durumun etkilerinin ülkemize de sirayet edeceğinden dolayı, ülkemizin öncü bir yaklaşımla yayınlamış olduğu 2021-2025 UYZS kapsamındaki hedeflerin son termini olan 2025'te tamamlanması, uluslararası arenaya uyum anlamında büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Bradford, A. (2019). The Brussels effect: How the European Union rules the world. USA: Oxford University Press. ISBN 9780190088583

BİLGEM. (2022). Erişim Adresi https://yze.bilgem.tubitak.gov.tr/ekosistem-cagrisi/

CBBDO. (2021). Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025. Erişim adresi https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf

CBDDO. (2022). Erişim adresi https://cbddo.gov.tr/hizmet-birimlerimiz/buyuk-veri-yapay-zeka-uygulamalari-dairesi-baskanligi/

CEN-CENELEC. (2022a). Erişim adresi https://www.cencenelec.eu/european-standardization

CEN-CENELEC. (2022b). CEN-CENELEC response to the EC White Paper on AI. Erişim adresi https://www.cencenelec.eu/media/CEN-CENELEC/Areas%20of%20Work/Position%20Paper/cen-clc_ai_fg_white-paper-response_final-version_june-2020.pdf

CEN-CENELEC. (2022c). CEN-CENELEC Focus Group Road Map on Artificial Intelligence. Erişim adresi https://www.cencenelec.eu/media/CEN-CENELEC/AreasOfWork/CEN-CENELEC_Topics/Artificial%20Intelligence/Quicklinks%20General/Documentation%20and%20Materials/cen-clc_fgreport_roadmap_ai.pdf

CEN-CENELEC. (2022d). Erişim adresi https://www.cencenelec.eu/media/CEN-CENELEC/News/Publications/2022/cen-cenelec_work_programme2022.pdf

de Almeida, P.G.R., dos Santos, C.D. & Farias, J.S. (2021).Artificial Intelligence Regulation: a framework for governance. Ethics Inf Technol 23, 505-525. https://doi.org/10.1007/s10676-021-09593-z

DIN. (2022). German Standardization Roadmap for Artificial Intellingence. Erişim adresi https://www.din.de/en/innovation-and-research/artificial-intelligence/ai-roadmap

EC. (2021). Regulation Of The European Parliament And Of The Council Laying Down Harmonised Rules On Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) And Amending Certain Union Legislative Acts. Erişim adresi https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=EN

EqualAI. (2022). Erişim adresi https://www.equalai.org/programs/equal-ai-badge/

ETSI. (2022a). Erişim adresi https://www.etsi.org/committee/1640sai

ETSI. (2022b). Erişim adresi https://www.etsi.org/technologies/artificial-intelligence

ETSI. (2022c). Erişim adresi https://www.etsi.org/committee/sai

ETSI. (2022d). ETSI White Paper No. #34, Artificial Intelligence and future directions for ETSI. Erişim adresi https://www.etsi.org/images/files/ETSIWhitePapers/etsi_wp34_Artificial_Intellignce_and_future_directions_for_ETSI.pdf

Fachot, M. (2022, Ağustos 3). AI To Boost Cyber Security. Erişim adresi https://etech.iec.ch/issue/2022-03/ai-to-boost-cyber-security.

Fournier-Tombs, E. (2021). Towards a United Nations Internal Regulation for Artificial Intelligence. Big Data & Society, 8(2). https://doi.org/10.1177/20539517211039493

Garcia, E.V. (2020). Multilateralism and Artificial Intelligence: What Role for the United Nations?. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3779866

GPAI. (2022). Erişim adresi https://gpai.ai/

IEEE. (2019). Ethically Aligned Design: A Vision for Prioritizing Human Well-being with Autonomous and Intelligent Systems, First Edition. IEEE, 2019. https://ethicsinaction.ieee.org/wp-content/uploads/ead1e-overview.pdf (IEEE Ethically Aligned Design)

IECEE. (2020). Erişim Adresi https://www.iecee.org/documents/presentations/ppt/IECEE_Conformity_Assessment_System_06_2020.pptx

IEEE. (2022a) Erişim adresi https://cis.ieee.org/publications/ieee-transactions-on-artificial-intelligence

IEEE. (2022b). Erişim adresi https://ethicsinaction.ieee.org/p7000/

IEEE. (2022c). Erişim adresi https://beyondstandards.ieee.org/process-model-and-requirements-aimed-at-ai-procurement-in-a-new-ieee-standard/

IEEEUSA. (2021). Erişim adresi https://ieeeusa.org/assets/public-policy/policy-log/2021/111821.pdf

ISO. (2022a). International Standards and Trade Aggrements. Erişim adresi https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/standards/benefits_of_international_standards/WSC_International_Standards_%26_trade_agreements_2018.pdf

ISO. (2022b). Erişim Adresi https://www.iso.org/committee/6794475.html

ISO. (2022c). Erişim Adresi https://www.iso.org/committee/6794475/x/catalogue/p/1/u/0/w/0/d/0

ISO. (2022d). Erişim Adresi https://www.iso.org/committee/6794475/x/catalogue/p/1/u/0/w/0/d/0

ISO. (2022a). Erişim Adresi https://www.iso.org/member/2168.html

ISO/IEC 22989. (2022). Information Technology - Artificial Intelligence - Artificial intelligience concepts and terminology (ISO Standard No. 22989:2022). https://www.iso.org/standard/74296.html

ITU. (2022). ITU-WHO Beyaz Bülteni, White Paper for the ITU/WHO Focus Group on Artificial Intelligence for Health (FG-AI4H). Erişim adresi https://www.itu.int/en/ITU-T/focusgroups/ai4h/Documents/FG-AI4H_Whitepaper.pdf

JURIST. (2022). Erişim adresi https://www.jurist.org/news/2019/06/eu-policy-experts-recommending-limiting-ai-surveillance/

Mouyal, N. (2022, Ağustos 4). Alongside IEC Standards, certification is becoming SMART. https://etech.iec.ch/issue/2022-08-04/alongside-iec-standards-certification-is-becoming-smart

NIST. (2022a). AI Risk Management Framework. Erişim adresi https://www.nist.gov/itl/ai-risk-management-framework

NIST. (2022b). Erişim adresi https://www.nist.gov/system/files/documents/2019/08/10/ai_standards_fedengagement_plan_9aug2019.pdf

NIST. (2022c). Erişim adresi https://www.nist.gov/image/ai-trust

NIST. (2022d). Erişim adresi https://www.nist.gov/news-events/news/2021/05/nist-proposes-method-evaluating-user-trust-artificial-intelligence-systems

OECD. (2022a). Erişim adresi https://oecd.ai/en/network-of-experts

OECD. (2022b). Erişim adresi https://oecd.ai/en/ai-principles

Oprea,O.,Hoinaru,R.,Păcuraru-Ionescu,C. & Neamţu,D. (2022). Accounting for the future: practice, Artificial Intelligence and regulation. Proceedings of the International Conference on Business Excellence,16(1) 817-826. https://doi.org/10.2478/picbe-2022-0076

Sanayi Bakanlığı. (2022). Erişim adresi https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/c03f1f3bae27/hakkimizda

TBD. (2020). TBD Yapay Zeka Raporu. Erişim adresi https://www.tbd.org.tr/tbd-yapay-zeka-raporu-2020

TRAI. (2022). Erişim adresi https://turkiye.ai/

TSE. (2022a). Erişim adresi https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2900&ParentID=9180

TSE. (2022b). Erişim adresi https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2900&ParentID=9184

TSE. (2022c). Erişim adresi https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/StandardAra.aspx

TSE. (2022d). Erişim adresi https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2091&ParentID=3516

TURKAK. (2022) Erişim adresi https://www.turkak.org.tr/kurumsal/hakkinda.html

USAII. (2022). Erişim adresi https://www.usaii.org/artificial-intelligence-certifications

WEF. (2022a) Erişim adresi https://www.weforum.org/topics/artificial-intelligence-and-robotics

WEF. (2022b) Erişim adresi https://www.weforum.org/agenda/2022/07/5-governance-tips-for-responsible-ai/

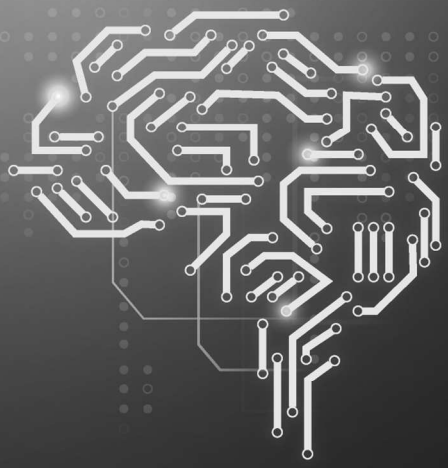

19. Bölüm

Yapay Zekâ Örnekleri

Alpaslan Durmuş

ÖZET

Yapay Zekâ (AI) ve Yapay Zekâ uygulamaları, endüstriden sosyal hayatımıza kadar farklı alanlarda günümüzde sıklıkla kullanılmaktadır. AI yapıları, akıllı makineler ve uygulamalar oluşturmak için gömülü sistem geliştiricilerine imkân sunmaktadır. Günümüzde AI ve uygulamaları, en çok konuşulan kavramların başında gelmektedir. Bir modeli eğitmek için kullanılan karmaşık algoritmalar ve derin sinir ağları içeren makine öğrenimi uygulaması ise derin öğrenme olarak tanımlanmaktadır. Otonom araçlar, dijital asistanlar, araç tanıma sistemleri, robotlar ve ulaşım alanları Yapay Zekâ uygulamalarının başında gelmektedir. Otomobil firmaları tarafından, araçlarına otom seyahat kabiliyetinin kazandırılması için başta Nvidia olmak farklı firmalar tarafından üretilen Yapay Zekâ kartları kullanılmaktadır. Dijital asistanlar, Yapay Zekâ uygulamalarının bir diğer önemli alanıdır. Apple tarafından kullanılan Siri başta olmak üzere farklı şirketler tarafından Yapay Zekâ destekli dijital asistanlar geliştirilmektedir. Trafik kameralarında ve mobese sitemlerinde de araç plakalarının okunması için Yapay Zekâ uygulamalarından yararlanılmaktadır. Evlerde kullanılan robot sistemlerinde de LiDAR ve Yapay Zekâ uygulamaları görülmektedir. Örneğin akıllı süpürge sistemlerinde alanın haritasının çıkarılması için LiDAR teknolojisi optimum temizlik alanının belirlenmesi ve otonom hareket için Yapay Zekâ uygulamaları kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere çok farklı alanda Yapay Zekâ uygulamalarından ve makine öğrenmesinden yararlanılmaktadır. Yapay Zekâ örnekleri bölümünde Yapay Zekâ örnekleri ve uygulamaları incelenmiştir. Bunun yanında bu uygulamaların ticari örnekleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, makine öğrenmesi, derin öğrenme, makine öğrenmesi modelleri, Yapay Zekâ örnekleri

- Üretim süreçlerini otomatikleştiren akıllı, kendi kendini optimize eden makineler
- Daha iyi planlama için verimlilik kayıplarını tahmin etmek
- Öngörücü bakımı kolaylaştırmak için kalite kusurlarını tespit etmek

Sonraki bölümlerde yukarıda bahsedilen her kategoriden en belirgin kullanım örneklerini inceleyeceğiz. Ancak devam etmeden önce, Yapay Zekânın üretimi nasıl dönüştüreceğini anlayalım.

4.7.4. AI Tabanlı Robotlar

Yapay Zekâ robotları, üretim tesislerinde karar vermeyi ve tekrarlanan görevleri otomatikleştirmek için makine öğrenimi algoritmalarından yararlanır. Bu algoritmalar, kendi kendine öğrendiği için kendilerine atanan süreçleri daha iyi idare etmek için gelişmeye devam ederler. Ek olarak AI robotlarının molalara ihtiyacı yoktur ve hatalara insanlar kadar duyarlı değildir. Böylece üreticiler, üretim kapasitelerini kolaylıkla ölçeklendirebilirler (Eric, 2021).

İnsanlar daha hassas görevleri üstlenirken robotlar, üretim katlarında ağır işleri de yapabilir. Bu, iş yeri güvenliğini ve genel üretim performansını artırır. McKinsey, iş birlikçi ve bağlama duyarlı robotların, emek yoğun ortamlarda üretkenliği %20'ye kadar artırabileceğini tahmin ediyor.

Otomotiv endüstrisinde, birçok üretici, zaten araba montaj hatlarını yönetmek için robotları kullanıyor. E-ticaret ve paketlemede robotlar, insanlara göre düşük maliyetli, daha hızlı ve daha az hataya açık bir alternatiftir. Diğer uygulamalar şunları içerir:

- Kaynak
- Tablo
- Sondaj
- Ürün denetimi
- Döküm
- Bileme

Kaynakça

28 Examples of Artificial Intelligence Shaking Up Business as Usual (2022). https://builtin.com/artificial-intelligence/examples-ai-in-industry

Arslan, K. (2020). Artificial intelligence and applications in Education. *Western Anatolia Journal of Educational Sciences*, 11(1), 71-80.

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.

Aydın, A. (2019). Devlet erkinin yönetim paradigmasının yapay zeka bağlamında dönüşümü. G. Telli (Ed.), *Yapay Zeka ve Gelecek* içinde (ss. 65-87). İstanbul: Doğu Kitapevi.

Bahçeci, F. ve Gürol, M. (2010). Eğitimde Akıllı Öğretim Sistemleri Uygulamalarına Yönelik Bir Model Önerisi. *Engineering Sciences*, 5(2), 121-128.

Bernard M (2022) How Is AI Used In Education - Real World Examples Of Today And A Peek Into The Future retrived from https://bernardmarr.com/how-is-ai-used-in-education-real-world-examples-of-today-and-a-peek-into-the-future/

Chassignol, M., Khoroshavin, A., Klimova, A., and Bilyatdinova, A. (2018). Artificial intelligence trends in education: A narrative overview. *Procedia Computer Science*, 136, 16-24. https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.08.233

Clark, A. (2003). Artificial intelligence and the many faces of reason. S. P. Stich (Ed.) *Philosophy in mind* içinde (ss. 309-321). Malden: Blackwell Publishing.

Copeland, J. (1998). *Artificial intelligence: A philosophical introduction*. Oxford: Blackwell Puplishers.

Coşkun, F. & Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay Zekanın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES), 1-20.

Demir, O. (2019). Sürdürülebilir kalkınma için yapay zeka. G. Telli (Ed.), *Yapay Zeka ve Gelecek* içinde (ss. 44-63). İstanbul: Doğu Kitapevi.

Eric Howard (2021). Artificial Intelligence in Simulation Modeling https://simio.com/blog/2021/11/08/artificial-intelligence-simulation-modeling/

Graesser, A. C., VanLehn, K., Rosé, C. P., Jordan, P. W. ve Harter, D. (2001). Intelligent tutoring systems with conversational dialogue. *AI magazine*, 22(4), 39-51.

Groover, M. P., Weiss, M. ve Nagel, R. N. (1986). Industrial robotics: technology, programming and application. McGraw-Hill Higher Education.

Holmes, W., Bialik, M. ve Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Boston, MA: Center for Curriculum Redesign.

IBM Cloud Education (2020) Artificial Intelligence (AI) https://www.ibm.com/cloud/learn/what-is-artificial-intelligence

Jackson, P. (1990). *Introduction to expert systems*. 2nd ed. Wokingham: Addison-Wesley.

Kozma, R., Alippi, C., Choe, Y. ve Morabito, F. C. (Eds.). (2018). Artificial ıntelligence in the age of neural networks and brain computing. United States: Academic Press.

Legg, S. ve Hutter, M. (2007). A collection of definitions of intelligence. *Frontiers in artificial ıntelligence and applications*, 7(157), 17-24.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M. & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: Anargument for AI in Education. Pearson Education, London.

Madan Mohan Mewari Gurudatta Kamath (2022) What Is AI in Manufacturing? https://www.birlasoft.com/articles/17-use-cases-of-ai-in-manufacturing

No longer science fiction, AI and robotics are transforming healthcare (2022) https://www.pwc.com/gx/en/industries/healthcare/publications/ai-robotics-new-health/transforming-healthcare.html

Pranav, K. (2021) Artificial Intelligence in Drone Technology https://www.wevolver.com/article/artificial-intelligence-in-drone-technology

Robots and Artificial Intelligence Overview (2022) https://www.intel.com/content/www/us/en/robotics/artificial-intelligence-robotics.html

Telli, G. (2019). Yapay zeka ve geleceğin meslekleri. G. Telli (Ed.), *Yapay Zeka ve Gelecek* içinde (ss. 186-197). İstanbul: Doğu Kitapevi.

Timms, M. J. (2016). Letting artificial intelligence in education out of the box: educational cobots and smart classrooms. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26(2), 701-712. doi: 10.1007/s40593-016-0095-y

Uçar, A. ve Uludağ, M. H. (2018). Nesnelerin İnterneti (IoT) ile akıllı sınıf ve öğrenci takip sistemi tasarımı. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 9(2), 591-600.

What is AI-Artificial Intelligence? (2022) https://www.javatpoint.com/examples-of-ai

Gök, K. Ö. (2018) COBOT NEDİR? https://www.universal-robots.com/tr/blog/cobot-nedir/

What doctor? Why AI and robotics will define New Health (2017) https://www.pwc.com/gx/en/industries/healthcare/publications/ai-robotics-new-health/ai-robotics-new-health.pdf

Police in Malaysia use drones to detect high temperatures amid Covid surge (2021) https://www.theguardian.com/world/2021/jun/07/police-in-malaysia-use-drones-to-detect-high-temperatures-amid-covid-surge

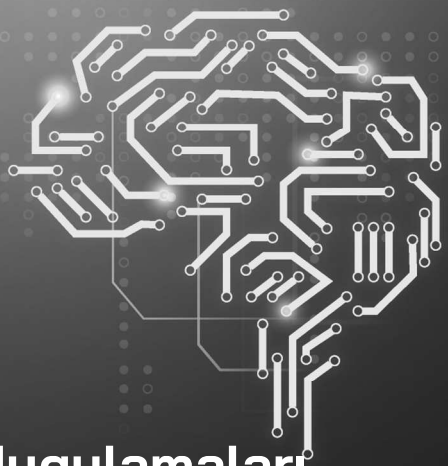

20. Bölüm

Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamaları

Mehmet Akif Ocak - Özlem Çakır - Funda Erdoğdu

ÖZET

Yapay Zekânın ilerlemesi, bilgisayar destekli eğitimi yeni bir çağa taşımıştır. Bir bilgisayar sistemi, insan zekâsını dâhil ederek, eğitim ortamlarında karar vermeyi kolaylaştırmanın yanı sıra akıllı bir öğretmen, araç veya öğrenci görevi görmektedir. Yapay Zekâ ve eğitimin entegrasyonu, öğretme ve öğrenmenin kalitesini büyük ölçüde artırmak için yeni fırsatlar yaratmıştır. Öğretmenler, değerlendirmelere, veri toplamaya, öğrenme sürecini iyileştirmeye ve yeni stratejiler geliştirmeye yardımcı olan akıllı sistemlerden yararlanmaktadırlar. Öğrenciler, öğrenme sonuçlarını ilerletmede akıllı öğretmenlerden ve eşzamansız öğrenmeden yararlanabilir. Yapay Zekâ ve eğitimin entegrasyonu sadece eğitimin bir dönüşümü değil, aynı zamanda insan bilgisinin, bilişinin ve kültürlerin bir dönüşümüdür. Bu nedenle, eğitimde Yapay Zekâ, bilgisayar ve eğitim alanında birincil araştırma odağı hâline gelmiştir. Yapay Zekânın eğitimdeki en önemli hedeflerinden biri, öğrencilere öğrenme durumlarına, tercihlerine veya kişisel özelliklerine göre kişiselleştirilmiş öğrenme rehberliği veya desteklerinin sağlanmasıdır. Öğrenme durumlarını veya davranışlarını analiz ederek öğrencilere yeni uygulamaları sağlama ihtiyacını vurgulayan, deneyimli öğretmenlerin bilgi ve zekâsını karar verme sürecine dâhil ederek öğrenme sistemlerinin akıllı bir öğretmen olarak hizmet etmesini sağlayan eğitim sisteminin işleyişi çok önemli bir konu olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, eğitim, makine öğrenmesi, derin öğrenme

Sonuç

Eğitimde Yapay Zekâ uygulamaları ile ilgili bazı sınırlılıkların da olduğunu bilmek yararlı olacaktır. Yapay Zekânın eğitimde kullanılması, üretken öğrenme etkinlikleri tasarlamak ve daha iyi teknolojiyle geliştirilmiş öğrenme uygulamaları veya ortamları geliştirmek için yeni fırsatlar oluşturmuştur. Ancak bununla beraber bazı zorluklarda gün yüzüne çıkmıştır. Bunların başında hem bilgisayar hem de eğitim alanlarından çoğu araştırmacı ve uygulayıcı için ilgili Yapay Zekâ faaliyetlerinin veya sistemlerin geliştirilmesi ve uygulanması zorlu süreçler istemektedir. Bu açıdan, Yapay Zekânın eğitim uygulamaları için farklı disiplinlerden uzman kişilerin senkronize bir şekilde çalışması gerekmektedir. Benzer şekilde, akıllı öğretim sistemleri ve uyarlanabilir öğrenme sistemleri geliştirmenin zorlukları sadece bilgisayar programlama becerileri değil, aynı zamanda insan uzmanların zekâsını simüle etme tekniklerini de gerektirmektedir. İkinci zorluk, öğrencilerin her zaman problemlerini çözmeye ve onların daha iyi öğrenmelerine yardımcı olmak için mevcut en iyi kanıtlara dayalı yargılara ve karar vermek için insan eğitmenlerin bilgi ve deneyimini ihtiyaç duymalarıdır. Bu açıdan, Yapay Zekânın eğitim alanında kullanılması bilişsel sürecin yanında, duygusal ve duyuşsal süreçleri de içermektedir. Bu zorluklar, eğitimde Yapay Zekânın son derece teknolojiye bağımlı ve disiplinler arası bir alan olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Gelecek çalışmalar için, araştırmacılar hem Yapay Zekâ ile ilgili hem bilgisayar bilimleri ile ilgili makine öğrenme, derin öğrenme gibi konuları tam olarak bilmeli hem de eğitim alanındaki uygulama yapılacak konuya hakim olmalıdır. Ancak bu şekilde eğitim alanında Yapay Zekâ ile ilgili etkili uygulamaları ve etkinlikleri geliştirme imkânı bulabilirler.

Kaynakça

Adamson, D., Bhartiya, D., Gujral, B., Kedia, R., Singh, A. & Rosé, C. P. (2013, July). Automatically generating discussion questions. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 81-90). Springer, Berlin, Heidelberg.

Altrabsheh, N., Cocea, M. & Fallahkhair, S. (2015, June). Predicting students' emotions using machine learning techniques. In *International conference on artificial intelligence in education* (pp. 537-540). Springer, Cham.

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), 71-88.

Baig, M. I., Shuib, L. & Yadegaridehkordi, E. (2020). Big data in education: a state of the art, limitations, and future research directions. *International Journal of Educational Technology in Higher Education, 17*(1), 1-23.

Blessing, S. B., Skowronek, J. S. & Quintana, A. A. (2013, July). ExploreIT! An Adaptive Tutor in an Informal Learning Environment. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 607-610). Springer, Berlin, Heidelberg.

Brusilovsky, P. & Pesin, L. (1998). Adaptive navigation support in educational hypermedia: An evaluation of the ISIS-Tutor. *Journal of computing and Information Technology*, *6*(1), 27-38.

Chatterjee M. (2021). *Deep Learning Tutorial: What it Means and what's the role of Deep Learning*. https://www.mygreatlearning.com/blog/what-is-deep-learning/#seven adresinden uyarlanmıştır.

Chowdhury, M. (2022). *What is the role of Artıfıcıal Intelligence in the Education Sector*? https://www.analyticsinsight.net/what-is-the-role-of-artificial-intelligence-in-the-education-sector/ adresinden uyarlanmıştır.

Çalık, B. (2019, 30 Eylül). *MEB okullarda "yapay zekâ" eğitimi için kolları sıvadı.* https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-okullarda-yapay-zeka-egitimi-icin-kollari-sivadi/1597733 adresinden uyarlanmıştır.

Dascalu, M., Dessus, P., Trausan-Matu, Ş., Bianco, M. & Nardy, A. (2013, July). ReaderBench, an environment for analyzing text complexity and reading strategies. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 379-388). Springer, Berlin, Heidelberg.

De Bra, P. (2003). Link-Independent Navigation Support In Web-Based Adaptive Hypermedia. *Journal of Web Engineering*, *2*(1&2). 74-89.

Dickson, B. (2017). *How Artificial Intelligence Is Shaping the Future of Education*. https://www.pcmag.com/article/357483/how-artificial-intelligence-is-shaping-thefuture-of-education adresinden alınmıştır.

Dutta, A. (2022). *Using AI For Personalized Learning.* https://www.evelynlearning.com/using-ai-for-personalized-learning/ adresinden uyarlanmıştır.

Grawemeyer, B., Mavrikis, M., Holmes, W. & Gutierrez-Santos, S. (2015). Adapting feedback types according to students' affective states. In *International Conference on artificial intelligence in Education* (pp. 586-590). Springer, Cham.

Huang, Y., González-Brenes, J. P. & Brusilovsky, P. (2015). Challenges of using observational data to determine the importance of example usage. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 633-637). Springer, Cham.

Hughes, S., Hastings, P., Britt, M. A., Wallace, P. & Blaum, D. (2015). Machine learning for holistic evaluation of scientific essays. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 165-175). Springer, Cham.

Hwang, G. J., Xie, H., Wah, B. W. & Gašević, D. (2020). Vision, challenges, roles and research issues of Artificial Intelligence in Education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *1*, 100001. doi: https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020.100001

Kaplan, C., Fenwick, J. & Chen, J. (1993). Adaptive hypertext navigation based on user goals and context. *User Modeling and User-Adapted Interaction, 3*(3), 193-220.

Karandish, D. (2021). *7 Benefits of AI in Education.*

https://thejournal.com/articles/2021/06/23/7-benefits-of-ai-in-education.aspx

Karsenti, T., (2019). Artificial intelligence in education: The urgent need to prepare teachers for tomorrow's schools. *Formation et profession, 27*(1), 105-111.

http://dx.doi.org/10.18162/fp.2018.a166

Kasap, S. (2019). MEB 'eğitimde Yapay Zekâ uygulamaları' için İTÜ ile el sıkıştı. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-egitimde-yapay-zeka-uygulamalari-icin-itu-ile-elsikisti/1489366 adresinden uyarlanmıştır.

Käser, T., Busetto, A. G., Solenthaler, B., Kohn, J., Aster, M. V. & Gross, M. (2013, July). Cluster-based prediction of mathematical learning patterns. In *International conference on artificial intelligence in education* (pp. 389-399). Springer, Berlin, Heidelberg.

Koedinger, K. R., Stamper, J. C., McLaughlin, E. A. & Nixon, T. (2013, July). Using data-driven discovery of better student models to improve student learning. In *International conference on artificial intelligence in education* (pp. 421-430). Springer, Berlin, Heidelberg.

Kostyuk, V., Mingle, L. A. & Mulqueeny, K. (2015). Reasoning Mind Genie 3: Interactive Demonstration. Artificial Intelligence in Education: 17th International Conference, AIED 2015, Madrid, Spain, June 22-26, 2015. Proceedings (Vol. 9112). Springer.

Kömeçoğlu ve Tunalı, (2019). Bilgisayarlı Görü Yöntemlerinin Eğitimde Kullanılması, Eğitimde Yapay Zekâ Çalıştayı - 6 Sonuç Raporu, İstanbul.

LeCun, Y., Bengio, Y. & Hinton, G. (2015). Deep learning*, Nature, 521,*435-445.

Li, N., Tian, Y., Cohen, W. W. & Koedinger, K. R. (2013). Integrating perceptual learning with external world knowledge in a simulated student. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 400-410). Springer, Berlin, Heidelberg. https://maeda.pm/2019/02/11/joseph-weizenbaum-humanist-technologist/

Min, W., Rowe, J. P., Mott, B. W. & Lester, J. C. (2013). Personalizing embedded assessment sequences in narrative-centered learning environments: A collaborative filtering approach. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 369-378). Springer, Berlin, Heidelberg.

Min, W., Frankosky, M. H., Mott, B. W., Rowe, J. P., Wiebe, E., Boyer, K. E. & Lester, J. C. (2015). DeepStealth: leveraging deep learning models for stealth assessment in game-based learning environments. In *International conference on artificial intelligence in education* (pp. 277-286). Springer, Cham.

Mitchell, C. M., Boyer, K. E. & Lester, J. C. (2013). A Markov decision process model of tutorial intervention in task-oriented dialogue. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 828-831). Springer, Berlin, Heidelberg.

Natale, S. (2019). If software is narrative: Joseph Weizenbaum, artificial intelligence and the biographies of ELIZA. *New Media & Society*, *21*(3), 712-728.

Newell, A., Shaw, J. C. & Simon, H. A. (1958). Elements of a theory of human problem solving. *Psychological Review, 65*(3), 151-166. https://doi.org/10.1037/h0048495

Nilsson, N. J. (1980). *Principles of Artificial Intelligence*, Morgan Kaufmann. *LOS Altos, California*.

Olsen, S. (2006). *Spying an intelligent search engine, CNET*.

https://www.cnet.com/tech/services-and-software/spying-an-intelligent-search-engine/ adresinden uyarlanmıştır.

Pacella, D., Di Ferdinando, A., Dell'Aquila, E. & Marocco, D. (2015). Online assessment of negotiation skills through 3D role play simulation. *AIED: 17th International Conference, Proceedings* pp 921-923, Vol. 9112. Springer, 2015. (2015)

Paquette, L., Lebeau, J. F. & Mayers, A. (2013). Diagnosing Errors from Off-Path Steps in Model-Tracing Tutors. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 611-614). Springer, Berlin, Heidelberg.

Popenici, S. A., Kerr, S. (2017). Exploring The İmpact Of Artificial İntelligence On Teaching And Learning İn Higher Education. Research and Practice in Technology Enhanced Learning, 12(22), 1-13.

Rosenberg, J. M., Schultheis, E. H., Kjelvik, M. K., Reedy, A. & Sultana, O. (2022). Big data, big changes? The technologies and sources of data used in science classrooms. *British Journal of Educational Technology, 53*(5), 1179-1201.

Rouhiainen, L. (2019). How AI and Data Could Personalize Higher Education [Blog yazısı]. https://hbr.org/2019/10/how-ai-and-data-could-personalize-higher-education adresinden uyarlanmıştır.

Russell, S. J. & Norvig, P. (2003). *Artificial Intelligence: A Modern Approach,* Harlow.

Sang-Hun, C. (2016). Google's computer program beats Lee Sedol in Go tournament. *New York Times*. https://www.nytimes.com/2016/03/16/world/asia/korea-alphago-vs-lee-sedol-go.html adresinden uyarlanmıştır.

TeachThought (2022). 10 Roles For Artificial Intelligence In Education.

https://www.teachthought.com/the-future-of-learning/roles-for-artificial-intelligence-in-education/ adresinden uyarlanmıştır.

Wang, Y. (2016). Big opportunities and big concerns of big data in education. *TechTrends*, 60(4), 381-384.

Weizenbaum, J. (1966). ELIZA-a computer program for the study of natural language communication between man and machine. *Communications of the ACM, 9*(1), 36-45.

Westera, W., Prada, R., Mascarenhas, S., Santos, P. A., Dias, J., Guimarães, M., and Ruseti, S. (2020). Artificial intelligence moving serious gaming: Presenting reusable game AI components. *Education and Information Technologies*, *25*(1), 351-380.

Yarzebinski, E., Ogan, A., Rodrigo, M., Mercedes, T. & Matsuda, N. (2015). Understanding students' use of code-switching in a learning by teaching technology. In *International Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 504-513). Springer, Cham.

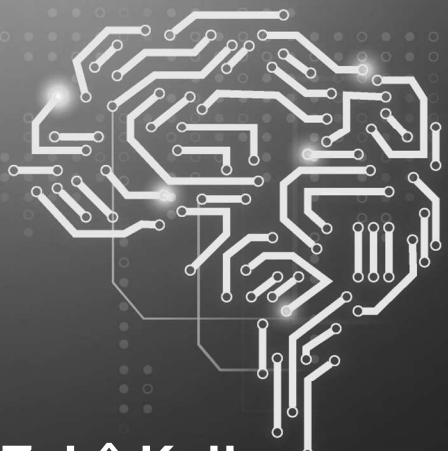

21. Bölüm

Sağlık Alanında Yapay Zekâ Kullanımı

Burcu Gültekin - Hakan Tekedere

ÖZET

Sağlık ve tıpta Yapay Zekâ kullanımının amacı hastalığı önleme, tanı süreçlerini azaltma, tedavide uygulanacak süreçleri geliştirme, tıbbi alandaki büyük verileri kolaylıkla analiz edilebilme, ilaçların hastalıklara karşı etkisini arttırma, bireye özel sağlık hizmeti sunma, hastanın uzak takip ve kontrol edilebilmesini sağlamaktır. Tıpta Yapay Zekânın bir diğer amacı da hekimlerin hata oranını minimum seviyede tutmak, hasta iyileşme sürecini hızlandırmak ve tanı süreçlerinde gereksiz tetkiklerin yapılmasını önleyerek zaman ve maliyetten tasarruf sağlamaktır. Bu amaçla sağlık hizmetlerinde Yapay Zekâ temel kavramsal çerçevesinde açıklanmıştır. Geçmişten günümüze sağlıkta Yapay Zekâ kullanımının gelişimi açıklanmıştır. Sağlık hizmetlerinde Yapay Zekânın cihazları, kullanım alanları ve uygulamaları hususu ele alınıp günümüzden örnekler verilerek somutlaştırılmıştır. Bu teknoloji kullanımının sağladığı faydalar ve sınırlılıklar (eğitim, etik ve insan hakları, veri gizliliği ve mahremiyet, Yapay Zekâya karşı ön yargılar) değerlendirilmiştir. Son olarak sağlık ve tıpta Yapay Zekânın geleceği hakkında öngörülere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, sağlıkta ve tıpta Yapay Zekâ

Kaynakça

Akalın, B. & Veranyurt, Ü. (2021). Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ. *Acta Infologica, 5*(1), 231-240.

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), 71-88.

Auris. (2022). *Transforming medical intervention Through the power of robotics*. Ocak 12, 2022 tarihinde Auris Health, Inc.: https://www.aurishealth.com/ adresinden alındı

Bioxcel Therapeutics. (t.y.). *nnovative Medicine Backed by the Power of AI*. Ocak 12, 2022 tarihinde QuoteMedia: https://www.bioxceltherapeutics.com/ adresinden alındı

Blease, C., Kaptchuk, T., Bernstein, M., Mandl, K., Halamka, J. & DesRoches, C. (2019, March). Artificial Intelligence and the Future of Primary Care: Exploratory Qualitative Study of UK General Practitioners' Views. *ournal of Medical Internet Research, 21*(3).

Bohr, H. (2020). Drug discovery and molecular modeling using artificial intelligence. A. B. Memarzadeh içinde, *Artificial Intelligence in Healthcare Chapter* (s. 61-83). Academic Press.

Christopoulou, F., Tran, T., Sahu, S., Miwa, M. & Ananiadou, S. (2020, January). Adverse drug events and medication relation extraction in electronic health records with ensemble deep learning methods. *Journal of the American Medical Informatics Association, 27*(1), 39-46.

Clancey, W. & Shortliffe, E. (1984). Readings in medical artificial intelligence: the first decade. *Addison Wesley Longman*.

Çelik, İ., Arslan, F., Tunç, R. & Yıldız, İ. (2021, Mayıs 31). İLAÇ KEŞFİ VE GELİŞTİRİLMESİNDE YAPAY ZEKÂ. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, 45*(2), 400-427.

Çırakoğlu, P. (2002). *İlaç, Sağlık Hizmetleri ve Biyoteknoloji*. Ocak 14, 2022 tarihinde TUBİTAK: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/si/EK-12.pdf adresinden alındı

DeepMind. (t.y.). *AI could be one of humanity's most useful inventions*. Ocak 12, 2022 tarihinde ALPHABET INC: https://deepmind.com/about#recent_progress adresinden alındı

Dutt, R. (2020). The impact of artificial intelligence on healthcare insurances. A. B. Memarzadeh içinde, *Artificial Intelligence in Healthcare* (s. 271-293). AI Dynamics Inc., Redmond, WA, United States: Academic Press.

H2O.AI. (t.y.). *Healthcare and Life Sciences Transforming Health with AI*. Ocak 13, 2022 tarihinde H2O.AI: https://www.h2o.ai/health/ adresinden alındı

iCarbonX. (t.y.). *Complete One-stop Multi-omics Laboratory*. Ocak 12, 2022 tarihinde iCarbonX: https://www.icarbonx.com/en/index.html adresinden alındı

Jeddi, Z. & Bohr, A. (2020). Remote patient monitoring using artificial intelligence. A. B. Memarzadeh içinde, *Artificial Intelligence in Healthcare* (s. 203-234). Copenhagen, Denmark: Academic Press.

Kocaballi, A., Ijaz, K., Laranjo, L., Quiroz, J., Rezazadegan, D. & Tong, H. (2020, November). Envisioning an artificial intelligence documentation assistant for future primary care consultations: A co-design study with general practitioners. *Journal of the American Medical Informatics Association, 27*(11), 1695-1704.

Lindsay, R., Buchanan, B., Feigenbaum, E. & Lederberg, J. (1993). DENDRAL: A Case Study of the First Expert System for Scientific Hypothesis Formation. *Artificial Intelligence, 61*(2), 209-261.

Liyanage, H., Liaw, S., Jonnagaddala, J., Schreiber, R., Kuziemsky, C., Terry, A. & Lusignan, S. (2019, August). Artificial Intelligence in Primary Health Care: Perceptions, Issues, and Challenges. *Yearbook of Medical Informatics, 28*(1), 41-46.

Medrano, I., Guijarro, J., Belda, C., Ureña, A., Salcedo, I., Anke, L. & Saggion, H. (2018). Savana: Re-using Electronic Health Records with Artificial Intelligence. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence, 4*(7), 8-12.

Metz, R. (2018, October 15). *The smartphone app that can tell you're depressed before you know it yourself*. Ocak 12, 2022 tarihinde MIT Teknolology Review: https://www.technologyreview.com/2018/10/15/66443/the-smartphone-app-that-can-tell-youre-depressed-before-you-know-it-yourself/ adresinden alındı

Microsure. (t.y.). *You take care of the patient, MUSA takes care of you*. Ocak 12, 2022 tarihinde Microsure: https://microsure.nl/musa/ adresinden alındı

Proscia. (t.y.). *The Platform Powering the Future of Pathology*. Ocak 12, 2022 tarihinde https://proscia.com/concentriq-platform/: https://proscia.com/concentriq-platform/ adresinden alındı

Samira, Y. (2019). Benefits of Artificial Intelligence in Medicine. *2019 2nd International Conference on Computer Applications & Information Security.* Riyad,Suudi Arabistan: IEEE. July 25 tarihinde https://ieeexplore.ieee.org/document/8769557 adresinden alındı

TheMedicalFuturist. (2021, Sepyember 2). *Artificial Intelligence In Healthcare: 10 Medical Fields A.I. Will Change Completely*. The Medical Futurist: https://medicalfuturist.com/artificial-intelligence-will-redesign-healthcare/ adresinden alındı

Xin, Y., Kong, L., Liu, Z., Chen, Y., Li, Y., Zu, H.,. . . Wang, C. (2018, July 19). Machine Learning and Deep Learning Methods for Cybersecurity. *IEEE Accsess*.

Yılmaz, Y., Uzelli Yılmaz, D., Yıldırım, D., Akın, E. & Özer Kaya, D. (2021). Yapay Zeka ve Sağlıkta Yapay Zekanın Kullanımına Yönelik Sağlık Bilimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi, 12*(3), 297-308.

MindStrong. (2022). *Mental health care made for you*. Ocak 11, 2022 tarihinde Mindstrong Health: https://mindstrong.com/ adresinden alındı

WatsonHealth. (t.y.). *Watson Health is smarter health*. Ocak 12, 2022 tarihinde IBM: https://www.ibm.com/watson-health adresinden alındı

Ferrante, F. (2005, June). Evolving telemedicine/ehealth technology. *Telemedicine Journal and E-Health, 11*(3), 70-83.

Eren, A., Subasi, A. & Coskun, O. (2008, February). A decision support system for telemedicine through the mobile telecommunications platform. *Journal of Medical Systems, 32*(1).

Bennett, C., Doub, T. & Selove, R. (2012, April). EHRs connect research and practice: Where predictive modeling, artificial intelligence, and clinical decision support intersect. *Health Policy and Technology, 1*(2), 105-114.

Pouke, M. & Häkkilä, J. (2013, December). Elderly healthcare monitoring using an avatar-based 3D virtual environment. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 10*(12), 83-98.

Pivovarov, R. & Elhadad, N. (2015, September). Automated methods for the summarization of electronic health records. *Journal of the American Medical Informatics Association, 22*(5), 38-47.

Hamet, P. & Tremblay, J. (2017, April). Artificial intelligence in medicine. *Insights Into the Future of Medicine: Technologies, Concepts, and Integration*, 36-40.

Craft, L. (2017, June 30). *The future of artificial intelligence in health care*. Ocak 12, 2022 tarihinde Deloitte: https://www2.deloitte.com/us/en/pages/life-sciences-and-health-care/articles/future-of-artificial-intelligence-in-health-care.html adresinden alındı

TRTHaber. (2017, Kasım 19). *Yapay zekalı Xiao Yi, tıp sınavına giren ilk robot olarak tarihe geçti.* TRT Haber: https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/bu-kez-tip-sinavina-giren-bir-robot-oldu-341365.html adresinden alındı

Chen, S. (2018, September 8). *Doctors said the coma patients would never wake. AI said they would - and they did*. Ocak 14, 2022 tarihinde South China Morning Post: https://www.scmp.com/news/china/science/article/2163298/doctors-said-coma-patients-would-never-wake-ai-said-they-would adresinden alındı

Gray, A. (2018, September 20). *7 amazing ways artificial intelligence is used in healthcare*. Ocak 13, 2022 tarihinde World economic forum: https://www.weforum.org/agenda/2018/09/7-amazing-ways-artificial-intelligence-is-used-in-healthcare adresinden alındı

Kalkan, M. (2018, Eylül 28). *Yapay zeka komadaki hastalar hakkında karar verecek*. Ocak 12, 2022 tarihinde Yeni Şafak: https://www.yenisafak.com/teknoloji/yapay-zeka-komadaki-hastalar-hakkinda-karar-verecek-3398612 adresinden alındı

Davenport, T. & Kalakota, R. (2019, June). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Future Healthcare Journa, 6*(2), 94-98.

Süleyman, M. (2019, July 31). *Using AI to give doctors a 48-hour head start on life-threatening illness*. Ocak 12, 2022 tarihinde ALPHABET INC: https://deepmind.com/blog/article/predicting-patient-deterioration adresinden alındı

Mistry, P. (2019, September). Artificial intelligence in primary care. *The British Journal of General Practice, 69*(686), 422-423.

Nordling, L. (2019, September). A fairer way forward for AI in health care. *Nature, 573*, 103-105.

DeepMind. (2019, September 18). *DeepMind's health team joins Google Health*. Ocak 10, 2022 tarihinde Alphabet Inc: https://deepmind.com/blog/announcements/deepmind-health-joins-google-health adresinden alındı

DeepMind. (2019, September 18). *DeepMind's health team joins Google Health*. Ocak 12, 2022 tarihinde ALPHABET INC: https://deepmind.com/blog/announcements/deepmind-health-joins-google-health adresinden alındı

UNESCO. (2021, Mart 8). *Yapay Zekâda Önyargıyı Aşmak*. Ocak 12, 2022 tarihinde UNESCO: https://www.unesco.org.tr/home/AnnouncementDetail/4704 adresinden alındı

Reddy, S., Allan, S., Coghlan, S. & Cooper, P. (2020, March). A governance model for the application of AI in health care. *Journal of the American Medical Informatics Association, 27*(3), 491-497.

Vivek Kaul, M., Enslin, S. & Brüt, S. (2020, Ekim). History of artificial intelligence in medicine. *Gastrointestinal Endoscopy, 92*(4), 807-812.

Parker, B. & Anderson, E. (2020, November). Patient Data-Sharing for AI: Ethical Challenges, Catholic Solutions. *The Linacre Quarterly, 87*(4), 471-481.

Ertürk, Z. & Ertürk, B. (2021, Mart 15). Acil Tıpta Yapay Zeka. *Aksaray Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi, 2*(2), 40-41.

WorldHealthOrganization. (2021, June 28). *WHO issues first global report on Artificial Intelligence (AI) in health and six guiding principles for its design and use*. Ocak 10, 2022 tarihinde World Health Organization: https://www.who.int/news/item/28-06-2021-who-issues-first-global-report-on-ai-in-health-and-six-guiding-principles-for-its-design-and-use adresinden alındı

Medtronic. (2021, July). *Omurga Cerrahisi için Robotik Rehberlik Sistemi*. Medtronic Parkway Minneapolis: https://www.medtronic.com/us-en/healthcare-professionals/products/spinal-orthopaedic/spine-robotics/mazor-x-stealth-edition.html adresinden alındı

Daley, S. (2021, August 12). *37 Examples of AI in Healthcare That Will Make You Feel Better About the Future*. Ocak 11, 2022 tarihinde United We Tech: https://builtin.com/artificial-intelligence/artificial-intelligence-healthcare adresinden alındı

Wikipedia. (2021, Eylül 22). *Sağlık hizmetlerinde yapay zeka*. Ocak 10, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sa%C4%9Fl%C4%B1k_hizmetlerinde_yapay_zeka adresinden alındı

Dilmegani, C. (2021, November 29). *Top 18 AI Applications / Use Cases / Examples in Healthcare*. Ocak 12, 2022 tarihinde www.aimultiple.com: https://research.aimultiple.com/healthcare-ai/ adresinden alındı

Wikipedia. (2021, December 2). *Artificial intelligence in healthcare*. Ocak 10, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence_in_healthcare#History adresinden alındı

Wikipedia. (2021, December 2). *Ethical concerns*. Ocak 10, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc: https://en.wikipedia.org/wiki/Artificial_intelligence_in_healthcare#Data_collection adresinden alındı

Wikipedia. (2021, Eylül 22). *Hastalık teşhisi*. Ocak 10, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc: https://tr.wikipedia.org/wiki/Sa%C4%9Fl%C4%B1k_hizmetlerinde_yapay_zeka#Hastal%C4%B1k_te%C5%9Fhisi adresinden alındı

Wikipedia. (2021, December 2). *MYCIN*. Ocak 10, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc: https://en.wikipedia.org/wiki/Mycin adresinden alındı

Tempus. (t.y.). *Genomic profiling*. Ocak 11, 2022 tarihinde Tempus: https://www.tempus.com/oncology/genomic-profiling/ adresinden alındı

Accuray. (t.y.). *CyberKnife*. Ocak 12, 2022 tarihinde Accuray Incorporated,: https://www.accuray.com/cyberknife/ adresinden alındı

Auris. (2022). *Lung Cancer Statistics*. Ocak 12, 2022 tarihinde Auris Health, Inc: https://www.aurishealth.com/procedure/bronchoscopy/why-lung-cancer adresinden alındı

Carnegine Mellon. (t.y.). *Heart Lander*. Ocak 12, 2022 tarihinde http://www.cs.cmu.edu/~heartlander/index.html adresinden alındı

ComPro. (t.y.). *Veri ve Yapay Zeka*. Ocak 12, 2022 tarihinde ComPro Bilişim Teknolojileri: https://www.compro.com.tr/?section=DP&id=467 adresinden alındı

İntuitive. (t.y.). *Da Vinci*. Ocak 12, 2022 tarihinde İntuitive Surgical: https://www.intuitive.com/en-us/products-and-services/da-vinci adresinden alındı

KenSci. (t.y.). *ML that integrates with Medical Devices*. Ocak 12, 2022 tarihinde KenSci Tegria Company: https://www.kensci.com/solutions/medical-devices/ adresinden alındı

Proscia. (t.y.). *The data to fight cancer*. Ocak 12, 2022 tarihinde Proscia Inc: https://proscia.com/company/ adresinden alındı

Vicarious. (2022). *Devrim Yaratan Robotik Cerrahi*. Ocak 12, 2022 tarihinde Vicarious Surgical: https://www.vicarioussurgical.com/about adresinden alındı

Wikipedi. (2021, Temmuz 3). *Glasgow Koma Skalası*. Ocak 14, 2022 tarihinde Wikimedia Foundation, Inc.: https://tr.wikipedia.org/wiki/Glasgow_Koma_Skalas%C4%B1 adresinden alındı

22. Bölüm

Yapay Zekâ Programlama Dilleri

Hüseyin Çakır

ÖZET

Yapay Zekâ, insanlar tarafından yapıldığında zekâ gerektiren şeyleri bilgisayarlara yaptırma teorisi ve pratiğini geliştiren bir bilgisayar bilimi dalı olarak adlandırılır. Günümüzde Yapay Zekânın geniş bir uygulama alanı mevcuttur. En yüksek hassasiyetle en iyi iş çözümlerini sağlamak için kullanılmaktadır. Bundan dolayı Yapay Zekâ ve temel mekanizmalarını anlamak önemli hâle gelmiştir. Yapay Zekâ sistemlerini çalıştırmak için en az bir programlama dili hakkında bilgi sahibi olunması gereklidir. Programlama dilleri, Yapay Zekânın düzgün çalışması için temel bir gerekliliktir. Bu nedenle, programcıların Yapay Zekâ için en iyi programlama dillerini bilmeleri önemlidir. Yapay Zekâda kullanılabilecek popüler programlama dilleri arasında Python, C++, Java, Prolog, R, Lisp, Haskell, Wolfram, Smalltalk ve Rust gibi diller kullanılmaktadır. Programlama dillerinin her birinin kendine yönelik olumlu ve olumsuz yanları vardır. Sağladığı belirli özelliklere göre bu popüler dillerden biri seçilebilir.

Anahtar Kelimeler: Programlama, programlama dilleri, kodlama, Yapay Zekâ dilleri

değerlendirilir ve bunları tamamlamak için gereken kaynaklar toplanır. Daha sonra, her bir Yapay Zekâ programlama diliyle bağ kurabilecek araçları ve kütüphaneleri göz önünde bulundurarak ve projenin ihtiyaçlarını belirleyerek kullanılması düşünülen dilin en uygun olduğuna karar verilebilir. Python, Java ve C++ gibi ana diller genellikle yeni başlayanlar için popüler seçeneklerdir ancak her bir dilinin kullanımı çerçevesinde olumlu ve olumsuz durumları mevcuttur. İlk defa programlama dili öğrenmek siteyen kişiler için Python, Yapay Zekâ ve makine öğrenmesi alanının da bilgi sahibi olabilmek için en kolay dildir. Ayrıca nesnelerin internetinde, gömülü sistemlerde ve derin öğrenmeyi kullanmak isteyenler içinde Python en uygun bir dildir. Robotik hareket ve gömülü sistemlerde yüksek performanslı makine öğrenmesi ile ilgilenenler için ise C++ programlama dili tercih edilebilir.

Kaynakça

Agnihotri, N. (2022). What are the top programming languages for machine learning? [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.engineersgarage.com/machine-learning-programming-languages/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Anirudh, V. K. (2022). 5 AI Programming Languages for Beginners, February 2022 [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.spiceworks.com/tech/artificial-intelligence/articles/ai-programming-languages/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Atha, H. (2022). Best Programming Languages for AI Development in 2022, April 2022. [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.moveoapps.com/blog/best-programming-languages-ai-development/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Athena, (2022). Sample Program & Query Window Figure With Notations, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://athena.ecs.csus.edu/~mei/logicp/prolog/programming-examples.html], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Bodepudi, R. (2022). Most Popular Programming Languages & Why They're Useful in Machine Learning, July 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://neptune.ai/blog/programming-languages-machine-learning], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Dakkak, A., Wickham-Jones, T. & Hwu, W. M. (2020, February). The design and implementation of the wolfram language compiler. In *Proceedings of the 18th ACM/IEEE International Symposium on Code Generation and Optimization* (pp. 212-228).

Dixit, H. (2022). What Are the Best Programming Languages to Develop AI Solution, June 2022, 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.tristatetechnology.com/blog/what-are-the-best-programming-languages-to-develop-ai-solution/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Grover, N. (2022). 10 Best Programming Languages for AI Development, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://planningtank.com/computer-applications/programming-languages-ai-development], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Javatpoint, (2022). Languages used in Artificial Intelligence, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.javatpoint.com/languages-used-in-artificial-intelligence], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Jeevanandam, N. (2022). BAI concepts for beginners: Top AI development programming languages in 2022, March 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://indiaai.gov.in/article/top-ai-development-programming-languages-in-2022], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Kumar, S. (2022). Best Languages for Machine Learning in 2022, June 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.edoxitraining.com/studyhub-detail/best-languages-for-machine-learning], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

McFarland, A. (2022). 5 Best Machine Learning (AI) Programming Languages, July 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.tristatetechnology.com/blog/what-are-the-best-programming-languages-to-develop-ai-solution/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Ogono, U. (2022). Most Popular Programming Languages for Artificial Intelligence, March 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://careerkarma.com/blog/best-programming-languages-for-ai/?v=2], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Parmenter, L. (2021). 9 Best Programming Languages for AI [2022 Project Guide], December 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.springboard.com/blog/data-science/best-programming-language-for-ai/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Sahu, A. (2022). What Are the Best Programming Languages for AI Development?, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.turing.com/blog/best-programming-languages-for-ai-development/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Srivastava, V. (2021). Best Languages for Machine Learning in 2022, December 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://distantjob.com/blog/best-language-machine-learning/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

White, E. (2021). Top 6 Programming Languages For Artificial Intelligence, July 2021 [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.bairesdev.com/blog/top-6-languages-for-artificial-intelligence/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Wolfram, (2022). What's New in Wolfram Language 12, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.wolfram.com/language/new-in-12/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

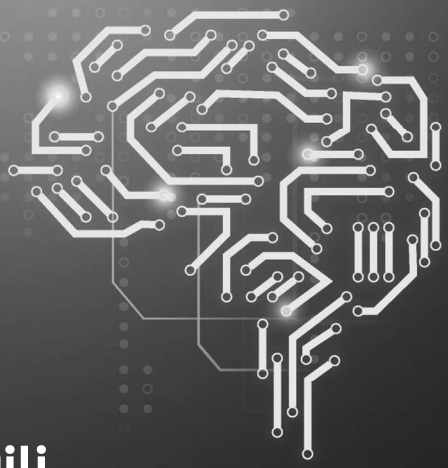

23. Bölüm

Python Programlama Dili

Ömer Faruk Çakır

ÖZET

Python, kod okunabilirliğine odaklanan üst düzey, yorumlanmış ve genel amaçlı bir dinamik programlama dilidir. Python'daki söz dizimi, programcıların Java veya C++'dan daha az adımda kodlama yapmasına yardımcı olmaktadır. Python, çoklu programlama imkânlarıyla daha büyük kuruluşlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Python, veri bilimi, oyun geliştirme, web geliştirme, mobil uygulama geliştirme, sistem yönetimi vb. için kullanılabilir. Dilin esnek yaklaşımı, geliştiricilerin nesne yönelimli, yapılandırılmış ve işlevsel programlama olanakları arasında kolayca geçiş yapmalarına ve büyük miktarda yapılandırılmamış verileri işlemesine olanak tanımaktadır. Python, açık kaynaklı bir programlama dilidir. Ücretsizdir ve herkesin kullanımına açıktır. Kodları internet üzerinden dünyanın her yerindeki herkes tarafından kullanılabilmektedir. Python dilinde birçok çerçeve ve kitaplık mevcuttur: Matplotlib, çizelgeleri ve grafikleri çizmek için mühendislik uygulamaları, bilim ve matematik için SciPy, HTML ayrıştırma ve XML için BeautifulSoup, Bilimsel hesaplama için NumPy, Sunucu tarafı web geliştirme için Django gibi kullanıcının seçebileceği ve uygulama geliştirebileceği mükemmel kitaplıklara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Python, kütüphane, pycharm, kod düzenleyicisi

Sonuç

Python'un basit bir söz dizimi vardır. C++ dilinde 7 satır gerektirebilecek bir mantık Python'da sadece 3 satırda yapılabilir. Java ile karşılaştırıldığında Python, herhangi bir ek kod parçası yazmadan kodu kolayca ifade etmenizi sağlar. Python, programcıların yazılı koda daha fazla okunabilirlik sunan İngilizce anahtar kelimeler kullanmalarına izin vermektedir. Kuşkusuz Python dili, diğer bilgisayar dillerini geçmeyi başarmıştır. Python dili, mobil uygulamalar, masaüstü uygulamaları, web geliştirme, donanım programlama ve daha pek çok ortamda kullanılabilir. Taşınabilir ve genişletilebilir yapısı nedeniyle birçok diller arası işlem Python üzerinde kolayca gerçekleştirilebilir. Python programlama dilinde yazılmış bir kod herhangi bir işletim sisteminde çalışabilir. Python, farklı Oss, Ubuntu, Linus, Windows vb. destekler. Python, masaüstü ve web uygulamaları için oyunlar oluşturmak için Kivy platformunda bile kullanılabilir.

Kaynakça

Activestate. (2022). What Is Matplotlib In Python?, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.activestate.com/resources/quick-reads/what-is-matplotlib-in-python-how-to-use-it-for-plotting/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Agnihotri, N. (2022). What are the top programming languages for machine learning? [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.engineersgarage.com/machine-learning-programming-languages/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Anirudh, V. K. (2022). 5 AI Programming Languages for Beginners, February 2022 [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.spiceworks.com/tech/artificial-intelligence/articles/ai-programming-languages/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Bayraktar, B. (2019). A'dan Z'ye Pandas Tutoriali (Başlangıç ve Orta Seviye) [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://medium.com/deep-learning-turkiye/adan-z-ye-pandas-tutoriali-ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7-ve-orta-seviye-4edf0094e0d5], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Caffe.berkeleyvision. (2022). Caffe, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://caffe.berkeleyvision.org/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Chainer. (2022). Chainer - A flexible framework of neural networks, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://docs.chainer.org/en/stable/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Geeksforgeeks. (2021a). Libraries in Python, Ekim 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.geeksforgeeks.org/libraries-in-python/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Geeksforgeeks. (2021b). Theano in Python, Ekim 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.geeksforgeeks.org/theano-in-python/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Geeksforgeeks. (2021c). Collecting data with Scrapy, Ekim 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.geeksforgeeks.org/collecting-data-with-scrapy/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Geeksforgeeks. (2021d). OpenCV Python Tutorial, Ekim 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.geeksforgeeks.org/opencv-python-tutorial/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Geeksforgeeks. (2022). Getting Started with PyTorch, May 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.geeksforgeeks.org/getting-started-with-pytorch/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Ggplot2.tidyverse. (2022). Ggplot2, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://ggplot2.tidyverse.org/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Gnuplot-py. (2022). Gnuplot.py on, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: http://gnuplot-py.sourceforge.net/], Erişim tarihi: 20 Ağustos 2022.

Jeevanandam, N. (2022). BAI concepts for beginners: Top AI development programming languages in 2022, March 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://indiaai.gov.in/article/top-ai-development-programming-languages-in-2022], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Malik, U. (2021). NumPy Tutorial: A Simple Example-Based Guide, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://sparkbyexamples.com/python-numpy-tutorial-for-beginners/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Matplotlib. (2022). Matplotlib: Visualization with Python, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://matplotlib.org/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Networkx, (2022). NetworkX (Network Analysis in Python), Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://networkx.org/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Nltk. (2022). Natural Language Toolkit, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.nltk.org/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Örücü, A. İ. (2013). Bir Vergi Ödeme Aracı Olarak Karekod Teknolojisi. *Maliye Dergisi*, Sayı 164.

Öztürk, M. (2020). Python Kütüphaneleri ve Özellikleri, Kasım 2020, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://miracozturk.com/python-kutuphaneleri-ve-ozellikleri/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Pandas. (2022). Package overview, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://pandas.pydata.org/docs/getting_started/overview.html], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Parmenter, L. (2021). 9 Best Programming Languages for AI [2022 Project Guide], December 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.springboard.com/blog/data-science/best-programming-language-for-ai/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Pypi. (2022a). PyMC3, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://pypi.org/project/pymc3/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Pypi. (2022b). Deepface, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://pypi.org/project/deepface/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Pybrain. (2022). Welcome to PyBrain, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: http://pybrain.org/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Pygame. (2022). Pygame, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.pygame.org/wiki/about], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Pyglet.readthedocs.io. (2022). Pyglet Documentation, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://pyglet.readthedocs.io/en/latest/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Readthedocs. (2022). Hyperlearn, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://readthedocs.org/projects/hyperlearn/], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Satheesh, A. (2021). Let's Create Some Charts using Python Plotly, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://medium.com/featurepreneur/lets-create-some-charts-using-python-plotly-444c8878b6b0], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Spacy. (2022). spaCy 101: Everything you need to know, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://spacy.io/usage/spacy-101], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Sympy. (2022). SymPy, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.sympy.org/en/index.html], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Statsmodels. (2022). Statsmodels - A flexible framework of neural networks, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.statsmodels.org/stable/index.html], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Şimşek, H. K. (2018). Plotly Dersleri-1, Eylül 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://medium.com/deep-learning-turkiye/plotly-dersleri-1-edec7a1b953e], Erişim tarihi: 15 Eylül 2022.

Tutorialspoint. (2022a). Python Tutorial, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.tutorialspoint.com/python/index.htm], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Tutorialspoint. (2022b). PyTorch - Introduction, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.tutorialspoint.com/pytorch/pytorch_introduction.htm], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Yaylı, A. Alabay, M. N. (2004). İşletmelerde Barkod Uygulamaları. Detay Yayıncılık

Yazilimkodlama. (2022). Python Input ve Print Fonksiyonları Kullanımı, Ağustos 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.yazilimkodlama.com/python-ornekleri/python-input-ve-print-fonksiyonlari-kullanimi/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

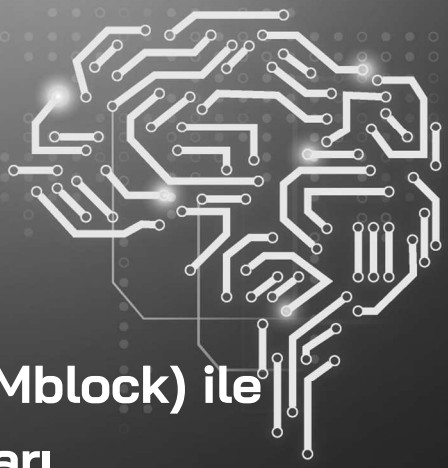

24. Bölüm

Blok Tabanlı Kodlama (Mblock) ile Yapay Zekâ Uygulamaları

Hüseyin Çakır

ÖZET

Blok tabanlı kodlama, bilgisayar programlama sürecini basitleştirmektedir. Programcılar, kodu yazmak yerine kodu temsil eden kodlama bloklarını sürükleyip bırakarak bir uygulama geliştirebilmektedirler. Blok tabanlı kodlama, programcıların kod yazmalarına gerek kalmaması için birbirine kenetlenen grafik blokları kullanır. Blok tabanlı programlama, kullanıcıların tek bir kod satırı yazmadan etkileşimli animasyonlar ve küçük oyunlar oluşturmasını mümkün kılmaktadır. Birçok blok tabanlı kodlamalar geliştirilmiştir. Bunlardan Yapay Zekâ ve robotik uygulama geliştirme çerçevesinde ağırlıklı olarak kullanılan MBlock kodlamadır. MBlock programlama ortamı, aslında MBlock web sitesidir. Yeni projelerin oluşturulabildiği, programların düzenlenebildiği, çalıştırılabildiği ve paylaşılabildiği yerdir. MBlock programlama ile görüntü ve ses işleme, makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi birçok Yapay Zekâ uygulaması geliştirilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kodlama, blok kodlama, blok tabanlı kodlama, mblock

Kaynakça

Aytekin, D. D., Çakır, Ö. G., Yücel, Y. B. & Kulaözü, İ. (2018). Geleceğe Yön Veren Kodlama Bilimi ve Kodlama Öğrenmede Kullanılabilecek Bazı Yöntemler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* CİLT 5 SAYI 5, 24-41.

Barone, R. (2020). What is block-based coding?, March 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.idtech.com/blog/what-is-block-based-coding], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022

Codejig. (2022). Block coding, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.codejig.com/en/block-based-coding/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Codingal. (2022). Block Coding - An A To Z Guide, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.codingal.com/coding-for-kids/coding-guides/block-coding-guide/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022

Çakır, H., Çakır, Ö. (2020). Sanal-Artırılmış Gerçeklik ve Robotik Kodlama Eğitimi. Öğretim Teknolojileri, Prof. Dr. Mehmet Arif Özerbaş, Editör, Pegem A Yayıncılık, Ankara, ss.219-257, 2020

Darvell, B. (2021). Block-Based Coding Vs. Text-Based Coding, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://bsd.education/block-based-coding-vs-text-based-coding/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022

Education Alliance Finland. (2022). Makeblock Education Programming, September 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://educationalliancefinland.com/products/mblock], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Gilbert, J. (2021). What is Block Coding?, January 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.codewizardshq.com/what-is-block-coding/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Karalar, H. (2019). Ortaokul Öğretmenlerinin Fiziksel Programlamaya Yönelik Algıları ve Deneyimleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi* Cilt. 5; Özel Sayı, 140-156.

Kasalak, İ. (2017). Robotik Kodlama Etkinliklerinin Ortaokulöğrencilerinin Kodlamaya İlişkin Öz-Yeterlik Algılarına Etkisi ve Etkinliklere İlişkin Öğrenci Yaşantıları. Hacettepe Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

McGee, V. (2022). What Is Coding and What Is It Used For?, September 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://www.computerscience.org/resources/what-is-coding-used-for/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Pell, S. (2021). What is Block-Based Coding?, February 2022, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://robotical.io/blog/what-is-block-based-coding/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

Ramazanoğlu, M. (2021). Robotik Kodlama Uygulamalarının Ortaokul Öğrencilerinin Bilgisayara Yönelik Tutumlarına ve Bilgi İşlemsel Düşünme Becerisine Yönelik Öz Yeterlilik Algılarına Etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 163-174.

Sayın, Z. & Seferoğlu, S. S. (2016). Yeni Bir 21. Yüzyıl Becerisi Olarak Kodlama Eğitimi ve Kodlamanın Eğitim Politikalarına Etkisi. *Akademik Bilişim Konferansı* (s. 1-13). Aydın: hacettepe.edu.tr.

Sennovate. (2021). Microsoft Azure Cognitive Services: Overview, and it's Future Impact, August 2021, [Kullanılabilir Çevrim-içi: https://sennovate.com/azure-cognitive-services-overview-guide/], Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.

BİLİM KÜLTÜRÜ
(Ders Notları)

Remzi Demir

nobel

BİLİM KÜLTÜRÜ (Ders Notları)

Remzi Demir

Yayın No.: 4634
Eğitim No.: 961
ISBN: 978-625-427-850-1
E-ISBN: 978-625-427-849-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2022

© Copyright 2022, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Remzi.
Bilim Kültürü (Ders Notları) / Remzi Demir
1. Basım, VI + 130 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-850-1
E-ISBN: 978-625-427-849-5
1. Bilim Kültürü 2. Bilim ve Teknoloji 3. Bilim Sosyolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

GİRİŞ:
Bilim Kültürü Nedir? 1
OKUYALIM!..
Kültür ve Bilim Kültürü 10
A. Bilimler 13
OKUYALIM!..
İlimler ve Âlimler 27
B. Bilim Tarihi 31
OKUYALIM!..
Türkiye'de Bilim Tarihi Yazıcılığı Geleneklerine Kısa Bir Bakış 50
C. Bilim Felsefesi 57
OKUYALIM!..
Bilimsel Bilginin Tarihsel Çözümlenmesi 73
D. Bilim Sosyolojisi 76
OKUYALIM!..
Medrese Zihniyetinin Esasları 89
E. Bilim Psikolojisi 93
OKUYALIM!..
Turhan'ın Yanılgısı! 107
F. Bilim Edebiyatı 111

OKUYALIM!..
Tevfik Fikret Bilim Düşmanı mıydı? 123

Son Söz.....128

Seçilmiş Kaynaklar 129

Seçilmiş Kaynaklar

Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, 1992.

Balkız, Bekir ve Vefa Saygın Öğütle (Editör), *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*, 2010.

Basalla, George, *Teknolojinin Evrimi*, Çeviren: Cem Soydemir, 1998.

Bayet, Albert, *Bilim Ahlakı*, Çeviren: Vedat Günyol, 1963.

Bernal, J. D., *Materyalist Bilimler Tarihi*, Çeviren: Emre Marlalı, 2 Cilt, 1976.

Bernal, J. D., *Bilimin Toplumsal İşlevi*, Çeviren: Tonguç Ok, 2011.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, 2009.

Demir, Remzi ve Melek Dosay Gökdoğan, *Aydın Sayılı*, 2008.

Demir, Remzi ve İnan Kalaycıoğulları, *Tantalos'un Çocukları, Cumhuriyet Dönemi'nde Bilim ve Tekniğe Genel Bir Bakış*, 2010.

Demir, Remzi, "Bilim Felsefesinin Türkiye'ye Girişi, Genel Bir Bakış", *Bilim ve Ütopya*, Sayı 202, Nisan 2011, s. 20-25.

Demir, Remzi, "Boris Hessen ve Sosyalist Bir Bilim Tarihi Okuması", *Bilim ve Ütopya*, Sayı 202, Nisan 2011, s. 54-55.

Ertekin, Cumhur, Nihat Berker, Aslıhan Tolun ve Dinçer Ülkü, *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*, 2002.

Feist, Gregory J., *The Psychology of Science and the Origins of the Scientific Mind*, 2006.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Metodoloji*, 1945.

Freud, Sigmund, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, Çeviren: Haluk Barışcan, 4. Baskı, 2011.

Huff, Toby E., *Erken Modern Bilimin Doğuşu ve Yükşelişi, İslâm Dünyası, Çin ve Batı,* Çevirenler: Melek Dosay Gökdoğan, İnan Kalaycıoğulları, Ertan Tağman, Meriç Nur Bıçakkaya, 2022.

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, 2 Cilt, 1997.

Kalaycıoğulları, İnan, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Bilim*, 2 Cilt, 2020.

Kazancıgil, Aykut, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, 1999.

Kuhn, Thomas Samuel, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çeviren: Nilüfer Kuyaş, 2011.

Langone, John, Bruce Stutz ve Andrea Gianopoulos, *Bilimin Serüveni*, Çeviren: Duygu Akın, 2008.

Losee, John, *Bilim Felsefesine Tarihsel Bir Giriş*, Çeviren: Elif Böke, 2008.

Maslow, Abraham, *The Psychology of Science: A Reconnaissance*, 1966.

Molla Davutzade Mustafa Nazım Erzurumî, *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet*, Hazırlayan: Engin Kılıç, 2012.

Özgül, Kayahan, *Türk Edebiyatında Siyasî Rüyalar*, 2004.

Özilgen, Mustafa, *Endüstrileşme Sürecinde Bilgi Birikiminin Öyküsü*, 2009.

Özlem, Doğan, *Bilim Felsefesi-Ders Notları*, 2003.

Reichenbach, Hans, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Çeviren: Cemal Yıldırım, 1981.

Reichenbach, Hans, *Fizik Felsefesine Giriş*, Çevirenler: Nusret Hızır ve Halil Vehbi Eralp, Derleyenler ve Yayına Hazırlayanlar: Remzi Demir ve İnan Kalaycıoğulları, 2022.

Ronan, Colin A., *Bilim Tarihi*, Çevirenler: Ekmeleddin İhsanoğlu ve Feza Günergun, 2003.

Sayılı, Aydın, *Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir*, 1948.

Snow, C. P., *İki Kültür*, Çeviren: Tuncay Birkan, 2010.

Sokal, Alan ve Jean Bricmont, *Son Moda Saçmalar, Postmodern Aydınların Bilimi Kötüye Kullanmaları*, Çevirenler: Memet Baydur ve Ongun Onaran, 2. Baskı, 2002.

Türkcan, Ergun, *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*, 2009.

Yumuşak, Firdevs Canbaz, "Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği", *Bilig*, Sayı 61, 2012, s. 47-70.

BAĞIMLILIKTA KLİNİK GÖRÜŞME VE ÖRNEK VAKALAR

Hande Çelikay Söyler

nobel

BAĞIMLILIKTA KLİNİK GÖRÜŞME VE ÖRNEK VAKALAR

Hande Çelikay Söyler

Yayın No.: 4645
Pskiloji/PDR No.: 403
ISBN: 978-625-427-844-0
E-ISBN: 978-625-427-843-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelikay Söyler, Hande.
Bağımlılıkta Klinik Görüşme ve Örnek Vakalar / Hande Çelikay Söyler
1. Basım, VI + 106 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-844-0
E-ISBN: 978-625-427-843-3
1. Alkol Bağımlılığı 2. Madde Bağımlılığı 3. Klinik Görüşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Teşekkürler iv

Bağımlılarla Klinik Görüşme 1

Görüşme Örnekleri 19
"Bir kereden bir şey olmaz". 20
"Bizler, sigara içmeyen babaların esrar içen çocuklarıydık". 30
"Madde kullanımım, annem ile babamın tartışmaları ve boşanma konuşmaları olduğunda artıyordu". 38
"İnkâr etsem de bağımlı olduğumun farkındayım". 45
"Güçlü bir irade ile kullanılan ortamdan uzaklaşıldığında madde bırakılabilir". 49
"Alkoliğim, biliyorum yani, gizlemiyorum bunu". 54
"Babam ve kardeşim de madde kullanmaya başladılar. Babam hatta kodese düştü, bıraktı herhâlde". 59
"Madde yüzünden çok şey kaçırdım. Yuvam olmadı, işim olmadı, eğitimim olmadı, evim bile olmadı". 62
"Madde kullanımına çok param gitti, harçlıklarımın hepsi gidiyordu. Bazen yemek paramı harcıyordum, dükkândan para çalıyordum. Babam biliyordu çaldığımı. Babam çaldığım parayı okulda arkadaşlarımla harcadığımı düşünüyordu ama işte çalıp içiyorduk". 65
"Tedavi imkânları bence kesinlikle yeterli değil ve Türkiye'de bence bağımlılıkla ilgili çalışmalar varsa bile örgütsel değil". 71
"Bence hiçbir bağımlı, bağımlı olduğunu söylemez". 75
"Beyindeki dopaminin yükseldiğini hissediyorsun ve yine istiyorsun maddeyi. Sürekli mutlu olmak varken neden mutsuz olasın ki?". 79
"Kimse 'Ben bugün madde kullanmaya başlayacağım.' diye başlamaz, arkadaş kurbanı olur". 82

"Madde almadığımda gözüm dönüyordu. Kavga kıyamet…
Bir kere adam yaralamışlığım var". 85
"Bir kereden bir şey olmaz diye başladığım arkadaş ortamımda yine bir
kereden bir şey olmaz cümlesi tekrar madde kullanmama sebep oldu". 89
"Kendimi dünyadaki en rezil, en iğrenç insan gibi hissettim, babam o kadar
çok şey söyledi ki çoğu argo olduğu için anlatmak istemiyorum fakat gerçekten
hayatımın en kötü günüydü". 96

Kaynakça..... 103

Kaynakça

Apsler, R. (1978). Untangling the Conceptual Jungle of Drug Abuse. *Contemporary Drug Problems*, 7; 55-80.

Bellaert, L., Steenbergher, V. T., Maeyer, D. J., Laenen, V. F. ve Vanderplasschen, W. (2022). Turning Points Toward Drug Addiction Recovery: Contextualizing Underlying Dynamics of Change. *Addiction Research & Theory*, 30(4); 294-303.

Bratter, E. T. ve Forrest, G. G. (1985). *Alcolism And Substance Abuse: Strategies For Clinical Intervention.* USA: Macmillan.

Callner, D. A. (1975). Behavioral Treatment Approaches to Drug Abuse: A Critical Review of the Research. *Psychological Bulletin*, 82(2); 143-164.

Deese, J. (1972). *Psychology As Science and Art.* California: Harcourt Brace Jovanovich.

Ghouchani, T. H., Armat, R. M., Akbari, H., Hojjat, K. S., Lashkardoost, H., Asghari, D., Gholizadeh, N. ve Saadati, H. (2022). Perceived Barriers to Addiction Treatment: An Inductive Qualitative Content Analysis. *Journal of Substance Use*, 27(5); 550-555.

Heather, N., Field, M., Moss, C. A. ve Satel, S. (2022). *Evaluating the Brain Disease Model of Addiction.* London: Routledge.

Hoover, K., Lockhart, S., Callister, C., Holtrop, S. J. ve Calcaterra, L. S. (2022). Experiences of Stigma in Hospitals with Addiction Consultation Services: A Qualitative Analysis of Patients' and Hospital-Based Providers' Perspectives. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 138; 108708.

Hyman, E. S., Malenka, C. R. ve Nestler, J. E. (2006). Neural Mechanisms of Addiction: The Role of Reward-Related Learning and Memory. *Annual Review of Neuroscience*, 29; 565-598.

İçli, G. T. (2013). *Kriminoloji.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kalivas, W. P. ve Volkow, D. N. (2005). The Neural Basis of Addiction: A Pathology of Motivation and Choice. *The American Journal of Psychiatry*, 162; 1403-1413.

Khantzian, J. E. (1997). The Self-Medication Hypothesis of Substance Use Disorders: A Reconsideration and Recent Applications. *Harvard Review of Psychiatry*, 4(5); 231-244.

King, C., Collins, D., Patten, A., Nicolaidis, C. ve Englander, H. (2022). Trust in Hospital Physicians Among Patients with Substance Use Disorder Referred to an Addiction Consult Service: A Mixed-Methods Study. *Journal of Addiction Medicine*, 16(1); 41-48.

Korchin, S. J. (1976). *Modern Clinical Psychology.* New York: Basic Books.

Krasnegor, N. A. (1980). Analysis and Modification of Substance Abuse: A Behavioral Overview. *Behavior Modification*, 4(1); 35-56.

Lambert, L., Serre, F., Thirioux, B., Jaafari, N. ve Auriacombe, M. (2022). Clinical Insight Level Predicts Successful Quit or Control Attempts During the First Three Months of Outpatient Addiction Treatment. *Drug and Alcohol Dependence*, 234; 109391.

Latour, B. (2004). How to Talk About the Body: The Normative Dimension of Science Studies. *Body & Society*, 10(2-3); 205-229.

Lee, S. D. ve Temerlin, M. K. (1970). Social Class, Diagnosis and Prognosis For Psychotherapy. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 7; 181.

Levy, S., Deister, D., Fantegrossi, J., Green, L., Lunstead, J., Martinez, T., Riccardelli, W., Schizer, M., Schram, J., Schram, P. ve Weitzman, E. (2022). Virtual Care in an Outpatient Subspecialty Substance Use Disorder Treatment Program. *Journal of Addiction Medicine*, 16(2); e112-e117.

Liebmann, P. E., Resnick, G. S., Hoff, A. R. ve Katz, R. I. (2022). Associations Between Patient Experience and Clinical Outcomes in Substance Use Disorder Clinics: Findings From the Veterans Outcomes Assessment Survey. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 133; 108505.

Linden, W. ve Hewitt, L. P. (2013). *Klinik Psikoloji Modern Sağlık Uzmanlık Alanı.* Ankara: Nobel.

Littman, H. B. ve Krishna, R. (2011). *Translational Medicine and Drug Discovery.* Cambridge: Cambridge University Press.

Makin, P. ve Ogilvie, L. (2022). Addiction Recovery Stories: Paul Makin in Conversation With Lisa Ogilvie. *Advances in Dual Diagnosis*, 15(3); 187-191.

McWilliams, N. (2014). *Psikanalitik Tanı: Klinik Süreç İçinde Kişilik Yapısını Anlamak.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mischel, W. (1977). On the Future of Personality Assessment. *American Psychologist*, 32; 246-254.

Öztürk, M. O. ve Uluşahin, N. A. (2016). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları.* Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.

Phillips, L. ve Draguns, J. G. (1971). *Classification of the Behavior Disorders.* California: Annual Reviews Press.

Robinson, E. T. ve Berridge, C. K. (2003). Parsing Reward. *Trends in Neurosciences*, 26(9); 507-513.

Rosenhan, D. L. (1973). On Being Sane in Insane Place. *Science*, 179; 250-258.

Ross, L. (1977). *The Intuitive Psychologist and His Shortcomings: Distortions in the Attribution Process.* New York: Academic Press.

Saitz, R., Miller, S., Fiellin, D. ve Rosenthal, R. (2021). Recommended Use of Terminology in Addiction Medicine. *Journal of Addiction Medicine*, 15(1); 3-7.

Samet, S., Waxman, R., Hatzenbuehler, M. ve Hasin, S. D. (2007). Assessing Addiction: Concepts and Instruments. *Addiction Science Clinical Practice*, 4(1); 19-31.

Shaffer, H. ve Burglass, M. E. (1981). *Classic Contributions in the Addictions.* New York: Brunner/Mazel.

Shepherd, G., Boardman, J. ve Slade, M. (2008). *Making Recovery a Reality.* London: Sainsbury Centre for Mental Health, https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.688.6109&rep=rep1&type=pdf.

Stellern, J., Gowin, L. J., Xiao, B. K., Sloan, E. M., Grennell, E. ve Sanches, M. (2022). Emotion Regulation in Substance Use Disorders: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Addiction*, https://doi.org/10.1111/add.16001.

Thornton, T. ve Lucas, P. (2011). On the Very Idea of a Recovery Model for Mental Health. *Journal of Medical Ethics*, 37; 24-28.

Volkow, D. N., Koob, F. G. ve McLellan, T. (2016). Neurobiologic Advances From the Brain Disease Model of Addiction. *New England Journal of Medicine*, 37(4); 363-371.

Weinberg, D. (2022). The Particularity of Freedom and Recovery From Addiction in Practice: On the Therapeutic Limitations of Generalising Addiction Science. *International Journal of Drug Policy*, 107;103609.

Wikler, A. (1973). Dynamics of Drug Dependence: Implications of a Conditioning Theory for Research and Treatment. *Archives of General Psychiatry*, 28(5); 611-616.

Witkiewitz, K., Finney, W. J., Harris, H. S., Kivlahan, R. D. ve Kranzler, R. H. (2015). Recommendations for the Design and Analysis of Treatment Trials for Alcohol Use Disorders. *Alcoholism Clinical and Experimental Research*, 39(9); 1557-1570.

Wolfe, C. (2011). What is Posthumanism?. *Journal for Critical Animal Studies*, 9(1/2); 235-241.

Wurmser, L. (1974). Psychoanalytic Considerations of the Etiology of Compulsive Drug Use. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 22(4); 820-843.

Yalom, I. (2014). *Varoluşçu Psikoterapi.* İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

BEN KİMİM?

Ruh ve İrade

Prof. Dr. Koray Karabekiroğlu

nobel

BEN KİMİM? RUH VE İRADE

Prof. Dr. Koray Karabekiroğlu

Yayın No.: 4646
Psikoloji / PDR No.: 404
ISBN: 978-625-427-846-4
E-ISBN: 978-625-427-845-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karabekiroğlu, Koray.
Ben Kimim? Ruh ve İrade / Koray Karabekiroğlu
1. Basım, X + 398 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-846-4
E-ISBN: 978-625-427-845-7
1. Ruh 2. İrade 3. Zihin Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v

1. Bölüm - Giriş 1
İyi ki Varsın… 3
Ruhumuz Sağ, Ruh Sağlığımız Yerinde Olsun 16
İnsan Soru Soran Hayvandır 20
Yöntem Üzerine 30

2. Bölüm - Varlık 53
Olmak ya da Olmamak, İşte Bütün Mesele… 55
Sen Varsın ("Ben Varım." Diye Okunur) 75
Ben Varım (Senden Başka Bir Şeyler Var) 85
Ben ve Sen 100
Elimizde Ne Var? 108

3. Bölüm - Mantık ve Bilgi 137
Ne Biliyoruz? 139
Ruhu Anlama Yolunda Epistemoloji 142
Ruhu Anlama Yolunda Mantık 159
Safsatalar (Yanıltmacalar) 174
Ruhu Anlama Yolunda Bilim Felsefesi 177

4. Bölüm - Ruh ve Zihin 189
Ruh Nedir? 191
Zihin Felsefesi Bağlamında Ruh, Zihin ve Bilinç 200
Nörobiyolojik Gelişim Bağlamında Ruh, Zihin ve Bilinç 228
Benlik, Kendilik, Kimlik 238
Ruh Sağlığı Üzerine… 258

5. Bölüm - Etik ve İrade 263
Etik Nedir? 265
Ahlak Nedir? 289
Kötülük ve Vicdan 308
Özgürlük ve İrade 329
Ne Yapalım O Zaman? 354

Son Söz Niyetine… 379

Kitapta Adı Geçen Düşünürler/Yazarlar ve Önerilen Kitapları 381

Dizin 393

Öz Geçmiş 397

Kitapta Adı Geçen Düşünürler/Yazarlar ve Önerilen Kitapları

(Türkçe -özgün ya da çeviri- yayımlananlar öncelikli olacak şekilde listelenmiştir).

Arendt H. Kötülüğün Sıradanlığı/Zihnin Yaşamı/Totalitarizmin Kaynakları

Aristoteles. Nikomakhos'a Etik/Metafizik/Ruh Üzerine/Oluş ve Bozuluş/ Poetika/Fizik/Politika

Arslan A. Felsefeye Giriş/İslam Felsefesi Üzerine

Atay O. Tutunamayanlar/Korkuyu Beklerken/Tehlikeli Oyunlar

Atılgan Y. Aylak Adam/Anayurt Oteli

Augustinus. İtiraflar/İstencin Özgür Tercihi Üzerine

Ayer A. J. Dil, Doğruluk ve Mantık

Baudrillard J. Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi?/Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği/Sessiz Yığınların Gölgesinden & Toplumsalın Sonu/Simülarklar ve Simülasyon

Bauman Z. Ahlâki Körlük ve Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi/Cemaatler ve Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı/Parçalanmış Hayat ve Mostmodern Ahlâk Denemeleri

Beauvoir S. İkinci Cinsiyet/Koşulların Gücü/Belirsizlik Ahlâkı Üzerine

Bentham J. Ahlâk ve Yasama İlkeleri

Berkeley G. İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme/Yeni Bir Algı Teorisi

Bion W. R. Tereddütlü Düşünceler/Yaşayarak Öğrenmek

Blos P. On Adolescence

Bowlby J. Bağlanma ve Kaybetme/Güvenli Bir Dayanak: Ebeveyn Çocuk Bağlanması ve Sağlıklı İnsan Gelişimi

Bruno G. Küllerin Şöleni/Diyaloglar

Buber M. Ben ve Sen/Tanrı Tutulması

Camus A. Yabancı/Sisifos Söyleni/Düşüş/Başkaldıran İnsan

Carnap R. Viyana Çevresi Program Yazıları

Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms: Mythical Thougth

Cevizci A. Uygulamalı Etik/Felsefe Tarihi/Felsefe Ansiklopedisi

Cündioğlu D. Hz. İnsan/Cenab-ı Aşk/Sözün Özü

Çehov A. Martı/Üç Yıl/Üç Kız Kardeş/Vanya Dayı

Damasio A. Spinoza'yı Ararken & Haz, Acı ve Hisseden Beyin/Descartes'ın Yanılgısı

Dawkins R. Tanrıyı Aşmak/Tanrı Yanılgısı/Kör Saatçi/Gen Bencildir/Ruhtaki Bilim

Derrida J. Gramatoloji/Yazı ve Fark

Deleuze G. Anlamın Mantığı/Kant Üzerine Dört Ders/Spinoza Üzerine Onbir Ders

Demokritos. Atomcu Felsefe Fragmanları

Dennett D. Bilinç Açıklanıyor/Aklın Gözü/Özgürlüğün Evrimi

Descartes R. Felsefenin İlkeleri/Ahlâk Üzerine Mektuplar/Ruhun Tutkuları/ Yöntem Üzerine Konuşma/Aklın Yönetimi İçin Kurallar

Donaghan A. Theory of Morality

Dostoyevski F. M. Karamazov Kardeşler/Suç ve Ceza/Yeraltından Notlar

Durant W. Medeniyetin Temelleri/İslam Medeniyeti/Felsefenin Öyküsü

Eagleton T. Hayatın Anlamı/Postmodernizmin Yanılsamaları/Kötülük Üzerine

Einstein A. İzafiyet Teorisi/Bilim ve Felsefe Yazıları

Epiktetos. Söylevler/İçsel Huzur İyi Yaşamın Kapısını Açar

Erikson E. İnsanın Sekiz Evresi

Farabi. İlimlerin Sayımı/İdeal Devlet/Mantıkta Kullanılan Lafızlar/ Mutluluğun Kazanılması/Kategoriler ve Retorik

Feuerbach L. Tanrıların Doğuşu/Geleceğin Felsefesi

Feyerabend P. Bilimin Tiranlığı/Akla Veda/Yönteme Karşı

Fichte J. G. Foundations of the Science of Knowledge/Alman Ulusuna Sesleniş

Fonagy P. Klinik Uygulamada Zihinselleştirme

Foucault M. Kliniğin Doğuşu/Deliliğin Tarihi/Hapishanenin Doğuşu/Kendini Bilmek/Sonsuza Giden Dil

Frankena W. Etik

Frege G. Aritmetiğin Temelleri/Fonksiyon ve Kavram

Freud A. Ben ve Savunma Mekânizmaları/Çocuklukta Normallik ve Patoloji

Freud S. Totem ve Tabu/Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları/Cinsellik Üzerine Üç Deneme/Rüyaların Yorumu

Frankl V. E. İnsanın Anlam Arayışı/Hayatın Anlamı ve Psikoterapi

Fromm E. Özgürlükten Kaçış/Sahip Olmak ya da Olmak/Sevme Sanatı/ Çağımızın Özgürlük Sorunu/Psikanalizin Bunalımı/İtaatsizlik Üzerine/ Olma Sanatı/İnsan Olmak Üzerine

Galilei G. İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog/Dante'nin Cehennemi Üzerine Dersler

Gazali M. Müslümanın Ahlâkı/İslamın Manevi Boyutu/Kuran'ı Anlamada Yöntem

Goethe J. W. Faust/Fırtına ve Coşku/Genç Werther'in Acıları

Gödel K. Principia Mathematica ve İlişkili Dizgelerin Biçimsel Olarak Kararlaştırılamayan Önermeleri Üzerine

Göka E. Hayatın Anlamı Var mı?/Bilimlerin Vicdanı Psikiyatri/Varoluşun Psikiyatrisi/Hasta Bedenin Ruhu/Psikiyatri ve Felsefe

Gökalp Z. Türklüğün Esasları/Türk Töresi/Türk Medeniyet Tarihi

Guevara E. C. Küresel Adalet/Büyük Tartışma

Güler İ. Kur'an'ın Ahlâk Metafiziği/İman Ahlâk İlişkisi/Özgürlükçü Teoloji Yazıları/Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu

Habermas J. Söylem Etiği/İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim/"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak/İnsan Doğasının Geleceği/Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik/Doğalcılık ve Din Arasında Felsefi Denemeler

Harari Y. N. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens & İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi/Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi

Hartmann N. Ontolojinin Işığında Bilgi/Ontolojide Yeni Yollar

Harvey D. Postmodernliğin Durumu/Neoliberalizmin Kısa Tarihi

Hawking S. Büyük Tasarım/Zamanın Kısa Tarihi/Ceviz Kabuğundaki Evren

Hegel G. W. F. Zihin Felsefesi/Tarihte Akıl/Din Felsefesi Dersleri/Tanrının Varoluşunun Tanıtları Üzerine Dersler/Estetik

Heidegger M. Varlık ve Zaman/Metafizik Nedir?/Düşünmek Ne Demektir?/ Hümanizm Üzerine

Heisenberg W. Fizik ve Felsefe: Modern Bilimde Devrim/Einstein'la Yüzleşmek/Parça ve Bütün

Hempel C. G. Doğa Bilimi Felsefesi

Heraklitos. Fragmanlar/Kırık Taşlar

Hick J. İnançların Gökkuşağı

Hobbes T. Leviathan/Yurttaşlığın Felsefi Temelleri

Hodgkinson T. Özgürlüğün Menifestosu- Özgür Yaşam Kılavuzu/Aylak Zevkler Kitabı

Hofstadter D. Aklın Gözü & Benlik ve Ruh Üzerine Hayaller ve Düşünceler/ Ben Bir Garip Döngüyüm

Horkheimer M. Akıl Tutulması/Aydınlanmanın Diyalektiği/Geleneksel ve Eleştirel Kuram

Hölderlin J. C. F. Seçme Şiirler/Şiir ve Tragedya Kuramı

Hönderich T. Actual Consciousness/On Determinism and Freedom/How free are you? The Determinism Problem

Hutcheson F. Güzellik ve Erdem İdelerimizin Kökeni Üzerine Bir Soruşturma

Hume D. İnsan Zihni/Ahlâk İlkeleri Üzerine/İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma/Yaşamım- İntihar Üzerine- Ruhun Ölümsüzlüğü Üzerine

Humphrey N. The Inner Eye: Social Intelligence in Evolution/A History of the Mind/Soul Searching: Human Nature and Supernatural Belief/How to Solve the Mind-Body Problem

Husserl E. Kesin Bilim Olarak Felsefe/Fenomenoloji Üzerine Beş Ders

İbn-i Sina. Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğunu İlişkin On Delil/Ruh Üzerine Bir Özet/Tanımlar Kitabı/Kitabu'ş-Şifa

İkbal M. İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden İnşası/Şarktan Haber

İzzetbegoviç A. Doğu ve Batı Arasında İslam/Geleceği Yenilemek

Jaspers K. Felsefe Nedir?/Felsefi İnanç

Jung C. G. İnsan Ruhuna Yöneliş/Ruh, İnsan, Sanat, Edebiyat/Dört Arketip/ Psikolojide Tipler

Kafka F. Dava/Dönüşüm/Şato

Kaku M. Zihnin Geleceği/Geleceğin Fiziği/Olanaksızın Fiziği

Kant I. Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi/Bir Bilicinin Düşleri/Pratik Aklın Eleştirisi/Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı/Yaşamın Anlamı/Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme/Eğitim Bilimi Üzerine

Karabekiroğlu K. Ben ve Sen/İyi Düşün: Sağlıklı Düşünce Yolunda/Ben Kimim? Ruh ve İrade/Baba Olmak/Anne Babalar için Ergen Ruh Sağlığı Rehberi/Ergenin Ruhsal Gelişimi

Kernberg O. F. Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm/Aşk İlişkileri

Kınalızade Ali Efendi. Ahlâk-i Âlâ/Devlet ve Aile Ahlâkı

Kierkegaard S. Korku ve Titreme/Tanrı'ya İhtiyaç Duymak/Meseller

Klein M. Haset ve Şükran/Çocuk Psikanalizi/Sevgi, Suçluluk ve Onarım

Kohut H. Kendiliğin Çözümlenmesi/Kendiliğin Yeniden Yapılanması

Kripke S. Adlandırma ve Zorunluluk/Wittgenstein Kurallar ve Özel Dil

Krishnamurti J. İlk ve son Özgürlük/Keşifler ve Kavrayışlar/İnsan Olmak/Farkındalığın Işığı

Kuçuradi İ. İnsan Haklarına Yönelik Tehditler/İnsan Haklarının Felsefi Temelleri/Ahlâk, Etik ve Etikler/Yüzyılımızda İnsan Felsefesi/Barışın Felsefesi/İnsan ve Değerleri

Kuhn T. Kopernik Devrimi- Batı Düşüncesinin Gelişiminde Gezegen Astronomisi/Bilimsel Devrimlerin Yapısı/Asal Gerilim

La Mettrie Doğal Ruhun Tarihi/Makine İnsan

Lacan J. Psikanalizin Dört Temel Kavramı/Fallusun Anlamı/Yine-Hala

Leibniz G. W. Monadoloji/Teodise

Levinas E. Tanrı, Ölüm ve Zaman/Zaman ve Başka/Bütünlük ve Sonsuz/Varoluştan Varolana

Levy-Bruhl L. İlkel İnsanda Ruh Anlayışı

Locke J. İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme/Hoşgörü Üstüne Bir Mektup

Lyotard J. F. Postmodern Durum/Niçin Felsefe Yaparız?/Fenomenoloji

MacIntyre A. Ethik'in Kısa Tarihi/After Virtue

Mahler M. S. İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu

Marcel G. Metafizik Nedir?

Maslow A. H. İnsan Olmanın Psikolojisi/Doruk Deneyimler

May R. Kendini Arayan İnsan/Aşk ve İrade/Kafese Konan Adam: Psikoloji ve İnsanın İkilemi/Psikoterapist ve Mitlere Yolculuk/Özgürlük ve Kader

Mengüşoğlu T. İnsan Felsefesi/Değişmez Değerler, Değişen Davranışlar

Merleau-Ponty M. Algının Fenomenolojisi/Göz ve Tin

Mesulam M. M. Principles of Behavioral and Cognitive Neurology

Mevlana. Mesnevi/Divan-ı Kebir

Milgram S. İtaat Deneyi ve İtaatsizlik

Mill J. S. Özgürlük Üzerine/Din Üzerine Üç Deneme

Montaigne M. Denemeler/Filozoflar Tanrılar ve İnsanlar

Nagel T. Zihin ve Evren/Her Şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş

Nietzsche F. Ahlâkın Soykütüğü/Böyle Buyurdu Zerdüşt/İnsanca Pek İnsanca/Putların Alacakaranlığı

Ockhamlı William. Summa Logica

Parmenides. Doğa Hakkında/Fragmanlar

Pasolini P. P. Teorema/Gramsci'nin Külleri/Fildişi Kulenin Dışından

Penfield W. Kimse Kendi Başına Yapamaz

Penrose R. Kralın Yeni Aklı & Bilgisayar, Zeka ve Fizik Yasaları/Zihnin Gölgeleri/Fiziğin Gizemi/Gerçeğin Yolları

Piaget J. Çocuğun Ahlâki Yargısı/Çocukta Zihinsel Gelişim

Planck M. Modern Doğa Anlayışı ve Kuantum Teorisine Giriş/Bilimsel Otobiyografi

Plantinga A. God, Freedom and Evil/The Nature of Necessity

Platon/Sokrates. Sokrat'ın Savunması/Devlet/Şölen/Parmenides/Sofist/Küçük Hippias/Menon/Phaidon/Timaios/Protagoras

Plotinos. Dokuzluklar

Pogge T. Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları

Popper K. Bitmeyen Arayış/Hayat Problem Çözmektir/Bilimsel Araştırmanın Mantığı/Tarihselciliğin Sefaleti

Proudhon P. J. Mülkiyet Nedir?

Quine W. V. Bilgi Ağı

Rank O. Doğum Travması/Hakikat ve Gerçeklik

Razi F. Allah'ın Aşkınlığı/Ana Meseleleriyle Kelam ve Felsefe

Reichenbach H. Fizik Felsefesine Giriş & İstanbul Konferansları/Bilimsel Felsefenin Doğuşu/Kuantum Mekâniğinin Felsefi Temelleri

Rorty R. Olumsallık, İroni ve Dayanışma/Felsefe ve Doğanın Aynası

Rousseau J. J. Toplum Sözleşmesi/Emile/İtiraflar

Russell B. Sorgulayan Denemeler/Felsefe Yapma Sanatı/Batı Felsefesi Tarihi/Mutlu Olma Sanatı

Ryle G. Zihin Kavramı

Sartre J. P. Varlık ve Hiçlik/Varoluşçuluk/Bulantı/Öznellik Nedir?/Sinekler/Gizli Oturum

Saydam B. Arafdalıklar & İnsanın Halleri ve Eylemleri: Psikomitolojik Çözümleme/Deli Dumrul'un Bilinci & Türk-İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi

Scheler M. İnsanın Kosmozdaki Yeri/Hınç/Pişmanlık ve Yeniden Doğuş

Schopenhauer A. İsteme ve Tasarım Olarak Dünya/Aforizmalar/Hayatın Anlamı/Yaşam Bilgeliği/Bilmek ve İstemek/Akıl Zayıflığı

Schrödinger E. Yaşam Nedir?/Bilim ve Yunanlılar & Doğa ve Hümanizm

Searle J. Bilinç ve Dil/Zihin Dil ve Toplum/Zihnin Yeniden Keşfi/Özgürlük ve Nörobiyoloji

Serdar Z. Postmodernizm ve Öteki Batı Kültürünün Yeni Emperyalizmi/ İslam Medeniyetinin Geleceği/Thomas Kuhn ve Bilim Savaşları

Singer P. Pratik Etik/Hayvan Özgürleşmesi

Spengler O. Batının Çöküşü/Düşünceler

Spinoza B. Ethika/Teolojik Politik İnceleme

Stirner M. Biricik ve Mülkiyeti

Strawson P. Introduction to Logical Theory/Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics

Susskind L. Kuramsal Başlangıç/Kuantum Mekâniği/Kozmik Manzara: Akıllı Tasarım Yanılgısı ve Sicim Kuramı

Swinburne R. Allah Felsefe ve Bilim/Mucize Kavramı/Tanrı Var mı?

Şems-i Tebrizi. Aşk-ı Âlâ/Ab-ı Aşk/Bab-ı Aşk/Aşkın Kırk Kuralı

Taslaman C. Allah, Felsefe ve Bilim/Kur'an ve Bilimsel Zihnin İnşası/Big Bang ve Tanrı/Allah'ın Varlığının Oniki Delili

Taylor C. Benliğin Kaynakları- Modern Kimliğin İnşası/Çokkültürlülük Tanınma Politikası

Tillich P. Olmak Cesareti/Ahlâk ve Ötesi/Din Felsefesi

Tolstoy L. N. Savaş ve Barış/İtiraflarım/İnsan Neyle Yaşar?

Tononi G. Bilincin Evreni ve Maddenin Hayale Dönüşümü

Toynbee A. J. Tarihçi Açısından Din/Dünya Batı ve İslam/Hristiyanlık ve Dünya Dinleri

Tura S. M. Zor Problem: Bilinç/Madde ve Mana: Rasyonalitenin Kökeni/ Beynin Gölgeleri

Unamuno M. Hayatın Trajik Duygusu/Üç Örnek Hikaye ve Bir Önsüz/Sis

Ülken H. Z. Varlık ve Oluş/Ahlâk/Aşk Ahlâkı/Destanlar

Vivekananda S. Sevginin Sırrı/Bilginin Sırrı/Kendinize Güvenin

Whitehead A. N. Aklın İşlevi/Oluşan Din/Bilim ve Modern Dünya/Doğa Kavramı

Winnicott D. W. Çocuk, Aile ve Dış Dünya/Oyun ve Gerçeklik/İnsan Doğası/Bebekler ve Anneleri/Çocukları Anlamak

Wittgenstein L. Felsefi Soruşturmalar/Traktatus

Yalom I. Varoluşçu Psikoterapi/Ölüm Korkusunu Yenmek/Annem ve Hayatın Anlamı

Zimmermann D. Metaphysics: The Big Questions/Persons: Human and Divine/God in an Open Universe

Zohar D. Kim Korkar Schrödinger'in Kedisinden?/Kuantum Benlik & Yeni Fiziğin Işığında İnsan Doğası ve Bilinci

Önerilen Diğer Kitaplar

Akıldışı Ama Öngörülebilir. Dan Ariely. Optimist Yayınevi. 2010.

Alan Turing ve Enigma'nın Şifresini Çözmek. David Boyle. Zeplin Yayınları. 2018.

Anlam ve Varlık Boyutuyla İslam. Gürbüz Deniz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2018.

Bağlanma Hürriyeti: Bir Gabriel Marcel Okuması. Fulya Bayraktar. Aktif Düşünce Yayıncılık. 2019.

Beyin ve İç Dünya. Mark Solms & Oliver Turnbull. Metis Bilim 24. 2015.

Bilinç Üzerine Konuşmalar. Susan Blackmore. Küre Yayınları. 2018.

Bir Zaman Makinesi Yapmak. Paul Davies. Gelenek Yayıncılık. 2003.

Cennetin Kapısını Çalmak. Sicim Kuramlarından Çoklu Evrenlere Her Şeyin Kuramı. Lisa Randall. Alfa Bilim. 2016.

Cüneyd-i Bağdadi. Süleyman Uludağ. Diyanet Vakfı Yayınları. 2020.

Doğa ve Öznellik: Cahız'ın Ahlâk Düşüncesi. Yunus Cengiz. Klasik Yayınları. 2015.

Dünya Neden Var? Jim Holt. Aylak Kitap. 2013.

Epikür/Hoş Geldin Yabancı, Burada En Büyük Amacımız Mutluluktur. Aslı E. Peker. Destek Yayınları. 2020.

Evren Kullanma Kılavuzu: Kara Deliklerin, Zaman Paradokslarının ve Kuantum Belirsizliğinin Tehlikelerini Atlatmanın Yolları. Goldberg ve Blomquist. Metis Yayınları. 2012.

Fragmanlar - Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes Kişilikleri, Doktrinleri, Alımlanmaları. Thales, Anaksimandros, Anaksimenes. Pinhan Yayıncılık. 2019.

George Edward Moore'da Etik. Osman Elmalı. Arı Sanat Yayınevi. 2007.

Gerçek Bir Yanılsama Bilinç. Tevfik Alıcı. Metis Bilim 23. 2014.

İçimizdeki Evren: Kuantumdan kozmosa. Neil Turok. Kolektif Kitap. 2018.

İnsan Felsefesi- Epiktetos ve Marcus Aurelius Örneği. Müslim Akdemir. Sentez Yayım ve Dağıtım. 2016.

İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı. Yunus Cengiz & Selime Çınar. İlem Kitaplığı. Nobel Yayın. 2018.

İslam Mezheplerinde Ruh. Mehmet Dalkılıç. İz Yayıcılık. 2004.

İyinin Peşinde: Alasdair MacIntyre ve Charles Taylor Bağlamında Ahlâkın ve İyinin Mahiyeti Üzerine Felsefi Bir Müzakere. Derya Aybakan Saliya. DBY Yayınları. 2020.

Karar Anı. Jonah Lehrer. Ayrıntı Bilim. İkinci baskı. 2020.

Kendilik ve Beyni (The Self and Its Brain: An Argument for Interactionism) Karl Popper & John Carew Eccles. Springer International. 1977.

Kohlberg ve Ahlâki Gelişim Teorisi. Hamit Er & Hasan Kaplan. Mahya Yayınları. 2020.

Kuantum Benlik. Danah Zohar. Ayrıntı Yayınları. 2017.

Kuantum Felsefesi. Roland Omnes. Alfa Bilim. 2017.

Kuantum Sınırında Yaşam: Yaklaşan Kuantum Biyolojisi Çağı. Al-KhaliliJ & McFadden J. Domingo Yayınevi. 2018.

Lawrence Kohlberg: Ahlâk Gelişim Teorisi ve Ahlâk Eğitimi Yaklaşımı. Semra Çinemre. Nobel Bilimsel. 2020.

Mahatma Gandi- Sevgi Dünyadaki En İncelikli Güçtür. Gamze İyem. Destek Yayınları. 2020.

Martin Heidegger: Varlık ve Zaman. Kadir Çüçen. Sentez Yayıncılık. 2015.

Max Stirner: Anarşist, Egoist, Nihilist. Hanifi Macit. Etik Yayınları. 2010.

Mısır'ın Ölüler Kitabı. Peter Le Page Renouf. Onbir Yayınları. 2017.

Muhteşem Tasarım. Taşkın Tuna. Şule Yayınları. 2014.

Müslümanlık ve Hristiyanlıkta İnsan. Mualla Selçuk & Martin Thurner. Ankara Üniversitesi Yayınevi. 2019.

Phytagoras Bir Gizem Peygamberi. Derman Bayladı. Say Yayınları. 2008.

Psikeart Dergisi. Tüm sayılar.

Psychiatry and Neuroscience Update: From Translational Research to a Humanistic Approach. Vol III. Pascual Angel Gargiulo, Humberto Luis. Springer Nature Switzerland. 2019.

Rölativite'den Kuantum'a Evrenin Gerçekliği. Vural Arı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2021.

Saçmalıklar Çağı. Michael Foley. Domingo Yayınevi. 2011.

Safsatalar Ansiklopedisi: Akıl Yürüt(eme)menin Kısa Tarihi. İmmanuel Tolstoyevski. Epsilon Yayınları. 2021.

Sahip Olmak ya da Olmak. Erich Fromm. Say Yayınları. 2016.

Tanrı ve Yeni Fizik. Paul Davies. Alfa Yayınları. 2014.

Tarih Felsefesi Seçme Metinler- Herder, Kant, Fihte, Schelling, Hegel, Schopenhauer. Derleyici: Doğan Özlem, Güçlü Ateşoğlu. Doğu Batı Yayınları. 2017.

Tuhafi Aşma Zamanı: Kuantum Fiziğine Farklı Bir Bakış. Philip Ball. Kolektif Kitap. 2019.

Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği. Milan Kundera. Can Yayınları 2019.

Varlık ve Bilgi. Ontolojik Yaklaşımla Felsefe Yapmak. Harun Tepe. Türkiye Felsefe Kurumu. 2017.

Varlık Felsefesi. Kadir Çüçen ve ark. Ezgi Kitabevi. 2017.

Varlıktan Başka: Levinas'ın Metafiziğine Giriş. Özkan Gözel. Ketebe Felsefe. 2018.

Varoluşçular Kahvesi: Özgürlük, Varoluş ve Kayısı Kokteylleri. Sarah Bakewell. Domingo Yayınevi. 2017.

Varoluşçuluk. Thomas Wartenberg. Say Yayınları 2008.

Varoluşçu-Hümanistik Terapi. Schneider KJ, Krug OT. Okuyanus. 2015.

Zihin Üzerine Teoriler. Stephan Priest. Litera Yayıncılık. 2018.

Zor Problem Bilinç. Saffet Murat Tura. Metis 2018.

Diğer Kaynaklar

Abu-Akel (2003). A. A neurobiological mapping of theory of mind. Brain Res Rev; 43: 29-40.

Arendt H. (2017). Düşünmek ve Ahlâki Değerlendirmeler. Cogito. Sayı 86.

Arieti S. From primary process to creavity. The Journal of Creativity Behavior, 1977:12(4): 225-246.

Armaner T. (2017). Kötülüğün Hiçliği: Spinoza. Cogito. Sayı 86.

Arslan A. (2017). Felsefeye Giriş. BB101 Yayınları 24. Baskı.

Ateş S. (1989). Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir: İslami Araştırmalar. 3/1:7-24.

Aydın M., Karabekiroğlu K. Ergenlikte Ceza Sorumluluğu: Nörobiyolojik Yaklaşım. Bildik T, editör. Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Bozukluklar. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p. 301-7.

Bilişli Y., Çakmak F. (2019). Foucault'nun Biyo-İktidar Perspektifinden Sağlık Haberlerinin Analizi. Pamukkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Doi: 10.30794/pausbed.444224

Cengiz Y., Çınar S. (2018). İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı. İlem Kitaplığı. Nobel Yayın.

Deniz G. (2015). Anlam ve Varlık Boyutuyla İslam. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Farabi (1990). El Medinetü'l-Fazıla. Çev. A. Arslan. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayını.

Foucault M. (2005). *Büyük Kapatılma Seçme Eserler 3*, (Çev: I. Ergüden ve F. Keskin), Ayrıntı, İstanbul.

Foucault M. (2005). *Özne ve İktidar,* (Çev: I. Ergüden ve O. Akınhay), Ayrıntı, İstanbul.

Foucault M. (2006). *Hapishanenin Doğusu*, (Çev: M. A. Kılıçbay), İmge, Ankara.

Foucault M. (2010). *Cinselliğin Tarihi*, (Çev. H. U. Tanrıöver), Ayrıntı, İstanbul.

Foucault M. (2012). *İktidarın Gözü*, 3. Baskı, Ayrıntı, İstanbul.

Hartshorne C, Reese W (1969). Phisolophers Speak of God, Chicago and London.

Holt J. (2013) Dünya Neden Var? Aylak Kitap.

İşbilen Duru E. (2018). Ahlâk Felsefesi. Beta Basın Yayım Dağıtım.

Karabekiroğlu K & Yöney H. (2007). Integrative Processing of Internal and External Information & Implications for Autism. *Türkiye'de Psikiyatri Dergisi,* 9(1), 58-65.

Karabekiroğlu K. (2008). Nicotinic Receptors, Nucleus Accumbens and Attention Deficit Hyperactivity Disorder (Nikotinik reseptörler, nukleus akumbens ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu). *Bull Clin Psychopharmacol*, 18(2), 122-129.

Kılıç R. (2019). Vahiy ve Mucize. "Din Felsefesi" İçinde. S: 227. Grafiker Yayınları.

Leftow B. (2002). The Eternal Present: God and Time: Essays on Divine Nature, ed. GE Gansele & DM Woodruff, New York: Oxford University Press.

Man K., Kaplan J. T., Damasio H., Damasio A. (2013). Neural convergence and divergence in the mammalian cerebral cortex: from experimental neuroanatomy to functional neuroimaging. *Journal of Comparative Neurology*. 521 (18): 4097-4111.

Mesulam M. M. (1998). From sensation to cognition. Brain. 121 (Pt 6): 1013-52.

Premack D., Woodruff G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behav. Brain Sc.*, *4*, 515-526.

Premack D. (1976). *Intelligence in ape and man*. Erlbaum Associates, Hillsdale, N.J.

Premack D. (1959). Toward empirical behavior laws: I. Positive reinforcement. *Psych Rev.*, *66*, 219-233.

Rawls J. (1999). A Theory of Justice. Belknap Press.

Sarup, M. (2004). *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm.* (Çev: A. Güçlü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Saydam B. (2019). Öte'nin ve Beri'nin Üç Kurucu Mecazı/Cennet, Cehennem ve Araf: Yaşama Referans Tutmak. Psikeart 32-42.

Saydam B. (2011). Bilinçlemenin Üçgenleri. Başka Dergisi Sayı 6.

Sperry R. W. (1961). Cerebral Organization and Behavior: The split brain behaves in many respects like two separate brains, providing new research possibilities. *Science*. 133 (3466): 1749-1757.

Sperry R. W. (1980). Mind-brain interaction: Mentalism, yes; dualism, no. *Neuroscience*. 5 (2): 195-206.

Swinburne R. (1977). The Coherence of Theism, Oxford: Clarendon Press.

Şimşon E. (2017). Kabil'in İlgisizliği: Levinas'ın Düşüncesinde Kötülük Sorunu. Cogito. Sayı 86.

Talay Z. (2017). Nietzsche: İyinin ve Kötünün Ötesinde Özgür Ruh. Cogito. Sayı 86.

Tura S. M. (2005). Günümüzde Psikoterapi. Metis Yayınları.

Wasserman J. (2008). The Egyptian Book of Death, the Book of Going Forth by Day. KWS Publishers.

Whitehead A. N. (1967). Process and Reality: An Essay in Cosmology, The Macmillian Company, New York.

Yasa M. (2007). İbn Arabi'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Br Metot Olarak Paradoksal Konuşmak, Ankara: Elis Yayınları.

Zhao T., Zhu Y., Tang H., Xie R., Zhu J. and Zhang J. H. (2019). Consciousness: New Concepts and Neural Networks. Front. Cell. Neurosci. 13:302. doi: 10.3389/fncel.2019.00302

Not: *Kur'an'dan ayetler, kuranmeali.com sitesindeki meallerden alınmıştır.*

Bazı Film Önerileri

- Ahlat Ağacı
- Fight Club
- Kış Uykusu
- Matrix
- Sixth Sense
- Truman Show
- Kaybedenler Kulübü
- Into the Wild
- Yazgı
- Gölgesizler
- American Beauty
- The Big Lebowski
- Persona
- The Man Who Sleeps
- Being John Malkovich
- Mirror
- Blade Runner
- Modern Zamanlar
- Waking Life
- Groundhog Day
- Hayat Güzeldir
- The Massage

DEMANS
HASTASIYLA
YAŞAMAK

Hande Çelikay Söyler

nobel

DEMANS HASTASIYLA YAŞAMAK

Hande Çelikay Söyler

Yayın No.: 4647
Sağlık Bilimleri No.: 189
ISBN: 978-625-427-858-7
E-ISBN: 978-625-427-857-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelikay Söyler, Hande.
Demans Hastasıyla Yaşamak / Hande Çelikay Söyler
1. Basım, X + 166 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-858-7
E-ISBN: 978-625-427-857-0
1. Demans 2. Bakımveren 3. Demans Hastası Yakını

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Teşekkürler vii

Demans Nedir? Nasıl Sınıflandırılır? 1
1. Birincil Demanslar 2
1.1. Alzheimer Demansı 2
1.2 Lewy Cisimli Demans 5
1.3. Frontotemporal Demans 7
2. İkincil Demanslar 9
2.1. Vasküler Demans 9
3. Tanı ve Tedavi 11
4. Bakım Verenler 17
5. Hasta Yakınları/Bakım Verenlere Öneriler 24

Demans Hastalarının Yakınları ile Görüşmeler 29
Deşifre 1: Psikolog Begüm Mutlutürk 30
Deşifre 2: Psikolog Mehmet Demirkesen 37
Deşifre 3: Psikolog Ayşe Tülay Kılıç 47
Deşifre 4: Psikolog Meryem Kan 56
Deşifre 5: Psikolog Şeyda Begüm Ersöz 64
Deşifre 6: Psikolog Begüm Mutlutürk 70
Deşifre 7: Psikolog Mehmet Demirkesen 75
Deşifre 8: Psikolog Esma Başak Deniz 83

Deşifre 9: Psikolog Esma Başak Deniz 93
Deşifre 10: Psikolog Meryem Kan.....101
Deşifre 11: Psikolog Özge İlhan.....112
Deşifre 12: Psikolog Şeyda Begüm Ersöz 123
Deşifre 13: Psikolog Begüm Mutlutürk 133
Deşifre 14: Psikolog Ayşe Tülay Kılıç 139
Deşifre 15: Psikolog Ayşe Tülay Kılıç 148

Kaynakça.....159

Kaynakça

Alzheimer's Association. (2021). *Frontotemporal dementia. https://www.alz.org/media/documents/alzheimers-dementia-frontotemporal-dementia-ts.pdf*

Alzheimer's Association. (2021). *Vascular dementia. https://www.alz.org/media/Documents/ts0098-vascular-dementia-july-2021.pdf*

Alzheimer's Association. (2022). *2022 Alzheimer's disease facts and figures.* https://www.alz.org/media/documents/alzheimers-facts-and-figures.pdf

Anor, C. J., O'Connor, S., Saund, A., Tang-Wai, D. F., Keren, R. ve Tartaglia, M. C. (2017). Neuropsychiatric symptoms in Alzheimer disease, vascular dementia, and mixed dementia. *Neurodegenerative Diseases*, *17*, 127-134.

Apostolova, L. G. (2016). Alzheimer disease. *Continuum: Lifelong Learning in Neurology*, *22*, 419-434.

Arvanitakis, Z., Shah, R. C. ve Bennett, D. A. (2019). Diagnosis and management of dementia. *JAMA*, *322*(16), 1589-1599.

Auning, E., Rongve, A., Fladby, T., Booij, J., Hortobágyi, T., Siepel, F. J., Ballard, C. ve Aarsland, D. (2011). Early and presenting symptoms of dementia with Lewy bodies. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, *32*(3), 202-208.

Blandin, K. ve Pepin, R. (2017). Dementia grief: A theoretical model of a unique grief experience. *Dementia*, *16*(1), 67-78.

Boot, B. P., Orr, C. F., Ahlskog, J. E., Ferman, T. J., Roberts, R., Pankratz, V. S., Dickson D. W., Parisi, J., Aakre, J. A., Geda, Y. E., Knopman, D. S., Petersen, R. C. ve Boeve, B. F. (2013). Risk factors for dementia with Lewy bodies: a case-control study. *Neurology*, *81*(9), 833-840.

Brodaty, H. ve Donkin, M. (2009). Family caregivers of people with dementia. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, *11*(2), 217-228.

Bruandet, A., Richard, F., Bombois, S., Maurage, C. A., Deramecourt, V., Lebert, F., Amouyel, P. ve Pasquier, F. (2009). Alzheimer disease with cerebrovascular disease and vascular dementia: clinical features and course compared with Alzheimer disease. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, *80*(2), 133-139.

Cheng, S. T. (2017). Dementia caregiver burden: a research update and critical analysis. *Current Psychiatry Reports*, *19*, 1-8.

Chiba, Y., Fujishiro, H., Iseki, E., Ota, K., Kasanuki, K., Hirayasu, Y. ve Satoa, K. (2012). Retrospective survey of prodromal symptoms in dementia with Lewy bodies: comparison with Alzheimer's disease. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders*, *33*(4), 273-281.

Deardorff, W. J. ve Grossberg, G. T. (2019). Behavioral and psychological symptoms in Alzheimer's dementia and vascular dementia. *Handbook of Clinical Neurology*, *165*, 5-32.

Donaghy, P. C. ve McKeith, I. G. (2014). The clinical characteristics of dementia with Lewy bodies and a consideration of prodromal diagnosis. *Alzheimer's Research & Therapy*, *6*(4), 1-12.

Fiandaca, M. S., Kapogiannis, D., Mapstone, M., Boxer, A., Eitan, E., Schwartz, J. B., Abner, E. L., Petersen, R. C,, Federoff, H. J., Miller, B. L. ve Goetzl, E. J. (2015). Identification of preclinical Alzheimer's disease by a profile of pathogenic proteins in neurally derived blood exosomes: a case-control study. *Alzheimer's & Dementia*, *11*(6), 600-607.

Foley, T., Jennings, A. ve Swanwick, G. (2019). *Dementia: diagnosis and management in general practice*. Irish College of General Practitioners Quality in Practice Committee. *http://dementiapathways.ie/_filecache/e74/e54/839-dementia_qrg_15th_april_2019-1.pdf*

Fritz, N. E., Kegelmeyer, D. A., Kloos, A. D., Linder, S., Park, A., Kataki, M., Adeli, A., Agrawal, P., Scharre, D. W. ve Kostyk, S. K. (2016). Motor performance differentiates individuals with Lewy body dementia, Parkinson's and Alzheimer's disease. *Gait & Posture*, *50*, 1-7.

Givens, J. L., Mezzacappa, C., Heeren, T., Yaffe, K. ve Fredman, L. (2014). Depressive symptoms among dementia caregivers: role of mediating factors. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *22*(5), 481-488.

Gomperts, S. N. (2016). Lewy body dementias: dementia with Lewy bodies and Parkinson disease dementia. *Continuum: Lifelong Learning in Neurology*, *22*, 435-463.

Gorno-Tempini, M. L., Hillis, A. E., Weintraub, S., Kertesz, A., Mendez, M., Cappa, S. F., Ogar, J. M., Rohrer, J. D., Black, S., Boeve, B. F., Manes, F., Dronkers, N. F., Vandenberghe, R., Rascovsky, K., Patterson, K., Miller, B. L., Knopman, D. S., Hodges, J. R., Mesulam, M. M. ve Grossman, M. (2011). Classification of primary progressive aphasia and its variants. *Neurology*, *76*(11), 1006-1014.

Gupta, A., Prakash, N. B., & Sannyasi, G. (2021). Rehabilitation in dementia. *Indian Journal of Psychological Medicine*, *43*, 37-47.

James, B. D., Bennett, D. A., Boyle, P. A., Leurgans, S. ve Schneider, J. A. (2012). Dementia from Alzheimer disease and mixed pathologies in the oldest old. *JAMA*, *307*(17), 1798-1800.

Jellinger, K. A. ve Korczyn, A. D. (2018). Are dementia with Lewy bodies and Parkinson's disease dementia the same disease?. *BMC Medicine*, *16*(34), 1-16.

Kales, H. C., Gitlin, L. N. ve Lyketsos, C. G. (2015). Assessment and management of behavioral and psychological symptoms of dementia. *BMJ*, *350*.

Karantzoulis, S. ve Galvin, J. E. (2011). Distinguishing Alzheimer's disease from other major forms of dementia. *Expert Review of Neurotherapeutics*, *11*(11), 1579-1591.

Kirshner, H. S. (2014). Frontotemporal dementia and primary progressive aphasia, a review. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, *10*, 1045-1055.

Kneebone, I. I. ve Martin, P. R. (2003). Coping and caregivers of people with dementia. *British Journal of Health Psychology*, *8*(1), 1-17.

Kudlicka, A., Martyr, A., Bahar-Fuchs, A., Woods, B., & Clare, L. (2019). Cognitive rehabilitation for people with mild to moderate dementia. *The Cochrane Database of Systematic Reviews*, *2019*(8).

Kumar, A., Sidhu, J., Goyal, A. ve Tsao, J. W. (2018). Alzheimer disease. StatPearls: Treasure Island.

Laforce Jr, R. (2013). Behavioral and language variants of frontotemporal dementia: a review of key symptoms. *Clinical Neurology and Neurosurgery*, *115*(12), 2405-2410.

Lautenschlager, N. T., Cox, K. L. ve Ellis, K. A. (2019). Physical activity for cognitive health: what advice can we give to older adults with subjective cognitive decline and mild cognitive impairment?. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, *21*(1), 61-68.

Laver, K., Cumming, R., Dyer, S., Agar, M., Anstey, K. J., Beattie, E., Brodaty, H., Broe, T., Clernson, L., Crotty, M., Dietz, M., Draper, B. M., Flicker, L., Friel, M., Heuzenroeder, L. M., Koch, S., Kurrle, S., Nay, R., Pond, C. D., ... Yates, M. W. (2016). Clinical practice guidelines for dementia in Australia. *Medical Journal of Australia, 204*(5).

Leyton, C. E. ve Hodges, J. R. (2010). Frontotemporal dementias: Recent advances and current controversies. *Annals of Indian Academy of Neurology*, *13*, 74-80.

Lindauer, A. ve Harvath, T. A. (2014). Pre-death grief in the context of dementia caregiving: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, *70*(10), 2196-2207.

Maki, Y., Sakurai, T., Okochi, J., Yamaguchi, H. ve Toba, K. (2018). Rehabilitation to live better with dementia. *Geriatrics & Gerontology International*, *18*(11), 1529-1536.

Marwit, S. J. ve Meuser, T. M. (2005). Development of a short form inventory to assess grief in caregivers of dementia patients. *Death Studies*, *29*(3), 191-205.

Metzler-Baddeley, C. (2007). A review of cognitive impairments in dementia with Lewy bodies relative to Alzheimer's disease and Parkinson's disease with dementia. *Cortex*, *43*(5), 583-600.

Moreira, H. S., Costa, A. S., Castro, S. L., Lima, C. F. ve Vicente, S. G. (2017). Assessing executive dysfunction in neurodegenerative disorders: a critical review of brief neuropsychological tools. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 369.

National Institute on Aging. (2021, Temmuz 29). *What is Lewy body dementia? Causes, symptoms, and treatments*. https://www.nia.nih.gov/health/what-lewy-body-dementia-causes-symptoms-and-treatments

Nebraska Medicine. (2019). Dementia: A survival guide for family caregivers. https://www.nebraskamed.com/sites/default/files/documents/geriatrics/Dementia_Survival_Guide_2019.pdf

Pantsiou, K., Sfakianaki, O., Papaliagkas, V., Savvoulidou, D., Costa, V., Papantoniou, G. ve Moraitou, D. (2018). Inhibitory control, task/rule switching, and cognitive planning in vascular dementia: Are there any differences from vascular aging?. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *10*, 330.

Powers, D. V., Gallagher-Thompson, D. ve Kraemer, H. C. (2002). Coping and depression in Alzheimer's caregivers: longitudinal evidence of stability. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *57*(3), 205-211.

Rajan, K. B., Weuve, J., Barnes, L. L., McAninch, E. A., Wilson, R. S. ve Evans, D. A. (2021). Population estimate of people with clinical Alzheimer's disease and mild cognitive impairment in the United States (2020-2060). *Alzheimer's & Dementia*, *17*(12), 1966-1975.

Rizzi, L., Rosset, I. ve Roriz-Cruz, M. (2014). Global epidemiology of dementia: Alzheimer's and vascular types. *BioMed Research International*, *2014*.

Sachdev, P. S., Brodaty, H., Valenzuela, M. J., Lorentz, L., Looi, J. C. L., Wen, W. ve Zagami, A. S. (2004). The neuropsychological profile of vascular cognitive impairment in stroke and TIA patients. *Neurology*, *62*(6), 912-919.

Sanders, S., Ott, C. H., Kelber, S. T. ve Noonan, P. (2008). The experience of high levels of grief in caregivers of persons with Alzheimer's disease and related dementia. *Death Studies*, *32*(6), 495-523.

Sanford, A. M. (2017). Mild cognitive impairment. *Clinics in Geriatric Medicine*, *33*(3), 325-337.

Shaji, K. S., Sivakumar, P. T., Rao, G. P. ve Paul, N. (2018). Clinical practice guidelines for management of dementia. *Indian Journal of Psychiatry*, *60*, 312-328.

Smith, E. E. (2017). Clinical presentations and epidemiology of vascular dementia. *Clinical Science, 131*(11), 1059-1068.

Staekenborg, S. S., Su, T., van Straaten, E. C., Lane, R., Scheltens, P., Barkhof, F. ve van der Flier, W. M. (2010). Behavioural and psychological symptoms in vascular dementia; differences between small- and large-vessel disease. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, *81*(5), 547-551.

Sun, F. (2014). Caregiving stress and coping: A thematic analysis of Chinese family caregivers of persons with dementia. *Dementia*, *13*(6), 803-818.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Alzheimer ve diğer demans hastalıkları klinik protokolü*. https://shgmargestddb.saglik.gov.tr/Eklenti/38985/0/alzheimerkpyayin-verspdf.pdf

Terracciano, A. ve Sutin, A. R. (2019). Personality and Alzheimer's disease: An integrative review. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, *10*(1), 4.

Truzzi, A., Valente, L., Ulstein, I., Engelhardt, E., Laks, J. ve Engedal, K. (2012). Burnout in familial caregivers of patients with dementia. *Brazilian Journal of Psychiatry*, *34*, 405-412.

Van Wijngaarden, E., Van der Wedden, H., Henning, Z., Komen, R. Ve The, A. M. (2018). Entangled in uncertainty: The experience of living with dementia from the perspective of family caregivers. *PLOS One*, *13*(6), e0198034.

Vardy, E., Holt, R., Gerhard, A., Richardson, A., Snowden, J. ve Neary, D. (2014). History of a suspected delirium is more common in dementia with Lewy bodies than Alzheimer's disease: a retrospective study. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, *29*(2), 178-181.

Venkat, P., Chopp, M. ve Chen, J. (2015). Models and mechanisms of vascular dementia. *Experimental Neurology*, *272*, 97-108.

Vermunt, L., Sikkes, S. A., Van Den Hout, A., Handels, R., Bos, I., Van Der Flier, W. M., Kernf, S., Oussetg, P. J., Maruffh P., Skoogf, I., Verheyd, F. R., Freund-Levii, Y., Tsolakik, M., Wallin, A. K., Rikkertn, M. O., Soinineno, H., Spirup, L., Zetterbergr, H., Blennowr, K.... ve AIBL Research Group. (2019). Duration of preclinical, prodromal, and dementia stages of Alzheimer's disease in relation to age, sex, and APOE genotype. *Alzheimers Dement, 15*(7), 888-898.

Walker, Z., Possin, K. L., Boeve, B. F. ve Aarsland, D. (2015). Lewy body dementias. *The Lancet*, *386*(10004), 1683-1697.

World Health Organization. (2021). *Global status report on the public health response to dementia*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240033245

Younes, L., Albert, M., Moghekar, A., Soldan, A., Pettigrew, C. ve Miller, M. I. (2019). Identifying changepoints in biomarkers during the preclinical phase of Alzheimer's disease. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *1*

DİKKAT NEDİR, NASIL GELİŞTİRİLİR?
ETKİNLİKLERLE DİKKAT GELİŞTİRME

Profesyonellere, Öğretmenlere ve Anne Babalara Bir Rehber

Editör: Doç. Dr. Füsun Gökkaya

nobel

DİKKAT NEDİR, NASIL GELİŞTİRİLİR? ETKİNLİKLERLE DİKKAT GELİŞTİRME:
Profesyonellere, Öğretmenlere ve Anne Babalara Bir Rehber
Editör: Doç. Dr. Füsun Gökkaya

Yayın No.: 4654
Psikoloji / PDR No.: 405
ISBN: 978-625-427-888-4
E-ISBN: 978-625-427-889-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gökkaya, Füsun.
Dikkat Nedir, Nasıl Geliştirilir? Etkinliklerle Dikkat Geliştirme:
Profesyonellere, Öğretmenlere ve Anne Babalara Bir Rehber / Füsun Gökkaya
1. Basım, VIII + 192 s., 19,5x27,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-888-4
E-ISBN: 978-625-427-889-1
1. Dikkat Eksikliği Bozukluğu 2. Dikkat Geliştirme 3. Dikkat Etkinlikleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN ÖN SÖZÜ iii
YAZARLARIN ÖN SÖZÜ v

BÖLÜM 1 - Dikkat Nedir? 1
Dikkat Nedir? 2
Dikkatin Unsurları 2
Dikkat Neden Önemlidir? 4
Dikkati Etkileyen Faktörler 5
Dikkatin Bileşenleri ve Dikkat Sürecini Açıklayan Kuramsal Modeller 6
Dikkatsiz Körlük 13
Dikkatin Fizyolojisi 14
Özet 15

BÖLÜM 2 - Dikkat Eksikliği Bozukluğu ve Tedavi Yöntemleri 17
Dikkat Eksikliği Bozukluğu Nedir? 18
Dikkat Eksikliği Bozukluğu Belirtileri 18
Dikkati Ölçen Testler 20
Dikkat Eksikliği Bozukluğunun Tedavisinde Başvurulan Yöntemler 22
Çocuğa Dikkat Eksikliği Bozukluğunun Olduğu Nasıl Söylenir? 26
Çocuklarda Dikkat Çalışmak Neden Önemlidir? 27
Özet 27
Ebeveynlere Öneriler 28

BÖLÜM 3 - Dikkat Etkinlikleri 31
Etkinliklerin Kategorilere Göre Ayrılması 32
Kitaptaki Etkinliklerin Uygulanması 35
ETKİNLİKLER - Ardışık Düzenleme ile İlgili Etkinlikler 37
ETKİNLİKLER - Dikkat Kontrol Sistemi ile İlgili Etkinlikler 55
ETKİNLİKLER - Dil ile İlgili Etkinlikler 89
ETKİNLİKLER - Motor Sistem ile İlgili Etkinlikler 111
ETKİNLİKLER - Hafıza ile İlgili Etkinlikler 119
ETKİNLİKLER - Mekânsal Düzenleme ile İlgili Etkinlikler 137
ETKİNLİKLER - Sosyal Düşünme ile İlgili Etkinlikler 153
ETKİNLİKLER - Yüksek Düşünme ile İlgili Etkinlikler 167
Uygulayıcıya Öneriler 179

KAYNAKLAR 181
EDİTÖR VE YAZAR ÖZ GEÇMİŞLERİ 191

Kaynaklar

Abikoff, H. and Hechtman, L. (1996). Multimodal therapy and stimulants in the treatment of children with ADHD. *Psychosocial Treatments For Child And Adolescent Disorders: Empirically Based Strategies for Clinical Practice.*, 341-369. https://doi.org/10.1037/10196-014.

Akın, S. (2016). *Elit düzey kadın basketbolcularda odaklanmış dikkat becerilerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi.

Aksoy, U. M. (2019). Nörogelişimsel bozukluklar: Bir ağacın farklı dalları. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi, 11*, 1-4.

Alekso, V. A. (2011). Play material in visual perception development. *Psychological Science and Education, 16*(2), 62-70.

Amado, S. (1996). *Farklı dikkat düzeylerinin örtük ve açık bellek üzerindeki etkileri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi.

APA (American Psychiatric Association). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). American Psyciatric Association.

Anastopoulos, A., Shelton, T., DuPaul, G. and Guevremont, D. (1993). Parent training for attention-deficit hyperactivity disorder: Its impact on parent functioning. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *21*(5), 581-596. https://doi.org/10.1007/bf00916320.

Apfelbaum, H. L., Gambacorta, C., Woods, R. L. and Peli, E. (2010). Inattentional blindness with the same scene at different scales. *Ophthalmic and Physiological Optics*, *30*(2), 124-131. https://doi.org/10.1111/j.1475-1313.2009.00702.x.

Aral, N. ve Bütün Ayhan, A. (2016). Frostig Görsel Algı Testinin Türkçeye uyarlanması. *The Journal of Academic Social Science Studies, 50*, 1-22.

Aras, Ş., Taş, F. V. ve Ünlü, G. (2005). Bir çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğinde ilaç tedavisi uygulamalarının değişimi. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 15*(3).

Arık, A. ve Ayçiçeği, A. (1990). Yaş ve zaman değişkenlerinin "dikkat" gerektiren görevlere etkisi. *Psikoloji Çalışmaları, 18*, 51-60.

Ashcraft, M. H. and Radvansky, G. A. (2010). *Cognition* (5th ed.). Pearson Education.

Atış, E. S., Özcan, C. E., Assem, M., Duru, A. D. ve Çotuk, H. B. (2015). Elit karate sporcularında Stroop etkisinin olaya ilişkin potansiyellerle araştırılması, Tıp Teknolojileri Ulusal Kongresi, 15-18 Ekim 2015, Bodrum Muğla.

Ayaz, A. B., Ayaz, M. ve Yazgan, Y. (2013). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda sosyal cevaplılıkta görülen değişiklikler. *Türk Psikiyatri Dergisi, 24*(2), 101-110.

Baddeley, A. (1992). Working memory: The Interface between memory and cognition. *Journal of Cognitive Neuroscience*, *4*(3), 281-288. https://doi.org/10.1162/jocn.1992.4.3.28.

Baddeley, A. (2003). Working memory: Looking back and looking forward. *Nature Reviews Neuroscience*, *4*(10), 829-839. https://doi.org/10.1038/nrn1201.

Banikowski, A. K. and Mehring, T. A. (1999). Strategies to enhance memory based on brain- research. *Focus on Exceptional Children*, *32*(2). https://doi.org/10.17161/fec.v32i2.6772.

Barkley, R. A. (1997). Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: Constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological Bulletin*, *121*(1), 65-94 https://doi.org/10.1037//0033-2909.121.1.65.

Belopolsky, A. V., Kramer, A. F. and Godijn, R. (2008). Transfer of information into working memory during attentional capture. *Visual Cognition*, *16*(4), 409-418. https://doi.org/10.1080/13506280701695454

Bıyıklı, C., Işık, P. R. ve Doğan, D. (2020). Bilinçli farkındalık ve dikkat eğitiminin öğrencilerinin dikkat gelişimlerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*, 1-35.

Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdeal Kent Dergisi, 2(3)*, 20-47.

Börekçi, B. (2017). *Okul öncesi çocuklarda dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu belirtilerinin, davranışsal, sosyal problemler, aile işlevselliği ve ebeveyn tutumları ile ilişkilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Işık Üniversitesi.

Bradbury, N. A. (2016). Attention span during lectures: 8 seconds, 10 minutes, or more? *Advances in Physiology Education*, *40*(4), 509-513. https://doi.org/10.1152/advan.00109.2016.

Broadbent, D. E. (1958). Effect of noise on an "Intellectual" task. *The Journal of the Acoustical Society of America*, *30*(9), 824-827. https://doi.org/10.1121/1.1909779.

Bronkhorst, A. W. (2000). The cocktail party phenomenon: A review of research on speech intelligibility in multiple-talker conditions. *Acta Acustica United with Acustica,* 86(1), 117-128.

Brookhart, S. M. (2010). *How to assess higher-order thinking skills in your classroom*. ASCD. Alexandria, Virginia USA. www.ascd.org/memberbooks.

Cameron, E. L., Tai, J. C. and Carrasco, M. (2002). Covert attention affects the psychometric function of contrast sensitivity. *Vision Research*, *42*(8), 949-967.

Cartwright-Finch, U. and Lavie, N. (2007). The role of perceptual load in inattentional blindness. *Cognition*, *102*(3), 321-340. https://doi.org/10.1016/j.cognition.2006.01.002

Cesur, E. ve Akyol, A. K. (2019). Annelerinin görüşlerine göre DEHB tanılı çocukların okullarda karşılaştıkları sorunlar. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 50*(50), 80-95.

Cherry, E. C. (1953). Some experiments on the recognition of speech, with one and with two ears. *The Journal of the Acoustical Society of America*, *25*(5), 975-979. https://doi.org/10.1121/1.1907229.

Conners, C. K. (1999). Clinical use of rating scales in diagnosıs and treatment of attention- deficit/hyperactivity disorder. *Pediatric Clinics of North America*, *46*(5), 857-870. https://doi.org/10.1016/s0031-3955(05)70159-0.

Cosman, J. D. and Vecera, S. P. (2012). Object-based attention overrides perceptual load to modulate visual distraction. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance, 38*(3), 76-579. https://doi.org/10.1037/a0027406.

Çakır, T. (2013). Çocukta dil gelişimi ve kuramsal yaklaşımlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7,*110-134.

De Boo, G. M. and Prins, P. J. (2007). Social incompetence in children with ADHD: Possible moderators and mediators in social-skills training. *Clinical Psychology Review, 27*(1), 78-97.

Dağlıoğlu, H. E. ve Çakır, F. (2007). Erken çocukluk döneminde düşünme becerilerinden planlama ve derin düşünmenin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim, 32* (144), 28-35.

Dereboy, Ç., Şenol, S., Şener, Ş. ve Dereboy, F. (2007). Conners kısa form öğretmen ve ana baba derecelendirme ölçeklerinin geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi, 18* (1), 48-58.

Dikderi, Ç. (2020). *İmplantasyon yaşının ve binaural işitmenin çalışma belleği, dikkat ve dil becerileri üzerine etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Doksat, N. G. (2014). *Anne babalar için başucu kitabı/ kusursuz ebeveynlik mümkün mü?* Sigma Publishing.

Duman, B. (2007). *Neden beyin temelli öğrenme?* Pegem A Yayıncılık.

DuPaul, G. J. and Stoner, G. (2015). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies.* New York: Guilford Press.

DuPaul, G. J., Weyandt, L. L. and Janusis, G. M. (2011). ADHD in the classroom: Effective intervention strategies. *Theory into Practice*, *50*(1), 35-42. https://doi.org/10.1080/00405841.2011.534935.

Dutar, H. (2019). Dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocuk ve ergenlerin dikkat eksikliği/hiperaktivite alt tiplerine göre bilgisayar tabanlı nöropsikolojik bir test bataryası olan cnsvs (The central nervous system vital signs) sonuçlarının incelenmesi. *Yüksek lisans tezi*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

Emin, O. (2020). Bireyin yaşam boyu gelişiminde ahlaki ve dil gelişimi. *Internatıonal Journal of Educatıon & Philology, 79*, 83-92.

Engle, R. (2002). Current Directions in psychological science working memory capacity as executive attention on behalf of: association for psychological science can be found at: Current directions in psychological science additional services and information for. *Current Directions in Psychological Science*. *11*(1), 19-23. https://doi.org/10.1111/1467-8721.00160.

Ercan, E. S., Varan, A. ve Deniz, U. (2005). Effects of combined treatment on Turkish children diagnosed with attention-deficit/hyperactivity disorder: A preliminary report. *Journal of Child Adolescent Psychopharmacology, 15*:203-219.

Ercan, E. S. (2010). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda epidemiyolojik veriler: *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatric Sciences, 6*, 1-5.

Ertan Kaya, Ö. (2021). *Algısal yükün seçici dikkat üzerindeki etkisinin duygusal yüz ifadeleri bağlamında Fmrg ile incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evirgen, N., Kayhan, E. ve Erden, G. (2015). Gesell gelişim figürleri'nin anasınıfı çocuklarında güvenirliğine yönelik bir ön çalışma. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal 2,* 378-389.

Fox, E., Lester, V., Russo, R., Bowles, R. J., Pichler, A. and Dutton, K. (2000). Facial expressions of emotion: Are angry faces detected more efficiently? *Cognition & Emotion*, *14*(1), 61-92. https://doi.org/10.1080/026999300378996.

Fox, E., Russo, R., Bowles, R. and Dutton, K. (2001). Do threatening stimuli draw or hold visual attention in subclinical anxiety? *Journal of Experimental Psychology: General*, *130*(4), 681-700. https://doi.org/10.1037/0096-3445.130.4.681.

Gadea, M. and Espert, R. (2009). A comparison of the effects for sustained versus shifted attention on dichotic listening performance. *Laterality: Asymmetries of Body, Brain and Cognition*, *14*(3), 315-328. https://doi.org/10.1080/13576500802440707.

Galotti, K. M. (2003). *Cognitive psychology: In and out of the laboratory* (3th ed.). California: Wadsworth Publishing.

Glaser, W. R. and Glaser, M. O. (1989). Context effects in Stroop-like word and picture processing. *Journal of Experimental Psychology: General*, *118*(1), 13-42. https://doi.org/10.1037/0096-3445.118.1.13.

Gleason, M. M., Egger, H. L., Emslie, G. J., Greenhill, L. L., Kowatch, R. A., Lieberman, A. F., Luby, J. L., Owens, J., Scahill, L.D., Scheeringa, M.S., Stafford, B., Wise, B. and Zeanah, C. H. (2007). Psychopharmacological treatment for very young children: contexts and guidelines. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 46*(12), 1532-1572.

Goldstein, E. B. (2013). *Bilişsel psikoloji* (1st ed.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Goldstein, S. and Goldstein, M. (1992). *Hyperactivity: Why won't my child pay attention?* New York: John Wiley & Sons Inc.

Gould, F., Clarke, J., Heim, C., Harvey, P. D., Majer, M. and Nemeroff, C. B. (2012). The effects of child abuse and neglect on cognitive functioning in adulthood. *Journal of Psychiatric Research*, *46*(4), 500-506.https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2012.01.005.

Gözüm, A. İ. C. ve Kandır, A. (2018). Beş yaş çocuklar için Frankfurter konsantrasyon testinin güvenirlik çalışması. *Değişen Dünyada Eğitim*, 57-66.

Gray, J. A. and Wedderburn, A. A. I. (1960). Shorter articles and notes grouping strategies with simultaneous stimuli. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *12*(3), 180-184. https://doi.org/10.1080/17470216008416722.

Graydanus, D. E., Pratt, H. D. and Patel, D. R. (2007). Attention deficit hyperactivity disorder across the lifespan: the child, adolescent, and adult. *Disease-a-month, 53*(2), 70-131.

Guillaume, M. (1999). Socioeconomic and psychosocial conditions of parents and cardiovascular risk factors in their children. Luxemburg: Acta Pediatri.

Gündogdu, Ö. Y., Tas, F. V., Özyurt, E. Y., Dönder, F. ve Memik, N. Ç. (2016). Okul öncesi dönemde DEHB: Psikososyal tedavi yaklasimlarinin gözden geçirilmesi/ADHD in preschool children: review of psychosocial interventions. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *17*(2), 143.

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme: *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (32), 127-146.

Haibach, P. S., Reid, G. and Collier, D. H. (2011). *Motor learning and development* (2nd ed.). Human Kinetics.

Harpin, V., Mazzone, L., Raynaud, J. P., Kahle, J. and Hodgkins, P. (2013). Long-Term outcomes of ADHD. *Journal of Attention Disorders*, *20*(4), 295-305. https://doi.org/10.1177/1087054713486516.

Hesslinger, B., Tebartz van Elst, L., Nyberg, E., Dykierek, P., Richter, H., Berner, M. and Ebert, D. (2002). Psychotherapy of attention deficit hyperactivity disorder in adults. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, *252(*4), 177-184. https://doi.org/10.1007/s00406-002-0379-0

Holmes, A., Richards, A. and Green, S. (2006). Anxiety and sensitivity to eye gaze in emotional faces. *Brain and Cognition, 60*(3), 282-294. https://doi.org/10.1016/j.bandc.2005.05.002.

Howieson, D. B., Lezak, M. D. and Loring, D. W. (2004). Orientation and attention. *Neuropsychological Assessment,* 365-367.

Hoyer, R. S., Elshafei, H., Hemmerlin, J., Bouet, R. and Bidet-Caulet, A. (2021). Why are children so distractible? Development of attention and motor control from childhood to adulthood. *Child Development*, *92*(4), 716-737. https://doi.org/10.1111/cdev.1356.

İnan, H. Z. (2013). *Okul öncesi dönemde fiziksel ve motor gelişim.* Nobel Akademik Yayıncılık.

James, W. (2007). *The principles of psychology.* Harvard University Press.

Kandel, E. R., Schwartz, J. H. and Jessell, T. M. (2000). *Principles of neural sciences* (4th ed.). McGraw-Hill.

Karaduman, D. (2004). *Dikkat toplama eğitim programının ilköğretim 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin dikkat toplama düzeyi, benlik algısı ve başarı düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Karahan, İ. (2008). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin öğretme sürecindeki dikkat toplama stratejileri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi.

Karakaş, S. ve Dinçer, E., D. (2011). *Nöropiskolojik Testler Iiçin Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları.* Nobel Matbaacılık.

Karakaş, S. ve İrkeç, C. (Eds.). (2008). *Kognitif nörobilimler*. MN Medikal & Nobel. Karakaş, S., Erdoğan, E., Sak, L., Soysal, A. Ş., Ulusoy, T., Ulusoy, İ. Y. ve Alkan, S. (1999). Stroop Testi TBAG Formu: Türk kültürüne standardizasyon çalışmaları, güvenirlik ve geçerlik. *Klinik Psikiyatri, 2*(2), 75-88.

Kelly, G. (1983). The Frostig test: A Review. *British Journal of Occupational Therapy*, *46*(9), 252-254. https://doi.org/10.1177/030802268304600903.

Kingstone, A., Smilek, D., Ristic, J., Kelland Friesen, C. and Eastwood, J. D. (2003). *Current Directions in Psychological Science*, *12*(5), 176-180. https://doi.org/10.1111/1467-8721.01255

Konrad, J. (1984). Das Konzentratıonsschwache Kind. Bamberg.

Korkmaz, B. (2000). *Pediyatrik Davranış Nörolojisi.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Korkmaz, Ö. ve Mahiroğlu, A. (2007). Beyin, bellek ve öğrenme. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(1), 93-104.

Kring, A. M. and Johnson, S. L. (2019). *Anormal Psikolojisi* (12th ed.). Nobel Akademi.

Krull, K. R. (2019). Attention deficit hyperactivity disorder in children and adolescents: Overview of treatment and prognosis. *UpToDate. Agustyn M., Torchia M. M. (Eds), UpToDate, Waltham MA.*

Kula, E. (2018). *Dikkat becerisi geliştirmeye dayalı programın dikkat eksikliği olan ilkokul öğrencileri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Kurt, M. (2002). Görsel-uzaysal yeteneklerin bileşenleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 5*(2), 120- 125.

Kurt, M. ve Karakaş, S. (2000). Sağ serebral hemisferin bilişsel işlevlerine duyarlı üç nöropsikolojik testin özellikleri ve aralarındaki ilişkiler. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 8*(4), 251-265.

Kutlu, A. ve Binici, N. C. (2017). Bir bölge çocuk hastanesinde okul öncesi dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu prevalansı ve ilaç kullanım sıklığı. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, *7*(1), 15-21. https://doi:10.5222/buchd.2017.015.

Lachter, J., Forster, K. I. and Ruthruff, E. (2004). Forty-five years after Broadbent (1958): Still no identification without attention. *Psychological Review*, *111*(4), 880-913. https://doi.org/10.1037/0033-295x.111.4.880.

Langner, R. and Eickhoff, S. B. (2013). Sustaining attention to simple tasks:A meta-analytic review of the neural mechanisms of vigilant attention. *Psychological Bulletin, 139*(4), 870-900. https://doi.org/10.1037/a0030694.

Lansbergen, M. M., Kenemans, J. L. and van Engeland, H. (2007). Stroop interference and attention-deficit/hyperactivity disorder: a review and meta-analysis. *Neuropsychology, 21*(2), 251-262. https://doi.org/10.1037/0894-4105.21.2.25.

Levine, M. (2002). *Her Çocuk Başarabilir*. Boyner Yayınları.

Levine, M. (2003). Maintaining homes for all kinds of minds. *Our Children*, *28*(5), 7.

Levine, M. D. (1990). *Keeping a head in school: a student's book about learning abilities and learning disorders.* Paperback.

Levine, M. D. (1998). *Developmental variation and learning disorders* (2nd ed.). Cambridge, MA: Educators Pub. Service.

Levine, M. D. (2002). *Educational care: a system for understanding and helping children with learning problems at home and in school* (2nd ed.). Cambridge, MA: Educators Pub Service.

Lewis, A. and Smith, D. (1993). Defining higher order thinking. *Theory into practice, 32*(3), 131-137. https://doi.org/10.1080/00405849309543588.

Lund, N. (2020). *Attention and pattern recognition* (1st ed.). Routledge.

Macdonald, J. S. P. and Lavie, N. (2008). Load induced blindness. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, *34*(5), 1078-1091. https://doi.org/10.1037/0096- 1523.34.5.1078.

Mackay, D. G. (1973). Aspects of the theory of comprehension memory and attention. *Quarterly Journal of Experimental Psychology 25*, 22-40. Madi, B. (2011). *Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur?* Efil Yayınevi.

Massaro, D. W. (1989). *Experimental Psychology: An Information Processing Approach.* Harcourt Brace Jovanovich.

Matlin, M. W. (2008). *Cognition.* Wiley Education.

Mayes, S. D. and Calhoun, S. L. (2006). WISC-IV and WISC-III profiles in children with ADHD. *Journal of Attention Disorders, 9*(3), 486-493. https://doi.org/10.1177/1087054705283616.

Mayes, S. D., Calhoun, S. L., Chase, G. A., Mink, D. M. and Stagg, R. E. (2008). ADHD subtypes and co-occurring anxiety, depression, and oppositional-defiant disorder: Differences in Gordon Diagnostic system and Wechsler working memory and processing speed index scores. *Journal of Attention Disorders, 12*(6), 540-50. https://doi.org/10.1177/1087054708320402.

Mcleod, S. (2018). *Theories of selective attention*. Simply Psychology. https://www.simplypsychology.org/attention-models.html

Menting, A. T. A., Orobio de Castro, B. and Matthys, W. (2013). Effectiveness of theIncredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, *33*(8), 901-913. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.006

Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Çocuk gelişimi ve eğitimi: Bilişsel gelişim.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Moray, N. (1959). Attention in dichotic listening: Affective cues and the influence of instructions. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *11*(1), 56-60. https://doi.org/10.1080/17470215908416289

Morgan, D. L. (1993). *Successful focus groups: Advancing the state of the art.* Sage Pubns.

Moss, R.A. and Huff Dunlap, H. (1990). *Why johnny can't concentrate coping with attention deficit problems* (1st ed.). One Plus One Studio.

Moxo Türkiye. (2022). (Erişim tarihi: 23 Eylül 2022.), Erişim adresi: https://www.moxoturkiye.com/moxo-nedir/

Naglieri, J. and Rojahn, J. (2001). Gender differences in planning, attention, simultaneous, and successive (PASS) cognitive processes and achievement. *Journal of Educational Psychology, 93*(2), 430-437. https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.2.430.

Neo, G. and Chua, F. K. (2006). Capturing focused attention. *Perception & Psychophysics*, *68*(8), 1286-1296. https://doi.org/10.3758/bf03193728

Oktay, B. (2014). *Hazırlama türü ve duygusal bağlamın dikkatsizlik körlüğü üzerindeki etkisinin incelenmesi: Bir göz izleme çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öner, P., Öner, Ö. ve Aysev, A. (2003). Dikkat eksikliği hiperaktive bozukluğu. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi, 12*, 97-99.

Özbay, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (4. Baskı). Akademi Yayınevi.

Özcan, C. T., Oflaz, F. ve Durukan İ. (2010). Psikostimulan ilaç tedavisi alan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda kişilerarası sorun çözme eğitiminin katkıları. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 20*(2), 125-131. https://doi.org/10.1080/10177833.2010.11790646

Özel Özcan, Ö. (2019). *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları.* İnönü Üniversitesi Yayınevi.

Öztürk, Ö. (2008). *Hiperaktif çocukların (7-12 yaş) sorunlarının çözümlenmesinde ve akademik başarısında aile tutumlarının etkisinin araştırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.

Özoğlu, E. B. (2016). *Dehb Tanısı almış 9-10 yaş grubu öğrencilerine uygulanan duygusal okur-yazarlık psikoeğitim programının duygusal zeka ve dikkat becerisi düzeyleri üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Pedük, Ş. (2011). "*Psikomotor gelişim", Çocuk gelişimi içinde.* N. Aral ve G. Baran (Ed.). YaPa Yayınları.

Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive development in children: Piaget development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, *2*(3), 176-186. https://doi.org/10.1002/tea.3660020306

Posner, M. and Rothbart, M. (2007). Research on attention networks as a model for the ıntegration of psychological science. *Annual Reviewo of Psychology*, *58*(1), 1-23. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085516

Raatz, U. and Möhling, R. (1971). *Frankfurter Tests für Fünfjährige-Konzentration: FTF-K.* Beltz Test.

Richters, J. E., Arnold, L. E., Jensen, P. S., Abikoff, H., Conners, C. K., Greenhill, L., Hechtman, L., Hinshaw, S. P., Pelham, W. E. and Swanson, J. M. (1995). The NIMH collaborative multisite multimodal treatment study of children with ADHD (MTA): I. Background and rationale. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 34*(8), 987-1000. https://doi.org/10.1097/00004583-199508000-00008.

Roos, L. E., Giuliano, R. J., Beauchamp, K. G., Berkman, E. T., Knight, E. L. and Fisher, P. A. (2019). Acute stress impairs children's sustained attention with increased vulnerability for children of mothers reporting higher parenting stress. *Developmental Psychobiology, 62*(4), 532-543. https://doi.org/10.1002/dev.21915

Salman, F. (2021). *Dikkat Ağlari modelinin rekabet kurami, temsil düzeyi ve yaş değişkenleri açisindan ıncelenmesi: fmri destekli bir çalışma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniverstesi.

Savi Çakar, F. (2018). İlkokul Döneminde Uyum ve Davranış Problemleri. F. Savi Çakar (Ed.), içinde *Yaşam dönemleri ve uyum sorunları* (s. 167-231). Ankara: Pegem Akademi.

Sarter, M., Givens, B. and Bruno, J. P. (2001). The cognitive neuroscience of sustained attention: Where top-down meets bottom-up. *Brain Research Review, 35(2),* 146-160. https://doi.org/10.1016/s0165-0173(01)00044-3

Saydam, E. N. (2020). *Birinci sınıfta okuma-yazma başarısını etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Scahill, L. ve Lrckman, J. (2007). *Tik bozuklukları. In: Aydın H, Bozkurt A (çev. Editörleri).* Kaplan&Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry. (8nci baskı.). Ankara: Güneş Kitabevi.

Shahidullah, J. D., Carlson, J. S., Haggerty, D., and Lancaster, B. M. (2018). Integrated care models for ADHD in children and adolescents: A systematic review. *Families, Systems, & Health, 36*(2), 233-247. https://doi.org/10.1037/fsh0000356

Siegel, M. and Carey, R. F. (1989). Critical thinking: A Semiotic perspective. *ERIC Clearinghouse on Reading and Communication Skills*, 2805 E. 10th St., Bloomington, IN 47408.

Simons, D. J. and Chabris, C. F. (1999). Gorillas in our midst: Sustained in attentional blindless for dynamic events. *Perceptions, 28(9),* 1059-1074. https://doi.org/10.1068/p2952.

Solso, R. L., Maclin, M. K. and Maclin, O. H. (2009). *Bilişsel psikoloji* (2. Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Stadler, M. A. (1995). Role of attention in implicit learning. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 21*(3), 674-685. https://doi.org/10.1037/0278-7393.21.3.674.

Stroop, J. R. (1935). Studies of interference in serial verbal reactions. *Journal of Experimental, 18*(6), 643-662.https://doi.org/10.1037/h0054651.

Sullivan, L. (1976). Selective attention and secondary message analysis: A Reconsideration of Broadbent's Filter Model of selective attention. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *28*(2), 167-178. https://doi.org/10.1080/14640747608400549.

Sweller, J. (2004). Instructional Design consequences of an analogy between evolution by natural selection and human cognitive architecture. *Instructional Science*, *32*(1/2), 9-31. https://doi.org/10.1023/b:truc.0000021808.72598.4d.

Şengul, C., Şengül, C. B., Kiliç, E. Ö. ve Dilbaz, N. (2005). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu psikofamakolojisinde yeni gelişmeler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, *15*(4), 192-197.

Şenol, S., İşeri, E. ve Koçkar, A. İ. (2006). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu*. HYB Yayıncılık.

Şimşek, M. ve Karataş, İ. H. (2019). DEHB'li özel yetenekli çocukların yaşadığı sosyal- duygusal sorunlar ve çözüm yolları hakkında öğretmen görüşleri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 87-96.

Şimşek, R. (2014). *Dikkat eksikliği tedavisinde yeni yaklaşımlar*. Nörokey.

Taggart, G., Ridley, K., Rudd, P. and Benefield, P. (2005). *Thinking skills in the Early Years: A literature review.* Nfer.

Taanila, A., Ebeling, H., Tiihala, M., Kaakinen, M., Moilanen, I., Hurtig, T., and Yliherva, A. (2014). Association between childhood specific learning difficulties and school performance in adolescents with and without ADHD symptoms: A 16-year follow-up. *Journal of Attention Disorders, 18*(1), 61-72.

Tanrıdağ, O. (1994). *Davranış nörolojisi.* Nobel Tıp.

Target, M. and Fonagy, P. (1994). Efficacy of psychoanalysis for children with emotional disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *33*(3), 361-371. https://doi.org/10.1097/00004583-199403000-00010.

Tekin, M. (2018). *Okçuların imgeleme becerileri ile dikkat ve performans düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi.

Tetik, B. (2015). *İnternet bağımlılığı ile dikkat süreçleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi.

Thaler, N. S., Bello, D. T. and Etcoff, L. M. (2013). WISC-IV profiles are associated with differences in symptomatology and outcome in children with ADHD. *Journal of Attention Disorders, 17*(4), 291-301.

Topçu, K. Z. (2015). Öğrenme ve Öğrenmenin Gelişimi. S. Yıldırım Doğu (Ed.), *Öğrenme güçlükleri.* Ankara: Eğiten Kitap

Treisman, A. M. (1964). The Effect of Irrelevant Material on the Efficiency of Selective Listening. *The American Journal of Psychology*, *77(4)*, 533-546.

Treue, S. (2004). Perceptual enhancement of contrast by attention. *Trends in cognitive sciences*, *8*(10), 435-437.

Tubbs, J. (2008). *Creative therapy for children with autism, ADD and asperger's* (1st ed.). Squareone Publishers.

Tufan, A. İ. ve Yaluğ, İ. (2009). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunda Tıbbi Eş Tanılar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1,* 187-200.

Türkoğlu, S., Çetin, F. H., Tanır, Y. ve Karatoprak, S. (2019). Çalışma belleği ve nörogelişimsel hastalıklar. *Çocuk ve Gençlik Ruh sağlığı Dergisi, 26*(2)*,* 52-62.

Uluç S., Öktem F., Erden G., Gençöz T. ve Sezgin N. (2011). Wechsler Intelligence Scale for Children-IV: A New Era for Turkey in Evaluation of Intelligence in the Clinical Context, *Turkish Psychological Articles*, *14,* 49-57.

Vaidya, C. J. (2011). Neurodevelopmental abnormalities in ADHD. *Behavioral Neuroscience of Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Its Treatment*, 9,49-66. https://doi.org/10.1007/7854_2011_138

Wagner, I. (1988). Attention training with individuals, groups and classes. *School Psychology International, 9*(4), 277-283. https://doi.org/10.1177/0143034388094005

Weiner, I. B. and Craighead, W. E. (2010). eds. *The corsini encyclopedia of psychology, Volume 4*. John Wiley & Sons.

Westerhausen, R. and Kompus, K. (2018). How to get a left-ear advantage: A technical review of assessing brain asymmetry with dichotic listening. *Scandinavian Journal of Psychology*, *59*(1), 66-73. https://doi.org/10.1111/sjop.12408

Winner, M. and Crooke, P. (2009). Social thinking: A Training paradigm for professionals and treatment approach for individuals with social learning/social pragmatic challenges. *Perspectives on Language Learning and Education, 16*(2), 62-69. https://doi.org/10.1044/lle16.2.62

Wolmer, L. (2011). *Hiperaktivite ve hayat: Masaldan eğitime yolculuk* (Birinci Baskı). A. Birkan, (Çev.). Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.

Yavuzer, H. (2002). *Çocuk psikolojisi* (22. Baskı). Remzi kitabevi.

Yaycı, L. (2007). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinde seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin sınanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.

Yaycı, L. (2013). d2 dikkat testinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimler Dergisi*, *3*(1). 43-79. https://doi.org/10.23863/kalem.2017.19.

Yazgan, Y. (2017*). Hiperaktif çocuk (ve ergen) okulda* (6. Baskı). Doğan Kitap.

Yılmaz, P. (2012). *Odaklanmış dikkat ile sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi.

Youngjohn, J. R., Larrabee, G. J. and Crook, T. H. (1993). New adult age-and education- correction norms for the benton visual retention test. *Clinical Neuropsychologist*, *7*(2), 155-160. https://doi.org/10.1080/13854049308401517.

Zhang, L. and Lin, W. (2013). Introduction to visual attention. *Selective visual attention: Computational model and applications* içinde (s. 3-23). Piscataway: Wiley –IEEE Press.

TÜRKİYE'DE KÜÇÜKBAŞ VE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK

Numan Ertaş

nobel

Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık
Numan Ertaş

Yayın No.: 4672
Eğitim No.: 965
ISBN: 978-625-427-921-8
E-ISBN: 978-625-427-922-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Enes Abdurrahman Bilgin -ns_abd@hotmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ertaş, Numan.
Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık / Numan Ertaş
1. Basım, XX + 486 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-921-8
E-ISBN: 978-625-427-922-5
1. Küçükbaş 2. Büyükbaş 3. Koyun 4. Keçi 5. Sığır 6. Manda

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v
Şekil Listesi xi
Harita Listesi xv
Tablo Listesi xvii
Kısaltmalar xix

Giriş 1
1. Hayvancılığın Tarihsel Serüveni 6
2. Evcilleştirme Olgusu ve Dünya Tarihinde Çiftçilik 17
3. Hayvancılık Türleri 28
4. Hayvancılığın Doğal ve Toplumsal Koşulları 37
5. Hayvancılığın Kültürel Boyutu 47

1. Bölüm - Dünyada Hayvancılık 59
1. Dünyada Hayvancılığın Genel Durumu 59
2. Dünyada Küçükbaş Hayvancılık 64
   2.1. Dünyada Koyun Yetiştiriciliği 75
   2.2. Dünyada Keçi Yetiştiriciliği 79
3. Dünyada Büyükbaş Hayvancılık 83
   3.1. Dünyada Sığır Yetiştiriciliği 91
   3.2. Dünyada Manda Yetiştiriciliği 96

4. Dünyada Hayvansal Ürün Üretimi 100
4.1. Dünyada Et Üretimi 104
4.2. Dünyada Süt Üretimi 118
4.3. Dünyada Yün (Yapağı) ve Kıl Üretimi 129
4.4. Dünyada Deri Üretimi 134

2. Bölüm - Türkiye'de Hayvancılık 141
1. Türkiye'de Hayvancılığın Tarihi 141
1.1. 1923 Öncesi Türkiye'de Hayvancılık 143
1.2. 1923 Sonrası Türkiye'de Hayvancılık 152
2. Türkiye'de Hayvancılık Politikaları 160
3. Türkiye'de Hayvan Potansiyeli ve Hayvancılık Türleri 175
3.1. Türkiye'de Küçükbaş Hayvancılık 177
3.1.1. Türkiye'de Koyun Yetiştiriciliği 184
3.1.2. Türkiye'de Keçi Yetiştiriciliği 195
3.2. Türkiye'de Büyükbaş Hayvancılık 203
3.2.1. Türkiye'de Sığır Yetiştiriciliği 210
3.2.2. Türkiye'de Manda Yetiştiriciliği 220
4. Türkiye'de Hayvansal Ürün Üretimi 225
4.1. Türkiye'de Et Üretimi 231
4.2. Türkiye'de Süt Üretimi 244
4.3. Türkiye'de Yün (Yapağı) ve Kıl Üretimi 252
4.4. Türkiye'de Deri Üretimi 256

3. Bölüm - Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBBS) Göre Hayvancılık 261
1. Küçükbaş Hayvancılığın Bölgesel Analizi (Düzey 2) 265
2. Büyükbaş Hayvancılığın Bölgesel Analizi (Düzey 2) 268
3. Düzey 2 Bölgelerinde Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık 273
3.1. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde (TRA) Hayvancılık 273
3.1.1. TRA1 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Erzurum, Erzincan, Bayburt) 274
3.1.2. TRA2 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) 282
3.2. Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde (TRB) Hayvancılık 288
3.2.1. TRB1 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) 289
3.2.2. TRB2 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) 296
3.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde (TRC) Hayvancılık 303
3.3.1. TRC1 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) 305
3.3.2. TRC2 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Şanlıurfa, Diyarbakır) 312
3.3.3. TRC3 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak) 318
3.4. İstanbul Bölgesi'nde (TR1) Hayvancılık 325
3.5. Batı Marmara Bölgesi'nde (TR2) Hayvancılık 330
3.5.1. TR21 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) 331

3.5.2. TR22 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Balıkesir, Çanakkale) 337
3.6. Ege Bölgesi'nde (TR3) Hayvancılık 344
3.6.1. TR31 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (İzmir) 345
3.6.2. TR32 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Aydın, Denizli, Muğla) 351
3.6.3. TR33 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak) 357
3.7. Doğu Marmara Bölgesi'nde (TR4) Hayvancılık 364
3.7.1. TR41 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Bursa, Eskişehir, Bilecik) 365
3.7.2. TR42 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Bolu, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Düzce) 372
3.8. Batı Anadolu Bölgesi'nde (TR5) Hayvancılık 379
3.8.1. TR51 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Ankara) 379
3.8.2. TR52 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Konya, Karaman) 385
3.9. Akdeniz Bölgesi'nde (TR6) Hayvancılık 390
3.9.1. TR61 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Antalya, Burdur, Isparta) 392
3.9.2. TR62 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Adana, Mersin) 397
3.9.3. TR63 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) 404
3.10. Orta Anadolu Bölgesi'nde (TR7) Hayvancılık 410
3.10.1. TR71 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Kırıkkale, Aksaray, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) 411
3.10.2. TR72 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Kayseri, Sivas, Yozgat) 418
3.11. Batı Karadeniz Bölgesi'nde (TR8) Hayvancılık 425
3.11.1. TR81 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Zonguldak, Karabük, Bartın) 427
3.11.2. TR82 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Kastamonu, Çankırı, Sinop) 432
3.11.3. TR83 Alt Bölgesi'nde Hayvancılık (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) 437
3.12. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (TR9/TR90) Hayvancılık 444

Sonuç ve Genel Değerlendirme 453

Kaynakça 463

Şekil Listesi

Şekil 1. Von Thünen'in Mekânsal Modeli 43
Şekil 2. Dünya Küçükbaş Hayvan Varlığı (1961-2018) 74
Şekil 3. Dünya Koyun Varlığının Kıta Bazlı Dağılımı (1961-2019) 76
Şekil 4. Dünya Keçi Varlığının Kıta Bazlı Dağılımı (1961-2019) 79
Şekil 5. Dünya Büyükbaş Hayvan Varlığı (1961-2018) 85
Şekil 6. Dünya Sığır Varlığının Kıta Bazlı Dağılımı (1961-2019) 93
Şekil 7. Dünya Manda Varlığının Kıta Bazlı Dağılımı (1961-2019) 97
Şekil 8. Hayvansal Ürün Üretiminin Kıtalara Dağılışı (2019) 102
Şekil 9. Kırmızı ve Beyaz Et Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (2019) 106
Şekil 10. Dünya Et Üretim - Tüketim Parametreleri ve Nüfusla İlişkisi (1961-2019) 108
Şekil 11. Dünya Et Üretiminin Kıtalara Göre Dağılımı (1961-2019) 111
Şekil 12. Süt Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (2019) 120
Şekil 13. Dünya Süt Üretim - Tüketim Parametreleri ve Nüfusla İlişkisi (1961-2019) 122
Şekil 14. Dünya Süt Üretiminin Kıtalara Göre Dağılımı (1961-2019) 123
Şekil 15. Yapağı Üretiminin Kıtalara Dağılımı (1961-2019) 133
Şekil 16. Deri Üretiminin Türlere Dağılışı (2019) 136
Şekil 17. Deri Üretiminin Kıtalara Dağılımı (1961-2019) 137
Şekil 18. Türkiye Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığı (1929-2020) 154
Şekil 19. Türkiye Küçükbaş Hayvancılığı ile İlgili Temel Parametreler (1929-2020) 156
Şekil 20. Türkiye Büyükbaş Hayvancılığı ile İlgili Temel Parametreler (1929-2020) 158

Şekil 21. Türkiye Hayvan Potansiyelinin Türlere Dağılımı (2020) 177
Şekil 22. Türkiye Koyun Varlığı (1929-2020) 186
Şekil 23. Türkiye Keçi Varlığı (1929-2020) 197
Şekil 24. Türkiye Sığır Varlığı (1929-2020) 212
Şekil 25. Türkiye Manda Varlığı (1929-2020) 221
Şekil 26. Hayvansal Üretim Parametrelerindeki Değişimlerin Dönemsel Dağılışı (1961-2020) 231
Şekil 27. Türkiye'deki Et Üretiminin Hayvan Gruplarına ve Türlerine Dağılışı (2019) 233
Şekil 28. Türkiye'de Et Üretiminin Dönemsel Dağılışı (1961-2020) 236
Şekil 29. Hayvan Türlerinin Toplam Kırmızı Et Üretimi İçindeki Oranları (1961-2019) 237
Şekil 30. Türkiye Büyükbaş Hayvanların Karkas Ağırlıkları ve Et Üretim Miktarı (1961-2019) 239
Şekil 31. Türkiye Küçükbaş Hayvanların Karkas Ağırlıkları ve Et Üretim Miktarı (1961-2019) 240
Şekil 32. Türkiye'deki Beyaz Et Üretimi (1961-2019) 242
Şekil 33. Dünyada ve Türkiye'de Et Tüketimi (1990-2029) 243
Şekil 34. Türkiye Süt Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (2019) 247
Şekil 35. Türkiye'de Süt Üretiminin Dönemsel Dağılışı (1961-2020) 248
Şekil 36. Büyükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Süt Miktarı ve Süt Verimi (1961-2019) 249
Şekil 37. Küçükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Süt Miktarı ve Süt Verimi (1961-2019) 250
Şekil 38. Dünyada ve Türkiye'de Süt Tüketimi (1961-2013) 251
Şekil 39. Türkiye Yapağı ve Kıl Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (2020) 253
Şekil 40. Yapağı, Kıl ve Tiftik Üretiminin Dönemsel Dağılışı (1961-2020) 255
Şekil 41. Yapağı/Kıl Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (1961-2020) 255
Şekil 42. Türkiye Deri Üretiminin Hayvan Türlerine Dağılışı (2019) 257
Şekil 43. Türkiye Deri Üretiminin Dönemsel Dağılışı (1961-2020) 259
Şekil 44. Türkiye'de Hayvan Türlerine Göre Deri Üretimi (1961-2019) 259
Şekil 45. Küçükbaş Hayvan Varlığının Düzey 2 Bölgelere Göre Dağılımı (2020) 267
Şekil 46. Büyükbaş Hayvan Varlığının Düzey 2 Bölgelere Göre Dağılımı (2020) 271
Şekil 47. TRA1 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 276
Şekil 48. TRA1 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 279
Şekil 49. TRA2 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 283
Şekil 50. TRA2 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 286
Şekil 51. TRB1 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 290
Şekil 52. TRB1 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 293
Şekil 53. TRB2 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 297
Şekil 54. TRB2 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 300
Şekil 55. TRC1 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 306
Şekil 56. TRC1 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 309
Şekil 57. TRC2 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 313
Şekil 58. TRC2 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 315
Şekil 59. TRC3 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 319
Şekil 60. TRC3 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020) 322

Şekil 61. TR10 Bölgesi (İstanbul) Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığı (1927-2020) 326
Şekil 62. TR21 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 332
Şekil 63. TR21 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 335
Şekil 64. TR22 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 339
Şekil 65. TR22 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 342
Şekil 66. TR31 Bölgesi (İzmir) Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığı (1927-2020)..... 347
Şekil 67. TR32 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 352
Şekil 68. TR32 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 354
Şekil 69. TR33 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 358
Şekil 70. TR33 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 361
Şekil 71. TR41 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 366
Şekil 72. TR41 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 369
Şekil 73. TR42 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 373
Şekil 74. TR42 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 376
Şekil 75. TR51 Bölgesi (Ankara) Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığı (1927-2020)..... 381
Şekil 76. TR52 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 387
Şekil 77. TR52 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 389
Şekil 78. TR61 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 393
Şekil 79. TR61 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 396
Şekil 80. TR62 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 399
Şekil 81. TR62 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 401
Şekil 82. TR63 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 405
Şekil 83. TR63 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 407
Şekil 84. TR71 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 413
Şekil 85. TR71 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 415
Şekil 86. TR72 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 419
Şekil 87. TR72 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 422
Şekil 88. TR81 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 428
Şekil 89. TR81 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 430
Şekil 90. TR82 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 433
Şekil 91. TR82 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 435
Şekil 92. TR83 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 438
Şekil 93. TR83 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 441
Şekil 94. TR90 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 446
Şekil 95. TR90 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığının İller Bazındaki Dağılımı (1927-2020)..... 449

Harita Listesi

Harita 1. Neolitik Tarım Devriminin Birincil/İkincil Evcilleştirme/Yayılma Merkezleri ve Alanları 27
Harita 2. Domuz ve Sığır Eti Tüketiminin Kısıtlandığı Bölgeler..... 56
Harita 3. Küçükbaş Hayvan Sayısının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 73
Harita 4. Dünya Koyun Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 78
Harita 5. Dünya Keçi Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 82
Harita 6. Büyükbaş Hayvan Sayısının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 90
Harita 7. Dünya Sığır Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 95
Harita 8. Dünya Manda Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 99
Harita 9. Bizans Döneminde Anadolu ve Balkanların Arazi Kullanımı..... 145
Harita 10. Küçükbaş (Koyun + Keçi) Hayvan Varlığının İllere Dağılımı (2020)..... 179
Harita 11. Koyun Varlığının İllere Dağılımı (2020)..... 188
Harita 12. Koyun ve Keçi Irklarının İllere Dağılımı (2019)..... 194
Harita 13. Keçi Varlığının İllere Dağılımı (2019)..... 200
Harita 14. Büyükbaş (Sığır + Manda) Hayvan Varlığının İllere Dağılımı (2019)..... 207
Harita 15. Sığır Varlığının İllere Dağılımı (2020)..... 214
Harita 16. Sığır ve Manda Irklarının İllere Dağılımı (2019)..... 219
Harita 17. Manda Varlığının İllere Dağılımı (2020)..... 223
Harita 18. Düzey 1 ve Düzey 2 Bölgeleri İdari Haritası..... 260
Harita 19. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığının Düzey 2 Bölgelerine Göre Dağılımı (2020)..... 264

Harita 20. Küçükbaş Hayvan Varlığının Düzey 2 Bölgelere Göre Dağılımı (2020)..... 266
Harita 21. Büyükbaş Hayvan Varlığının Düzey 2 Bölgelere Göre Dağılımı (2020)..... 270
Harita 22. TRA1 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 281
Harita 23. TRA2 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 287
Harita 24. TRB1 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 295
Harita 25. TRB2 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 302
Harita 26. TRC1 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 311
Harita 27. TRC2 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 317
Harita 28. TRC3 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 324
Harita 29. TR10 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 329
Harita 30. TR21 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 337
Harita 31. TR22 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 343
Harita 32. TR31 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 350
Harita 33. TR32 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 356
Harita 34. TR33 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 363
Harita 35. TR41 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 371
Harita 36. TR42 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 378
Harita 37. TR51 Bölgesi (Ankara) Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020)..... 384
Harita 38. TR52 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 390
Harita 39. TR61 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 397
Harita 40. TR62 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 403
Harita 41. TR63 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 409
Harita 42. TR71 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 417
Harita 43. TR72 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 424
Harita 44. TR81 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 431
Harita 45. TR82 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 436
Harita 46. TR83 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 443
Harita 47. TR90 Bölgesi Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçelere Dağılımı (2020).... 451

Tablo Listesi

Tablo 1. Dünyadaki Toplam Hayvan Varlığının Kıtalara Dağılımı (2019) 63
Tablo 2. Küçükbaş Hayvan Varlığının Kıtalara ve Bölgelere Dağılımı (2019) 69
Tablo 3. Küçükbaş Hayvan Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 71
Tablo 4. Büyükbaş Hayvan Varlığının Kıtalara ve Bölgelere Dağılımı (2019) 87
Tablo 5. Büyükbaş Hayvan Varlığının Ülkelere Dağılımı (2019)..... 88
Tablo 6. Et Üretimi ile İlgili Parametrelerin Kıtalara Dağılışı (2019) 113
Tablo 7. Hayvan Türlerine Göre Et Üretiminin En Fazla Yapıldığı Ülkeler (2019) 117
Tablo 8. Süt Üretimi ile İlgili Parametrelerin Kıtalara Dağılışı (2019)..... 125
Tablo 9. Hayvan Türlerine Göre Süt Üretiminin En Fazla Yapıldığı Ülkeler (2019) 128
Tablo 10. Toplam Yapağı Üretiminin Kıtalara ve Ülkelere Dağılışı (2019)..... 134
Tablo 11. Hayvan Türlerine Göre Deri Üretiminin Kıtalara Dağılışı (2019)..... 138
Tablo 12. Cumhuriyet Öncesinde Türkiye'nin Genel Hayvan Varlığı ve Bazı Hayvansal Üretim Parametreleri..... 150
Tablo 13. Küçükbaş (Koyun + Keçi) Hayvan Varlığının İllere Dağılımı (2020) 182
Tablo 14. Türkiye Koyun Irklarının Oransal Dağılışı (2019)..... 191
Tablo 15. Türkiye Keçi Irklarının Oransal Dağılışı (2019) 202
Tablo 16. Büyükbaş (Sığır + Manda) Hayvan Varlığının İllere Dağılımı (2020) 209
Tablo 17. Türkiye Sığır Irklarının Oransal Dağılışı (2019) 216
Tablo 18. Türkiye Manda Irklarının Oransal Dağılışı (2019)..... 224
Tablo 19. Türkiye'nin Hayvansal Ürün Parametreleri (2019) 229
Tablo 20. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS). Düzey 1, 2 ve 3 272

Kaynakça

Ahiler Kalkınma Ajansı (2013). TR71 Düzey 2 Bölgesi Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Mevcut Durum ve 2014-2023 Yılları Stratejileri ve Hedefleri Raporu. Kırıkkale.

Ajmone-Marsan, P., Garcia, J. F., & Lenstra, J. A. (2010). On The Origin Of Cattle: How Aurochs Became Cattle And Colonized The World. Evolutionary Anthropology: Issues, News, And Reviews, 19(4), 148-157.

Akbaş, F., Can, R. R. (2020). Kırıkhan (Hatay) İlçesinin Coğrafyasından Kaynaklanan Başlıca Sorunlar ve Çözüm. Internatıonal Aegean Symposıums On Socıal Scıences & Humanıtıes February 15-16, 2020.

Akgün, H., & Koyuncu, M. (2020). Yetiştirici Koşullarında Kıvırcık Irkı Koyunlarda Süt Verim Özelliklerinin Belirlenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23(5), 1406-1413.

Akın, V. & Kaya, Y. (2020). Cumhuriyet'in İlk Tarım Sayımı Verilerine Göre Trakya'da Tarım ve Hayvancılık. Trakya Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 21(2), 103-114.

Akman, N. (2019). Dünya ve Türkiye'de Hayvansal Üretim. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Hayvan Yetiştirme ve Besleme Ders Notları. (http://zootekni.agri.ankara.edu.tr/wp content/uploads/sites/353/2019/09/HAYYET-ve-BES_2019_2020_BAHAR_N0.pdf).

Akman, N., Aksoy, F., Şahin, O., Kaya, Ç.Y. & Erdoğdu, G. (2006) Cumhuriyetimiz 'in 100. Yılında Türkiye'nin Hayvansal Üretimi. Türkiye Damızlık Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları No: 4, Ankara.

Akpınar, R., Özsan, M. E., ve Taşçı, K. (2012). Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık sektörünün rekabet edebilirliğinin analizi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 5, 198-214

Aktaş, G. (2020). Canlı Hayvan ve Karkas İthalatının Kırmızı Et Fiyatlarına Etkisi: Türkiye'de İthalatın Regülasyonu. Gümrük Ticaret Dergisi. 7(21)- 12-29.

Albarella, U., Manconi, F., Vigne, J. D., & Rowley-Conwy, P. (2007). Ethnoarchaeology of pig husbandry in Sardinia and Corsica. Pigs and humans, 10, 285-307.

Alberto, F. J., Boyer, F., Orozco-terWengel, P., Streeter, I., Servin, B., de Villemereuil, P., ... & Pompanon, F. (2018). Convergent genomic signatures of domestication in sheep and goats. Nature communications, 9(1), 1-9.

Alexandratos, N., Bruisma, J. (2012). World Agriculture Toward 2030/2050. The 2012 Revision. FAO Global Perspective Studies Team, ESA. June.

Alp, S. (2022). Salnamelerde Mersin (19. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına). İçel Dergisi, 2(1), 1-14.

Alrousan, L. (2009). Goat production in Jordan. Proceedings of the 24th Annual Goat Field Day, Langston University.

Altındaş, E. T. (2021). Ankara Vilayet Gazetesi ve Salnameleri Penceresinden XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara'da Tarım ve Hayvancılık. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 21(3), 961-983.

Alvarez, A., Corral, J. D., Solis, D. & Perez, J. A. (2008). Does Intensification Improve the Economic Efficiency of Dairy Farms? J. Dairy Sci. 91: 3693-3698.

Anderson, K. (1995). Culture and Nature At The Adelaide Zoo: At The Frontiers of 'Human' geography. Transactions of The Institute of British Geographers, 275-294. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 504. Ankara

Anlı, Ö.F., Turut, H. & Tuysuz, S. (2017). Coğrafya; Tarihi, Felsefesi ve Temel Kavramları. (Orj.: Geography Hıstory And Concepts: A Student's Guıde by Arild Holt-Jensen, 2009). İdil Yayıncılık. İstanbul.

Anonim.1a. (2021). Türkiye' de ve Dünya' da Kanatlı Sektörü. (https://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/38_Beyaz%20Et%20Sekt%C3%B6r%C3%BC_18_07_2007.pdf).

Anonim.1b. (1926 Yılı Ziraat İstatistikleri) (1926). Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekaleti İstatistik Müdüriyeti. İstanbul Sanayi-i Nefise Matbaası. İstanbul

Anteneh, A. (1989). Livestock and Food Production İn Africa: Challenge and Opportunity For The National Livestock and Veterinary Services. Rev. sci. tech. Off. int. Epiz.,8 (3), 591-606

Araç, B., & Daşkıran, İ. (2010). Diyarbakır İli Keçicilik İşletmelerinin Yapısal Özellikleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 7(3), 173-179.

Aral, S., Canküyer, E., Tuncer, Ş. & Akgün, S. (1981). Türkiye'de Hayvansal Besinlerin Üretim ve Tüketim Sorunları. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 28 (1-4):182-203.

Aral, S. & Cevger, Y. (2000) Türkiye'de Cumhuriyet'ten Günümüze İzlenen Hayvancılık Politikaları. Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi 31 Mart.02 Nisan 2000, Sayfa:35.68, Ankara

Aras, İ. (2014). Bölgemizde Tarımsal Üretim. Mevlâna Kalkınma Ajansı (MEVKA), Konya.

Ardel, A. (1961). Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler. Türk Coğrafya Dergisi, 21, 140-148, Ankara.

Arınç, K. (2009). Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin İç Bölgeleri. Eser Ofset Matbaacılık, Coğrafya Serisi. Erzurum.

Arınç, K. (2013). Coğrafi metodoloji açısından bölgesel coğrafya, bölge bilimi ve coğrafi bölgeler. Türk Coğrafya Dergisi, (60), 13-24.

Armutak, A. (2008). İslam Dini Kutsal Kitabında Hayvan Hakları. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 34(1), 57-66.

Armutak, A. (2008). Yahudi ve Hristiyan Dini Kutsal Kitaplarında Hayvan Hakları. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 34(1), 39-55.

Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Yıl:4 Sayı:7 (275-294).

Arslan, Ö. (2018). Muş İli Özelinde Doğal Tarım ve Hayvancılığa Dayalı Sürdürülebilir Bir Ekonomik Gelişim. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 75-90.

Arslan, R. (2010). XIX. Yüzyılda Adıyaman'da Sosyo-ekonomik Yapı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1).

Aşkan, E., & Dağdemir, V. (2016). TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Destek ve Teşvik Alan Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Süt Üretim Maliyeti ve Karlılık Durumu. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 1-12.

Atalay, İ. (1992). Türkiye Coğrafyası. (Birinci Basım). Ege Üniversitesi Basım Evi. İzmir.

Atalay, İ., Mortan K. (2006). Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İnkılap Yayın Evi (3.Baskı). İstanbul.

Atasever, A., Günlü, A., Aydın, E. & Yıldız, A. (2013). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvansal Üretimin Genel Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri. Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 8(2), 174-191.

Atasever, S., & Erdem, H. (2008). Manda Yetiştiriciliği ve Türkiye'deki Geleceği. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 23(1), 59-64.

Awogbade, M. (1980). Livestock Development and Range Use in Nigeria. In Future Of Pastoral Peoples: Research Priorities For The 1980s; Proceedings Of A Conference Held in Nairobi, Kenya, 4-8 Aug. 1980. IDRC, Ottawa, ON, CA.

Ayas, N. (1956). Sheep And Wool Productıon In Turkey. Journal Of The Textile Institute Proceedings, 47(1), P12-P19.

Aydin, O., & Çiçek, İ. (2013). Ege Bölgesi'nde yağışın mekânsal dağılımı. Coğrafi Bilimler Dergisi, 11(2), 101-120.

Aykanat, M. (2007). 1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniv. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.

Baltic, M. Z. & Boskovic, M. (2015). When man met meat: meat in human nutrition from ancient times till today. International 58th Meat Industry Conference "Meat Safety and Quality: Where it goes?". Procedia Food Science 5 (6 - 9). Elsevier

Barıtcı, İ., & Adıgüzel, C. (2017). Halep Damascus, Şam Keçisi Yetiştiriciliği. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(1), 39-42.

Barker, C. (2004). The Sage Dictionary of Cultural Studies. SAGE Publications. London.

Barker, G. (2006). The Agricultural Revolution in Prehistory (Why did Foragers become Farmers?). Oxford University Press. Great Britain

Baş, M. (2021) Dinlerde, Kültürlerde Hayvan Kesim Usulleri ve Avustralya'da SICHMA Örneği. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 26-40.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA). (2013). 2014-2023 Batı Karadeniz Bölge Planı Mevcut Durum Analizi. Zonguldak

Batu, S. (1952). Türkiye Sığır Irkları ve Sığır Yetiştirme Bilgisi. Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi Yayınları: 41. Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.

Bayraktar, B. (2020). Bayburt'ta Organik Tarım ve Hayvancılığın Mevcut Durumu. Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5(13): 1762-1768

Baytar, İ., & Doğan, M. (2021). Muş İlinde Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 4(2), 302-320.

Bell, A. R., Brooks, C. & Dryburgh, P. R. (2007). The English Wool Market, C. 1230-1327. Cambridge University Press. UK

Bellwood, P. (2005). First Farmers: The Origins of Agricultural Societies. Blackwell Publishing. UK.

Besim, E. (2019). Kentsel ve Bölgesel Ulaşımın Mekânsal Gelişmelere Etkisi, TR32 Alt Bölgesi ve Denizli Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta

Bilgen, A., Akman, N., Erol, H., Ankaralı, B., & Aytaç, M. (2008). Lalahan Hayvancılık Merkez Araştırma Enstitüsü'nde Yetiştirilen Ankara Keçilerinde Bazı Tiftik Özellikleri ve Kırkım Sonu Canlı Ağırlığı. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 48(1), 25-33.

Bogdan, A. T., Miresan, V., Mironov, A., Chelmu, S., Boboc, V., Surdu, I., Burlacu, R., Diaconescu, D., & Strateanu, A. (2010). Prospects of Agrifood Green Power in 2050 and Forecasting for 2100 with Sustenable Solutions Based on Ecobioeconomics new Paradigm. Bulletin UASVM Animal Science and Biotechnologies, 67(1-2). Print ISSN 1843-5262; Electronic ISSN 1843-536X (2050 yılı için tahminler için bu kaynağı kullan)

Bolaffi, G., Bracalenti, R., Braham, P. & Gindro, S. (2003). Dictionary of Race, Ethnicity and Culture. SAGE Publications. New Delhi.

Borghese, A. (2010). Development and Perspective Of Buffalo and Buffalo Market in Europe and Near East. In Proc. 9th World Buffalo Congress, Buenos Aires (pp. 25-28).

Boutonnet, J. P. (1999). Perspectives of the sheep meat world market on future production systems and trends. Small Ruminant Research 34, 189-195.

Braudel, F. (1993). II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I. Ankara: İmge Kitap Evi Yayınları.

Bronowski, J. (1987). The Ascent of Man. BBS Books.

Brunhes, J. (1920). Human Geography; An Attempt At A Posıtıve Classıfıcatıon Prıncıples And Examples (Translated By I. C. Lecompte). Rand Mc. Nally & Companychıcago & New York

Buller, H. (2013). Animal Geographies-I. Progress in Human Geography. Vol. 38(2) 308-318. SAGE Publishing. UK.

Charlebois, S., McCormick M. & Juhasz M. (2016). Meat Consumption and Higher Prices, British Food Journal, 118(9). 2251- 2270.

Collins, B. J. (Ed.). (2001). A History of the Animal World in the Ancient Near East. Brill. Boston, Koln

Çağlıyan, A., & Durmuş, E. (2010). Diyarbakır Havzası ve Yakın Çevresinde Küçükbaş Hayvancılık. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 29-56.

Çamlıca, Z. (2019). Organize Sanayi Bölgelerinde Kümelenme Eğilimi ve İşletme Performansı Üzerine Etkileri: TR32 Bölgesinde Bir Uygulama. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Aydın

Çatalbaş, N. (2012). TR 21 Trakya Bölgesinin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yeri ve Gelişme Potansiyeli. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Eskişehir.

Çelik, M. A., Kopar, İ., & Bayram, H. (2018). Doğu Anadolu Bölgesi'nin Mevsimlik Kuraklık Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(3), 1741-1761.

Çelikeloğlu, K., & Tekerli, M. (2014). Pırlak kuzularında büyüme eğrilerini etkileyen genetik ve çevresel faktörlerin belirlenmesi ve eğri parametreleri yönünden baba koçların değerlendirilmesi I. Bazı çevresel faktörlerin canlı ağırlığa ilişkin büyüme eğrilerine etkileri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 54(1), 8-14.

Çelikyürek, H., & Karakuş, K. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de Organik Hayvancılığa Genel Bir Bakış. Journal Of The Institute Of Science And Technology, 8(2), 299-306.

Çetin, B., & Koyuncu, M. (1991). Bursa İli Merkez İlçesi Entansif Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyetinde İşgücü Kullanım Düzeylerinin Saptanması. Ulud. Üniv. Zir. Fak. Dergisi, 8: 29-38

Çetinkaya, N., Genç, B. & Salman, M. (2012). Samsun İli Manda Yetiştiriciliği. Erişim adresi: www. samsunsempozyumu. org/Tam Metin Bildiriler. Aspx. Erişim tarihi, 13, 2012.

Çiğdem, S. (1991). Eski Anadolu'da Tarım, Hayvancılık ve Ticari Faaliyetlerin Boyutları. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Çolak, M. & Javorka, L. (2017). Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türkiye'de Hayvancılık Politikası ve Bir Macar Uzman. Çizgi Kitabevi. İstanbul.

Çukur, F., & Saner, G. (2005). Konvansiyonel ve Ekolojik Hayvancılık Sistemlerinin Sürdürülebilirliği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2(1), 39-44.

Çukur, F., Demirbaş, N., & Yıldız, Ö. (2009). Avrupa Birliği Pespektifinden Türkiye'de Süt Sığırcılığı Sektöründeki Gelişmeler. HR. Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi. 13 (4): 31-39

Dağdemir, V., Birinci, A. & Atsan, T. (2003).Türkiye'de Kırmızı Et Pazarlaması, Ankara Üniversitesi. Ziraat Fakültesi,34(4),361-366.

Daşcı, M., & Çomaklı, B. (2006). Yaylacılık ve Tarımsal Açıdan Önemi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 37(2), 275-280.

Daşkıran, İ., Koluman, N. & Konyalı, A. (2012). Keçi Yetiştirme. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara

De Blij, H.J. (1993). Human Geography; Culture, Society, and Space (Fourth Edition). John Wiley&Sons, Inc. New York.

De Blij, H. J. (2009). The Power of Place; Geography, Destiny and Globalization's Rough Landscape. Oxford University Press. New York.

De Blij, H. J., Muller, P. O. & Nijman, J. (2014). Geography; Realms, Regıons, And Concepts. Wiley. USA.

De Cupere, B., & Duru, R. (2003). Faunal remains from Neolithic Höyücek (SW-Turkey) and the presence of early domestic cattle in Anatolia. Paléorient, 107-120.

De Haan, C., Van Veen, T. S., Brandenburg, B., Gauthier, J., Le Gall, F., Mearns, R. & Simeon, M. (2001). Livestock Development; Implications For Rural Poverty, The Environment, and Global Food Security. The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington, USA.

De Rancourt, M., Fois, N., Lavín, M. P., Tchakérian, E., & Vallerand, F. (2006). Mediterranean sheep and goats production: An uncertain future. Small Ruminant Research, 62(3), 167-179.

Decker, M. (2007). Frontier Settlement and Economy in the Byzantine East. Dumbarton Oaks Papers, Vol. 61 (2007), pp. 217-267. Trustees for Harvard University

Dede, O. M. (2020). Türkiye Düzey-2 Bölgelerinde Tarım Alanlarının Yer Seçim Katsayısı Metodu ile Değerlendirilmesi. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 6(1), 36-48.

Delgado, C. L. (2003). Rising Consumption of Meat and Milk in Developing Countries Has Created a New Food Revolution. International Food Policy Research Institute, 3907-3910.

Delgado, C., Rosegrant, M., Steinfeld, H., Ehui, S., & Courboi, C. (1999). Livestock To 2020, The Next Food Revolution. Food, Agriculture And The Environment Discussion Paper 28. Washington D.C: IFPRI.

Delgado, C., Rosegrant, M., Steinfeld, H., Ehui, S., & Courbois, C. (2001). Livestock to 2020: The next food revolution. Outlook on Agriculture, 30(1), 27-29.

Dellal, G., Eliçin, A., Tuncel, E., Erdoğan, Z., Taşkın, T., Cengiz, F., ... & Koyuncu, M. (2010). Türkiye'de hayvansal lif üretiminin durumu ve geleceği. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildirileri, 11-15.

Dellal, G., Ertuğrul, M., Tekel, N., & Pehlivan, E. (2010). Türkiye'de Dağlık-Ormanlık Alanlarda Keçi Yetiştiriciliği: Mevcut Durum ve Gelecek. Ulusal Keçicilik Kongresi Çanakkale, 42-59.

Demello, M. (2012). Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Study. Columbia University Press. New York.

Demir, E. (2003). Güneydoğu Anadolu Projesinin Ülke Ekonomisine Katkısı ve Bölge Yerleşim Alanlarına Etkisi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(3).

Demir, P., (2003), Şavak Aşiretinde Yaylacılık Faaliyetleri, Fırat Üniv. Fen-Edeb. Fak. Coğr. Böl. (Yayınlanmamış Lisans Tezi) Elâzığ. (bu kaynak elde yok, x-tuncelide hayvancılık kaynağından alıntıdır. Olmazsa Durmuş u yaz çünkü bu bir lisans tezidir.)

Demirbaş, N., Karagözlü, C. & Akbulut, N. (2002). Dünya ve Türkiye'de Süt ve Süt Ürünleri Sanayiinde Gelişmeler. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2002/7.

Demircan, V., Dernek, Z., & Yılmaz, H. (2006). Türkiye ve Avrupa Birliği Sığırcılık Sektörünün Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 13-15.

Demircan, Y. (2008). XV-XVII. Yüzyıllarda Ege Adaları'nda Çeşitli Yönleriyle Küçükbaş Hayvancılık. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM, 24(24), 71-96.

Demiryürek, K. (2016). Organik Tarım ve Ekonomisi. DOKAP. Giresun.

Denker, B. T. (1977). Yerleşme Coğrafyası: Kır Yerleşmeleri. (Birinci Basım). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Diamond, J. (1999). Guns, Germs, And Steel. The Fates Of Human Socıetıes. W. W. Norton & Company. New York.

Diamond, J. & Bellwood, P. (2003). Farmers and Their Languages: The First Expansions. Science 300, 597-603.

Diener, P. & Robkin, E. E. (1978). Ecology, Evolution, and the Search for Cultural Origins: The Question of Islamic Pig Prohibition. Current Anthropology. Vol. 19, No. 3.

Dinçer, M. Z. (2018). Mikro Ekonomi. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu. İstanbul

Dinçsoy, M. O. (2012). Kırsal Kalkınma: TR21 Özel İhtisas Komisyon Raporu. Trakya Kalkınma Ajansı. Tekirdağ

Dinler, Z. (2008). Tarım Ekonomisi. (6. Basım). Ekin Kitabevi Yayınları. Bursa

Dodson, J., Dodson, E., Banati, R., Li, X., Atahan, P., Hu, S., ... & Nan, S. (2014). Oldest Directly Dated Remains Of Sheep İn China. Scientific Reports, 4(1), 1-4.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA). (2019). İstatistiklerle TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye). Hatay.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA). (2013). TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Van.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA). (2013). TR90 Doğu Karadeniz (Artvin, Trabzon, Rize, Ordu, Gümüşhane, Giresun) Bölge Planı. Trabzon.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA). (2015). Doğu Marmara (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) 2023 Bölge Raporu, Kocaeli.

Dönmez, O. (2008). Bursa İli Koyunculuk İşletmelerinin Yetiştiricilik Açısından Yapısı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Tekirdağ.

DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (1991). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Deri ve Deri Mamulleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT: 2519 . ÖİK: 537. Ankara

DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

DPT. (Devlet Planlama Teşkilatı) (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013). Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

Duman, S. G. (2003). Türkiye Süt Endüstrisinin Sektörel Analizi. Uludağ Üniv. Fen Bil. Enst., Tarım Ekonomisi ABD. Yayınlanmamış Doktora Tezi. S.1.

Durmuş, E. (2010). Tunceli İlinde Hayvancılık. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 20, Sayı: 1, S.83-114

Durnalı, M., Odabaşı, G., Gündoğusu, N. & Dursun, M. (2007). TR5 Batı Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara.

Düzgüneş, O. (1973). Hayvancılık. (Üçüncü Basım). Ankara: Türkiye Zirai Donatım Kurumu Kültür Yayınları, Yeni gün Matbaası.

East, I. J. & Foreman, I. (2011). The structure, dynamics and movement patterns of the Australian sheep industry. Australian Veterinary Journal, Production Animals. 89(12), 477-489.

Ekin, Z., & Çelebi, Ş. Z. (2011). Dallı Darı (Panıcum Vırgatum L.)'nın Ortadoğu Anadolu (TRB2) Bölgesinde Biyoyakıt Olarak Üretim Potansiyeli ve Kullanım Olanaklarının Araştırılması. Uluslararası Katılımlı I. Ali Numan Kıraç Tarım Kongresi ve Fuarı, Eskişehir.

Ekinci, İ. (2019). On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz'de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 13(26), 311-346.

Elwell, F. W. (2013). Sociocultural Systems; Principles of Structure and Change. AU Press. Canada

Emiroğlu, M. (1977). Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. (Birinci Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Yayınları

Erdal, G., Erdal, H., Yavuz, H. & Çallı, A. (2016). Türkiye'de Hayvan Varlığının Mevcut ve Gelecekteki Durumu; TR83 Bölgesi Açılımı. Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4(8): 668-675,

Eren, E. ve Özer, İ. (2018). Eski Anadolu Toplumlarında Beslenme Alışkanlıkları. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(Ek.1), 308-323.

Erikli, S. (2020) TR82 Bölgesi (Kastamanonu, Çankırı, Sinop) İşgücü Piyasasının Görünümü. Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi, 2(4), 35-50.

Erinç, S. (1953). Doğu Anadolu Coğrafyası (İkinci Basım). (Vol. 15). İstanbul Üniversitesi Enstitü Yayınları. İstanbul.

Erkut, G., Baypınar, M. B., Özgen, C., & Gönül, D. (2009). Batı Marmara Bölgesi'nde Stratejik Gelişme ve Sınır Ötesi İş Birliği. İTÜ Dergisi/a, 7(2).

Ermetin, O. (2011). Konya'da Hayvancılığın Mevcut Durumu, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. I. Konya Kent Sempozyumu, Konya İl Koordinasyon Kurulu, 26-27.

Ermetin, O., & Bayramoğlu, Z. (2010). Konya İlinde Organik Hayvancılık Potansiyeli ve Yaygınlaştırma Olanakları. Ziraat Mühendisliği Dergisi, (355), 34-39.

Ertaş, N. (2019). Düzey 2 Sınıflandırmasına Göre Mevcut Hayvancılık Durum Analizi, Mekânsal ve Zamansal Dağılış: TRB2 Örneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (44), 11-39.

Ertaş, N. (2019). Kırsal Kalkınmanın Aracı Olarak Van'da Hayvancılık Faaliyetleri. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van.

Ertaş, N., & Deniz, O. (2018). 1991 Sonrasında Van'da Küçükbaş Hayvancılığın Gelişim Seyri ve Sorunları. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim. Ankara

Ertaş. N. (2022). Yapağı ve Kıl Potansiyelinin TRB2 Bakımından İncelenmesi. Henüz yayınlanmadı.

Ertuğrul, M., Akman, N., Dellal, G. & Goncagül, T. (2000). Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması ve Türkiye Hayvan Gen Kaynakları. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 1, 285-300.

Ertuğrul, M., Dellal, G., Soysal, İ., Elmacı, C., Akın, O., Arat, S., Barıtçı, İ., Pehlivan, E. & Yılmaz, O. (2009). Türkiye yerli koyun irklarının korunması. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(2), 97-119.

Ertuğrul, O. (1993). Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Yetiştirilen Güney Anadolu Kırmızısı (Gak) Sığırlarında Bazım Verim Özellikleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 33(1-2), 1-12.

Esen, F. (2017). Bingöl İlinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED), 7(13), 83-100.

Eştürk, Ö. (2017). TRA2 Bölgesi'nde (Kars, Ardahan, Ağrı ve Iğdır) İşgücünün Analizi ve Türkiye İşgücü Piyasaları İle Karşılaştırılması. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 62, s. 177-189

FAO. (2018). Süt Sektör Özeti ve Temel Bilgiler. (https://ulusalsutkonseyi.org.tr/sut-sektor-ozeti-ve-temel-bilgiler-fao-2387/)

Faroqhi, S. (2014). Osmanlı'da Kentler ve Kentliler. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Felius, M., Beerling, M. L., Buchanan, D. S., Theunissen, B., Koolmees, P. A., & Lenstra, J. A. (2014). On the history of cattle genetic resources. Diversity, 6(4), 705-750.

Felius, M., Koolmees, P. A., Theunissen, B., Lenstra, J. A., & European Cattle Genetic Diversity Consortium. (2011). On the breeds of cattle—historic and current classifications. Diversity, 3(4), 660-692.

Fırat Kalkınma Ajansı (FKA). (2014). TRB1 2014-2023 (Bingöl, Elâzığ, Malatya, Tunceli) Bölge Planı

Fidanci, M. (2015). Farklı Ülkelerden İthal Edilen Etçi Sığır Irklarının Besi Performansı Yönünden Karşılaştırılması (Yayınlanmamış Y.L. Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü) Kayseri.

Flannery, K. V. (1973). The origins of agriculture. Annual review of Anthropology, 2(1), 271-310.

Franklin, A. (1999). Animals and Modern Cultures; A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity. Sage Publications. Great Britain

Freh, W., Donan, L. & Uyanık, M. (1967). Hakkari Sat Dağlarında Geveruk Vadisi İçinde Bulunan Kaya Resimleri Hakkında Tebliğ. (https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/2839/tur)

Fritz, S., You, L., Conchedda, G. & See, L. (2011). Global Livestock Production Systems. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) and International Livestock Research Institute (ILRI).

Genç, M. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi. (11. Basım). Ötüken Yayıncılık. Ankara

Gerber, P., Harold, A. M., Jeroen, D., Shirley, T. & Cees, D. H. (2010). Livestock in a Changing Landscape. Volume 2: Experiences and Regional Perspectives. Island Press. London.

Grigson, C. (2007). Culture, Ecology, And Pigs From The 5th To The 3rd Millennium Bc Around The Fertile Crescent. Pigs And Humans; 10.000 Years Of Interaction. (Ed.: Umberto Albarella,U., Dobney, K., Ervynck , A. & Conwy, P.R.). Bioarchaeology of Pig Domestication Research Project, Department of Archaeology, University of Durham. Oxford Univ. Press. NewYork, USA.

Guadu, T., & Abebaw, M. (2016). Challenges, Opportunities and Prospects Of Dairy Farming İn Ethiopia: A review. World Journal of Dairy & Food Sciences, 11(1), 01-09.

Gül, S. & Örnek, H. (2018). Gaziantep İlinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri I. Koyun Yetiştiriciliği. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(2), 306-314.

Gülal, T. (1991). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarım Politikası ve Aşarın Ekonomik Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Güler, D., & Saner, G. (2020). Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Etkinlik Ölçümü: İzmir ve Manisa Örneği. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 30(2), 386-397.

Günaydın, G. (2010). Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm; Politika Transferi Süreci / AB ve Türkiye. Tan Kitabevi Yayınları (11). Araştırma Dizisi (8). Ankara

Gündüz, O., Yıldırım, A., Kılıç, T., Demirtaş, H. H., Tok, U., Kiyat, M. S., Süne, E., Güneş, F., Elmas, N., Akın, C. & Hanlıgil, M. E. (2007). TRB Ortadoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara

Gündüz, Ö. & Yüceer Ö. B. Y. (2017). Mersin'de Koyun-Keçi Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 57(2), 99-104.

Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2014). TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı. Balıkesir.

Güngör, İ., Akçapınar, H. (2013). Bafra Genotipinin Ankara Şartlarında Verim Özellikleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 53(2), 59-73.

Günlü, A., & Alaşahan, S. (2010). Türkiye'de Keçi Yetiştiriciliği ve Geleceği Üzerine Bazı Değerlendirmeler. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 81(2), 15-20.

Güran, T. (1997). Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri (1909, 1913, 1914). Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

Gürhan, N. (2017). Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt: 6, Sayı: 2, 1204-1223.

Gürsoy, O. (2011). Awassi and Its Possible Rural Development Role in Africa and Asia. Journal, Macedonian Science, Animal, 1, 305-16

Güven, O., & Yavuz, F. (2020). Büyükbaş Hayvancılık Sektöründe Üretici Profili ve İşletme Yapısı: TRA2 Bölgesi Örneği. Akademik Ziraat Dergisi, 9(1), 81-92.

Hacısalihoğlu, S. (2022) Hayvansal Kaynaklı Yayılı Kirlilik Yükleri Hesabı, Bursa Örneği. Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 27(1), 361-374.

Harari, Y. N. (2014). Sapiens: A brief history of humankind. Random House.

Harari, Y. N. (2016). Homo Deus; (A Brief History ofTomorrow). Yarının Kısa Bir Tarihi. (Çev. Poyzan Nur Taneli). Kollektif Kitap. İstanbul

Harman, C. (2017). A People's History of the World; From the Stone Age to the New Millenium. Verso Publishing. London and New York.

Harris, M. (1976). Cows, Pigs, Wars and Witches. The Riddles of Culture. Vintage Books. NewYork

Hartung, J. (2013). A Short History of Livestock Production. In Livestock Housing: Modern Management to Ensure Optimal Health And Welfare of Farm Animals (pp. 81-146). Wageningen Academic Publishers.

Hazar, D., & Velibeyoğlu, K. (2018). Kırsal-Ekolojik Müştereklerimiz: Mera Alanları. Tarım Ekonomisi Dergisi Cilt:24 Sayı:2 Sayfa:193-201

He, Y., Yang, X., Xia, J., Zhao, L., & Yang, Y. (2016). Consumption of Meat and Dairy Products in China: A Review. Proceedings of the Nutrition Society. 75, 385-391. Nottingham: University of Nottingham

Hemme, T., Mohiuddin, M., Ndambi, O.A. (2014). Benchmarking Cost of Milk Production in 46 Countries. Journal of Reviews on Global Economics, 3: 254-270.

Hiemstra, S. J., De Haas, Y., Mäki-Tanila, A., & Gandini, G. (2010). Local cattle breeds in Europe. Development of policies and strategies for self-sustaining breeds. Wageningen Academic Publ., Wageningen, The Netherlands.

Holt-Jensen, A. (2017). Coğrafya Tarihi Felsefesi ve Temel Kavramları. Çev. Erdem Bekaroğlu, Ömer F. Anlı, Hatice Turut ve Suat Tuysuz. İdil Yayıncılık, İstanbul

Hong Y. Y. (2004). A Dynamic Constructivist Approach to Culture Moving from Describing Culture to Explaining Culture. Understanding Culture; Theory, Research and Application. (Eds: Robert S. Wyer, Chi-yue Chiu, and Ying-yi Hong). (3-24) Psychology Press. NewYork.

Houessou, S. O., Dossa, L. H., Diogo, R. V., Houinato, M., Buerkert, A., & Schlecht, E. (2019). Change and continuity in traditional cattle farming systems of West African Coast countries: A case study from Benin. Agricultural systems, 168, 112-122.

Humboldt, A. V. (1846). Cosmos. Sketch Of A Physical Description Of The Universe. (Translated by: E.C. OTTE). In Four Volumes. Harper & Brothers Publishers. New York.

İnalcık, H. & Quataert, D. (2000). Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600). (2. Baskı). Cilt I. Eren Yayıncılık. İstanbul

İnan, İ. H. (1994). Tarım Ekonomisi, Hasad Yayıncılık, Tekirdağ.

İnan, İ. H. (2012). Trakya Bölgesinde Tarım ve Hayvancılığın Durumu (Tartışma Metni / Discussion Paper. No. 2012/16). 'Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Balkanlarla İlişkiler ve Türkiye Ekonomisi'. (Ed. Ömer Faruk Çolak). Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları. Ankara

İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA). (2015). TRC1 Gaziantep-Adıyaman-Kilis Bölge Planı 2014-2023. Gaziantep.

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA). (2017). İstanbul Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi. İstanbul

İzbırak, R. (1992). Coğrafya Terimleri Sözlüğü. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, No: 157, İstanbul.

Jensen, A. H. (2009). Geography History and Concepts: A Student's Guide. (4th Edition). British Library Cataloguing in Publication data. SAGE. London

Johnson, H. D. (1976). World Climate and Milk Production. Dept of Dairy Husbandry, International Journal of Biometerology. Univ. of Missouri-Columbia, (171-180).

Kahrs, R. F. (2004). Global Livestock Health Policy; Challenges, Opportunities, and Strategies for Effective Action. Iowa States Press. USA.

Kalınma Bakanlığı (KB). (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

Kalınma Bakanlığı (KB). (2018a). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023). Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

Kalınma Bakanlığı (KB). (2018b). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023). Tarım ve Gıdada Rekabetçi Üretim Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

Kalm, E. (2002). Development of Cattle Breeding Strategies in Europe. Archives Animal Breeding, Institute of Animal Breeding and Husbandry, Christian-Albrechts-University of Kiel, Germany. 45(1), 5-12.

Kalof, L. (2007). Looking at Animals in Human History. Reaktion Books. London EC1V 0DX, UK

Kalof, L. (2016). The Oxford Handbook of Animal Studies. Introduction. Oxford University Press (Published in the United States of America by Oxford University Press). NewYork, USA.

Kan. A., & Direk, M. (2006). Konya İli Merkez İlçelerindeki Sığır Besiciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences, 20(40), 43-52.

Kandemir, Ç., Alkan, İ., Yılmaz, H. İ., Ünal, H. B., Taşkın, T., Koşum, N., & Alçiçek, A. (2015). İzmir yöresinde küçükbaş hayvancılık işletmelerinin coğrafik konumlarına göre genel durumu ve geliştirilme olanakları. Hayvansal Üretim, 56(1), 1-17

Kandemir, Ç. & Taşkın, T. (2022). Türkiye'de Koyun Irklarının Mevcut Durumu ve Geleceği: Akdeniz Bölgesi. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 97-106.

Karaca, O. & Kaymakçı, M. (1994). Güneydoğu Anadolu'da Hayvancılığın Geliştirilmesi İçin Kimi Öneriler. Hayvansal Üretim Dergisi, 35/1. S.9-12.

Karademir, Z. (2018). İmparatorluk Ekonomisinin Can Damarları: Osmanlı Ülkesinde Hayvancılık İşletmeleri (1500-1800). Libra Kitapçılık ve Yayıncılık. İstanbul.

Karal, E. Z. (1999). Osmanlı Tarihi: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918). (2. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları, IX. Cilt, XIII. Dizi, Sayı 16. Ankara.

Karal, E. Z. (2007). Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907). (6. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Cilt, XIII. Dizi, Sayı 16. Ankara.

Kathpalıa, Y. (1990). Arşiv Malzemelerinin Korunması ve Restorasyonu, Çev: N. Somer, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Kaya, İ. (2015). Kültürel Dönüş ve Yeni Kültürel Coğrafya. (Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı), 628-633.

Kayalık, M. S., & Bingöl, M. (2015). Tüm yönleriyle morkaraman koyunları. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(2), 89-97.

Kayıran, M. (1988). Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Türk Tarımı (1923-1929). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara

Kaymakçı, M. & Engindeniz, S., (2010), Türkiye Keçi Yetiştiriciliği; Sorunlar ve Teknik-Ekonomik Çözümler, Ulusal Keçicilik Kongresi, 24 Haziran 2010, Çanakkale, s.1-25.

Kazancık, B. L. (2007). Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığınlaşmaları. Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu (25-26 Ekim 2007) Bildiriler Kitabı, 1-16. TEPAV, İzmir.

Kazgan, G. (2006). Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (3.Baskı). İstanbul

Kazgan, G. (2013). Tarım ve Gelişme. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (2. Baskı). İstanbul

Kenneth, F., Kitchell, J.R. (2014). Animals in the Ancient World From A To Z. Routledge; Taylor & Francis Group. London and NewYork.

Kesenkaş, H., Dinkçi, N., Kınık, Ö., Gönç, S. & Ender, G. (2010). Saanen Keçisi Sütünün Genel Özellikleri. Akademik Gıda, 8(2), 45-49. Journal of Agriculture and Food Sciences, 20(40), 43-52.

Keskin, M., & Tünay Bebek, D. (2018). Mersin ilinde koyun yetiştiriciliğinin mevcut durumu bazı verim ve yapısal özellikleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(2), 315-323.

Khazanov, A. M. (1994). Nomads and the outside world. Madison, WI: University of Wisconsin Press.

Kijlstra, A., & Eijck, I. A. J. M. (2006). Animal Health in Organic Livestock Production Systems: A Review. NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences, 54(1), 77-94.

Koç, A. (2016). Simental Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi: 1. Dünyada ve Türkiye'deki Yetiştiriciliği. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2), 97-102.

Komisyon (1984). Yurt Ansiklopedisi. 11.Cilt. Türkiye Genel. Türkiye, İl İl; Dünü, Bugünü, Yarını. Anadolu Yayıncılık. İstanbul.

Koncagül, S., Akça, N., Vural, M. E., Karataş, A., & Bingöl, M. (2012). Zom Koyunlarının Morfolojik Özellikleri. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 18(5), 829-837.

Kopar, M. (2015). Tarihi ve Kültürel Değerleri ile Adıyaman (S.13-21) Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü. (Ed. Ramilya Yarullina Yıldırım). Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Yayın no:13. Adıyaman

Kopar, M. (2015). Tarihin Derinliklerinden Günümüze Şanlıurfa (s.302-309). Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü. (Ed. Ramilya Yarullina Yıldırım). Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Yayın no:13. Adıyaman

Kośko, A., & Klochko, V. (1994). Nomadism and Pastoralism-An Outline Programme for a Discussion. Baltic-Pontic Studies vol. 2:1-4.

Koşum, N. & Taşkın, T. (2019). Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları. Türkiye'de Geçmişten Günümüze Tarım Politikaları ve Ekonomisi (299-320) (Ed.: Pakdemirli B., Yücel, B., Koşum, N., Bayraktar, Z.). Akçağ Yayınlcılık. Ankara

Koylu, Z. (2008). XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 24(71), 381-412.

Koyuncu, M., & Akgün, H. (2018). Çiftlik hayvanları ve küresel iklim değişikliği arasındaki etkileşim. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 32(1), 151-164.

Koyuncu, M., Uzun, Ş. K., & Tuncel, E. (2005). Güney Marmara Bölgesi Keçicilik İşletmelerinin Genel Durumu ve Verim Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar I. Keçicilik İşletmelerinin Genel Durumu. Journal Of Agricultural Sciences, 11(04), 373-378.

Koyuncu. M. (2019). Koyun Yetiştiriciliği, Dora Yayınları, Bursa.

Köseman, A., & Şeker, İ. (2015). Malatya İli Sığır, Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu. FÜ Sağ. Bil. Vet. Derg, 29(2), 137-143.

Köymen, O. (2008). Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler ve Patronlar. Yordam Kitap, İstanbul.

Kumbar, N. (2015). Trakya Bölgesinde Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Etkinlik Analizi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tekirdağ.

Kumlu, S. & Akman, N. (1999). Türkiye Damızlık Siyah Alaca Sürülerinde Süt ve Döl Verimi. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi39 (1)

Kunt, M., Akşin, S., Ödekan, A., Toprak, Z. & Yurdaydın, H.G. (1997). Türkiye Tarihi, 3.Cilt, Osmanlı Tarihi 1600-1908. Cem Yayınevi. İzmir

Kurç., H.C. (2018). Tekirdağ Yöresindeki Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinde Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Mekânsal Planlamanın Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tekirdağ.

Kuruca, N. & Ak, M. (2019) Doğu Karadeniz Bölgesinde Konargöçer Hayata Dair Uygulamalar: Giresun Örneği. UKDA (A. Haluk Dursun Anısına Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu Dil-Tarih-Coğrafya, 6-8 Aralık, 2019. Ankara

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA). (2013). TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı, Sinop). Bölge Planı 2014-2023. Kastamonu.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUADAKA). (2010). Erzurum, Erzincan, Bayburt (TRA1 Düzey 2 Bölgesi) Bölge Planı. Erzurum

Larsen, C. S. (1995). Biological Changes in Human Populations With Agricultur. Ann. Rev. Anthropol. 24:185-213. Department of Anthropology and Research Laboratories of Anthropology, The University of North Carolina.

Larson, G., Albarella, U., Dobney, K., & Rowley-Conwy, P. (2007). Current Views on Sus Phylogeography and Pig Domestication As Seen Through Modern MtDNA Studies. Pigs And Humans, 10, 30-41.

Lee, R. B., & DeVore, I. (1968). Problems in the Study of Hunters and Gatherers. (Man the hunter. Routledge. 3-12). Aldıne De Gruyter / New York

Leeming, J., & Turner, P. (2004). The BSE Crisis and the Price of Red Meat in the UK. Applied Economics, 36(16), 1825-1829.

Lees, S. H. & D. G. Bates (1974). The Origins of Specialized Nomadic Pastoralism: A Systemic Model. American Antiquity 39/2: 187-193.

Leonard W. R., Snodgrass J. J., Robertson M. L. (2007). Effects of brain evolution on human nutrition and metabolism. Annu Rev Nutr. 27:311-27. The Annual Review of Nutrition is online at http://nutr.annualreviews.org

Leonard, D. K. (2006). The Political Economy of International Development and Pro-Poor Livestock Policies: A Comparative Assessment. PPLPI Working Paper No. 35. Aliving from Livestock. FAO. Italy

Li, Q., Wang, Y., Tan, L., Leng, J., Lu, Q., Tian, S., Shao, S., Duan, C., Li, W. & Mao, H. (2018). Effects af Age an Slaughter Performance and Meat Quality af Binlangjang Male Buffalo. Saudi Journal af Biological Sciences, 25(2), 248-252.

Luo, J. (2009). Dairy Goat Production in China. Proceedings of the 24th Annual Goat Field Day, Langston University, April 25 (28-36).

Mahiroğulları, A. (2009). Cumhuriyet'ten Günümüze Sivas'ta Ekonomik Yapı ve İstihdam. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10(1), 175-194.

Makal, A. (2001). Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56(03).

Mat, B., & Cevger, Y. (2020). Balıkesir İlindeki Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları. Eurasian J Vet Sci, 36(4), 277-286.

Mazinani, M., & Rude, B. (2020). Population, world production and quality of sheep and goat products. Am. J. Anim. Vet. Sci, 15, 291-299.

Mazoyer, M., & Roudart, L. (2006). A History of World Agriculture: From the Neolithic Age to the Current Crisis. (Translated by James H. Membrez) NYU Press. London.

Mazoyer, M., & Roudrat, L. (2009). Dünya Tarım Tarihi, Neolitik Çağdan Günümüzdeki Krize (Histoire Des Agricultures Du Monde). (Çev. Şule Ünsaldı). Epos Yayınları. Ankara.

McKenna. E. (2018). Livestock: Food, Fiber and Friends. The University of Georgia Press. Athens.

McNeill, S. & Eve, M. (2012). Red meat in global nutrition. Meat Science 92. 166-173 (etin beslenmedeki yeri için bu kaynağı kullan)

Meçik, O., Genç, E. & Karabacak M. (2013). Uşak Ekonomisi ve Yerel Dinamiklerin Rolü. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 48-69.

Merdan, K. (2020). Gümüşhane İlinin Tarımsal Potansiyeli ve Yatırım Olanakları. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 465-484.

Metin, R. (2012). 1699-1718 Yıllarında Bolu'da Yatırım Araçları. Karadeniz Araştırmaları, (33), 43-58.

Mısırdalı, H., Deviren, H., & Kutsal, İ. E. (2017) Şırnak'ta Tarım ve Hayvancılık. Çalıştay Onur Kurulu, 61.

Michel C. & Breniquet C. (2014). Wool Economy in the Ancıent Near East and the Aegean, From the Beginnings of Sheep Husbandry to Institutional Textile Industry, Oxbow Books, UK.s.1-11.

Michel, C. (2014). Wool Trade in Upper Mesopotamia and Syria According to Old Babylonian and Old Assyrian Texts. From the Beginnings of Sheep Husbandry to Institutional Textile Industry, Oxbow Books, UK. S.233-254

Moretti, F. (2006). The Novel. Volume 1; Hıstory, Geography and Culture. Princeton University Press. USA.

Negri, A. (2014). Çokluğun Mekânı: Metropoller. Mekân Meselesi (Ed.: Torlak, S. & Önder, K.). Tekin Yayınları. (s. 57-69). İstanbul.

Neser, F. W. C., Van Wyk, J. B., Fair, M. D., Lubout, P., & Crook, B. J. (2012). Estimation of genetic parameters for growth traits in Brangus cattle. South African Journal of Animal Science, 42(5), 469-473.

Nissen, H. J. (2004). Ana Hatlarıyla Mezopotamya: Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri (MÖ 9000-2000) (Çev. Z Zühre İlkgelen) Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Oğuz, B. (2003). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri (2/C), Tarım, Hayvancılık - Meteoroloji. Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları. İstanbul.

Oral, H. H., Kuz, H. İ., Dayanıklı, C., Önaldı, A. T., Alarslan, E., & Duman, E. (2021). Ekstansif Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Organik Hayvancılığa Geçiş Olanakları: Balıkesir İli Örneği, Türkiye. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 320-330.

Oral, N. (2011). 2010'da Tarım ve Hayvancılık (https://m.bianet.org/bianet/toplum/129795-2010-da-tarim-ve-hayvancilik#_ftn2). Erişim Tarihi: 30.06.2022

Orman, N. M., Ertuğrul, O., & Cenan, N. (2000). Güney Anadolu Kırmızısı Sığır Irkında Laktasyon Eğrisinin Özellikleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 40(2), 17-25.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN). (2013). Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, TR72 Bölgesi, 2014-2023 Bölge Planı. Kayseri.

Önal, A. R. & Özder, M. (2008). Edirne İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye İşletmelerin Yapısal Özellikleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(2), 197-203.

Örkiz, M., Kaya, F. & Çalta, H. (1984). Kangal Tipi Akkaraman Koyunlarının Bazı Önemli Verim Özellikleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 24(1-4), 15-33.

Öselmiş, G. (2013). Güney Ege Bölgesinde Tarım ve Hayvancılık. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA). Aydın.

Öter, A. & Özkul, M. (2018). Batı Akdeniz Bölgesi Yörüklerinin Bitkisel ve Hayvansal Üretim Faaliyetleri1. International Journal of Agricultural and Natural Sciences, 11(1), 13-31.

Öz, E. (2014). Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık. Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Dizi - Sayı 6. Ankara

Özalp, M. & Sayın, C. (2018). Antalya'da Küçükbaş Hayvancılıkta Sürdürülebilirliğe Etki Eden Ekonomik Faktörlerin Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21, 1-11.

Özçağlar, A. (2003). Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri. Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(1), 3-18.

Özçağlar, A. (2016). Bölge Kavramı Sistematiği Ders Notları. Ankara Üniversitesi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Ankara

Özçelik, F. (2013). Cumhuriyet Döneminde Düzce (1946-1960). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Özçörekçi, M. & Öngüt, E. (2005). Dünyada ve Türkiye'de Deri ve Deri Ürünleri Sanayiinin Gelişme Eğilimleri ve Geleceği. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Yayın No: DPT;2685. Ankara.

Özgüç, N. & Tümertekin, E. (2000). Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. Çantay Kitabevi. İstanbul

Özkan, M. (2006). Hayvan Coğrafyası. Alfa Akademi Yayıncılık. Bursa

Özmen, O., Kul, S., & Gök, T. (2020). Determination of Genetic Diversity of the Akkaraman Sheep Breed From Turkey. Small Ruminant Research, 182, 37-45.

Öztuna, Y. (1963). Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi. Hayat Kitapları (37). Tarih Serisi 1, Cilt 1. Hayat Yayıncılık

Öztürk, M. (2019). Osmanlı Devleti'nde Hayvancılığın İktisadi Boyutu. Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 1(1), 28-44.

Öztürk, O., Şen, C., & Aydın, B. (2019). Hayvancılık İşletmelerinin Yem Bitkileri Yetiştiriciliği ve Mera Kullanım Alışkanlıklarının Karşılaştırmalı Analizi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 28(1), 29-38.

Öztürk, Y., & Odabaşıoğlu, F. (2011). Van ve yöresinde Hamdani koyunlarının verimleri ve morfolojik özelliklerinin araştırılması; II. kuzularda büyüme, yaşama gücü, besi performansı kesim ve karkas özellikleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 22(2), 81-87.

Özyürek, S., Koçyiğit, R., & Tüzemen, N. (2014). Erzincan İlinde Süt Sığırcılığı Yapan İşletmelerin Yapısal Özellikleri: Çayırlı İlçesi Örneği. Journal Of Tekirdag Agricultural Faculty, 11(3).

Pala, C. (1996). Osmanlı İmparatorlugu'nda Tarımsal Örgütlenme. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 7, Sayı 21., S.39-69.

Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914. İletişim Yayınları, İstanbul.

Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi; 1500-1914. (1. Baskı) İletişim Yayınları. İstanbul

Pawson, H. C. (1957). Robert Bakewell: Pioneer Livestock Breeder. Printed in Great Britain by Richard Clay and Company, Ltd., Bungay, Suffolk. S. 51

Perisic, P., Bogdanovic, V., Mekic, C., Ruziv-Muslic, D.,Stanojevic, D., Popovac, M. & Stepic, S. (2015). The Importance of Buffalo in Milk Production and Buffalo Populatıon In Serbia. Biotechnology in Animal Husbandry 31 (2), p 255-263

Polat, M. (2014). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık Sektörünün Mevcut Durumu ve Çiftçilerin Beklentileri. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Polat, S. (2014). Osmanlı Devleti'nde Tekâlif-İ İmdâdiye Vergisine İlginç Bir Örnek: H. 1044/M. 1634 Yılında Uygulanan Bedel-İ Yapağı Vergisi. BELLETEN, 78(281), 123-148.

Popescu, A. (2013). Study Regarding the Trends in the World and European Goat Milk Production. Lucrări Ştiinţifice-Seria Zootehnie, vol. 59. University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania

Près, A. P. (2010).Liquid Materialities A History of Milk, Science and the Law. (Ed: Peter Atkins). Chapter 3: Seeking The Natural: Laboratories and The "Knowability" of Milk. (55-90). Ashgate Publishing Limited. Durham University, UK

Rao, P. V. (2008). Dairy Farm Business Management. Biotech Books. Delhi-India

Rast E. A. (2014). Bronze and Iron Age Wools in Europe., From the Beginnings of Sheep Husbandry to Institutional Textile Industry, Oxbow Books, UK. s. 12-21

Robinson, T. P., Thornton P. K., Franceschini, G., Kruska, R. L., Chiozza, F., Notenbaert, A., Cecchi, G., Herrero, M., Epprecht, M. & Meltzer, M. I. (1995). Livestock in Africa: The Economics of Ownership and Production, and the Potential for Improvement. Agriculture and Human Values, 12(2), 4-18

Robinson, T. P., Thornton P. K., Franceschini, G., Kruska, R. L., Chiozza, F., Notenbaert, A., Cecchi, G., Herrero, M., Epprecht, M., Moyo, S., McDermott, M., Herrero, M., Van de Steeg, J., Staal, S., & Baltenweck, I. (2007). Development of livestock production systems in Africa: challenges and opportunities. International Livestock Research Institute (ILRI). 15-26

Russel, A. J. F. & Bishop, S. C. (1990). Breeding for Cashmere in Feral and Imported Goats in Scotland. In: Proceedings of the 4th world Congress on genetics applied to Livestock Production, 205-208.

Sabbağ, M. (2015). Şanlıurfa Yemek Kültürü (s.369-390). Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü. (Ed. Ramilya Yarullina Yıldırım). Adıyaman Üniversitesi Yayınları, Yayın No:13. Adıyaman

Sağdıç, M. & Koç, H. (2010). Yukarı Kızılırmak Havzası'nın İklimi. Türk Coğrafya Dergisi, (58), 1-20.

Sallaberger, W. (2014). The Value of Wool in Early Bronze Age Mesopotamia. On the Control of Sheep and the Handling of Wool in the Presargonic to the Ur III Periods (c. 2400-2000 BC)From the Beginnings of Sheep Husbandry to Institutional Textile Industry, Oxbow Books, UK. S.94-114

Sarıbaş, M., & Pınar, A. (2009). Silifke'de Yer Şekilleri ile Bitki Örtüsünün Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Varlığının Dağılışına Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22), 367-382.

Sarıkaya, E. & Aydın, E. (2010). Dünya Sığır Eti Üretim, Tüketim ve Ticareti İle Türkiye'nin Canlı Hayvan ve Sığır Eti İthalatı. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara

Sarıkoyuncu, A., & Kayıran, M. (1998). Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk'ün Tarım Politikası ve Sonuçları. 11(31), 215-242.

Sarıözkan, S. (2011). Türkiye'de Manda Yetiştiriciliğinin Önemi. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17(1), 163-166.

Sarıözkan, S., & Küçükoflaz, M. (2020). İklim mi Hayvancılığı Yoksa Hayvancılık mı İklimi Etkiliyor? Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 17(3), 255-259.

Sauer. C. O. (1952). Agricultural Origins and Dispersals. The American Geographical Society, Series Two. 1952, 110. New York

Saygın, Ö. & Demirbaş, N. (2018). Türkiye'de Kırmızı Et Tüketimi: Sorunlar ve Öneriler. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi. 32 (3), 567-574

Sayın, C. (1998). Türkiye'de Hayvancılığın Yapısal Durumu, Yaşanan Başlıca Sorunlar, İzlenen Destekleme Politikaları, Aksayan Taraflar ve Çözüm Önerileri. TZOB Yayınları. Ankara

Sayın, C. (2001). Türkiye'de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 14(1), 139-150.

Schmölcke, U., Gross, D., & Nikulina, E. A. (2018). The history of sheep husbandry in Austria from the Neolithic to the Roman Period. Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Serie A für Mineralogie und Petrographie, Geologie und Paläontologie, Anthropologie und Prähistorie, 120, 101-126.

Scialabba, N. E. H. (2022). Managing Healthy Livestock Production and Consumption. Section 1 (3-18) Introduction to livestock systems. (Ed. Nadia El-Hage Scialabba)Swette Center for Sustainable Food Systems, Arizona State University, Tempe, AZ, United States

Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA). (2012). TRA2 Bölgesi'nde Süt ve Süt Ürünleri Sektör Raporu

Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA). (2013). TRA2 Bölgesi (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) 2014-2023 Bölge Planı.

Serpell, J.A. (2009) "Having Our Dogs and Eating Them Too: Why Animals Are a Social Issue," Journal of Social Issues 65, no. 3 (2009): 633-644.

Solot, M. (1986). Carl Sauer and Cultural Evolution. Annals of the Association of American Geographers, 76(4), 508-520.

Sönecek, D., & Durak, B. (2017). Balıkesir'de Hayvan Sağlığı ve Refahının Sağlanması. (Ed.: Erdem, R., Meşhur, F.A., Ertuğay, K., Eren, F. ve Fındıklar, Ç.) 121-135. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara

Söylemez, A. (2019). Balıkesir İli Kuzeyinin Kalkınmasında Güney Marmara Kalkınma Ajansının Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1), 20-30.

Speth J. D. (1989). Early hominid hunting and scavenging: The role of meat as an energy source. Journel Of Hum Evoluation-18:329-43.

Steams, P. N. (2001). The Encyclopedia of World History, (Sixth edition). Houghton Mifflin Company. Boston. USA.

Stearns, P. N. (Ed.). (2001). The Encyclopedia of World History: Ancient, Medieval, and Modern, Chronologically Arranged. Houghton Mifflin.

Szűcs, E., Geers, R., Jezierski, T., Sossidou, E. N., & Broom, D. M. (2012). Animal Welfare in Different Human Cultures, Traditions and Religious Faiths. Asian-Australasian Journal of Animal Sciences, 25(11), 1499.

Şahin, G. (2013). Coğrafi Bir Simge Olarak Ankara Keçisinin Türkiye'deki Mevcut Durumu. Milli Folklor Dergisi, 97, 195-209.

Şahin, G. (2015). Türkiye Zirai Hayatında Manda (Bubalus Bubalis) Yetiştiriciliği ve Manda Ürünlerinin Değerlendirilmesi. Coğrafya Dergisi, (31), 14-40.

Şahin, O. (2011). Süt sığırlarında tip sınıflandırması ve vücut kondisyonu değerlendirme. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları, (5).

Şahin. G. (2019). Türk Dünyasında Domuz (Sus Scrofa Domesticus) Yetiştiriciliği ve Türk Kültüründe Domuz. Uluslararası Afro- Avrasya Araştırmaları Dergisi, 5 (9) , 104-122.

Şeker, İ., & Köseman, A. (2015). Elâzığ İlinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri. Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 4(1), 36-44.

Şekerden, Ö. (2001). Büyükbaş Hayvan Yetiştirme (Manda Yetiştiriciliği). Temiz Yürek Ofset Matbaacılık Antakya-Hatay.

Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma. Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi.

Şenesen, R. (2011). Osmaniye/Düziçi'nde Dünden Bugüne Yaylacılık ve Varsak Türkmenlerinin Yayla Göçü. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(1), 267-286.

Şengonca, M., Kaymakçı, M., Koşum, N., Taşkın, T., & Steinbach, J. (2002). Batı Anadolu İçin Bir Süt Keçisi: "Bornova Keçisi". Hayvansal Üretim, 43(2).79-85.

Şılbır, Y., Deveci, M. & Yaşar, M. (2005). Doğu Karadeniz Bölgesi Yem Kaynakları ile Hayvancılık Sorunları ve Çözüm Önerileri Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Sempozyumu 2005 (Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu) Sorunlar, Analizler ve Politikalar 13-14 Ekim 2005. Trabzon

Tanoğlu, A. (1968). Ziraat Hayatı. Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat. (İkinci Baskı). İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayını, No:8. İstanbul

Tanrıkulu, M., & Doğandor, E. (2021). Coğrafi İşaretleri ve Coğrafi İşaret Potansiyeliyle Bolu İli. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 223-257.

Tapkı, N., Kaya, A., Tapkı, İ., Dağıstan, E., Çimrin, T., & Selvi, M. H. (2018). Türkiye'de Büyükbaş Hayvancılığın Durumu ve Yıllara Göre Değişimi. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(2), 324-339.

Taşkın, E., Yılmaz, M., Söylemez, C., & Karaş, G. (2015). Ege Bölgesi'nin Kalkınma ve İhracat İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi (UKODLK). 1-3 Ekim 2015. S.45-86. Kars

Taşlıgil, N., & Şahin, G. (2010). Türkiye'de Keçi Yetiştiriciliğinin Coğrafi Dağılımı. Ulusal Keçicilik Kongresi, (83-86) Çanakkale.

Taylor, R. E. (1994). Beef production and management decisions (No. Ed. 2). Macmillan Publishing Company. USA.

Tezel, Y. S. (2015). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Thorne P. S. (2007). Environmental Health Impacts of Concentrated. Animal Feeding Ope rations: Anticipating Hazards-Searching for Solutions. Environ Health Perspect. Volume 115.

Thornton, P. K. (2010). Livestock production: recent trends, future prospects. Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences 365 (1554), 2853-2867.

Ticaret ve Ziraat Nezareti, İstatistik İdare-i Umumiyesi Müdüriyeti (1332). Memaliki Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistikleridir. Dersaadet Matbaası. Osmaniye.

Tolunay, A., Adıyaman, E., Akyol, A., İnce, D., Türkoğlu, T., & Ayhan, V. (2014). An Investigation on Forage Yield Capacity of Kermes Oak (Quercus Coccifera L.) and Grazing Planning of Mediterranean Maquis Scrublands for Traditional Goat Farming. The Scientific World Journal, 2014.

Tolunay, A., İnce, D., Türkoğlu, T., & Özmış, M. (2018). Kuraklık ve Küresel Isınmanın Etkilerinin Azaltılmasında Batı Akdeniz Bölgesi Maki Alanlarının Otlatma Amaçlı Kullanımı ve Sürdürülebilir Keçi Yetiştiriciliği. ISNOS-MED 2018.

Toptaş, A. (1996). Kireç Giderme İşleminde Borik Asid Kullanımının İncelenmesi ve Deri Kalitesine Etkilerinin Değerlendirilmesi. İstanbul Üniv. Fen Bil. Ens. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul

Tozun, H. & Çınar, N. (2020). Kültürel Miras Bağlamında Derilerin Fiziksel Özellikleri ve Ham Derinin İşlenmesi. Sanat Tarihi Dergisi, 29/2, Ekim, 371-397.

Turan, N. (2015). Cumhuriyet Döneminde Gaziantep Ekonomisinin Türkiye ve Ortadoğu Açısından Önemi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Turhan, Ş., Vural, H., & Erdal, B. (2013). Bursa Tarımının Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 27(1), 27-38.

TÜDKİYEB. (2015) Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Merkez Birliği, Koyun ve Keçi Irklarımız Tanıtım Kılavuzu, Yayın No:5, Ankara.

Tümertekin, E. (1972). İktisadi Coğrafya. İstanbul Üniversitesi Yayınları (1703). Coğrafya Enstitüsü Yayınları (67). İstanbul

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2013). Ekonomik Coğrafya. Küreselleşme ve Kalkınma. (13. Baskı). Çantay Kitabevi. İstanbul

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2011). Beşerî Coğrafya. İnsan, Kültür, Mekân. Çantay Kitabevi. İstanbul

Türk Dil Kurumu (TDK): https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.03.2022)

Uçuk, M. Ç., Bıkmaz, A. Ç., Sevilmiş, U., Hızlı, H., & Işık, A. (2018). Yerli Güney Sarısı Sığır Irkının Adana İli ve İlçelerindeki Mevcut Durumu. International Journal of Eastern Mediterranean Agricultural Research, 1(2), 91-103.

Uerpmann, H. P., Potts, D. T., & Uerpmann, M. (2010). Holocene (re-) occupation of eastern Arabia. In The Evolution of Human Populations in Arabia (pp. 205-214). Springer, Dordrecht.

Uğur, F. (2014). Sığır Yetiştirme (Ders Kitabı). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları. ISBN:978605-4222-36-0. Pozitif Matbaa. Ankara

Uzay, N. (2000). Kayseri'de Tarım Sektörünün Durumuna İlişkin Gözlemler (1989-1997). Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (16), 99-116.

Ünal, R. N. & Besler, T., (2008). Beslenmede Sütün Önemi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü. Klasmat Matbaacılık, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 727. Ankara.

Ünal, S., Mutlu, Z., Mermer, A., Urla, Ö., Ünal, E., Aydoğdu, M., ... & Aslan, S. (2012). Ankara İli Meralarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Çalışma. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 21(2), 41-49.

Ünlü, A. (2019) Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'nın Oluşumunda TRC3 Bölgesi ve" Lokomotif Şehirler" Karşılaştırılması Üzerine Bir Analiz. Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 2(1), 1-12.

Ünsal, V. (2008). MÖ III Binde Kuzeydoğu Anadolu. The Journel of International Social Research, 1(3), 396-410

Valenze, D. (2011). Milk: A Local and Global History. Yale University Press Books. New Haven & London

Velten, H. (2010). Milk: A Global History. The Edible Series. Published by Reaktion Books Ltd. 33 Great Sutton Street. London

Vural, H. (2019). Türkiye'de Hayvansal Üretimin Ekonomik Yapısı ve Pazarlama Sorunları. XII. IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi - Plovdiv / Bulgaristan. 20-21 Nisan. (254-261)

Vural, H. & Fidan, H. (2007). Türkiye'de Hayvansal Üretim ve Hayvancılık İşletmelerinin Özellikleri. Tarım Ekonomisi Dergisi; 13(2): 49-59.

Whittlesey, D. (1936). Major agricultural regions of the earth. Annals of the Association of American Geographers, 26(4), 199-240.

Wilbert, C. (2009). Animal Geography. "International Encyclopedia of Human Geography" (Eds: Bob Kitchin and Nigel Thrift). Elsevier. Printed and bound in Italy.

Wilson, R. T. (2018). Livestock in The Republic Of The Sudan: Policies, Production, Problems and Possibilities. Animal Husbandry, Dairy and Veterinary Science, 2(3), 1-12.

Wolch, J. & Emel, J. (1998). Animal Geographies: Place, Politics and Identity in the Nature-Culture Borderlands. London.

Wright, R. (2011). A Short History of Progress. House of Anansi Press Inc. Canada.

Yalçın, B .C. (1986). Sheep and Goats in Turkey. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Animal Production and Health Paper. No:60. Rome.

Yaman, H., & Sungur, O. (2021). Düzey2 Bölgelerinin İmalat Sanayinde Sektörel Çeşitlilik Eğilimleri: 2010-2019 Dönemi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(3), 301-311.

Yavuz, F. (2000). Türkiye'de Tarım Politikası. Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi. 31-Özel Sayı.9-22.

Yavuzer, Ü. & Bengisu, G. (2015). Organik Hayvancılık. Nobel Yayıncılık. Ankara

Yazıcı, A. (1997). XIX. Yüzyılda Eskişehir'in Ekonomik Durumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

Yıldız, H. (1989). Türkiye'nin Sanayileşmesinde Dokuma Sanayinin Yeri ve Önemi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 47(1-4), 389-404.

Yılmaz, G. (2009). Türkiye'de 1923-1938 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(2), 297-328.

Yılmaz, H. & Köknaroğlu, H. (2007). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyum Sürecinde Türkiye'de İzlenen Hayvancılık Politikalarının Değerlendirilmesi. V. Zootekni Bilim Kongresi, 5-8 Eylül 2007, Van. s.1-11

Yılmaz, İ. & Yılmaz, E. (2012). Türkiye'de Hayvansal Gıda Tüketimi ve Sorunlar. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. 5-7 Eylül 2012. s. 981-984. Konya

Yılmaz, O., Akın, O., Yener, S. M., Ertuğrul, M., & Wilson, R. T. (2012). The Domestic Livestock Resources of Turkey: Cattle Local Breeds and Types and Their Conservation Status. Animal Genetic Resources/Resources Génétiques Animales/Recursos Genéticos Animales, 50, 65-73.

Yılmaz, S. (2013). Afyonkarahisar yöresi manda yetiştiriciliği: Küçükçobanlı Köyü örneği (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Yılmaz, S. (2019). On Üçüncü Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Bir Sivas Sosyoekonomik Tarih Perspektifi Oluşturma Denemesi. Her Yönüyle Sivas Sempozyumu. 25-27 Nisan 2019. Sivas

Yörük, M. (2007). AB Uyum Sürecinde Türkiye Süt Sektörü. Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SETBİR). S.4.

Yurtoğlu, N. (2017). Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara

Yücecan, S. & Ekinciler, T. (1974). Sütün Beslenmemizdeki Yeri ve Kullanılması. Beslenme ve Diyet Dergisi. Cilt 3. Sayı 2. Sayfa 1

Zaman, M. (2007). Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık. Atatürk Üniversitesi (960), Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları (105), Araştırmalar Serisi (75). Erzurum

Zeder, M. A. (2008). Domestication and early agriculture in the Mediterranean Basin: Origins, diffusion, and impact. Proceedings of the national Academy of Sciences, 105(33), 11597-11604.

Zeder, M. A. (2012). The Domestication Of Animals. Journal Of Anthropological Research, 68(2), 161-190.

Zengin, E. Ç. (2021). Türkiye'de Kalkınma Ajansları Uygulamasına İlişkin TR42 ve TR52 Bölgelerine Yönelik Bir Araştırma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 23(41), 361-389.

Zinn, H. (2017). A People's History of the World. Verso Publishing. London.

Zoe Petropoulou, M. (2008). Animal Sacrifice in Ancient Greek Religion, Judaism, and Christianity, 100 BC-AD 200. Oxford University Press. Uk

DÜŞÜNCENİN MİMARİSİ

SERDAR TOKA

DÜŞÜNCENİN MİMARİSİ
Serdar Toka

Yayın No.: 4678
Mimarlık ve Tasarım: 453
ISBN: 978-625-427-937-9
E-ISBN: 978-625-427-938-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Toka, Serdar.
Düşüncenin Mimarisi / Serdar Toka
1. Basım, VIII + 280 s., 19,5x27,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-937-9
E-ISBN: 978-625-427-938-6
1.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE SUNUŞ / 7

BİLİM ANALİTİĞİ / 11

İLK ÇAĞ / 29
Nedenler / 31

Aristoteles'te Evrenin Oluşumunda 4 Neden / 32
Mimarlığın Atamları / 33
Mimarlığın Figürleri / 34
Thales / 36
Anaxagoras / 38
Empedokles / 40
Parmenides / 42
Anaximandras / 44
Anaximenes / 48
Pytagoras / 50
Heraklleitos / 54
Zenon - Eleali / 56
Xenophanes / 58
Demokritus / 59
Sofistler / 62
Socrates / 64
Socrates - Platon - Aristoteles / 66
Platon / 67
Aristoteles / 71
Epicurus / 76
Pyrrhon - Timon / 78
Diogenes / 80
Hedonizm - Kyrene Okulu / 82
Stoacılar / 84

ORTA ÇAĞ / 87
Metafizik ve Din / 89

Plotinus / 94
Augustinus / 96
Boethius / 98
Scotus, E. / 99
Anselmus / 100
Roscelinus / 102
İbn Sina / 104
İbn Rüşd / 106
İbn Meymun / 108
Sigerus / 110
Grosseteste / 112
Bonaventure / 114
A. Magnus / 116

Thomas Aquinas / 118
D. Scotus / 120
William Ockham / 122
Roger Bacon / 124

RÖNESANS / 127
İnsan ve Doğa / 129

Plethon / 136
Ficinus / 138
Cusanus / 140
Paracelsus / 142
Telesius / 144
Althusius / 145
Grotius / 146
Copernicus / 148
Bruno / 150
Kepler / 152
Machiavelli / 154
More / 156
Campanella / 156
Bacon / 158
Bodin / 160
Montaigne / 162
Galileo / 164
Newton / 166
Mirandola / 168

AYDINLANMA ve MODERNLİK / 171
Atom, Özne vb. Merkez ve Çevre Analitiği / 173

Hobbes / 186
Descartes / 188
Pascal / 190
Spinoza / 192
Bayle / 195
Malebranche / 196
Leibniz / 198
Locke / 200
Berkeley / 202
Hume / 204
Reid / 206
Condillac / 208
Kant / 210
Fichte / 212
Schelling / 214
Hegel / 216
Marx - Engels / 218
Spencer / 220
Mill / 222

Comte / 224
Schopenhauer / 226
Kierkegaard / 228
Nietzsche / 230
Bergson / 233
Whitehead / 236
Pierce / 240
James / 242
Dewey / 244
Moore / 246
Frege / 248
Russell / 250
Wittgenstein - 1. Dönemi / 252
Wittgenstein - 2. Dönemi / 254
Ryle / 256
Austin / 258
Husserl / 260
Heidegger / 262
Jaspers / 264
Sartre / 266
Althusser / 268
Saussure / 270
Barthes / 272
Derrida / 274
Foucault / 276
Lyotard / 278
Deleuze - Guttari / 280
Baudrillard / 282

KAYNAKÇA / 285

KAYNAKÇA

Althusius, Johannes, *Politica*, Trans. Frederick S. Carney, Liberty Fund, Inc, Indiana 1995.

Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev. Yusuf Alp – Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

Anselmus, *Hakikat Üzerine*, Ortaçağda Felsefe, Çev. Betül Çotuksöken – Saffet Babür, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1989.

Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, Trans. Fathers of the English Dominican Province, R & T Washbourne Ltd., London 1914.

Aslan, Ahmet, *İlk Çağ Felsefe Tarihi I Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

Augustinus, *İtiraflar*, Çev. Dominik Pamir, Kaktüs Yayınları, Ankara 1999.

Augustinus, *Tanrı Devleti*, Çev. Öncel Sencerman, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2021.

Austin, J. Langshaw, *How To Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford 1962.

Bacon, Francis, *Novum Organum, Tabiatın Yorumu ve İnsan Aklı Hakkında Özlü Sözler*, Çev. Semd Önal, Say Yayınları, İstanbul 2012.

Barthes, Roland, *Göstergebilimsel Serüven*, Çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993.

Barthes, Roland, *Dilin Çalışma Sesi*, Çev. Ayşe Ece – Necmettin Kamil – Sevil – Elif Göktekeç, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

Baudrillard, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Çev. Oğuz Adanır, DoğuBatı, İstanbul 2011.

Baudrillard, Jean, *Tüketim Toplumu Söylenceleri / Yapıları*, Çev. Hazal Deliçaylı – Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.

Baudrillard, Jean, *Baştan Çıkarma Üzerine*, Çev. Oğuz Adanır, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Bergson, Henri, *Madde ve Bellek*, Çev. Işık Ergüden, Oost Kitabevi, Ankara 2007.

Berkeley, George, *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*, Çev. Halil Turan, Bilim Sanat Yayınları, Ankara 1996.

Best, Steven and Kellner, Douglas, Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturma-lar, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011.

Bodin, Jean, Six Books of Commonwale, Trans. Richard Knolles, Impen-fis G. Bilhop, London 1606.

Boethius, Felsefenin Tesellisi, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, İs-tanbul 2011.

Bonaventure, On the Reduction of the Arts to Theology, Trans. Zacha-ry Hayes, Franciscan Institute of St. Bonaventure, New York 1996.

Bonaventure, The Journey of the Mind Into God, Trans. Opera Omnia S., Cristian Classics Ethernal Library, Michigan 2002.

Bruno, Giordano, Diyaloglar, Çev. Sedat Ümran, Berfin Yayınları, İstanbul 1997.

Campanella, Thomasso, Güneş Ülkesi, Çev. Uğur Gülsün, İlgi Kültür Sanat Ya-yınları, İstanbul 2019.

Cevizci, Ahmet, Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a, Say Yayınları, İstanbul 2021.

Comte, Auguste, Pozitif Felsefe Dersleri, Çev. Erkan Ataçay, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2015.

Copernicus, Nicolaus, Gök Cisimlerinin Dönüşleri Üzerine, Çev. Safiet Babüs, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.

Curd, Patricia (Ed), A Presocratic Reader Selected Fragments and Testimonia, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge 2011.

Deleuze, Gilles, Spinoza Pratik Felsefe, Çev. Ulus Baker-Alber Nahum, Norgunk Yayıncılık, İstanbul 2011.

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix, Anti Oidipus-Kapitalizm ve Şizofreni I, Çev. Fahrettin Ege-Hakan Erdoğan-Mustafa Yiğitalp, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 2014.

Derrida, Jacques, Gramatoloji, Çev. İsmet Berkan, Bilgesu Yayıncılık, Anka-ra 2014.

Derrida, Jacques, Yazı ve Fark, Çev. P. Burcu Yalım, Metis Yayınları, İs-tanbul 2020.

Descartes, René, Felsefenin İlkeleri, Çev. Mesut Akın, Say Yayınları, İstanbul 2007

Descartes, René, Yöntem Üzerine Konuşma, Çev Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018.

Engels, Friedrich, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 1987.

Foucault, Michel, Yapısalcılık ve Post-yapısalcılık, Çev. Ümit Ünsal – Ali Utku. Birey Yayınları, İstanbul 2001

Foucault, Michel, Bilginin Arkeolojisi, Çev. Veli Urhan, Birey Yayınları İstanbul 1999.

Foucault, Michel (a). Delilliğin Tarihi, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

Foucault, Michel (b), Kliniğin Doğuşu, Çev. İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara 2006.

Foucault, Michel, Özne ve İktidar, Çev. Işık Ergüden – Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Foucault, Michel, İktidarın Özü, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

Foucault, Michel, Hapishanenin Doğuşu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1992.

Frege, Gotlab, Aritmetiğin Temelleri, Çev. H. Bülent Gözkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Galilei, Galileo, İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog, Çev. Reşit Aşçıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Grotius, Hugo, Savaş ve Barış Hukuku Üzerine, Çev. Sevda L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1967.

Gökberk, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2021.

Hegel, G., W., F., Tinin Fenomenolojisi, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1986.

Hegel, G., W., F., Tarih Felsefesi, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2006.

Heidegger, Martin, Varlık ve Zaman, Çev. Aziz Yardımlı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008.

Hobbes, Thomas, Leviathan, Çev. Sevda Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1992.

Hume, David, İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma, Çev. Serkan Uğdüm, İlke Kitap, Ankara 1998

Husserl, Edmund, Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, Çev. Harun Tepe,

Bilim ve Sanat, Ankara 2003.

İbni Meymun, Delaletü'l-Hairin, Çev. Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

İbni Rüşd, Fasl'ü'l-Makal Din ve Felsefe İlişkisi, Çev. Serkan Cefin, Endülüs Yayınları, İstanbul 2021.

İbni Sina, Kitabü'ş-Şifa- İkinci Analitikler, Çev. Ömer Türker, Litera Yayıncılık, İstanbul 2006.

James, William, Pragmatizm, Karbon Kitaplar, İstanbul 2020.

Kant, Immanuel, Arı Usun Eleştirisi, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi İstanbul 2008.

Kant, Immanuel, Pratik Usun Eleştirisi, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul 2001.

Kepler, Johannes, Yeni Gökbilim, Çev. Nur Öztürk, Tübitak Yayınları, Ankara 2002.

Kierkegaard, Søren, Korku ve Titreme, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul 2002.

Kierkegaard, Søren, Ölümcül Hastalık Umutsuzluk, Çev. M. Mukadder Yakupoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004.

Kierkegaard, Søren, Kaygı Kavramı, Çev. Türker Armaner, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004.

Kregel, Blandie (der), Devletin Altı Kitabı, Çev. Zühre İlkgelen, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Ksenophanes, Fragmanlar (Ksenophanes) Kişiliği, Doktrini, Alıntılanması, Çev. Y. Gürur Sev, Pinhan yayıncılık, İstanbul 2019.

Leibniz, G. Wilhelm, Monadoloji, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 2011.

Locke, John, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992.

Lyotard, François, Postmodern Durum, Çev. İsmet Birkan, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2013.

Machiavelli, Niccolo, Prens, Çev. Nazım Güven, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994.

Malebranche, Nicolas, Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

Marks, Karl, Kapital, I. Cilt, Çev. Mehmet Selik-Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2011.

Marks, Karl, Kapital, II. Cilt, Çev. Mehmet Selik-Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2012.

Marks, Karl-Engels Fiedrich, Komünist Manifesto, Çev. Nail Satlıgan-Tektaş Ağaoğlu, Yordam Kitap, İstanbul 2014.

Mill, J. Stuart, Faydacılık, Çev. Barış Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul 2022.

Mirandola, Pico Della, İnsanın Değeri Üzerine Söylev, Çev. Levent Özşar, Biblos Yayınları, İstanbul 2006.

Montaigne, Michel de, Denemeler, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Moore, G. Edward, II. European Congress for Analytic Philosophy, Scepticism And Analytic Philosophy, Madrid 1996.

More, Thomas, Ütopya, Çev. Sadık Usta, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016.

Newton, İsaac, Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayıncısı, İstanbul 1997.

Nietzsche, Friedrich, Tarih Üzerine, Çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul 2000.

Nietzsche, Friedrich, Güç İstenci, Çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul 2002.

Nietzsche, Friedrich, Ecce Homo, Çev. Can Alkor, İthaki Yayınları, İstanbul 2003.

Nietzsche, Friedrich, Yunan Trajedyası Üzerine Üç Konferans, Çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul 2011.

Pascal, Blaise, Düşünceler, Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Say Yayınları, İstanbul 2011.

Plotinos, Enneadlar, Çev. Haluk Özdon, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2008.

Russell, Bertrand, Mistisizm ve Mantık, Çev. Ayseli Usluata, Varlık Yayınevi, Ankara 1972.

Russell, Bertrand, Logical Atomism Logic and Knowledge Essays 1901-1950, London 1956.

Ryle, Gilbert, The Concept of Mind, Routlage, New York 2009

Sartre, J.-Paul, Varlık ve Hiçlik, Çev. Turhan Ilgaz-Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, İstanbul 2011.

Sartre, J.-Paul, Varoluşçuluk, Çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul 1985

Schelling, F. W. Joseph, Transandantal İdealizm Sistemi, Çev. Merve Ertepe, Doğu Batı, İstanbul 2022.

Schelling, F. W. Joseph, Plastik Sanatlar, Güzellik ve Doğa, Çev. Atilla Erol, Janus Yayıncılık, İstanbul 2016.

Scotus, Duns, Philosophical Writings, Trans. Alan Wolter, Nelson, Edinburgh 1963.

Sev, Y. Gurur, Fragmanlar (Ksenophanes) Kişiliği, Doktrini, Alımlanması, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2019.

Spencer, Herbert, First Principles, Williams & Nortage, London 1919

Spinoza, Benedictus, Ethika, Çev. Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi, Ankara 2011.

Saussure, Ferdinand, Genel Dilbilim Dersleri, Çev. Prof. Dr. Berke Vardar, Multilingual Yayınevi, İstanbul 1998.

Whitehead, A. North, Düşüncelerin Serüveni, Çev. Yusuf Kaplan, Külliyat Yayınları, İstanbul 2008.

Toka, Serdar, Fluktika Dokuz Dalgaboyu Sekiz Aralık, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2021.

Whitehead, A. North, Düşünme Biçimleri, Çev. Yusuf Kaplan, Külliyat Yayınları, İstanbul 2011.

Wittgenstein, Ludwig, Tractatus Logico-Philosophicus, Çev. Oruç Arıoba, Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Wittgenstein, Ludwig, Felsefi Soruşturmalar, Çev. Deniz Kanıt, Totem Yayıncılık, İstanbul 2008.

2. Basım

JOHN ROGER SEARLE BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ ZİHİN FELSEFESİ PROBLEMLERİ

Doç. Dr. Vedat Çelebi

nobel

JOHN ROGER SEARLE BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ ZİHİN FELSEFESİ PROBLEMLERİ

Doç. Dr. Vedat Çelebi

Yayın No.: 4690
Beşeri Bilimler/Felsefe: 193
ISBN: 978-625-427-962-1
E-ISBN: 978-625-427-961-4
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelebi, Vedat.
John Roger Searle Bağlamında Çağdaş Zihin Felsefesi Problemleri / Vedat Çelebi
2. Basım, VI + 330 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-962-1
E-ISBN: 978-625-427-961-4
1. J. R. Searle 2. Zihin Felsefesi 3. Bilinç 4. Diğer Zihinler 5. Yapay Zekâ

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM
Searle'ün Zihin Felsefesinde Bilinç Problemi 17
1.1. Bilincin Tanımı 17
1.2. Bilinç ve Bilinç Durumlarının Temel Özellikleri 23
1.3. Qualia Problemi ve Bilinç ile Qualia Ayrımına İlişkin Searle'ün Yaklaşımı 33
1.4. Bilinç ve Yönelimsellik 60
1.5. Biyolojik ve Nörobiyolojik Açıdan Bilinç Durumlarının Açıklanması Problemi 85
1.6. Ontolojik Anlamda Öznel Olan Bilincin Nesnel-Bilimsel Olarak Açıklanması Problemi 98
1.7. Zihin-Beyin İlişkisinde Bilincin Nedensel ve Ontolojik Olarak İndirgenebilir Olup Olmadığı Problemi 106

İKİNCİ BÖLÜM
Searle'ün Zihin Felsefesinde Zihin-Beden ya da Beyin-Bilinç Problemi 115
2.1. Zihin-Beden Problemi ve Searle'ün Yaklaşımı 115
2.2. Searle'ün Zihin-Beden Probleminin Çözümünde Engel Olarak Gördüğü Düalizm ve Materyalizmin Eleştirisi 124
2.3. Zihin-Beden (Bilinç-Beyin) Probleminin Çözümünde Biyolojik Doğalcılık Argümanı 148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEARLE'ÜN GÜÇLÜ YAPAY ZEKÂ ELEŞTİRİSİ VE ÇİN ODASI ARGÜMANI.....161
3.1. Yapay Zekânın Tanımı ve Zayıf Yapay Zekâ ile Güçlü Yapay Zekâ Ayrımı.....161
3.2. Searle'ün Güçlü Yapay Zekâ Eleştirisi ve Çin Odası Argümanı.....168
3.3. Beyin Bir Dijital Bilgisayar Bilinç de Bir Bilgisayar Programı mıdır?.....182

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DİĞER ZİHİNLER PROBLEMİ VE SEARLE'ÜN YAKLAŞIMI.....187
4.1. Diğer Zihinler Problemi ve Searle'ün Yaklaşımı.....187

BEŞİNCİ BÖLÜM
SEARLE'ÜN ÖZGÜR İRADE DÜŞÜNCESİNİN NÖROBİYOLOJİ VE KUANTUM FİZİĞİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....219
5.1. Özgür İrade Problemi.....219
5.2. Nörobiyolojik Bir Problem Olarak Özgür İrade.....228
5.3. Kuantum Fiziği Çerçevesinde Özgür İrade Probleminin Değerlendirilmesi.....236
5.4. Özgürlük Varsayımı ve Özgürlük Deneyimi: Rasyonel Karar Verme ile Eylem Arasındaki Boşluk Deneyimi.....259

SONUÇ.....281
KAYNAKÇA.....299
EK 1: SEARLE'ÜN YAYIMLANMIŞ ESERLERİ.....307
DİZİN.....323
ÖZ GEÇMİŞ.....330

Kaynakça

Acar, Elif (2007), *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ*, (Editör: Cem Uçan), İstanbul: Altkitap Yayınevi.

Adalı, Eşref (2017), *Yapay Zekâ*. (İnsanlaşan Makineler ve Yapay Zekâ içinde, haz. Mehmet Karaca, 8-13, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları.

Akyasan, D. (2019), "Bilinç Tartışmaları Bağlamında Thomas Nagel'da Bilincin İndirgenemezliği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Rize.

Alıcı, Tevfik (2013), *Gerçek Bir Yanılsama: Bilinç*, İstanbul: Metis Yayınları.

Altınörs, Atakan (2018), "Zihin-Beden Problemine Searle'ün Yaklaşımı", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,* Sayı: 9, s. 35-59.

Avramides, Anita (2001), *Other Minds*, Newyork: Routledge.

Aysever, Levent (2016), "Dil ve Toplum Ontolojisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (37) , s. 225-243.

Aysever, Levent (1994), "Anlam Sorunu ve John R. Searle'ün Çözümü", (Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara.

Bailey, Andrew (2019), *Zihin Felsefesi*, Çev. Füsun Doruker; Ankara: Fol Kitap.

Beyaz, Mehtap (2014), "Monizm ve Düalizme Karşı Biyolojik Doğalcılık: John Searle", Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Blackmore, Susan (2017), *Bilinç Üzerine Konuşmalar*, Çev: Seda Akbıyık, İstanbul: Küre Yayınları.

Blackmore, Susan (2018), *Bilinç*: *Çok Kısa Bir Başlangıç*, Çev. Oğuz Akçelik, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.

Block, Ned (1991), "Troubles with Functionalism", *The Nature of Mind*, ed. David M. Rosenthal, New York, Oxford University Press, s. 211-229.

Block, Ned (1995), "On a Confusion About a Function of Consciousness", *Brain and Behavioral Sciences (1*8)2, s. 227-247.

Bourget, D., & Chalmers, D. (2014), "What Philosophers Believe", *Philosophical Studies* 170, sayı: 3, s. 465-500.

Churchland, P. M. (2012), *Madde ve Bilinç,* Çev. Berkay Ersöz, İstanbul: Alfa Yayınları.

Churchland, P. M. (2013), *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği,* Çev. Ekrem Berkay Ersöz, İstanbul: Alfa Yayınları.

Churchland, Patricia, S. (2020), *Nörofelsefe,* Çev. Özge Yılmaz, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Crick, Francis (2005), *Şaşırtan Varsayım: İnsan Varlığının Temel Sorularına Yanıt Arayışı*, Çev. Sabit Say, Ankara: Tubitak Yayınları.

Çelebi, Vedat (2014), "Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, *4*(1), s. 73-89.

Çelebi, Vedat (2014), "John Roger Searle'de Bilinç ve Yönelimsellik". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (18) , s.15-30.

Çelebi, Vedat (2014), "Zihinsel Durumların Ne Olduğu Problemine İlişkin Temel Yaklaşımlar", *Felsefe Dünyası*, (60)2, s. 135-156.

Çelebi, Vedat (2015), "Zihinsel Süreçlerin Fiziksel Olarak Açıklanması Problemi ve Fizikalizm Eleştirisi", *Felsefe Dünyası*, sayı. 61 yaz, s. 127-152.

Çelebi, Vedat (2015), "Gilbert Ryle'ın Düalizm Eleştirisi ve Kategori Hatası Saptaması", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (3), s. 138-157.

Çelebi, Vedat (2016), "Çağdaş Mantıkçı Anlam Kuramında Dil-Dünya İlişkisi ve Metafiziğin Yadsınması", *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, s. 69-84.

Çelebi, Vedat (2017), "Kripke'de Özel Adlar, Fiziksel Durumlar ve Zihinsel Durumlar İçin İleri Sürülen Özdeşlik Tezi Tartışması", *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, *7*(2), s. 51-74.

Çelebi, Vedat (2019), "Searle ve Nagel'in Bilinç Kuramlarında Fizikalizm Eleştirisi Bağlamında Yapay Zekânın Sınırı Tartışması", *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy* 9(2), s. 351-376.

Çelebi, Vedat (2020), "Thomas Nagel'in Bilinç Kuramından Hareketle Diğer Zihinlerin Bilgisine Doğrudan Erişim Probleminin Değerlendirilmesi", *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (29), s. 353-368.

Danah, Zohar (2003), *Kuantum Benlik*, Çev. Seda Kervanoğlu, İstanbul: Doruk Yayınları.

Deikman, A. J. (2007), "Ben=Farkındalık", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Çev: Atalay Mehmet), Sayı: 16, s. 355-369.

Descartes, Rene (1997), *Ruhun İhtirasları,* Çev. Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.

Dennett, C. D. (1991), *Consciousness Explained*, NewYork: Black Boy Books/ Little Brown and Company.

Dennett, D. C. (1993), "Quining Qualia", içinde Goldman, A. I. (ed.) *Readings in Philosophy and Cognitive Science*. Cambridge, MA: MIT Press, s. 381-414.

Dennett, C. D. (2017), *Bilinç Açıklanıyor,* Çev. S. Kibar, İstanbul: Alfa Yayınları.

Doğan, Mehtap (2018), "Biyolojik Doğalcılık Ekseninde John Searle ve Zihin-Beden Problemi", *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 1(2), s. 227-240.

Double, Richard (1996), *Metaphilosophy and Free Will*, New York: Oxford University Press.

Dore, Fatma (2012), "Güçlü Yapay Zekâya Karşı Çin Odası Argümanı" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 1, s. 23-39*,*

Durakoğlu, Abdullah; Volkan, Ay (2012), "Descartes ve Searle 'de Zihin Problemi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi),* Sayı: 13, s. 187-200.

Feigl, Herbert (2002), *The Mental and the Physical, Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*, ed. David Chalmers, Oxford: Oxford University Press.

Fisher, J. M., Kane, R., Pereboom, D. ve Vargas, M. (2007), *Four Views on Free Will*. Malden: Blackwell Publishing.

Gerard, O. R. (2012), A *Brief History of Computing*, London: Springer-Verlag.

Gödelek, Kamuran (2013), *Zihin Felsefesi,* 2. Baskı, Editörler. Veli Urhan, Serdar Uslu, Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Güçlü, Abdülbaki (2008), *Felsefe Sözlüğü,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Günday, Şeref (2003), *Zihin Felsefesi*, Bursa: Asa Kitabevi.

Güven, Özgüç (2021), *Zihin Felsefesi,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Greene, B. (2004), *The Fabric of the Cosmos*. New York: Alfred A. Knopf.

Feigl, Herbert (2002), *The Mental and the Physical, Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*, ed. David Chalmers, Oxford, Oxford University Press.

Harman, Oren (2019), *Modern Mitler*, Çev. Ilgın Yıldız, İstanbul: Say Yayınları.

Heil, John (2020), *Zihin Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş,* Çev. Seda Akbıyık ve Merve Bilgili, İstanbul: Küre Yayınları.

Heisenberg, Werner (2003), *Einstein'la Yüzleşmek,* Çev. Kemal Budak, İstanbul: Gelenek Yayınevi.

Hofstadter, D. R., & Dennett (2014), *Aklın G'özü*, Çev. F. Doruker, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Hofstadter, Douglas R., Daniel C. D. (2008), *Aklın G'özü Benlik Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Çev: Füsun Doruker, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Hofstadter, Douglas R., Dennett C. D. (1981a), *Fantasies and Reflections On Self and Soul*.

Hofstadter, Douglas R., Dennett C. D. (1981b), *The Mind's*, Newyork: Basic Books.

Jackson, Frank (1986), "What Mary Didn't Know", *The Journal of Philosophy* 83, sayı: 5, s. 291-295.

Jackson, Frank (1982), "Epiphenomenal Qualia", *The Philosophical Quarterly*, C.XXXII, No:127, s. 127-136.

Jacquette, Dale (2009), *The Philosophy of Mind*, The Metaphysics of Consciousness, New York: Continuum.

Karaçay, Timur (2004), "Determinizm ve Kaos", *Mantık, Matematik ve Felsefe II. Ulusal Sempozyumu*, Ankara: Başkent Üniversitesi.

Kaya, Aslı Üner (2021), "Bilincin Zor Problemi", *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı: 74, Kış, s. 136-167.

Kriegel, Uriah (2003), "Is Intentionality Dependent Upon Consciousness?", *Philosophical Studies* 116, s. 271-307.

Kripke, Saul (2005), *Adlandırma ve Zorunluluk*, Çev. B. Açıl, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Levine, Joseph (2001), *Purple Haze: The Puzzle of Consciousness*, New York: Oxford University Press.

Levine, Joseph (1983), "Materialism and Qualia: the Explanatory Gap", *Pacific Philosophical Quarterly*, *64*(4), s. 354-361.

Lycan, William, G. (1999), "Intentionality", *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences* içinde, Robert A. Wilson Frank C. Keil, Cambridge: The MIT Press.

Lyons, J. (1979), *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Maslin, Keith. (2001), *An Introduction To The Philosophy Of Mind*, Polity Press.

McGinn, C. (1989), "Can We Solve the Mind-Body Problem?", *Mind*, *98*(391), s. 349-366.

Moreland, J. P. (1998), "Searle's Biological Naturalism and the Argument from Consciousness", *Faith and Philosophy*, Volume 15, Issue 1, January, s. 68-91.

Nagel, Thomas (1974), "What is it Like to be a Bat?", *Philosophical Review*, 83(4), p. 435-450.

Nagel, Thomas (2004), *Her Şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş*, Çev. Hakan Gündoğdu, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Nagel, Thomas (2012), *Mind & Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False.* New York: Oxford University Press.

Nagel, Thomas (2015), *Zihin ve Evren*, Çev. Ö. Ç. Aksoy, İstanbul: Jaguar Kitap.

Penrose, Roger (2000), *Kralın Yeni Usu 2: Fiziğin Gizemi*, Çev. Tekin Dereli, Ankara: Tübitak Yayınları.

Penrose, Roger (2004), *The Road To Reality: A Complete Guide to the Laws of the Universe*, London.

Penrose, Roger (2005), *Büyük Küçük ve İnsan Zihni*, Çev. C. Türkman, İstanbul: İz düşüm Yayınları.

Polkinghorne, D. E. (2003), *Franz Brentano's Psychology From an Empirical Standpoint*. American Psychological Association.

Priest, Stephen (2018), *Zihin Üzerine Teoriler*, Çev. Ayhan Dereko, Litera Yayıncılık.

Putnam, Hilary (1991), "Brains and Behaviour", *The Nature of Mind*, ed. David M. Roshenthal, Oxford, Basic Blackwell, s. 151-161.

Putnam, Hilary (2004), "The Nature of Mental States", *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*, ed. David Chalmers, Oxford: Oxford University Press. s. 73-80.

Rakova, Marina (2006), *Philosophy of Mind A-Z.* Edinburg: Edinburg University Press.

Revonsuo, Antti (2016), *Bilinç; Öznelliğin Bilimi*, Çev. Selim Değirmenci, İstanbul: Küre Yayınları.

Revonsuo, Antti (2010), *Consciusness: The Science of Subjectivity*, Psychology Press.

Rosenthal, David (1996), "Identity Theories", *A Companion to the Philosophy of Mind* içinde, ed. Samuel Guttenplan, Oxford: Blackwell.

Runes, Dagobert, D. (1965), *Dictionary of Phılosophy*, (Fifteenth Edition), USA: Littlefield, Adams & Co.

Ryle, Gilbert (1995), *Zihin Felsefesi*, Çev: Sara Çelik, 1. Basım, İstanbul: Afa Yayıncılık.

Ryle, Gilbert (2000), *The Concept of Mind*, England: Penguin Books.

Ryle, Gilbert (2011), *Zihin Kavramı*, Çev: Sara Çelik, İstanbul: Doruk Yayınları.

Sayan, Erdinç (2012), "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (19), s. 37-54.

Sayan, E. (2004), "Bilinç", A. Cevizci (ed.). *Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 2*, İstanbul: Etik Yayınları, s. 574-585.

Searle, J. R. (1983), *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, New York: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1984), *Minds, Braıns and Scıence*, Cambridge: Massachusetts, Harvard University Press.

Searle, J. R. (1990), "Is the Brains Mind a Computer Program?", *Scientific American*, Vol. 262, no.1, s. 26-31.

Searle, J. R. (1996), *Akıllar, Beyinler ve Bilim*, Çev. Kemal Bek, İstanbul: Say Yayınları.

Searle, J. R. (1997), *Mystery of Consciousness*, London: Granta Books.

Searle, J. R. (1998a), "How to Study Consciousness Scientifically", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B:Biological Sciences,* 29 November, Volume: 353, sayı: 1377, s. 1935-1942.

Searle, J. R. (1998b), "How to Study Consciousness Scientifically", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series,* Brain Research Reviews, Vol. 26, s. 379-387,

Searle, J. R. (1999), *Mind, Language and Society***,** New York: A Member of the Perseus Basic Books.

Searle, J. R. (2000), *Söz Edimleri*, Çev. R. Levent Aysever, Ankara: Ayraç Yayınları.

Searle, J. R. (2002a), *The Rediscovery of the Mind*, Cambridge, The MIT Press.

Searle, J. R. (2002b), "Why I am Not a Property Dualist", *Journal of Consciousness Studies*, Vol.9, No.12, s. 57-64.

Searle, J. R. (2002c), *Conscıousness and Language*, in The Unıted States of America, Cambridge Unıversıty Press.

Searle, J. R. (2004), *Mind: A Brief Introduction*, New York: Oxford University Press.

Searle, J. R. (2005a), *Bilinç ve Dil*, Çev: Muhittin Macit ve Cüneyt Özpilavcı, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2005b), *Toplumsal Gerçekliğin İnşâsı*, Muhittin Macit ve Ferruh Özpilavcı, Çev, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2006), *Zihin Dil ve Toplum*, Çev: Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2007a), *Freedom and Neurobiology: Reflections on Free Will*, Language, and Political Power**,** New York: Columbia University Press.

Searle, J. R. (2007b), "Biological Naturalism", Max Velmans ve Susan Schneider (Ed.), The Blackwell Companion to Consciousnesss içinde, MA: Blackewell Publishing, s. 325-334,

Searle, J. R. (2010), "Consciousness and the Problem of Free Will." Roy F. Baumeister, Alfred R. Mele ve Kathleen D. Vohs (Der.), *Free Will and Consciousness: How Might They Work?* içinde (s. 121-134). New York: Oxford University Press.

Searle, J. R. (2014), *Zihnin Yeniden Keşfi,* Çev. Muhittin Macit. İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2015), "Felsefe ve Nörobiyolojide Bir Problem olarak Benlik", Çev. Necip Çetin, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, July/Temmuz, 8(2), 87-102,

Searle, J. R. (2018), *Bilincin Gizemi*, Çev. İlknur Karagöz İçyüz, İstanbul: Küre Yayınları.

Searle, J. R. (2019), *Özgürlük ve Nörobiyoloji*, Çev. Zeki Özcan, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Searle, J. R. (2020), "Nörobiyolojide Bir Problem Olarak Özgür İrade", Çev. Ferhat Onur, *Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi,* 3(1), s. 77-97.

Searle, J. R. (2021), *Zihin: Kısa Bir Giriş*, Çev. Deniz Saraç. İstanbul: Albaraka Yayınları.

Shaffer, J. A. (2005), *Zihin Felsefesi*, Çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık.

Steven, Horst (2001), "Evolutionary Explanation and Consciousness", *Journal of Psychology an Theology*, Vol. 30(1), s. 41-50.

Tarlacı, Sultan (2017), *Schrödinger'in Kedisi Neden Şizofren Oldu?,* İstanbul: Destek Yayınları.

Taslaman, C. (2014), "Tanrı-Evren İlişkisi ve Mûcize Sorunu Açısından Determinizm, İndeterminizm ve Kuantum Teorisi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 163-186.

Tümkaya, Serdal (2017), "Thomas Nagel'in Fizikalizm ve Yarasa Olmak Nasıl Bir Şeydir Makalelerinin Bilince Nesnel Bir Açıklama Verme Arayışı Açısından Kıyaslanması", *Beytülhikme An International Journal Of Philosophy*, 7(1), s. 23-41.

Tura, S. M. (2018), *Beynin Gölgeleri*, İstanbul: Metis Yayınları.

Tura, S. M. (2011), *Madde ve Mana*, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Zeman, Adam. (2012), *Bilinç, Kullanım Kılavuzu*, Çev. Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.

EK 1: Searle'ün Yayımlanmış Eserleri

Searle'ün Yayımlanmış Kitapları

Searle, J. R. (1962). Meaning and Speech Acts. In C. D. Rollins (Ed.), *Knowledge and experience* (pp. 28-54). Pittsburgh: Pittsburgh University Press.

Searle, J. R. (1964). How to derive ought from is. In J. Rachels (Ed.), *Ethical theory 1: The question of objectivity*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (1965a). What is a Speech Act? In Max Black (Ed.), *Philosophy in America* (pp. 39-221). London: Allen & Unwin.

Searle, J. R. (1965b). The faculty resolution. In M. V. Miller & S. Gilmore (Eds.), *The revolution at Berkeley* (pp. 92-104). New York: The Dial Press.

Searle, J. R. (1966). Assertions and abberations. In B. Williams & A. Montefiore (Eds.), *British analytical philosophy* (pp. 41-54). London: Routledge & Kegan Paul.

Searle, J. R. (1967a). Determinables and determinates. In P. Edwards (Ed.), *The encyclopedia of philosophy* II (pp. 357-359). New York: MacMillan / London: Collier.

Searle, J. R. (1967b). Proper names and definite descriptions. In P. Edwards (Ed.), *The encyclopedia of philosophy* VI (pp. 487-491). New York: MacMillan / London: Collier.

Searle, J. R. (1967c). Strawson, Peter Frederick. In P. Edwards (Ed.), *The encyclopedia of philosophy* VIII (pp. 26-28). New York: MacMillan/London: Collier.

Searle, J. R. (1967d). Human communication theory and the philosophy of language. In F. E. X. Dance (Ed.), *Human communication theory* (pp. 116-129). New York: Holt, Rinehart and Winston.

Searle, J. R. (1967e). In S. Gorovitz (Ed.), *Freedom and order in the university*. Cleveland, Ohio: The Press of Western Reserve University.

Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1970). Reply to the promising game. In K. Pahel & M. Schiller (Eds.), *Readings in contemporary ethical theory* (pp. 180-183). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Searle, J. R. (1971a). Introduction. In J. Searle (Ed.), *The philosophy of language*. London: Oxford University Press.

Searle, J. R. (1971b). What is a speech act? In J. Searle (Ed.), *The philosophy of language* (pp. 6-44). London: Oxford University Press.

Searle, J. R. (1973). Linguistics and the philosophy of language. In R. Bartsch & T. Venneman (Eds.), *Linguistics and neighboring disciplines* (pp. 89-101). Amsterdam: North Holland Publishing Co.

Searle, J. R. (1974a). The role of the faculty. In S. Hook, P. Kurtz & M. Todorovich (Eds.), *The idea of a modern university* (pp. 147-157). Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.

Searle, J. R. (1974b). Agenda for the future. In S. Hook, P. Kurtz & M. Todorovich (Eds.), *The idea of a modern university* (pp. 281-285). Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.

Searle, J. R. (1975a). Indirect speech acts. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds*.), Syntax and semantics 3: Speech acts* (pp. 59-82), New York: Academic Press.

Searle, J. R. (1975b). A taxonomy of illocutionary acts. In K. Gunderson (Ed.), *Language, mind and knowledge* (pp. 344-369). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Searle, J. R. (1978a). Sociobiology and the explanation of behavior. In M. S. Gregory, A. Silvers & D. Sutch (Eds.), *Sociobiology and human nature*. San Francisco: Joey-Bass.

Searle, J. R. (1978b). Prima facie obligations. In J. Raz (Ed.), *Practical reasoning* (pp. 81-91). Oxford: Oxford University Press.

Searle, J. R. (1978c). The philosophy of language. In B. Magee & I. Berlin (Ed.), *Men of ideas* (chapter 10). London: British Broadcasting Corporation.

Searle, J. R. (1978d). Mind and language. In W. J. Megaw (Ed.), *Prospects for man: Communication* (pp. 27-59). Toronto: York University Press.

Searle, J. R. (1979a). Intentionality and the use of language. In A. Margalit (Ed.), *Meaning and use* (pp 181-197). Dordrecht, Holland: Reidel.

Searle, J. R. (1979b). Metaphor. In *Expression and meaning*: *Studies in theory of speech acts* (pp. 76-116). Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1979c). The logical status of fictional discourse. In *Expression and meaning: Studies in theory of speech acts* (pp. 58-75). Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1979d). *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R., & Kiefer, F., & Bierwisch, M. (Eds.). (1980a) *Speech act theory and pragmatics*. Dordrecht, Holland: Reidel.

Searle, J. R. (1980b). The background of meaning. In Searle, J. R., F. Keifer & M. Bierwisch (Eds.), *Speech act theory and pragmatics* (pp. 221-232). Dordrecht, Holland: Reidel.

Searle, J. R. & Boyd, J. (Eds.). (1982). Meaning. In *Colloquy: Center for hermeneutical studies in hellenistic and modern culture* (Vol. 44). Berkeley: G.T.U.

Searle, J. R. (1983). *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1984a). *Minds, brains and science*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Searle, J. R., J. McCarthy, H. Dreyfus, M. Minsky & S. Papert. (1984b). Has artificial intelligence research illuminated human thinking. In H. R. Pagels (Ed.), *Computer culture* (pp. 60-138). Annals of the New York City Academy of Arts and Sciences, 426.

Searle, J. R. & Vanderveken, D. (1985). *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1986a). Meaning, communication and representation. In R. E. Grandy & R. Warner (Eds.), *Philosophical grounds of rationality: Intentions, categories, ends* (pp. 209-226). Oxford University Press.

Searle, J. R. (1986b). Notes on conversation. In D. G. Ellis & W. A. Donahue (Eds.), *Contemporary issues in language and discourse processes* (pp. 7-19). Hillsdale N.J: Lawrence Erlbaum Associates.

Searle, J. R. (1987a). Wittgenstein. In B. Magee (Ed.), *The great philosophers*. London: BBC Books.

Searle, J. R. (1987b). Minds and brains without programs. In C. Blakemore & S. Greenfield (Eds.), *Mindwaves* (pp. 33-208). Oxford: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1987c). Turing the Chinese room. In T. D. Singh & R. Gomatam (Eds.), *Synthesis of science and religion: Critical essays and dialogues* (pp. 295-301). San Francisco & Bombay: The Bhaktivedanta Institute.

Searle, J. R. (1990a). Cognitive science and the computer metaphor. In B. Gorazon & M. Florin (Eds.), *Artificial intelligence, culture and language: On education and work*. London: Springer Verlag.

Searle, J. R. (1990b). Collective intentions and actions. In P. Cohen, J. Morgan & M. E. Pollack (Eds.), *Intentions in communication* (pp. 401-415). Cambridge, Mass.: MIT Press, Bradfords Books.

Searle, J. R. (1990c). Epilogue to the taxonomy of illocutionary acts. In D. Carbaugh (Ed.), *Cultural communication and intercultural contact* (pp. 409-417). Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Searle, J. R. (1990d). *The mystery of consciousness*. Granta Books.

Searle, J. R. (1991a). Yin and yang strike out. In D. M. Rosenthal (Ed.), *The nature of mind* (pp. 525-526). Oxford: Oxford University Press.

Searle, J. R. (1991b). Contemporary philosophy in the United States. In D. Easton & C. S. Schelling (Eds.), *Divided knowledge*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.

Searle, J. R. (1991c). Consciousness, unconsciousness and intentionality. In E. Villanueva (Ed.), *Consciousness*. Atascadero, California: Ridgeview Publishing Company.

Searle, J. R. (1991d). Meaning, intentionality and speech acts. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 81-102). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991e). The mind-body problem. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 141-146). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991f). Reference and intentionality. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 193-242). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991g). Perceptions and the satisfactory of intentionality. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 181-192). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991h). The background of intentionality and action. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 289-300). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991i). Explanation in the social sciences. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 335-342). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1991j). Applications of the theory. In E. Lepore & R. V. Gulick (Eds.), *John Searle and his critics* (pp. 385-392). Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1992). *The rediscovery of the mind*. Cambridge, Mass. / London, England: MIT Press, A Bradford Book.

Searle, J. R. (1993). The critique of cognitive reason. In A. Goldman (Ed.), *Readings in philosophy and cognitive science*. MIT Press.

Searle, J. R. (1994a). The problem of consciousness. In J. O'Leary-Hawthorne & M. Michael (Eds.), *Philosophy in mind* (pp. 179–190). Kluwer Academic Publishers.

Searle, J. R. (1994b). Intentionality. In S. Guttenplan (Ed.), *A companion to the philosophy of mind*. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1994c). John R. Searle. In S. Guttenplan (Ed.), *A companion to the philosophy of mind*. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Searle, J. R. (1995a). *The construction of social reality*. New York: The Free Press.

Searle, J. R. (1995b). Ontology is the question. In P. Baumgartner & S. Payr (Eds.), *Speaking minds: Interviews with twenty eminent cognitive scientists* (pp. 202-213). Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Searle, J. R. (1995c). Some relations between mind and brain. In R. D. Broadwell (Ed.), *Neuroscience, memory and language*. Washington, D. C. Library of Congress.

Searle, J. R. (1995d). The mind and computation. In J. Goetschl (Ed*.), Revolutionary changes in understanding man and society*. Dodrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.

Searle, J. R. (1996). A philosophical self-portrait. In T. Mautner (Ed.), *A dictionary of philosophy*. Cambridge, Mass.: Blackwell.

Alston, W. P., Chisholm, R. M., Davidson, D., Harman, G., Rorty, R., & Searle, J. R. (1997a). *Realism/antirealism and epistemology*. Rowman & Littlefield Publishers.

Searle, J. R. (1997b). Breaking the hold: Silicon brains, conscious robots, and other minds. In O. J. Flanagan, N. Block, & G. Guzeldere (Eds.), *The nature of consciousness* (pp. 451–559). MIT Press.

Searle, J. R. (1997c). Reductionism and the irreducibility of consciousness. In O. J. Flanagan, N. Block, & G. Guzeldere (Eds.), *The nature of consciousness*. MIT Press.

Tyley, T., Magee, B., Searle, J. R., Hoenig, J., & Americas, I. B. B. C. W. (1997d). *The philosophy of language*. Bbc Worldwide Americas, Inc. Films for the Humanities and Sciences.

Searle, J. R. (1997e). The explanation of cognition. In J. Preston (Ed.), *Thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1998). *Mind language and society*: *Philosophy in the real world*. New York: Basic Books.

Searle, J. R. (1999). *Mind language and society doing philosophy in the real world*. Phoenix.

Searle, J. R. (2000). Limits of phenomenology. In M. A. Wrathall & J. E. Malpas (Eds.), *Heidegger coping and cognitive science*. MIT Press.

Searle, J. R. (2001a). Rationality and Action. In J. Branquinho (Ed.), *The Foundations of cognitive science* (pp. 197). Oxford: Clarendon Press.

Searle, J. R. (2001b). *Rationality in action*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Searle, J. R. (2001c). The philosophy of language. In B. Magee (Ed.), *Talking philosophy: Dialogues with fifteen leading philosophers*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (2002a). *Consciousness and language*. Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2002b). Can computers think? In D. J. Chalmers (Ed.), *Philosophy of mind: Classical and contemporary readings*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (2002c). Twenty one years in the Chinese room. In J. M. Preston & J. M. Bishop (Eds.), *Views into the Chinese room: New essays on Searle and artificial intelligence*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (2002d). *Consciousness and language*. Cambridge: Cambridge Univesity Press.

Searle, J. R. (2003). Extract from the irreducibility of consciousness. In J. Heil (Ed.), *Philosophy of mind: A guide and anthology*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (2004). *Mind: A brief introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Searle, J. R. (2006). *Freedom and neurobiology: Reflections on free will, language, and political power*. Columbia University Press.

Searle, J. R. (2007a). Biological naturalism. In M. Velmans & S. Schneider (Eds.), *The Blackwell Companion to consciousness*. Oxford: Blackwell Publishing.

Searle, J. R. (2007b). *Freedom and neurobiology: Reflections on free will, language, and political power*. Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2007c). Social ontology and the philosophy of science. In E. Margolis & S. Laurence (Eds.), *Creations of the mind: Theories of artifacts and their representaion* (pp. 3–17). Oxford University Press.

Searle, J. R. (2007d). What is language: Some preliminary remarks. In S. L. Tsohatzidis (Ed.), *Etica e politica* (pp. 173–202). Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2008a). Language and social ontology. In C. Mantzavinos (Ed.), *Theory and society* (pp. 443–459). Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2008b). *Philosophy in a new century: Selected essays*. Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2008c). Reply to Bo Mou. In B. Mou (Ed.), *Searle's philosophy and Chinese philosophy: Constructive engagement* (pp. 27–431). Brill.

Searle, J. R. (2008d). Reply to Chung Ying Cheng. In B. Mou (Ed.), *Searle's philosophy and Chinese philosophy: Constructive engagement* (pp. 27–57). Brill.

Bennett, M., Dennett, D., Hacker, P., & Searle, J. R. (2009a). *Neuroscience and philosophy: Brain, mind, and language*. Columbia University Press, New York.

Searle, J. R. (2009b). Do computers think? In S. M. Cahn (Ed.), *Exploring philosophy: An introductory anthology*. Oxford University Press.

Searle, J. R. (2009c). *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford University Press.

Searle, J. R. & Vanderveken, D. (2009d). *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge University Press.

Searle, J. R. (2010a). Consciousness and the problem of free will. In R. F. Baumeister, A. R. Mele, & K. D. Vohs (Eds.), *Free will and consciousness: How might they work?* (pp. 121-134). doi:10.1093/acprof:oso/9780195389760.003.0008

Searle, J. R. (2010b). Why dualism and materialism fail to account for consciousness. In R. E. Lee (Ed.), *Questioning nineteenth century assumptions about knowledge* III: *Dualism* (pp. 5-48). Suny Press.

Searle, J. R. (2010c). *Making the social world: The structure of human civilization*. Oxford University Press UK.

Searle, J. R. (2013a). Literal meaning. In M. Ezcurdia & R. J. Stainton (Eds.), *The semantics-pragmatics boundary in philosophy* (p. 249). Broadview Press.

Searle, J. R. (2013b). Reconciling the basic reality and the human reality: Post Kantian themes. In S. Bacin, A. Ferrarin, C. La Rocca, & M. Ruffing (Eds.), *Kant und die Philosophie in weltbürgerlicher Absicht: Akten des* XI, *Internationalen Kant-Kongresses* (pp. 407-430). De Gruyter.

Searle, J. R. (2015). *Seeing things as they are: A theory of perception*. doi:10.1093/acprof:oso/9780199385157.001.0001

Searle, J. R. (2018a). The philosophy of perception and the bad argument. In A. Gardt & E. Felder (Eds.), *Wirklichkeit oder Konstruktion: Sprachtheoretische und Interdisziplinäre Aspekte einer brisanten Alternative* (pp. 66-76). De Gruyter.

Searle, J. R. (2018b). The map and the territory. In W. Shyam & F. A. Dorio (Eds.), *The map and the territory: Exploring the foundations of science, thought and reality* (pp. 71–78). Springer.

Searle, J. R. (2021). How to derive 'ought' from 'is' revisited. In P. Di Lucia & E. Fittipaldi (Eds.), *Revisiting Searle on deriving 'ought' from 'is'* (pp. 3–16). Springer Verlag.

Searle'ün Yayımlanmış Makaleleri

Searle, J. R. (1956). Report on Analysis 'problem' no. 9: Does it make sense to suppose that all events, including personal experiences, could occur in reverse? *Analysis*, *16*(6): 124-125. doi:10.1093/analys/16.6.124

Searle, J. R. (1958a). Proper names. *Mind*, *67*(266), 166-173. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/2251108

Searle, J. R. (1958b). Russell's objections to Frege's theory of reference. *Analysis*, *18*(6), 137-143. doi:10.1093/analys/18.6.137

Körner, S. & Searle, J. R. (1959). On determinables and resemblance. *Aristotelian Society Supplementary Volume*, *33*(1), 125-158. doi:10.1093/aristoteliansupp/33.1.125

Searle, J. R. (1961). Review of 'Logical positivism' by A. J. Ayer. *The Philosophical Review*, *70*(3), 411-413. doi:10.2307/2183386

Searle, J. R. (1962). Meaning and speech acts. *Philosophical Review, 71*(4), 423-432. doi:10.2307/2183455

Searle, J. R. (1964). How to derive 'ought' from 'is'. *The Philosophical Review, 73*(1), 43-58. doi:10.2307/2183201

Searle, J. R. (1966). Review of 'Locutionary and illocutionary acts: A main theme in J. L. Austin's philosophy' by M. Furberg. *Philosophical Review*, *75*(3), 389-391. doi:10.2307/2183151

Searle, J. R. (1968). Austin on locutionary and illocutionary acts. *Philosophical Review*, *77*(4), 405–424. doi:10.2307/2183008

Searle, J. R. (1971). Speech acts: An essay in the philosophy of language. *Philosophy and Rhetoric*, *4*(1), 59-61. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/40236746

Searle, J. R. (1972). Chomsky's revolution in linguistics. *The New York Review of Books*, 17, June 29.

Searle, J. R. (1975a). The logical status of fictional discourse. *New Literary History*, *6*(2), 319-332. doi:10.2307/468422

Searle, J. R. (1975b). Speech acts and recent linguistics. In D. Aaronson & R. W. Rieber (Eds.), Developmental psycholinguistics and communication disorders. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *263*(1), 27-38. doi:10.1111/j.1749-6632.1975.tb41567.x

Searle, J. R. (1975c). The grammar of dissent: Review of 'The new grammarian's funeral' by I. Robinson. *The Times Literary Supplement*, November 21.

Searle, J. R. (1976a). Review of 'The rules of the language game' by N. Chomsky. *The Times Literary Supplement*, September 10.

Searle, J. R. (1976b). Review of 'A linguistic theory of speech acts' by J. Sadock. *Language*, December.

Searle, J. R. (1977). Reiterating the differences: A reply to Derrida. *Glyph*, *1*(1), 198-208.

Searle, J. R. (1978). Literal meaning. *Erkenntnis*, *13*(1), 207-224. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/20010627

Searle, J. R. (1979a). What is an intentional state? *Mind*, *88*(1), 74-92. doi:10.1093/mind/LXXXVIII.1.74

Searle, J. R. (1979b). The intentionality of intention and action. *Inquiry: An interdisciplinary journal of philosophy*, *22*(1-4), 253–280. doi:10.1080/00201747908601876

Searle, J. R. (1979c). Referential and attributive. *The Monist*, *62*(2), 190–208. doi:10.5840/monist19796229

Searle, J. R. (1979d). Two objections to methodological solipsism: Reply to Fodor on 'Methodological solipsism'. *The Behavioral and Brain Sciences*. *3*(1), 93-94. doi:10.1017/S0140525X00001989

Searle, J. R. (1979e). Reply to Chomsky on 'Rules and representation'. *The Behavioral and Brain Sciences*.

Searle, J. R. (1980a). 'Las Meninas' and the paradoxes of pictorial representation. *Critical Inquiry*, *6*(3), 477-488. doi:10.1086/448060

Searle, J. R. (1980b). Minds, brains and programs. *Behavioral and Brain Sciences*, *3*(3), 417-424. doi:10.1017/S0140525X00005756

Searle, J. R. (1980c). Intrinsic intentionality. *Behavioral and Brain Sciences*, *3*(3), 450-457. doi:10.1017/S0140525X00006038

Searle, J. R. (1980d). Rules and causation. *Behavioral and Brain Sciences*, *3*(1), 37-38. doi:10.1017/S0140525X00001722

Searle, J. R. (1980e). Interview with J. R. Searle in 'Speech act theory: Ten years later'. *Versus*, Milano 26/27.

Searle, J. R. (1981a). Analytic philosophy and mental phenomena. *Midwest Studies in Philosophy*, *6*(1), 405-423. doi:10.1111/j.1475-4975.1981.tb00448.x

Searle, J. R. (1981b). Intentionality and method, *The Journal of Philosophy*, *78*(11), 720-733. doi:10.2307/2026582

Searle, J. R. (1982a). The Chinese room revisited. *Behaviorel and Brain Sciences*, *5*(2), 345-348. doi:10.1017/S0140525X00012425

Searle, J. R. (1982b). The myth of computer. *The New York Review of Books*, *29*(7), 3-6.

Searle, J. R. (1982c). The myth of computer: An exchange. *The New York Review of Books*, *29*(11), 7-56.

Searle, J. R. (1982d). Proper names and intentionality. *Pasific Philosophical Quarterly*, *63*(3), 205-225. doi:10.1111/j.1468-0114.1982.tb00100.x

Searle, J. R. (1983a). The word turned upside down. *The New York Review of Books*, *30*(16), 74-79.

Searle, J. R. (1983b). Intentionality. *Philosophy*, *59*(229), 417–418.

Searle, J. R. (1984a). An exchange on deconstruction. *The New York Review of Books*, *31*(1), 47-48.

Searle, J. R. (1984b). Interview: Von der Sprechakttheorie zur Intentionalitaet. *Information Philosophie*, *1&2*, 24-30 & 20-25.

Searle, J. R. (1984c). Intentionality and its place in nature. *Synthese*, *61*, 3-16. doi:10.1007/BF00485486

Searle, J. R. (1985). Patterns, symbols and understanding. *Behavioral and Brain Sciences*, *8*(4), 742–743. doi:10.1017/S0140525X00045994

Searle, J. R. (1987). Indeterminacy, empiricism, and the first person. *Journal of Philosophy*, *84*(3), 123-146. doi:10.2307/2026595

Searle, J. R. (1988). The realistic stance. *Behavioral and Brain Sciences*, *11*(3), 527-529.

Searle, J. R. (1989a). Artificial intelligence and the Chinese room: An exchange. *The New York Review of Books*, *36*(2).

Searle, J. R. & Vanderveken, D. (1989b). Foundations of illocutionary logic. *The Journal of Symbolic Logic*, *54*(1), 300-302. doi:10.2307/2275042

Searle, J. R. (1989c). Consciousness, unconsciousness and intentionality. *Philosophical Topics, 17*(1), 193-209. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/43154045

Searle, J. R. (1989d). Reply to Jacquette. *Philosophy and Phenomenological Research*, *49*(4), 701–707.

Searle, J. R. (1989e). How performatives work. *Linguistics and Philosophy*, *12*(5), 535-558. doi:10.1007/BF00627773

Searle, J. R. (1990a). Is the brain's mind a computer program? *Scientific American*, *262*(1), 26-31. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/24996641

Searle, J. R. (1990b). Consciousness, explanatory inversion, and cognitive sciences. *Behavioral and Brain Sciences*, *13*(4), 585-596. doi:10.1017/S0140525X00080304

Searle, J. R. (1990c). Who is computing with the brain? *Behavioral and Brain Sciences*, *13*(4), 632-642. doi:10.1017/S0140525X00080663

Searle, J. R. (1990d). Is the brain a digital computer? *Proceedings adresses of the American Philosophical Association*, *64*(3), 21-37. doi:10.2307/3130074

Searle, J. R. (1990e). Models and reality. *Behavioral and Brain Sciences*, *13*(2), 399. doi:10.1017/S0140525X00079401

Searle, J. R. (1990f). The causal powers of the brain: The necessity of sufficiency. *Behavioral and Brain Sciences*, *13*(1), 164. doi:10.1017/S0140525X00078092

Searle, J. R. (1990g). The Emperor's new mind: An exchange. *The New York Review of Books*, June 14.

Searle, J. R. (1990h). The storm over the university. *The New York Review of Books*, December 6.

Searle, J. R. (1991a). The storm over the university: An exchange. *The New York Review of Books*, February 14.

Searle, J. R. (1991b). The storm over the university: A further exchange. *The New York Review of Books*, May 16.

Searle, J. R. (1991c). Intentionalistic explanations in the social sciences. *Philosophy of Social Sciences*, *21*(3). doi:10.1177/004839319102100303

Searle, J. R. (1992). The rediscovery of the mind. *Philosophy*, *68*(265), 415–418.

Searle, J. R. (1993a). The problem of consciousness. *Consciousness and Cognition*, *2*(4), 310-319. doi:10.1006/ccog.1993.1026

Searle, J. R. (1993b). Rationality and realism, what is at Stake. *Daedalus*, *122*(4), 55-83.

Searle, J. R. (1993c). Consciousness, attention and the connection principle. *Behavioral and Brain Sciences*, *16*(1), 198-203. doi:10.1017/S014052 5X00029642

Searle, J. R. (1994a). Literary theory and discontents. *New Literary History*, *25*(3), 637-667. doi:10.2307/469470

Searle, J. R. (1994b). Structure and intention in language: A reply to Knapp and Michaels. *New Literary History*, *25*(3), 677-681. doi:10. 2307/469472

Searle, J. R. (1994c). Animal minds. *Midwest Studies in Philosophy*, *19*(1), 206-219. doi:10.1111/j.1475-4975.1994.tb00286.x

Searle, J. R. (1994d). The connection principle and the ontology of the unconscious: A reply to Fodor and Lepore. *Philosophy and Phenomenological Research*, *54*(4), 847-855. doi:10.2307/2108415

Gulick, R. V., & Searle, J. R. (1995a). Why the connection argument doesn't work. *Philosophy and Phenomenological Research*, *55*(1), 201-207. doi:10.2307/2108320

Garrett, B. J., & Searle, J. R. (1995b). Non reductionism and John Searle's the rediscovery of the mind. *Philosophy and Phenomenological Research*, *55*(1), 209-215. doi:10.2307/2108321

Searle, J. R. (1995c). Consciousness, explanatory inversion, and cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*, *18*(3), 612.

Searle, J. R. (1995d). Consciousness, the brain and the connection principle: A reply. *Philosophy and Phenomenological Research*, *55*(1), 217-232. doi:10.2307/2108322

Searle, J. R. (1995e). The Construction of Social Reality. Philosophy, *71*(276), 313–315.

Searle, J. R. (1995f). How artificial intelligence fails. *The World and I*, July, 285-295.

Searle, J. R. (1995g). The mystery of consciousness. *The New York Review of Books*, November 2.

Searle, J. R. (1995h). The mystery of consciousness: Part II. *The New York Review of Books*, November 16.

Searle, J. R. (1995j). The mystery of consciousness: An exchange. *The New York Review of Books*, December 21.

Searle, J. R., & Balzer, W. (1996). The construction of social reality. *Zeitschrift Für Philosophische Forschung*, *50*(4), 658–664.

Searle, J. R. (1997a). Consciousness and the philosophers. *The New York Review of Books*, March 6.

Searle, J. R. (1997b). Reply to D. J. Chalmers 'Consciousness and the philosophers: An exchange'. *The New York Review of Books*, May 17.

Searle, J. R. (1997c). Precis of the 'Construction of social reality'. *Philosophy and Phenomenological Research*, *57*(2), 427–428.

Searle, J. R. (1997d). Responses to 'Critics of the construction of social reality'. *Philosophy and Phenomenological Research*, *57*(2), 449–458.

Searle, J. R. (1998a). How to study consciousness scientifically. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, November 29. doi:10.1098/rstb.1998.0346

Searle, J. R. (1998b). Social ontology and the philosophy of society. *Analyse & Kritik*, *20*(2), 143-153. doi:10.1515/auk-1998-0201

Searle, J. R. (1999a). I married a computer. *The New York Review of Books*, April 8.

Searle, J. R. (1999b). The future of philosophy. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, December 29. doi:10.1098/rstb.1999.0544

Searle, J. R. (2000a). Consciousness. *Annual Review of Neuroscience*, *23*, 557-578. doi:10.1146/annurev.neuro.23.1.557

Searle, J. R. (2000b). Mental causation, conscious and unconscious: A reply to A. Meijers. *International Journal of Philosophical Studies*, *8*(2), 171–177. doi:10.1080/09672550050083983

Searle, J. R. (2000c). Consciousness, free action and the brain. *Journal of Consciousness Studies*, *7*(10), 3-22.

Searle, J. R. (2001a). Free will as a problem in neurobiology. *Philosophy*, *76*(4), 491-514. doi:10.1017/S0031819101000535

Searle, J. R. (2001b). Modals and illocutionary forces reply to Zaefferer. *Revue Internationale De Philo*sophie, *55*(216/2), 286–290. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/23955652

Searle, J. R. (2001c). Meaning, mind and reality. *Revue Internationale De Philosophie*, *2*(216), 173–179. doi:10.3917/rip.216.0173

Searle, J. R. (2001d). Neither phenomenological description nor rational reconstruction: Reply to Dreyfus. *Revue Internationale De Philosophie*, *2*(216/2), 277-284. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/23955650

Searle, J. R. (2002). Why i am not a property dualist? *Journal of Consciousness Studies*, *9*(12), 57-64.

Searle, J. R. (2004). Comments on Noe and Thompson, are there neural correlates of consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, *11*(1), 80-82.

Searle, J. R. (2006a). Social ontology: Some basic principles. *Anthropological Theory*, *6*(1), 12-29. doi:10.1177/1463499606061731

Searle, J. R. (2006b). Social ontology: Some basic principles. *Papers*, *80*, 51-71.

Searle, J. R. (2006c). What is to be done? *Topoi*, *25*, 101-108. doi:10.1007/s11245-006-0016-z

Searle, J. R. (2007). Grice on meaning: 50 Years Later. *Teorema: International Journal of Philosophy*, *26*(2), 9-18.

Searle, J. R. (2008). Language and social ontology. *Theory and Society*, *37*(5), 443-459. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/40345596

Searle, J. R. (2009). What is language? Some preliminary remarks. *Etica E Politica*, *11*(1), 173-202.

Searle, J. R. (2010). The unity of the proposition. *Conceptus: Zeitschrift Fur Philosophie*, *39*(96). doi:10.1515/cpt-2010-9602

Searle, J. R. (2011). Wittgenstein and the background. *American Philosophical Quarterly*, *48*(2), 119-128. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/23025082

Searle, J. R. (2014a). The structure and functions of language. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, *36*(1), 27-40. doi:10.2478/slgr-2014-0001

Searle, J. R. (2014b). What your computer can't know. *The New York Review of Books*, October 9.

Searle, J. R. (2015). Oxford philosophy in the 1950s. *Philosophy*, *90*(2), 173-193. doi:10.1017/S0031819114000485

Searle, J. R. (2016a). Insight and error in Wittgenstein. *Philosophy of the Social Sciences*, *46*(6), 527-547. doi:10.1177%2F0048393116649969

Searle, J. R. (2016b). The limits of emergence: Reply to T. Lawson. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, *46*(4), 400-412. doi:10.1111/jtsb.12125

Searle, J. R. (2016c). The future of philosophy. *Nova Et Vetera*, *14*(2), 543-558. doi:10.1353/nov.2016.0028

Searle, J. R. (2016d). The ontology of human civilization. *The Harvard Review of Philosophy*, *23*, 17-28. doi:10.5840/harvardreview201610112

Condello, A., & Searle, J. R. (2017). Some remarks about social ontology and law: An interview with John R. Searle. *Ratio Juris*, *30*(2), 226-231. doi:10.1111/raju.12161

Searle'ün Türkçeye Çevirilen Kitapları

Searle, J. R. (1979). Dil Felsefesi (Çev. T. Alkan). B. Magee (Ed.), *Yeni düşün adamları* içinde (s. 275-309). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri* (Çev. R. L. Aysever). Ankara: Ayraç Yayınları.

Searle, J. R. (2005a). *Bilinç ve Dil* (Çev. M. Macit, C. Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2005b). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (Çev. M. Macit, & F. Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2005c). *Akıllar, Beyinler ve Bilim* (Çev. K. Bek). İstanbul: Say Yayınları.

Searle, J. R. (2012). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak* (Çev. R. L. Aysever). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Searle, J. R. (2014). *Zihnin Yeniden Keşfi* (Çev: M. Macit). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2016). *Zihin Dil ve Toplum*. (Çev. A. Tural). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2018). *Bilincin Gizemi* (Çev. İ. K. İçyüz). İstanbul: Küre Yayınları.

Searle, J. R. (2019). *Özgürlük ve Nörobiyoloji* (Çev. Z. Özcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Searle, J. R. (2021). *Zihin: Kısa Bir Giriş* (Çev. D. Saraç). İstanbul: Albaraka Yayınları.

DIVERSE PERSPECTIVES and ISSUES on INEQUALITY

Edited by Hüseyin Fırat Şenol

nobel

DIVERSE PERSPECTIVES and ISSUES on INEQUALITY

Edited by Hüseyin Fırat Şenol

Publishing No.: 4702
Humanities No.: 495
ISBN: 978-625-427-982-9
E-ISBN: 978-625-427-983-6
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights for this edition are reserved for Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, including photocopying, electronically or mechanically recording or by any information storage or retrieval system, without permission of Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Nobel Publishing Group has been operating nationwide since 1984 and worlwide since 2011. Nobel publications are included in the catalogs of higher education institutions at national and international levels.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Library Information Card

Şenol, Hüseyin Fırat.
Diverse Perspectives and Issues on Inequality / Edited by Hüseyin Fırat Şenol
1. Edition, XII+ 180 s., 13.5x21,5 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-427-982-9
E-ISBN: 978-625-427-983-6
1. Philosophy 2. Political Sociology 3. Social Policy 4. Inequality

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Sales: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

Contents

Chapters and Authors iii

Foreword v

Acquiring Advantage from the Identity of Disadvantage: Gender Quotas and the Creamy Layer Question in Turkish Parliamentary Politics 1

M. Onur Arun

From the Deficit Frame to the Asset Frame: The Study of Ethnicity, Migration and Inequality in Türkiye 27

İbrahim Kuran

"It's All Bare and Bleak" Inequalities in Fatherhood and Fathers' Perceptions of Social Policies in Türkiye 47

Gökhan Topçu

Significance of Meritocratic Ideals in the Medieval Islamic Political Thought: From Ascribed Status to Achieved Status 69

Hüseyin Fırat Şenol

Justice as Freedom from Domination: A Foucauldian Perspective 89

Necdet Yıldız

Eşitsizlik ve Toplumsal Cinsiyet: Tarihsel ve Kavramsal Bir Çerçeve 109

İncilay Cangöz

Eşitsiz Bir Dünyada İnsan Ticareti 135

Cumhur Havan ve Yener Şişman

Abstracts of Chapters 161

Acquiring Advantage from the Identity of Disadvantage:
Gender Quotas and the Creamy Layer Question in Turkish
Parliamentary Politics
by M. Onur Arun 163

From the Deficit Frame to the Asset Frame:
The Study of Ethnicity, Migration and Inequality in Türkiye
by İbrahim Kuran 165

"It's All Bare a Bleak": Inequalities in Fatherhood and
Fathers' Perceptions of Social Policies in Türkiye
by Gökhan Topçu 167

Significance of Meritocratic Ideals in the Medieval Islamic
Political Thought: From Ascribed Status to Achieved Status
by Hüseyin Fırat Şenol 169

Justice as Freedom from Domination: A Foucauldian Perspective
by Necdet Yıldız 171

Inequalities and Gender: A Historical and Conceptual Framework
by İncilay Cangöz 172

Human Trafficking in a World of Inequalities
by Cumhur Havan and Yener Şişman 174

Authors' Biographies 177

Acquiring Advantage from the Identity of Disadvantage:

Gender Quotas and the Creamy Layer Question in Turkish Parliamentary Politics

M. Onur Arun

Introduction

Institutional regulations that aim to alleviate effects of inequalities on disadvantaged people's lives and ameliorate their constraining conditions through various forms of legal arrangements are addressed as a moral necessity for establishment of the just society. Among these institutional regulations, affirmative action policies that specifically aim to lessen disadvantaging impacts of inequalities appearing due to the sociological identity of individuals associated with their gender, ethnicity, age or economic status play a substantial role for satisfying such moral necessity. These affirmative action policies take various forms, such as reserving some positions of power as well as allocating certain opportunities particularly for disadvantaged social groups, and are legally or volitionally carried out in modern industrial societies. A commonly encountered example of these policies is known as quota application that intends to reserve some opportunities particularly for disadvantaged groups. Among others, reservation of

provided by the official website of the Turkish Grand National Assembly it has particularly focused on educational and occupational backgrounds of these women parliamentarians and reflected on potential outcomes of these backgrounds in terms of income status of these women parliamentarians prior to their assignment as a member of the national parliament. Even though this work (1) is limited with vague biographical information provided by the official website of the Turkish Grand National Assembly and (2) does not involve any systematic empirical inquiry underpinned a specific methodological investigation, it has addressed that educational and occupational backgrounds of the most women parliamentarians illustrate qualities such as being graduates of the leading educational institutions of the country and holding relatively high-status occupations both of which involve a significant chance to produce lucrative income. In addition to this, referring to certain details from these women parliamentarians' limited official biographies, this work has also vaguely addressed that they had participated in political activities prior to being elected as members of the parliament. This can also be pointed out that these women parliamentarians were not among those women who were dramatically prevented to participate in political activities. Based on such reflections, the work has arrived a concluding remark that if political parties in Turkey aim to apply a gender-based quota for increasing representation of women within the parliament, there is a plausible reason to be attentive about validity of the creamy layer question that such quota application can potentially stimulate.

References

Acemoğlu, D. (2001). "Good Jobs versus Bad Jobs", *Journal of Labour Economics*, 19 (1), 1-21.

Arun, M.O. (2022a). "Back to the Theory: Re-Considering Social Policies as Egalitarian Pre-Conditions of the Liberal Meritocracy", *Çalışma ve Toplum*, 2 (73), 1017-1042.

Arun, M.O. (2022b). "Liyakatçiliğin Tartışılmaz Meşruiyetine Karşı – Fırsat Eşitliği Siyasasının Sorunları ve Akademide Toplumsal Cinsiyet", *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 6 (2), 268-288.

Baldez, L. (2006). "The Pros and Cons of Gender Quota Laws: What Happens When You Kick Men Out and Let Women In?", *Politics and Gender*, 2 (1), 101-128.

Brest, P. and Oshige, M. (1995). "Affirmative Action for Whom?", *The Stanford Law Review*, 47 (5), 855-900.

Chadha-Sridhar, I. and Shah, S. (2017). "Caste and Justice in the Rawlsian Theoretical Framework: Dilemmas on the 'Creamy Layer' and Reservations in Promotions", *NUJS Law Review*, 10 (2), 171-208.

Chaudhury, P. (2004). "The 'Creamy Layer': Political Economy of Reservations", *Economic and Political Weekly*, 39 (20), 1989-1991.

Clark, A. E. (1998). "Measures of Job Satisfaction; What Makes a Good Job? Evidence from OECD Countries", OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers, No: 34, https://www.oecd-ilibrary.org/measures-of-job-satisfaction_5lgsjhvj7sf3.pdf?contentType=/ns/WorkingPaper&itemId=/content/workingpaper/670570634774&containerItemId=/content/workingpaperseries/18151981&accessItemIds=&mimeType=application/pdf (14.12.2022).

Cooper, B. (2016). "Intersectionality". In *The Oxford Handbook of Feminist Theory*, Disch, Lisa and Hawkesworth, Mary (Eds.). Oxford University Press. pp. 385–406.

Crenshaw, K. (2017). *On Intersectionality: Essential Writings*. The New Press.

Crosby, F. J., Iyer, A. and Sincharoen, S. (2006). "Understanding Affirmative Action", *Annual Review of Psychology*, 57, 581-611.

De Zwart, F. (2000). "Practical Knowledge and Institutional Design in India's Affirmative Action Policy". *Anthropology Today*, 16 (2), 4-7.

Fullinwider, R. (2018). "Affirmative Action", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), Edward N. Zalta (Ed.). https://plato.stanford.edu/entries/affirmative-action/ (29.07.2022).

Gey, B. and Sorensen, R. J. (2019). "The Impact of Women above the Political Glass Ceiling: Evidence from Norwegian Executive Gender Quota Reform", *Electoral Studies*, 60, 102050.

Guha, B. and Chowdhury, P. R. (2015). "Affirmative Action in the Presence of a Creamy Layer", *Discussion Paper in Economics – Indian Statistical Institute*. https://ideas.repec.org/p/alo/isipdp/15-06.html (01.08.2022).

Guha, B. and Chowdhury, P. R. (2017). "Affirmative Action in the Presence of a Creamy Layer: Identity or Class-Based?", *Munich Personal RePEc Archive – Paper No: 78686*. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/78686/ (01.08.2022).

Hancock, A. M. (2007). "Intersectionality as a Normative and Empirical Paradigm", *Politics and Gender,* 3(2), 248-254.

Htun, M. N. and Jones, M. P. (2002). "Engendering the Right to Participate in Decision-Making: Electoral Quotas and Women's Leadership in Latin America", In *Gender and the Politics of Rights and Democracy in Latin America*, Nikki Craske and Maxine Molyneux (Eds.), New York: Palgrave, 32–56.

Kannabiran, K. (2006). "Reservation and the Creamy Layer", *The Hindu*, Edit Page (24 October 2006), http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-opinion/reservation-and-the-creamy-layer/article3064833.ece (01.08.2022).

Krook, M. L. (2006). "Gender Quotas, Norms, and Politics", *Politics and Gender*, 2 (1), 110-118.

Krook, M. L. (2008). "Quota Laws for Women in Politics: Implications for Feminist Practice", *Social Politics*, 15 (3), 345-368.

Krook, M. L., Lovenduski, J. and Squires, J. (2009). "Gender Quotas and Models of Political Citizenship", *British Journal of Political Science*, 39 (4), 781-803.

Lerche, J. (2008). "Transnational Advocacy Networks and Affirmative Action for Dalits in India", *Development and Change*, 39 (2), 239-261.

Moodie, M. (2013). "Upward Mobility in the Forgotten Tribe: Notes on the 'Creamy Layer' Problem". *Focaal – Journal of Global and Historical Antropology*, 65, 23-32.

Palshikar, S. (2008). "Challenges before the Reservation Discourse", *Economic and Political Weekly*, 43 (17), 8-11.

Phoenix, A. and Pattynama, P. (2006). "Intersectionality". *European Journal of Women's Studies*, 13 (3), 187-192.

Sallan Gül, S. and Altındal, Y. (2015). "Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek". *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), 51-71.

Sargın, S. and Yıldız, S. (2018). "Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerin Mekansal Dağılımı ve Dağılıma Etki Eden Faktörler", *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5 (30), 4061-4075.

Sandel, M. J. (2020). *The Tyranny of Merit. What's Become of the Common Good?*, UK: Penguin Books.

Srinivas, P. (2016). "Affirmative Action and the Marginalized Population: A Study on the Creamy Layer and Its Relevance Today", *Christ University Law Journal*, 5 (2), 45-55.

Subramanian, S. (2006). "Examining the 'Creamy Layer' Principle", *Economic and Political Weekly*, 41 (45), 4643-4645.

Yadav A. (2011). "The Concept of Creamy Layer as a Tool for Opposing Reservation". *Voice of Dalit*. 4 (1), 69-78.

Zeyrekli Yaş, S. (2022). "Türkiye'de Milletvekili Seçilme Yeterliliklerine Dair Karşılaştırmalı Bir Çözümleme: 24'üncü, 26'ıncı ve 27'inci Yasama Dönemleri Örnekleri". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (Erken Görünüm). https://sbfdergi.ankara.edu.tr/dergi/erken_gorunum/1804---Sedef-Zeyrekli-Yas807.pdf (06.09.2022).

From the Deficit Frame to the Asset Frame:

The Study of Ethnicity, Migration and Inequality in Türkiye

İbrahim Kuran

Introduction

This work strives to examine the transition from the deficit to the asset framing in the study of ethnic migrants in contemporary Turkey. It aims to contribute to the literature on the nexus between ethnicity, migration and inequality. Originally derived from the discipline of psychology, the terminology of deficit- and asset-framing take new meanings in urban sociology. Basically, the deficit frame refers to structural constraints, whereas the asset frame denotes agency, resilience, and resistance of urban migrants. In analyzing the case of African Americans in the US, Hunter and Robinson (2016: 385) argue that the deficit frame corresponds to the socio-economic structures (or structural factors) that "negatively affect Black urban life" or "the cultural 'deficits'" that disempower and stigmatize "Black Americans" in urban space, while the asset frame corresponds to the "agency and cultural contributions of urban Black Americans," including social movement, space-making, everyday resistance and formal political action. The asset

> *had settled in the surrounding area […] Although most of the Syrian Kurdish workers stated that they received similar wages as other workers, the following days of my field work showed that there are Syrian migrants who were worked for days and defrauded without being paid any wage* (Kılıçarslan, 2019: 124).

To sum up, this article reviewed the transition from the deficit frame to asset frame in study of Kurdish migrants in Turkey. It showed that, while the previous studies depicted a gloomy picture of exclusion of Kurdish migrants in urban space – some claiming the formation of *Kurdish underclass* in slums– recent studies on the subject draw attention to the asset dimension in terms of Kurdish space-making, political mobilization and class mobility. However, it is not fair to criticize the early narratives that focused on the structural constraints with short-sightedness, since they were based on the accounts of the migrants just after the forced migration, in which devastating conditions of war and trauma were dominant. It is understandable that the early studies could not anticipate the changing dynamics within urban Kurdish population over time. Nevertheless, we need to pay attention to these changing dynamics into account today in order to make better comparisons and draw sound policy conclusions on Kurdish migrants.

References

Adaman, F., and Ardıç, O. P. (2008). "Social Exclusion in the Slum Areas of Large Cities in Turkey". *New Perspectives on Turkey*, 38, 29-60.

Adaman, F., and Keyder, Ç. (2006). *Poverty and social exclusion in the slum areas of large cities in Turkey*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_en.pdf (access date 15 November 2022)

Arun, M. O. (2018). "Beyond the Conventional – A Sociological Criticism of Sen's Capability Approach", *Journal of Economy Culture and Society*, 58, 229-245.

Arun, M. O. (2022). "Back to the Theory: Re-Considering Social Policies as Egalitarian Pre-Conditions of the Liberal Meritocracy", *Çalışma ve Toplum*, 73 (2), 1017-1042.

Ayata, S. (2010, August 7). "Kürtler yoksulluğu etnik algılıyor, bu hassasiyeti anlamamız lazım," *T24*, Retrieved from: https://m.t24.com.tr/haber/kurtler-yoksullugu-etnik-algiliyor-bu-hassasiyeti-anlamamiz-lazim, 90165 (access date 15 November 2022)

Buğra, A. and Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211-228.

Demirkaya, N. (2019, March 27). "Mersin'de Kıran Kırana Yarış: HDP Kilit Parti," *Gazete Duvar*, Retrieved from: https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2019/03/27/mersinde-kiran-kirana-yaris-hdp-kilit-parti (access date 15 November 2022)

Erder, S. (1996). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İletişim Yayınları.

Erder, S. (1998). "Köysüz 'Köylü' Göçü". *Görüş,* 34, 24-26.

Göral, Ö. (2016). "Urban Anxieties and Kurdish Migrants: Urbanity, Belonging and Resistance in Istanbul". In C. Özbay, M. Erol, Z. U. Turem and A. Terzioğlu (Eds.), *The Making of Neoliberal Turkey* (pp. 111-131). Surray: Ashgate.

Günay, O. (2019). "In War and Peace: Shifting Narratives of Violence in Kurdish Istanbul", *American Anthropologist*, 121 (3), 554-567.

Günay, O. and Yörük, E. (2019). "Governing Ethnic Unrest: Political Islam and the Kurdish Conflict in Turkey". *New Perspectives on Turkey*, 61, 9-43.

Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Hunter, M. A., and Robinson, Z. F. (2016). "The Sociology of Urban Black America". *Annual Review of Sociology*, 42, 385-405.

Işık, O., and Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. Istanbul: İletişim Yayınları.

Kanzık, A. (2010). *The Kurdish Migrants in Yenibosna: Social Exclusion, Class and Politics* (Unpublished MA thesis). Ataturk Institute, Boğaziçi University, Turkey.

Keyder, Ç. (2005). "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(1), 124-134.

Kılıçarslan, G. (2013). *Political Mobilization of First- and Second-generation Kurdish Forced Migrants: The Case of Kanarya Mahallesi* (Unpublished MA thesis). Department of Political Science, Boğaziçi University, Turkey.

Kılıçarslan, G. (2019). "Dayanışmadan Sömürüye: Zorla Yerinden Edilen Kürtlerin İstanbul'daki Yaşamları", *Beyon Istanbul*, 7, 116-124.

Koçal, V. (2017, March 19). "Referandumda Kürt Coğrafyasına Dair Metodolojik Bir Şerh", *Evrensel*. Retrieved from: https://www.evrensel.net/haber/312770/referandumda-kurt-cografyasina-dairmetodolojik-bir-serh (access date 15 November 2022)

Koçal, V. (2018, July 8). "HDP'nin Politik Ekonomisi: Seçimin Işığında Bir Yerel Ölçek Denemesi", *Evrensel*. Retrieved from: https://www.evrensel.net/haber/356450/hdpnin-politik-ekonomisi-secimin-isiginda-bir-yerel-olcek-denemesi (access date 15 November 2022)

Kuran, İ. (2020). *The Political Economy of Kurdish Voting Behavior: The Case of Istanbul's Bağcılar District* (Unpublished PhD thesis). Department of Political Science, Boğaziçi University, Turkey.

Küçük, B. (2018, January 19). Eşitlik ve Farklılık Arasında Kürt Siyaseti: Sosyolojik bir Bilanço", *Gazete Duvar*, https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2018/01/19/esitlik-ve-farklilik-arasinda-kurt-siyaseti-sosyolojik-bir-bilanco (access date 15 November 2022)

Küçük, B. (2019). "The Burden of Sisyphus: A Sociological Inventory of the Kurdish Question in Turkey". *British Journal of Middle Eastern Studies*, 46(1), 752-766.

Saraçoğlu, C. (2011). *Kurds of Modern Turkey: Migration, Neoliberalism and Exclusion in Turkish Society*. London: I.B.Tauris.

Sayarı, S. and Esmer, Y. (2002). *Politics, Parties, and Elections in Turkey*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Yılmaz, B. (2008). "Entrapped in Multidimensional Exclusion: The Perpetuation of Poverty Among Conflict-Induced Migrants in an Istanbul Neighborhood", *New Perspectives on Turkey*, 38, 205-234.

Yılmaz, B. (2014). "Mersin'de Mekansal Ayrışma ve Denge Siyaseti ya da Mersin Neden Patlamıyor?", *Birikim*, 301, 55-66.

Yörük, E. (2009a). "Labor Discipline in the Informal Economy: The Semi-Formal Professional Code of Istanbul's Apparel Urban Factory", *Berkeley Journal of Sociology*, 53, 27-61.

Yörük, E. (2009b, November 21). "Zorunlu Göç ve Türkiye'de Neoliberalizm," *Bianet*, Retrieved from: https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/118421-zorunlu-goc-ve-turkiye-de-neoliberalizm (access date 15 November 2022)

Yörük, E. (2018). "The Radical Democracy of the People's Democratic Party: Transforming the Turkish State", In P. Gray (Eds.), *From the Streets to the State, Changing the World by Taking Power* (pp. 119-138). Albany, NY: SUNY Press.

Yükseker, D. (2009). "Neoliberal Restructuring and Social Exclusion in Turkey". In Z. Öniş, and F. Şenses (Eds.), *Turkey and the Global Economy: Neo-liberal Restructuring and Integration in the Post-Crisis Era* (pp. 262-280). New York: Routledge.

"It's All Bare and Bleak"

Inequalities in Fatherhood and Fathers' Perceptions of Social Policies in Türkiye

Gökhan Topçu

Introduction

This manuscript[10] is mainly on the Turkish fathers' perception of social policies affecting their parenthood and family life. The fathers that come from various, and unequal socio-economic as well as educational, backgrounds had been interviewed on various aspects of fatherhood, family and work life, care distribution and daily experiences. Unlike many studies on masculinities and fatherhood, I will try comparing the perceptions of different fathers rather than comparing male and females in terms of policies or perceptions. I will try showing the differences in their perceptions of being a parent and the policies related to that role not only stemmed from their personal differences but also from the way the Turkish policies had been constructed. Before getting into the details of the main findings and discussion, I will try providing a background of the topic.

[10] This manuscript is based on my PhD thesis titled "Looking The Family-Oriented Social Policy In Turkey Through the Experience of Fatherhood: The Case of Ankara".

(Stahl, 2016) properties of social policies affecting the family. This will bring the social policies which are precondition for an egalitarian society at macro level and the micro level experiences together to construct better policies and services for the needs of people including fathers who are expected to undertake new roles in the changing society.

References

Acar, F. and Altunok, G. (2012). "Understanding Gender Equality Demands in Turkey: Foundations and Boundaries of Women's Movements", in *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu ve A. Elveren (Eds.), London: I. B. Tauris, 31-45.

Arun, M. O. (2022). "Three Flaws in One Justification: A Critical Examination of Nussbaum's Reasoning Behind Her List of Capabilities", *Journal of Humanity and Society*, 12 (2), 1-24.

Bengtson, V. L. (2001). "Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds", The Burgess Award Lecture, *Journal of Marriage and Family*, 63 (1), 1-16.

Bourdieu, P. (1989). "Social Space and Symbolic Power", *Sociological Theory*, 7 (1), 14-25.

Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital", In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, J. Richardson (Ed.), New York: Greenwood, 241-258.

Brannen, J., and Nilsen, A. (2006). "From Fatherhood to Fathering: Transmission and Change among British Fathers in Four Generation Families", *Sociology*, 40 (2), 335-352.

Bridgman, B., Duernecker, G., and Herrendorf, B. (2018). "Structural Transformation, Marketization, and Household Production Around the World", *Journal of Development Economics*, 133, 102-126.

Buğra, A. (2012). "The Changing Welfare Regime of Turkey: Neoliberalism, Cultural Conservatism and Social Solidarity Redefined". In *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu ve A. Elveren (Eds.), London: I. B. Tauris, 15-30.

Daly, M. (2005). "Gender Mainstreaming in Theory and Practice", *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 12 (3), 433-450.

Dayıoğlu, M. and Başlevent, C. (2012). "Gender Aspects of Income Distribution and Poverty in Turkey", in *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu ve A. Elveren (Eds.), London: I. B. Tauris, 65-86.

Dedeoğlu, S., and Elveren, A. Y. (2012). *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*. London: I. B. Tauris.

Doucet, A. (2020). Father Involvement, Care, and Breadwinning: Genealogies of Concepts and Revisioned Conceptual Narratives. *Genealogy*, 4 (1), 14.

Gregory, A., and Milner, S. (2011). "What is 'New' about Fatherhood?", *Men and Masculinities*, 14 (5), 588-606.

ILO. (2016). *Turkey Employment and Labour Market Statistics*. Turkey Employment and Labour Market Statistics. http://www.ilo.org/gateway/faces/home/polareas/socialsecurity/social?locale=envecountryCode=TURvetrack=STATvepolicyId=2ve_adf.ctrl-state=13ssafttcf_183 (05.02.2023).

İlkkaracan, İ. (2010). "Uzlaştırma Politikalarının Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri", in *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, İ. İlkkaracan (Ed.), İstanbul: İTÜ BMTKAUM/KİH-YÇ., 21-58.

Jourdain, A. and Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, İstanbul: İletişim.

Kamerman, S., Waldfogel, J., Neuman, M., and Brooks-Gunn, J. (2003). "Social Policies, Family Types and Child Outcomes in Selected OECD Countries", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 6, 1-55.

LaRossa, R. (1988). "Fatherhood and Social Change", *Family Relations*, 37 (4), 451.

Lamb, M. E. (2013). *The Father's Role: Cross Cultural Perspectives*, Routledge.

Lavena, C., and Riccucci, N. M. (2012). "Exploring Gender Mainstreaming in the European Union", *International Journal of Public Administration*, 35 (2), 122-136.

Mahapatro, M. (2014). "Mainstreaming Gender: Shift from Advocacy to Policy", *Vision: The Journal of Business Perspective*, 18 (4), 309-315.

Meadows, S. O., McLanahan, S. S., and Brooks-Gunn, J. (2007). "Parental Depression and Anxiety and Early Childhood Behaviour Problems Across Family Types", *Journal of Marriage and Family*, 69 (5), 1162-1177.

Memiş, E. and Özay, Ö. (2011). "Eviçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme", in *Birkaç Arpa Boyu (21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan)*, S. Sancar (Ed.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 239-268.

Memiş, E., Öneş, U., and Kızılırmak, B. (2012). "Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi", in *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın*, S. Dedeoğlu and A. Elveren (Eds.), İstanbul: İletişim, 159-182.

Molyneux, M. (1985). "Mobilization without Emancipation? Women's Interests, the State, and Revolution in Nicaragua", *Feminist Studies*, 11 (2), 227-254.

Önder, N. (2013). "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü", *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (1), 35-61.

Rittersberger-Tılıç, H. and Kalaycıoğlu, S. (2012). "Child and Elder Care Providers: Women in the Informal Sector", in *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu ve A. Elveren (Eds.), London: I. B. Tauris, 189-204.

Schoppe-Sullivan, S. J., and Fagan, J. (2020). "The Evolution of Fathering Research in the 21st Century: Persistent Challenges, New Directions", *Journal of Marriage and Family*, 82 (1), 175-197.

Squires, J. (2010). "Is Mainstreaming Transformative? Theorizing Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation", in *Women, Gender, and Politics: A Reader*, M. Krook ve S. Childs (Eds.), New York: Oxford University Press, 283-292.

Stahl, G. (2016). "Doing Bourdieu Justice: Thinking with and beyond Bourdieu", *British Journal of Sociology of Education*, 37 (7), 1091-1103.

Tan, T. (2016). "Literature Review on Shifting Fatherhood", *Masculinities*, 6, 53-78.

The Ministry of Family and Social Policies. (2014). "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2015 Yılı Bütçesinin Görüşmeleri TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda Tamamlandı", *Haberler*. http://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanliginin-2015-yili-butcesinin-gorusmeleri-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-tamamlandi

Tokgöz, G. (2012). "The State of Female Labour in the Impasse of the Neoliberal Market and Patriarchal Family", in *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu ve A. Elveren (Eds.), London: I. B. Tauris, 47-64.

Ulubey, R. (2011). *6111 Sayılı Torba Kanundaki Düzenlemeyle Birlikte İşsizlik Sigortası Kanununda Yer Alan İstihdam Teşvikine İlişkin Düzenlemeler*, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 277-287.

Walby, S. (2004). "The European Union and Gender Equality: Emergent varieties of Gender Regime", *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 11 (1), 4-29.

Wang, J., and Wu, Y. (2023). "Income Inequality, Cultural Capital, and High School Students' Academic Achievement in OECD Countries: A Moderated Mediation Analysis", *The British Journal of Sociology*. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1468-4446.12997?casa_token=1BaPXxnHDsUAAAAA:QL7hNth8HgxEYyRrSE8pQd6uQdhc96KMtPWEVY-XaBf7iSy9egbI7F6qRwJwdiNzM9kphXXK6XiUny0 (07.02.2023).

Williams, S. (2008). "What is Fatherhood?", *Sociology*, 42 (3), 487–502.

Significance of Meritocratic Ideals in the Medieval Islamic Political Thought:

From Ascribed Status to Achieved Status

Hüseyin Fırat Şenol

Introduction

This chapter is aimed at introducing the medieval political thought from the perspective of Islamic civilisation, with a focus on the criteria for being a ruler; hence, at tracing the meritocratic ideals envisaged by the political thinkers in the Islamic world. Both Islamic and Western civilisations in the middle ages are presupposed to be established on monotheistic religions which recall a dogmatic and absolute form of thought. However, when we trace the development of thought since the early medieval thought to the late, it is quite plausible to contemplate that ideas such as the absoluteness of power based on ascribed status evolve into thoughts regarding the criteria for being a ruler, hence a quest for an achieved status of a ruler with certain merits.

This task is aimed to be accomplished through a selection of major and influential philosophers; namely, Al-Fârâbî, Averroës and Ibn Khaldun, who are intended to speak on behalf of medieval Islamic civilisation.

concerning the status of the rulers, i.e., the relatively absolute status of rulers evolved into achieved status, fulfilling vertain criteria/merits for being a ruler, hence, a more plausible justification for the inequality of the ruler and the ruled.

References

Al-Fârâbî (1998). "Perfect State", *On the Perfect State (Mabādiʾa ārāʾ ahl al-madīnat al-fāḍilah)*, Trans. R. Walzer, Oxford: Clarendon Press.

Al-Fârâbî (2001). "Attainment of Happiness", *Philosophy of Plato and Aristotle*, Trans. M. Mahdi, Ithaca and New York: Cornell University Press, pp. 13-50.

Al-Fârâbî (2001a). "Book of Religion", *Philosophy of Plato and Aristotle*, Trans. M. Mahdi, Ithaca and New York: Cornell University Press, pp. 93-113.

Al-Fârâbî (2015). "Political Regime", *The Political Writings: "Political Regime" and "Summary of Plato's Laws"*, Trans. C.E. Butterworth, Ithaca and London: Cornell University Press, pp. 27–94.

Aristotle (1931). *The Politics*, Trans. Benjamin Jowett, Oxford: Clarendon Press.

Aristotle (1954). *The Nicomachean Ethics*, W.D. Ross (trans.), Oxford: Clarendon Press.

Averroës (1961). *Fasl al-Maqâl*, Ed. A. Nader, Beirut.

Black, Anthony (2001). *The History of Islamic Political Thought: From the Prophet to the Present*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bowering, G. (2015). "Introduction", *Islamic Political Thought: An Introduction*, Ed. G. Bowering, New Jersey: Princeton University Press, pp. 1-23.

Braudel, F. (1996). *Uygarlıkların Grameri*, Turkish Trans. M. Ali Kılıçbay, Ankara: İmge.

De Boer, T.J. (2004). *İslâm'da Felsefe Tarihi*, Turkish Trans. Yaşar Kutluay, İstanbul: Anka.

Druart, Therese-Anne (2016). "Al-Fârâbî" *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Ed. Edward N. Zalta, URL: https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/ entries/al-farabi/.

Durant, W. (1978). *Medeniyetin Temelleri*, Turkish Trans. Nejat Muallimoğlu, İstanbul: Boğaziçi.

Fakhry, M. (2001). *Averroës (Ibn Rushd): His Life, Works and Influence*, Oxford: OneWorld.

Fischel, W. J. (1951). "Ibn Khaldûn's Activities In Mamlûk Egypt (1382-1406)", *Semitic and Oriental Studies Presented to William Popper*, Berkeley: University of California Press, pp. 103-124.

Fraenkel, C. (2008). "Philosophy and Exegesis in Al-Fârâbî, Averroës and Maimonides", *Laval Théologique et Philosophique 64/1*, Université Laval, pp. 105-125.

Gabrieli, F. (1960). "Asabiyya", *Encyclopedia of Islam I*, Eds. H.A.R. Gibb, J.H. Kramers, J. Schacht, Leiden: E.J. Brill, p. 681.

Germann, N. (2016). "Al-Farabi's Philosophy of Society And Religion", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Ed. Edward N. Zalta, URL: https://plato.stanford.edu/entries/al-farabi-soc-rel/, Date: 15.01.2018.

Goodman, L. E. (1972). "Ibn Khaldûn and Thucydides", *Journal of the American Oriental Society 92/2*, New Mexico: American Oriental Society Publ.

Gutas, D. (1998). *Greek Thought Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early 'Abbasaid Society*, London: Routledge.

Gutas, D. (2016). "Ibn Sina [Avicenna]", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Ed. Edward N. Zalta, URL: https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/ibn-sina/ Date: 15.01.2018.

Hillier, C. (n.d.). "Ibn Rushd (Averroës)", http://www.iep.utm.edu/ibnrushd/, [ISSN 2161-0002], Date: 16.01.2018.

Hodgson, M.G.S. (1993). *İslâm'ın Serüveni: Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih II: Orta Dönemlerde İslâm'ın Yayılışı*, Turkish Trans. Alp Eker, Mutlu Bozkurt et.al., İstanbul: İz.

Ibn Khaldûn (1958). *The Muqaddimah I-II-III* (in three columes), Trans. Franz Rosenthal, New York: Routledge&Kegan Paul.

Ibn Khaldûn (1996). *Tarikh-i İbn Khaldûn*, Eds. Halil Shehhadeh-Suheyl Zekkâr, Beyruth: Dâr-el Fikr (7 vols. and Index).

Ibn Khaldûn (2004). *Bilim ile Siyaset Arasında Hatıralar (Et-Tâ'rîf bî-Ibn Khaldûn ve Rıhletuhu Garben ve Şarken)*, Turkish Trans. Vecdi Akyüz, İstanbul: Dergâh.

Lacoste, Y. (1984). *Ibn Khaldûn: The Birth of History and the Past of Third World*, Trans. David Macey, London: Verso.

Lawson, N. (1995). "Some Reflections on Morality and Capitalism", *Market Capitalism And Moral Values*, Eds. Samuel Brittan-Alan Hamlin, Aldershot: Edward Elgar.

Rosenthal, E. I. J. (1958). *Political Thought in Medieval Islam: An Introductory Outline*. Cambridge University Press.

Rosenthal, F. (1958). "Translator's Introduction", *Muqaddimah I*, Trans. F. Rosenthal, New York: Routledge&Kegan Paul, s. xxix-cxv.

Justice as Freedom from Domination:

A Foucauldian Perspective

Necdet Yıldız

Introduction

Writing on Foucault's thoughts on the issues like "justice" or "inequalities" has a peculiar difficulty. This difficulty lies in the fact that Foucault's political perspective constitutes a completely different conceptual paradigm than the conceptual framework of the regular political discussions on justice and inequality. While mainstream political thought seeks some system or another in which stability can be established, Foucault is a true rebel for any existing or potential stable system. On the other hand, it is not true that one cannot talk about Foucault's understanding of justice[13] or Foucault's views on political inequality. One could quite legitimately translate Foucault's concepts into the language of mainstream political thought and vice versa, and make possible a dialogue between two different and somehow incommensurable intellectual paradigms. To be more

[13] On many occasions, Michel Foucault speaks of justice in terms of its institutional form, as a governmental system. This essay, however, will not be exploring this definition of justice, but rather Foucault's ideas on the concept of justice from a philosophical standpoint.

the meanings of, or, in intellectual terms, offering new meanings to terms are acts of resistance. In most cases, today's understanding of justice, in Foucault's understanding, is also a manifestation of governmentality in today's bourgeois society: defended by its battered enemies who share the same conceptual tools.

Justice, in mainstream political thought, is usually equated with rightness. This term also includes either the elimination of inequalities or their just allocation. When we try to adapt the term justice to Foucault's we may find the following. Foucault's analysis of modern forms of power reveals that they dominate individuals and populations by universalizing and imposing their norms. Hence, for Foucault, justice at the individual level can be described as providing room for resistance to norms. At the societal level, again, Foucault emphasizes the importance of strategic games and the danger of domination. We can think of the term domination as the ultimate inequality of power: While one party dominates, the other is completely chained. But according to him, this is a limit state, the zero-degree of power. He thinks that power is fluid, however, each modern form of power *tends to* solid states of hegemony. This can lead to dangerous states of domination, as the inequality of power to its worst form, that should be fought against. With the stated limitations, this can be thought of as a Foucauldian perspective of justice.

References

Arun, M. O. (2022). "Back to the Theory: Re-Considering Social Policies as Egalitarian Pre-Conditions of the Liberal Meritocracy", *Çalışma ve Toplum*, 73 (2), 1017-1042.

Davidson, A. I. (2003). "Introduction", in *M. Foucault, Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France*, 1975-1976. New York: Picador. XV-XXIII.

Foucault, M. (1974). *Dits et Ecrits*. Paris: Gallimard.

Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. (A. Sheridan, Trans.) New York: Vintage Books.

Foucault, M. (1980). "The History of Sexuality", in M. Foucault, & C. Gordon (Ed.), *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* (L. Marshall, Trans.). New York: Pantheon Books. 183-193.

Foucault, M. (1984). "Nietzsche, Genealogy, History", in P. Rainbow (Ed.), *The Foucault Reader* (D. F. Bouchard, & S. Simon, Trans.). New York: Pantheon Books. 76-100.

Foucault, M. (1990). *History of Sexuality Volume II: The Use of Pleasure*. New York: Vintage.

Foucault, M. (1998). *The History of Sexuality, Volume I: The Will To Knowledge*. (R. Hurley, Trans.) London: Penguin Books.

Foucault, M. (2000). "The Ethics of the Concern of the Self as a Practice of Freedom", in M. Foucault, & P. Rainbow (Ed.), *Ethics: Subjectivity and Truth. Essential Works of Foucault, 1954-1984* (P. Aranov, & D. McGrawth, Trans.). London: Penguin Books. 281-302.

Foucault, M. (Summer, 1982). "The Subject and Power." *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795.

Foucault, M., and Chomsky, N. (2021). *Chomsky-Foucault Debate on Power vs Justice (1971)*. Philosophy Overdose (Youtube Channel). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=xpVQ3l5P0A4

Frede, D. (2017, Winter). "Plato's Ethics: An Overview". Retrieved from Stanford Encyclopedia of Philosophy: https://plato.stanford.edu/entries/plato-ethics/

Hoffman, M. (2011). "Disciplinary Power", in D. Taylor (Ed.), *Michael Foucault: Key Concepts.* Durham: Acumen Publishing. 27-39.

Karademir, A. (2013). "Subject of Conscience: On the Relation between Freedom and Discrimination in the Thought of Heidegger, Foucault, and Butler." Graduate Theses and Dissertations. Retrieved from http://scholarcommons.usf.edu/etd/4821/

Miller, D. (2021, Fall). "Justice." Retrieved from Stanford Encyclopedia of Philosophy: https://plato.stanford.edu/entries/justice/

Taylor, C. (2011). "Biopower", in D. Taylor (Ed.), *Michael Foucault: Key Concepts*. Durham: Acumen Publishing. 27-39.

Yıldız, N. (2019). *Nietzsche and Foucault on The Relation Between Knowledge and Power*. Ankara: Doctoral Dissertation, Middle East Technical University.

Eşitsizlik ve Toplumsal Cinsiyet:
Tarihsel ve Kavramsal Bir Çerçeve

İncilay Cangöz

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve bu eşitsizlikleri aşmaya yönelik feminist politika ve/ya kuramların geliştirilmesi, sınıf merkezli ekonomik ve siyasal eşitsizliklere dönük çalışmalarla karşılaştırıldığında görece daha yakın tarihli çalışmalardır. Ne var ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tarihi çok daha eskidir. Uygarlık tarihindeki avcılık ve toplayıcılık döneminin tabakalaşmanın dolayısıyla sınıfsal ayrışmanın belirginleşmediği dönemler dışında kadınların kamusal alan ve kamu kaynaklarından dışlandığı bilinmektedir. Bu çalışma; kadınların tarihsel olarak kendilerini dışlayan, emeğini ve bedenini sömürerek onları tahakküm altına alan patriarkal toplumsal örgütlenmeye karşı geliştirdikleri eşitlik ve özgürleşim amaçlı kolektif mücadele pratiklerini şekillendiren tarihsel ve kavramsal çerçevenin kısa bir tartışmasını sunmaktadır.

Eşitlik, ilk bakışta basit ve anlaşılabilir bir kavram olarak görünür. "Eşit olan nedir?" sorusuna kolayca yanıt verebiliriz ancak "eşitlik" kavramını o kadar da kolay açıklayamayız. İki ayrı poşete birer kilo şeker koyarak eşit ağrılıkta olduklarını söyleyebiliriz. Tenis toplarının hepsinin eşit büyüklükte olduğu da aşikârdır. Bununla birlikte, toplumsal örgütlenme ve insanlar arasında ilişkiler irdelendiğinde

Kaynakça

Andalzûa, G. E. (2002). "(Un)natural Bridges, (Un)safe Spaces", (Ed.) In *This Bridge We Call Home*, Andalzûa, G. ve Keating, A. (Eds.), New York: Routledge, 1-5

Arun, M. O. (2022a). "Three Flaws in One Justification – A Critical Examination of Nussbaum's Reasoning Behind Her List of Capabilities", *The Journal of Humanity and Society*, 12 (2), 1-24.

Arun, M. O. (2022b). "Back to the Theory: Re-Considering Social Policies as Egalitarian Pre-Conditions of the Liberal Meritocracy", *Labour and Society*, 2 (73), 1017-1042.

Arun, M. O. (2022c). "Liyakatçiliğin Tartışılmaz Meşruiyetine Karşı Fırsat Eşitliği Siyasanın Sorunları ve Akademide Toplumsal Cinsiyet", *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 6 (2), 268-288.

Collins, P. H. (2000a). Black feminist Thought: Knowledge, Counsciousness and the Politics of Empowerment, 2th Ed. New York: Routledge.

Collins, P. H. (2000b). Gender, Black Feminism, and Black Political Economy. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 568(1), 41–53. https://doi.org/10.1177/000271620056800105

Crenshaw, K. (1991). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine", *Feminist Theory and Antiracist Politics,* https://philpapers.org/archive/CREDTI.pdf?ncid=txtlnkusaolp00000603 (10.01.2023)

Berktay, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis.

Bryson, V. (2019). *Feminist Politika Teorisi,* (Çev. Aylin Gülaşık), Ankara: Phoenix.

Butler, J. (2019). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi,* (Çev. Başak Ertür) İstanbul: Metis.

Cangöz, İ., Gönç-Şavran, T., Suğur, S. ve Yeşildal, H. (2021). "Üçüncü Dalga Feminizm Çerçevesinde İslamcı Kadın Örgütlenmesi ve Kadın Haklarına Yaklaşım", *Kadın/Woman 2000*, 21(2), 47-71.

Connell, R. W. (2002). *Gender*, Cambridge: Polity Press.

Donovan, J. (2010). *Feminist Teori*, (Çev: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Dedeoğlu S. (2000). "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği", *Toplum ve Bil*im, 86, 139-170.

Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*, (Çev. Seçkin Selvi), İstanbul: Payel.

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (Çev. Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis.

Hartmann, H. (2006). *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği*, (Çev. Gülşad Aygen), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining with Patriarchy", *Gender & Society*, 2(3), 274–290. https://doi.org/10.1177/089124388002003004 (23.12.2022)

Kristeva, J. (2017). *Ruhun Yeni Hastalıkları*, (Çev. Nilgün Tutal), İstanbul: Ayrıntı

Landes, J. B. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*, London: Cornell University Press.

Nash, J. C. (2011). "'Home Truths' and Intersectionality", *Law and Feminism*, 23 (1), 445-467.

hooks, B. (1984). *Feminist Theory from Margins to Center,* Boston: South End Press.

Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Pateman C. (2017). *Cinsel Sözleşme*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Phillips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti,* (Çev. Alev Türker) İstanbul: Metis Yayınları.

Phillips, A. (1994). "Dealing with Difference: A Politics of Ideas or a Politics of Presence?", *Constellations*, 1 (1), 74-91.

Pilcher, J.ve Whelehan I. (2004). *50 Key Concepts in Gender Studies*, London: Sage Publications.

Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul: Metis Yayınları.

Scott, J. W. (1997). *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*, Harvard: Harvard University Press.

Suğur, S. ve Cangöz, İ. (2016). "Üniversite Yönetiminde Kadınların Eksik Temsili Üzerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Rolü", *Amme İdaresi Dergisi*, 49 (3), 89-115.

Üstel, F. (2015). "Vatandaşlık", *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* içinde, Gökhan Atılgan (Ed.), Ankara: Yordam. 123-135.

Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı*, (Çev. Hülya Osmanağaoğlu), Ankara: Dipnot.

Weeks, K. (2012). *Feminist Öznelerin Kuruluşu*, (Çev. İlkay Özküralpli), İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Eşitsiz Bir Dünyada İnsan Ticareti

Cumhur Havan ve Yener Şişman

Giriş

Eşitsizlik genel olarak insan uygarlığının bir parçası olarak kabul edilebilir. Eski uygarlıklarda zenginler, servetlerinin kendilerine tahsis ettiği güç nedeniyle kölelerin mülkiyeti gibi baskıcı eylemlerde bulunmuş, eşitsizlik siyasi seçkinler tarafından yoksullar ve güçsüzler üzerinde kendi güçlerini ve kontrollerini sürdürmek için yaratılan, her zaman var olan bir dizi inançtan kaynaklanmıştır. Siyasi seçkinler ve toplumun zengin üyeleri, başlangıçta kendi güçlerini ve zenginliklerini korumak için sosyal eşitsizliği işlerken aynı anda alt sınıflar için yukarı doğru hareketlilik olasılığını ortadan kaldıran sosyal yapılar yaratmıştır. Bu bakış açısı, güç ve imtiyaz sahibi sınıf(lar) tarafından geliştirilen ve sürdürülen bir dizi inanç nedeniyle sosyal eşitsizliğin var olduğunu öne süren sosyal egemenlik teorisyenleri tarafından da desteklenmektedir. Başka bir deyişle varlıklı ve güçlülerin kontrollerini sürdürme özlemi, toplumsal eşitsizliğin sürekli varlığına basit ve açık bir neden sunar (Barner v.d., 2014: 149). İnsan ticaretinin ortaya çıkış nedenlerinden birisi de eşitsizliklerdir.

Küreselleşmeyi ivmelendiren Sanayi Devrimi'nden sonra ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği artmış ve göç insanlar için çoğu zaman zorunlu bir hâl alarak sınırlarını genişletmiştir. Sosyal, ekonomik ve güvenlik nedenleriyle yaşadıkları kasabayı, köyü, şehri ya da göçe

Belli bir teorinin argümanlarını sorunsallaştırma ve ileriye taşıma amacı güden çalışmalar literatüre önemli katkı sunmaktadır. Özellikle kullanılan teorik yaklaşım, odaklanılan konuya ilk defa uyarlanıyorsa o zaman çalışma teorinin açıklama gücü test ederek teorinin rafine edilmesine ve dolayısıyla literatüre katkı sunabilir. Buradan hareketle araştırmamız, insan ticareti olgusunun genel geçer teorilerinin yanı sıra insan ticaretine eşitsizlik perspektifinde yaklaşmış ve literatüre katkı sağlayarak bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutmuştur.

Kaynakça

Aydın, M. (2013). *Türk Ceza Kanunu'nda İnsan Ticareti Suçu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ballet, J., ve Bhukuth, A. (2016). "Recruitment Patterns of Child Trafficking in Madagascar: An Analysis Based on Missing and Recovered Children", *Journal of Human Trafficking*, 2 (3), 235-254.

Barner, J. R.; Okech, D. ve Camp, M.A. (2014). "Socio-Economic Inequality, Human Trafficking, and the Global Slave Trade", *Societies*, 4, 148-160.

Beydili, E.; Atamtürk, E.; Yaman, E.; Şahin, F.; Çabuk, G.; Acar, H.; Barbaros, H.; Özgür, Ö.; Çavuşoğlu, T. ve Baykara Acar, Y. (2014). *İnsan Ticareti Mağdurlarıyla Sosyal Hizmet*, Antalya: Antalya Aile Danışmanları Derneği.

Bodvarsson, B. ve Hendrik, Van der Berg (2009). *The Economics of Immigration Theory and Policy*, Berlin-Heidelberg: Springer, Verlag.

Bolat, G. (2005). *Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Ticareti*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Demir, T. (2018). *İnsan Ticaretiyle Mücadele Politikaları: Türkiye ve AB Ülkeleri İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğru, O. ve Nalbant A. (2012). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, I. Cilt. Ankara: Şen Matbaa.

Erinn C. Cameron; Fiona J. Cunningham; Samantha L. Hemingway; Sherri L. Tschida ve Kristine M. Jacquin (2020): "Indicators of Gender Inequality and Violence against Women Predict Number of Reported Human Trafficking Legal Cases across Countries", *Journal of Human Trafficking*. , 9 (1), 79-93.

Havan, C. (2022). *Sosyal Politika Ekseninde İnsan Ticareti: Mağdurlar Üzerine Bir Alan Araştırması*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuloğlu, T. (2010). *Uluslararası Belgelerde ve Türk Hukukunda İnsan Ticareti*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuyucu, N. (2017). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İnsan Ticareti: Rantsev ve Sonrası", *Fe Dergi*, 9 (2), 30-43.

Maria I. ve M. S.D. Oostinga (2015). "An Empirical Framework of Control Methods of Victims of Human Trafficking for Sexual Exploitation", *Global Crime*, 16:1, 34-49.

Özer, E. N. (2010). *Türkiye'de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayın, H. (2010*). Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayın, H. (2018). "Modern Kölelik Olarak Meta-Göçmen İnsan Ticareti Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2 (2), 79-102.

Shelley, L. (2010). *Human Trafficking*, New York: Cambridge University Press.

Scarpa, S. (2008). *Trafficking In Human Beings: Modern Slavery*. UK: Oxford University Press.

Sever, H. ve Arslan S. (2008). *İnsan Borsası*. Ankara: Adalet Yayınları.

Seyhan, O. (2012). "Kaos ve Kamu Politikası Oluşumu: Türkiye'de İnsan Ticareti Politikaları Örneği", *İnsan Hakları Yıllığı*, 1 (30), 1-20.

Stefan M.; Fay, S; Hill, V. M.; Catherine R. S.; Ffion E. G.; Sophie E. J.; Lloyd-Astbury, E. J.; Richardson L. ve Chernise A. R. (2019). "Recognizing Modern Slavery", *Journal of Human Trafficking*, 5 (3), 201-219.

Şahin, S. ve Polat, O. (2014). "İnsan Ticareti ve Fuhuşun Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Küresel Bakış Çeviri Hukuku Dergisi*, 16, 56-57.

Şişman, Y. (2022). *Sosyal Politikanın Güncel Konuları*, Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Tekin, G. (2020). A*vrupa Birliğinde İnsan Ticareti İle Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

United Nations Office on Drugs and Crime (2018). *Global Report on Trafficking in Persons*. Vienna.

Vural, D. G. (2007). *Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücekul, G. K. (2011). *İnsan Ticareti Suçu*, Doktora Tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

3. Basım

“Goo!”

Yeni Normal Sanal Yönetim ile Başarı

Dr. Meriç E. Bebitoğlu

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

nobel

“Goo!” Yeni Normal Sanal Yönetim ile Başarı

Dr. Meriç E. Bebitoğlu

Yayın No.: 4703
Beşeri Bilimler No.: 496
ISBN: 978-625-427-984-3
E-ISBN: 978-625-427-985-0
Basım Sayısı: 3. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri “tanınmış uluslararası yayınevi” statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bebitoğlu, Meriç E. .
“Goo!” Yeni Normal Sanal Yönetim ile Başarı / Meriç E. Bebitoğlu
3. Basım, X + 150 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-427-984-3
E-ISBN: 978-625-427-985-0
1. Sanal 2. Yönetim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

3. BASIMA ÖN SÖZ V

ÖN SÖZ ..... Vİ

İÇİNDEKİLER ..... Vİİ

1 **ASLINDA NE DEĞİŞTİ? DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ 1**

1.1. "Go!" deyin Mete Bey, "Goo!" 1
1.2. Teknolojiye Alışma Evresi 8
1.3. Patronluk Geni 11
1.4. Sanal Çağda Patron veya Yöneticilerle Etkili İletişim İçin Tavsiyeler 15

2 **ASLINDA NE OLUYOR? 17**

2.1. Değişim, Dönüşüm ve Sanallık 17
2.2. Tüm Bunlar Olup Biterken Ayakkabınızın Bağcık Delikleri Kaç Tane? 20

3 **BUNDAN SONRA NE OLACAK? 27**

3.1. İçinde Bulunduğumuz Çağı Nasıl Tanımlarız? 27

3.4. Yönetim Olgusunun Evrimi 36
3.4.1. Bilimsel Yönetim Öncesi Dönem 38
3.4.2. Endüstri Toplumu ve Bilimsel Yönetim Dönemi 40
3.4.3. Neoklasik Yönetim Düşüncesi, İnsan İlişkileri Yaklaşımı 46
3.4.4. Modern Yönetim ve Örgüt Teorisi 47
3.4.5. Postmodernizm, Kimilerine Göre Çağın Vebası 50
3.5. Yönetim Olgusu Çerçevesinde İçinde Bulunduğumuz Çağı Nasıl Tanımlarız? 53
3.6. Hikâye Anlatıcılık Çağı ve Kahramanları 56
3.6.1. Türk Taksisi New York'ta 57
3.6.2. Kemal Sunal Filmi, Süte Su Katmak ve Nanoteknolojiyle Gelen Başarı 58
3.6.3. Nano Halının Özellikleri 62

4 **YENİ NORMAL VE YÖNETİM KAVRAMI, COVID SONRASI İŞ YAŞAMI İÇİN TAVSİYELER VE İPUÇLARI 65**

4.1. Yönetim Kavramının Yenilenen Yüzü ve Covid-19 Salgını Sonrası İş Yaşamı 66
4.2. Bilgi Toplumu Kavramı, Endüstri Toplumu ve Bilgi Toplumu Arasındaki Farklar 72
4.3. Toplumsal Yaşamda Sanallık ve Dijital Devlet 76
4.4. Sanallığın Yakın Gelecekteki Adı: Blockchain 80

5 **SANAL YÖNETİM PEKİ BİZ NE YAPALIM DA İŞİMİZİ SANAL OLARAK YÖNETELİM? 83**

5.1. Sanallığın Tanımı 83

5.2. Sanal Yönetimin Temeli: Sanal Takımlar 87
5.3. Sanal Yönetimin Zayıf Yönleri 91
5.4. Aslında İşimiz İletişim, İlet-İşim: Sanal İletişim 91
5.5. Sosyal Medya ile Sanal İletişimin Kuralları 93
5.6. Sanal Öğrenmeye İlişkin Örnek: D-Smart Akademi 95
5.7. Gelecekte Örgüt Yapıları Nasıl Olacak? 103
5.8. Ha Uzaktan Çalışma, Ha Uzaydan Çalışma 105

6 BEBİTOĞLU SEN NE DİYORSUN, ARADA NE FARK VAR? GELENEKSEL VE SANAL YÖNETİM İŞLEVLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 109

6.1. Planlama İşlevi 111
6.1.1. Geleneksel Planlama Yaklaşımı 111
6.1.2. Sanal Planlama Yaklaşımı 113
6.2. Örgütleme İşlevi 118
6.2.1. Geleneksel Yönetimde Örgütleme İşlevi 118
6.2.2. Sanal Yönetimde Örgütleme Yaklaşımı 119
6.3. Düzenleştirme (Koordinasyon) İşlevi 124
6.3.1. Sanal Yönetimde Örgütleme Yaklaşımı 124
6.3.2. Sanal Yönetimde Düzenleştirme İşlevi 126
6.4. Yürütme İşlevi 129
6.4.1. Geleneksel Yönetimde Yürütme İşlevi 129
6.4.2. Sanal Yönetimde Yürütme (Yöneltme) İşlevi 130
6.4.2.1. Sosyal Medya ile İş Yönetmenin (Sanal Yürütmenin) Kuralları 132
6.5. Denetim (Kontrol) İşlevi 133

7 **SONUÇ**
SANAL YÖNETİM BİR ÜTOPYA MI? BU KONUDA SOMUT BİR UYGULAMA VAR MI? 137

KAYNAKÇA 141

DİZİN 145

ÖZ GEÇMİŞ 149

KAYNAKÇA

Akat İ., Budak G., Budak G. (1999), İşletme Yönetimi İzmir: Barış Yayınları

Alpugan O., Demir M.H., Oktav M., Üner N., (1997) İşletme Ekonomisi ve Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları

Baransel A., (1979) Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Yay. No.2684

Bebitoğlu M. (2003) Sanal Yönetimin İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi, Digiturk'te bir Uygulama, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bebitoğlu M., (2019), Is virtual Managenet Possible?, EMI Entrepreneurship and Mangement Congress, N. TRNC.

"Buchholz S. ve Roth T. (1987), Creating High Performance Team, edited by Karen Hess, John Wiley and Sons.

Can H., Tuncer D., Ayhan D. Y., (2000) Genel işletmecilik Bilgileri 11. Baskı Ankara: Siyasal Kitabevi.

Chesbrough H. ve Teece D. (1996). When is Virtual Virtuous? Organizing for Innovation. Harvard Business Review.

Coffey R. E., Cook C. W., ve Hunsaker P.L., (1994), Management and Organizational Behaviour, Austen Press, lrwin.

Devlet Planlama Teşkilatı(DPT), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel ihtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001.

Dinçer Ö., Fidan Y. (2000), İşletme Yönetimine Giriş. 5. Baskı İstanbul: Beta Yay.

Drucker, P F. (1992) "The New Society of Organizations" Harvard Business Review, Sep-Oct,

Grenier, Ray ve Metes G, (1995) Going Virtual Moving Your Organization lnto 21 th Century New Jersey: Prentice Hall.

Hassard J., (1996). Exploring the terrain of modernism and postmodernism in Organization Theoty. Postmodern Management and Theory .

Hassard J ve Parker M. (1997), Postmodernism and Organizations, Sage Publications.

Hatch M. J., (1997) Organization Theory, Modern Symbolic and Postmodern Perspectives, Oxford University Press.

Hatipoğlu Z.. (1994) İşletme Yönetimine Giriş İstanbul: Beta Yay. No: 445.

İnce, N. M. (2001) Elektronik Devlet, Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar, DPT Yayınları.

Kimball L. (1997) The Nature of Virtual Teams. Toronto: Team Strategic Conference, Federated Press, Kanada.

Koçel T., (1998) İşletme Yöneticiliği Yönetim ve Organizasyon Organizasyonlarda Davranış Klasik Modern-Çağdaş Yaklaşımlar. 6. Bası İstanbul: Beta Yay. No.405.

Kotler, P. (Çev. Ayşe Özyağcılar), (1999) Kotler ve Pazarlama- Pazar Yaratmak, Pazar Kazanmak ve Pazara Egemen Olmak, Sistem Yayıncılık, Yay. No:258.

Laudon K. C. ve Laudon J. P. (2000) Management Information Systems New Approaches to Organization& Technology. 51h Ed. Prenhall.

Lipnack, J. ve Stamps J., (2000) Virtual Teams, People Working Accross Boundaries. 2nd Ed. John Wiley and Sons.

ÖnaL G. (2000). Temel işletmecilik Bilgisi. 3. Baskı İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Özkalp E. ve Kırel Ç. (2000). Örgütsel Davranış. 5. Baskı. Eskişehir: T.C Anadolu Univ Yay. No: 923, Açıköğretim Fakültesi Yay. No: 496.

Özkalp E. (1997) Esnek Üretim Sistemleri ve Post-Fordist Yaklaşımlar. Anadolu Univ. iiBF Dergisi. C.XIII, S.1-2.

Özkalp E., (1997). Takım Çalışmalarının Günümüz 3IS Yönetim Sistemlerindeki Yeri ve Takım Yönetimi Tekerleği, Anadolu Üniv. iiBF Dergisi C.XIII, S.1-2.

Robbins S. P. ve Coulter M. (1999). Management. 61th Edition, New Jersey: Prentice Hall Int. Inc.

Sabuncuoğlu Z. ve Tokol T. (1997) işletme I-II Bursa: Türkmen Kitabevi.

Sarıkaya M. "Sanal Kabine" Hürriyet Gazetesi, 21 Nisan 2002

Şahin, M. (2000) Yönetim Bilgi Sistemleri. Eskişehir: Anadolu Üniv. i.i.B.F Yay.

Toffler, Alvin. (1990) The Third Wave. Toronto; New York: Bantarn Books, 1990.

Tosun H., (1992). İşletme Yönetimi, 6. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları.

Vince J. (1995) Virtual Reality Systems, Addison-Wesley Publishing Comp.

Wolfstenholme E. F,, Henderson S. ve Gavine A., (1993) The Evaluation of Management.lnformation Systems A Dynamic and Holistic Approach. John Wiley and Sons.

ANNELİK
Canı İçin Can Vermek

Dolunay Şenol - Günce Demir

nobel

Annelik: Canı İçin Can Vermek

Dolunay Şenol - Günce Demir

Yayın No.: 4706
Psikoloji/PDR No.: 411
ISBN: 978-625-427-991-1
E-ISBN: 978-625-427-990-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şenol, Dolunay., Demir, Günce.
Annelik: Canı İçin Can Vermek / Dolunay Şenol - Günce Demir
1. Basım, VIII + 232 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-991-1
E-ISBN: 978-625-427-990-4
1. Annelik 2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri 3. Anlatı Araştırması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Giriş 1
1. Bölüm - Kadın ve Anne 7
Annelik İdeolojileri 13
Annelikle İlgili Yaklaşımlar 14
Bazı Sosyologların Kuramları Üzerinden Anneliği Okumak 17
Teoride Anne Olmak 25
2. Bölüm - Araştırma Metodolojisi 31
3. Bölüm - Anne Kimdir? 37
Annelik Standartları 48
Anne İçin Çocuk Ne Anlama Geliyor? 51
Gelecek 52
Yaşama Sevincim 57
Can Verdiğim, Uğruna Canımı Verdiğim 59
İdeal Tip Annelik 63
Annelik Sürecinizde Sizi En Çok Zorlayan Ne Oldu? 64
İstediğim Gibi Yetiştirememe Korkusu 65
Anne Olmaktan Kaynaklı Sıkıntılar 76
Toplumsal Annelik 77
Anneliğin Öğrenilmesi 79
Annelik Nasıl Öğrenilir? 81
Anneliği Uzmanlardan Öğrendim 81
Annemden Daha Çok Diğer Rol Modellerden Öğrendim 84
Annemden, Diğer Rol Modellerden ve Kitaplardan Öğrendim 88
Biyolojik Olarak Anneliğe Programlanma 91
Evlilik Düşüncenizde Anne Olma İsteğinin Yeri 92
4. Bölüm - Annelik Pratikleri ve Stratejileri 97
Anne Olacağım: İlk Ne Düşündüm? Ne Hissettim? 98
Korku! 98

Artık Kendim İçin Değil Çocuğum İçin Yaşamalıyım! ... 109
Eksik Değilim! ... 110
Doğum Pratiklerinin Gelişimi ... 116
Yeni Anne Olacaklara Annelik Tavsiyeleri ... 117
Anneliği Öğrenince Anne Olsunlar ... 117
İyi Anne Olsunlar ... 120
Farklı da Olsa Anne Olsunlar! ... 122
Anı Yaşasınlar ... 125
Biyolojik Bir Olaydan Fazlası Olarak "Doğum" ... 128
Anneliği İlk Kez Ne Zaman ve Nasıl Hissettiniz? ... 129
İlk Kez Ondan Haberdar Olduğumda ... 130
İlk İletişime Girdiğimizde ... 134
İlk Yüzünü Gördüğümde ... 137
Doğumdan Sonra "Normale" Dönüş ... 139
Hiç Anne Olmasaydım Dediğiniz Oldu mu? ... 140
Hiç Öyle Düşünmedim ... 140
Oldu Ama! ... 143
Anne Olmanın Sizi Bazı Planlarınızda Engellediğini Düşünüyor musunuz? ... 145
5. Bölüm - Annelik Performansları ... 151
Kız Çocuk "Doğurmak", Erkek Çocuk "Doğurabilmek" ... 154
Kız ve Erkek Çocuk Annesi Olmak Arasında Fark Var mı? ... 158
Kız ve Erkek Annesi Olmak Farklı ... 158
Annelikte Fark Yok ama Yetiştirme Şeklinde Var ... 161
Kız da Erkek de Aynı ... 165
Tek Çocuğum Olduğu İçin Bilmiyorum ama! ... 166
"İyi" ya da "Başarılı" Anne Olmak ... 168
Ben ve Gelenek ... 170
Modern Annelik ... 174
İstediğim Gibi Yetiştirebildim mi? ... 176
Tam İstediğim Gibi ... 176
Keşkelerim Var ... 179
6. Bölüm - Anneliğe Dair Hatıralar ... 187
Benim Anam Olmadı ki Analığı Bileyim ... 188
Hatalarım ... 193
İlkler ... 199
Çocuğumdan Yapabileceklerini Beklerim ... 204
Oğlumu Almış Gelmiş Eşim ... 206
Sonuç ... 215
Kaynakça ... 225

Kaynakça

Almond, D., Edlund, L., & Milligan, K. (2013). Son Preference and the Persistence of Culture: Evidence From Asian Immigrants to Canada. *Population and Development Review*, *39*, 75-95. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00574.x

Altaş, B. (2019). *Tüketim Toplumunda Anneliğin Yeni Görünümleri*. Nobel Yayınevi.

Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi.* K. Çelik, (Çev.). Afa Yayınları.

Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı? Annelik mi?* A. Ekmekçi, (Çev.). İletişim Yayınları.

Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı Örnekli)*. Sentez Yayıncılık.

Bassin, D., Honey, M., & Kaplan, M. M. (1996). *Representations of Motherhood*. Yale University Press.

Baş, T., & Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Beauvoir, S. De. (1989). *The Second Sex.* H. M. Parshley, (Ed.). Vintage Books.

Berktay, F. (2018). *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları.

Beyeza-Kashesy, J., Neema, S., Ekstrom, A. M., Kaharuza, F., Mirembe, F., & Kulane, A. (2010). Not a Boy, Not a Child: A Qualitative Study on Young People's Views on Childbearing in Uganda. *African Journal of Reproductive Health*, *14*(1), 71-81.

Blum, L. M. (1993). Mothers, Babies, and Breastfeeding in Late CapitalistAmerica: The Shifting Contexts of Feminist Theory. *Feminist Studies*, *19*(2), 291-311.

Budig, M. J., & England, P. (2001). The Wage Penalty for Motherhood. *American Sociological Review*, *66*(2), 204-225.

Burç, P. E. (2015). *Popüler Kültür ve Annelik: Anneliğin Farklı Görünümleri*. https://www.academia.edu/16318089/Popüler_Kültür_ve_Annelik_Anneliğin_Farklı_Görünümleri.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Yayınları.

Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press.

Chodorow, N., & Contratto, S. (1982). The Fantasy of The Perfect Mother. İçinde B. Thorne & M. Yalom (Ed.), *Rethinking the Family: Some Feminist Questions*. Longman.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* M. Bütün & S. B. Demir (Çev. Ed.); 3. Baskı. Siyasal Kitabevi.

Dedeoğlu, A. Ö. (2010). Discourses of Motherhood and Consumption Practices of Turkish Mothers. *Business and Economics Research Journal*, *1*(3), 1-15.

Delaney, C. (2001). *Tohum ve Toprak.* S. Somuncuoğlu, A. Bora (Çev.). İletişim Yayınları.

Doğan Cüceloğlu: Bir insanın anavatanı çocukluğudur. (2016). Sözcü Gazetesi. https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/dogan-cuceloglu-bir-insanin-anavatani-cocuklugudur-1227207/.

Donath, O. (2022). *Annelikten Pişman Olmak*. B. Yalçın (Çev.). İletişim Yayınları.

Douglas, J. S., & Michaels, W. M. (2004). *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined Women*. Free Press.

Ecevit, Y. (1985). Üretim ve Yeniden-Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği. *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, *9*(Şubat-Mart).

Fallaci, O. (2019). *Doğmamış Çocuğa Mektup.* P. Kür (Çev.). Can Yayınları.

Fox, B., & Worts, D. (1999). Revisiting the Critique ofMedicalized Childbirth: A Contribution to the Sociology of Birth. *Gender and Society*, *13*(3), 326–346.

Freidan, B. (1983). *Kadınlığın Gizemi: Kadınlar İçin Yeni Bir Dönem Başlatan Kitap.* T. Mertoğlu (Çev.). E Yayınları.

Fromm, E. (1998). *Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları.* A. Doğangün (Çev.). Arıtan Yayınları.

Goffman, E. (2010). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* B. Cezar (Çev.). Metis Yayınları.

Grace, M. (1998). The Work of Caring for Young Children: Priceless or Worthless? *Women's Studies International Forum*, *21*(4), 401-413.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., & Taşğın, S. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Günay, G., & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *153*(153).

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe- Yöntem- Analiz*. Seçkin Yayınları.

Hager, T. (2011). Making Sense of an Untold Story: A Personal Deconstruction of the Myth of Motherhood. *Qualitative Inquiry*, *17*(1), 35-44. https://doi.org/10.1177/1077800410389442

Haslam, N., Rothschild, L., & Ernst, D. (2000). Essential Beliefs About Social Categories. *British Journal of Social Pscyhology*, *39*, 113-127.

Johnston, D. D., & Swanson, D. (2003). Invisible Moyhers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines. *Sex Roles*, *49*(1/2).

Jonassen, D. H., & Hernandez-Serrano, J. (2002). Case-Based Reasoning and Instructional Design: Using stories to support problem solving. *Educational Technology Research and Development*, *50*(2), 65-77. https://doi.org/10.1007/BF02504994

Jordan, B. (1993). *Birth In Four Cultures; A Crosscultural Investigation of Childbirth in Yucatan, Holland, Sweden and the United States*. Waveland Press.

Kendall-Tackett, K. A. (2002). The Health Effects of Childhood Abuse: Four Pathways by which Abuse Can Influence Health. *Child Abuse & Neglect*, *6*(7), 715-730. https://doi.org/10.1016/s0145-2134(02)00343-5

Kılıçgün-Yurtsever, M., & Kılıçkaya, A. (2016). Geleneksel Annelik Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, *5*(8), 2867-2881.

Lázaro, R. (1986). Feminism and Motherhood: O'Brien vs Beauvoir. *Hypatia*, *1*(2), 87-102.

Lazarus, E. S. (1994). What do Women Want?: Issues of Choice, Control, and Class in Pregnancy and Childbirth. *Medical Anthropology Quarterly*, *8*(1), 25-46.

Lester, J. (2008). Performing Gender in the Workplace Gender Socialization, Power, and Identity Among Women Faculty Members. *Community College Review*, *35*(4), 277-305. https://doi.org/10.1177/0091552108314756

Marshall, H. (1991). The Social Construction of Motherhood: An Analysis of Childcare and Parenting Manuals. İçinde *Motherhood: Meanings, Practices and Ideologies* (ss. 66-85). SAGE Publications.

Martin, E. (1992). *The Woman in the Body: A Cultural Analysis of Reproduction*. Beacon Press.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Nobel Yayıncılık.

Miller, B. (2001). The Concept of Security: Should it be Redefined. *Journal of Strategic Studies*, *24*(2).

Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu, Mitler ve Deneyimler*. G. Tunçer (Çev.). İletişim Yayınları.

Nicolson, P. (1999). Loss, Happiness, and Postpartum Depression: The Ultimate Paradox. *Canadian Psychology*, *40*, 162-178.

Oberman, Y., & Josselson, R. (1996). Matrix of Tensions: A Model of Mothering. *Psychology of Women Quarterly*, *20*(3), 341-359.

Ortner, S. B. (1974). Is Female to Male as Nature Is to Culture? İçinde *Woman, Culture, and Society* (ss. 67-87). Standford University Press.

Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *The Journal of International Social Research*, *2*, 302-312.

Özbay, F. (1995). Kadının Statüsü ve Doğurganlık. İçinde N. Arat (Yay. Haz.)., *Türkiye'de Kadın Olgusu* (ss. 147-165). Say Yayınları.

Raphael, D. (1976). *The Tender G: Breastfeeding*. Schocken Books.

Rich, A. (1995). *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. Bantam Books.

Rosaldo, M. Z. (1974). Woman, Culture, and Society: A Theo- retical Overview. İçinde *Woman, Culture, and Society* (ss. 17-42). Standford University Press.

Rothman, B. K. (1982). *In Labor: Women and Power in the Birthplace*. W. W. Norton and Co.

Rousseau, J. J. (2007). *Emile*. Selis Kitaplar: 13, Çocuk Eğitimi:2.

Rousseau, J. J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. V. Günyol (Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.

Russo, N. F. (1979). Overview: Sex Roles, Fertility and the Mother-hood Mandate. *PsychoZogy of Women Quarterly*, *4*(1), 7-15.

Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., & Bora, A. (2006). Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil, Toplumun Sorunudur. *UNDP-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi 2005-2006*.

Seçer, Ş. H. (2010). *Çalışan Anneler ve Çalışan Annelere Yönelik Ayrımcılık*. Altın Nokta Yayınları.

Server, M. (2015). Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'dan No Kid üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, *7*(2), 72-86.

Shelton, N., & Johnson, S. (2006). "I think motherhood for me was a bit like a double-edged sword: The narratives of older mothers." *Journal of Community and Applied Social Psychology*, *16*(4), 316-330. https://doi.org/https://doi.org/10.1002/casp.867

Simons, M. A. (1984). Motherhood, Feminism and Identity. *International Forum*, *7*(5), 349-359.

Sohn, L. (2021). *Annelik: Annelik İçgüdüsüne Tarihsel ve Eleştirel Bir Bakış*. Düşbaz Yayınları.

Steinberg, L. (2005). Cognitive and Affective Development in Adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, *9*(2), 69-74.

Stoller, R. (1968). *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity*. Routledge.

Şenol, D. (2022). *Körfezin Sarı Kızları; Edremit Körfezi ve Civarında Alanda Çalışan Kadınlar Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Net Kitaplık.

Tardy, W. R. (2000). But I Am a Good Mom: The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations. *Journal of Contemporary Ethnography*, *29*(4).

TBMM. (2011). *Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu; "Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler*. Türkiye Büyük Millet Meclisi. http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor_no_5.pdf

TDK. (2022). *İçgüdü*. Türk Dil Kurumu. https://sozluk.gov.tr/

Teke, S. G. (2014). Dönüşen Anneliğe Yönelik Netnografik Bir Analiz: Blogger Anneler. *Millî Folklor Dergisi*, *26*(103).

Uzel, G. (2008). *Magazin Basınında "Anne" İmgesi ve "Annelik": Kelebek Magazin Eki Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara Üniversitesi.

Weber, M. (2019). *Sosyoloji Yazıları*. T. Parla (Çev.). Metis Yayınları.

Welldon, E. V. (2019). *Anne: Melek mi, Yosma mı?: Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*. Ayrıntı Yayınları.

WHO. (1996). *Violence Against Woman*. World Heath Organization. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63277/FRH_WHD_96.27.pdf?sequence=1&isAllowed=y

WHO. (2002). *WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women*. World Heath Organization. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67422/WHO_FCH_GWH_02.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

WHO. (2022). *Breastfeeding*. World Heath Organization. https://www.who.int/health-topics/breastfeeding#tab=tab_1

Zadoroznyj, M. (1999). Social Class, Social Selves and Social Control in Childbirth. *Sociology, Health and Illness*, *21*(3), 267-289.

Katılımcı Numarası	Yaşı	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Çocuklarının yaşı	Çocuklarının cinsiyeti
1	53	Doktora	1 çocuğu var	29	Bir erkek
2	47	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	23-25	İki erkek
3	77	İlkokul Terk	4 çocuğu var	54-56-62-64	Üç erkek, bir kız
4	56	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	30	Bir erkek
5	66	Ortaokul Terk	3 çocuğu var	41-48-51	Üç kız
6	71	İlkokul Terk	7 çocuğu var	55-53-50-48-45-37-31	Bir erkek, altı kız
7	67	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	43-40	Bir erkek, bir kız
8	40	Yüksek Lisans	2 çocuğu var	10-7	İki erkek
9	39	Yüksek Lisans Yapıyor	1 çocuğu var	15	Bir kız
10	36	Yüksek Lisans	2 çocuğu var	8 yaş ve 9 aylık	İki erkek
11	59	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	25	Bir kız
12	43	Lise Mezunu	5 çocuğu olmuş ikisi yaşıyor	21-24	Bir kız, bir erkek
13	41	Lise Mezunu	3 çocuğu var (Birisini yüreğinde büyütmüş)	(13 Y erkek yüreğinde büyümüş), 17-19	Bir erkek, iki kız
14	81	Okuma Yazması Yok	7 çocuğu var	66-64-59-55-53-50-43	İki erkek, beş kız
15	49	Yüksek Okul Mezunu	Eşinin çocuğunu büyütmüş	9 yaşında	Bir erkek
16	41	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	26 aylık	Bir erkek
17	51	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	17-21	Bir kız, bir erkek
18	36	Yüksek Lisans Mezunu	2 çocuğu var	6 yaş ve 0 yaşında	Bir kız, bir erkek
19	64	İlkokul Mezunu	2 çocuğu var	34-41	İki erkek
20	51	Ortaokul Terk	2 çocuğu var	31-33	İki erkek
21	44	İlkokul Sondan Terk	3 çocuğu var	22-29-31	Bir kız, iki erkek
22	59	Ortaokul Terk	3 çocuğu var	35-40-42	İki erkek, bir kız
23	50	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	22-26	İki erkek
24	57	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	32	Bir erkek
25	65	İlkokul Mezunu	3 çocuğu var	44-47-49	Üç kız
26	61	Lise Mezunu	4 çocuğu var	21-29-33-37	Üç kız bir erkek
27	37	Yüksek Okul Mezunu	2 çocuğu var	11 ve 14	İki erkek
28	62	Orta Okul Mezunu	3 çocuğu var	31-40-42	Üç erkek çocuk
29	68	İlkokul Mezunu	2 çocuğu var	39-35	Bir kız bir erkek
30	52	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	18-23	İki erkek
31	57	Yüksek Lisans Mezunu	2 çocuğu var	23-33	İki erkek
32	53	Lise Mezunu	2 çocuğu var. Bir çocuğu da ölmüş	21-34	İki erkek. Ölen çocuğu kız
33	59	Lise Terk	2 çocuğu var. Birisi evlatlık	31-38	İki kız
34	73	İlkokul Terk	5 çocuğu olmuş, dördü yaşıyor	48-45-43-37	İki kız, üç erkek. (Kızlardan birisi ölmüş)
35	51	Ortaokul Mezunu	2 çocuğu var	32-27	İki erkek
36	49	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	19	Bir kız
37	43	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	17	Bir Kız
38	61	Lise Mezunu	4 çocuğu var	41-38-35-26	Dört erkek
39	32	Üniversite Mezunu	1 çocuğu var	7 günlük	Bir kız
40	37	Üniversite Mezunu	2 çocuğu var	11 ve 9	İki erkek
41	50	Lise Mezunu	2 çocuğu var	29-25	İki erkek
42	37	Yüksek lisans Mezunu	1 çocuğu var	21 aylık	Bir kız

TÜRK MÜZİĞİ USÛLLERİ TARİHİ

(9. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türk Müziği Usûlleri Teorisi)

Sadettin Volkan Kopar

nobel

TÜRK MÜZİĞİ USÛLLERİ TARİHİ
(9. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türk Müziği Usûlleri Teorisi)

Sadettin Volkan Kopar

Yayın No.: 4715
Beşeri Bilimler: 498
ISBN: 978-625-397-009-3
E-ISBN: 978-625-397-010-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Editör: Prof. Dr. Mehmet Tıraşcı-
Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Zeynep Aslan Kesmük -m.zeynepaslan@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kopar, Sadettin Volkan.
Türk Müziği Usûlleri Tarihi (9. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türk Müziği Usûlleri Teorisi) /
Sadettin Volkan Kopar
1. Basım, VIII + 224 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-009-3
E-ISBN: 978-625-397-010-9
1. Türk Müziği 2. Türk Mûsikîsi 3. Usûl 4. Türk Müziği Usûlleri 5. Türk Mûsikîsi Usûlleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

ÖN SÖZ iii

BİRİNCİ BÖLÜM
HECE VE ARÛZ VEZİNLERİ İLE İFADE DÖNEMİ (IX - XVI. YÜZYIL) 1
1.1. İSHAK EL-MEVSILÎ (Ö. IX. YÜZYIL) 2
1.2. KINDÎ (Ö. 866) 2
1.3. HÂRİZMÎ (Ö. X. YÜZYIL) 4
1.4. FÂRÂBÎ (Ö. 950) 5
1.5. İBN-i SÎNÂ (Ö. 1037) 9
1.6. İBN ZEYLE (Ö. 1048) 11
1.7. SAFİYYÜDDÎN URMEVÎ (Ö. 1294) 14
1.8. KUTBÜDDÎN MAHMUD ŞİRÂZÎ (Ö. 1311) 20
1.9. HASAN KÂŞÂNÎ (XIV. YÜZYIL) 24
1.10. ABDÜLKADİR MERÂGÎ (Ö. 1435) 27
1.11. ABDÜLAZİZ BİN ABDÜLKADİR MERÂGÎ (Ö. XV. YÜZYIL) 37
1.12. AHMEDOĞLU ŞÜKRULLAH (Ö. 1476) 38
1.13. FETHULLAH ŞİRVÂNÎ (Ö. 1486) 40
1.14. ABDURRAHMAN NÛREDDİN EL-CÂMÎ (Ö. 1492) 44
1.15. LÂDİKLİ MEHMED ÇELEBİ (Ö. 1500?) 47
1.16. ALİ ŞAH BİN HACI BÜKE (Ö. 1500?) 55
1.17. KIRŞEHİRLİ YUSUF BİN NİZÂMEDDİN (XV. YÜZYIL) 60
1.18. HIZIR BİN ABDULLAH (XV. YÜZYIL) 61
1.19. MAHMUD BİN ABDÜLAZİZ (Ö. XVI. YÜZYILIN İLK YARISI) 63
1.20. SEYDÎ (XVI. YÜZYILIN İLK YARISI) 65
1.21. IX.-XVI. YÜZYIL GENEL DEĞERLENDİRME 65

İKİNCİ BÖLÜM
VURUŞ İSİMLERİ İLE İFADE DÖNEMİ (XVII-XIX. YÜZYIL) 67
2.1. Çengî Yusuf Dede (ö. 1670) 67
2.2. Anonim-Ruhperver (XVII. Yüzyıl) 69
2.3. Ali Ufkî Bey (ö.1675) 69
2.4. Dimitri Kantemir (ö. 1723) 74
2.5. Kemânî Hızır Ağa (ö. 1761'den Sonra) 76
2.6. Ali Mustafa Kevserî Efendi (ö. 1770?) 78
2.7. Tanburî Küçük Artin (XVIII. Yüzyıl) 81
2.8. Abdülbâkî Nâsır Dede (ö. 1821) 83
2.9. Hâşim Bey (ö. 1868) 85
2.10. Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) 89
2.11. XVII.-XIX. Yüzyıl Genel Değerlendirme 93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VURUŞ İSİMLERİ VE NOTA İLE İFADE DÖNEMİ (XX. YÜZYIL) 95
3.1. Tanburi Cemil Bey (ö. 1916) 96
3.2. Rauf Yekta Bey (ö. 1935) 102
3.3. Kâzım Uz (ö. 1943) 114
3.4. Hüseyin Sadettin Arel (ö. 1955) 118
3.5. Tevfik Rıza Pirnal (ö. 1961) 130
3.6. Suphi Ezgi (ö. 1962) 134
3.7. Ekrem Karadeniz (ö. 1981) 150
3.8. Hurşit Ungay (ö. 1995) 173
3.9. İsmail Hakkı Özkan (ö. 2010) 174
3.10. XX. Yüzyıl Genel Değerlendirme 218

Kaynakça 219

Kaynakça

Abdülbâkî Nâsır Dede. *Tedkîk ü Tahkîk*. Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, 1242.

Abdülkadir Merâgî. *Câmiu'l-Elhân*. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3127.

Abdülkadir Merâgî. *Fevâid-i 'Aşere*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, O-58.

Abdülkadir Merâgî. *Makâsıdü'l-Edvâr*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K-4.

Agayeva Suraya, Uslu, Recep. *Ruhperver*. Ankara: Müzikolojik Araştırmalar, 2008.

Ahmedoğlu Şükrullah. *Risâle min 'İlmi'l-Edvâr*. Rauf Yekta Bey Arşivi.

Akdoğan, Bayram. *Fethullah Şirvânî ve Mûsikî Risâlesi*. Ankara: Bilge Ajans, 2009.

Akpınar, Cemil. "Fethullah eş-Şirvânî". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Alper, Ömer Mahir. "İbn Sînâ". *İslam Ansiklopedisi*. 20/319-322. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

Anonim. *Ruhperver*. Ledien University Library, Or.1175.

Arel, Hüseyin Sadettin. *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1968.

Argın, Merve. *Kantemiroğlu Edvârı'ndaki Usûllerin İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi, 2018.

Arısoy, Mithat. *Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1988.

Arslan, Fazlı. *Safiyyüddîn-i Urmevî ve Şerefiyye Risâlesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2007.

Aydın, Muhammed. *Türk Müziğiİ Edvarları ve Nazariyat Kitaplarında Usûl Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.

Bardakçı, Murat. *Ahmed Oğlu Şükrullah*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2012.

Başer, Fatma Âdile. *Türk Mûsıkîsinde Abdülbâki Nâsır Dede*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 1996.

Behar, Cem. *Ali Ufki ve Mezmurlar*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1990.

Behar, Cem. *Saklı Mecmua*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Bineş, Taki. *Se Risâle Der Mûsikî*. Tehran: İran University Press, 1992.

Cemâl Karabaşoğlu. *Abdülkâdir-i Merâgî'nin Makâsidu'l-Elhân Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2010.

Cemil Bey. *Rehber-i Mûsikî*. çev. Cevher, M. Hakan. Ege Üniversitesi Basımevi, 1993.

Cevher, M. Hakan. *Ali Ufkî Bey ve Hâzâ Mecmû'a-i Sâz ü Söz (Transkripsiyon, İnceleme)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Doktora, 1995.

Çakar, Şeref. *Türk Mûsikîsinde Usûl*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

Çakır, A. "Kutbüddîn Şîrâzî'nin Dürretü't-Tâc'ında Îkâ'î Daireler". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2015), 77-94.

Çakır, Ahmet. "Abdurrahmân Nûreddîn El-Câmî'de Usûller". *Ekev Akademi Dergisi* 26 (2006).

Çakır, Ahmet. *Alişah B. Hacı Büke (?-1500)'nin Mukaddimetü'l-Usûl Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 1999.

Çelik, Binnaz Başar. *Hızır Bin Abdullah'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2001.

Demirtaş, Yavuz. "Muallim Kâzım Uz ve Mûsikî". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/20 (2015), 97-109.

Dinç, Sema. *Kutbüddîn Şîrâzî'nin Dürretü't-Tâc'ındaki Mûsikî Bölümünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora, 2021.

Doğrusöz, Nilgün. *Mûsikî Risâleleri*. İstanbul: Bilim Kültür ve Sanat Derneği Yayınları, 2012.

Duran, Fatma Nur. *Hâşim Bey'in Güfte Mecmû'ası*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.

Ekinci, Mehmet Uğur. *Kevserî Mecmuası 18. Yüzyıl Saz Müziği Külliyatı*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2016.

Elçin, Şükrü. *Ali Ufkî Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-i Sâz ü Söz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

el-Hıfnî, Mahmut Ahmed. *Risâletü'l-Kindî fî Eczâî Hubriyye fi'l-Mûsîkâ*. Kahire, 1959.

El-Urmevî, Safiyyuddîn Abdülmümin. *er-Risâletü'ş-Şerefiyye fi'n Nisebi't-Te'lîfiyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, B6.

El-Urmevî, Safiyyuddîn Abdülmümin. *Kitâbü'l-Edvâr fî Ma'rifeti'n-Negâmi ve'l-Evtâr*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, B7.

Erguner, Süleyman. *Rauf Yektâ Bey*. İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 2003.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. İstanbul: İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Neşriyatı, 1935.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. Ankara: İstanbul Belediyesi Konservatuvarı Neşriyatı, 1953.

Farmer, Henry George. *A History of Arabian Music*. London, 1973.

Gattas, Abdülmelik Haşeb. *Fârâbî, Kitâbu'l-Mûsîka'l-Kebîr*. Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, t.y.

Görgün, Tahsin. "İbn Zeyle". *İslam Ansiklopedisi*. 20/466-467. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

Haşim Bey. *Haşim Bey Mecmuası*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Kazım, 407.

Hatipoğlu, Vasfi; Sağlam, Atilla. "Türk Musıkisi'nde Usûl Geleneğinin Değerlendirilmesi". *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 9 (2013), 113-134.

Hızır bin Abdullah. *Kitâbü'l-Edvâr*. Staatsbildiothek Zu Berlin, Diez A Oct. 72.

Jebrini, Alâeddin. "Fârâbî, Mûsikî". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Jebrini, Alaeddîn. *Fârâbî'nin Kitâbu İhsâu'l-İkâ'ât Adlı Risalesinin Neşri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1996.

Kalender, Ruhi. *XV. Yüzyılda Türk-İslâm Musiki Kuramı (Nazariyatı) ve Zeynü'l-Elhân Fî'ilmi't-Te'lîf Ve'l-Evzân*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 1982.

Kalpaklı, Mehmet vd. (ed.). *Türk Müzik Kültürünün Tarihsel Kaynakları Olarak Edvârlar Risâle-i Mûsikî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014.

Kamiloğlu, Ramazan. *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvâr-ı Mûsikî" Adlı Eseri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2007.

Kanık, Muhammet Zinnur. *Mahmud Bin Abdülaziz'in '"Makasıdü'l-Edvar"' Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2011.

Kanık, Veli. *Türk Mûsikîsinde Ritim Unsuru ve Nota Kaideleri*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1954.

Kantemiroğlu. *Kitab-ı İlmü'l-Mûsikî Alâ Vechi'l-Hurûfât*. Tura Yayınları, ts.

Karadeniz, M. Ekrem, *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Kaya, Mahmut. "İslam Felsefesi Tarih ve Problemler". *Kindî: İslam Dünyasının Felsefeyle Tanışması*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Kaya, Mahmut. "Kindî, Ya'kub b. İshak". *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ts.

Kemâni Hızır Ağa. *Tefhîmü'l-Makamât fî Tevlîdi'n-Nagamât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi Bölümü, 291.

Kırşehirli Yusuf bin Nizâmeddin. *Risâle-i Mûsikî*. Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, 2263.

Koç, Ferdi. *Abdülaziz B. Abdülkâdir Merâgî ve "Nekâvetü'l-Edvâr" İsimli Eserinin XV. Yüzyıl Mûsikî Nazariyatındaki Yeri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2010.

Kolukırık, Kubilay. *İbni Sina'da Müzik Düşüncesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1999.

Kolukırık, Kubilay. "Muallim Kâzım Uz'un 'Mûsikî Nazariyâtı' Adlı Eserinin İncelenmesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/16 (2011), 101-114.

Konan, S. Dilhan. *9.-16. Yüzyıl Arası Usûl Kullanımı, Unsurları ve Kataloglanması*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012.

Kubilay Kolukırık. *Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr'ı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2012.

Kutluer, İlhan. "Hârizmî, Muhammed b. Ahmed". *İslam Ansiklopedisi*. 16/222-224. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.

Lâdikli Mehmed Çelebi. *Risâletü'l-Fethiyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K-25.

Lâdikli Mehmed Çelebi. *Zeynü'l-Elhân fî İlmi't-Telîfî ve'l-Evzân*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K-20.

Mahmud bin Abdülaziz. *Makâsidü'l-Edvâr*. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3650.

Maxım,Mıhaı. "Kantemiroğlu (Dımıtrıe Cantemır)". *İslam Ansiklopedisi*. 24/320-322. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Murat Bardakçı. *Maragalı Abdülkadir*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1986.

Nuri Özcan. "Abdülkadir-i Merâgî". *İslâm Ansiklopedisi*. 242-244. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ts.

Okan, Bülent. *Müzikte Batılılaşma Hareketleri Işığında Hâşim Bey Mecmûası*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora, 2015.

Okumuş, Ömer. "Câmî Abdurrahman". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 7/94-99. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Oter, Tolga. *Kevserî Mecmuası'nda Bulunan Büyük Usûllü Peşrevlerin Transkripsiyonu ve İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora, 2016.

Öncel, Mehmet. *XI. Yüzyıl Mûsikî Nazariyesi İbn Zeyle'nin el-Kâfî fi'l-mûsîkâ'sı*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2018.

Öngören, Reşat. "Konuk, Ahmet Avni". *İslâm Ansiklopedisi*. 26/180-182. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Özalp, M. Nazmi. *Türk Mûsikîsi Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.

Özalp, Nazmi. *Türk Mûsikîsi Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000.

Özcan, Nuri. "Abdülbâki Nâsır Dede". *İslam Ansiklopedisi*. 199. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.

Özcan, Nuri. "Cemil Bey, Tanbûrî". *İslam Ansiklopedisi*. 7/326-327. Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Özcan, Nuri. "Hâşim Bey". *İslâm Ansiklopedisi*. 16/407-408. Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.

Özcan, Nuri. "Hızır Ağa". *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.

Özcan, Nuri. "İsmail Kâzım Uz". *İslam Ansiklopedisi*. 42/254-255. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.

Özcan, Nuri. "Karadeniz, M. Ekrem Hulûsi". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Özcan, Nuri. "Rauf Yektâ Bey". *İslam Ansiklopedisi*. 34/468-470. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Özcan, Nuri. *Türk Mûsikîsi Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Neşredilmemiş Ders Notları, 2001.

Özçimi, M. Sadreddin. *Hızır Bin Abdullah ve Kitâbü'l-Edvâr*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1989.

Özkan, İ.H. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 8. Basım, 2006.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Öztuna, Yılmaz. *Sâdeddîn Arel*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Pekşen, Ahmed. *Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması (Ladikli Mehmed Çelebi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.

Popescu-Judetz, Eugenia. *Prens Dimitrie Cantemir*. çev. Alimdar, Selçuk. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.

Popescu-Judetz, Eugenia. *Tanburî Küçük Artin*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2002.

Popescu-Judetz, Eugenia. *XVIII. Yüzyıl Musıki Yazmalarından Kevserî Mecmuası Üstüne Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. çev. Aksoy, Bülent. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1998.

Rızvanoğlu, M. İsmail. *Fârâbî'de İkâ' Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2007.

Rızvanoğlu, M. İsmail. *Fârâbî'de İkâ Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Sanal, Haydar. "Arel Hüseyin Sadeddin". *İslam Ansiklopedisi*. 3/352-354. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

Sangan, Cemil. *Türk Müziği Usûlleri*. Muğla: Bodrum Belediyesi, 1997.

Sevinç, Muhammet. "Tevfik Rıza Pırnal'ın Türk Mûsikîsi Nazariyatı Kitabı". *Rast Müzikoloji Dergisi* V/3 (2017), 1714-1731.

Sevinç, Muhammet. *Tevfik Rıza'nın "Söz ve Saz" Adlı Yazma Eserinin I. Kitabı Olan "Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri" Bölümünün Günümüz Türkçesine Çevirimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2013.

Seydî. *el-Matla*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi, III Ahmed Yazmalar Bölümü, A.3459.

Sezikli, Ubeydullah. *Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yûsuf'un Risâle-i Mûsikî Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2000.

Sürelsan, İsmail Baha. "Mehmet Suphi Ezgi". *İslam Ansiklopedisi*. 52-53. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Şerbetçi, Azmi. "Kutbüddîn-i Şîrâzî". *İslam Ansiklopedisi*. 487-489. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Tekin, Abdülkadir. *Türk Mûsikîsinde Nağmeler ve Makamlar*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015.

Tekin, Hakkı. *Ladikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyye'si*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Doktora, 1999.

Tıraşcı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.

Tırışkan, Ahmet Gürsel. *Hâşim Bey'in Edvârı*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2000.

Toz, Ceyhan. *Ahmet Avni Konuk'un Hânende Mecmûası Osmanlıca'dan Türkçe'ye Çevirisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1999.

Tunçay Paçacı, Gönül. "İsmail Hakkı Özkan". *İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/388-389. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019.

Tura, Yalçın. *İnceleme ve Gerçeği Araştırma (Tedkîk ü Tahkik)*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006.

Tura, Yalçın. *Kitâbu 'İlmi'-l-Mûsîkî alâ vechi'l-Hurûfât*. 1 Cilt. İstanbul: Tura Yayınları, 2001.

Tura, Yalçın. *Tedkîk ü Tahkîk*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006.

Turabi, Ahmet Hakkı. *el-Kindî'nin Mûsikî Risâleleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1996.

Turabi, Ahmet Hakkı. *İbn Sînâ Mûsikî*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004.

Turabi, Ahmet Hakkı. *İbn Sînâ'nın Kitâbü'ş-Şifâsı'nda Mûsikî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2002.

Turabi, Ahmet Hakkı. "İlk Dönem İslâm Dünyasında Musikî Çalışmalarına Bakış". *Marmara İlâhiyat Fakültesi Dergisi*.

Turabi, Ahmet Hakkı. "İshak el-Mevsılî". *İslam Ansiklopedisi*. 22/536-537. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

Ubeydullah Sezikli. *Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora, 2007.

Uludemir, Muammer. "Mecmua-i Sâz Ü Söz'de Usuller". *Musiki Mecmuası* 38/410 (1985), 15-17.

Ungay, Hurşit. *Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudüm*. İstanbul: Türk Mûsikîsi Vakfı, 1981.

Uslu, Recep. *Çengî Yusuf Dede, Risale-i Edvar*. Ankara: Çengi Yayınevi, 2015.

Uslu, Recep. *Mefâtihu'l-Ulûm / Harizmi'nin Müzikbilimi*, ts. http://www.musikidergisi.net

Uslu, Recep. "Mehmed Çelebi, Ladikli". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 28/449. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Uslu, Recep. *Merâgî'den Sultan II. Murad'a Müziğin Maksatları Makasıdu'l-Elhan*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015.

Uslu, Recep. "Ünlü Müzisyen Abdülkadir Meragi Hakkında Yeni Bulgular". *Rast Müzikoloji Dergisi* 3/1 (2015), 32-41.

Uslu, Recep. "XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Mûsikî Nazariyatı Eserleri". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 36 (ts.), 453-465.

Uslu, Recep. *Zevâid-i Fevâid-i Aşere*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, ts.

Uygun, Mehmet Nuri. *Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1999.

Uygun, Mehmet Nuri. "Safiyyüddin el-Urmevî". *İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.

Uz, Kazım. *Mûsikî Istılâhâtı*. İstanbul: Ebû Ziyâ Matbaası, 1310.

Verdemir, Kenan. *Câmî'ye Ait Risâle-i Mûsikî'nin Rauf Yekta Bey Tarafından Çevirisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1998.

Yalçın, Gökhan. *19. Yüzyıl Türk Musikisinde Hâşim Bey Mecmuası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2016.

Yekta, Rauf. *Türk Musikisi*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1986.

Yıldız, Z. *Hasan Kâşânî'nin Kenzü't-Tuhaf Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011.

Yılmaz, Öztuna. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Yusuf, Zekeriya. *eş-Şifâ Cevâmiu İlmi'l-Mûsîkâ*. Kahire, 1956.

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ

Editör
Mehmet Tıraşcı

Bölüm Sırasına Göre Yazarlar

Mehmet Tıraşcı, Muhammet Sevinç, Serbülend Arpa, Çağlar Toptaş, Alper Akdeniz, Fatih Koca, Sadettin Volkan Kopar, Burcu Avcı Akbel, Lokman Öztürk, Samet Tengiz, Zeynep Maide Karakurt, Ömer Selimoğlu, Mustafa Asım Akkuş, Osman Yılmaz, Anıl Mert.

nobel

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ

Editör: Mehmet Tıraşcı

Yayın No.: 4720
Beşeri Bilimler No.: 500
ISBN: 978-625-397-023-9
E-ISBN: 978-625-397-024-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Zeynep Aslan Kesmük -m.zeynepaslan@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tıraşcı, Mehmet.
Türk Din Mûsikîsi / Editör: Mehmet Tıraşcı
1. Basım, XIV + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-023-9
E-ISBN: 978-625-397-024-6
1. Türk Din Musikisi 2. Cami Musikisi 3. Tekke Musikisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

Birinci Bölüm - TÜRK DİN MÛSİKÎSİ TARİHİ 1
1.1. İlk Dönem İslam Dünyasında Dînî Mûsikî 2
1.1.1. Hz. Peygamber Döneminde Dînî Mûsikî 3
1.1.2. Risâletten Sonraki Araplarda Dînî Mûsikî 7
1.2. XV. Yüzyıla Kadar Anadolu Türklerinde Dînî Mûsikî 8
1.2.1. Anadolu Türk Devletlerinde Dînî Mûsikî 9
1.2.2. Anadolu'da Tekke Mûsikîsinin Doğuşu ve Gelişimi 10
1.3. XV. Yüzyıldan Sonra Osmanlı'da Dînî Mûsikî 11
1.3.1. Osmanlı Sarayında Dînî Mûsikî 11
1.3.2. Tekke Mûsikîsi 13
1.3.3. Kutsal Gün ve Gecelerde Dînî Mûsikî 15
1.3.4. Dînî Mûsikî Eğitimi 17
1.4. Cumhuriyet Döneminde Dînî Mûsikî 20

İkinci Bölüm - İSLAM'DA MÛSİKÎ SANATI 43
2.1. İslam'dan Önce Araplarda Mûsikî Hayatı 45
2.2. İslam'da Mûsikî 47
2.2.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Mûsikî 48
2.2.2. Hadislerde Mûsikî 63
2.2.3. Fıkhî Mezheplerde Mûsikî 69
2.2.4. Din İşleri Yüksek Kurulunun Mûsikî ile İlgili Fetvaları 75
2.3. Değerlendirme ve Sonuç 75

Üçüncü Bölüm - TÜRK DİN MÛSİKÎSİ TÜRLERİ 81
3.1. Usûle Bağlı Olan Besteli Türler 82
3.1.1. İlâhi 82
3.1.2. Mevlevî Âyini 87
3.2. Usûle Bağlı Olmayan Besteli Türler 94
3.2.1. Salâvât 94
3.2.2. Muhammediyye 95
3.2.3. Mi'râciyye 99
3.2.4. Regâibiyye 105
3.2.5. Durak 106
3.2.6. Tekbir 115
3.2.7. Telbiye 117
3.2.8. Temcid 118
3.3. İrticâlî (Doğaçlama) Türler 121
3.3.1. Kurân-ı Kerîm Tilâveti 121
3.3.2. Ezân ve Kāmet 131
3.3.3. Tesbîhât 149
3.3.4. Salâ 159
3.3.5. Mevlid 160
3.3.6. Kasîde 170
3.3.7. Münâcât 173

Dördüncü Bölüm - ANADOLU TASAVVUF GELENEĞİNDE DÎNÎ MÛSİKÎ 177
4.1. Kādirîlik 179
4.1.1. Kādirî Zikri ve Mûsikî Uygulamaları 180
4.1.2. Özel Gün ve Gece Merâsimleri 189
4.2. Rifâîlik 191
4.2.1. Anadoluda Rifâîlik 193
4.2.2. Rifâîlik ve Mûsikî 194
4.2.3. Rîfâî Tarîkatında Toplu Zikir Uygulaması 195
4.3. Mevlevîlik 215
4.3.1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 215
4.3.2. Mevlevîlik Tarîkatı 220
4.3.3. Mevlevîlikte Semâ 223
4.3.4. Mevlevîlikte Mûsikî 227
4.4. Alevîlik 232
4.4.1. Alevîlikte Cem Geleneği 233
4.4.2. Cem Zâkirliği 237
4.4.3. Cemlerde Kullanılan Sazlar 238

4.4.4. Alevî Geleneğinde Dînî Mûsikî Uygulamaları 239
4.4.5. Konularına Göre Cemlerde İcra Edilen Müzikal Anlatım Türleri 242
4.4.6. Semah 247
4.5. Cerrâhîlik 252
4.5.1. Cerrâhî Zikir Erkânı ve Mûsikî Uygulamaları 253
4.5.2. Cerrâhilik Geleneği Merâsimleri 263
4.5.3. Cumhuriyet Dönemi Cerrâhîlik Kültürünün Devamı 272

Birinci Bölüm

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ TARİHİ

Mehmet Tıraşcı

Mûsikînin dînî maksatlarla kullanılmasını, insanlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar götürmek mümkündür. Her ne kadar mahiyeti hakkındaki bilgimiz eskiye gittikçe azalsa da ilkel toplumlarda dahi basit terennümlerle birtakım dînî metinlerin okunduğu, araştırmalar neticesinde ifade edilmektedir. Aynı şekilde tarihteki ilk Türk devleti olan Hunlar'dan önce dahi Türklerde dînî mûsikî geleneğinin olduğunu görmekteyiz. Tanrı Dağları'nın kuzey ve güney kısımlarında, Altay Dağları ve Güney Sibirya coğrafyasında yaşayan Eski Türkler, tek tanrı inancına sahip olmakla birlikte özellikle dînî hayatlarında Şamanizmin etkisi görülmekteydi. Şaman, baksı veya kam gibi isimlerle anılan bu kişiler aynı zamanda bir mûsikî icracısıydı. Önceleri ritim sazlarla, daha sonraki dönemlerde ise bazı telli çalgılarla yaptıkları âyinlerde mûsikî icra ederler, böylece metafizik âleme erişerek dileklerini ulu ruhlara eriştirdiklerine inanırlardı.[5]

[5] Nuri Özcan, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dînî Mûsikî", *Yeni Türkiye* 57 (2014), 882-894; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 37; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987), 9/1-4; Feyzan Göher Vural, *İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik, Hun, Kök Türk ve Uygur Devleti* (Konya: Çizgi Kitapevi, 2011), 57; Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Mûsikîsi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 61; Bayram Akdoğan, *Türk Din Musikisi Dersleri* (Ankara: Bilge Ajans, 2010), 74; Ogün Atilla Budak, *Türk Müziğinin Kökeni Gelişimi* (Ankara: Phoenix, 2006), 15.

1.3.4. Dînî Mûsikî Eğitimi

Osmanlı döneminde geleneksel Türk mûsikîsinde olduğu gibi Türk din mûsikîsinde de meşk metodu kullanılmaktaydı. Bu metotta öğrenci, bireysel olarak hocasından eserleri nota kullanmaksızın, bölüm bölüm usûlü ile tekrar ederek öğrenirdi. Meşk ile mûsikî eğitimi şu şekilde yapılırdı: İlk olarak talebeye geçilecek eserin güftesi yazdırılır, güftenin manası üzerinde durularak öğrencinin icra edeceği eserin duygusuna hâkim olması sağlanırdı. Ayrıca metinde geçen kelimelerin doğru telaffuz edilmesine de dikkat edilirdi. Daha sonra eserin usûlü, hoca tarafından vurularak hem eserin usûlüne âşinâlık kazandırılır hem de eserin gideri konusunda öğrenci bilgilendirilirdi. Bu aşamadan sonra eserin icrasına geçilir, önce bölüm bölüm hoca tarafından defalarca tekrar edilir, sonra da öğrenciden dinlenirdi. Geçilen bölümlerin beraberce okunması ile eser ilk kez tamamen geçilmiş olurdu. Bir sonraki derse gelen öğrenciden eseri okuması istenir, şayet doğru bir şekilde okursa eseri tamamlamış kabul edilirdi.[62]

Bu dönemde dînî mûsikî eğitimi veren müstakil bir kurum bulunmamaktaydı. Fakat dârulkurrâ, medreseler, Endurûn-ı Hümâyûn, câmi, mescid, külliye, mûsikî cemiyetleri ve meşhur mûsikîşinasların evleri, dînî mûsikî eğitiminin alınabileceği yerlerdi. Okullarda ise din derslerinde şuğul, ilâhi ve basit millî marşların geçildiğini kaynaklarda görmekteyiz. Bunların yanında Osmanlı döneminde dînî mûsikînin eğitimi açısından tekkeleri de ayrıca zikretmek gerekmektedir. Başta Mevlevîler olmak üzere, Halvetî, Cerrâhî, Kādirî, Rifâî ve Bektâşî tekkelerine müntesip kişiler, buralarda icra edilen dînî mûsikî eserlerini dinliyor, zamanla bu eserlere aşina olarak geleneğin taşınmasına vesile oluyorlar, aralarından mûsikî ilmine vâkıf olanlar tarafından da yeni eserler besteleniyordu. Bu açıdan temel vazifesi olmamakla birlikte tekkelerin de birer dînî mûsikî eğitim kurumu olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.[63]

Kaynaklar

Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Akdoğan, Bayram. "İslâm'da Mûsikînin Hükmü Konusunda İleri Sürülen Âyet ve Hadislerin Tahlili". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/22 (2009), 109-136.

---

62 Nuri Özcan, "Meşk", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/374.

63 Osmanlı döneminde dînî mûsikî eğitim kurumları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erhan Özden, *Osmanlı Maârifi'nde Musiki* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015); Mehmet Tıraşcı, "Osmanlı Döneminde Dinî Mûsikî Eğitim Kurumları ve Metodu", *Türk-İslam Tarihinde Yüksek Öğretim* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2015), 105-114.

Akdoğan, Bayram. *Türk Din Musikisi Dersleri*. Ankara: Bilge Ajans, 2010.

Akdoğan, Bayram. "Türk Din Mûsikîsinin Anadolu'da Doğuşu ve Tarihi Seyri Hakkında Bazı Mülahazalar". *AÜİF Dergisi* XLIV/1 (2003), 341-375.

Alaca, Ali Osman. *Konya'da Dini Musiki Geleneği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Barkçin, Savaş Ş. *Bir Kutlu Sefer Tasavvuf ve Tarikatler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Benlioğlu, Selman. *Saray ve Mûsikî III. Selim ve II. Mahmud Döneminde Mûsikînin Himâyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Budak, Ogün Atilla. *Türk Müziğinin Kökeni Gelişimi*. Ankara: Phoenix, 2006.

el-Buḫârî, Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. İsmâʿîl (ö. 256/870), *el-Câmiʿu'l-Musnedu's-Ṣaḥîḥu'l-Muḫtaṣar* (nşr. Muḥammed Zuheyr en-Nâṣır), I-IX, Dâru Ṭavḳi'n-Necât, Beyrut 1422H.

Çalışır, Ahmet. *Beste-i Kadîm'den Beste-i Cedîd'e (Meydan Görmüş) Mevlevî Âyinleri*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2010.

Çetin, Abdurrahman. "Ezan". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 12/38-42. TDV Yayınları, 1995.

Düzenli, Pehlul. *İslam Kültür Tarihinde Mûsikî*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.

Ergur, Cumhur Enes. "Prizren'de Halen Okunan Besteli Bir Mevlid". *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*. 506-519. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

Gündoğdu, Metin. *Osmanlı Sarayında Mûsikîşinâs İmâm-ı Sultânîler*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

İnançer, Ömer Tuğrul. "Osmanlı Musiki Tarihinde Tasavvuf Musikisi Tarihine Bir Bakış". *Osmanlı Ansiklopedisi*. 10/677-690. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Karaçam, İsmail. *Kurân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okuma Kâideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2019.

Kılıçlı, Mustafa. *Sadrulislâm ve Emevîler Devrinde Gınâ*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, 1993.

Koca, Fatih. "Dini Musiki Formu Olarak Mevlid ve Dobruca Besteli Mevlidi". *Diyanet İlmi Dergi* 55/1 (2019), 155-182.

Koca, Fatih. *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği Anadolu Örneği*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri". *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (2011), 291-310.

Koca, Fatih. "Salahî Dede'nin Regâibiyye'sinin Yeniden Bestelenmesi". *Turkish Studies* 13/2 (2018), 543-572.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Müezzin". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 31/489-495. TDV Yayınları, 2020.

Mazıoğlu, Hasibe. "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler". *Türkoloji Dergisi* 6/1 (1974), 31-62.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Bektaşîlik". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 5/373-379. TDV Yayınları, 1992.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. 10 Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.

Özcan, Nuri. "Meşk". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/374-375. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özcan, Nuri. "Mevlevî Âyini". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/464-466. TDV Yayınları, 2004.

Özcan, Nuri. "Tekke Mûsikîsi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/384-385. TDV Yayınları, 2011.

Özcan, Nuri. "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Dînî Mûsikî". *Yeni Türkiye* 57 (2014), 882-894.

Özden, Erhan. *Osmanlı Maârifi'nde Musiki*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015.

Özel, Ahmet. "Mevlid". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/475-479, 2004.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1971.

Pekolcay, Necla. *İslami Türk Edebiyatı*. Kitabevi, 1994.

Sevinç, Muhammet. "Hacı Bayrâm-ı Velî Dönemi Anadolu ve Çevresinde Musiki Faaliyetleri". *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 2/643-656. Ankara: Kalem Yayınları, 2016.

Sevinç, Muhammet. "Türk Din Musikisinde Yunus Emre'nin Yeri ve Önemi". *Yunus Emre*. 183-193. Ankara: DİB Yayınları, 2021.

Şen, İhsan. *II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Mûsikîsi*. Ankara: İlahiyat, 2020.

Tıraşcı, Mehmet. "İslam'da Musiki". *Türk Din Musikisi El Kitabı*. 14-24. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Tıraşcı, Mehmet. "Osmanlı Döneminde Dinî Mûsikî Eğitim Kurumları ve Metodu". *Türk-İslam Tarihinde Yüksek Öğretim*. 105-114. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2015.

Tıraşcı, Mehmet - Çakır, Rukiye. "Burdur Besteli Mevlidi Üzerine Bir Değerlendirme". *Turkish Academic Research Review* 5/2 (2020), 133-152.

Tosun, Necdet. "Yeseviyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43/487-490. TDV Yayınları, 2013.

Turabi, Ahmet Hakkı. "Klasik İslam Düşüncesinde Mûsikî Tasavvuru". *Sanat ve Klasik*. 99-118. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Tüysüz, Fatih. *Türk Din Musikisi Formlarında İlahi ve TRT Repertuvarındaki İlahilerin İncelenmesi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 15/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Uludağ, Süleyman. *İslam Açısından Müzik ve Semâ*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Basım, 2005. https://books.google.com.tr/books?id=HVxwDwAAQBAJ

Uzun, Mustafa İsmet. "Miraciyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30/135-140. TDV Yayınları, 2020.

Uzun, Mustafa İsmet. "Muhammediyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30/583-584. TDV Yayınları, 2020.

Üçok, Bahriye. "İslam'da Mûsikî Üzerine". *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1966), 83-93.

Vural, Feyzan Göher. *İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik, Hun, Kök Türk ve Uygur Devleti*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2011.

Kaynaklar

Adıgüzel, Adnan. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Müziğinde Batılılaşma Faaliyetleri ve Türk Müziğinin Yasaklı Yılları". *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science* 5/7 (2012), 1-13.

Akkuş, Mustafa Asım. *Kâni Karaca Hayatı, Eserleri ve Türk Din Mûsikîsindeki Yeri*. Ankara: Mans Medya, 2021.

Akkuş, Mustafa Asım. "XX. Yüzyılda Türk Din Mûsikîsi Geleneğinde Kâni Karaca". *Turkish Academic Research Review* 6/1 (25 Mart 2021), 76-115.

Ali Rıza Sağman. *Mevlid Nasıl Okunur*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1951.

Alkan, Uğur. "Tek Partili Dönem Türkiye'sinde Mûsikî Politikaları: Dini Mûsikî Örneği". *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (2018), 452-469.

Arel, Hüseyin Sadeddin. *Türk Mûsikîsi Kimindir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Aydın, Bilal. *Türk Din Mûsikîsinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Batanay, Kemal. "Rauf Yektâ Bey". *Türk Mûsikîsi Dergisi* 27 (1950), 2-3.

Cansevdi, Arife Papatya. *Neyzen Doğan Ergin'in Hayatı ve Besteleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Çakır, Adalet - Dal, Mehmet Fahrettin. "Safer Dal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/304-305. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Dülgeroğlu, Selma. *Cumhuriyet Dönemi Konya`daki Şeb-i Arûs törenleri postnişînleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ekicim, Hamit Ömer. *Safer Dal Efendi'nin hayatı, eserleri ve Türk din mûsikîsine katkıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Erguner, Süleyman. *Rauf Yektâ Bey*. İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 2003.

Ergür, Cumhur Enes. *Mûsikîşinas Zeki Altun'un Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Ergür, Cumhur Enes. *Salâhî Dede -Salâhaddin Demirtaş Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 2011.

Ersoy, Gurbet - Şen, Yavuz. "Sadettin Kaynak'a Ait Şarkı Formundaki Eserlerin Usûl ve Makam Açısından Karakteristik Özellikleri". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 4/1 (2018), 41-61.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, 1933.

Gençer, Ferruh. "Mûsikî Yayımcılığı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5/538-540. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

Gökçeli, Bahar. *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Modernleşme Hamleleri Sürecinden Bugüne Cumhuriyet Halk Partisi'nin Müzik Politikaları*. Ankara: Başkent Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Göktürk, Hakkı. "Hafız Kemal Batanay". *İstanbul Ansiklopedisi*. 4/2209-2210. İstanbul: Tan Matbaası, 1960.

Güntekin, Mehmet. "Kani Karaca". *Müzisyenler*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014.

Koca, Fatih. *Ahmed Hatipoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Musiki Anlayışı*. Ankara: Mans Medya Yapım, 2017.

Kolukırık, Kubilay. "Osmanlı Devleti'nde ilk resmî konservatuvar olan dârülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/35 (2014), 479-798.

Öncel, Mehmet. "20. Yüzyıl Dini Mûsikî". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. 69-86. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.

Öncel, Mehmet. "Ahmed Irsoy". *Müzisyenler*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014.

Öncel, Mehmet. "Hafız Kemal Batanay'ın Besteli Mevlidi". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 279-304. https://doi.org/10.33718/tid.712089

Öncel, Mehmet. *Rauf Yektâ Bey'in Âti, Yeni Mecmua, Resimli Kitap ve Şehbâl Adlı Mecmualarda Mûsikî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Öncel, Mehmet. "Türk Din Mûsikîsinde Mevlid Formu (Bekir Sıtkı Sezgin Veladet Bahri Örneğinin Notasyonu ve Makam Analizi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2018), 1102-1133.

Özcan, Nuri. "Abdülkadir Töre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/278-279. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özcan, Nuri. "Ahmet Irsoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/131-133. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Özcan, Nuri. "Ali Rıza Sağman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/489-490. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Özcan, Nuri. "Ali Rıza Şengel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/537-538. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özcan, Nuri. "Bekir Sıtkı Sezgin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/82-83. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Özcan, Nuri. "Cinuçen Tanrıkorur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/572-574. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özcan, Nuri. "Hâfiz Kemal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/92-93. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Özcan, Nuri. "Halil Can". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/140. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özcan, Nuri. "Hüseyin Sebilci". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. ek-2/479-480. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Özcan, Nuri. "İsmail Hakkı Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/101-102. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Özcan, Nuri. "Mehmet Râkım Elkutlu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/55-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1995. https://islamansiklopedisi.org.tr/elkutlu-mehmet-rakim

Özcan, Nuri. "Rauf Yektâ Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/468-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Özcan, Nuri. "Sadettin Heper". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/209-210. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Özcan, Nuri. "Sadettin Kaynak". *Müzisyenler*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014.

Özcan, Nuri - Kaynak, Günaydın. "Sadettin Kaynak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/85-87. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Özden, Erhan. *Osmanlı Devleti'nin konservatuvarı Dârülelhan: (arşiv belgeleriyle)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2019.

Paçacı Tunçay, Gönül. "Kani Karaca". Ek-2/16-17. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Polattemir, Ali. *Türk Din Mûsikîsi Üstadlarından Sebilci Hüseyin Efendi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Revi, Necdet. "Seyyid Abdülkadir Töre ve Birkaç Hatıram". *Mûsikî Mecmuası* 429 (1990), 9-11.

Sanal, Haydar. "Arel Hüseyin Sadeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/352-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Serin, Muhittin. "Kemal Batanay". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/139-140. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Serin, Muhittin. *Kemal Batanay; Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010.

Sevinç, Muhammet. "İmam Hatip Liselerinde Dînî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2017), 153-184.

Sürelsan, İsmail Baha. "Mehmet Suphi Ezgi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/51-52. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Şahin, Ahmet Şahin. "Osmanlı İstanbul'unda Dînî Mûsikî". *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. 7/66-74. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2015.

Tanrıkorur, Cinüçen. *Müzik, Kültür, Dil*. İstanbul: Dergâh yayınları, 2009.

Tıraşcı, Mehmet - Öncel, Mehmet. "Şengel-Töre Koleksiyonu ve (Kubbealtı) İlahileri'nin Güfte Olarak Alfabetik Listesi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2012), 127-174.

Topşir, Mustafa. *Kemal Batanay'ın Hayatı, Eserleri ve Nota Arşivi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Muzaffer Ozak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Töre, Abdülkadir - Şengel, Ali Rıza. *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden İlahiler (Haz. Yusuf Ömürlü)*. 9 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1984.

Yıldırım, Mustafa. *Son Osmanlı Mersiyehânı Sebilci Hüseyin (Okurlar) Efendi'nin Bestelerindeki Tavır Özellikleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi GSE, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Yiğit, İrfan. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mûsikî ve Yasaklar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi S.B.E, Doktora Tezi, 2019.

Yiğit, İrfan - Sezikli, Ubeydullah. "Türk Mûsikîsi ve Yasaklar (1754-1952)". *Darulfunun İlahiyat Dergisi* 31/1 (30 Haziran 2020), 119-135.

İkinci Bölüm

İslam'da Mûsikî Sanatı

Serbülend Arpa

İlk âyetler nazil olmaya başladığından itibaren Kur'ân ve Hz. Peygamber, bazı Arap âdetlerini değiştirmiş, bazılarını da olduğu gibi muhafaza etmiştir.[97] Bu nedenle Kur'ân'ı anlamak için gönderildiği toplumun örf ve âdetlerinin ve Kur'ân'la irtibatının bilinmesi gerekir. Tefsir ilminde "sebeb-i nüzûl" ve hadis ilminde "sebeb-i vürûd"[98] olarak ifade edilen ve nassın yorumlanmasında önemli bir yeri olan bu hususların tespiti ve tahlili, anlam kaymalarının ve yorum farklılıklarının önüne geçecektir. Ancak "dönemin özel şartlarını, örf ve âdetlerini dikkate alarak yerel/tarihselci bir bakış açısıyla mı yoksa tarihüstü/evrensel bir bakış açısıyla mı Kur'ân yorumlanmalıdır?" şeklinde karşımıza bir metodoloji sorunu çıkmaktadır. Bu sorun, tarihte derin ayrılıklara ve kutuplaşmalara neden olmuştur. Hangi hükmün evrensel olduğu, hangisinin doğrudan Arap âdetleriyle ilgili olduğu hâlen tartışma konusudur. Tarihsel bakış açısı ile Kur'ân'ı yorumlayanlar; dönemin algısının ne olduğunu tespit etmenin doğru olacağını, başka yöntemlerin uygulanması hâlinde, Kur'ân'ın anlaşılmayacağını savunurlar. Onlara göre "hitap-muhatap" kavramları önemlidir. Kur'ân hitaptır. Elbette

[97] İslam öncesi Arap toplumundaki inanışlar ve örflerindeki bazı uygulamalar, tamamıyla kaldırılmış ya da değiştirilmiştir. Bazı konularda da uygulamaya devam edilmiştir. Nikâh, talak, iddet, miras, velâyet, riba, şahitlik, kısas, diyet, haram edilen yiyecek-içecekler vb. konuları buna örnek verebiliriz Ayrıntılı bilgi için bkz. Emrah Dindi, *Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri (Muamelat Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

[98] Sebeb-i Nüzûl: Âyet veya sûrelerin iniş sebebi; Sebeb-i Vürûd: Hadislerin söylenme sebebi.

4. Dinleyici itibarıyla: İçki, kumar, fuhuş gibi haramları yapmak niyeti ve kastıyla yapılan her türlü fiile alet/aracı edilen ya da ibadet gibi algılanan mûsikî.
5. Zaman itibarıyla: İcra edildiği takdirde ibadet gibi dinin kesin emirlerini, insanın Allah'a ve mahiyetindekilere karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyi geciktiren ya da tamamen ortadan kaldıran mûsikî.

Kaynaklar

Abdurrahman b. Muhammed, İbn-i Haldûn. *Mukaddime*. çev. Halil Kendir. Ankara: Yeni Şafak Yayınları, 2004.

Ali en-Nâtûr, Şehâde. *el-Ğinâu ve'l-Mûsika Hatta Nihâyeti'l-Asrı'l-Emeviyye*. Irak: Vizâretu's-Sekâfeti ve'l-E'lâm, 1984.

Aycan, İrfan. "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (1998).

Aynî, Bedreddin. *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000.

Azizova, Elnura. "İlk Dönem İslam Toplumunda Eğlence Hayatına Dair Bazı Tespitler". *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Mecmuası* 10 (Eylül 2008).

Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimeşk: Dâru'l-Yemâme, 1993.

Çam, Nusret. *İslamda Sanat Sanatta İslam*. Ankara: Akçağ Yayınları, 4. Basım, 2008.

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı., 2018.

Dindi, Emrah. *Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri (Muamelat Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Düzenli, Pehlul. *İslâm Kültüründe Musîki*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.

Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen*. Beyrut: Dâr-u Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsir*. çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neştiyat, 2016.

Farmer, Henry George. "Gınâ". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1979.

Farmer, Henry George. "Musikî". *MEB İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1979.

Fayda, Mustafa. "Bedevî". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2002.

Gönül, Mehmet - Yıldırım, Mustafa. "İslâm Dîninde Mûsikîye Karşıt Görüşlere Mûsikî Penceresinden Bir Bakış". *İstem* 30 (2017).

Gürkan, Salime Leyla. "Zebûr". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

İbn-i Hanbel, Ahmed. *Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

İbn-i Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. Beyrut: Dâru'l Fikr, ts.

İbn-i Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Resâilü İbn-i Hazm el-Endülusî*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 1983.

İbn-i Kayyımi'l-Cevzîyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyûb. *İğâsetü'l-Lehfân min Mesâyidi'ş-Şeytân*. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, ts.

İbn-i Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed ʿAbdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemâʿîlî. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetu'l-Kahire, 1968.

İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. Beyrut: Dâr-u Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükrem. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr-u Sadr, 3. Baskı., 1993.

İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredât-u fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1416.

Kandemir, M. Yaşar. "el-Câmiu's-Sahîh". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (2011).

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruç Yayınları, 2002.

Merğinânî, Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergānî el-. *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâyeti'l-Mübtedî*. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Muhammed Fuâd, Abdulbâkî. *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kurâni'l-Kerîm*. Beyrut: Dar-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Trs.

Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîr-i Kebîr*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Mısır: Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1955.

Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ el-. *el-Muhtasar*. Riyad: Dâr-u Medâric, 2019.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-. *Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Önen, Ufuk. *Ses Kayıt ve Müzik Teknolojileri*. İstanbul: Çitlembik Yayınları, Onuncu Basım., 2007.

Özsoy, Ömer. "Kur'an Hitabının Tarihselliği ve Tarihsel Hitabın Nesnel Anlamı Üzerine". *İslami Araştırmalar* 9/1-2-3-4 (ts.).

Râzî, Fahruddin İbn-i Allâme Ziyâüddin Ömer er-. *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî (Mefâtîhu'l-Ğayb)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı., 2005.

Taberî, Muhammed b. Cerir et-. *Taberî Tefsîri*. çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.

Tıraşcı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: DM Kitap, 2015.

Tıraşcı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Tarihî Terimleri Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2020.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-. *el-Câmiu'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru Garbi'l-İslâmî, 1997.

Turan, Necmeddin. "Mustafa Öztürk'ün 'Kur'an'ın Tarihsel bir Hitap Oluş Keyfiyeti' Makalesi Özgülünde Kur'an'ın Tarihselci Bir Perspektiften Tevili Üzerine Bir Eleştiri". *Tasavvur* 5/2 (Aralık 2019).

Uludağ, Süleyman. *İslâm ve Musiki*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Baskı., 2020.

Üçok, Bahriye. "İslâm'da Musiki Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (1966).

Ünal, Sadettin. "Kâbe". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Delil". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Zemahşerî, Ebu'l-Kāsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hārizmî ez-. *El-Keşşâf an Hakā'iki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. ed. Murat Sülün. çev. Heyet. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

Zeren, Ayhan. *Müzik Sorunlarımız Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1. Basım, 2003.

Zeylâî, Osmân b. Alî ez-. *Tebyînü'l-hakâyık Şerhu Kenzi'd-Dekâik ve Hâşiyetü'ş-Şilbî*. Beyrut: Matbaatu'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1314.

Zürkânî, Abdu'l-Bâkî b. Yûsuf b. Ahmed ez-. *Şerhu'z-Zerkânî alâ Muhtasar-ı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.

Üçüncü Bölüm

Türk Din Mûsikîsi Türleri

Türk din mûsikîsi genel kabule göre câmi mûsikîsi ve tekke mûsikîsi olarak ikiye ayrılmaktadır. Ön Söz'de de ifade edildiği gibi bu ayrımdan doğan birtakım problemleri ortadan kaldırmak için çalışmanın Üçüncü Bölüm'ünde, türler üç ana başlık altında ele alınacaktır. Bunlar usûle bağlı olan, usûle bağlı olmayan ve irticâlî (doğaçlama) icrâ edilen türler olarak aşağıda sıralanmıştır. Usûle bağlı olan Türk din mûsikîsi türlerinin, biçim özellikleri gereği Türk mûsikîsinin bir usûlü yani ritim kalıbı ile ölçülendirilmesi gerekmektedir. Bu şartları taşıyan türler, ilâhi ve Mevlevî âyinidir. Ayrıca biçim açısından bir çeşit ilâhi olan şuğul, tevşih, nefes, besteli na't, ramazâniyye, mersiye gibi türler bu başlıkta ele alınacaktır. Usûle bağlı olmayan Türk din mûsikîsi türleri ise bir öncekinden farklı olarak besteli olmasına rağmen serbest okunması ile ondan ayrılır. Salâvât, regâibiyye, ta'rîf, mi'râciye, durak ve tekbir gibi türler bunlardan sayılabilir. Bununla beraber bahsedilen bu türlerin bazı kaynaklarda usûllü olarak yazıldığı ya da esasen unutulan bazı türlerin yeniden tertip edildiği sırada usûl ile bestelenmesi sebebiyle serbest değilmiş gibi görüldüğünü ifade edelim.

Üçüncü kategori, irticâlî Türk din mûsikîsi türlerinden oluşmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, ezân, kāmet ve salâ gibi türleri kapsayan bu başlıkta herhangi bir bestesi olmayan, geleneğe bağlı bir icrâ üslûbuyla Türk mûsikîsi makamları kullanılarak serbest bir şekilde icrâ edilen türler ele alınmıştır.[265]

[265] Editör notu.

vardır. Örnek olarak, "Ey âşık-ı dildâde" güftesiyle rast makamındaki ilâhide, zemin kısmında rast makamının genel yapısı aktarılmakta olup nakarat kısmına gelindiğinde güçlü perdesini kullanması ve diğer rast makamında önem arz eden asma kalış perdelerinde durması hasebiyle oldukça pratik bir biçimde makamın özelliklerini taşımaktadır.[275]

Hemen her makamda bestelenen ilâhi türünün en yaygın makamları da câmi ve tekkelerde daha çok tercih edilen makamlarla uyumludur. Türk din mûsikîsinde makam eğitimi için bu konu da önem arz etmektedir. İstatiksel açıdan bilgi vermek gerekirse; en kapsamlı olarak 5000'e yakın ilâhinin notasının bulunduğu Devlet Korosu Arşivi ve Notam Programı'nda bulunan ilâhi repertuvarı incelendiğinde "4851 ilâhinin 534 adedi hicaz, 462 adedi uşşak, 451 adedi hüseynî, 409 adedi rast, 317 adedi segâh, 308 adedi hüzzam ve 257 adedi sabâ makamında bestelenmiştir.[276]

Kaynaklar

Devellioğlu, Ferit (ed.). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Aydın Kitabevi-ankara, 2013.

Tıraşcı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri için Dînî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 1. Basım, 2015.

Toptaş, Çağlar. *Makam, Usûl ve Form Özellikleriyle Türk Mûsikîsinde İlâhîler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2022.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 1. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 3. Basım, 2012.

Uzun, Mustafa İsmet. "İlâhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/64-68. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

[275] Tıraşcı, *"Türk Din Mûsikîsinde İlâhi"*.

[276] Toptaş, *Makam, Usûl ve Form Özellikleriyle Türk Mûsikîsinde İlâhîler*, 1/492.

aralarında okunan, teravih namazlarında ve istenilen her yerde ya da herhangi bir mecliste yalnız veya topluca okunan besteli salâvâtlar da bulunmaktadır. Sayıları yüzleri bulan[295] besteli salâvâtların içerisinde en bilineni ise Itrî'ye ya da Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye ait olduğu ifade edilen Segâh Sâlât-ı Ümmiye'dir. Besteli olan salâvâtların öğretimi, tıpkı salâ formunda olduğu gibi meşk usûlü içerisinde solfej ve telaffuza dikkat edilerek yapılmalıdır. Mevlid bahirleri arasında okunan salâvâtlar için öncesinde okunacak olan bahrin makamında, makamın melodik yapısını en basit hâliyle ortaya koyan kalıp ezgi uygulaması yapılarak makamın öğrenilmesi sağlanabilir.

Kaynaklar

İbnü'l-Cevzî. *Ahbâru'n-Nisâ*. İstanbul: Şule Yayınları, 2000.

Kadri, Hüseyin Kazım. *Türk Lugatı*. İstanbul, 1942.

Koca, Fatih. *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği Anadolu Örneği*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Râzî, Fahreddin. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. İstanbul: Yeni Şafak, 1995.

Sarı, Mevlüt. *el-Mevarid Arapça - Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Şura Yayınları, 1993.

Zuhayli, Vehbe. *Tefsîru'l-Münîr*. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.

3.2.2. Muhammediyye

3.2.2.1. Muhammediyyenin Ortaya Çıkışı ve Tür Olarak Özellikleri

Sadettin Volkan Kopar

Malkaralı Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 1451) tarafından 1449 yılında kaleme alınan *Muhammediye* ile ilgili kaynaklarda, bazı yakınlarının kendisinden Hz. Peygamber hakkında bir kitap kaleme almasını istedikleri, Yazıcıoğlu Mehmed'in daha önce birçok siyer ve mevlidin yazıldığını belirterek bu isteği geri çevirdiği ve rüyasında Hz. Peygamber'i görüp ondan, "İçir hikmet şarâbın ümmetine, sözümü söyle halka âşikârâ" emrini aldıktan sonra bu eseri yazmaya başladığı belirtilir. Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça kalem aldığı *Meğaribü'z-*

[295] Fatih Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği Anadolu Örneği* (Ankara: DİB Yayınları, 2017).

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Anadolu'da tekdüze (yeknesak nağmeli)[304], ağır şekilde ve hüseynî makamında okunduğu, başka makamlara geçkiler yapıldığı ve daha çok hüzünlü nağmeler tercih edildiği belirtilmiştir.[305] *Muhammediyye*'de bulunan "Vefâtü'l-Hasan ve'l-Hüseyn" başlıklı elli dört beyitlik Kerbelâ mersiyesi, muharrem törenlerinde asırlarca okunmuştur. Bu mersiye, Hatip Zâkirî Hasan Efendi (ö. 1623) tarafından nühüft makamında bestelenmiştir.[306] Fatih Koca, *Muhammediyye*'nin içerisinde bulunan hilye (Hz. Peygamber'in bedenî özelliklerini anlatan eserler) ve şemâil (Hz. Peygamber'in beşerî yönü, dış görünüşü, özel hayatı ve ahlâkını anlatan eserler) konulu beyitlerini bestelemiş ve ta'rif formu örneği olarak sunmuştur.[307]

Kaynaklar

Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Mûsikîsi Câmi ve Tekke Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Akdoğan, Bayram. *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*. Ankara, Bilge Ajans&Matbaa., 2010.

Akkuş, Ahmet. *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri*. Rize: Rize Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010.

Bursevî, İsmâil Hakkı. *Ferahu'r-rûh*. Bursa: Uludağ Yayınları, 2000.

Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942.

Koca, Fatih. "Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak 'Ta'rîf' ve Ta'rîf Bestesi". *Turkısh Academıc Research Revıew* 5/4 (2020), 636-661.

Uzun, Mustafa İsmet. "Muhammediyye". *İslam Ansiklopedisi*. 30/583-584. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.

Yahya Kaçar, Gülçin. "Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin Nühüft Makamındaki İmam Hüseyin Mersiyesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 66 (2013), 239-254.

Yavuz Ay, Hatice. *Yazıcıoğlu Mehmet'in Muhammediye Adlı Eserinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Ankara, Yüksek Lisans, 2020.

---

304 Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, 1/121-122.

305 Akdoğan, Bayram, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri* (Ankara, 2010), 254-255.

306 Uzun, Mustafa İsmet, "Muhammediyye", 30/583. Bu eserin, form, makam ve usûl yönünden analizi için bkz. Yahya Kaçar, Gülçin, "Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin Nühüft Makamındaki İmam Hüseyin Mersiyesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 66 (2013), 239-254.

307 Koca, Fatih, "Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak 'Ta'rîf' ve Ta'rîf Bestesi", *Turkısh Academıc Research Revıew* 5/4 (2020), 636-661.

farklı kişiler tarafından bestelendiği bilinen[315] *Muhammediye*'nin, XVII. ve XVIII. asırlarda Anadolu'nun birçok yerinde tekdüze bir tarzda okunduğu dile getirilmiştir Günümüzde hâlen bazı bölgelerde okunmaktadır. Ta'rîflerin önceki dönemlerde aynen mevlîd gibi makamla okunduğu zikredilmiştir.

Türk Din Mûsikîsi kültürü bizim vazgeçilmez değerlerimizin önemli bir yönü olması hasebiyle böyle bir boşluğun kendi müktesebâtımızca doldurulması gerekiyordu. Gelecek nesillerimize en azından bir örnek olması maksadıyla, tarafımızdan -teberrüken- hilye'nin ve şemâîl'in seslendirilerek okunması diye adlandırdığımız "Ta'rîf" formunun bir örneğini herkes okusun diye kalıp nağmelerle bestelemeye çalıştık. Bu besteyi yapmaktaki amacımız, eskiden okunan ancak bu zamana kadar ki süreçte unutulmuş Türk Din Mûsikîsi formlarından biri olan ta'rîf'i, yeniden milletimize sunarak özellikle kandil gecelerinde din görevlilerimizin mevlîd programlarından önce icrâ etmelerini sağlamak ve bu kültürün devamlılığına hizmet etmektir. Ta'rîf formunun öğretimi sırasında kalıp ezgi kullanarak bestelediğimiz eser kullanılabilir.[316]

Kaynaklar

Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. 5 Cilt. İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, 1933.

Kandemir, M. Yaşar. *Şemâil-i Şerîf Şerhi*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015.

Koca, Fatih. "Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak 'Ta'rîf' ve Ta'rîf Bestesi". *Turkish Academic Research Review* 5/4 (2020), 636-661.

Özalp, M. Nazmi. *Türk Musikisi Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları, 2000.

Sarı, Mevlüt. *el-Mevarid Arapça - Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.

3.2.3. Mi'râciyye

Sadettin Volkan Kopar

Kelime olarak Arapça "urûc" mastarından türeyerek, "yukarı çıkma aleti, yukarı çıkacak yer, göğe çıkma, merdiven, mirkat, süllem" anlamlarına

[315] Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 13.

[316] Fatih Koca, "Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak 'Ta'rîf' ve Ta'rîf Bestesi", *Turkish Academic Research Review* 5/4 (2020), 652-661.

anlayışının dile getirildiği kabul edilen[339] mi'râciyye'nin icrâ tarzı ve üslûbu, zaman içinde çeşitli sebeplerle kesintiye uğramış, farklı okuyuşlar ortaya çıkmıştır.[340] Mi'râciyye gibi eserlerde, nota tespitlerinin yanı sıra tavır ve üslûbunu belirleyecek icrâların yapılması bir gerekliliktir. Mi'râciyye'nin ustalık gerektiren bir eser olması sebebiyle son derece iyi müzik yeteneği ve bilgisi olanlar tarafından okunması önem taşımaktadır. İçerisinde çok sayıda makamı ihtiva etmesinden dolayı, icrâsından önce makamlarla ilgili eğitim verilmeli, makamların genel özellikleri ve perde baskıları ile ilgili uygulamalar yapılmalı ve bu makamlara yönelik örnek eserler öğretilmelidir. Usûllü okunan haneler için ise aynı şekilde gerekli olan usûller öğretilerek, usûl vurarak örnek eser geçilmeli ve bu usûllerin pekiştirilmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda, mi'râciyye'nin aslına uygun bir şekilde icrâ edilebilmesi için meşk metoduyla hocadan öğrenciye aktarılması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora, 1980.

Bayraktar, Cüneyt. *Nâyî Osman Dede'ye Âit Mîrâciye'nin Hopçuzâde Şâkir Çetiner'in Okuduğu Tavırda Notaya Alınması ve Mevcut Mîrâciye Notalarıyla Karşılaştırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2020.

Çubukçu, Mustafa Süha. *Mevlîd ve Mîrâciye Formlarında İcrâ Edilen Tevşihlerin Makâm Analizleri (18-21. YY.)*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2002.

Dinç, Sema vd. "Dînî Mûsikî Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı". Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017.

Ezgi, Suphi. *Nazarî Amelî Türk Mûsikîsi*. Milli Mecmua Matbaası, 1935.

Güngördü, Bahri. *Nâyî Osman Dede'nin Mi'raciyesi'nin Türk Mûsikîsindeki Yeri (Mûsikîmizde Mi'rac ve Kutb-î Nâyî Osman Dede)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1993.

Karadeniz, M. Ekrem. *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Koca, Fatih. *Ahmet Hatipoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Mûsikî Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2004.

Özalp, M. Nazmi. *Türk Mûsikîsi Beste Formları*. Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basın ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, 1992.

[339] Özalp, M. Nazmi, *Türk Mûsikîsi Beste Formları*, 47.

[340] Koca, Fatih, *Ahmet Hatipoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Mûsikî Anlayışı*, 99.

Özcan, Nuri. *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*. İstanbul: Yayınlanmamış Eser, 2001.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.

Revnakoğlu, Cemaleddin Server. *Eski-Klasik Tasavvuf Edebiyatımızda Mİ'râciyeler*. İstanbul: Yeni Tarih Dünyası, 1954.

Tanrıkorur, Cinuçen. "Osmanlı Mûsikîsi". *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul, 1998.

Uzun, Mustafa İsmet. "Mi'râciyye". *İslâm Ansiklopedisi*. 135-140. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.

Yavaşca, Alaeddin. *Türk Mûsikîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2002.

Kur'an-ı Kerim Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 16. Basım, 2009.

3.2.4. Regâibiyye

Fatih Koca

Regâib gecesi, recep ayının ilk haftasında idrak edilen ve Müslümanlar için kutsal sayılan gecelerden biridir. Müslümanlar, bu gecede Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğüne inandıklarından dolayı geceyi idrak etmek ve bu geceye has olmak üzere câmi ve tekkelerde okunması için mevlîd türüne benzeyen Mi'râciyye gibi manzum ve mensur eserler yazmışlardır. Regâibiyye de bu eserlerden biridir. Bu eserde Hz. Peygamber'in anne ve babasının birbirine layık temiz eşler olduğu, ahlakları, evlenmeleri ve Hz. Peygamber'in anne rahmine düşmesinin bir rahmet olduğu vurgulanmıştır. Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî, edebiyatımızda bu türün ilk örneğini veren kişidir. Salâhî Dede'nin kaleme aldığı bu eser, o dönem Na'lizâde İbrahim Efendi tarafından bestelense de ne yazık ki bu bestesinin notası bugün kayıptır ve maalesef hâfızalarda da mevcut değildir. Uşşâkî tekkelerinde sadece irticâlen okunması dışında belli bir metotla okunmayan ve unutulmaya yüz tutmuş bu eser, dînî mûsikîmiz açısından da büyük bir kayıptır. Tüm bunlarla beraber eserin yazma nüshasındaki beyit başlarında hangi makamla bestelendiği ya da okunduğuna dair bilgiler mevcuttur. Bu kaygılardan dolayı Salâhî Dede'nin Regâibiyyesi, beyitler önünde belirtilen makamlar da dikkate alınarak -teberrüken- tarafımızdan bestelenmiştir.[341] Regâibiyye formunun öğretimi sırasında tarafımızca bestelenen notasyon kullanılabilir. Eserin içerinde yer

[341] Fatih Koca, "Salahî Dede'nin Regâibiyye'sinin Yeniden Bestelenmesi", *Turkish Studies* 13/2 (2018), 543-572.

alan makamların kalıp ezgi tekrarı ile akılda yer etmesi sağlanabilir. Kullanılacak olan kalıp ezgilerin eser içerisinde yer alan vezinlere uygunluğuna dikkat edilmelidir.

Kaynak

Koca, Fatih. "Salahî Dede'nin Regâibiyye'sinin Yeniden Bestelenmesi". *Turkish Studies* 13/2 (2018), 543-572.

3.2.5. Durak

Burcu Avcı Akbel

Türk din mûsikîsi türlerinden biri olan durak, Mevlevîlik tarîkatı haricindeki tarîkatlarda icrâ edilen serbest şekilde bestelenmiş bir ilâhi çeşidi olarak tarif edildiği gibi[342] cehrî zikir yapılan tarîkatların zikir ayinlerinde okunan, serbest usûlde besteli bir tür olarak da tarif edilmektedir.[343] Durak, zikir ayinleri sırasında kelime-i tevhîd zikrinden sonra ism-i celâl zikrine geçilmeden önceki duraklama sırasında zâkirbaşı ya da durakhan tarafından icrâ edilen bir tasavvuf mûsikîsi türü olarak da tanımlanmaktadır.[344] Zikrin birinci bölümü ile ikinci bölümü arasında durulduğu esnada seslendirildiği için bu tür, durak adını almıştır.[345] Duraklar; Allah'ın, Peygamber'in, büyük din adamlarının meziyetleri hakkında yazılan Türkçe manzum eserlerden oluşmaktadır.[346] Ayrıca durakların ilâhilerden daha ağır tempoda okundukları, bir ya da iki zâkir tarafından icrâ edildiği bilinmektedir.[347]

Durak türünün ilk olarak ne zaman ortaya çıktığına yönelik kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte, Buhârâ Yesevî kültüründen bize gelmiş

---

342 Özcan, "Dînî Mûsikî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994).

343 Baloğlu, *Dinî Türk Mûsikîsi Beste Türlerinden Durak* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

344 Akdoğan, "Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot" XL/IL (2002), 315-353; Tıraşçı, *Dînî Mûsikî Ders Notları* (İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015); Varol, *Türk Tasavvuf Mûsikîsinde Durak Formunun Yeri ve Önemi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi, 1996).

345 Özcan, "Dînî Mûsikî".

346 Karadeniz, *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları* (Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., 1965).

347 Akdoğan, "Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot"; Ali Kemal Belviranlı, *Musiki Rehberi-Dînî Mûsikî* (Konya: Nedve Yayınları, 1975).

Geleneksel bir yapının öğrenilmesi için en mantıklı yöntem, geleneksel öğretim yöntemidir. Fakat bunun mümkün olmadığı durumlarda, geleneği yaşatmak adına yenilikçi yollar izlenmesi yararlı olabilir. Yani durakların icrâ edildiği ortamların ve icrâcılarının az olması, geleneksel yollarla öğrenmeyi zorlaştırmaktadır. Bu noktada teknolojinin imkânlarından yararlanmak gerekir. Örneğin geçmişten bu yana bu konuda mûsikîye önemli katkıları olan durakhanların kayıtlarını dinlemek, durak icracılığını öğrenmeye yönelik ilk ve daimî adım olmalıdır. Dinleme aşamasından sonra taklit etmek, öğrenmede önerilen bir yöntemdir. Bu öğrenme aşamasında bazı icrâların ezberlenmesi, tavrın anlaşılması bakımından yararlıdır. Öğrenen kişinin hataları daha rahat görebilmesi ve kendini değerlendirebilmesi için kendi icrâlarını kaydetmesi yararlıdır ve yapılmalıdır. Fakat sadece makam bilmek, durakhanları dinlemek ve kendini kaydederek değerlendirmek yeterli olmayabilir. Bu noktada bir durakhan ile ya da durak icrâcılığı ve öğretimi konusunda uzman biri ile çalışılması ve durak okuma tavrının doğru şekilde öğrenilmesi için yardım alınması gerekir. Bu konuda yazılmış kitapların, makalelerin ve diğer yazılı kaynakların okunması da durakların genel yapısı, icrâ tavrı, bestecileri, icrâcıları vb. konularda genel anlamda bilgi edinilmesi açısından yararlıdır.

Kaynaklar

Akdoğan, Bayram. "Din Görevlilerine Musiki Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot" XL/IL (2002), 315-353.

Avcı Akbel, Burcu - Akdoğan, Mustafa Said. "Durak Formunun Mahaiyeti ve Eğitimde Kullanılabilirliğine İlişkin Görüşler" 32 (2018), 385-406.

Baloğlu, Bekir Şahin. *Dinî Türk Mûsikîsi Beste Türlerinden Durak*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Baloğlu, Bekir Şahin. "Eski Zaman 'Durak'larından Zamanı Yaşayan 'Durak'lara: Durak Evferi Usûlü ve Arel Arşivi'nden Örnekler". *2017 Arel Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: İstanbul Ünniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2018.

Belviranlı, Ali Kemal. *Musiki Rehberi-Dînî Mûsikî*. Konya: Nedve Yayınları, 1975.

Çakır, Ahmet. "Tekke Mûsikîsi". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Ezgi, Suphi. *Nazari Ameli Türk Musikisi*. İstanbul: Bankalar Basımevi, 1940.

Ezgi, Suphi. *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Na't-Salat-Durak*. İstanbul: M. Sadık Kâğıtçı Matbaası, 1945.

Güney, Ömer Faruk. *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ekrem Karadeniz Bölümünde Bulunan Durak Notalarının Yeniden Yazımı ve Tashihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Karadeniz, Ekrem. *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., 1965.

Özalp, Nazmi. *Türk Mûsikîsi Tarihi I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 2000.

Özcan, Nuri. "Dînî Mûsikî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Mûsıkîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Öztuna, Yılmaz. "Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi". C. I-II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

Taşkın, Okyay - Avcı Akbel, Burcu. "Hüseyin Sadettin Arel'in Durak Formundaki Eserlerinin Makamsal Analizi" 14/6 (2019), 3409-3438. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39917

Tıraşçı, Mehmet. *Dînî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015.

Varol, Aydın. *Türk Tasavvuf Mûsikîsinde Durak Formunun Yeri ve Önemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi, 1996.

3.2.6. Tekbîr

Lokman Öztürk

Tekbîrin kelime anlamı; "yüceltmek, büyük olduğunu kabul etmek"tir. Dînî bir terim olarak ise "Allah'ın her şeyden yüce ve üstün olduğu" anlamına gelen "Allahuekber" cümlesini veyahut bunu söylemeyi ifade eder.[377] Müslümanlar tarafından namazların başında, savaşlarda[378], sevinçli, hüzünlü, korkulu vb. anlarda[379] tekbîr getirilmektedir. Bunun yanı sıra tekbîr, arefe ve Kurban Bayramı günlerindeki farz namazlardan sonra, bayram namazlarında, kurban kesimi esnasında, mevlidde, cenazede veya herhangi bir dînî merasimin içerisinde besteli şekli ile okunmaktadır.[380] Tekbîrin birçok bestesi bulunmakla beraber en meşhuru ve yaygını, Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi (ö. 1711) tarafından segâh makamında bestelenmiş olanıdır.[381]

---

377 Saffet Köse, "Tekbîr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/341.

378 Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Beste Formları* (Ankara: TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, 1992), 45.

379 Fatih Koca, "*Tarihten Günümüze Tekbîr ve Tehlîl Nidâlarının Sloganik Değer Üzerine Bir İnceleme", Dini Araştırmalar Dergisi* 17/45 (Aralık 2014), 152.

380 Erdoğan Ateş, "Tekbîr (Mûsiki)", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/344.

381 Erdoğan Ateş, "Tekbîr (Mûsiki)", 40/344.

Türk mûsikîsinin en büyük şaheserlerinden birisi olan ve diğer İslam toplumlarının çoğunda ufak farklılıklarla dahi olsa icra edilen tekbîr, büyük bir aşk, şevk ve huşu ile tek veya toplu olarak asırlardan beri okunmuştur. Tekbîrin sözleri ve manası şöyledir:

> "Allahu ekber. Allahu ekber. Lâ ilâhe illallahu va'llahu ekber. Allahu ekber ve li'llâhi'l hamd."
>
> Anlamı: "Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur, yemin ederim ki Allah en büyüktür. Allah en büyüktür ve hamd Allah'a mahsustur."

Tekbîr; usûle bağlı olmadan, tek veya toplu şekilde icrâ edilir. Doğru şekilde icrâ edilebilmesi için fem-i muhsin sahibi kişilerden bolca dinleme yapılmalıdır. Tekbîr her ne kadar usûle bağlı olmadan, serbest şekilde icrâ edilse de tekil veya toplu öğreniminin kolaylaştırılması amacıyla faydalı olacağı düşünülen bir yöntem geliştirilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere nota altlarına elin indirilip kaldırılmasını temsil edecek şekilde ok işaretleri yerleştirilmiştir. Bu yöntemle birlikte lafızlar, belirlenen metronomda (Ör. sekizlik mertebede 144 metronom) elin kaldırıp indirilmesi suretiyle ok işaretlerinin yönüne göre okunur. Böylece tekil veya toplu icrada lafızların aynı anda okunması sağlanmış olacaktır.

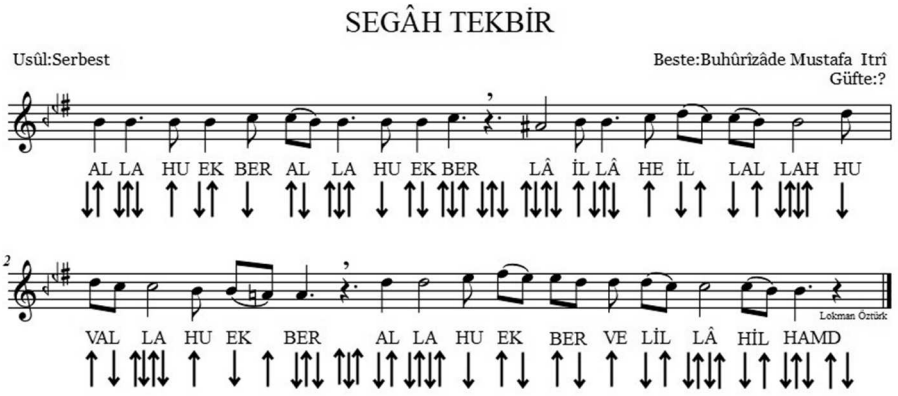

Kaynaklar

Akdoğan, Bayram -Akdoğan, Mustafa Said. *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*. Ankara: NY Matbaacılık, 2022.

Ateş, Erdoğan. "Tekbîr (Mûsiki)". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/344. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Gençoğlu, Mehmet Sait Halim. "Güney Afrika'da Dînî Yaşama Dâir Ezgisel Ritüellerin Gelişim Süreci: Tekbîr Örneği". *Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi* 6/11 (2020), 163.

Gönül, Mehmet. "Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin Segâh Bayram Tekbîri ve Salât-ı Ümmiyesi İçin Usûl Terkibleri". *İslam, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 20 (2012), 161.

Koca, Fatih. "Tarihten Günümüze Tekbîr ve Tehlîl Nidâlarının Sloganik Değer Üzerine Bir İnceleme". *Dini Araştırmalar Dergisi* 17/45 (Aralık 2014), 152.

Köse, Saffet. "Tekbîr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/341. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Özalp, Nazmi. *Türk Mûsikîsi Beste Formları*. Ankara: TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, 1992.

3.2.7. Telbiye

Lokman Öztürk

Telbiyenin kelime anlamı; "çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek"tir. Fıkhî bir terim olarak ise hac veya umre niyetiyle ihrama giren bir kimse tarafından "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerike lek." sözlerinin söylenmesini ifade eder. Manası: Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur.[382]

Telbiye, dünya Müslümanlarının büyük çoğunluğu tarafından hac veya umre niyeti ile ihrama girildikten sonra Kâbe'ye doğru gidilirken, usûle bağlı olmadan, besteli şekilde, tekil veya toplu olarak okunan bir türdür. [383] Telbiyenin bestesi segâh makamında olup tekbîr ile aynı makam ve melodik yapıda olması sebebiyle Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi tarafından bestelendiği düşünülmektedir. [384] Telbiye her ne kadar usûle bağlı olmadan, serbest şekilde icrâ edilse de tekil veya toplu öğreniminin kolaylaştırılması amacıyla faydalı olacağı düşünülen bir yöntem geliştirilmiştir.

Aşağıda görüleceği üzere nota altlarına elin indirilip kaldırılmasını temsil edecek şekilde ok işaretleri yerleştirilmiştir. Bu yöntemle birlikte lafızlar, belirlenen metronomda (Ör. sekizlik mertebede 180 metronom) elin kaldırıp

---

382 Salim Öğüt, "Telbiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/396.

383 Bayram Akdoğan - Mustafa Said Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri* (Ankara: NY Matbaacılık, 2022), 108.

384 Fatih Koca - Ahmet Hakkı Turabi (ed.), "Câmi Mûsikîsi", *Türk Din Mûsikîsi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 113.

indirilmesi suretiyle ok işaretlerinin yönüne göre okunur. Böylece tekil veya toplu icrâda lafızların aynı anda okunması sağlanmış olacaktır.

SEGÂH TELBİYE

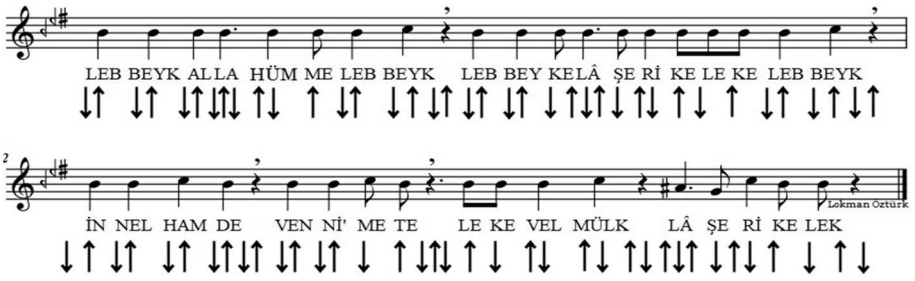

Kaynaklar

Akdoğan, Bayram -Akdoğan, Mustafa Said. *Türk Din Mûsikîsi Dersleri.* Ankara: NY Matbaacılık, 2022.

Öğüt, Salim. "Telbiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 40/396. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Koca. Fatih-Turabi. Ahmet Hakkı. "Cami Musikisi". *Türk Din Mûsikîsi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.

3.2.8. Temcid

Samet Tengiz

Arapçada *m-c-d* fiilinden türeyen ve "senâ etmek, yüceltmek" anlamlarına gelen temcîd, aynı zamanda "sabaha karşı minarelerden okunan dua" olarak da sözlüklerde açıklanmaktadır.[385] Dînî mûsikîde temcîd, içerisinde yüce Allah'ı öven, büyüklüğünü ve kudretini ifade eden sözlerden oluşan, dua niyeti ile nağmeli bir şekilde minarelerden okunan bir türdür. Genellikle ramazan ayında sahur vaktinde icra edilmekle beraber, üç aylar içerisinde yatsıdan sonra okunduğu da bilinmektedir.[386] Temcîd, çoğu zaman sahur vakti okunduğu için "sahur" kavramı ile de ifade edilmektedir.[387]

[385] Şemseddin Sâmi, *Kāmûs-ı Türkî* (İstanbul: İkdam Matbaası, h.1317), 437; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat* (İstanbul: Aydın Kitabevi, 2017), 1250.

[386] Mehmet Tıraşcı, *Türk Mûsikîsi Tarihî Terimler Sözlüğü* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2020), 227.

[387] Mehmed Salâhî, *Kāmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım),* çev. Ali Birinci (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 2/147.

Nebiyyi'l-Mustafâ, Ahmedüne'l-Hâdî ve aleyhi's-senâ, **Allah, Yâ Hazret-i Mevlâ,** Kerîmün, Rahîmün, **Allah, Yâ Mevlâ.**"[395]

Kaynaklar

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük Kubbealtı Lügati*. İstanbul: Kubbealtı Yay., 2010.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat.* İstanbul: Aydın Kitabevi, 2017.

Ezgi, Suphi. *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi. 3. Cilt.* İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşr., 1935.

Revnakoğlu, Cemâleddin Server. "Minâre Mûsikîmizde Temcidler". *Tarih Konuşuyor* 4/6 (1967), 2996-3000.

Salâhî, Mehmed. *Kāmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım).* çev. Ali Birinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.

Sâmi, Şemseddin. *Kāmûs-ı Türkî.* İstanbul: İkdam Matbaası, h.1317.

Tıraşcı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Tarihî Terimler Sözlüğü.* Konya: Eğitim Yayınevi, 2020.

Zihni, Mehmed. *Nimet-i İslam*. sad. M. Rahmi. İstanbul: Sağlam Kitabevi.

3.3. İrticâlî (Doğaçlama) Türler

3.3.1. Kur'ân-ı Kerîm Tilâveti

Zeynep Maide Karakurt

Kur'ân tilâveti, vahyin geldiği ilk andan itibaren Hz. Peygamber'in (sav) Kur'ân okumasıyla başlamıştır.[396] Hz. Peygamber (sav), Kur'ân'ı, ayette buyrulduğu üzere tertîl ile okumuş[397] ve onun güzel bir sesle okunmasını tavsiye etmiştir.[398] Tertîl, "Kelimeyi ağızdan kolaylıkla ve müstakîm, doğru, düzgün bir şekilde çıkarmak, telaffuz etmek"[399] anlamına gelmektedir. Kur'ân'ın okunması, kıraat ve tilâvet kavramlarıyla da zikredilmiş olup sözlük ve ıstılahî anlamları şöyledir:

---

395 Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi*, 3/71.

396 Fatih Koca, *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavâtlar* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013), 28.

397 Müzzemmil, 4.

398 Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed ed-Dârimî - Thk. Fuad Ahmed Zümerlî, *Sünen* (Beyrût: Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, ts.), 2/265.

399 Rağıb el-İsfahani, *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021), 593.

Yukarıdaki örnekler, makamların yalnızca genel iskeletini oluşturacak şekilde Kur'ân-ı Kerîm tilâveti yapacaklara yol göstermek amacıyla aktarılmıştır. Okuyucu, makamları kendi müktesebatına göre daha farklı şekilde kurgulayabilir. Aktarılan seyir örnekleri, makamların uygulanmasına yöneliktir. İleri bir makamsal tilâvet; makamların ve nağmelerin manaya göre kurgulanması ile gerçekleştirilmelidir.

Tekrar zikredilmelidir ki iyi bir Kur'ân tilâveti ancak fem-i muhsinden meşk edilerek yapılır. Bu sebeple hem kıraat hem de mûsikî ilimlerinde ehil olan hocalardan ders alınmalı ve çokça tilâvet örnekleri dinlenerek Kur'ân-ı Kerîm tilâvet tavrı geliştirilmelidir.

Kaynaklar

Algül, Hüseyin. "Mus'ab b. Umeyr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 31, 2020.

Ateş, Erdoğan. *Câmi Mûsikîsi*. Zeytinburnu, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.

Birışık, Abdulhamit. "Kıraat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 25/425-432. Ankara, 2022.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 2002.

Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr Şemsuddîn İbn Kayyım el-. *Zâdü'l-Meâd*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Çakır, Ahmet. "Tekke Mûsikîsi". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Grafiker Yayınları. Ankara: Grafiker, 1. Basım, 2017.

Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.

Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/155-157. İstanbul, 2012.

Çimen, Abdullah Emin. "Kur'ân'da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Uslûp Açısında Bir Deneme". *Dinî Araştırmalar* 9/27 (2007).

Çollak, Fatih. "Kur'an Tilâveti ve Mûsiki".

Dağdeviren, Alican. "Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009).

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed ed- - Zümerlî, Thk. Fuad Ahmed. *Sünen*. Beyrût: Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, ts.

Ebu Davud, Süleymân b. el-Eş'as. *Sünen*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

İsfahani, Rağıb el-. *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. çev. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 6. Basım, 2021.

Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. Istanbul: İlâhiyat Fakültesi Vakfı yayınları, 26. Basım, 2013.

Koca, Fatih. *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salavâtlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013.

Koca, Fatih. "Salâhî Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi" 13/2 (2018), 543-572.

Koca, Fatih. "Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak 'Ta'rîf' ve Ta'rîf Bestesi" 5/4 (2020).

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Câmi Mûsikîsi". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Grafiker Yayınları. Ankara: Grafiker, 1. Basım, 2017.

Sağman, Ali Rıza. *İlaveli-Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Ahmed Said Matbbası, 4. Basım, 1964.

Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Dinî Mûsıkî*. Istanbul: IFAV, 2. Basım, 2013.

Uygun, Nuri. "Kur'an ve Mûsikî". Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001.

Yüksel, Ahmet. "Kur'an'da Ritmik Uyum". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: İlim Yayma Vakfi Kur'an ve Tefsir Akademisi, 1. Basım, 2010.

3.3.2. Ezân ve Kāmet

Ömer Selimoğlu

3.3.2.1. Ezân

Ezân, kelime anlamı olarak bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek manasında kullanılır. İnsanlara farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel bir şekilde duyurmayı ifade eder.[427]

Sahâbîler Medine'ye hicretten sonra namaz vakitlerini duyurmak için "es-salâh" (namaza) gibi ifadelerle nida etmişlerdir. Ancak bu şekilde yapılan ibadete çağrı uygulaması yeterli gelmemiş, bunun üzerine sahâbîler, namaz vaktinin geldiğini haber vermek için çan çalmak, ateş yakmak, bayrak dikmek ve boru üflemek gibi başka dinlere ait uygulamaların kullanılmasını Hz. Peygamber'e (sav) öneri olarak sunmuşlardır. Hz. Peygamber (sav), bu önerileri uygun görmemiştir. Bu konu ile ilgili düşüncelerin istişare edildiği bir günde Abdullah bin Zeyd el-Ensâri ve bazı sahâbîler, rüyalarında bir kişinin günümüzdeki ezânın sözlerini okuduğunu ve bunu işittiklerini söylediler. Görülen rüyanın Hz. Peygamber'e (sav) aktarılması ve onun rüyadaki sözleri uygun görmesiyle beraber ilk ezân, müezzinlerin pîri olan Bilâl-i Habeşî[428] tarafından sabah vaktinde okunmuştur.[429]

---

427 Abdurrahman Çetin, "Ezân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/36- 38.

428 Hz. Peygamber'in ilk ezânı Habeşistan kökenli Hz. Bilâl'e okutmasındaki sebep, onun gür ve güzel sese sahip olmasıdır. Habeşlilerin seslerini iyi kullandıkları ve güzel şarkı söyledikleri bilinir. Nitekim bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber, "Ezân Habeşlilere aittir." ifadeleriyle Habeşlilerin sesinin güzelliğine vurgu yapıştır. Bkz. Fatih Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", *AÜİF Dergisi* 52/2 (2011), 291-310.

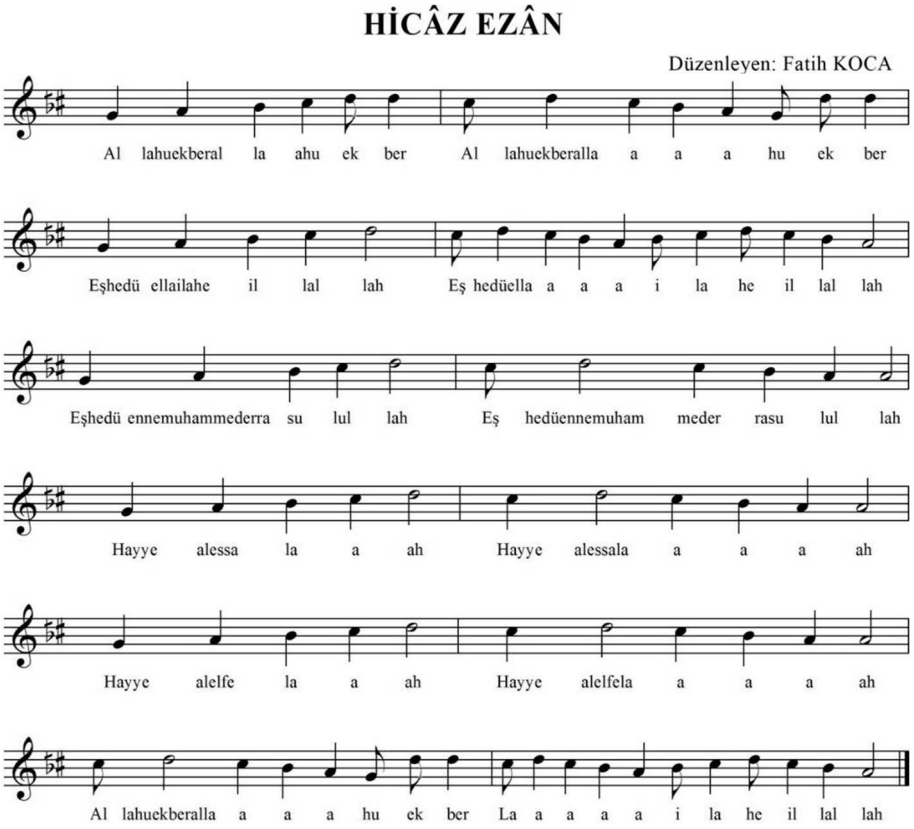

Kaynaklar

Akdoğan, Bayram. *Örneklerle Türk Mûsikîsinde Formlar. Ankara:* Bilge Ajans & Matbaa Yayınları, 1. Basım, 2010.

Akyüz, Vecdi. "İkāmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/16. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Ateş, Erdoğan. *Türk Din Mûsikîsi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1. Basım, 2015.

Canpolat, Hikmet. *Cami Mûsikîsi'nde İcra edilen Türklerin Mûsikî Açısından Değerlendirilmesi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Çetin, Abdurrahman. "Ezân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Harmancı, Ayşe Başak - Bıyık, Hasan Kemal. "Bir Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak Kâmet". *Turkish Academic Research Review* 4/1 (2019), 89-110.

Kalender, Ruhi. "Türk Mûsikîsinde Kullanılan Makamların Tesirleri". *AÜİF Dergisi* 29/1-4 (1987), 361-375.

Kamiloğlu, Ramazan. "Türk Kültüründe Ezân ve Makamlar". *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 3/5 (2010),* 221-237.

Koca, Fatih. "Ezânı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezân Çalışması)". *AÜİF Dergisi* 56/2 (2015), 133-148.

Koca, Fatih. *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği (Anadolu Örneği).* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2017.

Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri", *AÜİF Dergisi* 52/2 (2011), 291-310.

Koca-Turabi, "Türk Din Mûsikîsi Formları"*, Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2017.

Özkan, İsmail Hakkı. "Uşşak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 8. Basım, 2007.

Sezikli, Ubeydullah. *Makamlarla Türk Din Mûsikîsi Eğitim Serisi.* İstanbul: DM Kitap Yayınevi, 2013.

Şahin Ak, Ahmet. *Türk Din Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2009.

Tıraşçı, Mehmet. "Türk Din Mûsikîsi Terim ve Türlerinin Tasnifine Dair Farklı Bir Deneme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/5 (2018), 204-217.

Tıraşçı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: DM Yayınları, 1. Basım, 2015.

Tıraşçı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Tarihî Terimleri Sözlüğü.* Konya: Eğitim Yayınları, 1. Basım, 2020.

Uzun, Mustafa. "Ezân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/43. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

3.3.3. Tesbîhât

Serbülend Arpa

3.3.3.1. Tesbîhât Kavramı

Bu kelime سَبْح (sbh) kökünden gelmektedir. *Sebh* kelimesi "suda ya da havada hızlı gitmek" anlamına gelir.[471] Kur'ân'da; yörüngede yüzmek[472], atların koşması[473] ve işe hızlı koyulmak[474] gibi anlamlarda kullanılmıştır. Tesbih (تَسْبِيح) kelimesi ise "Yüce Allah'ı Allah'ı bütün noksanlıklardan tenzih etmek, takdis etmek, hamd etmek, anmak vb." anlamlara gelir. İnsanın sürekli biçimde ilâhi

[471] Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât-u fî Ğarîbi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1416), 358.

[472] el-Enbiyâ 21/33.

[473] en-Nâziât 79/3.

[474] Müzzemmil 73/7.

8. KISIM

AÇIKLAMA	ARAPÇASI
Okunuşu: Ve'l-Hamdüli'llâhi Rabbi'l-Â'lem'in, el-Fâtiha	وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ , الفَاتِحَة
Anlamı: Hamd, âlemlerin Rabbinedir. el-Fâtiha (sûresini okuyun).	

Seyri: Genelde inici seyir kullanılır. Karar hissi verebilecek tüm perdelerden başlayabilir. Kısa nağmeler kullanılır. Diğer kısımlara göre orta hızda okunur. Sonunda mutlaka karar verilmelidir.

Örnek Seyir

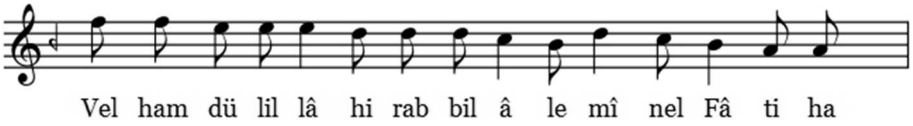

Bu kısımdan sonra Fâtiha sûresi münferiden okunduktan sonra ibadet sona erer.

Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Akay, İhsan. "Teori ve Pratikte Namaz Sonrası Tesbihât". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2017).

Ateş, Erdoğan. "Tesbih". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı., 2018.

İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. Beyrut: Dâr-u Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredât-u fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1416.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruç Yayınları, 2002.

Muhammed Fuâd, Abdulbâkî. *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kurâni'l-Kerîm*. Beyrut: Dar-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Trs.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Mısır: Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 1955.

Yurdagür, Metin. "Tesbih". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

3.3.3.4. Mahfel Sürmesi

Fatih Koca

Yukarıda izah edildiği gibi tesbîhât, irticâlî bir türdür. Bununla birlikte bir terkip olan besteli tesbîhât örnekleri de bulunmakta olup bunların önemli örneklerinden biri, mahfel sürmesidir. Mahfel Sürmesi genellikle cumhûr müezzinliği içerisinde değerlendirilmiş olan besteli bir tesbîhât türüdür. Mahfel Sürmesi'nin, tesbîh ve cumhûr müezzinliği içerisindeki diğer türlerden farklılığı, bu türün ayrı bir beste ve tertip üzere olmasıdır. Bu türe ait en meşhur beste de, XVII. yüzyıl sonları ve XVIII. yüzyıl başlarında yaşayan Gülşenî tarîkatının şeyhlerinden, İstanbul Eyüp Sultan Câmii Başmüezzini Abdülğanî Gülşenî Hazretlerine aittir. Beş bölümden oluşan bu eser, XX. yüzyılın başlarına kadar Eyüp Sultan Câmii'nde müezzinlerce icrâ edilmiştir. Günümüzde icrâ edilmeyen bu eser, 1930'lu yıllarda müezzinlerin yanlış okumaları sebebiyle -unutulma ve orijinalini koruma amacıyla- Suphi Ezgi tarafından notaya alınmıştır. Ezgi, bu çalışmasıyla Abdülğanî Gülşenî'nin Mahfel Sürmesi, daha sonraki yıllarda Eyüp Sultan Câmii'nde müezzinler tarafından mübarek gecelerde ve bayram günlerinde bu üslûp ile icra edilmeye devam edilmiştir. Suphi Ezgi'nin yazdığı nota esas alınarak bu eser, yeniden tarafımızdan gözden geçirilmiş ve toplu bir şekilde icrâ edilmeye müsait hâle getirilmiştir.[485] Günümüzde böyle bir uygulama yapılmasa da bazı kurumsal radyolarda sabah namazı vaktinden hemen sonra Mahfel Sürmesi'nin icrâsı yayımlanmaktadır. Mahfel Sürmesi formunun öğretimi sırasında tarafımızca düzenlenen notasyon dikkate alınabilir. Eserin içerisinde bulunan Kur'ân-ı Kerîm ve Dua bölümlerinde özellikle telaffuza dikkat edilmelidir. Eserin içerisinde yer alan makamların, kalıp nağmeler oluşturularak yapılacak olan ezgi tekrarı ile öğrenimi sağlanabilir.

Kaynak

Koca, Fatih. "Abdülğanî Gülşenî'nin Cumhûr Müezzinliği Tertibi 'Mahfel Sürmesi'". *Rast Musicology Journal* 5/1 (2017), 1523-1534.

[485] Fatih Koca, "Abdülğanî Gülşenî'nin Cumhûr Müezzinliği Tertibi 'Mahfel Sürmesi'", *Rast Musicology Journal* 5/1 (2017), 1523-1534.

3.3.4. Salâ

Fatih Koca

Cenaze haberi veya farklı nedenlerle bazı haber ve uyarıların müezzin tarafından salât ü selâm getirerek minareden halka duyurulması dînî mûsikî geleneğinde salâ formu olarak adlandırılmaktadır. Hz. Peygamber'den (sav) umulan şefaati dile getiren cümlelerden oluşan salâ, cenaze namazının vaktini belirlemek ve duyurmak, mü'minlere mübarek gece ve günleri hatırlatmak, cemaati cuma ve bayram namazlarına davet etmek için okunmaktadır.[486] Durak evferi usûlünde bestelenen salâ[487], üslûp bakımından durak ve na'tler gibi okunur fakat içerik olarak farklıdır. Akşam ezânı vakti haricinde sabah ezânından önce, öğle, ikindi ve yatsı ezânlarından sonra okunmaktadır. Sabah salâsı dışındaki salâlar, ezân hangi makamda okundu ise aynı makamda okunmaktadır. Salâlar, okundukları yer ve zamana göre sabah salâsı, cenaze salâsı, cuma ve bayram salâları olarak ayrılmaktadır. Bazen salâdan sonra kasîde okumanın da usûlden olduğu zikredilmektedir.[488] Günümüzde her ne kadar salâlar irticalen okunsa da besteli olduğu düşünülen salâ örnekleri de mevcuttur. Esasen terkip diye ifade edebileceğimiz bu salâlar, Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye ait olup Hüseynî Cenâze Salâsı, Bayâtî Bayram Salâsı ve Dilkeşhâverân Sabah Salâsı şeklinde sıralanabilir.[489] Besteli veya irticâlî olsun bir tür olarak salânın öğretimi, meşk usûlü içerisinde uygulama ağırlıklı solfej ve özellikle güftenin içerisinde yer alan Arapça kelimelerin telaffuzuna dikkat edilerek yapılmalıdır. İlgili makamın pratikte daha hızlı öğrenilmesi ve akılda kalıcı olması dolayısıyla, makamı oluşturan dörtlü ve beşlileri içeren kalıp ezgi kullanılabilir. Makamın pekiştirilmesi adına meşk sırasında eşlik edecek olan enstrümanlar ile ilgili makamda ilâhiler öğretilebilir.

Kaynaklar

Belviranlı, Ali Kemal. *Musiki Rehberi Dinî Mûsikî*. Konya: Nedve Yayınları, 1975.

Ezgi, Suphi. *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi*. 5 Cilt. İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, 1933.

---

[486] Ali Kemal Belviranlı, *Musiki Rehberi Dinî Mûsikî* (Konya: Nedve Yayınları, 1975), 49.

[487] Suphi Ezgi, *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi* (İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, 1933), 63.

[488] M. Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi* (İstanbul: MEB Yayınları, 2000), 2/108.

[489] Nuri Özcan, "Hasan Efendi, Zâkirî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/319.

Özalp, M. Nazmi. *Türk Musikisi Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları, 2000.

Özcan, Nuri. "Hasan Efendi, Zâkirî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/319. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

3.3.5. Mevlid[490]

Muhammet Sevinç

Mevlid, aslen Arapça bir kelime olup lügatte doğum, doğum yeri, doğum zamanı gibi anlamlara gelmekte ise de tarihsel süreçte Peygamber Efendimiz'in doğum gününü ifade eden özel bir anlam kazanmıştır.[491] İslam edebiyatında Hz. Peygamber'in doğumun, mucizelerinin, fiziksel özelliklerinin ve faziletlerinin şiirsel bir dille işlendiği edebî bir tür olarak karşımıza çıkan mevlid, kaleme alınan bu edebî eserlerin besteli veya irticâlî olarak nağmeli bir şekilde icrâ edilmesiyle bir dînî mûsikî türünün özel adıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'i anmak maksadıyla yapılan merasimler de zaman içerisinde mevlid adıyla anılır olmuştur. Bu yönüyle mevlid, anlam bakımından zengin bir kavramdır diyebiliriz. İslâm tarihinde çeşitli müelliflerce kaleme alınan çok sayıdaki mevlid manzumesinin içerisinde[492] özellikle XV. yy.da Bursa Ulu Camii İmam-Hatibi Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlidini kaleme almasıyla birlikte, bu eser, başta Anadolu ve Balkanlar olmak üzere Osmanlı coğrafyasında gördüğü yoğun ilgi sonrası diğer mevlid manzumelerini gölgede bırakmış ve *Vesiletü'n-Necât*, toplum tarafından âdeta "mevlid" kelimesi ile özdeşleştirilmiştir. Öyle ki Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı, toplumun Hz. Peygamber'e olan hürmetinin bir tezahürü olarak mübarek gün ve gecelerde câmilerde ve tekkelerde icrâ edilmesinin yanında hemen her vesile ile kurulan sivil cemiyetlerde de sıklıkla okunan önemli bir kültürel değer hâline gelmiştir.

---

490 Bu bölümün yazımında Muhammet Sevinç'in, "Mevlid Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Metot Önerisi" adlı makale çalışmasından istifade edilmiştir.

491 A. Necla Pekolcay, *Mevlid (Vesiletü'n-Necat) Süleyman Çelebi* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 1; Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/475.

492 Sadece Türkçe kaleme alınan mevlid manzumesinin 200 civarında olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Hasan Aksoy, "Mevlid-Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/482. Başta Arapça olmak üzere diğer dillerde kaleme alınan mevlid manzumelerinin sayısı ise bilinmemektedir. Çeşitli dillerde kaleme alınan mevlid manzumeleri için bkz. M. Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri", *Atatürk ÜİFD* 1 (1976), 17-78.Arapça mevlid manzumeleri için ayrıca bkz. İsmail Durmuş, "Mevlid-Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/480-482.

son hecesi olan "tün" hecesine ve "fâ-i-lün" vezninin son hecesi olan "lün" hecesine karşılık gelen hecelerin istenildiği gibi uzatılabileceği ve beyitlerde "fâ" - "i" ve "lât" hecelerine karşılık gelen hecelerde gereksiz uzatmalardan sakınmaları gerektiği, örnekler gösterilerek özellikle hatırlatılmalıdır. Ardından, ezberlenen kalıp melodiler üzerine bahsi geçen hususlar dikkate alınarak bir doğaçlama örneği verilir ve her bir öğrenciden bireysel olarak benzer bir uygulama yapması istenir. Bu aşamadan sonra öğrencilerin bireysel becerileri ön plana çıkacaktır ki öğrencilerin kabiliyetleri ve gayretleri ölçüsünde daha önce öğrendikleri melodi kalıplarının üzerine kendilerine özgü bir irticâlî okuyuşu zamanla geliştirebilmeleri beklenmelidir.

Kaynaklar

Aksoy, Hasan. "Mevlid-Türk Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/482-484. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Ateş, Erdoğan. "Geçmişten Günümüze Mevlid İcraları ve Önemli Mevlidhanlar". 437-446. Bursa: Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007.

Benlioğlu, Selman. "Mevlid Nasıl Okunurdu? Yazma Nüshalardaki Makam Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/1 (2022), 191-211.

Durmuş, İsmail. "Mevlid-Arap Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/480-482. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942.

Ergür, Cumhur Enes. "Prizren'de Halen Okunan Besteli Bir Mevlid". *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. 506-519. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

Gün Duru, Elvan - Köse, H. Seval. "Keman eğitiminde ezber yöntemine dayalı bir öğretim programı önerisi". *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 5/24 (2016), 1163-1182.

Koca, Fatih. "Dinî Mûsikî Formu Olarak Mevlid ve Dobruca Besteli Mevlidi". *Diyanet İlmi Dergi* 55/1 (2019), 155-182.

Koca, Fatih. *İslam Medeniyetinde Sala ve Salavat Geleneği*. Ankara: DİB Yayınları, 2017. https://www.kitapyurdu.com/kitap/islam-medeniyetinde-sala-ve-salavat-gelenegi/449486.html

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Cami Musiki". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yay., 2017.

Okiç, M. Tayyib. "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri". *Atatürk ÜİFD* 1 (1976), 17-78.

Öncel, Mehmet. "Hafız Kemal Batanay'ın Besteli Mevlidi". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 279-304. https://doi.org/10.33718/tid.712089

Özcan, Nuri. "Mevlid- Musiki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/484-485. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Pekolcay, A. Necla. *Mevlid (Vesiletü'n-Necat) Süleyman Çelebi*. Ankara: TDV Yayınları, 2015.

Sezikli, Ubeydullah. "Besteli Mevlîd Üzerine İki Yazma Eser". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 179-206.

Tıraşcı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015.

Tıraşcı, Mehmet - Çakır, Rukiye. "Burdur Besteli Mevlidi Üzerine Bir Değerlendirme". *Turkish academik research review* 5/2 (2020), 133-152. https://doi.org/doi: tarr.706354

3.3.6. Kasîde

Muhammet Sevinç

Arapça kökenli bir kelime olan kasîde "قصيدة" lügatte; "ilerlemek, uğramak, kastetmek" gibi anlamlara gelmektedir.[506] İslam edebiyatında bir şiir türü olan kasîde; birinci beyitte yer alan mısraların birbirleriyle, diğer beyitlerin ikinci mısraları ise birinci beyitle kafiyeli olan, aynı vezinle yazılmış bir nazım biçimidir. Kasîdenin 15 beyitten az olmaması gerektiği ifade edilmekle birlikte genelde 33 ile 99 beyitten oluşmaktadır. Kasîde, edebî bir tür olarak ilk önce Arap edebiyatında ortaya çıkmış, daha sonra Fars edebiyatı ve Türk edebiyatının önemli bir unsuru hâline gelmiştir.[507]

XV. asırdan itibaren divan edebiyatında sıklıkla kullanılan kasîdeler daha ziyade mersiye, hiciv, arzuhâl, hasbihâl gibi konuları içermektedir. Başta Hz. Peygamber (sav) ve diğer dînî şahsiyetleri övmek için yazıldığı gibi Allah'tan af dilemek, Hz. Peygamber'den (sav) şefaat istemek, devlet büyüklerinden bir istekte bulunma yahut himaye görme, hamâsî duyguları açığa vurma, vatan-millet sevgisi gibi birçok duygu ve düşünceyi dile getirmek için kasîdeler yazılmıştır. Ayrıca kasîdenin güftesi Allah'ın birliğini, yüceliğini ifade ediyorsa

[506] Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 1995), 708; Hüseyin Elmalı, "Kaside", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/562.

[507] Elmalı, "Kaside", 24/562-563; Mehmet Öncel, "Türk din mûsikîsinde kasîde formu (Hafız Emin Işık örneği)", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 308-309; Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig* 24 (2002), 134.

bölümünde okunan beyitlerde artık karar perdesinin bir oktav tiz bölgesinde kasîdehan tüm hünerini sergileyerek beylik nağmelerini gösterir ve tempo da giderek artırılır. Şayet makam geçkileri yapılacaksa bu bölümünde istenilen geçkiler yapılır. Nihayet son bölüme gelindiğinde tiz perdelerden aşama aşama peste doğru tempo da düşürülerek makamın karar perdesine inilir ve kasîdeye başlanılan sesle karar verilir. Bazı dînî mûsikî konserlerinde makam geçişi için okunan kasîdelerde ve bazı zikir meclislerinde zikrin hızlandığı bölümlerde okunan kasîdelerde, kasîdehanın icrâya doğrudan tiz perdelerden yani meyandan başladığı örnekler de bulunmaktadır.

Kaynaklar

Aydemir, Yaşar. "Türk Edebiyatında Kaside". *Bilig* 24 (2002), 133-168.

Elmalı, Hüseyin. "Kaside". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/562-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 1995.

Öncel, Mehmet. "Türk din mûsikîsinde kasîde formu (Hafız Emin Işık örneği)". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 306-322.

Özalp, M. Nazmi. *Türk Musikisi Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları, 2000.

Özkan, İsmail Hakkı. "Kaside-Mûsikî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/566. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Mûsikîsi Ansiklopedik Sözlüğü*. İstanbul: Orient Yayınları, 2006.

Pala, İskender. "Kaside-Türk Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/564-566. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Tıraşcı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2015.

Turabî, Ahmet Hakkı - Koca, Fatih. "Kasîde". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. 127. Ankara: Grafiker Yayınları, 217M.S.

3.3.7. Münâcât

Samet Tengiz

Münâcât, Arapçada *n-c-v* kökünden türemekle birlikte "bir sırrı paylaşmak, fısıldamak, Allah'a yalvarma ve dua etme" gibi anlamlara gelmektedir.[514] Münâcât hakkında çeşitli ifadelere yer verilirken genel olarak kelime

[514] Muhsin Macit, "Münâcât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: 2020), 31/563; Abdulhakim Koçin, *Dîvan Şiirinde Münâcât* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1998), 1.

yörelerde ufak değişikliklerle okuna gelen ferâciyenin güftesi Arapça olup kime ait olduğu bilinmemektedir. Serbest olarak okunmakla birlikte genellikle sabâ ve hüseynî makamlarında icra edilmiştir.[519] Başlangıcında üç kez tekbir ve üç kez salâvât-ı şerîfe okunduktan sonra ferâciye okunmaya başlanır, güftesi genellikle aşağıdaki gibidir:

> *"Allâhümme yâ fârice'l-ferâc ve yâ men 'indehû mefâtihu'l-ferâc, ve yâ ümmete Muhammed, Rahimallâhu men deânâ bi'l-ferâci ve'l-âfiyeh, yâ kerîm, yâ rahîm, yâ Allah"*
>
> *(Ey Allahım, ey kurtuluşu sağlayan ve ey kurtuluşun anahtarı yanında olan ve ey Muhammed ümmeti, bize kurtuluş, ferah ve afiyet dileyene Allah rahmet etsin.)*[520]

Kaynaklar

Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Musikisi.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Akpınar, Hüseyin. "Bir Câmi Mûsikîsi Formu: Feraciye". *İstem* 6/11 (2008), 189-194.

Ezgi, Suphi. *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi. 3. Cilt.* İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşr., 1935.

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Câmi Mûsikîsi". *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı).* ed. Ahmet Hakkı Turabi. 71-103. Ankara: Grafiker Yay., 2017.

Koçin, Abdulhakim. *Dîvan Şiirinde Münâcât* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Macit, Muhsin. "Münâcât". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 31/563-565. Ankara: 2020.

Sâmi, Şemseddin. *Kāmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası, h.1317.

[519] Hüseyin Akpınar, "Bir Câmi Mûsikîsi Formu: Feraciye", *İstem* 6/11 (2008), 191.

[520] Fatih Koca - Ahmet Hakkı Turabi, "Câmi Mûsikîsi", 100.

Dördüncü Bölüm

Anadolu Tasavvuf Geleneğinde Dînî Mûsikî

Tarîkatların zikirleri sırasında daha çok ritme dayalı, bazen bir veya birkaç çalgının eşlik etmesi ile ortaya çıkan mûsikîye, tekke mûsikîsi denilmektedir.[521] Milâdî sekizinci asırda ortaya çıkan zikir sırasında mûsikî uygulaması, sistemleşmiş tarîkatların XI. yüzyılda yaygınlaşmaya başlaması ile halk tarafından oldukça rağbet görmüş, günümüze değin bu uygulamalar kendi tasavvufî anlayışları gereği farklılıklar görülmesine rağmen devam etmiştir. Özellikle büyük tasavvufî ekollerin çok fazla kola ayrılması sebebiyle zikir sırasında uygulanan mûsikî uygulamaları da çeşitlenmiştir. Câmi mûsikîsi ile kıyaslandığında çok daha büyük bir repertuvar ve tür çeşitliliği görülen bu tarîkatların mûsikî anlayışlarını ve zikir uygulamalarını ele almak için elimizde yeterli veri bulunmadığı gibi, bu meselenin tüm yönleri ile ortaya konulmasının hiç de kolay olmadığını ifade edebiliriz. Bu türden çalışmaların artmasıyla, ileride çok daha kapsamlı eserlerin kaleme alınabileceği kanaatindeyiz. Çalışmanın sınırlılığı gereği Türk din mûsikînde önem arz ettiği düşünülen ve yaygın olan tarîkatlar seçilmiş, bunların hâlen devam eden uygulamaları örneklem olarak belirlenen tekkelerde yapılan araştırmalar ile aşağıda sunulmuştur.

Tarîkatların mûsikî uygulamalarını ele almadan önce zikir ve çeşitleri hakkında kısaca bilgi verilecektir. Zikir, sözlükte "bir şeyi anmak, hatırlamak" anlamına gelmekte olup dînî literatürde "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş" manasında kullanılmaktadır. Bu

[521] Nuri Özcan, "Tekke Mûsikîsi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2011), 40/394.

Kaynaklar

Çakır, Adalet. *Mehmet Rif'at Efendi'nin Nefhatü'r Riyâzi'l- Âliye Eserinin Işığında Anadolu'da Kâdirîlik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2006.

Erkmenkul, Eren. "Mülâkât".

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 5. Basım, 1997.

Güner, Burçin Bahadır. *A phenomenological approach to sufi culture, ritual structure and its subjective experience in Kādirîhâne Kādirîhâne'deki tasavvuf kültürüne, âyin yapısına ve onun öznel deneyimine fenomenolojik bir yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2022.

Kara, Mustafa. "Eşrefiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 477-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Öngören, Reşat. "Rumiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 240-242. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Özen, Şevket Şahin. *Kadirilik'te Adab ve Merasimler(Eşrefiyye-Rumiyye)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2021.

Panya, Pamir. *Kadiri ve Cerrahi Ritüellerindeki Kıyami Zikrin Müziksel Açıdan İncelenmesi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019.

Tanman, M.Baha. "Kadirihane Tekkesi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 129-131. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

https://www.youtube.com/watch?v=4XaEYTGFRmg. "Hamdiyye", ts.

https://www.youtube.com/watch?v=4XaEYTGFRmg

4.2. Rifâîlik[555]

Osman Yılmaz

Rifâî tarîkatı; Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye nispetle (578-1183) Güney Irak'ın Vâsıt şehrinde kuruldu. XII. yüzyılda ilk nüveleri görülen tasavvûfî akım, kısa sürede çeşitli bölgelere yayıldı. Zaman içerisinde kurulduğu bölgeye nisbetle Batâihiyye ve kurucusuna izâfetle Ahmediyye olarak isimlendirilmiş ise de Rifâiyye adı daha yaygın olarak kullanılmıştır. Rifîyye'nin kısa zamanda kurumsal bir yapıya kavuşmasında Ahmed er-Rifâî'nin o dönemin önemli sûfîlerinden olan dayısı Mansûr el-Batâihî'nin (1145-1146) kendisini

[555] Bu bölümde, Osman Yılmaz'ın Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2023 yılında sunduğu "Rifâî Tarikatında Dînî Mûsikî Uygulamaları (Erzurum Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezinden istifade edilmiştir.

Salât-ı Ümmiyye'den sonra sohbet yapılır ve dua ile sona erer. Sohbetten sonra ikramlar yapılır. Bu esnada şeyhin talebi üzerine birkaç zâkir tarafından ilâhiler okunur. Bu esnada zâkirler, Kelime-i tevhîd ve ism-i celâl zikrine devam eder ve diledikleri kadar bunu devam ettirirler. Şeyhin ayrılmasıyla gece sona erer.

Kaynaklar

Barkçin, Savaş Ş. *Bir Kutlu Sefer*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2017.

Ceyhan, Semih. *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. Ankara: İsam, 2018.

Karaman, Hayreddin vd. (ed.). *Kur'ân-ı kerîm ve açıklamalı meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfi, 27. baskı., 2014.

Öztürk, Ergün. *Ahmed er-Rifâî ve Rifâiyye Tarîkatı*. Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.

Şimşek, Selami. *Şeyh Hayrullah Tâceddin er-Rifâî külliyâtı*. Üsküdar, İstanbul: Revak Kitabevi, 1. baskı., 2012.

Tahralı, Mustafa. "Ahmed er-Rifâî". 2/127-130. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1989.

Tahralı, Mustafa. "Rifâiyye". 35/99-103. İstanbul: T, 2008.

Tahralı, Mustafa. "Rifâîyye". *Temel İslâm Ansiklopedisi*. 7/24-27. Ankara: İsam Yayınları, 2019.

Yıldız, Hakkı Dursun. "Batîha". 5/195-196. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1992.

Yılmaz, H. Kâmil. *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarîkatlar*. İstanbul: Ensar, 20. basım., 2015.

Yücer, Hür Mahmut vd. "Rifâiyye". *Keşkül* 28 (2013).

4.3. Mevlevîlik

Alper Akdeniz

4.3.1. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

İslam düşünce tarihinde tarîkatlar döneminin önemli mutasavvıflarından biri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretleri'dir. Türk-İslam tasavvufunun abide şahsiyetlerinden birisi olan Mevlânâ, Mevlevîlik tarîkatının pîridir ve İslam tarihinin en önemli mutasavvıf ve şairlerindendir.[579] Mevlânâ Celâleddîn Muhammed, 30 Eylül 1207'de günümüzde Afganistan sınırları

[579] Gökçe Uysal, *Mevlevilik Geleneğindeki Semâ Töreni Hareketlerinin Seramik Formlara Yansıması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Çalışma Raporu, 2016), 3.

Mevlevî dergâhları çok büyük bestekâr, sazende ve müzikolog yetişmesine vesile olmuş, Türk mûsikîsi tarihine altın harflerle yazılacak ilim ve sanat adamlarını topluma kazandırmıştır. Bestekârların bir kısmı, Mevlevî mukabelesinde kullanılmak üzere Türk mûsikîsinin zirve besteleri olan âyinleri bestelemişlerdir.[662] Bu anlamda Mevlevî mûsikîsi, dînî Türk mûsikîsinin tasavvufî mûsikî kısmının mutlak şekilde en önemli dalıdır. Türk mûsikîsi bestekârlarının çok mühim kısmı, Mevlevî hatta mühimce bir kısmı, doğrudan doğruya dede makamına erişmiş Mevlevî dervişidir.[663] Dolayısıyla Mevlevîhânelerden yetişen mûsikîşinasların bestekârlık yeteneklerinin ne denli yüksek olduğu anlaşılabilmektedir.

Mevlevî mukabelesi esnasında icrâ edilen mûsikî eserlerinin en eskileri, XV. ve XVI. yüzyıllarda bestelendiği düşünülen, bestekârları bilinmeyen pençgâh, dügâh ve hüseynî makamlarında beste-i kadîm adı verilen üç âyin-i şeriftir. XVII. asırda Kûçek Derviş Mustafa Dede'nin bayâtî âyini bu devirde bestelenmiş bestekârı bilinen ilk âyin olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir.[664] İstanbul'daki Mevlevîhâneler arasında hicaz Mevlevî âyini bestesi ile meşhur olan Nâyî Osman Dede, devrin önemli bestekârları arasındadır.[665] XVIII. yüzyılda âyin sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Itrî, Nâyî Osman Dede, Bursalı Sadık Efendi, Seyyid Ahmed Ağa, Abdürrahim Şeydâ, Nâsır ve Abdürrahim Künhî Dedeler bazı makamlarda bestelemiş olduğu Mevlevî âyinleriyle adlarından söz ettirmişlerdir.[666] Bu anlamda günümüze ulaşan Mevlevî mûsikîsi eserleri incelendiğinde bu eserlerin klasik Türk mûsikîsi repertuvarıyla beraber en büyük sanatlı eserleri içerisinde barındırdığı görülmektedir.

Kaynaklar

Akdoğan, *Bayram. Mevlevilik ve Musiki*. Ankara: Rağbet Yayınları, 2009.

Akdoğu, Onur. *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*. Ege Üniversitesi Basım Evi, 1996.

Aslan, Burcu. *Mevlevîlik ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Aslan, Burcu. *Mevlevîlik ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

662 Bayram Akdoğan, *Mevlevilik ve Musiki* (Ankara: Rağbet Yayınları, 2009), 20.

663 Öztuna, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi,* 29.

664 Özgür Sadık Karataş, "Mevlevi Ayinlerinin Tarihsel Gelişimi ve İcrası Üzerine Bir İnceleme", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/2 (2008), 141-150.

665 Cinuçen Tanrıkorur, "Ayin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 251-252.

666 Ayşegül Mete, "Mevlevî Mûsikişinaslar (XVIII. Yüzyıl)", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* XX/38 (2018), 165-199.

Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı*. İstanbul. Erişim 12 Ocak 2023. http://lugatim.com/s/semâ

Ayverdi, İlhan. "Semâ". *Kubbealtı Lugatı*. Erişim 12 Ocak 2023. http://lugatim.com/s/semâ

Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı*. Kubbealtı Vakfı. Erişim: 10 Ocak 2023. http://lugatim.com/s/tarikat

Bağçeci, Fulya Soylu. *Günümüz Anlayışında Mevlevîlik ve Mevlevî Ayinleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.

Bayrakçı, Ömer Faruk. "Türk Din Mûsikîsi'nde 'Mevlevî Ayini' Formuna Genel Bir Bakış". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 139-152.

Ceyhan, Semih. "Semâ". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36/455-457. İstanbul, 2009.

Ceyhan, Semih. "Semâ". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36/455-457. İstanbul, 2009.

Çağrı, Gülten. *Günümüzde Mevlevilik ve Mevlevilikte Değişim Olgusu: Konya ve Bursa Mevlevileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Çelebi, Celâleddin B. Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik "Semâ". İstanbul, 2002.

Çevikoğlu, Timuçin. "Klasik Türk Müziği'nin En Büyük Formu: Mevlevi Ayinleri". *Mostar Dergisi* 7 (2005).

Çubukçu, İbrahim Agah. "Mevlana ve Felsefesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (1983).

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlâna Celâleddin*. İstanbul, 1985.

Gönül, Mehmet. "Mevlevîlik ve Mûsikî". İSTEM 10 (2007).

Karataş, Özgür Sadık. "Mevlevi Ayinlerinin Tarihsel Gelişimi ve İcrası Üzerine Bir İnceleme". *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/2 (2008).

Kaygusuz, İbrahim. *Bir Dînî Grup Olarak Mevleviler* (*Sosyolojik Bir Araştırma: Konya Örneği*). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Mete, Ayşegül. "Mevlevî Mûsikişinaslar (XVIII. Yüzyıl)". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (*SAUIFD*) XX/38 (2018).

Önder, Mehmet. *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*. Ankara: Dönmez Yayınları, 1992.

Öngören, Reşat. "Tarikat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40/95-105. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Özalp, Mehmet Nazmi. *Türk Mûsikîsi Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları, 2000.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.

Soykan, Ömer Naci. *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2015.

Soylu Bağçeci, Fulya. *Günümüz Anlayışında Mevlevîlik ve Mevlevî Ayinleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.

Sutekin, Ayşegül. *Hz. Mevlâna ve Mevlevilik Felsefesinin Batılı Sanatçıların Eserlerinde Konu Olarak Yer Alması*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Şan, Nurşen. *Mevlevi Ayinlerinin Eğitim Boyutu*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Tanrıkorur, Barihüda. "Mevleviyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/468-475. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

Tanrıkorur, Cinuçen. "Ayin". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4/251-252, ts.

Tanrıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Tanrıkorur, Ş. Barihüda. "Mevleviyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/468-475. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

Tuncer, Zeynep. *Mevlâna'da Sanat ve Hakikat*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Uludağ, Süleyman. *İslam Açısından Müzik ve Sema*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.

Uysal, Gökçe. *Mevlevilik Geleneğindeki Sema Töreni Hareketlerinin Seramik Formlara Yansıması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Çalışma Raporu, 2016.

Uysal, Gökçe. Mevlevilik Geleneğindeki Sema Töreni Hareketlerinin Seramik Formlara Yansıması. 2016: Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Raporu, ts.

Uzun, Hülya. *İslami Uyanış, Çoklu Modernlik ve Popüler Kültür Bağlamında Mevlevi Semasının Dönüşümü: Afyonkarahisar Örnek Olayı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.

Yavaşca, Alâeddin. *Türk Musikisi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2002.

4.4. Alevîlik

Anıl Mert

Tarihsel süreç içerisinde Alevîlik, inançsal ve kültürel açıdan ocak merkezli geleneksel bir yapılanmayla günümüze kadar gelmiştir. Ocak; soyu On İki İmamlar kanalıyla Ehl-i Beyt'e dayanan bir inanç önderi adına kurulan, kendisine bağlı bir talip topluluğu olan, temsilcilerine pîr, mürşid veya dede adı verilen, kendi içinde ve diğer ocaklarla hiyerarşik ilişki içinde olan bir inanç sistemi yapılanmasıdır.[667]

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varlığı devam eden Abdal Musa, Avuçan, Baba Mansur, Dede Garkın, Garip Musa, Güvenç Abdal, Hacı Bektaş, Hasan Dede, Hıdır Abdal, Hubyar Sultan, Keçeci Baba, Seyyit Battal Gazi, Şücaaddin Velî gibi pek çok dede ocağı bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. İnanç sisteminin temellerine bağlılık dışında, söz konusu Alevî ocaklardaki tasavvufî gelenek, yürütülen erkân, cem, mûsikî ve semah uygulamaları aynı olmayıp birtakım farklılıkları içerebilmektedir. Bu nedenle, bu bölümdeki dînî mûsikî uygulamalarına ait bilgiler, Eskişehir ili, Arslanbeyli köyü merkezli Şücaaddin Velî Ocağı Alevî geleneği örnekleminde ele alınacaktır.

[667] Mehmet Ersal, *Alevîlik: Kavramlar ve Ocak Sistemi-Çubuk Havzası Örneği* (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016), 41.

Kaynaklar

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.

Birdoğan, Nejat. *Alevîlik: Anadolu'nun Gizli Kültürü*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2019.

Ceyhan, Semih. "Semâ". 36/455-457. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 2009.

Demirtaş, Mehmet. *Horasan'dan Balkanlara Seyyid Şücaaddin Veli Ocağı ve Erkânı*. İstanbul: Kalender, 1. Basım, 2018.

Demirtaş, Mehmet. *Seyyid Sultan Sücaaddin Veli Ocağında Alevîlik 48 Perşembe Işığı*. Eskişehir: Haser Matbaa ve Endüstriyel Malzemeleri, 1. Basım, 2021.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2017.

Eğri, Osman. "Alevî-Bektâşî Gelenekte Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi". *İslâmi İlimler Dergisi* 1 (2006), 2013-2239.

Elçi, Armağan. "Semah Geleneğinin Uygulanması". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 12 (1999), 171-184.

Er, Piri. *Geleneksel Anadolu Alevîliği*. Ankara: Evrak Yayınları, 1998.

Ersal, Mehmet. *Alevî Cem Zâkirliği*. Ankara: Barış Kitabevi, 2019.

Ersal, Mehmet. *Alevîlik: Kavramlar ve Ocak Sistemi-Çubuk Havzası Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1986.

Gökbel, Ahmet. *Ansiklopedik Alevî Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2019.

İyiyol, Fatih. "Alevî-Bektaşî Geleneğinde Düvâzlar-Düvâzimamlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/27 (2013), 229-250.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Alevî". *İslam Ansiklopedisi*. 2/368-369. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1989.

Tıraşcı, Mehmet. *Türk Mûsikîsi Tarihî Terimleri Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2020.

Turhan, Salih - Ayışıt, Neşe. *Alevî-Bektaşî Müzik Kültürü ve Semahlar: Cilt 1 (A-G)*. İstanbul: T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.

Üçer, Cenksu. "Cemevi: Âdâb ve Erkânın İcra Edildiği Mekân". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 88 (2018), 59-84.

Yaltırık, Hüseyin. *Tasavvufî Halk Müziği*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, 2003.

Yaman, Ali. *Alevîlik'te Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, 2004.

Zelyut, Rıza. *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*. İstanbul: Yön Yayıncılık, 1994.

Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı zamanında sistemleşen pazartesi meşkleri de Cerrâhî geleneğin tekke mûsikîsi hizmetleri arasında yer almaktadır. 1970'lerden itibâren başlayan pazartesi meşkleri, sâzendelerin de katılmasıyla yapılmaktadır. Aralarında kanun, ud, ney, tambur, halîle, kudüm gibi enstrümanların icrâlarını yapan sâzendeler ve zâkirânın da bulunduğu meşkler, içerisinde ilâhi, tevşih, şuğul, nefes, mersiye, kasîde gibi türlerin uygulandığı icrâ akşamlarıdır. Hafta gecesi olarak belirtilen perşembe akşamı okunacak eserleri içeren pazartesi meşkleri aynı zamanda bir prova niteliği de taşımaktadır. Birçok mûsikî talebesinin istifâde ettiği bu meşkler; makam, usûl ve repertuvar yönünden bir ders mâhiyeti taşımaktadır. Yapılan pazartesi meşkleri, Türk din mûsikîsi eserleri ve üslûbunun nesilden nesle aktarılmasında bir köprü vazifesi görmektedir.

1970'lerden itibâren Muzaffer Ozak, Safer Dal ve Ömer Tuğrul İnançer tarafından bestekârlara çeşitli güfteler dağıtılmış ve beste yapılması teşvik edilmiştir. Yapılacak bestelerin az kullanılan makamlardan tercih edilmesi tavsiye edilmiştir. Türk din mûsikîsi alanında birçok bestenin ortaya çıkmasında bu üç isim öncü olmuştur. Yapılan bu çalışmayla Türk din mûsikîsi repertuvarı zenginleştirilmiş ve bestelerdeki makamsal çeşitlilik artırılmıştır. Bu beste çalışmaları, 2023 yılı itibarıyla hâlen devam etmekte olup birçok genç bestekâr da yetişmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda Cumhuriyet döneminde vefât eden 14 bestekârın 347 eserine, yaşayan 35 bestekârın ise 2021 yılı itibarıyla 1017 eserine ulaşılmıştır.

Türk Tasavvuf Mûsikîsi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı bünyesinde yetişmiş olan icrâkârlar, Cerrâhî tekkesinde icrâ edilen birçok besteyi çeşitli konserler vasıtasıyla sunmuş ve birçok hânende, bu vesîleyle tanınmıştır. Örneğin Ahmet Özhan, Sami Savni Özer gibi isimler başta olmak üzere birçok sanatkâr, Cerrâhî ilâhilerini albümler vesilesiyle yaygınlaştırmıştır. Bu çalışmalar, Cerrâhî tekkesinin içerisinde icrâ edilmiş olan bu eserlerin gün yüzüne çıkmasında etkili olmuş ve Türk tasavvuf mûsikîsinin kamuoyu tarafından bilinmesine ve icrâ edilmesine katkı sağlamıştır.

Kaynaklar

Akkuş, Mustafa Asım. *Cerrâhîlik'te Türk Din Mûsikîsi Geleneği ve Tekke Mûsikîsinin Kültürel Devamlılığı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2021.

Alvan, Hakan. "Mülâkât".

Alvan, Hakan. *Saz ve Söz Meclisi*. İstanbul: Şule Yayınları, 2. Basım, 2019.

Alvan, Türkan. *Yâdigâr-ı İhvân*. İstanbul: h yayınları, 2018.

Arpaguş, Sâfi. *Mevlevîlikte Mânevî Eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.

Atacan, Fulya. *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrâhiler*. İstanbul: Hil Yayınları, 1990.

Çiftçi, Cemil. *Tasavvuf Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.

Çolakoğlu, Ömer. "Mülâkât".

Ergür, Enes. "Mülâkât".

İnançer, Ömer Tuğrul. "Osmanlı Tarihinde Sûfîlik Âyin ve Erkânları". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufilier. 125-188. Ankara:* Türk Tarih Kurumu, 2014.

İnançer, Tuğrul. "Mülâkat".

Karaatlı, Pınar. *Modernleşen Bir Gelenek:Cerrahilik İstanbul'da Etkinlik Gösteren Bir Halveti-Cerrahi Çevresinin Etnolojik İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006.

Köse, Fatih. *İstanbul Halveti Tekkeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2012.

Küçük, Hasan. *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*. İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 1976.

Özçimi, Yasin. *Türk Din Musikisinde Perde Kaldırma:Hafız Kemal Tezergil ve Neyzen Sadrettin Özçimi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2019.

Özdamar, Mustafa. *İslambol Geleneğinde Sivil Merâsimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1997.

Öztürk, Mehmet Cemâl. *Bir İstanbul Tarikatı Cerrâhîlik*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.

Paça, Osman. *Enderun Usûlü Terâvih*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi, 2020.

Sezer, Erkan. *Dînî Mûsikî Geleneğinde Zikre Dayalı Bir Uygulama Olarak Perde Kaldırma Ve Bu Geleneğin Önemli Temsilcisi: Sadrettin Özçimi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019.

Şimşek, Selami. *Evrad-ı Cerrahiyye*. İstanbul: Buhara Yayınları, 143. Basım, 2017.

Uymaz, Türkan. *Halvetîliğin Şabaniyye Kolunda Türk Mûsikîsi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2017.

Yola, Şenay. "Cerrâhiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör
Dr. Semra Uçar

nobel

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör: Dr. Semra Uçar

Yayın No.: 4723
Psikoloji/PDR No.: 413
ISBN: 978-625-397-021-5
E-ISBN: 978-625-397-022-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Erhan Bakır -erhan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: E. Sıla Sırakaya -eminesrkyya@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Semra, Uçar.
Yakın İlişkiler Psikolojisi / Editör: Dr. Semra Uçar
1. Basım, IV + 380 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-021-5
E-ISBN: 978-625-397-022-2
1. Yakın İlişkiler 2. Romantik İlişkiler 3. Psikoloji 4. Psikolojik Danışma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Bölüm 1. Yakın İlişkilere Giriş 1
Semra Uçar

Bölüm 2. Yakın İlişkilere/Aşka Yönelik Kuramlar 17
Ayşegül Özsolak

Bölüm 3. Yakın İlişkilerde Benlik Değişimi 35
Duygu Dinçer - Arthur Aron - Halil Ekşi

Bölüm 4. Çevrim İçi Flört: Yakın İlişkilerde Teknoloji Kullanımı 55
Şule Baştemur - Mustafa Alperen Kurşuncu

Bölüm 5. LGBTQ-Yakın Partner Şiddeti: Heteronormativitenin Etkileri 85
Esra Ummak

Bölüm 6. Yakın İlişki Süreçleri: Başlatma ve Partner Seçimi 105
Nurseven Kılıç

Bölüm 7. Yakın İlişkilerde Partner Duyarlılığı 127
Deniz Bayraktaroğlu

Bölüm 8. Yakın İlişkilerin Sürdürülmesi 153
Asude Özdemir

Bölüm 9. Yakın İlişki Süreçleri: İlişkinin Sonlanması 171
Dilaram Billur Örnek

Bölüm 10. Romantik İlişkilerde Cinsellik ve Cinsel Sağlık 191
Erol Esen - Sema Civan Gökkaya

Bölüm 11. Yakın İlişkilerde İletişim ve Çatışma 257
Mustafa Alperen Kurşuncu

Bölüm 12. Yakın İlişkilerde Tükenmişlik 287
Seval Kızıldağ Şahin

Bölüm 13. Yakın İlişkilerde Şiddet: Flört Şiddeti 305
Elif Ulu - Merve Karataş

Bölüm 14. Yakın İlişkilerde Sosyalleşme ve Arkadaşlık İlişkileri 327
Şule Baştemur

Bölüm 15. Yakın İlişkilerin Psikoterapi Ortamında Çalışılması..... 357
Burçin Cihan - Selin Salman Engin

Yazarlar Hakkında 375

Bölüm 1

Yakın İlişkilere Giriş

Semra Uçar

"Geçmişi anlamak bugünkü ilişkileri anlamaktır.
İmkansızdan mümküne geçmektir".
Bahar Tezcan (2019, s. 221)

Giriş

Yaşam boyu gelişim serüveninin önemli bir parçası olan yakın ilişkiler, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Gelişim evrelerinin deneyimlenmesinde öne çıkan yakın ilişkiler, aynı zamanda ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde de önemli bir rol oynamaktadır (Arnett, 2000). Ergenlik döneminde de yakın ilişkilerin deneyimlenmesi önemli bir gelişimsel role sahiptir. Gelişim dönemlerinin de etkisiyle yakın ilişkiler bireyin hayatında daha aktif bir rol oynamaya başlamaktadır. Çünkü artık yaşam boyu bireye eşlik edecek ve resmî olarak da tanınacak bir ilişkinin içersine girme eğilimi artmaktadır. Uzun süreli etkiye sahip bu ilişkilerin doğasını anlamak ve daha kaliteli ilişki deneyimlerini artırmak daha da fazla merak konusu olmaktadır (Arnett, 2000; Demir, 2008).

Yaşam boyu gelişimimizde gelişimsel görevler arasında öne çıkan yakın ilişkiler, bir diğer ismiyle de romantik ilişkiler hayatımızda anlamlı bir yere sahiptir diyebiliriz. Yakın ilişkileri anlamaya çalışmak beraberinde birçok soruyu da getirmektedir. Bu sorular arasında aşkı anlamak ve tanımlamak, doğru partneri seçmek veya partner seçimlerimizi anlamaya çalışmak, kendimizi yakın ilişkilerde tanımaya çalışırken bir

Kaynakça

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*, 469-480.

Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties.* Oxford University Press.

Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood: Understanding the new way of coming of age. J. J. Arnett ve J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* içinde(s. 3-19). APA Books.

Brown, B. B. (1999). "You're going out with who?": Peer group influences on adolescent romantic relationships. W. Furman, B. B. Brown ve C. Feiring (Eds.), *The development of romantic relationships in adolescence* içinde (s.291-329). Cambridge University Press.

Carver, K., Joyner, K. ve Udry, J. R. (2003). National estimates of adolescent romantic relationships. P. Florsheim (Ed.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research and practical implications* içinde (s. 23-56). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Clardy, J. L. (2013). *Love, reason, and romantic relationships*. Tez çalışması, University of Arkansas. http://scholarworks.uark.edu/etd/1016 adresinden erişildi.

Collins, W. A. (2003). More than myth: The developmental significance of romantic relationships during adolescence. *Journal of Reserarch on Adolescence, 13*(1), 1-24.

Collins, W. A. ve van Dulmen, M. H. M. (2006). Friendships and romance in emerging adulthood: Assessing distinctiveness in close relationships. J. J.Arnett ve J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* içinde (s. 219-234). American Psychological Association.

Demir, M. (2008). Sweetheart, you really make me happy: romantic relationship quality and personality as predictors of happiness among emerging adults. *Journal of Happiness Study, 9,* 257-277. https://doi.org/10.1007/s10902-007-9051-8

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton & Company.

Etcheverry, P. E. ve Agnew, C. R. (2004). Subjective norms and the prediction of romantic relationship state and fate. *Personal Relationships, 11,* 409-428.

Feldman, C. M. ve Ridley, C. A. (2000). The role of conflict-based communication responses and outcomes in male domestic violence toward female partners. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17, 552-573. https://doi.org/10.1177/0265407500174005

Fincham, F. D. ve Cui, M. (2011). *Romantic relationships in emerging adulthood.* Cambridge University Press.

Finkel, E. J., Simpson, J. A. ve Eastwick, P. W. (2017). The psychology of close relationships: Fourteen core principles. *Annual Review of Psychology,* 68, 383-411.

Fisher, H. E. (2006). Broken Hearts: The Nature and Risks of Romantic Rejection. A. C. Crouter ve A. Booth (Eds.), *The Penn State University family issues symposia series. Romance and sex in adolescence and emerging adulthood*: *Risks and opportunities* içinde (s. 3-28). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Fletcher, G. J. O. ve Thomas, G. (1996). Close relationship lay theories: Their structure and function. G. J. O. Fletcher ve J. Fitness (Eds.), *Knowledge* structures and interaction in close relationships: A social psychological *approach* içinde (s. 3-24). Erlbaum.

Furman, W. F. ve Wehner, E. A. (1997). Adolescent romantic relationships: A developmental perspective. S. Shulman ve W. A. Collins (Eds.), *Romantic relationships in adolescence: Developmental perspectives* içinde (s. 21-36). Jossey-Bass/Wiley.

Gala, J. ve Kapadia, S. (2013). Romantic relationships in emerging adulthood: A developmental perspective. *Psychological Studies, 58*(4), 406-418. https://doi.org/10.1007/s12646-013-0219-5

Gottman, J. (1994). *What predicts divorce?* Erlbaum.

Gottman, J. (1999). *The marriage clinic: A scientifically-based marital therapy*. Norton.

Gottman, J., Coan, J., Carrere, S. ve Swanson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage and the Family*, *60*(1), 5-22. https://doi.org/10.2307/353438

Gottman, J. M. ve Notarius, C. I. (2002). Marital research in the 20th century and a research agenda for the 21st century. *Family Process*, *41,* 159-197. https://doi.org/Doi10.1111/J.1545-5300.2002.41203.X

Hendrix, H. ve Lakelly Hunt, H. (2022). *Özlemini duyduğunuz aşkı yaşamak: Çiftler için bir rehber.* (B. Yenici, Çev.). Butik Yayıncılık ve Kişisel Gelişim.

Jerves, E., Rober, P. ve Enzlin, P. (2013). Characteristics of romantic relationships during adolescence: A review of Anglo-western literature. *MASKANA, 4*(2), 21-34.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji.* (3. Baskı). Koç Üniversitesi Yayınları.

Knee, C. R. (1998). Implicit theories of relationships: Assessment and prediction of romantic relationship initiation, coping, and longevity. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(2), 360-370.

Lanz, M. ve Tagliabue, S. (2007). Do i really need someone in order to become an adult: Romantic relationships during emerging adulthood in Italy. *Journal of Adolescent Research, 22*(5), 531-549. https://doi.org/10.1177/0743558407306713

Markus, H. R. ve Kitayama, S. (1991). Culture and self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review, 98*, 224-253.

Meyer, D. ve Sledge, R. (2022). The relationship between conflict topics and romantic relationship Dynamics. *Journal of Family Issues, 43*(2), 306-323. https://doi.org/10.1177/0192513X21993756.

Pal, K. (2020). *Psychological understanding among love and relationships.* https://www.researchgate.net/publication/344682596_PSYCHOLOGICAL_UNDERSTANDING_AMONG_LOVE_AND_RELATIONSHIPS_KANCHAN_PAL_PG_SCHOLAR adresinden erişildi.

Pines, A. M. (2010). *Aşık olmak: Sevgililerimizi neye göre seçeriz?* (M. Uluengin, Çev.) İletişim Yayınları.

Rauer, A. J., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Bates, J. E. ve Dodge, K. A. (2013). Romantic relationship patterns in young adulthood and their developmental antecedents. *Developmental Psychology, 49*(11), 2159-2171. https://doi.org/10.1037/a0031845

Roberson, P. N. E., Norona, J. C., Fish, J. N., Olmstead, S. B. ve Fincham, F. (2017). Do differences matter? A typology of emerging adult romantic relationship. *Journal of Social and Personal Relationships*, *34*(3), 334-355. https://doi.org/10.1177/0265407516661589

Shulman, S. ve Connolly, J. (2013). The challenge of romantic relationships in emerging adulthood: Reconceptualization of then field. *Emerging Adulthood, 1*(27), 27-39. https://doi.org/10.1177/2167696812467330.

Shulman, S., Scharf, M., Livne, Y. ve Barr, T. (2013). Patterns of romantic involvement among emerging adults: Psychosocial correlates and precursors. *International Journal of Behavioral Development*, *37*(5), 460-467. https://doi.org/10.1177/0165025413491371

Sprecher, S. ve Felmlee, D. (1992). The influence of parents and friends on the quality and stability of romantic relationships: A three-wave longitudinal investigation. *Journal of Marriage and the Family, 54*(4), 888-900. https://doi.org/10.2307/353170

Tagliabue, S., Olivari, M. G., Giuliani, C. ve Confalonieri, E. (2018). To seek or not to seek advice: Talking about romantic issues during emerging adulthood. *Europe's Journal of Psychology, 14*(1), 125-142. https://doi.org/10.5964/ejop.v14i1.1454

Tezcan, B. (2019). *İmkansız ilişkilerden mümkün ilişkilere.* (7. baskı). Küsurat Yayınları, s. 221.

Uçar, S. (2018). *Beliren yetişkinlikte romantik ilişki deneyimleri.* Yayınlanmış doktora tez çalışması. İstanbul Üniversitesi.

Uçar, S. (2022). Initiating, maintaining and terminating a romantic relationship during emerging adulthood in Turkey. *Current Psycholo*gy, *41*, 1015-1025. https://doi.org/10.1007/s12144-021-01431-1

Uçar, S. ve Demir, İ. (2022). Exploring romantic relationship patterns among Turkish emerging qdults: A grounded theory study. *Emerging Adulthood, 0*(0). https://doi.org/10.1177/21676968221094751.

Xia, M., Fosco, G. M., Lippold, M. A. ve Feinberg, M. E. (2018). A developmental perspective on young adult romantic relationships: Examining family and individual factors in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *47*(7), 1499-1516. https://doi.org/10.1007/s10964-018-0815-8

Zimmer Gembeck, M. J., J. Siebenbruner, J. ve Collins, Q. A. (2004). A prospective study of intraindividual and peer influences on adolescents heterosexual romantic and sexual behavior. *Archieves of Sexual Behavior, 33*(4), 381-394.

Bölüm 2

Yakın İlişkilere/Aşka Yönelik Kuramlar

Ayşegül Özsolak

"Sevgi, kişiyi diğer insanlardan ayıran, duvarları yıkan, onu diğerleriyle birleştiren, insanın içindeki etkin güçtür".
Erich Fromm

Yakın İlişkilere Giriş

İnsan yalnız yaşayamayan ve ait olma ihtiyacı duyan sosyal bir varlıktır. Tüm yaşamı boyunca başka insanlarla yakın ilişkiler kurma ve aidiyet ihtiyacı hissetmektedir (Rotenberg, Shewchuk ve Kimberley, 2001). Bireyin yaşamındaki ilk ve en temel yakın ilişkisi bakım veren ile kurduğu ilişkidir. Bakım veren ve bebek arasında kurulan ilişki, bebeğin gelecek yaşamındaki kişiler arası ilişkilerinin de temelini oluşturmaktadır (Bowlby, 1969). Bakım veren ile başlayan bu ilişki, bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal ve psikososyal gelişimi ile birlikte aile ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler gibi çeşitlenerek gelişmeye devam etmektedir.

Bireyin yaşamındaki yakın ilişkilerin tamamı kendini daha iyi tanımasına, kimlik oluşumuna, yakınlık ihtiyacını karşılamasına ve birçok açıdan daha sağlıklı hâle gelmesine yardımcı olmaktadır. Yaşam boyu gelişen yakın ilişkilerin en önemlilerinden biri olan romantik ilişkiler, Erikson'a (1968) göre Psikososyal Gelişim Kuramı'nın 5. evresi olan kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası döneminde cinselliğin gelişmesi ve bireyin karşı cinse ilgi duymaya başlaması ile ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde arkadaşlık kurma, karşı cinse ilgi duyma ve flört

Hatfield ve Walster'a (1978) göre aşk iki farklı biçimde ortaya çıkmaktadır: tutkulu aşk ve arkadaşça aşk. *Tutkulu aşk* çılgınca duygusal bir durumdur ve aynı anda birçok karmaşık duygu yaşanmaktadır: hassasiyet ve cinsellik, sevinç ve acı, endişe ve rahatlama, fedakârlık ve kıskançlık. Bireyin tutkulu aşkta partnerine ulaşması fiziksel uyarılmaya ve cinsel tatmine ulaşmayı sağlarken partnerine ulaşamaması kaygı, hayal kırıklığı ve umutsuzluğa sebep olmaktadır. Öte yandan *arkadaşça aşk*, sakin bir duygudur. Birine dostça bir sevgi ve derin bir bağlılıktır. Tutkulu aşkın aksine arkadaşça aşk, temelinde yakınlığın olduğu aşktır.

Sonuç

Farklı toplumlarda yaşayan bireylerin aşka ilişkin tanımlamalarına, filmlerine ve romanlarına bakıldığında, her bireyin aşkı kendi yaşamına, kültürel ve geleneksel yapısına, yaşadığı coğrafyaya, geçmiş romantik tecrübelerine ve daha birçok faktöre dayalı olarak değerlendirdiği görülmektedir. 1980'lerin başlarında bilim insanları tarafından bireyin yaşamındaki önemli etkisi fark edilince aşk üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde hâlen aşka ilişkin net bir tanım yapılamamış olsa da yüz yıllardır var olan ve insanlık var olduğu müddetçe de var olmaya devam edecek olan aşkın ve aşka ilişkin kuramların gelecekteki birçok çalışmaya yön vereceği söylenebilir.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange stiuation.* Hillsdale, Erlbaum.

Ainsworth, M. S. ve Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist, 46*(4), 333-341.

Atak, H. ve Taştan, N. (2012). Romantik ilişkiler ve aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 520-546.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(2), 226-244.

Bartholomew, K. ve Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment: Do they converge? J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Eds.). *Attachment theory and close relationships* içinde (s. 25-45). The Guilford Press.

Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and their home life. *International Journal of Psycho-Analysis, 25*, 19-52.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol. 1. Attachment.* Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation.* Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss.* Basic Books.

Buss D. M. (1998). Love acts: The evolutionary biology of love. R. J. Sternberg ve M. L. Barnes (Eds.). *Psychology of Love* içinde (s. 100-118). Yale University Press.

Büyükşahin, A. (2006). *Yakın ilişkilerde bağlanım: Yatırım modelinin bağlanma stilleri ve bazı ilişkisel değişkenler yönünden incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Devecigil, N. (2017). *Işığın yolu: Bir bağlanma hikayesi*. Doğan Kitap.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton & Company.

Etcheverry, P. E., Le, B., Wu, T. ve Wei, M. (2012). Attachment and the investment model: Predictors of relationship commitment, maintenance and persistence. *Personal Relationships, 20*, 546-567.

Feeney, J. A. (2016). Adult romantic attachment: Developments in the study of couple relationships. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (s. 435-463). The Guilford Press.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1991). Attachment style and verbal descriptions of romantic partners. *Journal of Social and Personal Relationships, 8*(2), 187-215.

Feeney, J. A., Noller, P. ve Roberts, N. (2000). Attachment and close relationships. C. Hendrick and S. S. Hendrick (Eds.). *Close relationships: A sourcebook* içinde (s. 185-201). Sage Publications.

Felmlee, D. ve Sprecher, S. (2000). Close relationships and social psychology: Intersections and future paths. *Social Psychology Quarterly*, *63*(4), 365.

Freud, S. (1905). *Cinsellik üzerine* (S. Kapkın, Çev.). Payel Yayınları.

Fromm, E. (1956). *Sevme sanatı* (I. Gündüz, Çev.). Say Yayınları.

Hatfield, E. ve Walster, G. W. (1978). *A new look at love.* Reading, MA: Addison-Wesley.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511-524.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1994). Deeper into attachment theory. *Psychological Inquiry, 5*(1), 68-79.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, *50*, 392-402.

Impett, E. A., Beals, K. P. ve Peplau, L. A. (2001). Testing the investment model of relationship commitment and stability in a longitudinal study of married couples. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues, 20*(4), 312-326.

Le, B. ve Agnew, C. R. (2003). Commitment and its theorized determinants: A meta-analysis of the Investment model. *Personal Relationships, 10*(1), 37-57.

Lehman, D. R., Chiu, C. ve Schaller, M. (2004). Psychology and culture. *Annual Reviews Psychology, 55*, 689-714.

Lee, J. A. (1988). Love-styles. R. J. Sternberg ve M. L. Barnes (Eds.). *The psychology of love* içinde (s. 38-67). Yale University Press.

Lin, Y. H. W. ve Rusbult, C. E. (1995). Commitment to dating relationships and cross-sex friendships in America and China. *Journal of Social and Personal Relationships, 12*(1), 7-26.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*(1-2), 66-104.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. M. P. Zanna (Ed.). *Advances in experimental social psychology,* Vol. 35, içinde (s. 53-152). Elsevier Academic Press.

Meston, C. M. ve Buss, D. M. (2007). Why humans have sex. *Archives of Sexual Behavior, 36*(4), 477-507.

Morgan, H. J. ve Shaver, P. R. (1999). Attachment processes and commitment to romantic relationships. J. M. Adams ve W. H. Jones (Eds.). *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* içinde (s. 109-124). Springer Science Business Media.

Moss, B. F. ve Schwebel, A. I. (1993). Marriage and romantic relationships: Defining intimacy in romantic relationships. *Family Relations, 42*, 7-31.

Pines, A. (2010). *Aşık olmak: Sevgililerimizi neye göre seçeriz?* (M. Yurdakuler Uluengin, Çev.). İletişim Yayınları.

Ramsay, L. (Yönetmen). (2011). *Kevin hakkında konuşmalıyız* [Film]. BBC Films; UK Film Council; Footprint Investment; Piccadilly Pictures; Lipsync Productions; Independent; Artina Films; Rockinghorse Films.

Rotenberg, K. J., Shewchuk, V. A. ve Kimberley, T. (2001). Loneliness, sex, romantic jealousy, and powerlessness. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*(1), 55-79.

Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love. *Journal of Personality and Social Psychology, 16*(2), 265-273.

Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology, 16*(2), 172-186.

Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model-The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, *45(*1), 101-117.

Rusbult, C. E., Johnson D. J. ve Morrow G. D. (1986). Predicting satisfaction and commitment in adult romantic involvements: An assessment of the generalizability of the investment model. *Social Psychology Quarterly, 49*(1), 81-89.

Rusbult, C. E. ve Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships, 10*(2), 175-204.

Rusbult, C. E., Martz, J. M. ve Agnew, C. R. (1998). The Investment Model Scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*, 357-387.

Rusbult, C. E., Olsen, N., Davis, J. L. ve Hannon, P. A. (2001). Commitment and relationship maintenance mechanisms. J. Harvey ve A. Wenzel (Eds.). *Close romantic relationships: Maintenance and enhancement* içinde (s. 87-113). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Schopenhauer, A. (1963). *Aşkın metafiziği*. (S. Hilav, Çev.). Oluş Yayınları.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*(2), 119-135.

Sternberg, R. J. (1998). *Cupid's arrow: The course of love through time.* Cambridge University Press.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *Social psychology of groups.* Wiley.

Yalınay, D. (2012). *1990 sonrası Hollywood sineması romantik aşk filmlerinde aşk söylemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi üniversitesi.

Bölüm 3

Yakın İlişkilerde Benlik Değişimi[1]

Duygu Dinçer - Arthur Aron - Halil Ekşi

"Hiç durmadan değişiyoruz, psikolojik hâlin kendisi de zaten değişmeden başka bir şey değil".
Henri Bergson (2017, s. 76)

İnsanlar, tüm hayatlarını ilişki içinde geçirirler ve bu ilişkilere bağlı olarak yaşamlarında irili ufaklı pek çok değişim yaşarlar. Örneğin âşık olmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak, ayrılmak ve sevilen birini kaybetmek gibi birçok yaşam olayı bireylerin hayatını derinden etkiler (Aron ve Aron, 1995); benliğinin şekillenmesinde rol oynar (Kumashiro, 2010; Rusbult, Kumashiro, Stocker vd., 2005). Söz konusu değişimlerin bazıları bilinçli, beklendik ve planlanmış bir şekilde bazılarıysa bilinç dışı, beklenmedik ve spontane bir biçimde ortaya çıkar. Bu bölüm, yakın ilişkilerde, özellikle de romantik ilişkilerde deneyimlenen benlik değişimi süreçlerini ele almayı amaçlar ve bu amaç doğrultusunda dört alt kısımdan oluşur. İlk

[1] Bu bölüm, Dr. Duygu Dinçer'in 2017 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Doktora Programında Prof. Dr. Halil Ekşi danışmanlığında tamamlamış olduğu *"Romantik İlişkilerde İlişki Doyumunu ve Yaşam Doyumunu Yordayan Etmenler: İki Boyutlu İlişkisel Benlik Değişimi Modeli"* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu tez TÜBİTAK 2214/A Doktora Sırası Araştırma Burs Programı tarafından fonlanmıştır. Dr. Dinçer, TÜBİTAK tarafından verilen araştırma desteği ile doktora tezini University of California, Berkeley'de Benlik Genişlemesi Kuramı'nın öncüsü Prof. Dr. Arthur Aron süpervizörlüğünde yürütmüştür. Bölüm, Dr. Dinçer'in doktora tezinin literatür bölümünde yer alan benlik değişimi içeriklerinin eş yazarlarla birlikte gözden geçirilmesiyle oluşturulmuştur.

Kaynakça

Alizadeh, A. (2022, Mart 24). *Who I am? Michelangelo and blueberry phenomenon.* https:byalizade.blogspot.com/2021/03/who-i-am-michelangelo-and-blueberry.html

Agnew, C. R. ve Etcheverry, P. E. (2006). Cognitive interdependence: Considering self-in-relationship. K. D. Vohs ve E. J. Finkel (Eds.), *Self and relationships: Connecting intra-personal and interpersonal processes* içinde (s. 247-293). Guilford Press.

Anghel, T. C. (2016). Emotional intelligence and marital satisfaction. *Journal of Experiential Psychotherapy, 3*(75), 14-19.

Arendt, H. ve Heidegger, M. (2012). *Mektuplar (1925-1975)* (U. Ludz, Der.) (M. Paşalı, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Aron, A. ve Aron, E.N. (1986). *Love and the self-expansion: Understanding Attraction and satisfaction.* Hemisphere Publication Corporation.

Aron, A. ve Aron, E. (1995). Three suggestions for increased emphasis in the study of personal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships: Special Section, 12*(4), 559-562. https://doi.org/10.1177/0265407595124010

Aron, A. ve Aron, E. (1996). Love and expansion of the self: The state of the model. *Personal Relationships, 3*, 45-58. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1996.tb00103.x

Aron, A., Aron, E. N. ve Smollan, D. (1992). Inclusion of Other in the Self Scale and structure od interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(4), 596-612. https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.4.596

Aron, A., Paris, M. ve Aron, E. N. (1995). Falling in love: Prospective studies of self-concept change. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(6), 1102-1112. https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.6.1102

Aron, A., Lewandowski, G. W., Jr., Branand, B., Mashek, D. ve Aron, E. (2022). Self-expansion motivation and inclusion of others in self: An updated review. *Journal of Social and Personal Relationships, 0(0),* 1-32. https://doi.org/10.1177/02654075221110630

Aron, A. ve Nardone, N. (2012). Self and close relationships. M. R. Leary ve J. P. Tangney, (Eds.), *Handbook of self and identity* içinde (s. 520-541)*,* The Guilford Press.

Aron, A., Norman, C. C. ve Aron, E. N. (1998). The self-expansion model and motivation. *Representative Research in Social Psychology, 22,* 1-13.

Aron, A., Steele, J. L., Kashdan, T. B. ve Perez, M. (2006). When similars do not attract: Tests of a prediction from the self-expansion model. *Personal Relationships, 13*(4), 387-396. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00125.x

Aydogan, D. ve Dincer, D. (2020). Creating resilient marriage relationships: Self-pruning and the mediation role of sacrifice with satisfaction. *Current Psychology, 39,* 500-510. https://doi.org/10.1007/s12144-019-00472-x

Barbalet, J. (2008). Pragmatism and economics: William James' contribution. *Cambridge Journal of Economics, 32*, 797-810.

Baumeister, R. F. (2022). *The self explained: Why and how we become who we are.* Guilford Press.

Bergson, H. (2017). *Yaratıcı tekâmül* (M. Ş. Tunç, Çev.). Dergâh Yayınları.

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük: Orhun Yazıtları'ndan günümüze Türkiye Türkçesi'nin söz varlığı.* Ötüken Neşriyat.

DiDonato, T. (2020). Self-authenticity and the Michelangelo phenomenon. B. A. Mattingly, K. P. McIntyre ve G. W. Lewandowski Jr. (Eds.), *Interpersonal relationships and the self-concept* içinde (s. 105-123). Springer Nature.

Dilman, İ. (2010). *Sevgi: Biçimleri, boyutları ve paradoksları* (E. Demirel, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Dincer, D., Eksi, H. ve Aron, A. (2018). Two new scales in the field of couples and marriage counseling: The Inclusion of Other in the Self Scale and Turkish Self-change in Romantic Relationships Scale. *SHS Web of Conferences, 48(m),* 01053. https://doi.org/10.1051/shsconf/20184801053.

Drigotas, S. M. (2002). The Michelangelo phenomenon and personal well-being. *Journal of Personality, 70*(1), 59-77. https://doi.org/10.1111/1467-6494.00178

Drigotas, S. M., Rusbult, C. E., Wieselquist, J. ve Whitton, S. W. (1999). Close partner as sculptor of the ideal self: Behavioral affirmation and the Michelangelo phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(2), 293-323. https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.2.293

Emery, L. F. ve Gardner, W. L. (2020). Who in the World am I? Self-concept clarity and self-change in relationships. B. A. Mattingly, K. P. McIntyre, ve G. W. Lewandowski (Eds.), *Interpersonal relationships and the self-concept* içinde (s. 89-104). Springer.

Epstein, S. (1973). Self-concept revisited: Or a theory of a theory. *American Psychologist, 28*(5), 404-416.

Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi* (G. Akkaya, Çev.). Okuyan Us Yayıncılık.

Forgas, J. P. ve Williams, K.D. (2002). *The social self: Cognitive, interpersonal and intergroup perspective.* The Psychology Press.

Gombrich, E. H. (1995). *The story of art.* Phaidon.

Gordon, C. L. ve Luo, S. (2011). The Personal Expansion Questionnaire: Measuring one's tendency to expand through novelty and augmentation. *Personality and Individual Differences, 51*(2), 89-94. https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.03.015

Hançerlioğlu, O. (2008). *Felsefe sözlüğü (Geliştirilmiş ve genişletilmiş yeni basım/16. baskı).* Remzi Kitabevi.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94*(3), 319-340. https://doi.org/10.1037/0033-295X.94.3.319

Holstein, J. F. ve Gubrium, J. A. (2000). *Handbook of interview research: Context and method.* Sage Publications.

Hormuth, S. E. (1991). *The ecology of the self: Relocation and self-concept change.* Cambridge University Press.

Izard, C. E. (1990). The substrates and functions of emotion feelings: William James and current emotion theory. *Personality and Social Psychology Bulletin, 16*(4), 626-635. https://doi.org/10.1177/0146167290164004

James, W. (2012). *The principles of psychology (Volume I).* Dover Publications, Inc.

James, P. (2011). *Ovid's myth of Pygmalion on screen.* Continuum International Publishing Group.

Kelley, H. H. ve Thibaut, J. W. (1978). *Interpersonal relations: A theory of interdependence*. Wiley.

Kubbealtı Lugatı (t.y.). *Lugatım.* 5 Nisan, 2017 tarihinde http://lugatim.com/s/benlik adresinden edinilmiştir.

Kumashiro, M. (2010). Caryl Rusbult: The epitome of the Michelangelo phenomenon in action. *Personal Relationships, 17*(2), 166-168.https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01266.x

Lewandowski, G. W., Aron, A., Bassis, S. ve Kunak, J. (2006). Losing self-expanding relationship: Implications for the self-concept. *Personal Relationships, 13*(3), 317-331. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00120.x

Lewandowski, G. W., Jr. ve Bizzoco, N. M. (2007). Addition through subtraction: Growth following the dissolution of a low quality relationship. *The Journal of Positive Psychology, 2*(1), 40-54. https://doi.org/10.1080/17439760601069234

Markus, H. ve Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology, 38,* 299-337. https://doi.org/10.1146/annurev.ps.38.020187.001503

Mattingly, B. A. ve Lewandowski, G. W., Jr. (2013). An expanded self is a more capable self: The association between self-concept size and self-efficacy. *Self and Identity, 12*(6), 621-634. https://doi.org/10.1080/15298868.2012.718863

Mattingly, B. A., Lewandowski, G. W., Jr. ve McIntyre, K. P. (2014). "You make me a better/worse person": A two-dimensional model of relationship self-change. *Personal Relationships, 21*(1), 176-190. https://doi.org/10.1111/pere.12025

Mattingly, B. A., McIntyre, K. P. ve Lewandowski, G. W. (2020). Relationship-induced self-concept change: Theoretical perspectives and methodological approaches. B. A. Mattingly, K. P. McIntyre ve G. W. Lewandowski (Eds.), *Interpersonal relationships and the self-concept* içinde (s. 1-20). Springer.

McIntyre, K. P., Mattingly, B. A. ve Lewandowski, G. W., Jr. (2015). When "we" changes "me": The two-dimensional model of relational self-change and relationship outcomes. *Journal of Social and Personal Relationships, 32*(7), 857-878. https://doi.org/10.1177/0265407514553334

McIntyre, K. P., Mattingly, B. A., Gorban, S. A. ve Cope, M. A. (2020). Implications of relationship-induced self-concept change across partners: An actor-partner interdependence model approach. *Journal of Social and Personal Relationships, 37*(5), 1554-1562. https://doi.org/10.1177/0265407520903799

Mead, G. H. (1972). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist.* Chicago University Press.

Moretti, M. M. ve Higgins, E. T. (1990). Relating self-discrepancy to self-esteem: The contribution of discrepancy beyond acutal-self ratings. *Journal of Experimental Social Psychology, 26*(2), 108-123. https://doi.org/10.1016/0022-1031(90)90071-S

Oxford Dictionaries (t.y.). *Oxford dictionaries.* 5 Nisan 2017 tarihinde https://en.oxforddictionaries.com/definition/self adresinden erişildi.

Paranjpe, A. C. (1998). *Self and identity in modern psychology and Indian thought*. Plenum Press.

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin Company.

Rusbult, C.E., Finkel, E., J. ve Kumashiro, M. (2009). The Michelangelo phenomenon. *Current Directions in Psychological Science, 18*(6), 305-309. https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01657.x

Rusbult, C. E., Kumashiro, M. ve Stocker, S. L. (2005). The Michelangelo phenomenon in close relationships. A. Tesser, J. V. Wood ve D. A. Stapel (Eds.), *On building, defending and regulating self: A psychological perspective* içinde (s.1-30). Psychology Press.

Rusbult, C. E., Kumashiro, M., Stocker, S. L., Kirchner, J. L., Finkel, E. J. ve Coolsen, M. K. (2005). Self processes in interdependent relationships: Partner affirmation and the Michelangelo phenomenon. *Interaction Studies, 6*(3), 375-391.

Rusbult, C. E. ve Van Lange, P. A. M. (2003). Interdependence, interaction and relationships. *Annual Review of Psychology, 54,* 351-375. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145059

Schellenberg, J. A. (1990). *William James and symbolic interactionism*. *Personality and Social Psychology Bulletin, 16*(4), 769-773. https://doi.org/10.1177/0146167290164016

Slotter, E. B., Gardner, W. L. ve Finkel, E. J. (2010). Who am "I" without "you"? The influence of romantic breakup on self-concept clarity. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36*, 147-160. https://doi.org/10.1177/0146167209352250

Slotter, E. B., Emery, L. F., ve Luchies, L. B. (2014). Me after you: Partner influence and individual effort predict rejection of self-aspects and self-concept clarity after relationship dissolution. *Personality and Social Psychology Bulletin, 40*(7), 831-844. https://doi.org/10.1177/0146167214528992

Slotter, E. ve Kolarova, L. (2020). Making sure you see the real me:The role of self-esteem in spontaneous self-expansion. *Social Psychological and Personality Science, 11*(1), 46-55. https://doi.org/10.1177/1948550619843982

Taluy, N. ve Büyükşahin Sunal, A. (2012). Yakın ilişkilerde Michelangelo olgusu: İdeal benliğin heykeltıraşı olarak partner onaylanması. *Türk Psikoloji Yazıları, 15*(29), 57-65.

Tietce, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı.* Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım.

Tuzgöl Dost, M. ve Aras, S (2021). Close relationship belief and self-change as predictors of romantic relationship quality in university students. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 11*(1), 135-162. http://doi.org/10.14527/pegegog.2021.004

TÜBA (2011). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü (Sosyal bilimler).* Yeni Reform Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

Türk Dil Kurumu (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. 5 Temmuz, 2022 tarihinde https://sozluk.gov.tr adresinden edinilmiştir.

Bölüm 4

Çevrim İçi Flört: Yakın İlişkilerde Teknoloji Kullanımı

Şule Baştemur - Mustafa Alperen Kurşuncu

Belki de bizim için en çok anlam taşıyan o kişiyi bulmak için…

Giriş

Sosyal medyanın ortaya çıkışı, küresel bağlamda toplumun birçok alanında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Sosyal medyanın yaygınlığı arttıkça dünyanın dört bir yanındaki insanlar, geleneksel etkileşimlerin yerini alabilecek yeni yollarla, dijital ara yüzler aracılığıyla iletişim kurmaya başlamışlardır. Bu yeni tür iletişimin toplumsal yansımalarından romantik ilişkilerin de etkilendiği söylenebilir. Örneğin, bir romantik ilişki biçimi olarak kabul edilebilecek flörtleşme davranışı çevrim içi ortamlarda da yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Covid-19 sürecinde toplumsal alanlarda sosyalleşemeyen bireyler sosyal medya ya da çevrim içi flört siteleri aracılığıyla sosyalleşmeye ya da duygusal ilişkiler yaşamaya yönelmişlerdir (Joshi vd., 2021). Böylece çevrim içi flört avantajları ve dezavantajları ile yakın ilişkilerde önemli bir kavram olarak alanyazında yer bulmuştur. Bu bölümde de çevrim içi flörtün özellikleri, çevrim dışı (sosyal alanlarda gerçekleşen yüz yüze flörtler) ile farkları, nasıl ortaya çıktığı ve geçmişi, insanların çevrim içi flörte yönelik tutumları ve bakış açıları, yaygınlığı ve flört süreci, insanlar tarafından tercih edilme nedenleri, çevrim içi flört platformlarının nasıl hizmet verdiği, partnerlerin nasıl seçildiği, avantajları ve dezavantajları ele alınmıştır.

Covid-19 süreci, ilk buluşmaların nasıl gerçekleştiği konusunda hem nitelik hem de nicelik açısından bir değişim olduğunu göstermektedir. Öncelikle süreç, insanların birbirlerini daha erken yüz yüze görüşmeye zorlamalarına neden olmuştur. Ayrıca da süreç, çevrim içi platformlarda tanışan ve sosyal bir ortamda bir araya gelmeye karar veren kişilerin ilk buluşma mekânlarının da değişmesine neden olmuştur. Daha önce tarafsız yerlerde (kafe gibi) buluşma tercih edilirken Covid-19 sürecinde buluşmalar evlerde gerçekleşmeye başlanmıştır (Noland, 2021).

Sonuç

İster sosyal medya ister çevrim içi flört platformları aracılığıyla gerçekleştirilsin, çevrim içi flört, son yılların önemli bir konusu olarak alanyazında yer bulmuş ve kullanımının her geçen gün arttığı araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Her ne kadar kimi bireyler çevrim dışı (yüz yüze) flörtleri tercih etse de çevrim içi flört de farklı sebeplerle yadsınamayacak kadar sık kullanılmaktadır. Bu sebeplerden bazıları, kişilerin kendilerini internet ortamında daha rahat hissetmesi, internette kimliğin yeniden oluşturulmasının kolay olması, yüz yüze flörtten daha eğlenceli olması ya da internet ortamında reddedilme konusunda kişilerin daha az duyarlı olmasıdır. Ancak çevrim içi flört kullanımının oluşturabileceği bazı dezavantajlı durumlar da söz konusudur. Bunlardan bazıları, çevrim içi platformların gereğinden fazla kullanımının bireyler üzerinde olası olumsuz etkileri, çevrim içi platformda aldatılma ya da ilişkilerin daha kısa süreli oluşu, bireylerin çevrim içi ortamda kendilerini yanlış tanıtmaları, hayaletleme yoluyla ilişkinin bitirilebilme ihtimali ve taciz ya da zarar görmedir. Özetle, çevrim içi flört birçok farklı nedenle kullanılmakta ve birçok farklı nedenle de kullanımı sürecinde yaşanacak problemleri içermektedir. Tüm bunlar bu kitap bölümünde ele alınmaya çalışılmıştır ancak çevrim içi flörtün daha geniş bağlamda, özellikle Türkiye'deki durumu hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

Abramova, O., Baumann, A., Krasnova, H. ve Buxmann, P. (2016). Gender differences in online dating: What do we know so far? A systematic literature review. *2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)* (s. 3858-3867). Hawaii, Amerika Birleşik Devletleri.

Alterovitz, S. S. R. ve Mendelsohn, G. A. (2011). Partner preferences across the life span: Online dating by older adults. *Psychology of Popular Media Culture, 1*(Özel Sayı), 89-95. https://doi.org/10.1037/2160-4134.1.S.89

Anderson, M., Vogels, E. A. ve Turner, E. (2020). *The virtues and downsides of online dating.* Erişim Tarihi: 12.09.2022 https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/06/the-virtues-anddownsides-of-online-dating/

Anderson, R. C. ve Klofstad, C. A. (2012). For love or money? The influence of personal resources and environmental resource pressures on human mate preferences. *Ethology, 118*(9), 841-849. https://doi.org/10.1111/j.1439-0310.2012.02077.x

Bak, P. (2010). Sex differences in the attractiveness halo effect in the online dating environment. *Journal of Business and Media Psychology, 1*(1), 1-7.

Blackhart, G. C., Fitzpatrick, J. ve Williamson, J. (2014). Dispositional factors predicting use of online dating sites and behaviors related to online dating. *Computers in Human Behavior, 33*, 113-118. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.022

Bonilla Zorita, G., Griffiths, M. D. ve Kuss, D. J. (2021). Online dating and problematic use: A systematic review. *International Journal of Mental Health and Addiction, 19*(6), 2245-2278. https://doi.org/10.1007/s11469-020-00318-9

Borgueta, M. (2017). *The psychology of ghosting: Why people do it and a better way to break up*. 01.09.2022 tarihinde https://www.huffpost.com/entry/the-psychology-of-ghostin_b_7999858 adresinden erişildi.

Burgoon, J. K., Bonito, J. A., Ramirez Jr, A., Dunbar, N. E., Kam, K. ve Fischer, J. (2002). Testing the interactivity principle: Effects of mediation, propinquity, and verbal and nonverbal modalities in interpersonal interaction. *Journal of Communication, 52*(3), 657-677.

Cacioppo, J. T., Cacioppo, S., Gonzaga, G. C., Ogburn, E. L. ve VanderWeele, T. J. (2013). Marital satisfaction and break-ups differ across on-line and off-line meeting venues. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 110*(25), 10135-10140. https://doi.org/10.1073/pnas.1222447110

Caplan, S. E. (2003). Preference for online social interaction: A theory of problematic Internet use and psychosocial well-being. *Communication Research, 30*(6), 625-648.

Choi, E. P. H., Wong, J. Y. H., Lo, H. H. M., Wong, W., Chio, J. H. M. ve Fong, D. Y. T. (2016). The association between smartphone dating applications and college students' casual sex encounters and condom use. *Sexual and Reproductive Healthcare, 9*, 38–41. https://doi.org/10.1016/j.srhc.2016.07.001

Clemens, C., Atkin, D. ve Krishnan, A. (2015). The influence of biological and personality traits on gratifications obtained through online dating websites. *Computers in Human Behavior, 49*, 120-129. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.12.058

Clement, J. (2020). *U.S. online dating platform usage amid COVID-19 pandemic 2020*, Statistia. 02.09.2022 tarihinde https://www.statista.com /statistics/1114386/online-dating-usag e-during-covid-pandemic/ adresinden erişildi.

Couch, D. ve Liamputtong, P. (2008). Online dating and mating: The use of the internet to meet sexual partners. *Qualitative Health Research, 18*(2), 268-279. https://doi.org/10.1177/1049732307312832

Crotty, N. (2014). *Generation ghost: The facts behind the slow fade*. 28.08.2022 tarihinde http://www.elle.com/life-love/sex-relationships/advice/a12787/girls-ghosting-relationships,11 adresinden erişildi.

Craig, E. ve Wright, K. B. (2012). Computer-mediated relational development and maintenance on Facebook. *Communication Research Reports, 29*, 119-29. https://doi.org/10.1080/08824096.2012.667777

Crystal Jiang. L. ve Hancock, J. T. (2013). Absence makes the communication grow fonder: Geographic separation, interpersonal media, and intimacy in dating relationships. *Journal of Communication, 63*(3), 556-577. https://doi.org/10.1111/jcom.12029

Danielsbacka, M., Tanskanen, A. O. ve Billari, F. C. (2020). Meeting online and family-related outcomes: evidence from three German cohorts. *Journal of Family Studies*, 1-26. https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1835694

Daneback, K., Månsson, S. A. ve Ross, M. (2007). Using the internet to find offline sex partners. *CyberPsychology & Behavior, 10*(1), 100-107. https://doi.org/10.1089/cpb.2006.9986

Davis, M., Hart, G., Bolding, G., Sherr, L. ve Elford, J. (2006). E-dating, identity and HIV prevention: theorising sexualities, risk and network society. *Sociology of Health & Illness, 28*(4), 457-478. https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2006.00501.x

DeAndrea, D. C., Tom Tong, S., Liang, Y. J., Levine, T. R. ve Walther, J. B. (2012). When do people misrepresent themselves to others? The effects of social desirability, ground truth, and accountability on deceptive self-presentations. *Journal of Communication, 62*(3), 400-417.

Delevi, R., Sökmez, A. B. ve Avcı, D. (2018). Romantik ilişkilerin sona ermesinde teknoloji kullanımı, bağlanma biçimleri ve cinsiyet rolleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 1020-1033.

Doering, J. (2010). Face, accounts, and schemes in the context of relationship breakups. *Symbolic Interaction, 33*, 71-95. https://doi.org/10.1525/si.2010.33.1.71

Donn, J. E. ve Sherman, R. C. (2002). Attitudes of practices regarding the formation of romantic relationships on the Internet. *Cyber Psychology & Behavior, 5*(2), 107-123.

Drouin, M., Miller, D. A. ve Dibble, J. L. (2014). Ignore your partners' current Facebook friends; beware the ones they add! *Computers in Human Behavior, 35*, 483-88. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.02.032

Eharmony. (2022). Frequently asked questions. 22.09.2022 tarihinde https://www.eharmony.com/tour/faq/ adresinden erişildi.

Ellison, N., Heino, R. ve Gibbs, J. (2006). Managing impressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication, 11*(2), 415-441. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00020.x

Finkel, E. J., Eastwick, P. W., Karney, B. R., Reis, H. T. ve Sprecher, S. (2012). Online dating: A critical analysis from the perspective of psychological science. *Psychological Science in the Public Interest, 13*(1), 3-66. https://doi.org/10.1177/1529100612436522

Fiore, A. T. ve Donath, J. S. (2005). *Homophily in online dating: when do you like someone like yourself?* In CHI'05 Extended Abstracts on Human factors in Computing Systems (s.1371-1374).11.10.2022 tarihinde https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/3460511/fiore_donath_chi2005_short-with-cover-pagev2.pdf?Expires=1665474797&Signature=dNZHe5jRq8pQ73lI2xuKQ79R5FRY4e5pBDeTvwIX9TGdJShONV3nYiWc7YNNvZ-PuUpjvvsmNklXWGEE4nMi7DJPo01UFYe1n9DxnmVXSbk7McnMzEg2j7Q5d~UaMhtxduKStAt8-ItPm1QjIUIehpwk9ESX~T6eNc0szVb5o-QmjLAX-PXxkt76934y3Lza0mE1~YpzOjAyJXe~7kY3jDrrM-W2SOHjTdTgn7YYxq~a9~iCCf9W75dpYJRuq~g5Aij-Ba1jso9UKvwpr-d3TrRK6m1iCeEfOCuDvDFUNpHobYw0WRcyVsm2nTvmvYJaVH9~N-M6CptKIibOYI0OSg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA adresinden erişildi.

Fiore, A. T., Taylor, L. S., Zhong, X., Mendelsohn, G. A. ve Cheshire, C. (2010). Who's right and who writes: People, profiles, contacts, and replies in online dating. *43rd Hawaii International Conference on System Sciences* (ss. 1-10). 5-8 Ocak, 2010, Hawaii, Amerika Birleşik Devletleri.

Frazzetto, G. (2010). The science of online dating: Can the application of science to unravel the biological basis of love complement the traditional, romantic ideal of finding a soul mate? *EMBO Reports, 11*(1), 25-27. https://doi.org/10.1038/embor.2009.264

Freedman, G., Powell, D. N., Le, B. ve Williams, K. D. (2019). Ghosting and destiny: Implicit theories of relationships predict beliefs about ghosting. *Journal of Social and Personal Relationships, 36*(3), 905-924. https://doi.org/10.1177/0265407517748791

Glasser, C. L., Robnett, B. ve Feliciano, C. (2009). Internet daters' body type preferences: Race–ethnic and gender differences. *Sex Roles, 61*(1), 14-33 https://doi.org/10.1007/s11199-009-9604-x

Greenspan R. (2003). *Socializing surfers shop for friends, dates.* 12.08.2022 tarihinde www.clickz.com/news/ article.php/3114251 adresinden erişildi.

Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use, 10*(4), 191-197. https://doi.org/10.1080/14659890500114359

Gunter, B. (2008). Internet dating: A British survey. *ASLIB Proceedings, 60*(2), 88-98. https://doi.org/10.1108/00012530810862437

Hall, J. A., Park, N., Song, H. ve Cody, M. J. (2010). Strategic misrepresentation in online dating: The effects of gender, self-monitoring, and personality traits. *Journal of Social and Personal Relationships, 27*(1), 117-135. https://doi.org/10.1177/0265407509349633

Hancock, J. T., Toma, C. ve Ellison, N. (2007). The truth about lying in online dating profiles. *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (s. 449-452), San Jose California, Amerika Birleşik Devletleri.

Hardey, M. (2002). Life beyond the screen: embodiment and identity through the internet. *The Sociological Review, 50*(4), 570-585.

Hitsch, G. J., Hortaçsu, A. ve Ariely, D. (2010a). Matching and sorting in online dating. *American Economic Review, 100*(1), 130-63.

Hitsch, G. J., Hortaçsu, A. ve Ariely, D. (2010b). What makes you click? —Mate preferences in online dating. *Quantitative Marketing and Economics, 8*(4), 393-427.

Iyengar, S. S. ve Lepper, M. R. (2000). When choice is demotivating: Can one desire too much of a good thing? *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(6), 995.

Jones, C. R. (2004). Nobody knows you're a dog. Land, Ray & Bayne, Siân (Eds.). *Education in Cyberspace* içinde (ss105-116). Routledge.

Joshi, G., Rais, S., Ann, M. ve Mishra, I. (2021). Online dating-A motivated behaviour during pandemic. *Indian Journal of Health, Sexuality & Culture, 6*(2), 22-32.

Kang, T. ve Hoffman, L. H. (2011). Why would you decide to use an online dating site? Factors that lead to online dating. *Communication Research Reports, 28*(3), 205-213. https://doi.org/10.1080/08824096.2011.566109

Kırmızı, Z., Bugay, A. ve Delevi, R. (2011). Lise öğrencilerinin romantik ilişkilerinde teknoloji kullanımı. 3-5 Ekim 2011, *XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, İzmir.

Kıvanç, S. (2022). *Yakın ilişkilere güncel bir bakış: Çevrimiçi buluşma uygulamaları kullanım motivasyonlarının ilişki sonlandırma stilleri üzerindeki etkisi ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin rolü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi.

Kim, M., Kwon, K. N. ve Lee, M. (2009). Psychological characteristics of Internet dating service users: The effect of self-esteem, involvement, and sociability on the use of Internet dating services. *CyberPsychology & Behavior, 12*(4), 445-449. https://doi.org/10.1089=cpb.2008.0296

Koessler, R. B., Kohut, T. ve Campbell, L. (2019). When your boo becomes a ghost: The association between breakup strategy and breakup role in experiences of relationship dissolution. *Collabra: Psychology, 5*(1). https://doi.org/10.1525/collabra.230

Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J., Helgeson, V. ve Crawford, A. (2002). Internet paradox revisited. *Journal of Social Issues, 58*(1), 49-74.

Kreager, D. A., Cavanagh, S. E., Yen, J. ve Yu, M. (2014). Where have all the good men gone?" Gendered interactions in online dating. *Journal of Marriage and Family, 76*(2), 387-410. https://doi.org/10.1111/jomf.12072

Krüger, S. ve Spilde, A. C. (2020). Judging books by their covers – Tinder interface, usage and sociocultural implications. *Information, Communication & Society, 23*(10), 1395-1410. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1572771

Landolt, M. A., Lalumière, M. L. ve Quinsey, V. L. (1995). Sex differences in intra-sex variations in human mating tactics: An evolutionary approach. *Ethology and Sociobiology, 16*(1), 3-23.

Lee, L., Loewenstein, G., Ariely, D., Hong, J. ve Young, J. (2008). If I'm not hot, are you hot or not? Physical-attractiveness evaluations and dating preferences as a function of one's own attractiveness. *Psychological Science, 19*(7), 669-677.

LeFebvre, L. E., Allen, M., Rasner, R. D., Garstad, S., Wilms, A. ve Parrish, C. (2019). Ghosting in emerging adults' romantic relationships: The digital dissolution disappearance strategy. *Imagination, Cognition and Personality, 39*(2), 125-150. https://doi.org/10.1177/0276236618820519

Lawson, H. M. ve Leck, K. (2006). Dynamics of internet dating. *Social Science Computer Review, 24*(2), 189-208. https://doi.org/10.1177/0894439305283402

LeFebvre, L. E. (2018). Swiping me off my feet: Explicating relationship initiation on Tinder. *Journal of Social and Personal Relationships, 35*(9), 1205-1229. https://doi.org/10.1177/026540751770641

Lenhart, A. ve Duggan, M. (2014). *Couples, the internet, and social media.*10.09.2022 tarihinde www.pewinternet.org/2014/02/11/couplesthe-internet-and-social-media/ adresinden erişildi.

Lin, K. H. ve Lundquist, J. (2013). Mate selection in cyberspace: The intersection of race, gender, and education. *American Journal of Sociology, 119*(1), 183-215. https://doi.org/0002-9602/2013/11901-0005$10.00

Madden, M. ve Lenhart, A. (2006). *Online dating*. Pew Internet & American Life Project. 11.08.2022 tarihinde http://www.pewinternet.org/Reports/2006/Online-Dating.aspx adresinden erişildi.

Mahdavifar, S. (2020). *The relationship between rejection sensitivity of online dating app users' mental well-being and self-esteem*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. University of Twente.

Marston, H. R., Niles-Yokum, K., Earle, S., Gomez, B. ve Lee, D. M. (2020). OK cupid, stop bumbling around and match me tinder: Using dating apps across the life course. *Gerontology and Geriatric Medicine, 6*, https://doi.org/10.1177/2333721420947498

Matthews, H. (2018). *27 online dating statistics & what they mean for the future of dating.* Erişim Tarihi: 12.09.2022. https://www.datingnews.com/industry-trends/online-dating-statisticswhat-they-mean-forfuture/

Menkin, J. A., Robles, T. F., Wiley, J. F. ve Gonzaga, G. C. (2015). Online dating across the life span: Users' relationship goals. *Psychology and Aging, 30*(4), 987. https://doi.org/10.1037/a0039722

McGrane, S. (2009). Can genetics help you find love? *Time Magazine*. 01.09.2022 tarihinde http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1905505,00.html adresinden erişildi.

McKenna, K. Y. ve Bargh, J. A. (2000). Plan 9 from cyberspace: The implications of the Internet for personality and social psychology. *Personality and Social Psychology Review, 4*(1), 57-75.

Murden, B., Albaran, E., Phillips, H. ve Sonnenberg, H. (2020). *Effects of the COVID-19 pandemic on online dating app activity in the college demographic.* 12.10.2022 tarihinde https://static1.squarespace.com/static/5fd054648f34cf4ef524aa08/t/60219bf980f01c1ef932e086/1612815353882/Covid19_DatingApps.pdf adresinden erişildi.

ninemsn (2004). *For love nor money*. ninemsn media centre. 13.09.2022 tarihinde http://mediacentre.ninemsn.com.au/mediacentre/pressreleases/112.aspx adresinden erişildi.

Noland, C. M. (2021). Negotiating desire and uncertainty on tinder during the covid-19 pandemic: Implications for the transformation of sexual health communication. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 24*(7), 488-492. https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0685

Navarro, R., Larrañaga, E., Yubero, S. ve Víllora, B. (2020). Psychological correlates of ghosting and breadcrumbing experiences: A preliminary study among adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(3), 1116.

Ong, D. ve Wang, J. (2015). Income attraction: An online dating field experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *111*, 13-22. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2014.12.011

Paul, A. (2014). Is online better than offline for meeting partners? Depends: are you looking to marry or to date? *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 17*(10), 664–667. https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0302

Roberts, J. A. ve David, M. E. (2020). The social media party: Fear of missing out (FoMO), social media intensity, connection, and well-being. *International Journal of Human–Computer Interaction, 36*(4), 386-392.

Rudder, C. (2009). *How races and religions match in online dating. Oktrends: Dating Research from OkCupid*. 12.09.2022 tarihinde http://blog. okcupid. com/index. php/how-races-and-religions-match-in-online-dating/ adresinden erişildi.

Ruppel, E. K., Burke, T. J., Cherney, M. R. ve Dinsmore, D. R. (2018). Social compensation and enhancement via mediated communication in the transition to college. *Human Communication Research, 44*(1), 58-79. https://doi.org/10.1093/hcr/hqx003

Schmitz, A., Zillmann, D. ve Blossfeld, H. P. (2013). Do women pick up lies before men? The association between gender, deception patterns, and detection modes in online dating. *Online Journal of Communication and Media Technologies, 3*(3), 52.

Smith, A. W. ve Duggan, M. (2013). *Online dating & relationship*. Pew Research Center. 28.09.2022 tarihinde http://www. pewinternet.org/2013/10/21/online-dating-relationships adresinden erişildi.

Statisticbrain, (2022). *Online dating statistics*. 01.09.2022 tarihinde http://statisticbrain.com/ online-dating-statistics adresinden erişildi.

Sumter, S. R., Vandenbosch, L. ve Ligtenberg, L. (2017). Love me Tinder: Untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder. *Telematics and Informatics*, *34*(1), 67-78. https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.04.009

Timmermans, E. ve De Caluw´e, E. (2017). Development and validation of the Tinder Motives Scale (TMS). *Computers in Human Behavior, 70*, 341-350. https://doi.org/10.1016/j.chb. 2017. 01.028

Timmermans, E., Hermans, A. M. ve Opree, S. J. (2021). Gone with the wind: Exploring mobile daters' ghosting experiences. *Journal of Social and Personal Relationships, 38*(2), 783-801. https://doi.org/10.1177/0265407520970287

Ting, A. E. ve McLachlan, C. S. (2022). Intimate Relationships during COVID-19 across the Genders: An Examination of the Interactions of Digital Dating, Sexual Behavior, and *Mental Health. Social Sciences, 11*(7), 297. https://doi.org/10.3390/socsci 11070297

Toma, C. L. (2016). Online dating. Charles R. Berger ve Michael E. Roloff (Ed) *The International encyclopedia of Interpersonal communication* içinde (s. 1-5), John Wiley & Sons

Toma, C. L. (2022). Online dating and psychological wellbeing: A social compensation perspective. *Current Opinion in Psychology, 46*, 101331. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022. 101331

Toma, C. L., Hancock, J. T. ve Ellison, N. B. (2008). Separating fact from fiction: An examination of deceptive self-presentation in online dating profiles. Personality and *Social Psychology Bulletin, 34*(8), 1023-1036. https://doi.org/10.1177/0146167208318067

Tong, S. T., Hancock, J. T. ve Slatcher, R. B. (2016). Online dating system design and relational decision making: Choice, algorithms, and control. *Personal Relationships, 23*(4), 645-662. https://doi.org/10.1111/pere.12158

Tong, S. T. ve Walther, J. B. (2011). Just say "no thanks": Romantic rejection in computer-mediated communication. *Journal of Social and Personal Relationships, 28*, 488–506. https://doi.org/10.1177/0265407510384895

Utz, S., Muscanell, N. ve Khalid, C. (2015). Snapchat elicits more jealousy than Facebook: A comparison of Snapchat and Facebook use. Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 18(3), 141-146. https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0479

Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2007a). Who visits online dating sites? Exploring some characteristics of online daters. *CyberPsychology and Behavior, 10*(6), 849-852. https://doi.org/ 10.1089/cpb.2007.9941

Valkenburg, P. M. ve Peter, J. (2007b). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental Psychology, 43*(2), 267. https://doi.org/10. 1037/0012-1649.43.2.267

Walther, J. B. (1994). Anticipated ongoing interaction versus channel effects on relational communication in computer-mediated interaction. *Human Communication Research, 20*(4), 473-501. https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1994.tb00332.x

Walther, J. B. (2007). Selective self-presentation in computer-mediated communication: Hyperpersonal dimensions of technology, language, and cognition. *Computers in Human Behavior, 23*(5), 2538-2557. https://doi.org/10.1016/j.chb.2006.05.002

Walther, J. B., Loh, T. ve Granka, L. (2005). Let me count the ways: The interchange of verbal and nonverbal cues in computer-mediated and face-to-face affinity. *Journal of Language and Social Psychology, 24*(1), 36-65. https://doi.org/10.1177/0261927X04273036

Whitty, M. T. (2004). Cyber-flirting: An examination of men's and women's flirting behaviour both offline and on the Internet. *Behaviour Change, 21*(2), 115-126. https://doi.org/10.1375/bech.21.2.115.55423

Whitty, M. T. ve Carr, A. N. (2006). *Cyberspace romance: The psychology of online relationships*, Palgrave Macmillan

Xia, P., Jiang, H., Wang, X., Chen, C. ve Liu, B. (2014). Predicting user replying behavior on a large online dating site. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media, 8*(1), 545-554.

Yeo, T. E. D. ve Fung, T. H. (2016). *Relationships form so quickly that you won't cherish them: Mobile dating apps and the culture of instantaneous relationships*, Proceedings of the 7th 2016 International Conference on Social Media & Society, (Çevrim İçi Konferans) (s. 1-6). ACM. https://doi.org/10.1145/2930971.2930973

Yurchisin, J., Watchravesringkan, K. ve McCabe, D. B. (2005). An exploration of identity recreation in the context of internet dating. *Social Behavior and Personality: An International Journal, 33*(8), 735-750.

Bölüm 5

LGBTQ-Yakın Partner Şiddeti: Heteronormativitenin Etkileri

Esra Ummak

"... ve güneş doğduğunda korkarız
durmazsa diye
güneş battığında korkarız
sabah yükselmezse diye
karnımız doyduğunda korkarız
hazmedememekten
karnımız boşken de korkarız
bir daha yemek yiyememekten
korkarız sevildiğimizde
aşk uçup gider diye
korkarız yalnızken yine
ya aşk geri dönmezse
ve konuştuğumuzda korkarız
sözlerimiz duyulmazsa diye
ya da hoş karşılanmazsa
ama sustuğumuzda
hâlâ korkarız
Bu yüzden konuşmak en iyisi
ama şunu hatırlayarak
asla hayatta kalmak için yaratılmadık".
Audre Lorde

önemlidir. Bu nedenle, cinsel ve etnik azınlıkların dışlanma deneyimleri hakkında daha fazla bilgi oluşturulması ve bu grubun özel ihtiyaçlarına uygun psikososyal müdahalelerin teşvik edilmesi elzemdir.

Kaynakça

Ayhan-Balik, C. H. ve Bilgin, H. (2019). Experiences of minority stress and intimate partner violence among homosexual women in Turkey. *Journal of Interpersonal Violence.* Advanced online publication. https://doi.org/10.1177/0886260519864371

Ajanimo (2016). Gay kaplumbağa [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=vIETnVmwRTw

Badenes-Ribera, L., Frias-Navarro, D., Bonilla-Campos, A., Pons-Salvador, G. ve Monterde-i-Bort, H. (2015). Intimate partner violence in self-identified lesbians: A meta-analysis of its prevalence. *Sexuality Research and Social Policy*, *12*(47), 47-59. https://doi.org/10.1007/s13178-014-0164-7

Badenes-Ribera, L., Bonilla-Campos, A., Frias-Navarro, D., Pons-Salvador, G. ve Monterde-i-Bort, H. (2016). Intimate partner violence in self-identified lesbians: A systematic review of its prevalence and correlates. *Trauma, Violence & Abuse*, *17*(3), 284-297. https://doi.org/10.1007/s13178-014-0164-7

Balsam, K. F. (2001). Nowhere to hide: Lesbian battering, homophobia, and minority stress. *Women and Therapy, 23*, 25-38. https://doi.org/10.1300/J015v23n03_03

Balsam, K. F. ve Szymanski, D. M. (2005). Relationship quality and domestic violence in women's same-sex relationships: The role of minority stress. *Psychology of Women Quarterly, 29,* 258-269. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00220.x

Bana Göre Tv (2020). Katarsis X-TRA: Turkiye'de lezbiyen olmak [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=Ikz4vpzdn0g

Bana Göre Tv (2022). Katarsis X-TRA: Turkiye'de biseksuel olmak-Ayca Kumsal [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=ZkLJCOdiV4M

Barnes, D. M. ve Meyer, I. H. (2012). Religious affiliation, internalized homophobia, and mental health in lesbians, gay men, and bisexuals. *American Journal of Orthopsychiatry, 82*(4), 505-515. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2012.01185.x

Blosnich, J. R. ve Bossarte, R. M. (2009). Comparisons of intimate partner violence among partners in same-sex and opposite-sex relationships in the United States. *American Journal of Public Health*, *99*, 2182-2184. https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.139535

Castonguay, L. G. ve Beutler, L. E. (2006). Principles of therapeutic change: A task force on participants, relationships, and techniques factors. *Journal of Clinical Psychology*, *62(6)*, 631-638. https://doi.org/10.1002/jclp.20256

Centers for Disease Control and Prevention (2010). *Intimate partner violence in the United States*. Retrieved June 20, 2022, from https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/cdc_nisvs_ipv_report_2013_v17_single_a.pdf

Chapman, E. N., Kaatz, A. ve Carnes, M. (2013). Physicians and implicit bias: How doctors may unwittingly perpetuate health care disparities. *Journal of General Internal Medicine, 28*(11), 1504-1510. https://doi.org/10.1007/s11606-013-24411

Chen, C.I., Dulani, J. ve Piepzna-Samarasinha, L. L. (2011). *The revolution starts at home: confronting intimate violence within activist communities.* New York: South End Press.

Crenshaw, K. W. (1989). Demarginalizing the intersections of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, *1989*(1). https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8/

Dank, M., Lachman, P., Zweig, J. M. ve Yahner, J. (2014). Dating violence experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Journal of Youth and Adolescence, 43*(5), 846-857. https://doi.org/10.1007/s10964-013-9975-8

Donovan, C. ve Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with It?* Bristol: Policy Press.

Donovan, C. ve Barnes, R. (2020). *Queering narratives of domestic violence and abuse.* Palgrave Pivot, Cham Press.

Finneran, C. ve Stephenson, R. (2012). Intimate partner violence among men who have sex with men: A systematic review. *Trauma, Violence & Abuse, 14*(2), 168-185. https://doi.org/10.1177%2F1524838012470034

Frisch, M., Moseholm, E., Andersson, M., Andresen, J. B. ve Graugaard, C. (2019. October 28). *Key findings from project SEXUS 2017-2018.* Projekt SEXUS. https://www.projektsexus.dk/seneste-nyt/2019/rapporten-sex-i-danmark

Greenwood, G. L., Relf, M. V., Huang, B., Pollack, L. M., Canchola, J. A. ve Catania, J. A. (2002). Battering victimization among a probability-based sample of men who have sex with men. *American Journal of Public Health, 92,* 1964–1969. https://doi/10.2105/AJPH.92.12.1964

Irwin, J. (2008). (Dis)counted stories: Domestic violence and lesbians. *Qualitative Social Work, 7*(2), 199-215. https://doi.org/10.1177/1473325008089630

Jackson, M. A., Valentine, S. E., Woodward, E. N. ve Pantalone, D. W. (2017). Secondary victimization of sexual minority men following disclosure of sexual assault: "Victimizing me all over again…". *Sexuality Research and Social Policy, 14*(3), 275-288. https://doi.org/10.1007/s13178-016-0249-6

Jewkes, R., Floof, M. ve Lang, J. (2015). From work with men and boys to changes of social norms and reduction of inequities in gender relations: a conceptual shift in prevention of violence against women and girls, *Lancet, 385*(9977), 1580-1589. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61683-4

Kaos GL (2016). *LezBiFem'den 25 Kasım fanzini: 'Queer ilişkilerde duygusal şiddet'* Retrieved June 11, 2022, from https://kaosgl.org/haber/lezbifemrsquoden-25-kasim-fanzini-lsquoqueer-iliskilerde-duygusal-siddetrsquo

Kaos GL (2017). *Queer ilişkiler duygusal şiddetten azade mi?* Retrieved June 11, 2022, from https://kaosgl.org/haber/queer-iliskiler-duygusal-siddetten-azade-mi

Kimmes, J. G., Mallory, A. B., Spencer, C., Beck, A. R., Cafferky, B. ve Stith, S. M. (2019). A meta-analysis of risk markers for intimate partner violence in same-sex relationships. *Trauma, Violence, & Abuse, 20*(3), 374-384. https://doi.org/10.1177/1524838017708784

Lorde, A. (2002). *The collected poems of Audre Lorde.* W.W. Norton & Company. New York, United States.

Matte, M. ve Lafontaine, M. (2011). Validation of a measure of psychological aggression in same-sex couples: Descriptive data on perpetration and victimization and their association with physical violence. *Journal of GLBT Family Studies, 7*(3), 226-244. https://doi.org/10.1080/1550428X.2011.564944

Matias, A., Gonçalves, M., Soeiro, C. ve Matos, M. (2020). Intimate partner homicide: A meta-analysis of risk factors. *Aggression and Violent Behavior*, *50*, 101358. https://doi.org/10.1016/J.AVB.2019.101358

McCarn, S. R. ve Fassinger, R. E. (1996). Revisioning sexual minority identity formation: A new model of lesbian identity and its implications. *The Counseling Psychologist, 24*(3), 508-534. https://doi.org/10.1177/0011000096243011

McLaren, S. (2016). The interrelations between internalized homophobia, depressive symptoms, and suicidal ideation among Australian gay men, lesbians, and bisexual women. *Journal of Homosexuality, 63*(2), 156-168. https://doi.org/10.1080/00918369.2015.1083779

Medyascope (2022). Biseksüel kürt sanatçı Semyani Perizade'den yeni tekli: "Alo" [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=K_FhkZVRhUU

Messinger, A. M. (2011). Invisible victims: Same sex IPV in the national violence against women survey. *Journal of Interpersonal Violence, 26*, 2228-2243. https://doi.org/10.1177/0886260510383023

Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, *36*, 38-56. https://doi.org/10.2307/2137286

Meyer, I. H. ve Dean, L. (1998). Internalized homophobia, intimacy, and sexual behavior among gay and bisexual men. G. Herek (Ed.), *Stigma and Sexual Orientation* içinde (s. 160-186). Sage.

Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, *129*(5), 674-697. https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674

Millett, K. (1971). *Sexual politics.* Avon.

Mink, M. D., Lindley, L. L. ve Weinstein, A. A. (2014). Stress, stigma, and sexual minority status: The intersectional ecology model of LGBTQ health. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, *26*(4), 502-521. https://doi.org/10.1080/10538720.2014.953660

Miranda, J., Nakamura, R. ve Bernal, G. (2003). Including ethnic minorities in mental health intervention research: A practical approach to a long-standing problem. *Culture, Medicine and Clinical Psychiatry*, *27*(4), 467-486. https://doi.org//10.1023/b:medi.0000005484.26741.79

Moe, J. L. ve Sparkman, N. M. (2015). Assessing service providers at LGBTQ-affirming.community agencies on their perceptions of training needs and barriers to service. *Journal of Gay & Lesbian Social Services, 27*(3), 350-370. https://doi.org/10.1080/10538720.2015.1051687

Myers, J. E., Sweeney, T.J. ve White, V. E. (2002). Advocacy for counseling and counselors: A professional imperative. *Journal of Counseling & Development*, *80*(4), 394-402, https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2002.tb00205.x

Ovesen, N. (2020). Transgressing boundaries: Seeking help against intimate partner violence in lesbian and queer relationships. G. Griffin ve D. Leibetseder (Eds.), *Bodily interventions and intimate labour: Understanding bioprecarity* içinde (s. 169-187). Manchester University Press.

Pembe Hayat (2021a). Yıllar Affetmez: Biz de Stonewall yaşadık ama... [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=GJD_XDFrjCU

Pembe Hayat (2021b). Yıllar Affetmez: Eryaman olayları. [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=6EQnUrUkTRQ

Pembe Hayat (2021c). Yıllar Affetmez: Eryaman`dan once Romanların evlerini yaktılar. [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=fKO5jCglEPU

Renzetti, C. M. (1992). *Violent betrayal: Violence in lesbian relationships*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Reuter, T. R., Sharp, C. ve Temple, J. R. (2015). An exploratory study of teen dating violence in sexual minority youth. *Partner Abuse, 6*(1), 8-28. https://doi.org/10.1891/1946-6560.6.1.8

Rolle, L., Giardina, G., Calderera, A. M., Gerino, E. ve Brustia, P. (2018). When intimate partner violence meets same sex couples: A review of same sex intimate partner violence. *Frontiers in Psychology*, *9*, 1506. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01506

Washingtonpost (2021, June 29). *Surviving as a Black transgender woman in Baton Rouge*. Retrieved June 14, 2022, from https://www.washingtonpost.com/dc-md-va/2021/06/28/transgender-women-homicides-intimate-partner-violence/?tid=a_classic-iphone&no_nav=true

Smith, T. B. ve Trimble, J. E. (2016). Multicultural education/training and experience: A meta-analysis of surveys and outcome studies. T. B. Smith ve J. E. Trimble, *Foundations of multicultural psychology: Research to inform effective practice* içinde (s. 21-47). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/14733-002

Sulu, B. (2013). Dikkat! Okulda trans var! [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=dnl3UNU3OwU

Szymanski, D. M. ve Chung, Y. B. (2003). Feminist attitudes and coping resources as correlates of lesbian internalized heterosexism. *Feminism & Psychology*, *13*, 369-389. https://doi.org/10.1177/0959353503013003008

Szymanski, D. M. ve Hendrichs-Beck, C. (2013). Exploring sexual minority women's experiences of external and internalized heterosexism and sexism and their links to coping and distress. *Sex Roles*, *70*, 28-42. https://doi.org/10.1007/s11199-013-0329-5

Szymanski, D. M. ve Kashubeck-West, S. (2008). Mediators of the relationship between internalized oppressions and lesbian and bisexual women's psychological distress. *The Counseling Psychologist*, *36*(4), 575-594. https://doi.org/10.1177/0011000007309490

Szymanski, D. M. ve Sung, M. R. (2013). Asian cultural values, internalized heterosexism, and sexual orientation disclosure among Asian American sexual minority persons. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, *7*, 257-273. https://doi.org/10.1080/15538605.2013.812930

Szymanski, D. M. ve Owens, G. P. (2008). Do coping styles moderate or mediate the relationship between internalized heterosexism and sexual minority women's psychological distress? *Psychology of Women Quarterly, 32*, 95-104. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00410.x

Testa, R. J., Habarth, J., Peta, J., Balsam, K. ve Bockting, W. (2015). Development of the gender minority stress and resilience measure. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, *2*(1), 65-77. http://dx.doi.org/10.1037/sgd0000081

Ummak, E., Toplu-Demirtas, E. ve Jessen, R. (2021). Untangling the relationship between internalized heterosexism and psychological intimate partner violence perpetration: A comparative study of lesbian and bisexual women in Turkey and Denmark. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-31. https://doi.org/10.1177/08862605211004108

Ummak, E., Turken, S. ve Akin, D. (2022). *Understanding intimate partner violence among ethnic and sexual minorities: Lived experiences of queer women in Norway.* Women Against Violence. https://doi.org/10.1177/107780122211479

Ummak, E., Toplu-Demirtaş, E. ve Aracı-Aydın, A. (2023a, in press). Internalized heterosexism and exposed psychological intimate partner violence: Experiences of lesbian and bisexual women in Turkey and Denmark. *The Journal of Violence and Victims.*

Ummak, E., Toplu-Demirtas, E. ve Jessen, R. (2023b). When intimate partner violence victimization and perpetration happen in lesbians, gays, and bisexuals: Evidence from Norway. Manuscript submitted.

Wittig, M. (1992). *The Straight Mind and Other Essays.* Boston: Beacon Press.

World Health Organization. (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: Taking action and generating evidence*. https://www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/9789241564007_eng.pdf

Yep. G. A. (2002). From homophobia and heterosexism to heteronormativity. *Journal of Lesbian Studies*, *6*(3-4), 163-176. https://doi.org/10.1300/J155v06n03_14

+90 (2020). Erkek olmak [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=1-mmf61tZqY

Bölüm 6

Yakın İlişki Süreçleri: Başlatma ve Partner Seçimi

Nurseven Kılıç

Pek çok ilişkinin başlangıç aşamasının ötesine geçmediği düşünüldüğünde, başlangıç aşamasının ilişkinin en sık deneyimlenen ve en kritik aşaması olduğunu söylemek mümkündür. İlk etkileşimler esnasında yaşananlar genelde bireylerin bu deneyimleri yakın bir ilişki olarak tanımlayıp tanımlayamayacağını belirler. İlişkinin başlatılması, iki kişi arasındaki ilk karşılıklı farkındalıktan kendilerini bir çift olarak düşünmeye başladıkları zamana kadar geçen, günler veya haftalar içerisinde meydana gelebilecek bir süreci ifade eder (Sprecher vd., 2015). Bu nedenle, ilişki başlatma sürecini ele alırken kişilerin "radarına" giren partner adayına karşı çekim hissetmesinden çıkma teklifine karar vermesine, kendini stratejik yollarla tanıtmaktan ilişkinin kurulmasına kadar geçen sürede tüm aşamalarda etkisi olan ve kişilerin karşı tarafa karşı bakış açısını şekillendiren motivasyonların incelenmesi gerekmektedir (Bredow vd., 2008).

Bu bölümün özelinde, yakın ilişkilerin başlaması, gelişimi, partner seçimi ve açılma süreci üzerine kuram ve araştırmalar incelenmiştir. Tüm bu bilgiler derlenirken ilk karşılaşmalardan karşılıklı çekimin oluşmasına, kendini açmadan yakın bağların kurulmasına kadar partnerlerin yaşadıkları deneyimler sistematik bir biçimde ele alınmıştır. Daha detaylı bir ifadeyle, aşağıdaki bölümler bir ilişkinin başlatılabilmesinde öncül kabul edilebilecek durumlar ile başlamaktadır. Ardından çekim ve partner seçimi ile ilgili kuramsal açıklamalar, partner adayı ile ilgili bilgilerin edinilmesi, kendini açma ve iletişim stratejileri konuları yer almaktadır.

bulunduğu anlık durumu ve iletişim tarzları birbirinden farklıdır. Aynı zamanda, yakın ilişkiler kurma ve partner seçimi içerisinde yaşanılan toplumun kültür yapısının ve yaşam tarzlarının etkisine açıktır. Dolayısıyla ilişki başlatmaya ilişkin araştırmalar ve öne çıkan kavramlar psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi farklı alanlarda çeşitlilik gösterir.

İlişki başlatma ve partner seçimine dair araştırma bulguları doğası gereği karmaşık bir yapıdadır. Bu bölüm kapsamında özetle, kişilerin ilişkiye başlamasında etkili olabilen yakınlık, hazır bulunuşluk, ilişki inançları, romantik partnerden ve ilişkiden beklentiler gibi faktörlerin açıklanmasıyla konuya ilişkin motivasyonel unsurlar ve ilişki başlatmada öncül sayılabilecek faktörler ele alınmıştır. Ardından partner seçimi ile ilgili kişilerin göz önünde bulundurdukları hususlar ilgili kuramsal açıklamalar eşliğinde sunulmuş ve çekicilik ve çekim hissetme konuları bağlamında literatür bulguları tartışılmıştır. Daha sonra ilişki başlatmaya ilişkin etkileşim dinamikleri çerçevesinde partner adayı hakkında bilgi edinme, partner adayının dikkatini çekmek amacıyla kullanılan stratejiler ve kendini açma sürecine yer verilmiştir. Günümüz internet çağında değişen paradigmaların ilişki başlatma süreçlerine olan etkisine ve yapılacak çalışmaların önemine dikkat çekilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Kaynakça

Afifi, W. A. ve Lucas, A. A. (2008). Information seeking in the initial stages of relational development. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde(s. 135-151). Psychology Press.

Altman, I. ve Taylor, D. A. (1973). *Social penetration: The development of interpersonal relationships*. Holt, Rinehart, & Winston.

Aron, A., Aron, E. N., Tudor, M. ve Nelson, G. (1991). Close relationships as including other in the self. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(2), 241-253. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.2.241

Aron, A., Steele, J., Kashdan, T. B. ve Perez, M. (2006). When similars do not attract: Test of a prediction from the self-expansion model. *Personal Relationships*, *13*, 387-396. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00125.x

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497

Benokraitis, N. V. (2014). *Marriages & families: Changes, choices, and constraints*. Pearson.

Bereczkei, T., Gyuris, P., Koves, P. ve Bernath, L. (2002). Homogamy, genetic similarity, and imprinting parental influence on mate choice preferences. *Personality and Individual Differences, 33*(5), 677-690. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00182-9

Berg, J. H. ve Clark, M. S. (1986). Differences in social exchange between intimate and other relationships: Gradually evolving or quickly apparent? V. J. Derlega ve B. A. Winstead (Eds.), *Friendship and social interaction* içinde (s. 1101-1128). Springer-Verlag.

Berger, C. R. ve Calabrese, R. J. (1975). Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication. *Human Communication Research*, *1*(2), 99-112. https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1975.tb00258.x

Berger, C. R. ve Kellermann, K. A. (1994). Acquiring social information. J. A. Daly ve J. M. Weimann (Eds.), *Strategic interpersonal communication* içinde (s. 1-31). Lawrence Erlbaum.

Boxer, C. F., Noonan, M. C. ve Whelan, C. B. (2015). Measuring mate preferences: a replication and extension. *Journal of Family Issues, 36*(2), 163-187. https://doi.org/10.1177/0192513X13490404

Bredow, C. A., Cate, R. M. ve Huston, T. L. (2008). Have we met before? A conceptual model of first romantic encounters. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 3-28). Psychology Press.

Buss, D. M. (1985). Human mate selection: Opposites are sometimes said to attract, but in fact we are likely to marry someone who is similar to us in almost every variable. *American Scientist, 73*(1), 47-51.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12*, 1-49. https://doi.org/10.1017/S0140525X00023992

Buss, D. M. ve Barnes, M. (1986). Preferences in human mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*(3), 559-570. https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.3.559

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology, 70*, 77-110. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-103408

Clark, C. L., Shaver, P. R. ve Abrahams, M. F. (1999). Strategic Behaviors in Romantic Relationship Initiation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*(6)*,* 709-722. https://doi.org/10.1177/0146167299025006006

Cunningham, M. R. ve Barbee, A. P. (2008). Prelude to a kiss: Nonverbal flirting, opening gambits, and other communication dynamics in the initiation of romantic relationships. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 97-120). Psychology Press.

Derlega, V., Winstead, B. A. ve Greene, K. (2008). Self-disclosure and starting a close relationship. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 153-174). Psychology Press.

DiDonato, T. E. ve Jakubiak, B. K. (2016). Strategically funny: Romantic motives affect humor style in relationship initiation. *Europe's Journal of Psychology, 12*(3)*,* 390-405. https://doi.org/10.5964/ejop.v12i3.1105

Dijkstra, P. ve Barelds, D. P. H. (2008). Do people know what they want: A similar or complementary partner? *Evolutionary Psychology, 6*(4), 595-602. https://doi.org/10.1177/147470490800600406

Douglas, W. (1987). Affinity testing in initial interactions. *Journal of Social and Personal Relationships*, *4*, 3-15. https://doi.org/10.1177/0265407587041001

Eagly, A. H. ve Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist, 54*(6), 408-423.

Eagly, A. H. ve Wood, W. (2012). Social role theory. P. van Lange, A. Kruglanski ve E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories in social psychology* içinde (s. 458-476). Sage Publications.

Eastwick, P. W., Eagly, A. H., Glick, P., Johannesen-Schmidt, M., Fiske, S. T., Blum, A, ...ve Volpato, C. (2006). Is traditional gender ideology associated with sex-typed mate preferences? A test in nine nations. *Sex Roles, 54,* 603-614. https://doi.org/10.1007/s11199-006-9027-x

Eastwick, P. W. ve Finkel, E. J. (2008). Sex differences in mate preferences revisited: Do people know what they initially desire in a romantic partner? *Journal of Personality and Social Psychology, 94*(2), 245-264. http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.94.2.245

Eastwick, P. W., Luchies, L. B., Finkel, E. J. ve Hunt, L. L. (2014). The predictive validity of ideal partner preferences: A review and meta-analysis. *Psychological Bulletin, 140*(3), 623-665. https://doi.org/10.1037/a0032432

Egland, K. L., Spitzberg, B. H. ve Zormeier, M. M. (1996). Flirtation and conversational competence in cross-sex platonic and romantic relationships. *Communication Reports*, *9*(2), 105-117.

Fehr, B. (2008). Friendship formation. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 29-54). Psychology Press.

Fisher, M. L., Coughlin, S. ve Wade, T. J. (2020). Can I have your number? Men's perceived effectiveness of pick-up lines used by women. *Personality and Individual Differences*, *153*, 109664. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109664

Figueredo, A. J., Sefcek, J. A. ve Jones, D. N. (2006). The ideal romantic partner personality. *Personality and Individual Differences, 41*, 431-441. https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.02.004

Finkel, E. J. ve Eastwick, P. W. (2015). Interpersonal attraction: In terms of a theoretical rosetta stone. M. Mikulincer, P. R. Shaver, J. A. Simpson ve J. F. Dovidio (Eds.), *APA handbook of personality and social psychology: Vol. 3. Interpersonal relations* içinde (s. 179-210). American Psychological Association. http://dx.doi.org/10.1037/14344-007

Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A., Thomas, G. ve Giles, L. (1999). Ideals in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*(1), 72-89. https://doi.org/10.1037/0022–3514.76.1.72

Fox, J., Warber, K. M. ve Makstaller, D. C. (2013). The role of Facebook in romantic relationship development: An exploration of Knapp's relational stage model. *Journal of Social and Personal Relationships, 30*(6), 771-794. https://doi.org/10.1177/0265407512468370

Grammer, K., Kruck, K., Juette, A. ve Fink, B. (2000). Non-verbal behavior as courtship signals: The role of control and choice in selecting partners. *Evolution and Human Behavior, 21*, 371-390. https://doi.org/10.1016/S1090-5138(00)00053-2

Graziano, W. G. ve Bruce, J. W. (2008). Attraction and the initiation of relationships: A review of the empirical literature. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 269-296). Psychology Press.

Hall, J. A. (2013). *The five flirting styles: Use the science of flirting to attract the love you really want*. Harlequin.

Hall, J. A., Carter, S., Cody, M. J. ve Albright, J. M. (2010). Individual differences in the communication of romantic interest: Development of the flirting styles inventory. *Communication Quarterly, 58*(4), 365-393. https://doi.org/10.1080/01463373.2010.524874

Kasser, T. ve Sharma, Y. S. (1999). Reproductive freedom, educational equality, and females' preference for resource acquisition characteristics in mates. *Psychological Science, 10*(4), 374-377. https://doi.org/10.1111/1467-9280.00171

Kleinke, C. L., Meeker, F. B. ve Staneski, R. A. (1986). Preference for opening lines: Comparing ratings by men and women. *Sex Roles, 15,* 585-600. https://doi.org/10.1007/BF00288216

Klohnen, E. C. ve Luo, S. (2003). Interpersonal attraction and personality: What is attractive – self similarity, ideal similarity, complementarity, or attachment security? *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(4), 709-722. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.4.709

Knee, C. R. ve Bush, A. L. (2008). Relationship beliefs and their role in romantic relationship initiation. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 471-486). Psychology Press.

Lewandowski, G. W., Ciarocco, N. J., Pettenato, M. ve Stephan, J. (2012). Pick me up: Ego depletion and receptivity to relationship initiation. *Journal of Social and Personal Relationships, 29*(8), 1071-1084. https://doi.org/10.1177/0265407512449401

Li N. P., Yong J. C., Tov W., Sng O., Fletcher G. J. O., Valentine K. A. ve Balliet D. B. (2013). Mate preferences do predict attraction and choices in the early stages of mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology, 105*(5), 757-776. https://doi.org/10.1037/a0033777

Lucas, T. W., Wendorf, C. A., Imamoglu, E. O., Shen, J., Parkhill, M. R., Weisfeld, C. C. ve Weisfeld, G. E. (2004). Marital satisfaction in four cultures as a function of homogamy, male dominance and female attractiveness. *Sexualities, Evolution & Gender, 6*, 97-130. https://doi.org/10.1080/14616660412331327518

Manning, J. (2019). Thinking about interpersonal relationships and social penetration theory: Is it the same for lesbian, gay, or bisexual people? C. J. Liberman, A. S. Rancer ve T. A. Avtgis (Eds.), *Casing communication theory* (s. 293-303). Kendall Hunt.

McGee, E. ve Shevlin, M. (2009). Effect of humor on interpersonal attraction and mate selection. *The Journal of Psychology, 143*(1), 67-77. https://doi.org/10.3200/JRLP.143.1.67-77

McKenna, K. Y. A. (2008). MySpace or your place: Relationship ınitiation and development in the wired and wireless world. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde (s. 235-248). Psychology Press.

McKenna, K. Y. A., Green, A. S. ve Gleason, M. E. J. (2002). Relationship formation on the Internet: What's the big attraction? *Journal of Social Issues*, *58*(1), 9-31. https://doi.org/10.1111/1540-4560.00246

Merkle, E. R. ve Richardson, R. A. (2000). Digital dating and virtual relating: Conceptualizing computer mediated romantic relationships. *Family relations: Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 49(2), 187-192.* https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00187.x

Montoya, R. M. ve Horton, R. S. (2013). A meta-analytic investigation of the processes underlying the similarity-attraction effect. *Journal of Social and Personal Relationships, 30*(1), 64-94. https://doi.org/10.1177/0265407512452989

Montoya, R. M. ve Horton, R. S. (2014). A two-dimensional model for the study of interpersonal attraction. *Personality and Social Psychology Review, 18*(1), 59-86. https://doi.org/10.1177/1088868313501887

Schwartz, C. R. (2013). Trends and variation in assortative mating: Causes and consequences. *Annual Review of Sociology, 39*(1), 451-470. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071312-145544

Senko, C. ve Fyffe, V. (2010). An evolutionary perspective on effective vs. ineffective pickup lines. *Journal of Social Psychology, 150*(6), 648-667. https://doi.org/10.1080/00224540903365539

Shoemake, E. G. (2007) Human mate selection theory: An integrated evolutionary and social approach. *Journal of Scientific Psychology 11*, 35-41.

Solomon, D. H. ve Roloff, M. E. (2018). Relationship initiation and growth. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The cambridge handbook of personal relationships* içinde (2nd ed., s. 79-89). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316417867.008

Sprecher, S., Felmlee, D., Metts, S. ve Cupach, W. (2015). Relationship initiation and development. M. Mikulincer, P. R. Shaver, J. A. Simpson ve J. F. Dovidio (Eds.), *APA handbook of personality and social psychology: Vol. 3. Interpersonal relations* içinde (s. 211-245). American Psychological Association. http://dx.doi.org/10.1037/14344-008

Sprecher, S. ve Treger, S. (2015). The benefits of turn-taking reciprocal self-disclosures in get-acquainted interactions. *Personal Relationships, 22*, 460-475. https://doi.org/10.1111/pere.12090

Štěrbová, Z. ve Valentová, J. (2012). Influence of homogamy, complementarity, and sexual imprinting on mate choice. *L'Anthropologie, L/1*, 47-59.

Štěrbová, Z., Bártová, K., Nováková, L. M., Varella, M. A. C., Havlíček, J. ve Valentová, J. V. (2017). Assortative mating in personality among heterosexual and male homosexual couples from Brazil and the Czech Republic. *Personality and Individual Differences, 112,* 90-96. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.02.036

Sunnafrank, M. ve Ramirez, A. (2004). At first sight: Persistent relational effects of get-acquainted conversations. *Journal of Social and Personal Relationships*, *21*(3), 361-379. https://doi.org/10.1177/0265407504042837

Surra, C. A. ve Boelter, J. M. (2013). Dating and mate selection. G. W. Peterson ve K. R. Bush (Eds.), *Handbook of marriage and family* içinde (s. 211-232). Springer.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. Wiley.

Wade, J. T., Butrie, L. K. ve Hoffman, K. M. (2009). Women's direct opening lines are perceived as most effective. *Personality and Individual Differences, 47*(2), 145-149.

Weber, K., Goodboy, A. K. ve Cayanus, J. L. (2010). Flirting competence: An experimental study on appropriate and effective opening lines. *Communication Research Reports*, *27*(2), 184-191. https://doi.org/10.1080/08824091003738149

Winch, R. F. (1955). The theory of complementary needs in mate-selection: Final results on the test of the general hypothesis. *American Sociological Review, 20*(5), 552-555. https://doi.org/10.2307/2092563

Winch, R. F. (1967). Another look at the theory of complementary needs in mate-selection. *Journal of Marriage and the Family, 29*(4), 756-762.

Wood, W. ve Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. *Advances in Experimental Social Psychology, 46*, 55-123. http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-394281-4 .00002-7

Wortman, J. ve Wood, D. (2011). The personality traits of liked people. *Journal of Research in Personality, 45*, 519-528. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.06.006

Bölüm 7

Yakın İlişkilerde Partner Duyarlılığı

Deniz Bayraktaroğlu

"Seviyor, sevmiyor, seviyor, sevmiyor, seviyor, sevmiyor…".

Papatya falı bakarken, kalan son yaprağın "seviyor" kelimesini mi yoksa "sevmiyor" kelimesini mi işaret ediyor olduğuna bakarak karşı tarafın bize dair hisleriyle ilgili bir çıkarım yapmaya çalışırız. Yeni bir romantik ilişki ihtimali doğduğunda genellikle eğlenmek amacıyla başvurduğumuz ve herhangi bir bilimsel dayanağı olmayan bu aktivitenin temelinde bile potansiyel partnerimizin duygularını anlama çabası yatar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırma kapsamında katılımcılara bir süper güç edinme imkânları olsa hangisini seçecekleri sorulmuş, sonuçlara göre başkalarının zihnini okuyabilme gücü en çok tercih edilen beşinci süper güç olmuştur (Statista Research Department, 2022). Kişilerin zihin okuyabilme yetisine sahip olmak istemelerinin altında yatan temel neden, bir başkasının duygu ve düşüncelerinin bizim için büyük bir bilinmezlik taşımasıdır. Karşımızdaki kişinin bizim hakkımızdaki hislerini ve düşüncelerini tam olarak bilemiyor oluşumuz, ikili ilişkilerde, özellikle de romantik ilişkilerde bizi en çok zorlayan unsurların başında gelir. "Acaba o da beni seviyor mu?" sorusu, bir romantik ilişkinin her evresinde zihnimizi meşgul eden hatta bizi endişelere sürükleyen bir soru olmaya devam eder. Burada kastedilen sevgi, aşk ya da fiziksel arzunun ötesinde, karşımızdakinin bizi anlamasını, önemsemesini ve değer vermesini de içeren bir sevgidir. Bu sevgi yakın ilişkiler literatüründe partner duyarlılığı kavramıyla karşımıza çıkar.

Kaynakça

Adams, G., Anderson, S. L. ve Adonu, J. K. (2004). The cultural grounding of closeness and intimacy. D. J. Mashek ve A. Aron (Eds.), *The handbook of closeness and intimacy* içinde (s. 321-339). Lawrence Erlbaum.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation.* Lawrence Erlbaum.

Beckes, L. ve Coan, J. A. (2015). The distress-relief dynamic in attachment bonding. V. Zayas ve C. Hazan (Eds.), *Bases of adult attachment: Linking brain, mind and behavior* içinde (s. 11-33). Springer New York.

Beckes, L., Simons, K., Lewis, D., Le, A. ve Edwards, W. (2017). Desperately seeking support: Negative reinforcement schedules in the formation of adult attachment associations. *Social Psychological and Personality Science, 8*(2), 229-238.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds.* Tavistock.

Burt, R. S. (1987). A note on strangers, friends and happiness. *Social Networks, 9*(4), 311-331.

Campbell, L., Simpson, J. A., Boldry, J. ve Kashy, D. A. (2005). Perceptions of conflict and support in romantic relationships: The role of attachment anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 510-531.

Caprariello, P. A. ve Reis, H. T. (2011). Perceived partner responsiveness minimizes defensive reactions to failure. *Social Psychological & Personality Science, 2*(4), 365-372.

Coan, J. A., Schaefer, H. S. ve Davidson, R. J. (2006). Lending a hand: Social regulation of the neural response to threat. *Psychological Science, 17*(12), 1032-1039.

Cohen, S., Schulz, M. S., Weiss, E. ve Waldinger, R. J. (2012). Eye of the beholder: The individual and dyadic contributions of empathic accuracy and perceived empathic effort to relationship satisfaction. *Journal of Family Psychology, 26*(2), 236-245.

Collins, N. L. ve Feeney, B. C. (2000). A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*(6), 1053-1073.

Crossley, A. ve Langdrigde, D. (2005). Perceived sources of happiness: A network analysis. *Journal of Happiness Studies, 6*(2), 107-135.

Cutrona, C. E. ve Russell, D. W. (2017). Autonomy promotion, responsiveness, and emotion regulation promote effective social support in times of stress. *Current Opinion in Psychology, 13*, 126-130.

Darren, S. (Yaratıcı). (1998). *Sex and the City* [Dizi]. Home Box Office.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227-268.

Derrick, J. L., Leonard, K. E. ve Homish, G. G. (2013). Perceived partner responsiveness predicts decreases in smoking during the first nine years of marriage. *Nicotine & Tobacco Research, 15*(9), 1528-1536.

Ditzen, B., Neumann, I. D., Bodenmann, G., Von Dawans, B., Turner, R. A., Ehlert, U. ve Heinrichs, M. (2007). Effects of different kinds of couple interaction on cortisol and heart rate responses to stress in women. *Psychoneuroendocrinology, 32*(5), 565-574.

Drigotas, S. M. (2002). The Michelangelo phenomenon and personal well-being. *Journal of Personality, 70*(1), 59-77.

Feeney, B. C. (2004). A secure base: Responsive support of goal strivings and exploration in adult intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(5), 631-648.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2003). Motivations for caregiving in adult intimate relationships: Influences on caregiving behavior and relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*(8), 950-968.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2014). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships. *Personality and Social Psychology Review, 19*(2), 113-147.

Fekete, E. M., Stephens, M. A. P., Mickelson, K. D. ve Druley, J. A. (2007). Couples' support provision during illness: The role of perceived emotional responsiveness. *Families, Systems and Health, 25*(2), 204-217.

Finkel, E. J., Hui, C. M., Carswell, K. L. ve Larson, G. M. (2014). The suffocation of marriage: Climbing Mount Maslow without enough oxygen. *Psychological Inquiry, 25*(1), 1- 41.

Freyd, J. J. (1987). Dynamic mental representations. *Psychological Review, 94*(4), 427-438.

Gable, S. L., Gonzaga, G. C. ve Strachman, A. S. (2006). Will you be there for me when things go right? Supportive responses to positive event disclosures. *Journal of Personality and Social Psychology, 91*(5), 904-917.

Gable, S. L., Gosnell, C. L., Maisel, N. C. ve Strachman, A. (2012). Safely testing the alarm: Close others' responses to personal positive events. *Journal of Personality and Social Psychology, 103*(6), 963-981.

Gable, S. L. ve Reis, H. T. (2010). Good News! Capitalizing on positive events in an interpersonal context. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (s. 195-257). Elsevier Academic Press.

Gable, S. L., Reis, H. T., Impett, E. A. ve Asher, E. R. (2004). What do you do when things go right? The intrapersonal and interpersonal benefits of sharing positive events. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(2), 228-245.

Goodwin, R. (1999). *Personal relationships across cultures.* Routledge.

Goodwin, R. ve Findlay, C. (1997). "We were just fated together"... Chinese love and the concept of yuan in England and Hong Kong. *Personal Relationships, 4*(1), 85-92.

Goodwin, R., Marshall, T., Fülöp, M., Adonu, J., Spiewak, S., Neto, F. ve Hernandez Plaza, S. (2012). Mate value and self-esteem: Evidence from eight cultural groups. *PLoS ONE, 7*(4), e36106.

Gottman, J. M ve Levenson, R. W. (1992). Marital processes predictive of later dissolution: Behavior, physiology, and health. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(2), 221-233.

Grewen, K. M., Anderson, B. J., Girdler, S. S. ve Light, K. C. (2003). Warm partner contact is related to lower cardiovascular reactivity. *Behavioral Medicine, 29*(3), 123-130.

Günaydın, G., Selçuk, E., Urgancı, B. ve Yalçıntaş, S. (2021). Today you care, tomorrow you don't: Differential roles of responsiveness variability and average responsiveness in romantic attachment. *Social Psychological and Personality Science, 12*(5), 839-849.

Holmes, J. G. (2002). Interpersonal expectations as the building blocks of social cognition: An interdependence theory perspective. *Personal Relationships, 9*(1), 1-26.

Holmes, J. G. (2004). The benefits of abstract functional analysis in theory construction: The case of interdependence theory. *Personality and Social Psychology Review, 8*(2), 146-155.

Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D. A., Schwarz, N. ve Stone, A. A. (2004). Survey method for characterizing daily life experience: The day reconstruction method. *Science, 306*(5702), 1776-1780.

Keyes, C. L., Shmotkin, D. ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(6), 1007-1022.

Khan, C. M., Iida, M., Stephens, M. A. P., Fekete, E. M., Druley, J. A. ve Greene, K. A. (2009). Spousal support following knee surgery: Roles of self-efficacy and perceived emotional responsiveness. *Rehabilitation Psychology, 54*(1), 28-32.

Kırımer Aydınlı, F. ve Sümer, N. (2020). Bireysel ve ilişkisel bağlamda algılanan partner duyarlığı: Derleme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, *23*(46), 87-100.

Killingsworth, M. A. ve Gilbert, D. T. (2010). A wandering mind is an unhappy mind. *Science, 330*(6006), 932.

Kito, M. (2005). Self-disclosure in romantic relationships and friendships among American and Japanese college students. *The Journal of Social Psychology, 145*(2), 127-140.

Kobak, R. R. ve Duemmler, S. (1994). Attachment and conversation: Toward a discourse analysis of adolescent and adult Security. K. Bartholomew ve D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships, Vol. 5. Attachment processes in adulthood* içinde (s. 121-149). Jessica Kingsley.

Kumashiro, M., Rusbult, C. E., Wolf, S. T. ve Estrada, M. J. (2006). The Michelangelo phenomenon: Partner affirmation and self movement toward one's ideal. K. D. Vohs ve E. J. Finkel (Eds.), *Self and relationships: Connecting intrapersonal and interpersonal processes* içinde (s. 317-341). Guildford Press.

La Guardia, J. G. ve Patrick, H. (2008). Self-Determination theory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology, 49*(3), 201-209.

Lakey, B. (2013). Perceived social support and happiness: The role of personality and relational processes. S. A. David, I. Boniwell ve A. C. Ayers (Eds.), *The Oxford handbook of happiness* içinde (s. 847-859). Oxford University Press.

Langston, C. A. (1994). Capitalizing on and coping with daily-life events: Expressivity responses to positive events. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*(6), 1112-1125.

Laurenceau, J. P., Barrett, L. F. ve Pietromonaco, P. R. (1998). Intimacy as an interpersonal process: The importance of self-disclosure, partner disclosure, and perceived partner responsiveness in interpersonal exchanges. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(5), 1238-1251.

Laurenceau, J. P., Barrett, L. F. ve Rovine, M. J. (2005). The interpersonal process model of intimacy in marriage: A daily-diary and multilevel modeling approach. *Journal of Family Psychology, 19*(2), 314-323.

Lucas, R. E., Diener, E. ve Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(3), 616-628.

Lyubomirsky, S., King, L. ve Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin, 131*(6), 803-855.

Maisel, N. C. ve Gable, S. L. (2009). The paradox of received social support: The importance of responsiveness. *Psychological Science, 20*(8), 928-932.

Maisel, N. C., Gable, S. L. ve Strachman, A. M. Y. (2008). Responsive behaviors in good times and in bad. *Personal Relationships, 15*(3), 317-338.

Manne, S., Ostroff, J., Rini, C., Fox, K., Goldstein, L. ve Grana, G. (2004). The interpersonal process model of intimacy: The role of self-disclosure, partner disclosure, and partner responsiveness in interactions between breast cancer patients and their partners. *Journal of Family Psychology, 1*8(4), 589-599.

Markus, H. R. ve Kitayama, S. (2010). Cultures and selves: A cycle of mutual constitution. *Perspectives on Psychological Science, 5*(4), 420-430.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (s. 53-152). Academic Press.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment patterns in adulthood: Structure, dynamics, and change.* Guilford Press.

Murray, S. L. (1999). The quest for conviction: Motivated cognition in romantic relationships. *Psychological Inquiry, 10*(1), 23-34.

Murray, S. L., Holmes, J. G. ve Collins, N. L. (2006). The relational signature of felt security. *Psychological Bulletin, 132*(5), 641-666.

NICHD Early Child Care Research Network (1997). The effects of infant child care on infant-mother attachment security: Results of the NICHD study of early child care. *Child Development, 68*(5), 860-879.

Oishi, S. (2010). The psychology of residential mobility: Implications for the self, social relationships, and well-being. *Perspectives on Psychological Science, 5*(1), 5-21.

Oishi, S., Akimoto, S. A., Richards, J. R. K. ve Suh, E. M. (2013). Feeling understood as a key to cultural differences in life satisfaction. *Journal of Research in Personality, 47*(5), 488-491.

Otto, A. K., Laurenceau, J. P., Siegel, S. D. ve Belcher, A. J. (2015). Capitalizing on everyday positive events uniquely predicts daily intimacy and well-being in couples coping with breast cancer. *Journal of Family Psychology, 29*(1), 69-79.

Pavot, W., Diener, E. D. ve Fujita, F. (1990). Extraversion and happiness. *Personality and Individual Differences, 11*(12), 1299-1306.

Pflug, J. (2009). Folk theories of happiness: A cross-cultural comparison of conceptions of happiness in Germany and South Africa. *Journal of Social Indicators Research, 92*(3), 551-563.

Reis, H. T. (2007). Steps toward the ripening of relationship science. *Personal Relationships, 14*(1), 1-23.

Reis, H. T. (2012). Perceived partner responsiveness as an organizing theme for the study of relationships and well-being. L. Campbell ve T. J. Loving (Eds.), *Interdisciplinary research on close relationships* içinde (s. 27-52). APA Books.

Reis, H. T. ve Carmichael, C. (2006). *Married spouses' experiences of intimacy and support.* Yayımlanmamış metin.

Reis, H. T., Clark, M. S. ve Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing construct in the study of intimacy and closeness. D. Mashek ve A. Aron (Eds.), *The handbook of closeness and intimacy* içinde (s. 201-225). Erlbaum.

Reis, H. T., Maniaci, M. R., Caprariello, P. A., Eastwick, P. W. ve Finkel, E. J. (2011). Familiarity does indeed promote attraction in live interaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 101*(3), 557-570.

Reis, H. T. ve Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. S. W. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationship*s içinde (s. 367-389). Wiley.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology, 52*, 141-166.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069-1081.

Ryff, C. D. (2014). Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics, 83*(1), 10-28.

Salter, P. S. ve Adams, G. (2012). Mother or wife? An African dilemma tale and the psychological dynamics of sociocultural change. *Social Psychology, 43*(4), 232-242.

Selçuk, E., Günaydın, G., Ong, A. D. ve Almeida, D. A. (2016). Does partner responsiveness predict hedonic and eudaimonic well-being? A 10-year longitudinal study. *Journal of Marriage and Family, 78*(2), 311-325.

Selçuk, E., Karagöbek, B. ve Günaydın, G. (2018). Responsiveness as a key predictor of happiness: Mechanisms and unanswered questions. M. Demir ve N. Sumer (Ed.), *close relationships and happiness across cultures* içinde (s. 1-18). Springer.

Selçuk, E. ve Ong, A. D. (2013). Perceived partner responsiveness moderates the association between received emotional support and all-cause mortality. *Health Psychology, 32*(2), 231-235.

Selçuk, E., Stanton, S. C., Slatcher, R. B. ve Ong, A. D. (2017). Perceived partner responsiveness predicts better sleep quality through lower anxiety. *Social Psychological and Personality Science, 8*(1), 83-92.

Selçuk, E., Zayas, V., Günaydın, G., Hazan, C. ve Kross, E. (2012). Mental representations of attachment figures facilitate recovery following upsetting autobiographical memory recall. J*ournal of Personality and Social Psychology, 103*(2), 362-378.

Selçuk, E., Zayas, V. ve Hazan, C. (2010). Beyond satisfaction: The role of attachment in marital functioning. *Journal of Family Theory and Review, 2*(4), 258-279.

Simpson, J. A., Rholes, W. S. ve Nelligan, J. (1992). Support-seeking and support-giving within couples in an anxiety provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology, 62*(3), 434-446.

Slatcher, R. B. ve Selçuk, E. (2017). A social psychological perspective on the links between close relationships and health. *Current Directions in Psychological Science, 26*(1), 16-21.

Slatcher, R. B., Selçuk, E. ve Ong, A. D. (2015). Perceived partner responsiveness predicts diurnal cortisol profiles 10 years later. *Psychological Science, 26*(7), 972-982.

Solomon, D. H. ve Knobloch, L. K. (2001). Relationship uncertainty, partner interference, and intimacy within dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*(6), 804-820.

Sroufe, L. A. ve Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development, 48*, 1184-1199.

Stanton, S. C. E., Selçuk, E., Farrell, A. K., Slatcher, R. B. ve Ong, A. D. (2019). Perceived partner responsiveness, daily negative affect reactivity, and all-cause mortality: A 20-year longitudinal study. *Psychosomatic Medicine, 81*, 7-15.

Statista Search Department (2022, November 9th). *If you could have any super power, which power would you choose?* [Infographic]. Statista. https://www.statista.com/statistics/832262/preferred-super-powers-of-americans/

Taşfiliz, D., Selçuk, E., Günaydın, G., Slatcher, R. B., Corriero, E. ve Ong, A. D. (2018). Cultural patterns of partner responsiveness and well-being in Japan and the United States. *Journal of Family Psychology, 32*(3), 355-365.

Uchida, Y. ve Kitayama, S. (2009). Happiness and unhappiness in east and west: Themes and variations. *Emotion, 9*(4), 441-456.

Waterman, A. S., Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., Ravert, R. D., Williams, M. K., Bede Agocha, V., ... ve Brent Donnellan, M. (2010). The questionnaire for eudaimonic well-being: Psychometric properties, demographic comparisons, and evidence of validity. *The Journal of Positive Psychology, 5*(1), 41-61.

Whitchurch, E. R., Wilson, T. D. ve Gilbert, D. T. (2010). "He loves me, he loves me not…": Uncertainty can increase romantic attraction. *Psychological Science, 22*(2), 172-175.

Winczewski, L. A., Bowen, J. D. ve Collins, N. L. (2016). Is empathic accuracy enough to facilitate responsive behavior in dyadic interaction? Distinguishing ability from motivation. *Psychological Science, 27*(3) 394-404.

Yılmaz, A. (Yönetmen), Keskiner, A. (Yapımcı) ve Özgentürk, A. (Senarist). (1977). *Al Yazmalım* [Film]. Yeşilçam Film.

Zayas, V., Günaydin, G. ve Shoda, Y. (2015). From an unknown other to an attachment figure: How do mental representations change with attachment formation? V. Zayas ve C. Hazan (Eds.), *Bases of adult attachment: Linking brain, mind and behavior* içinde (s. 157-183). Springer.

Bölüm 8

Yakın İlişkilerin Sürdürülmesi

Asude Özdemir

Giriş

Yakın ilişkiler kurmak, bireyin yaşamından doyum almasında ve kendini güvenli alanda hissedebilmesinde rol alan en önemli kaynaklardan birisidir. Uzun yıllar boyunca yakın ilişkilerle ilgili yapılan araştırmalar, çoğunlukla ilişkilerin nasıl başladığı ve nasıl sonlandığı ile ilgili olmuştur. Şaşırtıcı bir şekilde ilişkinin nasıl devam ettiği ve sürdürülmesinde hangi faktörlerin etkili olduğu konusuna çok fazla değinilmemiştir. Ancak gelinen nokta, bir ilişkinin nasıl sürdürüleceğinin en az ilişkinin başlaması ve bitmesi kadar önemli olduğudur (Reis ve Rusbult, 2004). Romantik ilişkiler sayısız şekilde gelişebilir. Bazen kişiler tanışır, anında bir çekim hisseder ve hızlı bir şekilde kararlı bir romantik ilişki geliştirirler. Diğer zamanlarda, fiziksel olarak birbirine ilgi duyan iki kişi zaman içinde giderek daha fazla bağlı hâle geldikçe romantik ilişkiler gelişir. Romantik ilişki, her iki tarafın da gönüllü olarak içinde bulunduğu bir ilişki türü olan; flört, uzun süreli birliktelik, evlilik gibi ilişkileri içinde barındıran (Hendrick ve Hendrick, 2006), ilişkinin içeriği ile duygusal ve bilişsel süreçler ve ilişkinin niteliğini içeren bir yapıdır (Collins, 2003). Yapılan birçok araştırma, yakın ilişkilerin nasıl aktif olarak sürdürüldüğü noktasına odaklanmış, mutlu ve istikrarlı bir ilişki için ilişki sürdürme becerilerinin önemli olduğunu ortaya koymuştur (Canary ve Dainton, 2006; Weigel, Weiser ve Lalasz, 2017; Weiser ve Weigel, 2016).

İlişkiyi sürdürme becerisi, partnerlerin romantik ilişkilerini sürdürmek veya geliştirmek için giriştikleri çok çeşitli faaliyetleri içerir (Ogolsky ve Monk, 2020). Bu

olmaması olduğunu öne sürmüştür. Bu durumun örneklem büyüklüğü, boylamsal araştırmaların yetersizliği ile ilgili olabileceği varsayılmaktadır.

Sonuç

Yakın ilişkilerle ilgili araştırma yapan uzmanlar, ilişki gelişiminin nasıl ve neden olduğunu anlamak için çok zaman ve çaba harcamışlardır. Aşama modelini benimseyenler, ilişkisel ilerleme ya da bir başka deyişle ilişki sürdürebilme aşamalarının ne olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Diğerleri, ilişkide partnerler arasında meydana gelen süreçlere yani ilişkinin zaman içinde nasıl gelişim gösterdiğine odaklanmışlardır. Benimsenen yaklaşım ne olursa olsun, araştırmacılar ve kuramcılar, ilişkilerin yalnızca partnerlerdeki değişikliklerin değil, aynı zamanda sosyal çevredeki ve ilişkinin kendi içindeki değişikliklerin bir sonucu olarak zaman içinde dalgalanan dinamik bir süreç olduğunu kabul ederler.

Araştırmalar, romantik ilişkilerini sürdürme eğiliminde olan çiftlerin, romantik ilişkilerinden yüksek doyum alan, birbirleriyle olumlu etkileşimleri olan ve ilişki kurma becerisi yüksek olan, olumsuz bir durumda onarıcı davranışlar sergileyen bireyler olduğunu göstermiştir (Fincham ve Beach, 2006; Amato, Booth, Johnson ve Rogers, 2007). Weigel ve Ballard-Reisch (2008), çiftlerin ilişkilerinden aldıkları doyumun hem kendilerinin hem de partnerlerinin ilişki sürdürme stratejilerini kullanmasına bağlı olduğunu saptamışlardır. Ogolsky ve Bowers (2013) tarafından gerçekleştirilen meta analiz çalışması da ilişki doyumu ile ilişki sürdürme stratejileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Altman, I. ve Taylor, D. A. (1973). *Social penetration: The development of interpersonal relationships*. Holt, Rinehart & Winston.

Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R. ve Rogers, S. J. (2007). *Alone together: How marriage in America is changing.* Harvard University Press.

Appel, I. ve Shulman, S. (2015). The role of romantic attraction and conflict resolution in predicting shorter and longer relationship maintenance among adolescents. *Archives of Sexual Behavior, 44*(3), 777-782.

Bauminger, N., Finzi-Dottan, R., Chason, S. ve Har-Even, D. (2008). Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure. *Journal of Social and Personal Relationships, 25*, 409-428.

Branje, S. J. T., Frijns, T., Finkenauer, C., Engels, R. ve Meeus, W. (2007). You are my best friend: Commitment and stability in adolescents' same-sex friendships. *Personal Relationships, 14*, 587-603.

Canary, D. J. ve Dainton, M. A. (2006). Maintaining relationships. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Ed.). *The Cambridge handbook of personal relationships.* içinde (s. 727-745). Cambridge University Press.

Canary, D. J. ve Stafford, L. (1992). Relational maintenance strategies and equity in marriage. *Communication Monographs, 59(*3), 243-267.

Canary, D. J., Stafford, L., Hause, K. S. ve Wallace, L. A. (1993). An inductive analysis of relational maintenance strategies: Comparisons among lovers, relatives, friends, and others. *Communication Research Reports, 10*, 5-14.

Collins, W. A. (2003). More and myth: the developmental significance of romantic relationships during adolescence. *Journal of Research on Adolescence, 13(1),* 1-24.

Çelik Örnek, D. B. ve Akbaş, T. (2020). *İlişki sürdürme becerileri. Psiko-eğitim programı uygulayıcı el kitabı.* Nobel Yayıncılık.

Dailey, R. M., Hampel, A. D. ve Roberts, J. B. (2010). Relational maintenance in on-again/off-again relationships: An assessment of how relational maintenance, uncertainty, and Commitment vary by relationship type and status. *Communication Monographs, 77*, 75-101.

Dainton, M. (2000). Maintenance behaviors, expectations for maintenance, and satisfaction: Linking comparison levels to relational maintenance strategies. *Journal of Social and Personal Relationships, 17*, 827-842.

Dainton, M. (2008). The use of relationship maintenance behaviors as a mechanism to explain the decline in marital satisfaction among parents. *Communication Reports, 20,* 33-45.

Dindia, K. ve Canary, D. J. (1993). Definitions and theoretical perspectives on maintaining relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 10*, 163-173.

Duck, S. ve Miell, D. (1986). Charting the development of personal relationships. R. Gilmour ve S. Duck (Eds.), *The emerging fi eld of personal relationships* içinde (s. 133-143). Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Dunning, D. (1999). A newer look: Motivated social cognition and the schematic representation of social concepts. *Psychological Inquiry, 10(1*), 1-11.

Fehr, B. (2004). Intimacy expectations in same-sex friendships: A prototype interaction-pattern model. *Journal of Personality and Social Psychology, 86*, 265-284.

Felmlee, D. H. (1998). Fatal attraction. B. H. Spitzberg ve W. R. Cupach (Eds.), *The dark side of close relationships* içinde (s. 3-31). Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Fincham, F. D. ve Beach, S. R. H. (2006). Relationship Satisfaction. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (s. 579-594). Cambridge University Press.

Fiske, S. T. ve Taylor, S. E. (1991). *Social cognition*. (2. baskı). Mcgraw-Hill Book Company.

Goodfriend, W. ve Agnew, C. R. (2008). Sunken costs and desired plans: Examining different types of investments in close relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin, 34*(12), 1639-1652.

Gutierrez, V. (2004). *Maintenance behaviors and conflict level, areas, and resolution strategies in same-sex couples.* Yayınlanmamış doktora tezi. University of California, California.

Haas, S. M. ve Stafford, L. (1998). An initial examination of maintenance behaviors in gay and lesbian relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*, 846-855.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. S. (2006). Styles of romantic love. R. J. Sternberg ve K. Weis (Eds.), *The new psychology of love* içinde (s. 149-170). Yale University Press.

Higgins, T. E. (1998). The aboutness principle: A pervasive influence on human inference. *Social Cognition, 16(1),* 173-198.

Huston, T. L. ve Burgess, R. L. (1979). The analysis of social exchange in developing relationships: An Overview. R. L. Burgess ve T. L. Huston (Ed.), *Social exchange in developing relationships* içinde (s. 3-25). Academic Press.

Kerckhoff, A. C. ve Davis, K. E. (1962). Value consensus and need complementarity in mate selection. *American Sociological Review,* 27, 295-303.

Kurdek, L. A. (2008). A general model of relationship commitment: Evidence from same-sex partners. *Personal Relationships, 15*, 391-405.

Laurenceau, J-P., Barrett, L. F. ve Rovine, M. J. (2005). The interpersonal process model of intimacy in marriage: A daily-diary and multilevel modeling approach. *Journal of Family Psychology, 19*, 314-323.

Le, B. ve Agnew, C. R. (2003). Commitment and its theorized determinants: A meta-analysis of the Investment Model. *Personal Relationships, 10*, 37-57.

Levinger, G. (1976). A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues, 32*, 21-47.

Lewis, R. A. (1973). A longitudinal test of a developmental framework for premarital dyadic formation. *Journal of Marriage & the Family, 35*, 113-125.

Meeks, B. S., Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1998). Communication, love and relationship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*, 755-773.

Morry, M. M. (2005). Allocentrism and friendship satisfaction: The mediating roles of disclosure and closeness. *Canadian Journal of Behavioural Science, 37*, 211-222.

Murstein, B. I. (1976). *Who will marry whom? Theories and research in marital choice*. Springer.

Murstein, B. I. (1987). A clarifi cation and extension of the SVR theory of dyadic pairing. *Journal of Marriage & the Family, 49*, 929-947.

Ogolsky, B. G. (2009). Deconstructing the association between relationship maintenance and commitment: Testing two competing models. *Personal Relationships, 16*(1), 99-115.

Ogolsky, B. G. ve Bowers, J. R. (2013). A meta-analytic review of relationship maintenance and its correlates. *Journal of Social and Personal Relationships, 30*(3), 343-367.

Ogolsky, B. G. ve Monk, J. K., (2020). Advances in personal relationships. Ogolsky, B. G. ve Monk, J. K. (Eds.). *Relationship maintenance: Theory, process, and context* içinde (s. 3-12). Cambridge University Press.

Ogolsky, B. G. ve Stafford, L. (2022). A systematic review of relationship maintenance: Reflecting back and looking to the future. *Personal Relationships, 1*-25.

Prager, K. J. ve Buhrmester, D. (1998). Intimacy and need fulfillment in couple relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*, 435-469.

Prager, K. J. ve Roberts, L. J. (2004). Deep intimate connection: Self and intimacy in couple relationships. D. J. Mashek ve A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* içinde (s. 43-60). Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Ramirez, A. (2008). An examination of the tripartite approach to commitment: An actor-partner interdependence model analysis of the effect of relationship maintenance behavior.*Journal of Social and Personal Relationships,25*, 943-965.

Ragsdale, J. (1996). Gender, satisfaction level and the use of relational maintenance strategies in marriage. *Communication Monographs, 63*, 354-369.

Regan, P. (2011). *Close relationships*. Imprint Routledge, s. 408.

Reis, H. T. ve Patrick, B. C. (1996). Attachment and intimacy: Component processes. E. T. Higgins ve A. Kruglanski (Eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* içinde (s. 523-563). Guilford Press.

Reis, H. T. ve Rusbult, C. E. (Eds.). (2004). *Close relationships: Key readings.* Taylor & Francis.

Reis, H. T. ve Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships: Theory, research, and interventions* içinde (s. 367-389). Wiley.

Reis, H. T. ve Rusbult, C. E. (Eds.). (2004). *Close relationships: Key readings*. Taylor & Francis.

Reis, H. T., Clark, M. S. ve Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing constructin the study of intimacy and closeness. D. J. Mashek ve A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* içinde (s. 201-225). Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Reiss, I. L. (1980). *Family systems in America* (3. Baskı). Holt, Rinehart & Winston.

Rosenfeld, L. B. ve Bowen, G. L. (1991). Marital disclosure and marital satisfaction: Direct-effect versus interaction-effect models. *Western Journal of Speech Communication, 55*, 69-84.

Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology, 45*, 101-117.

Rusbult, C. E. ve Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships, 10*, 175–204.

Rusbult, C. E., Martz, J. M. ve Agnew, C. R. (1998). The Investment Model Scale: Measuring Commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*, 357-391.

Rusbult, C. E., Olsen, N., Davis, J. L. ve Hannon, P. A. (2001). Close romantic relationships: Maintenance and enhancement. H. T. Reis ve C. E. Rusbult (Eds.), *Close romantic relationships: Maintenance and enhancement* içinde (s. 287-303). Psychology Press.

Sedikides, C., Oliver, M. B. ve Campbell, W. K. (1994). Perceived benefi ts and costs of romantic Relationships for women and men: Implications for exchange theory. *Personal Relationships, 1*, 5-21.

Sias, P. M. ve Cahill, D. J. (1998). From coworkers to friends: The development of peer friendships in the workplace. *Western Journal of Communication, 62*, 273-299.

Sprecher, S. (1992). Social exchange perspectives on the dissolution of close relationships. T. L. Orbuch. (Eds) *Close relationship loss.* Springer.

Sprecher, S. ve Hendrick, S. S. (2004). Self-disclosure in intimate relationships: Associations with individual and relationship characteristics over time. *Journal of Social and Clinical Psychology, 23,* 857-877.

Stafford, L., Dainton, M. ve Haas, S. (2000). Measuring routine and strategic relational maintenance: Scale revision, sex versus gender roles, and the prediction of relational characteristics. *Communication Monographs, 67*(3), 306-323.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. John Wiley.

Weigel, D. ve Ballard-Reisch, D. (1999). The influence of marital duration and the use of relationship maintenance behaviors. *Communication Reports, 12, 59-70.*

Weigel, D. J. ve Ballard-Reisch, D. S. (2008). Relational maintenance, satisfaction, and commitment in marriages: An actor-partner analysis. *Journal of Family Communication, 8*(3), 212-229.

Weigel, D. J, Weiser, D. A ve Lalasz, C. B. (2017). Testing Motivational Model of Relationship Maintenance: The Role of Approachand Avoidance Relationship Goals. *Western Journal of Communication.81*(3), 341-361.

Weiser, D. A. ve Weigel, D. J. (2016). Self-efficacy in romantic relationships: Direct and indirect effects on relationship maintenance and satisfaction. *Personality and Individual Differences, 89*, 152-156.

Bölüm 9

Yakın İlişki Süreçleri: İlişkinin Sonlanması

Dilaram Billur Örnek

İster günler ister yıllar sürsün, bütün ilişkilerin bir gün bittiği ve ilişkinin sonlanmasının sadece ayrılan çiftlere özgü bir durum olmadığı oldukça sert bir gerçekliktir. Bütün ilişkiler biter, bazen kişisel seçimler sonucu ve gönüllü olarak bazen taraflardan biri ayrılmak istediği için, uzaklaştığı için veya öldüğü için. Baxter (1982), "Bir ilişkinin bitişi, çoğu kişi tarafından bilinen ama herkes tarafından korkulan bir fenomendir. En derin ve acılı sosyal etkileşimlerden sayılabilir." der.

Yakın ilişkiler, duygusal bağlar, cinsel yakınlık, paylaşılan sosyal çevre, finansal anlaşmalar, evler, anılar, kimlikler, aileler ağında var olur ve bir yakın ilişki sonlandığında bütün bu ortaklıklar ve bağlar da sonlanır. Bu bağ ve ilişkisel kaynakların kaybedilmesi, ilişkinin bitişi ile yaşanan duygusal acının çok daha şiddetli hissedilmesine yol açar (Guerrero vd., 2018). Bu kadar acılı bir yaşantının zaman zaman kişisel kararlarla ortaya çıkması şaşırtıcı görünmektedir. Bunca zorlu bir yola girmeye insanları iten faktörler neler olabilir? Amato ve Previti (2003) tarafından gerçekleştirilen boylamsal bir araştırmada, evli çiftler 17 yıl boyunca izlenmiş ve bu süreçte boşanan çiftlerin ayrılık nedenleri incelenmiştir. Bu çalışmada, boşanan çiftlerin en sık rastlanan ayrılık nedenlerinin kadın ve erkekler için farklılaştığı görülmüştür. Kadınlar arasında en sık karşılaşılan boşanma sebepleri sırasıyla sadakatsizlik, eşin alkol ve madde kullanımı, fiziksel veya psikolojik istismar ve

sıra ekonomik sonuçlar, çocukların etkilenmesi gibi faktörler tek başına güç olan süreci daha da güçleştirebilmektedir. İlişkilerin bitişinin bu denli zorlayıcı olmasını engelleyen bazı unsurlar da vardır. Örneğin doğrudan olmak ve ayrılıkla ilgili uzlaşma sürecini sürüncemede bırakmamak, kişilere deneyimledikleri ilişki ile ilgili tam bir kapanış yapabilme imkânı sağlayarak göreceli olarak daha baş edilebilir bir ayrılık sağlayabilmektedir. Buna ek olarak, ayrılık sonrası ilk zamanlar kişi için zorlayıcı olsa da zaman içinde deneyime uzaktan bakabilme imkânı bulan kişi kazanımlarına odaklanabilmektedir.

Kaynakça

Afifi, T. D.ve Schrodt, P. (2003). "Feeling caught" as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communication Monographs, 70*, 142-173.

Amato, P. R.ve Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family, 53,* 43-58.

Amato, P. R.ve Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues, 24*, 602-626.

Arias, I.ve Pape, K. T. (2001). Psychological abuse: Implications for adjustment and commitment to leave violent partners. D. K. O'Leary ve R. D. Maluro (Edl.), *Psychological abuse in violent domestic relations,* içinde (s. 137-151). Springer.

Arriaga, X. B. (2001). The ups and downs of dating: Fluctuations in satisfaction in newly formed romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*, 764-765.

Battaglia, D. M., Richard, F. D., Datteri, D. L.ve Lord, C. G. (1998). Breaking up is (relatively) easy to do: A script for the dissolution of close relationships. *Journal of Personal and Social Relationships, 15*, 829-845.

Baumbach N. (2019). Marriage Story. United States: Warner Brothers.

Baxter, L. A. (1982). Strategies for ending relationships: Two studies. *Western Journal of Speech Communications, 46*, 223-241.

Baxter, L. A. (1984). Trajectories of relationship disengagement. *Journal of Social and Personal Relationships, 1,* 29-48.

Bentler, P. M.ve Newcomb, M. D. (1978). Longitudinal study of marital success and failure. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46,* 1053-1070.

Blumstein, P. ve Schwartz, P. (1983). *American couples: Money, work, sex.* Morrow.

Boelen, P. A. ve Reijntjes, A. (2009). Negative cognitions in emotional problems following romantic relationship breakups. *Stress and Health, 25,* 11-19.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment.* Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation.* Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss, sadness, and depression*. Basic Books.

Bradford, L. (1980). The death of a dyad. B. W. Morse ve L. A. Phelps (Edl.), *Interpersonal communication: A relational perspective* içinde (s. 497-508). Burgess.

Brumbaugh, C. C. ve Fraley, R. C. (2015). Too fast, too soon? An empirical investigation into rebound relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 32*, 99-118.

Cate, R. M., Levin, L. A. ve Richmond, L. S. (2002). Premarital relationship stability: A review of recent research. *Journal of Social and Personal Relationships, 19,* 261-284.

Christensen, A. ve Shenk, J. L. (1991). Communication, conflict, and psychological distance in nondistressed, clinical, and divorcing couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59,* 458-463.

Cleek, M. G. ve Pearson, T. A. (1985). Perceived causes of divorce: An analysis of interrelationships. *Journal of Marriage and the Family, 47,* 179-183.

Clements, M. L., Cordova, A. D., Markman, H. J. ve Laurenceau, J. (1997). The erosion of marital satisfaction over time and how to prevent it. R. J. Sternberg ve M. Hojjat (Eds.), *Satisfaction in close relationships* içinde (s. 335-365). Guilford Press.

Cody, M. (1982). A typology of disengagement strategies and an examination of the role intimacy and relational problems play in strategy selection. *Communication Monographs, 49,* 148-170.

Cupach, W. R. ve Metts, S. (1986). Accounts of relational dissolution: A comparison of marital and non- marital relationships. *Communication Monographs, 53,* 311-334.

DeMaris, A. (2007). The roles of relationship inequity in marital disruption. *Journal of Social and Personal Relationships, 24,* 177-195.

Duck, S. (1982). A topography of relational disengagement and dissolution. S. Duck (Ed.), *Personal relationships 4: Dissolving personal relationships* içinde (s. 1-30). Academic Press.

Fagundes, C. P. (2012). Getting over you: Contributions of attachment theory for postbreakup emotional adjustment. *Personal Relationships, 19,* 37-50.

Feldman, S. S. ve Cauffman, E. (1999). Sexual betrayal among late adolescents: Perspectives of the perpetrator and the aggrieved. *Journal of Youth and Adolescence*, *228,* 235-258.

Gahler, M., Hong, Y. ve Bernhardt, E. (2009). Parental divorce and union disruption among young adults in Sweden. *Journal of Family Issues, 30,* 688-713.

Gottman, J. M. (1993). A theory of marital dissolution and stability. *Journal of Family Psychology, 7,* 57-75.

Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes.* Lawrence Erlbaum.

Gottman, J. M. ve Levenson, R. W. (2000). The timing of divorce: Predicting when a couple will divorce over a 14-year period. *Journal of Marriage and the Family, 62,* 737-745.

Graham Kevan, N. ve Archer, J. (2003). Patriarchal terrorism and common couple violence: A test of Johnson's predictions in four British samples. *Journal of Interpersonal Violence, 18,* 1247-1270.

Guerrero, L. K. (2008). Attachment theory: A communication perspective. L. Baxter ve D. Braithwaite (Edl.), *Engaging theories in interpersonal communication* içinde (s. 295-307). Sage.

Guerrero, L. K., La Valley, A. G.ve Farinelli, L. (2008). The experience and expression of anger, guilt, and sadness in marriage: An equity theory explanation. *Journal of Social and Personal Relationships, 25*, 699-724.

Guerrero, L. K., Anderson, P. A. ve W. A. Afifi (2018). *Close encounters: Communication in Relationships*. Sage.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52,* 511-524.

Hebert, S. ve Popadiuk, N. (2008). University students' experiences of nonmarital breakups: A grounded theory. *Journal of College Student Development, 29*, 1-14.

Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (1992). Liking, loving, and relating. Brooks/Cole.

Hochschild, A. (1997). T*he time bind: When work becomes home and home becomes work.* Metropolitan Books.

Huston, T. L. (2009). What's love got to do with it? Why some marriages succeed and others fail. *Personal Relationships, 16*, 301-327.

Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family, 57*, 283-294.

Johnson, M. P. ve Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence against Women Survey. *Journal of Family Issues, 26,* 322-349.

Johnson, S. (2020). *The message of marriage story works – Every day!.* drsuejohnson.com web sitesinden alınmıştır.

Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin, 118,* 3-34.

Karraker, A. ve Latham, K. (2015). In sickness and in health? Physical illness as a risk factor for marital dissolution in later life. *Journal of Health and Social Behavior, 56,* 59-73.

Kelley, H. H. ve Thibaut, J. W. (1978). *Interpersonal relations: A theory of interdependence.* Wiley- Interscience.

Kim, J. ve Gray, K. A. (2008). Leave or stay? Battered women's decision after intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence, 23*, 1465-1482.

Kurdek, L. A. (1991). The dissolution of gay and lesbian couples. *Journal of Social and Personal Relationships, 8*, 265-278.

Lambert, A. N. ve Hughes, P. C. (2010). The influence of goodwill, secure attachment, and positively toned disengagement strategy on reports of communication satisfaction in nonmarital post-dissolution relationships. *Communication Research Reports*, 27, 171-183.

Lampard, R. (2014). Stated reasons for relationship dissolution in Britain: Marriage and cohabitation compared. *European Sociological Review, 30,* 315-328.

Le, B., Dove, N. L., Agnew, C. R., Korn, M. S. ve Mutso, A. A. (2010). Predicting nonmarital romantic relationship dissolution: A meta-analytic synthesis. *Personal Relationships, 17,* 377-390.

Lee, S., Rogee, R. D. ve Reis, H. T. (2010). Assessing the seeds of relational decay: Using implicit evaluations to detect the early stages of disillusionment. *Psychological Science, 21,* 857-864.

Lepore, S. J. ve Greenberg, M. A. (2002). Mending broken hearts: Effects of expressive writing on mood, cognitive processing, social adjustment, and health following a relationship breakup. *Psychology and Health, 17,* 547-560.

Levinger, G. (1979). A Social Exchange View on Dissolution of Pair Relationships. R. L. Burgess ve T. L. Huston (Edl.) *Social exchange in developing relationships*, içinde (s. 169-193). Academic Press.

Moller, N. P., Fouladi, R. T., McCarthy, C. J. ve Hatch, K. D. (2003). Relationship of attachment and social support to college students' adjustment following relationship breakup. *Journal of Counseling and Development, 81,* 354-369.

Negash, S., Cui, M., Fincham, F. D.ve Pasley, K. (2014). Extradyadic involvement and relationship dissolution in heterosexual women university students. *Archives of Sexual Behavior, 43*, 531-539.

Parker, B. L. ve Drummond-Reeves, S. J. (1993). The death of a dyad: Relational autopsy, analysis and aftermath. *Journal of Divorce and Remarriage, 21,* 95-119.

Park, L. E., Sanchez, D. T.ve Brynildsen, K. (2011). Maladaptive responses to relational dissolution: The role of relationship contingent self-worth. *Journal of Applied Social Psychology, 41,* 1749-1773.

Perilloux, C. ve Buss, D. M. (2008). Breaking up romantic relationships: Costs experienced and coping strategies deployed. *Evolutionary Psychology, 6,* 164-181.

Rhatigan, D. L. ve Street, A. E. (2005). The impact of intimate partner violence on decisions to leave dating relationships. *Journal of Interpersonal Violence, 20,* 1580-1597.

Rhoades, G. K., Stanley, S. M. ve Markman, H. J. (2010). Should I stay or should I go? Predicting dating relationship stability from four aspects of commitment. *Journal of Family Psychology, 24*, 543-550.

Rusbult, C. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the Investment model. *Journal of Experimental Social Psychology, 16,* 172-186.

Saffrey, C. ve Ehrenberg, M. (2007). When thinking hurts: Attachment, rumination, and postrelationship adjustment. *Personal Relationships, 14*, 351-368.

Safron, C. (1979). Troubles that pull couples apart: A Redbook report. *Redbook, 83,* 138-141.

Scott, M. D.ve Powers, W. G. (1978). *Interpersonal communication: A question of needs.* Houghton Mifflin.

Segrin, C. (1998). Interpersonal communication problems associated with depression and loneliness. P. A. Andersen ve L. K. Guerrero (Eds.), *Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts* içinde (s. 215-242). Academic Press.

Segrin, C., Taylor, M. E. ve Altman, J. (2005). Social cognitive mediators and relational outcomes associated with parental divorce. *Journal of Social and Personal Relationships, 22,* 361-377.

Shackelford, T. K., Buss, D. M.ve Bennett, K. (2002). Forgiveness or breakups: Sex differences in responses to a partner's responses to a partner's infidelity. *Cognition and Emotion, 16*, 299-307.

Slotter, E. B. ve Ward, D. E. (2015). Finding the silver lining: The relative roles of redemptive narratives and cognitive reappraisal in individuals' emotional distress after the end of a romantic relationship. *Journal of Social and Personal Relationships, 32,* 737-756.

Speilmann, S. S., McDonald, G. ve Wilson, A. E. (2009). On the rebound: Focusing on someone new helps anxiously attached individuals let go of ex-partners. *Personality and Social Psychology Bulletin, 35,* 1382-1394.

Sprecher, S., Felmlee, D., Metts, S., Fehr, B. ve Vanni, D. (1998). Factors associated with distress following the breakup of a close relationship. *Journal of Social and Personal Relationships, 15,* 791-809.

Sprecher, S., Schmeeckle, M.ve Felmlee, D. (2006). The principal of least interest: Inequality in emotional involvement in romantic relationships. *Journal of Family Issues, 27*, 1255-1280.

Sternberg, R. J. (1987). *The triangle of love: Intimacy, passion, commitment.* Basic Books.

Tashiro, T. ve Frazier, P. (2003). I'll never be in a relationship like that again: Personal growth following romantic relationship breakups. *Personal Relationships, 10,* 113-138.

Tsai, C. W., Shen, P. D. ve Chiang, Y. C. (2015). Meeting ex-partners on Facebook: Users' anxiety and severity of depression. *Behavior ve Information Technology, 34*, 668-677.

VanderDrift, L. E.ve Agnew, C. R. (2012). Need fulfillment and stay-leave behavior: On the diagnosticity of personal and relational needs. *Journal of Social and Personal Relationships, 29*, 228-245.

Wang, L., Seelig, A., Wadsworth, S. M., McMaster, H., Alcaraz, J. E., Crum-Cianflone, N. (2015). Associations of military divorce with mental, behavioral, and physical health outcomes. *BMC Psychiatry, 15,* https://doi.org/10.1186/s12888-015-0517-7.

Wrape, E. R., Jenkins, S. R., Callahan, J. L. ve Nowlin, R. B. (2016). Emotional and cognitive coping in relationship dissolution. *Journal of College Counselling, 19*, 110-123.

Yıldırım, F. B. ve Demir, A. (2015). Breakup adjustment in young adulthood. *Journal of Counselling and Development, 93*, 38-44.

Bölüm 10

Romantik İlişkilerde Cinsellik ve Cinsel Sağlık

Erol Esen - Sema Civan Gökkaya

Cinsellik

Cinsellik bireyleri eşsiz kılan ve yaşamlarındaki tüm gelişimsel evrelerin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan yaşamının doğum öncesinden ölüme kadar yaşamın ve yakın ilişkilerin doğal bir parçası olmasına karşın cinsellik birçok toplumda hâlen bir tabudur. Araştırmaların yanı sıra kişisel gözlemlerim de cinselliğin bireylerin hakkında açıkça konuşmakta zorlandığı konulardan biri olduğu görüşünü desteklemektedir (Aras vd., 2007; Çok vd., 2001; Gelbal vd., 2008; Saraçoğlu vd., 2014). Yürüttüğüm cinsel sağlık eğitimi dersinde öğrencilerimin bazen açığa vurdukları bazen gizlemeye çalıştıkları duygusal tepkileri kişisel gözlemlerimin odağını oluşturmaktadır. Görece daha güvenli ve toplumsal baskılardan uzak bir ortamda olmalarına karşın bazı öğrencilerin ders sırasında şaşkın, utanmış veya rahatsız hissettikleri; ders içi tartışmalara katılmak için cesaretlendirilmeye ihtiyaç duydukları sıklıkla dikkatimi çekmektedir. Öğrencilerin cinsellik konuşulurken hissettiklerinin, verdikleri veya gizledikleri tepkilerinin cinselliğe dair tutumlarının bir sonucu olduğu ve cinselliğe dair tutumlarının oluşmasında ailelerinin, kültürel birikimlerinin, mevcut ve geçmiş cinsel yaşantılarının kilit rol oynadıkları söylenebilir. Bu kilit rolün birkaç yıl önce dönemin son dersinde söz alan bir öğrencimin cümleleriyle karşımda somutlaştığını söyleyebilirim: “Katı kuralların olduğu muhafazakâr

cinsellik, bağlanma ve iletişim gibi faktörlerden etkilenmektedir. Partnerlerin birbirlerini zorlamadan cinsel ilişki ihtiyaçlarını, arzularını, endişelerini, cinsel davranışa yönelik tutumlarını ve cinsel ilişkiyi reddetme gibi konularda doğru iletişim kurmaları önemlidir. Bireylerin cinselliği isteyerek ve diğer bireylerden onay alarak başlatmaları, cinsel haklar ve cinsel sağlık konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Abboyaud, S., Flores, D., Redmond, L., Brawner, B. M. ve Sommers, M. S. (2021). Sexual attitudes and behaviours among Arab American young adults in the USA. *Culture, Health & Sexuality, 23*(12), 1591-1607. https://doi.org/ 10.1080/13691058.2020.1788163

Acar, F. P. ve Sümer, H. C. (2018). Another test of gender differences in assignments to precarious leadership positions: Examining the moderating role of ambivalent sexism. *Applied Psychology*, *67*(3), 498-522. https://doi.org/10.1111/apps.12142

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum Associates.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). *DSM-5 ruhsal bozuklukların tanımsal ve sayımsal el kitabı* (Çev. E. Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği.

Anderson, M., Vogels, E.A. ve Turner, E. (2020). *The virtues and downsides of online dating.* Pew Research Center report. https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/06/the-virtues-and downsides-of-online-dating/

Aras, S., Orcin, E., Ozan, S. ve Semin, S. (2007). Sexual behaviours and contraception among university students in Turkey. *Journal of Biosocial Science, 39*(1), 121-135.

Archer, J. ve Lloyd, B. B. (2002). *Sex and Gender* (2. Baskı). Cambridge University Press.

Armutçu, E. (2006). *Türkiye cinselliğini konuşuyor.* Doğan Kitapçılık.

Aslan, E., Beji, N. K., Güngör, I., Kadioglu, A. ve Dikencik, B. K. (2008). Prevalence and risk factors for low sexual function in women: a study of 1,009 women in an outpatient clinic of a university hospital in Istanbul. *The Journal of Sexual Medicine*, *5*(9), 2044-2052. https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.00873.x

Aşcı, Ö., Gökdemir, F. ve Kanbay, Y. (2016). Examination of sexual attitudes of students in a university in Turkey. *International Journal of Health Sciences & Research*, *6*(6), 245-253.

Ateş, E. ve Kazıcı, H. G. (2021). Prematür ejakülasyon: Güncel tedavi ve gelecek. *Androloji Bülteni*, *23*(4), 278-289.

Aubin, S. ve Heiman, J. R. (2004). Sexual dysfunction from a relationship perspective. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 477-484). Lawrence Erlbaum Associates.

Avis, N. E., Stellato, R., Crawford, S., Johannes, C. ve Longcope, C. (2000). Is there an association between menopause status and sexual functioning? *Menopause-New York*, *7*(5), 297-309. https://doi.org/10.1097/00042192-200007050-00004

Bancroft, J. (2002). Biological factors in human sexuality. *Journal of Sex Research*, *39*(1), 15-21. https://doi.org/10.1080/00224490209552114

Bancroft, J., Graham, C. A. ve McCord, C. (2001). Conceptualizing women's sexual problems. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 27, 95-103. https://doi.org/10.1080/00926230152051716

Bancroft, J., Loftus, J. ve Long, J. S. (2003). Distress about sex: A national survey of women in heterosexual relationships. *Archives of Sexual Behavior*, *32*(3), 193-208. https://doi.org/10.1023/A:1023420431760

Bandinelli, C. ve Gandini, A. (2022). Dating apps: The Uncertainty of marketised love. *Cultural Sociology,* 17499755211051559. https://doi.org/10.1177/17499755211051559

Barak, A. ve Fisher, W. A. (2002). The future of Internet sexuality. A. Cooper (Ed.), *Sex and the Internet: A guidebook for clinicians* içinde (s. 267-280). Brunner-Routledge.

Basow, S. A. (1992). *Gender: Stereotypes and roles.* Thomson Brooks/Cole Publishing.

Basson, R. (2000). The female sexual response: A different model. *Journal of Sex and Marital Therapy*, *26*(1) 51-65. https://doi.org/10.1080/009262300278641

Basson, R. R., Leiblum, S. S., Brotto, L. L., Derogatis, L. L., Fourcroy, J. J., Fugl-Meyer, K. K., … Schultz, W. (2003). Definitions of women's sexual dysfunction reconsidered: Advocating expansion and revision. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, *24*(4), 221-229. https://doi.org/10.3109/01674820309074686,

Basson, R. ve Schultz, W. W. (2007). Sexual sequelae of general medical disorders. *The Lancet*, *369*(9559), 409-424. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(07)60197-4

Baumeister, R. F., Catanese, K. R. ve Vohs, K. D. (2001). Is there a gender difference in strength of sex drive? Theoretical views, conceptual distinctions, and a review of relevant evidence. *Personality and Social Psychology Review*, *5*(3), 242-273. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0503_5

Bauminger, N., Finzi-Dottan, R., Chason, S. ve Har-Even, D. (2008). Intimacy in adolescent friendship: The roles of attachment, coherence, and self-disclosure. *Journal of Social and Personal Relationships*, *25*(3), 409-428. https://doi.org/10.1177/0265407508090866

Brassard, A., Lussier, Y. ve Shaver, P. R. (2009). Attachment, perceived conflict, and couple satisfaction: Test of a meditational dyadic model. *Family Relations*, *58*(5), 634-646. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1741-3729.2009.00580.x

Birnbaum, G. E. (2010). Bound to interact: The divergent goals and complex interplay of attachment and sex within romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 245-252. http://dx.doi.org/10.1177/0265407509360902

Birnbaum, G. E. (2015a). Like a horse and carriage? The dynamic interplay of attachment and sexuality during relationship development. *European Psychologist, 20*(4), 265. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000237

Birnbaum, G. E. (2015b). Attachment and sexual mating: The joint operation of separate motivational systems. J. Cassidy ve P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment,*3. baskı. *Theory, research, and clinical applications.* içinde (s. 464-483). Guilford Press.

Birnbaum, G. E. ve Finkel, E. J. (2015). The magnetism that holds us together: Sexuality and relationship maintenance across relationship development. *Current Opinion in Psychology*, *1*, 29-33. http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2014.11.009

Birnbaum, G. E. (2018). The fragile spell of desire: A functional perspective on changes in sexual desire across relationship development. *Personality and Social Psychology Review, 22*(2), 101-127. https://doi.org/10.1177/1088868317715350

Birnbaum, G., Glaubman, H. ve Mikulincer, M. (2001). Women's experience of hetero-sexual intercourse—scale construction, factor structure, and relations to orgasmic disorder. *Journal of Sex Research, 38*(3), 191-204. http://dx.doi.org/10.1080/00224490109552088

Birnbaum, G. E., Kanat-Maymon, Y., Slotter, E. B. ve Luchies, L. B. (2021). Sexual Desire Mediates the Relationship-Promoting Effects of Perceived Partner Mate Value. *Archives of Sexual Behavior*, *50*(8), 3733-3755. https://doi.org/10.1007/s10508-021-02060-2

Birnbaum, G. E. ve Laser-Brandt, D. (2002). Gender differences in the experience of hetero-sexual intercourse. *Canadian Journal of Human Sexuality, 11*(3/4), 143-158.

Birnbaum, G. E., Mikulincer, M., Szepsenwol, O., Shaver, P. R. ve Mizrahi, M. (2014). When sex goes wrong: A behavioral systems perspective on individual differences in sexual attitudes, motives, feelings, and behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, *106*(5), 822-842. https://doi.org/10.1037/a0036021

Birnbaum, G. E. ve Reis, H. T. (2019). Evolved to be connected: The dynamics of attachment and sex over the course of romantic relationships. *Current Opinion in Psychology*, *25*, 11-15. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.02.005

Birnbaum, G. E., Reis, H. T., Mikulincer, M., Gillath, O. ve Orpaz, A. (2006). When sex is more than just sex: Attachment orientations, sexual experience, and relationship quality. *Journal of Personality and Social Psychology, 91*(5), 929-943. http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.91.5.929

Blumenstock, S. M., Quinn-Nilas, C., Milhausen, R. R. ve McKay, A. (2020). High emotional and sexual satisfaction among partnered midlife Canadians: Associations with relationship characteristics, sexual activity and communication, and health. *Archives of Sexual Behavior*, *49*(3), 953-967. https://doi.org/10.1007/s10508-019-01498-9

Bogaert, A. F. ve Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships, 9(*2), 191-204. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/1475-6811.00012

Bolin, A., Whelehan, P., Vernon, M. ve Antoine, K. (2021). Sexuality through the Life Stages, Part I: Early Childhood Sexuality. *Human Sexuality* içinde (s. 201-230). Routledge.

Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Basic Books.

Boyce, W., Doherty-Poirier, M., MacKinnon, D., Fortin, C., Saab, H., King, M. ve Gallupe, O. (2006). Sexual health of Canadian youth: Findings from the Canadian youth, sexual health and HIV/AIDS study. *Canadian Journal of Human Sexuality*, *15*(2), 59.

Bozdemir, N. ve Özcan, S. (2011). Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care*, *5*(4), 37-46. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjfmpc/issue/45318/567767

Brassard, A., Lussier, Y. ve Shaver, P. R. (2009). Attachment, perceived conflict, and couple satisfaction: Test of a meditational dyadic model. *Family Relations*, *58*(5), 634-646. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2009.00580.x

Brennan, K. A. ve Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin, 21*(3), 267-283. https://doi.org/10.1177%2F0146167295213008

Bulut, A., Çokar, M., Eylen, B., Akalın, A., Gürşimşek, I., Hamurcu H., Nalbant, H. Oksal, A., ve Ortaylı, N. (2006). *Öğretmen ve öğretmen adayları için cinsel sağlık eğitimi* (4. baskı). Ceren Yayın-Dağıtım.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12*, 1-14. https://doi.org/10.1017/S0140525X00023992

Butzer, B. ve Campbell, L. (2008). Adult attachment, sexual satisfaction, and relationship satisfaction: A study of married couples. *Personal Relationships*, *15*(1), 141-154. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2007.00189.x

Byers, E. S. (1999). The interpersonal exchange model of sexual satisfaction: Implications for sex therapy with couples. *Canadian Journal of Counseling and Psychotherapy*, *33*(2), 95-111. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ590818.pdf

Byers, E. S. (2005). Relationship satisfaction and sexual satisfaction: A longitudinal study of individuals in long-term relationships. *Journal of Sex Research*, *42*(2), 113-118. https://doi.org/10.1080/00224490509552264

Byers, E. S. (2011). Beyond the birds and the bees and was it good for you?: Thirty years of research on sexual communication. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, *52*(1),20-28. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0022048

Byers, E., S. ve Lewis, K. (1988). Dating couples' disagreements over the desired level of sexual intimacy. *The Journal of Sex Research*, *24*(1), 15-20. https://doi.org/10.1080/00224498809551395

Byers, E. S., Purdon, C. ve Clark, D. A. (1998). Sexual intrusive thoughts of college students. *Journal of Sex Research*, *35*(4), 359-369. https://doi.org/10.1080/00224499809551954

Carpenter, L. M., Nathanson, C. A. ve Kim, Y. J. (2009). Physical women, emotional men: Gend er and sexual satisfaction in midlife. *Archives of Sexual Behavior*, *38*(1), 87-107. https://doi.org/10.1007/s10508-007-9215

Castelo-Branco, C., Blumel, J. E., Araya, H., Riquelme, R., Castro, G., Haya, J. ve Gramegna, G. (2003). Prevalence of sexual dysfunction in a cohort of middle-aged women: influences of menopause and hormone replacement therapy. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, *23*(4), 426-430. https://doi.org/10.1080/0144361031000120978

Chambers, W. C. (2007). Oral sex: Varied behaviors and perceptions in a college population. *Journal of Sex Research*, *44*(1), 28-42. https://doi.org/10.1080/00224490709336790

Chandra, A., Copen, C. E. ve Mosher, W. D. (2013). Sexual behavior, sexual attraction, and sexual identity in the United States: Data from the 2006–2010 National Survey of Family Growth. *International handbook on the demography of sexuality* içinde (s. 45-66). Springer.

Charlton, R. S. ve Yalom, I. D. (2012). *Cinsel terapi* (G. Kotiloğlu, Çev.). Kitap Matbaacılık.

Christopher, F. S. ve Sprecher, S. (2000). Sexuality in marriage, dating, and other relationships: A decade review. *Journal of Marriage and Family, 62*(4), 999-1017. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00999.x

Clark, C. L., Shaver, P. R. ve Abrahams, M. F. (1999). Strategic behaviors in romantic relationship initiation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*(6), 709-722. https://doi.org/10.1177%2F0146167299025006006

Clark, R. D. ve Hatfield, E. (1989). Gender differences in receptivity to sexual offers. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, *2*(1), 39-55. http://dx.doi.org/10.5964/ijpr.v7i2.121

Cohen, D. ve Belsky, J. (2008). Avoidant romantic attachment and female orgasm: Testing an emotion-regulation hypothesis. *Attachment and Human Development*, *10*(1), 1-11. https://doi.org/10.1080/14616730701868555

Cohen, J. N., Sears, H. A., Byers, E. S. ve Weaver, A. D. (2004). Sexual health education: Attitudes, knowledge, and comfort of teachers in New Brunswick schools. *Canadian Journal of Human Sexuality*, *13*(1), 1-15.

Cooper, M. L., Pioli, M., Levitt, A., Talley, A. E., Micheas, L. ve Collins, N. L. (2006). Attachment styles, sex motives, and sexual behavior. M. Mikulincer ve G. S. Goodman *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex* içinde (s. 243-274). The Guilford Press.

Coduto, K. D., Lee-Won, R. J. ve Baek, Y. M. (2020). Swiping for trouble: Problematic dating application use among psychosocially distraught individuals and the paths to negative outcomes. *Journal of Social and Personal Relationships, 37*(1), 212-232. https://doi.org/10.1177/0265407519861153

Corty, E. W. ve Guardiani, J. M. (2008). Canadian and American sex therapists' perceptions of normal and abnormal ejaculatory latencies: How long should intercourse last?. *The Journal of Sexual Medicine*, *5*(5), 1251-1256. https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.00797.x

Courtice, E. L. ve Shaughnessy, K. (2018). The partner context of sexual minority women's and men's cybersex experiences: Implications for the traditional sexual script. *Sex Roles*, *78*(3), 272-285. https://doi.org/10.1007/s11199-017-0792-5

Crooks, R. ve Baur, K. (2011). *Our sexuality*. Wadsworth, Cengage Learning.

Cupach, W. R. ve Spitzberg, B. H. (2008). Unrequited Lust. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 259-287). Lawrence Erlbaum Associates.

Çok, F., Ann Gray, L. ve Ersever, H. (2001). Turkish university students' sexual behaviour, knowledge, attitudes and perceptions of risk related to HIV/AIDS. *Culture, Health and Sexuality, 3*(1), 81-99. https://doi.org/10.1080/136910501750035699

Daneback, K., Cooper, A. ve Månsson, S. A. (2005). An Internet study of cybersex participants. *Archives of Sexual Behavior*, *34*(3), 321-328. https://doi.org/10.1007/ s10508-005-3120-z

Davis, D., Shaver, P. R. ve Vernon, M. L. (2004). Attachment style and subjective motivations for sex. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*(8), 1076-1090. http://dx.doi.org/10.1177/0146167204264794

Davis, D., Shaver, P. R., Widaman, K. F., Vernon, M. L., Follette, W. C. ve Beitz, K. (2006). "I can't get no satisfaction": Insecure attachment, inhibited sexual communication, and sexual dissatisfaction. *Personal Relationships*, *13*(4), 465-483. http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00130.x

Dawson, S. J. ve Chivers, M. L. (2014). Gender differences and similarities in sexual desire. *Current Sexual Health Reports*, *6*(4), 211-219. http://dx.doi.org/10.1007/s11930-014-0027-5

De Graaf, H., Vanwesenbeeck, I., Meijer, S., Woertman, L. ve Meeus, W. (2009). Sexual trajectories during adolescence: Relation to demographic characteristics and sexual risk. *Archives of Sexual Behavior*, *38*(2), 276-282. https://doi.org/10.1007/s10508-007-9281-1

De Jong, D. C., Reis, H. T., Peters, B. J., DeHaan, C. ve Birnbaum, G. E. (2019). The role of implicit sexual desire in romantic relationships. *Personality and Individual Differences*, *149*, 46-56. https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.05.042

DeLamater, J. (2014). Emotions and sexuality. K. McKinney ve S. Sprecher (Eds.), *Sexuality in close relationships* içinde (s. 49-67). Psychology Press.

DeLamater, J. ve Hyde, J. S. (2004). Conceptual and theoretical issues in studying sexuality in close relationships. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 7-31). Lawrence Erlbaum Assocıates.

DeLamater, J. D. ve Sill, M. (2005). Sexual desire in later life. *Journal of Sex Research*, *42*(2), 138-149. https://doi.org/10.1080/00224490509552267

Derya, Y. A., Taşhan, S. T., Tuba, U. Ç. A. R., Karaaslan, T. ve Tunç, Ö. A. (2017). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumların cinsel tabulara etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(1), 1-8.

Dewitte, M. (2014). On the interpersonal dynamics of sexuality. *Journal of Sex and Marital Therapy, 40*, 209-232. https://doi.org/10.1080/0092623X.2012.710181

Dewitte, M., & Mayer, A. (2018). Exploring the link between daily relationship quality, sexual desire, and sexual activity in couples. *Archives of Sexual Behavior*, *47*(6), 1675-1686.

Drouin, M. ve Landgraff, C. (2012). Texting, sexting, and attachment in college students' romantic relationships. *Computers in Human Behavior*, *28*(2), 444-449.

Drouin, M., Vogel, K. N., Surbey, A. ve Stills, J. R. (2013). Let's talk about sexting, baby: Computer-mediated sexual behaviors among young adults. *Computers in Human Behavior*, *29*(5), A25-A30.

Durex ®. (2005). *Global sex survey results: Give and receive*. https://www.durex.com/gss

Eagly, A. H. ve Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist, 54*(6), 408-423.

Edwards, W. M. ve Coleman, E. (2004). Defining sexual health: a descriptive overview. *Archives of Sexual Behavior*, *33*(3), 189-195. https://doi.org/10.1023/b:aseb. 0000026619. 95734.d5

Endendijk, J. J., van Baar, A. L. ve Deković, M. (2020). He is a stud, she is a slut! A meta-analysis on the continued existence of sexual double standards. *Personality and Social Psychology Review*, *24*(2), 163-190. https://doi.org/10.1177/1088868319891310

Engin, C., Hürman, H. ve Harvey, K. (2020). Marriage and family in Turkey: Trends and attitudes. *International handbook on the demography of marriage and the family* içinde (s. 105-119). Springer.

Eşsizoğlu, A., Yasan, A., Yildirim, E. A., Gurgen, F. ve Ozkan, M. (2011). Double standard for traditional value of virginity and premarital sexuality in Turkey: A university students case. *Women & Health, 51*(2), 136-150. https://doi.org/10.1080/03630242.2011.553157

Feeney, J. A. ve Noller, P. (2004). Attachment and sexuality in close relationships. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), The handbook of sexuality in close relationships içinde (s. 183-201). Erlbaum Associates, Inc.

Fisher, T. D., Moore, Z. T. ve Pittenger, M. J. (2012). Sex on the brain?: An examination of frequency of sexual cognitions as a function of gender, erotophilia, and social desirability. *Journal of Sex Research*, *49*(1), 69-77. https://doi.org/10.1080/00224499.2011.565429

Flannery, D. ve Ellingson, L. (2003). Sexual risk behaviors among first year college students, 2000-2002. *Californian Journal of Health Promotion*, *1*(3), 93-104. https://doi.org/10.32398/cjhp.v1i3.2107

Floyd, K., Boren, J. P., Hannawa, A. F., Hesse, C., McEwan, B. ve Veksler, A. E. (2009). Kissing in marital and cohabiting relationships: Effects on blood lipids, stress, and relationship satisfaction. *Western Journal of Communication*, *73*(2), 113-133. https://doi.org/10.1080/10570310902856071

Fraley, C. R. ve Roisman, G. I. (2015). Early attachment experiences and romantic functioning: 9 developmental pathways, emerging issues, and future directions J. A. Simpson ve W.S. Rholes (Eds), *Attachment theory and research new directions and emerging themes* içinde (s. 9-39). Guilford Press.

Fugère, M. A., Chabot, C., Doucette, K. ve Cousins, A. J. (2017). The importance of physical attractiveness to the mate choices of women and their mothers. *Evolutionary Psychological Science*, *3*(3), 243-252. https://doi.org/10.1007/s40806-017-0092-x

Garrett, D. (2014). Psychosocial barriers to sexual intimacy for older people. *British Journal of Nursing*, *23*(6), 327-331. https://doi.org/10.12968/bjon.2014.23.6.327

Gatter, K. ve Hodkinson, K. (2016). On the differences between Tinder™ versus online dating agencies: Questioning a myth. An exploratory study. *Cogent Psychology, 3*(1), 1162414. https://doi.org/10.1080/23311908.2016.1162414

Geiger, A. M. ve Foxman, B. (1996). Risk factors for vulvovaginal candidiasis: A case control study among university students. *Epidemiology*, 182-187.

Gelbal, S., Duyan, V. ve Öztürk, A. B. (2008). Gender differences in sexual information sources, and sexual attitudes and behaviors of university students in Turkey. *Social Behavior and Personality*, *36*(8), 1035-1052.

Gentzler, A. L. ve Kerns, K. A. (2004). Associations between insecure attachment and sexual experiences. *Personal Relationships, 11*, 249-265. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1475-68112004.00081.x

Gonzaga, G. C., Turner, R. A., Keltner, D., Campos, B. ve Altemus, M. (2006). Romantic love and sexual desire in close relationships. *Emotion*, *6*(2), 163-179. 10.1037/1528-3542.6.2.163

Gottman, J. (1994). *Why marriages succeed or fail*. Simon and Schuster.

Gottman, J. M. ve Notarius, C. (2002). Marital research in the 20th century and a research agenda for the 21st century. *Family Process, 41*(2*)*, 159-197. https://doi.org/10.1111/j.1545 5300.2002.41203.x

Graham, C. A., Sanders, S. A., Milhausen, R. R. ve McBride, K. R. (2004). Turning on and turning off: A focus group study of the factors that affect women's sexual arousal. *Archives of Sexual Behavior*, *33*(6), 527-538. https://doi.org/10.1023/b:aseb.0000044737.62561.fd

Graham, C. A., Mercer, C. H., Tanton, C., Jones, K. G., Johnson, A. M., Wellings, K. ve Mitchell, K. R. (2017). What factors are associated with reporting lacking interest in sex and how do these vary by gender? Findings from the third British national survey of sexual attitudes and lifestyles. *BMJ Open*, *7*(9), 1-22. http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2017-016942

Granot, M., Zisman-Ilani, Y., Ram, E., Goldstick, O. ve Yovell, Y. (2010). Characteristics of attachment style in women with dyspareunia. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *37*(1), 1-16. https://doi.org/10.1080/0092623x.2011.533563

Greenberg, J. S., Bruess, C. E. ve Oswalt, S. B. (2017). *Exploring the dimensions of human sexuality*. Burlington, Jones & Bartlett Learning.

Greene, K. ve Faulkner, S. L. (2005). Gender, belief in the sexual double standard, and sexual talk in heterosexual dating relationships. *Sex Roles*, *53*(3), 239-251. http://dx.doi.org/10.1007/s11199-005-5682-6

Gulledge, A. K., Gulledge, M. H. ve Stahmannn, R. F. (2003). Romantic physical affection types and relationship satisfaction. *The American Journal of Family Therapy*, *31*(4), 233-242. https://doi.org/ 10.1080/01926180390201936

Guerrero, L. K. (1998). Attachment-style differences in the experience and expression of romantic jealousy. *Personal Relationships*, *5*(3), 273-291. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1475-6811.1998.tb00172.x

Günaydın, D., Tiryaki, A., Aykut, D. S. ve Arslan, F. C. (2019). Psikiyatri Polikliniğine Başvuran 18-65 Yaş Arası Evli Hastalarda Cinsel İşlev Bozukluğu Sıklığı ve Sosyodemografik Veriler ile İlişkisi. *Konuralp Medical Journal*, *11*(3), 416-423. https://doi.org/10.18521/ktd.476231

Haning, R. V., O'Keefe, S. L., Randall, E. J., Kommor, M. J., Baker, E. ve Wilson, R. (2007). Intimacy, orgasm likelihood, and conflict predict sexual satisfaction in heterosexual male and female respondents. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *33*(2), 93-113.

Harvey, J. H., Wenzel, A. ve Sprecher, S. (Eds.). (2004). *The Handbook of sexuality in close relationships.* Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Hayes, R. ve Dennerstein, L. (2005). The impact of aging on sexual function and sexual dysfunction in women: A review of population-based studies. *The Journal of Sexual Medicine*, *2*(3), 317-330. https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2005.20356.x

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511-524. http://dx.doi.org/10.4324/9781351153683-17

Hedgepeth, E. ve Helmich, J. (1996). *Teaching about Sexuality and HIV: Principles and methods for effective communication.* New York University Press.

Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Herbenick, D., Bowling, J., Fu, T. C., Dodge, B., Guerra-Reyes, L. ve Sanders, S. (2017). Sexual diversity in the United States: Results from a nationally representative probability sample of adult women and men. *PloS one*, *12*(7), e0181198.

Herbenick, D., Reece, M., Schick, V., Sanders, S. A., Dodge, B. ve Fortenberry, J. D. (2010). Sexual behavior in the United States: Results from a national probability sample of men and women ages 14-94. *The Journal of Sexual Medicine*, *7*, 255-265. https:/doi.org/10.1111/j.1743 6109.2010.02012.x

Herbenick, D., Fu, T. C., Arter, J., Sanders, S. A. ve Dodge, B. (2018). Women's experiences with genital touching, sexual pleasure, and orgasm: results from a US probability sample of women ages 18 to 94. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *44*(2), 201-212. https://doi.org/10.1080/0092623X.2017.1346530

Herlitz, C. ve Ramstedt, K. (2005). Assessment of sexual behavior, sexual attitudes, and sexual risk in Sweden (1989-2003). *Archives of Sexual Behavior*, *34*(2), 219-229. https://doi.org/10.1007/s-10508-005-1799-5

Hicks, T. V. ve Leitenberg, H. (2001). Sexual fantasies about one's partner versus someone else: Gender differences in incidence and frequency. *Journal of Sex Research*, *38*(1), 43-50. https://doi.org/ 10.1080/00224490109552069

Higgins, A., Barker, P. ve Begley, C. M. (2006). Sexuality: the challenge to espoused holistic care. *International Journal of Nursing Practice*, *12*(6), 345-351. https://doi.org/10.1111/j.1440-172x.2006. 00593.x

Hill, C. A. (2002). Gender, relationship stage, and sexual behavior: The importance of partner emotional investment within specific situations. *Journal of Sex Research*, *39*(3), 228-240. https://doi.org/10.1080/00224490209552145

Hock, R. R. (2015). *Human sexualıty.* (4. baskı). Pearson Education.

Holmberg, D. ve Blair, K. L. (2009). Sexual desire, communication, satisfaction, and preferences of men and women in same-sex versus mixed-sex relationships. *Journal of Sex Research*, *46*(1), 57-66. https://doi.org/10.1080/00224490802645294

Holmberg, D., Blair, K. L. ve Phillips, M. (2010). Women's sexual satisfaction as a predictor of well-being in same-sex versus mixed-sex relationships. *Journal of Sex Research, 47*(1), 1-11. https://doi.org/10.1080/00224490902898710

Hook, M. K., Gerstein, L. H., Detterich, L. ve Gridley, B. (2003). How close are we? Measuring intimacy and examining gender differences. *Journal of Counseling & Development*, *81*(4), 462-472. http://dx.doi.org/10.1002/j.1556-6678.2003.tb00273.x

Höbek Akarsu, R. ve Kızılkaya Beji, N. (2016). Kadın cinsel fonksiyon bozuklukları sınıflandırılmasında DSM-V kapsamında yapılan değişiklikler. *Kadın Cinsel Sağlığı*, *18*(65), 134-137. https://jag.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_18_65_134_137.pdf

Hsu, B., Kling, A., Kessler, C., Knapke, K., Diefenbach, P. ve Elias, J. E. (1994). Gender differences in sexual fantasy and behavior in a college population: A ten-year replication. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *20*(2), 103-118. https://doi.org/10.1080/00926239408403421

Hurlbert, D. F. ve Whittaker, K. E. (1991). The role of masturbation in marital and sexual satisfaction: A comparative study of female masturbators and nonmasturbators. *Journal of Sex Education and Therapy*, *17*(4), 272-282. https://doi.org/10.1080/01614576.1991.11074029

Hyde, J. S. ve DeLamater, J. D. (2017). *Understanding human sexuality* (13th ed.). McGraw Hill.

Impett, E. A. ve Peplau, L. A. (2002). Why some women consent to unwanted sex with adating partner: Insights from attachment theory. *Psychology of Women Quarterly, 26*(4), 360 370. https://doi.org/10.1111%2F1471-6402.t01-1-00075

İlker, N. G. (2017). A Lonely woman against the society: Yerma. *Current Research in Social Sciences*, *3*(3), 92-97. https://dergipark.org.tr/tr/pub/curesosc/issue/31293/323897

Impett, E. A., Muise, A. ve Peragine, D. (2014). Sexuality in the context of relationships. *APA handbook of sexuality and psychology, Vol. 1: Person-based approaches* içinde (s. 269-315). American Psychological Association.

İncesu, C., Acar, A., Kazmirci, T., Bingöl, P., Kolaylı, Ş., İpek, V. ve Özkan, F (2006). *Cinsel sağlık ve üreme sağlığı araştırması 2006.* http://www.cetad.org.tr/pdf/Arastirma_sonuclari_Dosyasi_1.pdf

Kaplan, H. S. (1995). *The sexual desire disorders. Dysfunctional regulation of sexual motivation*. Taylor & Francis Group.

Kauth, M. R. (2000). *True nature a theory of sexual attraction*. Springer Science Business Media.

Kelly, M. P., Strassberg, D. S. ve Turner, C. M. (2006). Behavioral assessment of couples communication in female orgasmic disorder. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *32*(2), 81-95. https://doi.org/10.1080/00926230500442243

Kismödi, E., Corona, E., Maticka-Tyndale, E., Rubio-Aurioles, E. ve Coleman, E. (2017). Sexual rights as human rights: A guide for the WAS declaration of sexual rights. *International Journal of Sexual Health, 29*(sup1), 1-92. https://doi.org/10.1080/19317611.2017.1353865

Knobloch, L. K., Solomon, D. H. ve Cruz, M. G. (2001). The role of relationship development and attachment in the experience of romantic jealousy. *Personal Relationships*, *8*(2), 205–224. http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.2001.tb00036.x

Koch, P. B., Mansfield, P. K., Thurau, D. ve Carey, M. (2005). "Feeling frumpy": The relationships between body image and sexual response changes in midlife women. *Journal of Sex Research*, *42*(3), 215-223. https://doi.org/10.1080/00224490509552276

Kontula, O. ve Haavio-Mannila, E. (2009). The impact of aging on human sexual activity and sexual desire. *Journal of Sex Research*, *46*(1), 46-56. https://doi.org/10.1080/00224490802624414

Kukulu, K., Gürsoy, E. ve Sözer, G. A. (2009). Turkish university students' beliefs in sexual myths. *Sexuality and Disability*, *27*(1), 49-59. http://dx.doi.org/10.1007/s11195-009-9108

Külahlı, Z. ve Erensoy, H. (2021). Mobil flörtün psikolojisi. *Proceedings of the* 4th *International Congress on Human Studies* içinde (s. 82-91). Ankara.

Langer, N. (2009). Late life love and intimacy. *Educational Gerontology*, *35*(8), 752-764. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/03601270802708459

Laumann, E. O., Paik, A. ve Rosen, R. C. (1999). Sexual dysfunction in the United States: prevalence and predictors. *Jama*, *281*(6), 537-544. https://doi.org/10.1001/jama. 281.6.537

Laumann, E. O., Gagnon, J. H., Michael, R. T. ve Michaels, S. (2000). *The social organization of sexuality: Sexual practices in the United States*. University of Chicago Press.

Laumann, E. O., Paik, A., Glasser, D. B., Kang, J. H., Wang, T., Levinson, B., ... ve Gingell, C. (2006). A cross-national study of subjective sexual well-being among older women and men: Findings from the Global Study of Sexual Attitudes and Behaviors. *Archives of sexual behavior*, *35*(2), 143-159. https://doi.org/10.1007/s10508-005-9005-3

Lawrance, K. ve Byers, E. S. (1995). Sexual satisfaction in long-term heterosexual relationships: The interpersonal exchange model of sexual satisfaction. *Personal Relationships, 2*(4), 267-285. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1995.tb00092.x

Lehmiller, J. J. (2017). *The psychology of human sexuality*. John Wiley & Sons.

Leiblum, S. R. (2007). *Principles and practice of sex therapy*. Guilford Press.

Le Gall, A., Mullet, E. ve Shafighi, S. R. (2002). Age, religious beliefs, and sexual attitudes. *Journal of Sex Research*, *39*(3), 207-216.

Leitenberg, H. ve Henning, K. (1995). Sexual fantasy. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 469.

Lentz, A. M. ve Zaikman, Y. (2021). The Big "O": Sociocultural influences on orgasm frequency and sexual satisfaction in women. *Sexuality & Culture*, *25*(3), 1096-1123.

LeVay, S., Baldwin, J. ve Baldwin, J. (2019). *Discovering human sexuality*. Sinauer Associates.

Levin, R. ve Meston, C. (2006). Nipple/breast stimulation and sexual arousal in young men and women. *The Journal of Sexual Medicine*, *3*(3), 450-454. https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2006.00230.x

Levine, S. B. (2003). The nature of sexual desire: A clinician's perspective. *Archives of Sexual Behavior*, *32*(3), 279-285. https://doi.org/10.1023/a:1023421819465

Ligtenberg, L. (2015). *Tinder, the app that is setting the dating scene on fire: A uses and gratifications perspective*. Amsterdam, Netherlands: University of Amsterdam.

Lippa, R. A. (2007). The preferred traits of mates in a cross-national study of heterosexual and homosexual men and women: An examination of biological and cultural influences. *Archives of Sexual Behavior*, *36*(2), 193-208. https://doi.org/10.1007/s10508-006-9151-2

Litzinger, S. ve Gordon, K. C. (2005). Exploring relationships among communication, sexual satisfaction, and marital satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *31*(5), 409-424. https://doi.org/10.1080/00926230591006719

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. ve Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet. The perspective of European children. Full findings and policy implication form the EU Kids Online survey of 9–16 year olds and their parents in 25 countries.* EU Kids Online.

Lottes, I. L. (2013). Sexual rights: meanings, controversies, and sexual health promotion. *Journal of Sex Research*, *50*(3-4), 367-391. https://doi.org/10.1080/00224499.2013.764380

MacNeil, S. ve Byers, E. S. (2009). Role of sexual self-disclosure in the sexual satisfaction of long-term heterosexual couples. *Journal of Sex Research*, 46, 3-14. https://doi.org/10.1080/00224490802398399

Mahar, E. A., Mintz, L. B. ve Akers, B. M. (2020). Orgasm equality: Scientific findings and societal implications. *Current Sexual Health Reports*, *12*(1), 24-32. https://doi.org/10.1007/s11930-020-00237-9

Mallory, A. B., Stanton, A. M. ve Handy, A. B. (2019). Couples' sexual communication and dimensions of sexual function: A meta-analysis. *The Journal of Sex Research,* 56(7), 882-898. https://doi.org/10.1080%2F00224499.2019.1568375

Maltz, W. ve Boss, S. (1997). *In the garden of desire: Women's sexual fantasies as a gateway to passion and pleasure.* Broadway.

Mark, K. P., Herbenick, D., Fortenberry, J. D., Sanders, S. ve Reece, M. (2014). A psychometric comparison of three scales and a single-item measure to assess sexual satisfaction. *The Journal of Sex Research*, *51*(2), 159-169. https://doi.org/10.1080/00224499.2013.816261

Markman, H. J., Renick, M. J., Floyd, F. J., Stanley, S. M. ve Clements, M. (1993). Preventing marital distress through communication and conflict management training: a 4-and 5-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *61*(1), 70-77. http://dx.doi.org/10.1037//0022-006X.61.1.70

McCarthy, B. W., Bodnar, E. ve Handal, M. (2004). Integrating sex therapy and couple therapy. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 573-595). Lawrence Erlbaum Assocıates.

McNulty, J. K. ve Fisher, T. D. (2008). Gender differences in response to sexual expectancies and changes in sexual frequency: A short-term longitudinal study of sexual satisfaction in newly married couples. *Archives of Sexual Behaviors*, *37*(2), 229-240. https:// doi.org/10.1007/s10508-007-9176-1

McNulty, J. K., Wenner, C. A. ve Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior*, *45*(1), 85-97. https://doi.org/10.1007/s10508-014-0444-6

Meston, C. M., Levin, R. J., Sipski, M. L., Hull, E. M. ve Heiman, J. R. (2004). Women's orgasm. *Annual Review of Sex Research*, *15*(1), 173-257. https://doi.org/10.1080/10532528.2004.10559820

Milhausen, R. R., Buchholz, A. C., Opperman, E. A. ve Benson, L. E. (2015). Relationships between body image, body composition, sexual functioning, and sexual satisfaction among heterosexual young adults. *Archives of Sexual Behavior*, *44*(6), 1621-1633 https://doi.org/10.1007/s10508-014-0328-9

Miller, S. A. ve Byers, E. S. (2004). Actual and desired duration of foreplay and intercourse: Discordance and misperceptions within heterosexual couples. *Journal of Sex Research*, *41*(3), 301-309. https://doi.org/10.1080/00224490409552237

Montesi, J. L., Conner, B. T., Gordon, E. A., Fauber, R. L., Kim, K. H. ve Heimberg, R. G. (2013). On the relationship among social anxiety, intimacy, sexual communication and sexual satisfaction in young couples. *Archives of Sexual Behavior*, *42*(1), 81-91. https://doi.org/10.1007/s10508-012-9929-3

Moor, A., Haimov, Y. ve Shreiber, S. (2021). When desire fades: Women talk about their subjective experience of declining sexual desire in loving long-term relationships. *The Journal of Sex Research*, *58*(2), 160-169. https://doi.org/10.1080/00224499.2020.1743225

Mosher, W. D., Chandra, A. ve Jones, J. (2005). *Sexual behavior and selected health measures: Men and women 15–44 years of age, United States, 2002, Advance data from vital and health statistics.* No. 362. National Center for Health Statistics.

Nichols, M. ve Shernoff, M. (2007). Therapy with sexual minorities: Queering practice. S. R. Leiblum (Ed.), *Principles and practice of sex therapy* içinde (Vol. 4, s. 379-415). Guilford Press.

Oattes, M. ve Offman, A. (2007). Global self esteem and sexual self-esteem as predictors of sexual communication in intimate relationships. *Canadian Journal of Human Sexuality, 16*(3), 89-100.

Olmstead, S. B., Billen, R. M., Conrad, K. A., Pasley, K. ve Fincham, F. D. (2013). Sex, commitment, and casual sex relationships among college men: A mixed-methods analysis. *Archives of Sexual Behavior*, *42*(4), 561-571. https://doi.org/ 10.1007/s10508-012-0047-z

Özbaş Anbarlı, Z. (2021). Dijital ağda ilişkiler: Kullanıcıların Tinder deneyimleri. *Global Media Journal: Turkish Edition*, *12*(23), 89-119.

Özcebe, H., Ünalan, T., Türkyılmaz, S. ve Coşkun, Y. (2007). *Türkiye gençlerde cinsel sağlık ve üreme sağlığı araştırması sonuç raporu.* Nüfus Bilim Derneği ve UNFPA. Damla Matbaacılık.

Özgülnar, N. ve Pektaş H (Ed.) (2006). *Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği bilgilendirme dosyası 4: Güvenli cinsellik.* https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/ 32/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf.

Peplau, L. A., Rubin, Z. ve Hill, C. T. (1977). Sexual intimacy in dating relationships. *Journal of Social Issues*, *33*(2), 86-109. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1540-4560.1977.tb02007.x

Peplau, L. A., Fingerhut, A. ve Beals, K. P. (2004). Sexuality in the relationships of lesbians and gay men. *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 359-380). Psychology Press.

Petersen, J. L. ve Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993-2007. *Psychological Bulletin, 136*(1), 21. https://doi.org/10.1037/a0017504

Petersen, J. L. ve Hyde, J. S. (2011). Gender differences in sexual attitudes and behaviors: A review of meta-analytic results and large datasets. *Journal of Sex Research*, *48*(2-3), 149-165. https://doi.org/10.1080/00224499.2011.551851

Pinkerton, S., Cecil, H., Bogart, L. ve Abramson, P. (2003). The pleasures of sex: An empirical investigation. *Cognition and Emotion*, *17*(2), 341-353. https://doi.org/10.1080/02699930302291

Pinney, E. M., Gerrard, M. ve Denney, N. W. (1987). The Pinney sexual satisfaction inventory. *Journal of Sex Research*, *23*(2), 233-251. https://psycnet.apa.org/doi/ 10.1080/0022449870955135

Quina, K., Harlow, L. L., Morokoff, P. J., Burkholder, G. ve Deiter, P. J. (2000). Sexual communication in relationships: When words speak louder than actions. *Sex Roles: A Journal of Research*, *42*(7-8), 523-549. https://psycnet.apa.org/doi/10.1023/A: 1007043205155

Rathus, S. A., Nevid, J. S., Fichner-Rathus, L., Herold, E. S. ve McKay, A. (2013). *Human sexuality in a world of diversity* (4th ed.). Pearson Prentice Hall.

Reeder, G. D. (2008). Perceptions of Goals and Motives in Romantic Relationships S. Sprecher, a. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *The handbook of relationship initiation* içinde (s. 499-517). Psychology Press.

Regan, P. C. (2000). The role of sexual desire and sexual activity in dating relationships. *Social Behavior and Personality*, *28*(1), 51-59. http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2000.28.1.51

Regan, P. C. (2004). Sex and the attraction process: lessons from science (and Shakespeare) on lust, love, chastity, and fidelity. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 115-121). Lawrence Erlbaum Assocıates.

Regan, P. (2011). *Close relationship*. Routledge.

Regan, P. C. (2016). *The mating game: A primer on love, sex, and marriage*. Sage Publications.

Regan, P. C. ve Berscheid, E. (1995). Gender differences in beliefs about the causes of male and female sexual desire. *Personal Relationships*, *2*(4), 345-358. https://doi.org/ 10.1111/ j.14756811.1995.tb00097.x

Regan, P. C. ve Berscheid, E. (1999). *Lust: What we know about human sexual desire.* Sage Publications.

Regan, P. C., Levin, L., Sprecher, S., Christopher, F. S. ve Gate, R. (2000). Partner preferences: What characteristics do men and women desire in their short-term sexual and long-term romantic partners? *Journal of Psychology & Human Sexuality*, *12*(3), 1-21. http://dx.doi.org/10.1300/J056v12n03_01

Renaud, C. A. ve Byers, E. S. (2001). Positive and negative sexual cognitions: Subjective experience and relationships to sexual adjustment. *Journal of Sex Research*, *38*(3), 252-262.https://doi.org/ 10.1080/00224490109552094

Reiss, I. L. (1986). A Sociological journey into sexuality. *Journal of Marriage and the Family*, 233-242.

Richters, J., De Visser, R., Rissel, C. ve Smith, A. (2006). Sexual practices at last heterosexual encounter and occurrence of orgasm in a national survey. *Journal of Sex Research*, *43*(3), 217-226. https://doi.org/10.1080/00224490609552320

Robinson, B. E., Bockting, W. O., Simon Rosser, B. R., Miner, M. ve Coleman, E. (2002). The sexual health model: Application of a sexological approach to HIV prevention. *Health Education Research*, *17*(1), 43-57. https://doi.org/10.1093/her/17.1.43

Roche, J. P. ve Ramsbey, T. W. (1993). Premarital sexuality: A five-year follow-up study of attitudes and behavior by dating stage. *Adolescence, 28*, 67-80.

Roche, E. ve Staunton, C. (2018). An Exploration of sexual fantasies among an Irish sample: Implications for forensic populations. *The Open Journal of Criminology and Sociology*, *1*, 71-86.

Roels, R. ve Janssen, E. (2020). Sexual and relationship satisfaction in young, heterosexual couples: The role of sexual frequency and sexual communication. *The Journal of Sexual Medicine*, *17*(9), 1643-1652. https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2020.06.013

Roisman, G. I., Collins, W. A., Sroufe, L. A. ve Egeland, B. (2005). Predictors of young adults' representations of and behavior in their current romantic relationship: Prospective tests of the prototype hypothesis. *Attachment & Human Development*, *7*(2), 105-121. https://doi.org/10.1080/14616730500134928

Rosenfeld, M. J. ve Thomas, R. J. (2012). Searching for a mate: The rise of the Internet as a social intermediary. *American Sociological Review, 77*(4), 523-547. https://doi.org/10.1177/0003122412448050

Rosenthal, M. (2013). *Human sexuality: From cells to society*. Cengage Learning.

Sa, Z., Tian, L. ve Wang, X. (2021). Evidence for a comprehensive sexuality education intervention that enhances Chinese adolescents' sexual knowledge and gender awareness and empowers young women. *Sex Roles*, *85*(5), 357-370. https://doi.org/10.1007/s11199-021-01223-8

Salmon, C. ve Symons, D. (2003). *Warrior lovers: Erotic fiction, evolution and female sexuality.* Yale University Press.

Santrock, J. W. (2015). *Adolescence* (16. baskı). McGraw-Hill.

Saraçoğlu, G. V., Erdem, İ., Doğan, S. ve Tokuc, B. (2014). Youth sexual health: sexual knowledge, attitudes, and behavior among students at a university in Turkey. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, *51*(3), 222. https://doi.org/ 10.4274/npa.y6768

Schröder, J. ve Schmiedeberg, C. (2015). Effects of relationship duration, cohabitation, and marriage on the frequency of intercourse in couples: Findings from German panel data. *Social Science Research, 52*, 72-82. https://doi.org/ 10.1016/j.ssresearch.2015.01.009Get

Schuster, I., Krahé, B. ve Toplu-Demirtaş, E. (2016). Prevalence of sexual aggression victimization and perpetration in a sample of female and male college students in Turkey. *The Journal of Sex Research*, *53*(9), 1139-1152. https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1207057

Schwartz, P. ve Kempner, M. (2015). *50 Great myths of human sexuality*. John Wiley & Sons.

Scruton, R. (2006). *Sexual desire: A philosophical investigation*. A&C Black.

Shaughnessy, K., Byers, S., & Thornton, S. J. (2011b). What is cybersex? Heterosexual students' definitions. *International Journal of Sexual Health, 23*(2), 79-89. https://doi.org/10.1080/19317611.2010.546945

Shaver, P. R., Hazan, C. ve Bradshaw, D. (1988). Love as attachment: The integration of three behavioral systems. R. J. Sternberg ve M. Barnes (Eds.), *The Psychology of love* içinde (s. 68-99). Yale University Press.

Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2006). Attachment Theory, Individual Psychodynamics, and Relationship Functioning. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (s. 251-271). Cambridge University Press.

Silverman, B. G. ve Gross, T. P. (1997). Use and effectiveness of condoms during anal intercourse: a review. *Sexually Transmitted Diseases*, 11-17.

Simpson, J. A., Wilson, C. L. ve Winterhel, H. A. (2008). Sociosexuality and romantic relationships. J. H. Harvey, A. Wenzel veS. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 87-112). Lawrence Erlbaum Assocıates.

Smith, T. (2006). *American sexual behavior: Trends, socio-demographic differences, and risk behavior* (GSS Topical Rep. No. 25, Version 6.0). University of Chicago, National Opinion Research Center.

Sprecher, S. (2002). Sexual satisfaction in premarital relationships: Associations with satisfaction, love, commitment, and stability. *Journal of Sex Research*, *39*(3), 190-196. https://doi.org/10.1080/00224490209552141

Sprecher, S. (2013). Attachment style and sexual permissiveness: The moderating role of gender. *Personality and Individual Differences*, *55*(4), 428-432. https://doi.org/ 10.1016/j.paid.2013.04.005

Sprecher, S. ve Cate, R. M. (2004). Sexual satisfaction and sexual expression as predictors of relationship satisfaction and stability. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 235-256). Lawrence Erlbaum Associates.

Sprecher, S., Christopher, F. S. ve Cate, R. M. (2006). Sexuality in personal relationships.A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (s. 463-499). Cambridge University Press.

Sprecher, S. ve Metts, S. (1989). Development of the Romantic Beliefs Scale' and examination of the effects of gender and gender-role orientation. *Journal of Social and Personal relationships*, *6*(4), 387-411. https://doi.org/10.1177%2F0265407589064001

Sprecher, S., Metts, S., Burleson, B., Hatfield, E. ve Thompson, A. (1995). Domains of expressive interaction in intimate relationships: Associations with satisfaction and commitment. *Family Relations*, 203-210.

Sprecher, S. ve Regan, P. C. (2000). Sexuality in a relational context. C. Hendrick ve S. S. Hendrick (Eds.), *Close relationships: A sourcebook* içinde (s. 217-227). Sage.

Sprecher, S., Treger, S. ve Sakaluk, J. K. (2013). Premarital sexual standards and sociosexuality: Gender, ethnicity, and cohort differences. *Archives of Sexual Behavior, 42*(8), 1395-1405. https://doi.org/10.1007/s10508-013-0145-6

Striar, S. ve Bartlik, B. (1999). Stimulation of the libido: The use of erotica in sex therapy. *Psychiatric Annals*, *29*(1), 60-62.

Strachman, A. (2009). Approach and avoidance orientations. H. T. Reis ve S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of human relationships* içinde (s.100-103). SAGE Publications, Inc.

Sumter, S. R. ve Vandenbosch, L. (2019). Dating gone mobile: Demographic and personality-based correlates of using smartphone-based dating applications among emerging adults. *New Media & Society*, *21*(3), 655-673. https://doi.org/10.1177/1461444818804773

Sumter, S. R., Vandenbosch, L. ve Ligtenberg, L. (2017). Love me Tinder: untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder. *Telematics and Informatics 34*(1), 67-78. https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.04.009

Sungur, M. Z. ve Tarcan, T. (2006). *Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği bilgilendirme dosyası 6: Erkek Cinselliği.* https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/40/pdf- dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf

Taylor, E. K., Slemaker, A. ve Silovsky, J. F. (2020). Professionals' perceptions of electronic and online sexual behaviors of youth in their community. *Children and Youth Services Review, 111*, 104831. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.104831

Tezce, M. A. ve Beydağ, K. D. (2021). Menopozdaki Kadınların Menopoza Bakış Açısı ve Cinsel Yaşam Kalitesi. *Sağlık ve Toplum*, *31*(1), 175-186.

Timmermans, E. ve De Caluwé, E. (2017). To Tinder or not to Tinder, that's the question: an individual differences perspective to Tinder use and motives. *Personality and Individual Differences 110*: 74-79. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.01.026

Tolman, D. L. ve Diamond, L. M. (2001). Desegregating sexuality research: Cultural and biological perspectives on gender and desire. *Annual Review of Sex Research*, *12*(1), 33-74. https://doi.org/10.1080/10532528.2001.10559793

Træen, B. (2010). Sexual dissatisfaction among heterosexual Norwegians in couple relationships. *Sexual and Relationship Therapy*, *25*(2), 132-147. http://dx.doi.org/10.1080/14681991003622518

Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Westview Press.

Trudel, G., Marchand, A., Ravart, M., Aubin, S., Turgeon, L. ve Fortier, P. (2001). The effect of a cognitive–behavioral group treatment program on hypoactive sexual desire in women. *Sexual and Relationship Therapy, 16*(2), 145-164 https://doi.org/10.1080/14681990120040078

Uzun, K. ve Aydın, C. H. (2012). Kullanıcı profilinin ve bireyler arası ilişkilerin gerçek yaşamla karşılaştırılması: Second Life örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7*(2), 263-290.

Uşaklıgil, H. Z. (2012). *Aşk-ı Memnu*. Özgür Yayınları.

Vannier, S. A. ve O'Sullivan, L. F. (2012). Who gives and who gets: Why, when, and with whom young people engage in oral sex. *Journal of Youth and Adolescence*, *41*(5), 572-582. https://doi.org/10.1007/s10964-012-9745-z

Weinberg, M. S., Lottes, I. ve Shaver, F. M. (2000). Sociocultural correlates of permissive sexual attitudes: A test of Reiss's hypotheses about Sweden and the United States. *Journal of Sex Research*, *37*(1), 44-52. https://doi.org/10.1080/00224490009552019

Weisskirch, R. S. ve Delevi, R. (2011). "Sexting" and adult romantic attachment. *Computers in Human Behavior*, *27*(5), 1697-1701. https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.02.008

Wells, B. E. ve Twenge, J. M. (2005). Changes in young people's sexual behavior and attitudes, 1943-1999: A cross-temporal meta-analysis. *Review of General Psychology, 9*(3), 249-261. https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.3.249

Welsh, D. P., Grello, C. M. ve Harper, M. S. (2003). When love hurts: Depression and adolescent romantic relationships. P. Florshiem (Ed.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research, and practical implications* içinde (s. 185-212). Lawrence Erlbaum Associates.

Willets, M. C., Sprecher, S. ve Beck, F. D. (2004). Overview of sexual practice and attitudes within relational contexts. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The Handbook of sexuality in close relationships* içinde (s. 183-201). Lawrence Erlbaum.

World Association *for* Sexual *Health* (WAS). (1999). *Declaration of sexual rights.* http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration-of-sexual-rights.pdf

World Health Organization (2006). *Gender and reproductive rights, glossary, sexual health*. https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health

Woo, J. S. T., Brotto, L. A. ve Gorzalka, B. B. (2012). The Relationship between Sex Guilt and Sexual Desire in a Community Sample of Chinese and Euro-Canadian Women. *Journal of Sex Research, 49(*2-3), 290-298. https://doi.org/10.1080/00224499.2010.551792

Wylie, K. (2009). A global survey of sexual behaviours. *Journal of Family & Reproductive Health, 3*(2), 39-49.

Yoo, H., Bartle-Haring, S., Day, R. D. ve Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *40*(4), 275-293. https://doi.org/10.1080/0092623x.2012.751072

Yost, M. R. ve Zurbriggen, E. L. (2006). Gender differences in the enactment of sociosexuality: An examination of implicit social motives, sexual fantasies, coercive sexual attitudes, and aggressive sexual behavior. *Journal of Sex Research*, *43*(2),163-173. https://doi.org/10.1080/00224490609552311

Yüksel, Ş. ve Cindoğlu, D. (Ed.) (2007). *Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği bilgilendirme dosyası 5: Kadın cinselliği.* http://www.cetad.org.tr/doc/bilgilendirme_dosyasi_5.pdf

Zayas, V., Merrill, S. ve Hazan, C. (2015). Fooled around and fell in love: The role of sex in adult romantic attachment formation. J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and research: New directions and emerging themes* içinde (s. 68-96). The Guilford Press.

Zeren, F. ve Gürsoy, E. (2018). Neden Cinsel Sağlık Eğitimi?. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *8*(1), 29-33.

Zetterberg, H. (2021). *Sexual life in Sweden*. Routledge.

Bölüm 11

Yakın İlişkilerde İletişim ve Çatışma

Mustafa Alperen Kurşuncu

Giriş

Bölüm, farklı yakın ilişki biçimlerinde (ör., romantik ilişkiler, evlilikler, kardeş ilişkileri) gözlemlenebilen bazı iletişim ve çatışma örüntüleri üzerinde durmaktadır. Yakın ilişkilerdeki iletişim biçimlerini ya da çatışmaları hangi faktörlerin daha sağlıklı ya da sağlıksız hâle getirdiği merak uyandıran bir konudur. İletişim ve çatışma kavramlarının bu bölüm kapsamında aynı başlık altında ele alınıyor olmasının nedeni ise iki süreç arasındaki yadsınamaz etkileşimdir. Bölümün giriş kısmında da bu iki kavramsal süreç önce birlikte sonra da ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Bölümün son kısmında ise yakın ilişkilerdeki iletişim biçimlerini ve çatışmaları ele alan bazı kuramsal yaklaşımlara genel hatlarıyla yer verilerek, sağlıklı iletişim ve çatışma çözme biçimlerine ilişkin kısa bazı önerilerde bulunulmuştur.

İletişim ve çatışma, özellikle yakın ilişkiler söz konusu olduğunda birbirine aykırı süreçler olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, ilişkilerde çatışmaların hangi iletişim biçimleriyle ele alındığı son derece önemlidir ve bu yönüyle her iki kavramın da oldukça değişken oldukları söylenebilir. Örneğin, uzun süre maruz kalmış olduğu aile içi çatışmalar nedeniyle romantik ilişkilere mesafeli yaklaşan biri, ilerleyen zamanla birlikte, içinde bulunduğu (sağlıklı) romantik ilişki bağlamı sayesinde güvenli bağlanma stiline sahip biri hâline gelebilir (Borst, 2015). Yani, çatışmalı bir ebeveyn ilişkisinin diğer aile üyeleri üzerinde yaratmış olduğu yıkıcı etki, çatışmaların hiç olmadığı değil ama sağlıklı bir şekilde yönetilebildiği bir başka romantik

Kaynakça

Akdeniz Belediyesi (t.y.). *Eşler Arası Sorun Çözme Eğitimi.* https://www.akdeniz.bel.tr/daha-huzurlu-ve-guclu-bir-evlilik-icin-akdeniz-belediyesi-yaninizda/2/2357 adresinden 23.10.2022 tarihinde erişilmiştir.

Anderson, S. A. ve Sabatelli, R. M. (2007). *Family Interaction: A multigenerational, developmental perspective* (4. baskı.). Allyn & Bacon.

Anderson, S. R., Anderson, S. A., Palmer, K. L., Mutchler, M. S. ve Baker, L. K. (2011). Defining high conflict. *American Journal of Family Therapy, 39*, 11-27. https://doi:10.1080/01926187.2010.530194

Bayraktaroğlu, H. ve Çakıcı, E. (2013). Factors related with marital adjustment. *Eurasian Journal of Educational Research, 53*(A), 297-312.

Beukeboom, C. J. ve Pollmann, M. (2021). Partner phubbing: Why using your phone during interactions with your partner can be detrimental for your relationship. *Computers in Human Behavior, 124*, 106932. https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106932

Borst, J. B. (2015). *A systematic review of the effects of family conflict: Focusing on divorce, style infidelty and attachment.* St. Catherine University.

Bouchard, G., Plamondon, A. ve Lachance-Grzela, M. (2019). Parental intervention style and adult sibling conflicts: The mediating role of involvement in sibling bullying. *Journal of Social and Personal Relationships, 36*(8), 2585-2602. https://doi.org/10.1177/026540751879322

Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. Jason Aronson.

Buist, K. L., Deković, M. ve Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 33*(1), 97-106. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.10.007

Büyükşahin, A. ve Demirtaş-Madran, A. (2008, May). *Coping with romantic jealousy: gender, relationship inadequacy and relationship satisfaction among Turkish university students*. Paper presented at the European Association for Research on Adolescence Conference (EARA), Torino, Italy.

Çizmeci, E. (2017). Disconnected, though satisfied: Phubbing behavior and relationship satisfaction. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7*(2), 364-375.

Cummings, E. M. ve Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.

Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam, 18*(1), 39-47.

Gerschwer, S. (2022). Conflicts over intimacy within mature, happy marriages reliance and reliability in intimate relationships: An interpretive phenomenological analysis. *Conflict Resolution Quarterly, 39(*3), 261-274. https://doi.org/10.1002/crq.21321

Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce: The relationships between marital processes and marital outcomes.* Erlbaum.

Gottman, J. M. ve Krokoff, L. J. (1989). Marital interaction and satisfaction: A longitudinal view. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(1), 47-52. https://doi.org/10.1037/0022-006X.57.1.47

Gottman, J. M. ve Levenson, R. W. (1992). Marital processes predictive of later dissolution: Behavior, psychology and health. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(2), 221-233.

Gottman, J. M. ve Silver, N. (2015). *The seven principles for making marriage work. A practical guide from the country's foremost relationship expert* (2. Baskı). Harmony.

Guerrero, L. K., Hannawa, A. F. ve Babin, E. A. (2011). The communicative responses to jealousy scale: Revision, empirical validation, and associations with relational satisfaction. *Communication Methods and Measures, 5*(3), 223-249. https://doi.org/10.1080/19312458.2011.596993

James, S. L. (2015). Variation in marital quality in a national sample of divorced women. *Journal of Family Psychology, 29*(3), 479-489. https://doi.org/10.1037/fam0000082

Kalkan, E. (2018). *Evlilik ilişki kalitesinin benliğin farklılaşması ve ilişkisel özgünlük bağlamında incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

Kamal, N., Afandi, W. N. W. ve Alias, N. (2022). A Systematic Literature Review on Interpersonal Communication Activities among Intimate Partners. *Journal of Positive School Psychology, 6*(4), 1319-1325.

Kaya, F., Uluman, O. T., Sukut, O. ve Balik, C. H. A. (2022). The predictive effect of self-compassion on relationship satisfaction and conflict resolution styles in romantic relationships in nursing students. *Nursing Forum, 57*(4). https://doi.org/10.1111/nuf.12717

Kerr, M. E. ve Bowen, M. (1988). *Family evaluation: An approach based on Bowen theory*. Norton & Co.

Kurdek, L. A. (1994). Areas of conflict for gay, lesbian, and heterosexual couples: What couples argue about influences relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family, 56*(4), 923-934. https://doi.org/10.2307/353603

Kurdek, L. A. (1994a). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family, 56*(3), 705-722. https://doi.org/10.2307/352880

Kurşuncu, M. A. (2020). *Nuclear family emotional processes and marital satisfaction: the mediator roles of interrelational and self-developmental orientations.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Kuster, M., Bernecker, K., Backes, S., Brandstätter, V., Nussbeck, F. W., Bradbury, T. N., Martin, M., Sutter-Stickel, D. ve Bodenmann, G. (2015). Avoidance orientation and the escalation of negative communication in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 109*(2), 262-275. https://doi.org/10.1037/pspi0000025

Laursen, B., Finkelstein, B. D. ve Betts, N. T. (2001). A developmental meta-analysis of peer conflict resolution. *Developmental Review, 21*(4), 423-449. https://doi.org/10.1006/drev.2000.0531

Levenson, R. W. ve Gottman, J. M. (1983). Marital interaction: Physiological linkage and affective exchange. *Journal of Personality and Social Psychology, 45*(3), 587-597. https://doi.org/10.1037/0022-3514.45.3.587

Malm, B. ve Löfgren, H. (2007) Empowering students to handle conflicts through the use of drama, *Journal of Peace Education, 4*(1), 1-20. https://doi.org/10.1080/17400200601171164

Nazir, T. ve Pişkin, M. (2016). Phubbing: Technological invasion which connected the world but disconnected humans. *The International Journal of Indian Psychology, 3*(4), 39-46.

Noller, P. ve Callan, V. J. (1990). Adolescents' perceptions of the nature of their communication with parents. *Journal of Youth and Adolescence, 19*(4), 349-362. https://doi.org/10.1007/BF01537077

Papp, L. M., Cummings, E. M. ve Goeke-Morey, M. C. (2009). For richer, for poorer: Money as a topic of marital conflict in the home. *Family Relations, 58*(1), 91-103. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2008.00537.x

Parker, P. D., Lüdtke, O., Trautwein, U. ve Roberts, B. W. (2012). Personality and relationship quality during the transition from high school to early adulthood. *Journal of Personality, 80*(4), 1061-1089. https://doi:10.1111/j.1467-6494.2012.00766.x

Parra, A., Oliva, A. ve del Carmen Reina, M. (2013). Family relationships from adolescence to emerging adulthood: A longitudinal study. *Journal of Family Issues, 36*(14), 2002-2020. https://doi:10.1177/0192513x13507570

Perşembe, E. (2008). *Lise Öğrencilerinin Müzakere Becerilerini Artırmaya Yönelik Yardım Programı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Polat, K. ve İlhan, T. (2018). Evli bireylerde çift uyumu ve bazı psikolojik belirtilerin benliğin farklılaşması açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Dergisi, 8*(50), 87-115.

Powers, S. I., Pietromonaco, P. R., Gunlicks, M. ve Sayer, A. (2006). Dating couples' attachment styles and patterns of cortisol reactivity and recovery in response to a relationship conflict. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*(4), 613-628. https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.4.613

Roberts, J. A. ve David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior, 54*, 134-141. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.07.058

Rusbult, C. E., Verette, J., Whitney, G. A., Slovik, L. F. ve Lipkus, I. (1991). Accomadation processes in close relationships: Theory and preliminary empirical evidence. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(1), 53-78. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.1.53

Rusbult, C. E. ve Zembrodt, I. M. (1983). Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis. *Journal of Experimental Social Psychology, 19*(3), 274-293. https://doi.org/10.1016/0022-1031(83)90042-2

Salman, N., Karaaziz, M. ve Keskindağ, B. (2018). Examining Relationships Between Marital Adjustment, Tendency for Conflict And Cheating Among Married Couples. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 3*(2), 377-388. https://doi.org/10.21733/ibad.397643

Seiffge-Krenke, I. ve Burk, W. J. (2013). Friends or lovers? Person-and variable-oriented perspectives on dyadic similarity in adolescent romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 30*(6), 711-733. https://doi.org/10.1177/0265407512467562

Sezgin, E. ve Aksoy, A. (2017). Effects of Healthy Relationship Development Program on Conflict Levelsof Turkish Adolescent Girls in Relationships. Mediterranean Journal of Humanities. *Mediterranean Journal of Humanities, 7*(2), 379-392.

Singh, S. ve Thomas, E. (2022). Interparental conflict and young adult romantic relationships: a systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse.* https://doi.org/10.1177/15248380221109787

Soylu, Y. ve Kağnıcı, D. Y. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 5*(43), 44-54.

Tamm, A., Tulviste, T. ve Urm, A. (2018). Resolving conflicts with friends: Adolescents' strategies and reasons behind these strategies. *Journal of Adolescence, 64*, 72-80. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.02.002

Tapan, Ç. (2006). *Barış Eğitimi Programı'nın Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

The University of Texas at Austin, Counseling and Mental Health Center (t.y.). *Fighting fair to resolve conflict*. https://cmhc.utexas.edu/fightingfair.html adresinden 08.10.2022 tarihinde erişilmiştir.

Trommsdorff, G. ve John, H. (1992). Decoding affective communication in intimate relationships. *European Journal of Social Psychology, 22*(1), 41-54. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420220106

Uçar, S. (2021). Initiating, maintaining and terminating a romantic relationship during emerging adulthood in Turkey. *Current Psychology*. https://doi.org/10.1007/s12144-021-01431-1

Ünal, Ö. ve Akgün, S. (2020). Conflict resolution styles as predictors of marital adjustment and marital satisfaction: an actor–partner interdependence model, *Journal of Family Studies.* https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1766542

Williamson, D. S. (1991). *The intimacy paradox: Personal authority in the family system.* Guilford Press.

Vohs, K. D., Finkenauer, C. ve Baumeister, R. F. (2011). The sum of friends' and lovers' self-control scores predicts relationship quality. *Social Psychological and Personality Science, 2*(2), 138-145. https://doi.org/10.1177/1948550610385710

Yılmaz, T. ve Kalkan, M. (2010). Evlilik Öncesi İlişkileri Geliştirme Programının Çiftlerin İlişki Doyumuna Etkisi. *Educational Sciences: Theory & Practice, 10*(3), 1893-1920.

Bölüm 12

Yakın İlişkilerde Tükenmişlik

Seval Kızıldağ Şahin

Giriş

Bireyin en temel ihtiyaçlarından biri diğeri ile yakın ve içten bir ilişki kurabilmektir. Prager (1995), yakın ilişkileri; çocuk-ebeveyn ilişkileri, akran/arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler olarak sınıflandırmıştır. Bireyin yaşamda diğeri ile ilk iletişimi anne veya bakım vereni ile başlar ve yaşam halkasına sürekli yeni bireyler dâhil olarak devam eder. Kitabın bu bölümünde, yakın ilişki biçimlerinden "romantik ilişki" halkasındaki kişilerle kurulan ilişki biçimi ele alınacaktır. Bu bağlamda ele alınan yakın ilişki; flört, evlilik, birlikte yaşama veya diğer uzun süreli birliktelikleri içermektedir (Hendrick ve Hendrick, 2006). Peki, birey neden yakın bir ilişki kurma ihtiyacı hisseder? Birey, kendisine duyduğu saygı ve güveni (Larson ve Richards, 1991) ve psikolojik iyi oluşu olumlu etkilediği (Fletcher, et al., 2015); yakınlık gereksinimini karşıladığı ve kimlik gelişiminde önemli rol oynadığı (Atak ve Taştan, 2012) için yakın bir ilişkiye ihtiyaç duyulabilir. Bu sayılan özellikler ve bireyin kendi özelindeki ihtiyaçları onu yakın bir ilişki kurmaya yönlendirir veya motive eder.

Yakın ilişki içinde olan bireyler birtakım beklentiler içinde olabilirler. Bu beklentiler ilişki içindeki kendilerine, ilişkide bulundukları kişiye ve ilişkinin kendisine dair olabilir. Örneğin, ilişki içinde güvenilir, özenli ve özverili olma bireyin hem kendine ve hem de ilişki içinde bulunduğu kişiye ilişkin bir beklentisi olabilirken karşılıklı anlayış ve saygı, birlikte yaşamı paylaşma ve birbirine karşı sadık olma

ise %19,3 ile aldatma ve %14,6 ile dayak/kötü muameledir. Sadece güncel bir Türkiye araştırma sonucundan yola çıkıldığında bile ilişkilerde beklentilerin karşılanmaması (sorumsuz ve ilgisiz davranma gibi) ilişkide tükenmişliğe yol açar ve zaman içinde bu tükenmişlik hâli çiftin boşanma kararına neden olur.

Sonuç

Yakın ilişki kurmak bireyin en temel duygusal ihtiyaçlarından biridir. Bu ilişkiyi başlatmak, sürdürmek ve gerektiğinde sonlandırmak da ilişki sürecine dâhildir. Her ilişki kendi dinamiğinde beslenip büyüdüğü için zaman zaman gerilemeler, duraklamalar veya ilerlemeler yaşanması olasıdır. İlişkide tükenmişlik de süreçte karşılaşılabilecek sorunlardan biridir. Duygusal, zihinsel ve fiziksel yorgunluk olarak görülen tükenmişlik hâli bireyin her açıdan mutsuz hâle getirmekte ve ilişkisel olarak zorlamaktadır. Zaman içinde oluşan ve kimi zaman karmaşıklaşan ilişki tükenmişliği durumu ilişkide beklentilerin karşılanmaması ile orantılıdır. Bireylerin ilişkiye dair beklentileri ile gerçekler arasında uyuşmazlık olduğunda ilişkide tükenmişliğin görülme ihtimali yükselmektedir.

Beklentilerin oluşmasında ise bireyin kendi karakteristik özellikleri, sosyokültürel çevre gibi faktörler etkili olabilmektedir. O yüzden tükenmişliğin her ilişki içinde kendi dinamiğinde gelişen bir durum olduğu da söylenebilir ancak ilişkide tükenmişliği önleyebilmek mümkündür. İlişkiyi genel olarak olumlu değerlendirebilmek, iletişimin niteliğini artırmak, fiziksel çekicilik, cinsellik gibi konuları göz aradı etmemek, bireyin ilişki içinde kendine alan yaratabilmesi, ilişki içinde sorumluluklarını yerine getirmesi ilişkide tükenmişlik yaşanma olasılığını önemli düzeyde azaltabilmektedir. Aksi takdirde ilişkideki tükenmişlik zaman içinde boşanma ile sonuçlanabilir. Boşanma nedenleri de araştırıldığında "sorumsuz ve ilgisiz davranmanın" öne çıktığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle, boşanmanın da temelinde karşılanmamış beklentiler yatmaktadır. Boşanma her ne kadar bireysel bir karar ve sonuç olarak görülse de kesinlikle toplumsal da bir konudur. Dolayısıyla çiftlerin yaşadığı olumsuzluklar zaman içinde diğerlerini de etkileyebileceğinden önlenmesi ve müdahale edilmesi gerekmektedir. İlişki tükenmişliği de bunlardan biridir.

Kaynakça

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50,* 179-211. https://doi.org/ 10.1016/0749-5978(91)90020-T

Akkaya, A. (2021). *Covid-19 sürecinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eş desteğinin eş tükenmişliğine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi.

Atak, H., ve Taştan, N. (2012). Romantik ilişkiler ve aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 520-546. https://doi.org/ 10.5455/cap.20120431

Can, H. (2013). *İlköğretim okullarında çalışan evli öğretmenlerin eş tükenmişlik düzeyleri ile eş desteği, evlilik yetkinliği ve stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Candemir Karaburç, G. (2017). Evli *bireylerin problemli internet kullanımı, evlilik uyumu, eş tükenmişliği ve temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeylerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi.

Davarniya, R., Zahrakar, K. ve Naziri, A. M. (2015). The effect of brief solution-focused couple therapy approach on reducing couple burnout dimension in women. *The Journal of Urmia Nursing and Midwifery Faculty, 1*(1), 36-46. https://doi.org/ 10.29252/jrh.8.2.123

Deveci, H. (2013). *Aile eğitim programının evli kadınların eş tükenmişliği düzeyine etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Dur, C. (2020). *Evli bireylerde eşe kendini açma ve eş tükenmişliği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Fletcher, G. J., Simpson, J. A. Campbell, L., Overall, N. C. (2015). Pair-bonding, romantic love, and evolution: The curious case of Homo sapiens. *Perspectives on Psychological Science, 10*(1), 20-36. https://doi.org/ 10.1177/1745691614561683

Gibson-Davis, C. M., Edin, K. ve McLanahan, S. (2005). High hopes but even higher expectations: the retreat from marriage among low-income couples. *Journal of Marriage and Family, 67,* 1301-1312. http://www.jstor.org/stable/3600314

Gil, B. (2021). Expectations in a relationship: Reasonable vs unrealistic https://anchorlighttherapy.com/expectations-in-a-relationship-a-reality-check/ adresinden erişildi.

Güler, M. (2018). *Grup rehberliği programının engelli çocuğa sahip çalışan annelerin mesleki tükenmişlik, işle bütünleşme ve eş tükenmişliği düzeyine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi.

Güneş, D. (2022). *Covid-19 salgın sürecinde evli bireylerin eş tükenmişliğinin yordayıcılarının ve evlilik uyumu algılarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi.

Hasanoğlu, A. (2013). *İlişkilerin günlük hayatı.* Remzi Kitabevi.

Havaasi, N., Zahra Kaar, K. ve Mohsen Zadeh, F. (2018). Compare the efficacy of emotion focused couple therapy and Gottman couple therapy method in marital burnout and changing conflict resolution styles. *Journal of Fundamentals of Mental Health, 20*(1), 15-25.

Hendrick, S. S. ve Hendrick, C. (2006). Measuring respect in close relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 23*(6), 881-899. https://doi.org/10.1177/0265407506070471

Karakuş, H. (2019). *Öğretmenlerin mesleki ve eş tükenmişliği arasındaki ilişkide psikolojik iyi oluş halinin aracı rolü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi.

Kızıldağ, S. (2015). *Eş tükenmişliği: bir model testi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Kızıldağ, S. ve Vatan, S. (2016). Evli bireylerde eş tükenmişliğini yordamada bağlanma ve duygu düzenleme özelliklerinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(24), 1069-1094.

Koyunsever, V. S. (2022). *Evlilik doyumunun yordanmasında psikolojik iyi oluş, öz anlayış, bilinçli farkındalık ve eş tükenmişliğinin rolü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi.

Küçükköseleci, Ç. (2016). *Prediction of couple burnout from empathy, facial emotion recognition andtrait anxiety measures.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi.

Larson, R. ve Richards, M. H. (1991). Daily companionship in late childhood and early adolescence: Changing developmental contexts. *Child Development, 62,* 284-300. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01531.x

Najafi, A. (2016). The relationship between personality traits, irrational bliefs and couple burnout. *International Academic Journal of Social Science, 3*(1),17.

Nichols, W. (2005). The first years of marital commitment. (Edited by: M. Harway) *Handbook of Couples Therapy*. John Wiley & Sons.

Pines, A. M. ve Yafe-Yanai, O. (2001). Unconscious influences on the choice of a career: implications for organizational consultation. *Journal of Health and Human Services Administration, 4,* 502-511.

Pines, A. M. (1996). *Couple burnout.* Routledge.

Pines, A. M. (2000). Treating career burnout: a psychodynamic existential perspective. *JCLP/ In Session: Psychotherapy in Practice, 56*(5), 633-642. https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(200005)56:53.0.CO;2-#

Pines, A. M. (2004). Adult attachment styles and their relationship to burnout: a preliminary, cross-cultural investigation. *Work & Stress, 18*(1), 66-80. https://doi.org/10.1080/02678370310001645025

Pines, A. M., Neal, N. B., Hammer, L. B. ve Icekson, T. (2011). Job burnout and couple burnout in dual-earner couples in the sandwiched generation. *Social Psychology Quarterly, 74*(4), 361-386. https://doi.org/10.1177/0190272511422452

Pines, A. M. ve Nunes, R. (2003). The relationship between career and couple burnout: implications for career and couple counseling. *Journal of Employment Counseling, 40*(2), 50-64. https://doi.org/10.1002/j.2161-1920.2003.tb00856.x

Prager, K. J., 1995. *The Psychology of Intimacy.* The Guilford Press.

Yaman, K. ve Eryiğit, G. (2018). Psikolojik danışmanlar ve özel eğitim öğretmenlerinin eş tükenmişliğinin fedakârlıktan algılanan zarar, fedakârlık doyumu ve duygu düzenleme güçlüğü değişkenleri ışığında incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 7* (1), 60-68.

Westman, M. ve Bakker, A. B. (2008). Cross over of burnout among health care professionals. In J. R. B. Halbesleben (Ed.), *Handbook of stress and burnout in healthcare* (s. 1-16). Nova Science.

Bölüm 13

Yakın İlişkilerde Şiddet: Flört Şiddeti

Elif Ulu - Merve Karataş

Flört şiddeti, son yıllarda dünya çapında odak noktası hâline gelen ister genç ister yetişkin nüfus arasında olsun, dünyanın farklı yerlerinde her sosyal sınıf, dil ve kültürde görülebilen önemli bir sorundur (Moschella Smith vd., 2022). Geçtiğimiz 20 yılda, daha önce önemsiz veya son derece nadir olduğuna inanılan flört şiddeti olgusu hakkında aksini destekleyen ampirik kanıtlar su yüzüne çıkmıştır (Clark vd., 1994, Lane ve Gwartney Gibbs 1985, Marshall ve Rose 1987, O'Keefe vd., 1986, Riggs vd., 1990). Ülkemizde ise henüz yeni yeni çalışılan bir konu olduğu söylenebilir.

Flört, evli olmayan iki kişinin arkadaşlık dışında duygusal, romantik veya cinsel bağ içeren ilişkisi olarak tanımlanabilir (Murray ve Kardatzke, 2007). Flört şiddeti ise romantik ilişki içinde partneri üzerinde kontrol elde etmek için yapılan herhangi fiziksel, cinsel veya duygusal/sözlü eylem olarak tanımlanmaktadır (Wolfe vd., 1988). Bu tür şiddete maruz kalma; kaygı, uyuşturucu kullanımı, depresyon veya intihar gibi ciddi sağlık sorunlarıyla doğrudan ilişkili önemli bir risk faktörüdür (Datta ve Ahmed, 2020).

Flört şiddeti türleri üzerine pek çok sınıflama yapılmıştır. Fiziksel şiddet, psikolojik şiddet ve cinsel şiddet olmak üzere üç temel alanda yoğunlaşıldığı görüldüğü gibi (David Ferdon ve Hertz, 2009) ekonomik şiddet, siber şiddet ve ısrarlı takip olmak üzere ek tanımlamalar da yapılmıştır (Kutin vd., 2017; Polat, 2017; Theriot, 2008; Zweig vd., 2014). Dünyada flört şiddeti 1980'lerin başından itibaren literatürde yerini bulmuştur. Flört şiddetinin sıklığı dünyada her dört gençten birinde ve

Can duygusal açıdan uzaklaşmaya ve konuyu sadece cinselliğe getirmeye başlar. Kısa süre sonra da Can'ın sevgilisi olduğunu öğrenir ve Can'la iletişimi keser. Can çok normal karşılar ve bir daha hiç yazmaz. Bir süre sonra hiçbir şey olmamış gibi sosyal medyadan mesajlar ve beğeniler atmaya başlar. Melis karşılık vermez. Sonra yine ortadan kaybolur ve karşılaştıklarında Can Melis'i görmezlikten gelir. Yine geri gelir, sekiz ay sonra, en son dün konuşmuşlar gibi konser konusunu açar. Melis çok karşılık vermez mesajlara. Can sinirlenir ve sevgilisinden ayrıldığını, artık arada engellerinin kalmadığını söyler. Melis artık ilgisini istemediğini ifade eder ama Can bu konuşmalardan sonra üç sene boyunca belli aralıklarla yazmaya devam eder.

Kaynakça

Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D. ve Greeson, M. R. (2008). Development of the scale of economic abuse. *Violence Against Women*, *14*(5), 563-588. http://dx.doi.org/10.1177/1077801208315529

Aguilar, R. J. ve Nightingale, N. N. (1994). The impact of specific battering experiences on the self-esteem of abused women. *Journal of family violence*, *9*(1), 35-45. https://doi.org/10.1007/BF01531967

Akdeniz, B. (2022). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddeti algıları ve toplumsal cinsiyet rollerini kabul düzeyleri.* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Aksoy, O. (Yönetmen). (1975). *Ah Nerede* [Film]. Arzu Film.

Aktaş, A. M. (2006). *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Elma Yayınevi.

Ali, I. (Sorumlu Yapımcı). (2020-2022). *She*. (Televizyon dizisi). Window Seat Films.

Andrews, J. A., Foster, S. L., Capaldi, D. ve Hops, H. (2000). Adolescent and family predictors of physical aggression, communication, and satisfaction in young adult couples: A prospective analysis. J*ournal of Consulting and Clinical Psychology, 68*, 195-208. https://doi.org/10.1037//0022-006x.68.2.195

Baker, C. K. (2016). Dating violence and substance use: Exploring the context of adolescent relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, *31*(5), 900-919. https://doi.org/10.1177/0886260514556768

Baldan, G. A. ve Nalan, A. K. I. Ş. (2017). Flört şiddeti. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *43*(1), 41-44.

Barber, B. K. (1999). Political violence, family relations, and Palestinian youth functioning. *Journal of Adolescent Research*, *14*(2), 206-230. https://doi.org/10.1177/0743558499142004

Barton, R. ve Whitehead J. (1969). The Gas-Light phenomenon. *The Lancet, 293* (7608),1258-1260. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(69)92133-3

Bennett, D. C., Guran, E. L., Ramos, M. C. ve Margolin, G. (2011). College students' electronic victimization in friendships and dating relationships: Anticipated distress and associations with risky behaviors. *Violence and Victims*, *26*(4), 410-429. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21882666/

Bent Goodley, T. B. ve Fowler, D. N. (2006). Spiritual and religious abuse: Expanding what is known about domestic violence. *Affilia*, *21*(3), 282-295.

Breiding, M. J., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C., ve Mahendra, R. (2015). *Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements*, *version 2.0*. Atlanta (GA): National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/ipv/intimatepartnerviolence.pdf adresinden erişildi.

Callahan, M. R., Tolman, R. M. ve Saunders, D. G. (2003). Adolescent dating violence victimization and psychological well-being. *Journal of Adolescent Research*, *18*(6), 664-681. https://doi.org/10.1177/0743558403254784

Cambridge Dictionary (2019). *Electronic resource.* https://dictionary. cambridge. org/dictionary/english/ breadcrumbs adresinden erişildi.

Campbell, J. (Sorumlu Yapımcı). (2019 – Günümüz). *Sex Education* (Web dizisi). Eleven Film.

Carlson, B. E. (1987). Dating violence: A research review and comparison with spouse abuse. *Social Casework, 68,* 16-23. https://doi.org/10.1177/104438948706800102

Cascardi, M. ve O'Leary, K. D. (1992). Depressive symptomatology, self-esteem, and self-blame in battered women. *Journal of Family Violence*, *7*(4), 249-259. https://doi.org/10.1007/BF00994617

Cinal, B. (2018). *Flört şiddeti ve flört şiddetine yönelik tutumun anksiyete ve depresyon düzeyleriyle ilişkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi.

Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, C. Ş. M. (2018). *Gençlerle güvenli ilişkiler üzerine çalışmak: Eğitimciler ve danışmanlar için uygulama el kitabı* (2. Baskı). Punto Baskı Çözümleri.

Clark, M. L., Beckett, J., Wells, M. ve Dungee Anderson, D. (1994). Courtship violence among African American college students. *Journal of Black Psychology, 20*(3), 264-281. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/00957984940203002

Connolly, C., Huzurbazar, S. ve Routh McGee, T. (2000). Multiple parties in domestic violence situations and arrest. *Journal of Criminal Justice*, *28*(3), 181-188. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0047-2352(00)00034-9

Crane, D. ve Kauffman, M. ve Bright, K. S. ve Curtis, A. ve Malins, G. ve Calhoun, W. ve Silveri, S. ve Goldberg - Meehan, S. ve Reich, A. ve Cohen, T. (Sorumlu Yapımcılar). (1994-2004). *Friends* (Televizyon dizisi). Warner Bros Television; Bright / Kauffman/ Crane Productions

Çatay, K. (Sorumlu Yapımcı) (2008-2010). *Aşk-ı Memnu* (Televizyon dizisi). Ay Yapım.

Çatay, K. ve Dişta Yaşaroğlu, P. (Sorumlu Yapımcı). (2017-2018). *Fi* (Web dizisi). Ay Yapım.

Datta, A. ve Ahmed, N. (2020). Intimate infrastructures: The rubrics of gendered safety and urban violence in Kerala, India. *Geoforum*, *110*, 67-76. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.01.016

David Ferdon, C. ve Hertz, M. F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. *Journal of Adolescent Health*, *41*(6), S1-S5. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.020

David Ferdon, C. ve Hertz, M. F. (2009). *Electronic media and youth violence: A CDC issue brief for researchers*. electronic_aggression_researcher_brief-a.pdf (cdc.gov) adresinden erişildi.

Deck, E. (2017). *Manipulation tactics: the role of love bombing and gas-lighting in psychopathic intimate relationships.* [Unpublished honors thesis]. Carleton University.

Demir, G. ve Biçer, S. (2017). Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine maruz kalma durumları ve etkileyen faktörler. *Turkish Studies*, *12*(13), 177-188. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11639

Diette, T. M., Goldsmith, A. H., Hamilton, D., Darity Jr, W., ve McFarland, K. (2014). Stalking: Does it leave a psychological footprint?. *Social Science Quarterly*, *95*(2), 563-580. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/ssqu.12058

Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E. ve Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, *16*(4), 328-335. https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.0956-7976.2005.01535.x

Fidan, F. ve Yeşil, Y. (2018). Nedenleri ve sonuçları itibariyle flört şiddeti. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(1), 16-24.

Frieze, I. H. (2000). Violence in close relationships – Development of a research area: Comment on archer. *Psychological Bulletin, 126,* 681-684. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.126.5.681

Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S. ve Polek, D. S. (1990). The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence*, *5*(2), 107-120. https://doi.org/10.1007/BF00978514

García Rull, I. ve Bove, K. P. (2022). Ghosting, breadcrumbing, catfishing: A corpus analysis of English borrowings in the Spanish speaking world. *Languages*, *7*(2), 119. MDPI AG. http://dx.doi.org/10.3390/languages7020119

Garthe, R. C., Gorman Smith, D., Gregory, J. ve E. Schoeny, M. (2018). Neighborhood concentrated disadvantage and dating violence among urban adolescents: The mediating role of neighborhood social processes. *American Journal of Community Psychology*, *61*(3-4), 310-320. https://doi.org/10.1002/ajcp.12239

Gelles, R. J. ve Straus, M. A. (1988). *Intimate violence*. Simon ve Schuster.

Giordano, P. C., Copp, J. E., Longmore, M. A. ve Manning, W. D. (2016). Anger, control, and intimate partner violence in young adulthood. *Journal of Family Violence*, *31*(1), 1-13. https://doi.org/10.1007%2Fs10896-015-9753-3

Goldstein, H. B., Safaeian, P., Garrod, K., Finamore, P. S., Kellogg Spadt, S. ve Whitmore, K. E. (2008). Depression, abuse and its relationship to interstitial cystitis. *International Urogynecology Journal*, *19*(12), 1683-1686. https://doi.org/10.1007/s00192-008-0712-x

Güven, B. ve Nebioğlu, S. (Sorumlu Yapımcılar). (2002-2019). *Çocuklar duymasın*. (Televizyon dizisi). Protel Yapım; MinT Motion Pictures.

Hankin, B. L., Mermelstein, R. ve Roesch, L. (2007). Sex differences in adolescent depression: Stress exposure and reactivity models. *Child Development, 78*, 279-295. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.00997.x

Hansen Bundy, B. (2016). *Ghosting: A gentleman's guide to a questionable practice.* GQ.

Hatipoğlu, S. (2010). Başkent Üniversitesi öğrencilerinde flört şiddeti prevalansı anketi. *Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi.*

Holt, M. K. ve Espelage, D. L. (2005). Social support as a moderator between dating violence victimization and depression/anxiety among African American and Caucasian adolescents. *School Psychology Review*, *34*(3), 309-328.

Jankowski, M. K., Leitenberg, H., Henning, K. ve Coffey, P. (1999). Intergenerational transmission of dating aggression as a function of witnessing only same sex parents vs. opposite sex parents vs. both parents as perpetrators of domestic violence. *Journal of Family Violence*, *14*(3), 267-279. https://doi.org/10.1023/A:1022814416666

Jennings, W. G., Okeem, C., Piquero, A. R., Sellers, C. S., Theobald, D. ve Farrington, D. P. (2017). Dating and intimate partner violence among young persons ages 15-30: Evidence from a systematic review. *Aggression and Violent Behavior, 33*, 107-125. https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.007

Kaplan, B. (2020). Şiddetin toplumsal taşıyıcısı olarak flört şiddeti: Ankara örneği. *Kent Akademisi, 13*(3), 526-538. https://doi.org/10.35674/kent.722338

Kirtani, N. R., Tikon, B. ve Likki, N. H. (2019). Assessment of types of dating violence and gender prompting involved in dating violence among undergraduate students of University of Maiduguri. *Education Journal*, *8*(2), 46-56.

Kohan, J. (Sorumlu Yapımcı). (2013-2019). *Orange İs The New Black* (Web dizisi). Lionspate Television.

Koessler, R. B., Kohut, T. ve Campbell, L. (2019). When your boo becomes a ghost: The association between breakup strategy and breakup role in experiences of relationship dissolution. *Collabra: Psychology*, *5*(1). https://psycnet.apa.org/doi/10.1525/collabra.230

Kutin, J., Russell, R. ve Reid, M. (2017). Economic abuse between intimate partners in Australia: prevalence, health status, disability and financial stress. *Australian and New Zealand Journal of Public Health, 41*(3), 269-274. https://doi.org/10.1111/1753-6405.12651

Lane, K. E. ve Gwartney Gibbs, P. A. (1985). Violence in the context of dating and sex. *Journal of Family Issues, 6*(1), 45-59. https://doi.org/10.1177/019251385006001004

Langhinrichsen Rohling, J., Rohde, P., Seeley, J. R. ve Rohling, M. L. (2004). Individual, family, and peer correlates of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, *20*(1), 23-46. https://psycnet.apa.org/doi/10.1023/B:JOGS.0000016702.69068.53

Lawrence, M., Gentleman, R. ve Carey, V. (2009). rtracklayer: an R package for interfacing with genome browsers. *Bioinformatics*, *25*(14), 1841-1842. https://doi.org/10.1093/bioinformatics/btp328

Leadbeater, B. J., Banister, E. M., Ellis, W. E. ve Yeung, R. (2008). Victimization and relational aggression in adolescent romantic relationships: The influence of parental and peer behaviors, and individual adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, *37*(3), 359-372. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10964-007-9269-0

Leadbeater, B. J., Kuperminc, G. P., Blatt, S. J. ve Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalizing problems. *Developmental Psychology*, *35*(5), 1268. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.35.5.1268

LeFebvre, L. E., Allen, M., Rasner, R. D., Garstad, S., Wilms, A. ve Parrish, C. (2019). Ghosting in emerging adults' romantic relationships: The digital dissolution disappearance strategy. *Imagination, Cognition and Personality*, *39*(2), 125-150. https://doi.org/10.1177/0276236618820519

Levinson, S. ve Turen, K. ve Nandan, R. ve Drake ve Nur, A. ve Leshem, R. ve Levin, D. ve Lichtenstein, H. M. ve Lennon, G. ve Toovi, M. ve Yardeni, T. ve Mokadi, Y. ve Kleverweis, J. ve Zendaya (Sorumlu yapımcılar). (2019–Günümüz). *Euphoria* (Televizyon dizisi). The Reasonable Bunch; A24; Little Lamb; DreamCrew.

Magdol, L., Moffitt, T. E., Caspi, A., Newman, D. L., Fagan, J. ve Silva, P. A. (1997). Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21-year-olds: Bridging the gap between clinical and epidemiological approaches. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *65*(1), 68. https://doi.org/10.1037//0022-006x.65.1.68

Mahlstedt, D. ve Keeny, L. (1993). Female survivors of dating violence and their social networks. *Feminism ve Psychology*, *3*(3), 319-333. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0959353593033003

Makepeace, J. M. (1987). Social factors and victim offender differences in courtship violence. *Family Relations*, *36,* 87-91. https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/584654

Marshall, L. L., ve Rose, P. (1987). Gender, stress and violence in the adult relationships of a sample of college students. *Journal of Social and Personal Relationships, 4*(3), 299-316. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/026540758700400304

Mıhçıokur, S. ve Akın, A. (2015). Flört şiddeti-"şiddet'li sevgi". *Sağlık ve Toplum*, *25*(2), 9-15.

Moschella Smith, E. A., Moynihan, M. M., ve Stapleton, J. G. (2022). Sexual and dating violence bystander intervention programs within institutions of higher education: strategies for research and practice. *Journal of Interpersonal Violence*, *37*(17-18), NP15020-NP15036. https://doi.org/10.1177/08862605221106190

Mumford, E. A., Liu, W., ve Taylor, B. G. (2016). Parenting profiles and adolescent dating relationship abuse: Attitudes and experiences. *Journal of Youth and Adolescence*, *45*(5), 959-972. https://doi.org/10.1007/s10964-016-0448-8

Murphy, C. M. ve Hoover, S. A. (1999). Measuring emotional abuse in dating relationships as a multifactorial construct. *Violence and Victims, 14*(1), 39-53.

Murray, C. E. ve Kardatzke, K. N. (2007). Dating violence among college students: Key issues for college counselors. *Journal of College Counseling, 10*(1), 79-89. https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/j.2161-1882.2007.tb00008.x

Nahapetyan, L., Orpinas, P., Song, X. ve Holland, K. (2014). Longitudinal association of suicidal ideation and physical dating violence among high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, *43*(4), 629-640. https://doi.org/10.1007/s10964-013-0006-6

Navarro, R., Larrañaga, E., Yubero, S. ve Villora, B. (2020). Ghosting and breadcrumbing: Prevalence and relations with online dating behaviors among young adults. *Escritos de Psicología, 13*, 46-59. http://dx.doi.org/10.24310/espsiescpsi.v13i2.9960

Nazir, T. ve Özçiçek, A. (2022). Gaslighting: İki yüzlü bir duygusal istismarla yüzleşmek. *Anadolu University Journal of Education Faculty*, *6*(3), 241-250.

O'Keefe, M. (1998). Factors mediating the link between witnessing interparental violence and dating violence. *Journal of Family Violence*, *13*(1), 39-57. https://doi.org/10.1023/A:1022860700118

O'Leary, D. K., Barling, J., Arias, I., Rosenbaum, A., Malone, J. ve Tyree, A. (1989). Prevalence and stability of physical aggression between spouses: A longitudinal analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57,* 263-268. https://doi.org/10.1037//0022-006x.57.2.263

O'Keeffe, N., Brockopp, K. ve Chew, E. (1986). Teen dating violence. *Social Work*, *31,* 456-468. https://psycnet.apa.org/doi/10.1093/sw/31.6.465

Özkan, M. (2019). *Flört şiddetini önlemeye yönelik sivil toplum çalışmalarına dair bir değerlendirme: Flört şiddeti deneyimlerinden öneriler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Parker, E. M. ve Bradshaw, C. P. (2015). Teen dating violence victimization and patterns of substance use among high school students. *Journal of Adolescent Health*, *57*(4), 441-447. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2015.06.013

Parker, S. J., King, M. P., Star, D. ve Melfi, J. P. (Sorumlu Yapımcı) (1998-2004). *Sex and the city.* (Televizyon dizisi). HBO.

Parlak, S. (2018). *Gençlerde partnere yönelik şiddet ve önlenmesi: Bir karma yöntem çalışması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi.

Pérez Marco, A., Soares, P., Davó Blanes, M. C. ve Vives Cases, C. (2020). Identifying types of dating violence and protective factors among adolescents in Spain: A qualitative analysis of Lights4Violence materials. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(7), 2443. https://doi.org/10.3390/ijerph17072443

Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 22*(1), 15-34.

Reuterman, N. A. ve Burcky, W. D. (1989). Dating violence in high school: A profile of the victims. *Psychology: A Journal of Human Behavior, 26*(4), 1-9.

Riggs, D. S., O'leary, K. D. ve Breslin, F. C. (1990). Multiple correlates of physical aggression in dating couples. *Journal of Interpersonal Violence, 5*(1), 61-73. https:// doi.org/10.1177/088626090005001005

Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B. ve Sarason, B. R. (1983). Assessing social support: The social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, *44*(1), 127. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.44.1.127

Schulman, N. (2014). *In real life: Love, lies & identity in the digital age.* Hachette UK.

Shorey, R. C., Brasfield, H., Zapor, H., Febres, J. ve Stuart, G. L. (2015). The relation between alcohol use and psychological, physical, and sexual dating violence perpetration among male college students. *Violence Against Women, 21*(2), 151-164. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1077801215589470

Siega, M., Giralamo, G., Morgenstein, L., Schechter, S., Gamble, S., Berlanti, G., Krieger, L. T., Tree, S., Foley, M., Brooke, A., Madden, D., Lo, J. W. ve Reynolds, N. (2018-2021). *You* (Televizyon dizisi). Alloy Entertainment; Warner Horizon Television; A&E Studios, Man Sewing Dinosaur, Warner Bros. Television.

Smith, S. G., Chen, J., Lowe, A. N. ve Basile, K. C. (2022). Sexual violence victimization of US males: Negative health conditions associated with rape and being made to penetrate. *Journal of Interpersonal Violence, 37*(21-22), NP20953-NP20971. https://doi.org/10.1177/08862605211055151

Smith, D. M. ve Donnelly, J. (2000). Adolescent dating violence: A multi-systemic approach of enhancing awareness in educators, parents, and society. *Journal of Prevention ve Intervention in the Community*, *21*(1), 53-64.

Smith, J. P. ve Williams, J. G. (1992). From abusive household to dating violence. *Journal of Family Violence, 7*(2), 153-165.

Solmuş, T. (2010). *Romantik terörizm ve romantik tecavüz.* Sistem Yayıncılık.

Stets, J. E. ve Henderson, D. A. (1991). Contextual factors surrounding conflict resolution while dating: Results from a national study. *Family Relations*, *40*(1) 29-36. https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/585655

Straus, M. A. ve Gelles, R. J. (1986). Societal change and change in family violence from 1975-1985 as revealed by two national studies. J*ournal of Marriage and the Family, 48,* 465-479.https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/352033

Strutzenberg, C. (2016). *Love-bombing: A narcissistic approach to relationship formation.* Human Development and Family Sciences Undergraduate Honors Theses. from https://scholarworks.uark.edu/hdfsrsuht/1 adresinden erişildi.

Sünetçi, B., Say, A., Gümüştepe, B., Enginkaya, B., Yıldızdoğan, Ç. ve Yalçın, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin flört şiddeti algıları üzerine bir araştırma. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi.* 16(1), 56-83.

Theriot, M. T. (2008). Conceptual and methodological considerations for assessment and prevention of adolescent dating violence and stalking at school. *Children ve Schools, 30*(4), 223-233. https://psycnet.apa.org/doi/10.1093/cs/30.4.223

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması. (2014). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Toplu Demirtaş, E. (2022). Yakın ilişkilerin karanlık yüzü: Yakın partner şiddeti. S. B. Özgülük Üçok (Ed.) *Yakın ilişkiler*, içinde (333-368). Nobel Akademik Yayıncılık.

Toplu Demirtaş E., Murray C., Hatipoglu Sümer Z. (2019). Attachment insecurity and restrictive engulfment in college student relationships: The mediating role of relationship satisfaction. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 11*(1), 24-37. https://doi.org/10.1108/JACPR-11-2017-0333

Ullman, S. E. ve Brecklin, L. R. (2002). Sexual assault history, PTSD, and mental health service seeking in a national sample of women. *Journal of Community Psychology*, *30*(3), 261-279. https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/jcop.10008

Uluocak Ş., Gökulu G., Bilir O., Karacık N. E. ve Özbay D. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet.* Paradigma Akademi.

Van Ouytsel, J., Torres, E., Choi, H. J., Ponnet, K., Walrave, M. ve Temple, J. R. (2017). The associations between substance use, sexual behaviors, bullying, deviant behaviors, health, and cyber dating abuse perpetration. *The Journal of School Nursing*, *33*(2), 116-122. https://doi.org/10.1177/1059840516683229

Vatandaşlar, S. E. ve Sümer, Z. H. (2019). Kadınlara yönelik psikolojik şiddet ölçeğinin (Psychological Maltreatment of Women Inventory) Türk kültürüne uyarlanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *9*(53), 341-371.

Winstok, Z. ve Sowan Basheer, W. (2015). Does psychological violence contribute to partner violence research? A historical, conceptual and critical review. *Aggression and Violent Behavior*, *21*, 5-16. http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.003

Wolfe, D. A., Edwards, B., Manion, I. ve Koverola, C. (1988). Early intervention for parents at risk of child abuse and neglect: a preliminary investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56*(1), 40-47. https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.1.40

Yumuşak A. (2013). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Zweig, J. M., Lachman, P., Yahner, J. ve Dank, M. (2014). Correlates of cyber dating abuse among teens. *Journal of Youth and Adolescence, 43*, 1306-1321. https://doi.org/10.1007/s10964-013-0047-x

Bölüm 14

Yakın İlişkilerde Sosyalleşme ve Arkadaşlık İlişkileri

Şule Baştemur

"Arkadaşlık... Birinin diğerine 'Ne! Sen de mi? Kendimden başka kimsenin böyle olduğunu bilmiyordum' dediği anda başlar".
C. S. Lewis, The Four Loves

Giriş

Arkadaşlık insan hayatında olmazsa olmaz bir durumdur. Şüphesiz hepimizin çocukluğumuzdan itibaren birçok arkadaşı olmuştur. Kimi ile yollarımız kısa sürede ayrılmış kimi ile hâlâ devam ediyordur. Şöyle bir kendimize bakıp en yakın arkadaşlarımızı düşündüğümüzde nedir bizi bu arkadaşlıklara yönlendiren? Nedir bizi bu arkadaşlıkların içinde tutan? Tüm arkadaşlıklarımızla yollarımız hâlâ kesişiyor mu? Yoksa sosyal medya mı bize destek sunuyor bu noktada? Peki, uzun zaman görüşemesek de ilk görüşmemizde kaldığımız yerden devam edebiliyor muyuz? Cevaplar her ne olursa olsun, iyi arkadaşlıklar beraber güzel zaman geçirdiğimiz, paylaşımlarda bulunduğumuz, kendimizi yanlarında mutlu hissettiğimiz ve en önemlisi güven ve bağlılık ilişkisi kurduğumuz yakın ilişki türlerindendir ve hepimizin hayatında en az bir tane yakın arkadaş olduğunu söylüyor bize araştırmalar...

Belki de bu yüzden yıllardır destanlara, şiirlere, kitaplara, filmlere konu olmuştur. Her bir bağlamda çok önemli olmasına rağmen ruh sağlığı alanındaki önemi ve değeri bu kitap bölümüne sığdırılmaya çalışılmıştır.

Arkadaşlık ilişkilerinin doğası birçok duyguyu ve davranışı içermektedir. Bireyler özellikle birbirlerinden duygusal yakınlık, sevgi, şefkat, samimiyet, saygı gibi birçok şey beklerler. Bu sebeple arkadaşlığın olmazsa olmazları arasında güvenilir olmak, destekleyici olmak, eğlenceli olmak, paylaşım yapabilmek, ortak ilgilere sahip olmak gibi birçok değişken bulunmaktadır. Tüm bu beklentiler kimi zaman aynı cinsiyet arkadaşlıklarında olurken kimi zaman farklı cinsiyet arkadaşlıklarında da görülmektedir. Her iki tür arkadaşlık da doğası gereği benzerlikler ve farklılıklar barındırmaktadır. Ayrıca her yaş döneminde görülen arkadaşlık formları farklılaşmaktadır. Ayrıca arkadaşlığı başlatmak, sürdürmek ve bitirmek de kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Bu bölümde tüm bu değişkenler ayrı ayrı incelemiştir.

Son dönemlerde gerçek yaşam arkadaşlıklarının yerini sosyal medya arkadaşlıkları almaya başlamıştır. Acaba sosyal medya arkadaşlıkları gerçek hayat arkadaşlıklarının bir devamı mıdır, yoksa yeni bir arkadaşlık formu mudur? Bu sorunun cevabına bu bölümde yer verilmiştir. Ayrıca birçok insan gerçek arkadaşlar yerine evcil hayvanlarla arkadaşlığı tercih etmektedir. Bu bölümde, evcil hayvanlarla arkadaşlıklara, evcil hayvanların bireylerin hayatına yaptıkları katkılara ve ruh sağlığını koruyucu noktalarına değinilmiştir. Son olarak kültürel bağlamda arkadaşlıklardan bahsedilmiş ve bölüm sonlandırılmıştır.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist, 44*, 709-716.

Allan, G. (2008). Flexibility, friendship, and family. *Personal Relationships, 15*(1), 1-16.

Apter, T. ve Josselson, R. (1998). *Best friends.* Random House Value Publishing.

Apostolou, M., Keramari, D., Kagialis, A. Ve Sullman, M. (2021). Why people make friends: The nature of friendship. *Personal Relationships, 28*(1), 4-18.

Argyle, M. ve Henderson, M. (1984). The rules of friendship. *Journal of Social and Personal Relationships, 1*(2), 211-237.

Arroyo, A. ve Harwood, J. (2011). Communication competence mediates the link between shyness and relational quality. *Personality and Individual Differences*, *50*(2), 264-267.

Bagwell, C. L., Newcomb, A. F. ve Bukowski, W. M. (1998). Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment. *Child Development*, *69*(1), 140-153.

Bagwell, C. L. ve Schmidt, M. E. (2011). *Friendships in childhood and adolescence*. Guilford Publications.

Barzeva, S. A., Meeus, W. H. J. ve Oldehinkel, A. J. (2019). Social withdrawal in adolescence and early adulthood: Measurement issues, normative development, and distinct trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology, 47*, 865-879. https://doi.org/ 10.1007/s10802-018-0497-4

Baştemur, Ş. (2021). Fen ve teknoloji sınırında çocuk hakları: Merak güzel şey, ya sonrası. H. Artun ve A. Parlak-Rakap (Ed), *Erken çocuklukta fen ve teknoloji* (s. 39-68). Hedef.

Beazidou, E. ve Botsoglou, K. (2016). Peer acceptance and friendship in early childhood: The conceptual distinctions between them. *Early Child Development and Care*, *186*(10), 1615-1631.

Benenson, J. F. ve Christakos, A. (2003). The greater fragility of females versus males' closest same-sex friendships. *Child Development, 74*(4), 1123-1129.

Berndt, T. J. ve Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development*, *66*(5), 1312-1329.

Berscheid, E., Snyder, M. ve Omoto, A. M. (1989). The Relationship Closeness Inventory: Assessing the closeness of interpersonal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(5), 792-807.

Bleske-Rechek, A. L. ve Buss, D. M. (2001). Opposite-sex friendship: Sex differences and similarities in initiation, selection, and dissolution. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *27*(10), 1310-1323.

Blieszner, R. ve Roberto, K. A. (2012). Partners and friends in adulthood. S. K. Whitbourne ve M. J. Sliwinski (Ed.), *The Wiley-Blackwell handbook of adulthood and aging* içinde (s. 381-398). Wiley Blackwell.

Boivin, M., Hymel, S. ve Bukowski, W. (2001). The role of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Developmental Psychopathology*, *7*, 765-85.

Brown, D. E. (1991). *Human universals*. McGraw-Hill.

Bukowski, W. M. ve Adams, R. (2005). Peer relationships and psychopathology: Markers, moderators, mediators, mechanisms, and meanings. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *34*(1), 3-10.

Bukowski, W. M., Laursen, B. ve Hoza, B. (2010). The snowball effect: Friendship moderates' escalations in depressed affect among avoidant and excluded children. *Development and Psychopathology, 22*, 749-757. https://doi.org/10.1017/S095457941000043X

Bukowski, W. M., Pizzamiglio, M. T., Newcomb, A. F. ve Hoza, B. (1996). Popularity as an affordance for friendship: The link between group and dyadic experience. *Social Development*, *5*(2), 189-202.

Bukowski, W. M. ve Sippola, L. K. (1996). Friendship and morality: (How) are they related? W. M. Bukowski, A. F. Newcomb ve W. W. Hartup (Eds.), *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence* içinde (s. 238-261). Cambridge University Press.

Burk, W. J. ve Laursen, B. (2005). Adolescent perceptions of friendship and their associations with individual adjustment. *International Journal of Behavioral Development, 29*, 156-164.

Büyükşahin-Çevik, U. ve Atıcı, M. (2003). Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(2), 35-50.

Cacioppo, J. T., Hawkley, L. C., Ernst, J. M., Burleson, M., Berntson, G. G., Nouriani, B. Ve Spiegel, D. (2006). Loneliness within a nomological net: An evolutionary perspective. *Journal of Research in Personality, 40*, 1054-1085. https://doi.org/10.1016/j.jrp. 2005.11.007

Carstensen, L. L. (1998). A life-span approach to social motivation. J. Heckhausen ve C. S. Dweck (Eds.), *Motivation and self-regulation across the life span* içinde (s. 341-364). Cambridge University Press.

Chan, Y. ve Lee, R. (2006). Network size, social support and happiness in later life: A comparative study of Beijing and Hong Kong. *Journal of Happiness Studies, 7*, 87-112. https://doi.org/10.1007/s10902-005-1915-1.

Cheng, S. T., Lee, C. K. L. ve Chow, P. K. Y. (2010). Social support and psychological well-being of nursing home residents in Hong Kong. *International Psychogeriatrics*, *22*(7), 1185-1190.

Clarke-Stewart, A. ve Parke, R. D. (2014). *Social development*. John Wiley & Sons.

Collins, W. A. ve Madsen, S. D. (2006). Personal relationships in adolescence and early adulthood. Anita L. Vangelisti ve Daniel Perlman (Ed). *The Cambridge handbook of personal relationships* (s. 211-230). Cambridge University Press.

Crawford, A. M. ve Manassis, K. (2011). Anxiety, social skills, friendship quality, and peer victimization: An integrated model. *Journal of Anxiety Disorders*, *25*(7), 924-931.

Crick, N. R. (1995). Relational aggression: The role of intent attributions, feelings of distress, and provocation type. *Development and Psychopathology, 7*, 313-322.

Crow, S. ve Bennett, M. (1981). Pet owner grief in a university hospital. *Archives of the Foundation of Thanatology*, *9*(2), 16.

Cunningham, M. R., Shamblen, S. R., Barbee, A. P. ve Ault, L. K. (2005). Social allergies in romantic relationships: Behavioral repetition, emotional sensitization, and dissatisfaction in dating couples. *Personal Relationships, 12*, 273-295.

Çetin, E. (2017). Tüketim toplumunda evcil hayvanların sahiplenilmesi: Sosyolojik bir analiz. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *20*(2), 89-107.

Çevik, B. G. (2008). Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(2), 35-50.

DeAndrea, D. C., Ellison, N. B., LaRose, R., Steinfield, C. ve Fiore, A. (2012). Serious social media: On the use of social media for improving students' adjustment to college. *The Internet and Higher Education*, *15*(1), 15-23.

Degenne, A. ve Lebeaux, M. O. (2005). The dynamics of personal networks at the time of entry into adult life. *Social Networks*, *27*(4), 337-358.

De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T. ve Meeus, W. H. J. (2009). Developmental changes and gender differences in adolescents' perceptions of friendships. *Journal of Adolescence, 32*, 1105–1123. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.03.002

Demir, P. ve Koç, A. U. (2014). Pet hayvan (Kedi-köpek) sahiplerinin veteriner kliniklerine ilişkin beklentileri. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *40*(2), 168-175.

Dindia, K. (1994). A multiphasic view of relationship maintenance strategies. D. Canary ve L. Stafford (Eds.), *Communication and relational maintenance* içinde (s. 91-112). Academic Press.

Ellison, N. B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *12*(4), 1143-1168.

Ellison, N. B., Steinfield, C. ve Lampe, C. (2011). Connection strategies: Social capital implications of facebook-enabled communication practices, *New Media and Society 13*(6), 873-892.

Erdley, C. A. ve Day, H. J. (2017). Friendship in childhood and adolescent, M. Hojjat ve A.Moyer (Eds), *The psychology of friendship* içinde (s. 3-19), Oxford.

Fehr, B. (1996). *Friendship processes.* Sage.

Fraley, R. C. ve Davis, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships*, *4*(2), 131-144.

Friedmann, E. ve Gee, N. R. (2019). Critical review of research methods used to consider the impact of human–animal interaction on older adults' health. *The Gerontologist, 59*(5), 964-972.

Furman, W. ve Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, *21*(6), 1016.

Fuhrman, R. W., Flannagan, D. ve Matamoros, M. (2009). Behavior expectations in cross-sex friendships, same-sex friendships, and romantic relationships. *Personal Relationships*, *16*(4), 575-596.

Garrity T. F., Stallones L., Marx M. B. ve Johnson T. P. (1989). Pet ownership and attachment as supportive factors in the health of the elderly. *Anthrozoös 3*(1), 35-44.

Gillespie, B. J., Lever, J., Frederick, D. ve Royce, T. (2015). Close adult friendships, gender, and the life cycle. *Journal of Social and Personal Relationships, 32*(6), 709-736.

Glick, G. C. ve Rose, A. J. (2011). Prospective associations between friendship adjustment and social strategies: Friendship as a context for building social skills. *Developmental Psychology, 47*, 1117-1132. https://doi.org/10.1037/a0023277

Guerrero, L. K., ve Chavez, A. M. (2005). Relational maintenance in cross-sex friendships characterized by different types of romantic intent: An exploratory study. *Western Journal of Communication*, *69*(4), 339-358.

Guerrero, L. K., Trost, M. R. ve Yoshimura, S. M. (2005). Romantic jealousy: Emotions and communicative responses. *Personal Relationships, 12*, 233-252.

Hall, J. A. (2012). Friendship standards: The dimensions of ideal expectations. *Journal of Social and Personal Relationships, 29*(7), 884-907.

Hamm, J. V. (2000). Do birds of a feather flock together? The variable bases for African American, Asian American, and European American adolescents' selection of similar friends. *Developmental psychology*, *36*(2), 209.

Hamm, J. V., Bradford Brown, B. ve Heck, D. J. (2005). Bridging the ethnic divide: Student and school characteristics in African American, Asian-descent, Latino, and White adolescents' cross-ethnic friend nominations. *Journal of Research on Adolescence*, *15*(1), 21-46.

Hartup, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, *67*(1), 1-13.

Hawkley, L. C., Browne, M. W. ve Cacioppo, J. T. (2005). How can I connect with thee? Let me count the ways. *Psychological Science, 16,* 798-803.

Hays, R. B. (1988). Friendship. S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships: Theory, research, and interventions* içinde (s. 391-408). Wiley.

Homans, G. C. (1961). *Social behavior: Its elementary forms.* Harcourt Brace.

Ickes, W. (2009). *Strangers in a strange lab: How personality shapes our initial encounters with others.* Oxford University Press.

Johnson, J. (2009). *Dogs, cats, and their people: the place of the family pet and attitudes about pet keeping.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Waterloo.

Jones, J. M., Dovidio, J. F. ve Vietze, D. L. (2013). *The psychology of diversity: Beyond prejudice and racism*. Wiley-Blackwell.

Karagülle, A. E. ve Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *4*(1), 1-9.

Kaya, H. ve Bektaş, M. (2019). Çalışan bireylerin evcil hayvanlara bağlanma nedenlerine ilişkin nitel bir çalışma. *Mediterranean Journal of Humanities, 9(2)*, 401-417.

Kobak, R. (2009). Defining and measuring of attachment bonds: Comment on Kurdek. *Journal of Family Psychology, 23*(4), 447-449. https://doi.org/10.1037/a0015213

Krause-Parello, C. A. (2012). Pet ownership and older women: The relationships among loneliness, pet attachment support, human social support, and depressed mood. *Geriatric Nursing*, *33*(3), 194-203.

Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J., Helgeson, V. ve Crawford, A. (2003). Internet paradox revisited. *The Wired Homestead: An Mit Press Sourcebook on the Internet and the Family*, *58*, 347.

Kuhirunyaratn, P., Pongpanich, S., Somrongthong, R., Love, E.J. ve Chapman, R.S. (2007). Social support among elderly in Khon Kean Province, Thailand. *Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health, 38*, 936-946

Kwong, M. J. ve Bartholomew, K. (2011). "Not just a dog": An attachment perspective on relationships with assistance dogs. *Attachment & Human Development*, *13*(5), 421-436.

Larson, R. ve Richards, M. (1998). Waiting for the Weekend: Friday and Saturday Nights as the Emotional Climax of the Week. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *82*, 37-51.

Laursen, B. ve Bukowski, W. M. (1997). A developmental guide to the organization of close relationships. *International Journal of Behavioral Development*, *21*(4), 747-770.

Lee, L., Howes, C. ve Chamberlain, B. (2007). Ethnic heterogeneity of social networks and cross-ethnic friendships of elementary school boys and girls. *Merrill-Palmer Quarterly 53*(3), 325-346.

Leibowitz, U. D. (2018). What is friendship? *Disputatio: International Journal of Philosophy*, *10*(49), 97-117.

Li, X., Stanton, B., Pack, R., Harris, C., Cottrell, L. ve Burns, J. (2002). Risk and protective factors associated with gang involvement among urban African American adolescents. *Youth & Society*, *34*(2), 172-194.

Lewis, C. S. (1991). *The four loves.* Harcourt.

McConnell, A. R., Lloyd, E. P. ve Buchanan, T. M. (2017). Animals as friends: Social psychological implications of human–pet relationships, M. Hojjat ve A. Moyer (Ed). *Psychology of friendship* içinde (s. 157- 174), Oxford.

McGuire, J. E. ve Leaper, C. (2016). Competition, coping, and closeness in young heterosexual adults' same-gender friendships. *Sex Roles, 74*(9-10), 422-435.

McNamara-Barry, C. M., Madsen, S. D., Nelson, L. J., Carroll, J. S. ve Badger, S. (2009). Friendship and romantic relationship qualities in emerging adulthood: Differential associations with identity development and achieved adulthood criteria. *Journal of Adult Development*, *16*(4), 209.

McPherson, M., Smith-Lovin, L. ve Brashears, M. (2006). Social isolation in America. *American Sociological Review, 71*, 353-375.

McPherson, M., Smith-Lovin, L. ve Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, *27*(1), 415-444.

Meter, D. J. ve Card, N. A. (2016). Stability of children's and adolescents' friendships: a meta-analytic review. *Merrill-Palmer Quarterly, 62*(3), 252-284.

Miche, M., Huxhold, O. ve Stevens, N. L. (2013). A latent class analysis of friendship network types and their predictors in the second half of life. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *68*(4), 644-652.

Millers, R. S. (2015). *Intimate relationship.* McGraw-Hill Education.

Monsour, M., Harris, B., Kurzweil, N. ve Beard, C. (1994). Challenges confronting cross-sex friendships: "Much ado about nothing?". *Sex Roles*, *31*(1-2), 55-77.

Morry, M. M. (2007). The attraction-similarity hypothesis among cross-sex friends: Relationship satisfaction, perceived similarities, and self-serving perceptions. *Journal of Social and Personal Relationships, 24*(1), 117-138.

Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A. ve Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 546-555.

O'Meara, J. D. (1989). Cross-sex friendship: Four basic challenges of an ignored relationship. *Sex Roles*, *21*(7), 525-543.

Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*. İmge Kitabevi.

Oswald, D. L., Clark, E. M. ve Kelly, C. M. (2004). Friendship maintenance: An analysis of individual and dyad behaviors. *Journal of Social and Clinical Psychology, 23*(3), 413-441.

Parker, J. G., Low, C. M., Walker, A. R. ve Gamm, B. K. (2005). Friendship jealousy in young adolescents: individual differences and links to sex, self-esteem, aggression, and social adjustment. *Developmental Psychology*, *41*(1), 235.

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A. ve Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *30*(3), 227-238.

Perissinotto, C. M., Cenzer, I. S. ve Covinsky, K. E. (2012). Loneliness in older persons: a predictor of functional decline and death. *Archives of Internal Medicine*, *172*(14), 1078-1084.

Perlman, D., Stevens, N. L. ve Carcedo, R. J. (2015). Friendship. M. Mikulincer, P. Shaver, J. Simpson ve J. Dovidio (Ed.), *APA handbook of personality and social psychology: Vol. 3. Interpersonal relations* içinde (s. 463-493). American Psychological Association.

Peterson, D. R. (2002). Conflict. H. H. Kelley, E. Berscheid, A. Christensen, J. H. Harvey, T. L. Huston, G. Levinger, E. McClintock, L. A. Pepla ve D. R. Peterson (Eds.), *Close relationships* içinde (s. 360-396). Percheron Press.

Pickard, H., Happé, F. ve Mandy, W. (2018). Navigating the social world: The role of social competence, peer victimization and friendship quality in the development of social anxiety in childhood. *Journal of Anxiety Disorders*, *60*, 1-10.

Quillian, L. ve Campbell, M. E. (2003). Beyond black and white: The present and future of multiracial friendship segregation. *American Sociological Review*, *68*(4), 540-566.

Regan, P. (2011). *Close relationships.* Routledge.

Reis, H. T., Lin, Y. C., Bennett, M. E. ve Nezlek, J. B. (1993). Change and consistency in social participation during early adulthood. *Developmental Psychology, 29*(4), 633.

Reis, H. T. ve Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. S. W. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships* içinde (s. 367-389). Wiley.

Roberts, S. G. ve Dunbar, R. I. (2011). The costs of family and friends: an 18-month longitudinal study of relationship maintenance and decay. *Evolution and Human Behavior, 32*(3), 186-197.

Rose, S. M. (1984). How friendships end: Patterns among young adults. *Journal of Social and Personal Relationships*, *1*(3), 267-277.

Rose, S. M. (2012). Crossing the color line in women's friendships. J. C. Chrisler, C. Golden ve P. D. Rozee (Eds.), *Lectures on the psychology of women* içinde (s. 300-321). McGraw- Hill.

Rubin, L. B. (1986). On men and friendship. *Psychoanalytic Review, 73*(2), 165-181.

Rubin, K. H., Bukowski, W. ve Bowker, J. (2015). Children in peer groups. M. Bornstein, T. Leventhal (Vol. Eds.) ve R. M. Lerner (Seri Ed.), *Handbook of child psychology and developmental science: Vol. 4. Ecological settings and processes* içinde (s. 175-222). Wiley.

Rubin, K. H., Bukowski, W. M. ve Parker, J. G. (2006). Peer interaction, relationships and groups. N. Eisenberg (Ed). *Handbook of child psychology: Social, emotional and personality development,* içinde (s. 571-645). Wiley.

Sable, P. (1995). Pets, attachment, and well-being across the life cycle. *Social Work*, *40*(3), 334-341.

Schaffer, C. B. (2011). *Human-animal bond considerations during disasters.* Center for the Study of Human-Animal Interdependent Relationships School of Veterinary Medicine: Tuskegee, AL, USA.

Schwartz-Mette, R. A., Shankman, J., Dueweke, A. R., Borowski, S. ve Rose, A. J. (2020). Relations of friendship experiences with depressive symptoms and loneliness in childhood and adolescence: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 146*, 664-700. https://doi.org/10.1037/bul0000239

Sias, P. M., Heath, R. G., Perry, T., Silva, D. ve Fix, B. (2004). Narratives of workplace friendship deterioration. *Journal of Social and Personal Relationships*, *21*(3), 321-340.

Small, S. A. ve Luster, T. (1994). Adolescent sexual activity: An ecological, risk-factor approach. *Journal of Marriage and the Family*, 181-192.

Snyder, M., Decker-Tanke, E. ve Berscheid, E. (2004). Social perception and interpersonal behavior: on the self- fulfilling nature of social stereotypes, Harry T.Reis ve Caryl E.Rusbult, (Ed). *Close relationships* içinde (s. 99-109), Taylor & Francis.

Sosik, V. S. ve Bazarova, N. N. (2014). Relational maintenance on social network sites: How Facebook communication predicts relational escalation. *Computers in Human Behavior*, *35*, 124-131.

Sprecher, S. ve Regan, P. C. (2002). Liking some things (in some people) more than others: Partner preferences in romantic relationships and friendships. *Journal of Social and Personal Relationships, 19*, 463-481.

Stevens, N. (2001). Combating loneliness: A friendship enrichment programme for older women. *Aging & Society*, *21*(2), 183-202.

Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry,* WW norton.

Tassi, F. ve Schneider, B. H. (1997). Task-oriented versus other-referenced competition: Differential implications for children's peer relations. *Journal of Applied Social Psychology*, *27*(17), 1557-1580.

Taysi., E., (2000). *Benlik saygısı, arkadaşlardan ve aileden sağlanan sosyal destek: üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Tesser, A. ve Moore, J. (1990). Independent threats and self-evaluation maintenance processes. *Journal of Social Psychology, 130*, 677-689.

Tsai, F. ve Reis, H. T. (2009). Perceptions by and of lonely people in social networks. *Personal Relationships, 16,* 221-238.

Vallor, S. (2012). Flourishing on facebook: virtue friendship & new social media. *Ethics and Information Technology*, *14*(3), 185-199.

Virues-Ortega, J., Pastor-Barriuso, R., Castellote, J. M., Poblacion, A. ve de Pedro-Cuesta, J. (2012). Effect of animal-assisted therapy on the psychological and functional status of elderly populations and patients with psychiatric disorders: A meta-analysis. *Health Psychology Review, 6*(2), 197-221.

Vitak, J. (2012). The impact of context collapse and privacy on social network site disclosures. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *56*(4), 451-470.

Vitaro, F., Gagnon, C. ve Tremblay, R. E. (1990). Predicting stable peer rejection from kindergarten to grade one. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*, 257-264. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp19039

Waldrip, A. M., Malcolm, K. T. ve Jensen-Campbell, L. A. (2008). With a little help from your friends: The importance of high-quality friendships on early adolescent adjustment. *Social Development, 17*, 832-852. https://doi.org/10.1111/j.1467- 9507.2008.00476.x

Way, N. ve Chen, L. (2000). Close and general friendships among African American, Latino, and Asian American adolescents from low-income families. *Journal of Adolescent Research*, *15*(2), 274-301.

Williams, D. (2006) 'On and off the 'Net: Scales for social capital in an online era', *Journal of Computer-Mediated Communication 11*, 593-628.

Wentzel, K. R. ve Caldwell, K. (1997). Friendships, peer acceptance, and group membership: Relations to academic achievement in middle school. *Child Development*, 1198-1209.

Wentzel, K. R., Jablansky, S. ve Scalise, N. R. (2018). Do friendships afford academic benefits? A meta-analytic study. *Educational Psychology Review, 30*, 1241-1267. https://doi.org/10.1007/s10648-018-9447-5

Winstead, B. A. ve Griffin, J. L. (2001). Friendship styles. J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of women and gender* içinde (s. 481-492). Academic Pres.

Wright, D. B. (2003). Making friends with your data: Improving how statistics are conducted and reported. *British Journal of Educational Psychology*, *73*(1), 123-136.

Wrzus, C., Hänel, M., Wagner, J. ve Neyer, F. J. (2013). Social network changes and life events across the life span: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *139*(1), 53.

Wrzus, C., Zimmermann, J., Mund, M. ve Neyer, F. J. (2017). Friendships in young and middle adulthood: Normative patterns and personality differences. M. Hojjat ve A. Moyer (Eds.), *Psychology of friendship* içinde (s. 21-39). Oxford University Press.

Zgourides, G. D. (2000). *Cliffs quick review sociology*. Houghton Mifflin Harcourt.

Bölüm 15

Yakın İlişkilerin Psikoterapi Ortamında Çalışılması

Burçin Cihan - Selin Salman Engin

Giriş

Yakın ilişkilerin fiziksel ve psikolojik sağlık ile oldukça ilişkili olduğu bilinmektedir. Kişileri, psikoterapi desteği almaya motive eden ihtiyaçlarının başında yakın ilişkilerinde yaşadıkları zorlukları aşma ihtiyacı gelmektedir. Bu bölümde, psikoterapi ortamında yakın ilişkilerle ilgili problemlerin nasıl çalışıldığı ele alınacaktır. Psikoterapi sürecinde danışanların yakın ilişkiler kaynaklı olası şikâyetleri, psikoterapistin bir yakın ilişki nesnesi olması ve bireysel/çift terapileri üzerinde durulacaktır. Yakın ilişkilerin psikoterapi ortamında çalışılmasını somutlaştırmak amacıyla kendilik temelli psikoanalitik psikoterapi tanıtılacak ve bununla ilgili bir vaka örneği sunulacaktır. Son olarak, kendiliknesnesi ihtiyaçları bağlamında yakın ilişkiler, bağlanma kuramı ve romantik aşk tanımı için yeni bir çerçeve önerilecektir.

Yakın İlişkilerin Psikoterapi Ortamında Çalışılması

En yakın ilişkilerimizin yani evlilik ya da uzun süreli romantik partnerlerimizle olan ilişkilerimizin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığımız üzerindeki etkisi çeşitli araştırmalarca gösterilmiştir. Örneğin, Slatcher ve Selçuk (2017), ilgili alanyazını derledikleri makalelerinde, stres regülasyonunun, sağlık davranışlarının, ağrının regüle edilmesinin ya da enfekte olma riskinin en yakın ilişkilerimizin duygusal

psikoanalitik kendilik terapisi ile bağlanma kuramı arasındaki benzerlikler belirtildi. Kendiliknesnesi ihtiyaçlarının karşılanması motivasyonuyla harekete geçen bağlanma sisteminin hem psikoterapi ortamında hem de yakın ilişkilerdeki bağlanma dinamiklerinde kendisini gösterebildiğinden bahsedildi. Son olarak, farklı aşk tipleri ile kendiliknesnesi ihtiyaçları arasındaki olası benzerlikleri sunuldu ancak bu benzerliklerin henüz alanyazında test edilmemiş olmasına da dikkat çekildi. Buna bağlı olarak gelecek çalışmalarda, kendiliknesnesi ihtiyaçlarının giderilmesi ile farklı aşk tipleri ile arasındaki olası dinamiklerinin araştırılması yazarlarca önerilmektedir.

Kaynakça

Arriaga, X. B., Kumashiro, M., Simpson, J. A. ve Overall, N. C. (2018). Revising working models across time: Relationship situations that enhance attachment security. *Personality and Social Psychology Review*, *22*(1), 71-96. https://doi.org/10.1177/1088868317705257

Banai, E., Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2005). "Selfobject" needs in Kohut's self psychology: Links with attachment, self-cohesion, affect regulation, and adjustment. *Psychoanalytic Psychology, 22*(2), 224-260. http://dx.doi.org/10.1037/0736-9735.22.2.224

Barsness, R. E. (Ed.) (2017). *Core Competencies of Relational Psychoanalysis: A Guide to Practice, Study and Research* (Relational Perspectives Book Series). Routledge.

Bayraktaroglu, D., Gunaydin, G., Selcuk, E., Besken, M. ve Karakitapoglu-Aygun, Z. (basımda). The role of positive relational events in romantic attachment avoidance. *Journal of Personality and Social Psychology*. https://doi.org/10.1037/pspi0000406.

Bowlby, J. (1969). *Attachment. Attachment and loss: Vol. 1. Loss.* Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss, Vol. 2: Separation.* Basic Books.

Bowlby, J. (I980). *Attachment and loss, Vol. 3: Loss, sadness and depression*. Basic Books.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511-524. https://doi.org/10.1037//0022-3514.52.3.511.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*(2), 392-402. https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.2.392.

Kohut, H. (1971). *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissitic personality disorder* (Atbaşoğlu, C. Büyükkal, B. ve İşcan, C. Çev). Metis.

Kohut, H. (1977). *The restroation of the self* (Cebeci, O. Çev.). Metis.

Kohut, H. (1984). *How does analysis cure?* University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/ chicago/9780226006147.001.0001

Lee, J. A. (1973). *Colours of love: An exploration of the ways of loving.* New Press.

Leone, C. (2008). Couple therapy from the perspective of self psychology and intersubjectivity theory. *Psychoanalytic Psychology, 25*(1), 79-98. https://doi.org/10.1037/0736-9735.25.1.79

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2020). Broaden-and-build effects of contextually boosting the sense of qttachment security in adulthood. *Current Directions in Psychological Science*, *29*(1), 22-26. https://doi.org/10.1177/0963721419885997

Oğuz, A. (2002-2003). *Asmalı konak* [Televizyon dizisi] ANS Prodüksiyon.

Ringstrom, P. A. (2012). A relational intersubjective approach to conjoint treatment *International Journal of Psychoanalytic Self Psychology*, 7, 85-111. https://doi.org/ 10.1080/ 15551024.2011.606642

Siegel, A. M. (1996). *Heinz Kohut and the psychology of the self.* Routledge.

Slatcher, R. B. ve Selçuk, E. (2017). A social psychological perspective on the links between close relationships and health. *Current Directions in Psychological Science, 26*, 16-21. https://doi.org/10.1177/0963721416667444.

Sullivan, H. S. (1947). *Conceptions of modern psychiatry.* William Alanson White Psychiatric F.

Şahin, M. S. ve Çoksan, S. (2020). The Relationship between attachment styles, love types, emotional expression and life satisfaction. [Bağlanma stilleri ile aşk tipleri, duygusal dışavurum ve yaşam doyumu arasındaki ilişki]. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 10*(2/19), 597-619. https://doi.org/10.23863/kalem.2020.168

Togashi, K. ve Kottler, A. (2015). *Kohut's twinship across cultures: The psychology of being human.* Routledge.

Yalom, I. D. ve Leszcz, M. Collaborator. (2005). *The theory and practice of group psychohterapy*. (5th ed.). Basic Books/Hachette Book Group.

Yurdeşen, S. ve Gençöz, F. (2018). Kendilik nesnesi ihtiyaçları envanterinin Türk toplumundaki psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikoloji Dergisi,2*(2), 88-98.